

تصویر ابو عبد الرحمن الکوردی

که لیمولاً ته وه حدودی

کوچی میتر وویی کورد بو خوراسان

منتدی اقرأ الثقافی

للکتاب | کوردی - عربی - فارسی |

www.iqra.ahlamontada.com

وه رکیانی

عه دنان به رزنجی

کۆچی میژوویی کورد بو خوراسان

به‌رگی چواره‌م

که‌لیموڤلا ته‌وه‌حودی

وه‌رگیڤ: عه‌دنان به‌رزنجی

زنجیره‌ی کتیبی دوزگای چاپ و په‌خشی سهردهم
کتیبی سهردهم ژماره (۵۲۹)

سهرپه‌رشتیاری گشتیی زنجیره
نازاد به‌رزنجی

پیشکش به:

هه موو مروؤفیکى ئازادىخواز. (وه رگپر)

ناوهڕۆک

- ۱۳ پێشه‌کی وه‌رگیر
 ۱۵ پێشه‌کی نووسه‌ری کتێب
 ۱۷ کۆبوونه‌وه‌ی دووه‌می دادگا، سێ شهممه‌ ۱۳ ی جیمادی ئه‌وه‌ل
 ۲۳ کۆبوونه‌وه‌ی سێهه‌می دادگایی (۵ شهممه‌ ۱۵ ی جیمادی ئه‌وه‌ل)
 ۳۰ چوار شهممه‌ ۲۱ ی جیمادی ئه‌وه‌لی، کۆبوونه‌وه‌ی ۵
 نۆینه‌رانی پارله‌مانی نه‌ته‌وه‌یی سه‌باره‌ت به‌حوکمی دادی ئه‌سیره‌کانی با چیانلوو
 ۳۰ ناڕه‌زاییان ده‌رپری
 ۳۰ وتووێژه‌کانی سێ شهممه‌ ۱۹ ی جیمادی سه‌انی له‌ نیوان ۱۳۲۵ نوێته‌ر له‌ پارله‌ماندا
 گوزارشتی لوتقه‌لی خان له‌ شێوه‌ی کاری یه‌که‌مین دادگای میژووی ئێرانه‌وه
 ۳۶ سه‌باره‌ت به‌ ئه‌سیرانی باشکانلوو
 ۳۷ جوانترین راپۆرت سه‌باره‌ت به‌ ئه‌سیره‌کانی باشکانلوو
 ۴۰ بیروپرای یه‌که‌مین دادگای ئێران
 ۴۲ راپۆتی وه‌زاره‌تی داد سه‌باره‌ت به‌ ئه‌سیرانی قووچان
 رهنگدانیه‌وه‌ی غه‌د ره‌کانی ئاسه‌فودده‌وله‌ و ئه‌سیرکردنی کچه‌ کورده‌کان له‌ وه‌زاره‌تی
 ۴۶ ده‌ره‌وه‌ی به‌ریتانیا
 ۴۸ به‌ندکردنی شوجاعودده‌وله‌ له‌ تاران
 ۵۱ شوجاعودده‌وله‌ و جه‌شنی نه‌ورۆزی ۱۳۲۵ کاتی که‌ بۆ تاران دوور خرابوووه
 ۵۳ سه‌فه‌ر، سه‌رگه‌ردانی، سه‌یر، سه‌ختی کار، سستی له‌ش، سکووت و بێ ده‌نگی
 ۶۴ پێوه‌ندی و گێروکێشه‌ی شوجاعودده‌وله‌ له‌ گه‌ل ئه‌مینوززه‌رب و په‌یسوتوججاردا
 ۷۴ شوجاعودده‌وله‌ و لوتف عه‌لی خان سێزده‌به‌ده‌ر له‌ تاران
 ۸۲ بێبایه‌خی کاروباری شوجاعودده‌وله‌
 ۸۳ هاتنی هۆز مه‌ردیوان و مودیردیوان قووچانی بۆ تاران و حه‌کایه‌تی ئاغاه‌لی
 ۸۹ پیرمه‌یڕدیک قووچانی که‌ مه‌نیک ره‌ونی خوارد و ئه‌و کورده‌ سه‌رحه‌دیه‌ که‌ ئاگری خوارد

- ۹۰   نه جنومه نی به کیه تی خوراسانیه کانی تاران
- ۹۲   ناو نهو که سانه ی که له گهل شو جاعوددهوله بو تاران دوور خرابونه وه. ۲۵- ۱۳۲۳ مانگی
- ۹۴   لیکو لینه وه له سهر شکاتی دووباره ی کورده کانی باشکانلوو له پارله مانی نه ته وایه تی
- ۱۰۲   به که مین پاریزگاری دادگوسته ری ئیران بو دیله کانی کورمانج باشکانلوو
- ۱۰۵   بیره وه ری چهنده که سیک لهو دیلاته:
- ۱۰۵   بیره وه ریله کانی ژنه دیلیه کرمانجی
- ۱۰۹   چالاک ی ریک خراوه ی جاسووسی پروس له قووچان
- ۱۱۴   شکایه تی خهلکی قووچان له کوره که ی روکنوددهوله له لای سوورئیسرافیله وه
- ۱۱۵   شکایه تی خهلکی سهبزه وار له براکانی روکنود دهوله ی والی خوراسان
- ۱۱۷   باردوخی کومه لایه تی شیروان له سهره تای مه شروته دا
- ۱۱۹   فه رمانی ناسره دین شا سبه بارت به مووچه ی غولامحوسه یین خان دهره گه زی
- فه رمانی موزه فه ره دین شا سبه بارت به حیشمه توللا خانی کوپی مه نسوورولمه لیک
- ۱۲۰   دهره گه زی
- ۱۲۴   کاریگه ری تریاک له سهر دهسه لاتدارانی قووچان و دهره گه ز
- به لگه وه نهو حوکمانه ی که له باره ی دهسه لاتداره کان و خهلکی که لاتی نادریه وه له
- ۱۲۶   دهستدایه
- فه رمانی به خشینی پله ی خانی له لایه نی ناسره دین شاهه بو بیهبوودخان جه لایری
- ۱۲۷   حاکمی که لات
- ریزگرتن له سهرتیپ بیهبوود خانی جه لایر دهسه لاتداری که لات، له لایه ن
- ۱۲۸   روکنوددهوله وه
- ۱۳۱   ریزی ناوی سواره کانی که لات که ساتیان داوه
- ۱۳۲   تیره ی کوسانلووی کوردی ناوکه لات
- ۱۳۳   دهره وه ی که لات:
- ۱۳۴   کورده کانی سینانی:
- ۱۳۵   به لگه کانی خهلکی بجنوورد و بارودوخی بجنوورد له روظنامه کانی هه وه لی مه شروته
- ۱۳۷   نامه ی موحه ممه د عه لی شای دهرکراو له باره ی شو جاعوددهوله ی زهغه رانلوو
- ۱۳۹   له سیر بارکیلیه وه بو سیرئیدوارد گیری
- ۱۴۰   ریزی مالیه ی قووچان

- ۱۴۱ حوکمیک له لایهن شوجاعوددهولهوه بۆ موحهممهد ئیبراهیم حاکمی سهرحهدداتی
قووچان و شیروان
- ۱۴۶ بهلگه کانی بلوک گردشی شوجاعوددهوله له ناوچه سنوورییه کانی بیچرانلوو و
جریستان و قووشخانه
- ۱۴۷ نامه‌ی شوجاعوددهوله له ناوچه‌ی سنووری قووشخانهوه بۆ موحهممهد ئیبراهیم خان
حوکمی شیروان
- ۱۵۲ حکوومهت و موحهممهد ئیبراهیم خان له شیرواندا
- ۱۵۶ وهلامی شکایهتی مامۆستایانی شیروان له لایهن والی خوراسانهوه
- ۱۵۷ دایره‌ی برووسکه چاندنی دهولهتی مهزنی ئێران
- ۱۵۸ مانهوه‌ی موحهممهد ئیبراهیم خان له حکوومهتی شیروان
- ۱۵۹ برووسکه‌ی مامۆستایان و تاجره کانی شیروان که پشتیوانی تاج محهمهدخان بوون
بۆ وهزارهتی ناوخۆ
- ۱۶۰ برووسکه‌ی تاقمێ لهخه‌لکی شیروان بۆ تاران
- ۱۶۱ برووسکه‌ی وه‌زیری ناوخۆ بۆ شوجاعوددهوله سه‌بارهت به مانهوه‌ی موحهممهد
ئیبراهیم خان له حکوومهتی شیروان
- ۱۶۲ برووسکه‌ی وه‌زیری ناوخۆ له وهلامی خه‌لکی شیروان و هاتنی قه‌واموسه‌لته‌نه بۆ
خوراسان
- ۱۶۳ وهلامی وه‌زیری ناو خۆ به شکایهتی ئیله‌خانی شادلوو
- درووست کردنی یه‌که‌مین نانه‌وایی له قووچان به فه‌رمانی شوجاعوددهوله له‌به‌ر وشکه
- ۱۶۴ سالی له ۱۵۱۳۳۶
- ۱۶۷ ئەو برووسکانه‌ی که له سه‌ر به‌سه‌رهاتی سنووری باجگیران گه‌یشته ده‌ستی سولتان به‌گ
- ۱۶۷ پشتگیری سولتان به‌گ که‌یکانلوو له‌هه‌تیوان و بی ده‌سه‌لاتان
- ۱۷۲ ۲۰هه‌مهل ژماره‌ی ۲۹۱موزه‌فهره‌(مۆری وه‌رگرتن) برووسکه‌خانه‌ی باجگیران
- ۱۸۱ گرتنی شوجاعوددهوله به ده‌ستووری قه‌واموسه‌لته‌نه
- ۱۸۵ ناکۆکییه‌کانی مالی نێوان شوجاعوددهوله له‌گه‌ل ره‌ئیسوتوججار
- ۱۸۸ حوکمی به‌هادوردیوانی وه‌لیخانه‌ی قه‌هره‌مانلوو له‌لایهن والی خوراسان
- ۱۸۹ بارودۆخی قووچان و خێلی زه‌غفه‌رانلوو دوا‌ی شوجاعوددهوله
- ۱۹۳ ده‌خاله‌تی رووسه‌کان له‌ رووداوه‌کانی باجگیران و کوشتاری ئەوان به‌ده‌سی کورده‌کان

۱۹۷	شورشی کومینیسستی خه دوو سهردار ی کرمانج
۲۰۱	خه دوو سهردار بناسین
۲۰۴	خه دوو ئه بیت به سهردار
۲۰۷	دهس پی کردنی دهورانی سیاسی خه دوو
۲۱۰	سهردهمی شورشی خه دوو سهردار
۲۱۳	به لگه گه لیک سهارهت به خه دوو سهردارو بارودوخی خوراسان
۲۱۶	دوا به شی هه واله ناوخویه کان
	ولامی تلگرافی قهواموسه لته نه بۆ وهزارهتی ناوخۆ به بۆنه ی که له بچه کردنی دزه کانی سنووری
۲۱۹	به ره ره کانی وه لیخان قاره مانلوو له گهل خه دوو سهردار له ئه سفه راین
۲۲۰	دزرانی پۆستی دهوله تی به دهستی خه دوو
۲۲۲	بارودوخی خه دوو سهردار له دهوله تی ئیران له کاتی شورشی کوموونیسستی
۲۲۴	دهولهت گه یشتوو هه ئه وقه ناعه ته ی خه دووی سهردار سهرکوت بکات
۲۲۵	داکوکی دهولهت بۆ سهرکوت کردنی خه دوو
۲۲۵	دامه زرانی هیزه هیندییه ئینگلیزیه کان له ناوچه بی سنووری باجگیراندا
۲۲۶	ته لگه رافیک سهارهت به په نابهره تورکه رووسییه کان بۆ خوراسان له ترسی کوموونیسسته کاندا
۲۲۷	ته لگه رافیک سهارهت به جیابوونه وه ی وه لیخانی قه رامانلوو له خه دوو له مه شه ده وه بۆ تاران: ۱۲۹۹/۷/۱۵
۲۲۸	قهوام، خه دووی په ناداو ه
۲۲۸	شهری خه دوو دژ به قهواموسه لته نه وه خانه خوراسانیه کان
۲۲۹	ئاکامی کاری خه دوو و له سیداره درانی له لایهن کولونیل موحه ممهد تهقی خانی بیسیانه وه
۲۳۶	وتوو یژ له گهل خاله جه هان بی بی بیچرانلووی ۹۵ سالان سهارهت به خه دوو
۲۴۰	وتوو یژ یک له گهل خاتوو سیفر گول توو پکانلوو سهارهت به سهردار خه دوو
۲۴۳	مال و دارایی خه دوو سهردار
۲۴۵	مال و دارایی ئه لالو یزدی برای خه دوو خانی سهردار
۲۴۶	سیاهای چه کی نۆکه ره کانی ئه لالو یزدی سهردار
۲۴۷	

- ناره‌زایی ده‌رپرینی خه‌لکی ئوردووغان له موحه‌مه‌د سادق به‌یگ موشی خه‌دوو
 ۲۴۸ سه‌ردار له لای موزه‌فهرسه‌لته‌نه‌وه
- ۲۴۹ وشکه سالی سالی ۱۳۳۶ی کۆچی و بارودۆخی سه‌رده‌می خه‌دوو له‌به‌لگه‌نامه‌کانی
 بجنوورد دا
- ۲۵۱ ناو بانگ ده‌رکردنی خه‌دوو سه‌ردار
- ۲۵۲ ده‌نگدانه‌وه‌ی شۆرش خه‌دوو له‌گۆفاری کوردی هاوکاری تورکیه
- ۲۵۳ بارودۆخی کوردانی قه‌راچلوو پاش مردنی نادرشای ئه‌فشار
- ۲۶۴ قه‌راچورلووه‌کانی خوارو وه‌رامین
- ۲۶۶ به‌لگه‌کانی سه‌باره‌ت به‌جه‌جوو
- ۲۶۷ شه‌ری جه‌جوو و ڕوسه‌کان له‌عه‌لی ئاواي قووچاندا
- ۲۶۹ سۆراب فهرهادی تۆپکاتلوو سه‌باره‌ت به‌جه‌جوو چی ده‌لی:
- ۲۷۰ قه‌له‌م شپه‌ره‌ژنی سنوورداری کورد
- ۲۷۱ حاجی باواي پاله‌وان گورجی
- ۲۷۴ پاله‌وان سه‌فی نازکچه‌کوردی خه‌بات کاری کوردی تورکیه
- ۲۸۰ نامه‌گه‌یشتوووه‌کان پاش چاپی به‌شی سییه‌می ئه‌م کتیه
- ۲۹۱ به‌سه‌ره‌اتی ئه‌مام ویردی:
- ۲۹۱ داستانی مه‌رجان
- ۳۷۱ کتیه‌ی جوگرافیاي میژوووي شیروان بۆچی چاپ کرا
- ۳۷۲ هه‌له‌کانی به‌رێز موقیمی
- ۳۷۵ به‌شی وینه‌کان و ده‌ستنووسه‌کان

پیشه کی وه رگێر:

هه میسان کۆچ، ده مکۆچینی و به رهو باکووری خوراسان ده مبات تا به شیکی تر له به لگه کانی کوردانی ئه وه ده فهره بێنمه وه سه ر زمانێ کوردی. واتا ئه وه زمانه هه ژاره ی که به پێچه وانه ی به ربلاوی و پاراوییه وه که وتوو ته به ر شالاوی نه هه مه تی زله یزه کانه وه و له میژووی سه رانه سه ر ماته مینی کورددا وه ک تاپۆییکی ره ش دیاره، هه ر چه ند زۆربه ی که سان له رابردوودا هه ولێان به قه وه ت بووه بۆ رزگاری زبانی کوردی، وه ک: ئه حمه دی خانی، نالی، حاجی قادری کۆیی، هه ژار و... به لام نه بوونی ده سه لاتی سیاسیی به رده وام ئازاری زۆری داوین و ئیستا له سایه ی حکومه تی هه رییمی کوردستانی باشووره وه زبانه که شمان له سالی ۲۰۰۸ که به سالی زمانی زگماکی له دنیا دا ناسرا، کۆدی پێی درا و هه موان وه ک زبانیکی زیندوو ده بناسن و هه موومان گه شاینه وه.

خوێنه رانی ئازیز! پاش ده رچوونی به رگی ۱ و ۲ «کۆچی میژووی کورد بۆ خوراسان»، به چه ند هۆوه به رگه کانی تری که وته دره نگ و قه زا، که به رپێکیان بریتی بوون له:

۱- کیشه ی خۆم و سه رقالیم به کارانیکی تر و کتیبانیکی تره وه که ده رفه تیکی بۆ نه ما بوو و ئه م کتیبه ش زۆر به چه جم بوو.

۲- وه رگێرانی ئه م کتیبه م (به رگی ۳ و ۴) وه کو راهێنانه ی دانا بۆ قوتابیه کانم له به شی کوردی زانستگای کوردستان و فیرگه ی رازه که هه موان چاک ده زانن کاری قوتابی زۆر شپه رزه و به و بۆنه وه دووباره له سه ره تاوه بۆ دووه مین جار وه رمگێراوه که هیوادارم ئیوه ی خاون را و ئه ندیشه لێم ببوورن.

ئه م دوو به رگه داگری زۆربه یه ک به لگه ی تری کورده کانی خوراسان له سه رده می قاجار و پاله ویدا و هه روه ها باسی سه فه رنامه ی ئه وه که سانه ی ده کات که هاتوونه ته کوردستانی خوراسان و بیروپرای خۆبانیان سه باره ت به و خه لک و ئاو و

خاڪە دەربەرپووە و ھاوكات باسی بوومەلەرزەى قووچان و شەپرى كورد و توركمەن و ئامازە بە پالەوانىتى تاقيمىك لە كوردان وەك ئەللاوپردى خان، جەجووخان و... و ئاوردانەووە لە نامەى ھەڤالانى نووسەر پاش چاپبوونى بەرگە پيشووكان كە تاقيمىكيان بۆ خۆى بەلگەيەگى گەورەيە لە ناساندنى فەرھەنگ و ميژرووى ئەو دەڤەرە.

ھيوادارم بتوانم لە كەمترین كاتدا بەرگەكانى ترى ئەم كتيبە وەرەگيرمەووە سەر زبانی كوردى.

لە ئاكامدا لە ھەمووى ئەو دۆستانەى يارمەتيان داوم بۆ چاپى ئەم كتيبە سپاس دەكەم كە بریتين لە: رەزا ئەسەدى، بيھزاد بەنەفشى، لەتيفە ئەحمەدى، رۆژيار مستەفاپوور، ئەديبە مەھدەوى، سوەيلا رۆستەمى، سەباح سەليمى، عيسمەت خەلوەتى، خاليد گەويللى، چنوور ئىنتزاري، ئەفراسياب ئىبراھىمى، بيھناز بەنەفشى، ئىقبال فەتحي، مەعرووف موخەممەدى، عەلى رەسوولى، شەريفە سەليمى. و ھەروەھا كاك ئارى عەبدى كە ئەرکى رازاندنەووەى ئەم كتيبەى لە ئەستۆ بوو.

ھيوام سەرکەوتنى ھەر مرۆڤيکى تىڤکۆشەرە

بە سپاسەووە

عەدنان بەرزنجى - پاييزى ۲۰۰۸ سنە

Adnansanandaj@yahoo.com

پێشهکی «نووسەر»

به نام خداوند جان آفرین
حکیم سخن بر زبان آفرین

به یارمه‌تی خوای دلۆڤان و هاریکاری هه‌ڤالانیك كه تامه‌زرۆی سه‌روه‌ری ئێران و زۆر وینه و به‌لگه و نووسراوه‌یان بۆ ناردم. نووسهران و بلاڤۆگه‌كان هانیان دام تا به‌رگی چوارهمی کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسان بێته‌ بازار. سه‌باره‌ت به‌ به‌لگه و وینه و... باس ناکهم چون سوور ده‌زانم خه‌لکی ئەمه‌گناسی کورد خۆیان پێداویسته‌کانم بۆ ده‌نێرن. خوا ئەزانێ بۆ وه‌ده‌ست هێنانی به‌لگه‌كان چه‌نده‌ شار به‌ شار و دی به‌ دی گه‌راوم، ئاخۆ چه‌ندین به‌لگه‌ش ون بووبێ.

به‌لام سه‌د مخابن به‌رپرسانی کۆماری ئیسلامی به‌ پێچه‌وانه‌ی وته‌ی خۆیان هیچ یارمه‌تییکم ناده‌ن بۆ نووسین و بلاو کردنه‌وه، هه‌ر رۆژه‌ نرخێ کاغه‌ز و چاپ و رازاندنه‌وه ده‌رواته سه‌ره‌وه و نرخێ کتێبه‌کانیش هه‌ر به‌ره‌و ژوور ده‌روا و خوێنه‌ری منیش له‌ هه‌ژاران و نه‌داران و توانایی کڕینی کتێبیان بۆ نامینێته‌وه، ده‌وله‌مه‌ندانیش هاتوو کتێبیکیان کڕی، ته‌نیا له‌ سه‌ر تاچه‌كان یان له‌ کتێبخانه‌کانیان دایده‌نێن و ناخویننه‌وه و ده‌بێ زۆربه‌ی کات چاوه‌ڕێی پارهی کتێبه‌کانم بمینم. ئێوه ئیستا پێم ده‌لێن کاتێ ئەمه‌ ده‌زانێ بۆچی کاری وا ده‌که‌ی؟ شاریار وته‌نی:

آمدی جانم به‌ قوربانت ولی حالا چرا
بی‌وفا، حالا که من افتاده‌ام از پا چرا؟

باوکی مه‌جنوون پیاویکی ژیر بوو، ده‌ستی کوره‌که‌ی گرت و بردی بۆ مالی خودا تا کوو له‌یلی له‌ بیر بیاته‌وه و مه‌جنوون هاته‌ گوڤتارا و گوته‌ی:
چو بشنید این سخن مجنون فغان کرد به‌ زاری
سر به‌ سوی آسمان کرد
خدا یا توبه‌ کردم توبه‌ اولی زهر
چیزی به‌ غیر از عشق لیلی

وايه ئه گهر دووړی له دیوانه یی، عه قل ده هیڼی، مه جنوون له عه شق له یلا و
جه عفه ر قولي له عه شق ملواری توبه یان ده کرد.

بهم بونه وه له یاران تکاکارم داوا له من نه کهن که دیوانه نه بم. هه روه ها تکاشم
له بهر پرسانی دایره ی گشتی ئیرشاد ئه وه یه به نه رمی له گه لمان تا بکه ن و لیمان
تو وره نه بن. ئیمه جگه له به دبختی و هه ژاری چی ترمان نه بینیه. ئیمه به دوا ی
پاره وه نین، به لام هز ده که ین کتیه کانمان زوو بفرو شری ت تا به ره می تازه مان
بیته بازاره وه. له ئاکامدا به ئه رکی سه رشان ی خو می ده زانم له بهر پرز جه وادی
مه نسووری و سه فای له لیتوو گرافی ره زای مه شه د، جه لال واقفی له چاپخانه
(مودیری چاپخانه) و براکانی و هه روه ها خیزانه که ی خو م و مندا له کانم که ئازاری
زوریان کی شوه، ئه و په ری پیزانین و سپاسی خو میان ئاراسته بکه م؟

مه شه د ۲۲ ی جو زه ردانی ۱۳۷۲ هه تاوی

که لیموللا ته وه حودی (کانیمال)

ناونیشان: مه شه د، کوی ئاو و بهر ق، شه قامی لاله، شه قامی ۳، پلاک ۴، ته وه حودی.

تییڼی: بهرگی پینجه م که باسی شوړشی
موحه ممه د ته قی خان پسپان و ئاکامی کاری
ئو به دهستی کوردانی خوراسان هاوړی وینه
و به لگهی باوه رپیکراوی بلاو نه کراوه له بهر
دهست دایه و بهم زوانه دیته بازار.

کۆبوونهوهی دووهمی دانگا، سێشه مه ۱۲ جیمادی ئه وه

وهزیر: قووچانیه کان ئاماده بکهن.

عهلی بهیگ و یووسف بهیگ هاتنه ناوهوهو دانیشتن.

وهزیر: بریار وا بوو ئاسهفوددهولهش زانیارییهکانی خۆی بخته پروو که ئهمهخۆی بۆ رزگاربوونی ئهو پێویسته.

ئاسهف: شتیکی وام نهووسیوه و ناشزانم، چون بهرپرس له تارانهوه رۆیشتووه.

میرزا مهحمووی کتیب فرۆش: وادیاره حهقیقهت شتیکی دیکهیه.

وهزیر: ئیمه پینج شهممه گوتمان ئاسهفوددهوله و سالار لهسهرهتای زانیاریانهوه بههۆی ههر کاریکهوه که کردوویانه چ بۆ وهزارهتی ناوهخۆ وچ بۆ وهزارهتی دهرهوه و چ بۆ حکوومهتی قووچان و بجنوورد و... دهبی بهلگهیان پێ بیی.

ئاسهف: ههمووی لیکۆلینهوهکان له کابینهدا نووسراوه، به پێچهوانهیی ئهوهی که بهرپرس راستهوخۆ له تارانهوههاتووه، ئیتر نازانم چ کاریکیان بهسهری منهوهیه.

وهزیر: وهزارهتی داد ئهبی ئهم باسانهیی تۆ بژنهوێت و بیخوینیتهوه.

پرسیاری وهزیری داد: له بهرپرسی ئهمیرتان داواکارین که سهبارهت به ئهسیرهکانی قووچان ههرچی دهزانن بۆمانی پروون بکهنهوه و تکایه له ناو ئهم بهرگهدا ههمووی بنووسن.

ئهمیر: ههروهک به شهفایی له خزمهت حاجی غولام حوسهینی ئهسته ر ئاوییدا پیتانم راگهیاند، ئهسیرهکانی قووچان به دهستی سالار موفهخههوه گیریان کردووه.

ههمیسان بزمار و کهوشیان له لایهن سالارمهوه برد بۆ دهوهچییهکان و چهند رۆژه داوای دهکهن تا ئیزنیان پێی بدری خۆیان بگهیهننه قووچان، تورکمانهکان به پێی یاسای خۆیان ئیزن نادهن سوار کاریک له ناویانهوه بهروات، عهشایرهکانی ژووورو دهوهچییهکان له ئیلخانی ئیزنیان وهگرتهوه، دهوهچییهکان دووسه دسوارن و تهنانهت له گوندهکانی نزیکی بجنووردیشدا نههار دهخۆن تارا دهیهک ۷۰۰ سواره

پیکه وه ده چن بو «ئه لئه مان»^۱، پاش گه رانه وه یان هر کامه یان به ئه ندازه ی خو ی
 ئامیرو مال و که رسته ی دزدی ده باته وه و پاشان ئه سیره کان به یه کتر ده فروشنه وه و
 ئیستا ۲۲ که سیان له چه مپووری ده وه چی دایه، ئه سیره کانیش هر کامه یان
 چه ندمندالیان له تور کمانه کان هه یه و ئه وان به م راحه تیه له ده ستیان ناده ن و بانیه
 ئه م کاره ش سالار موفه خخه مه و ئیلخانیش یاریده ده ری ده کات ئه گه ر ئیلخانی
 ره زای له سه ر ئه م کاره نه بی ده وه چی ناتوانی کاری وابکات.

یه کێ له قووچانیه کان: ئه ی خودا، ئه ی موسلمان ه کان، ئه مه چ بارودۆخیکه،
 کچه که میان به دیلی بر دووه و ئیستا وا له دهستی مورا د مورگانی خه رتووتیه وه^۲،
 که رایه تی ئه م سالاره ناپیا وه یه که ده لێ من تاوانبار نیم
 سالار: ئه م پیا وه ی که ئه و ده لێ گو گانیه.

لیره دا ئه و نامه ی که ئه میر ئه عزه م له مه فاخیره لمولکی وه رگرتووه به م
 شیوه یه:

له بهرواری ۲۵ ی سه فه ری ۱۳۲۵، بریار نامه ی ده ولته تی ده رکراو بریار وابوو ئه میر
 ئه عزه می والی ئه سته رئاباد هه مووی دیلیه کان ئازاد بکات.
 ئه میر ئه عزم: بریار بی هه موویان ئازاد بکری ن و ئه گه ر کاری وام نه کرد خوینم
 حه لال بیت ئاماده ی کو شتم. «عه لی موحه ممه د کوری ئا قاخان که توول».
 پاش خویندنه وه ی ئه م بریار نامه یه، بریار نامه که ی سالار^۳ خویند راپیه وه که
 به شیکی به م شیوه یه:

۱- دزی

۲- خه رتووت له گونده تور که منه کانی با کووری پوژ ئاوا ی بجنورد، نووسه ر پوژی ۱۳ ی خاکه
 لیوه ی ۱۳۷۰ ی کۆچی هه تاوی سه ردانیکی ئه وی کردووه و به دل بو ئه و کاره ساته دلته زینه گریا وه.
 وای ئه و شوینه چ شوینیکی ترسناک و سه یر بوو، پیاوی ئاسایی ناتوانی له ناو هه موودارو ده وه ری
 ئه وه سه ر ده ربه ئینی به ح بکات به وه ی که ئه سیریک له ویوه بیه وی ده رچی.

۳- مه فاخیره لمولک به هاوکاری ئه میر سه عدۆلا خانی ئیلخانیه وه هانده ری تور کمانه کان بوون به روانه
 بو راپوړتی بالاویز خانه ئینگلیز له ئیران، ره شت له ۲۸ ی مارس ی ۱۹۰۸ کتییی موخابه راتی ئه سته رئاباد

«دوو قسه مه ههيه، ۱- خاکی بجنوورد وه ک رووسيه، قه لای وای نيه و ههروهها چل فرسهخ له خاکه کهشی دهوړ نه دراوه تهوه، بجنوورد ييه کان هه ۶۰۰ سوارهن که ۲۰۰ سواره يان هه مووکات سه ربازن، به هيرشی تور کهمانه کانه وه ۲۰۰ کهس چی پي ده کړی. ده بي ده ولهت بهر گيري لهم کاره بکات.

دوومهن: ده سه لاتدارانی ته سه تر ئاباد بۆ خه رجی سه ربازه کان يان هه موو سالی پاره يیکی زۆر له عه شایره کان وهرده گرن له ترسی ئه وهی نه وه ک یاغی بن، دهی ئهم ده وه چيانه که یاخی بوون بۆ هيجيان پيی ناگوتري؟ و ده بي هه ميسان هه ر ئيمه بينه تاوانبار؟

وه زیر: حاکمی ته سه تر ئاباد بهر پرسی ئهم کاره يه، له بهر ئه وهی تور کهمه نه کان ره عيه تی ته سه تر ئاوان.

ته قی زاده: به بروای من مه فاخیر و لمولک تاوانبار تره له بهر ئه وهی ئیل به يی ئيزنی ئه وه هيج کاری ناکهن.

وه زیر: چلۆن ده کړی ۷۰۰ سوار له شوینیکه وه بهر ی کهون و حاکم ئاگای لیی نه بی، وایر بکه ينه وه کاتی چوونی ئه وان پيانی نه زانیی، به لام کاتی گه رانه وه يان پيانی زانیوه.

ده بوايه به هیزی سه ربازييه وه به رنگاریان ببواياته وه و لانی کهم ۱۰-۲۰ ته سیری لییان وه برگردباياته وه.

هه موویان تاوانبارن چ حاکمی بجنوورد و چ حاکمی ته سه تر ئاباد و چ ئیلخانش.

ولامی خالی / ۵۲ له مه شه ده وه بۆ بجنوورد. ولامی بهر پیز حاجی میرزا هه سن: وشه ی باشکانلوو درۆسته، بۆ تاران و بجنوورد، ته لگرافم ناردوو به و ناوه رۆکه وه که ده بی ته سیزه کان ئازاد بکړن، ههروهها له لایهن ده سه لاتیشه وه حوکمی له سه ر دراوه و پيويسته ئیوه خو تانیش بین بۆ تاران که گو تووتانه: به پيچه وانه ی تور کهمان بوونی وه لاینگری له شادلوو کردوو و هه مووی وته ی قوچانیه کانم گه يانده وه تاران. «ئاسه فود ده وه».

لهم ته لگرافه دا ئاسه فوددهوله، فهرمانی داوه تا له دهستی سالار موه شکایهت بکړی.

ولامی ئاسه فوددهوله بؤ رایهت و ژېړدهست و فهرمانبهرداره کانی قووچان: «ولامی خالی ژماره ۳/لهمه شهدهوه بؤ سهوزهوار: ولامی رایهته کانی باشکانلوو به ته لگراف گه یشته ئیوه ئینتزام دیوان پامیاریه کانی خوی پرووی کردهوه. سالار ورهشیدنزام بوونه بهرپرسی نازاد کردنی ئه سیره کان.

لهو لاشهوه دهسه لاتداری ئه ستهر ئاباد بریاری داوه تورکمانه دزه کان بگه یه نیته تاوانیان.

«ئسه فوددهوله ۲۷ی ره بیعولته وه لی ۱۳۲۴»

عهینوددهوله له ولامی خه لکی قووچاندا:

ولامی خال ۶/ له تارانوه بؤ بجنوورد

عه شیره تی باشکانلویی گوتوو یانه ماوه یه ک له بجنوورد بوهستن سالار موفه خخهم و رهشیدنزام ئاماده بکهن تا دهی ئهم مانگه بهرې بکهون به هوی ئه وهی حکوومه تی گووگلان به شیکه له خاکی ئه ستهر ئاباد، که چی ئه وان وه ستاونه ته وه و بیستوومه ده بی رهشیدنزام مال و کهل و په لی ئیوه له سالار وهر بگریته وه و له کاتی خویدا ئه سیره کانیش نازاد بکات.

«سولتان عه بدولمه جید ۲۲ی ره بیعولته وه لی ۱۳۲۴»

وه زیر به سالار ده لی: سه بارهت بهم ته لگرافانه چیت کردووه؟

سالار کاتی ئه نجام دانی کار، ته لگرافیکم بؤ هات له نیوانیدا نووسرابوو که حکوومه تی گوگلالت لی وهر گیرد رایه وه و زوو حوکم بده به دهستی سهردار ئه فخمی لاریجانیه وه. به سه د سوار موه لهرې ناچار یه وه، منیش خیرا پړویشتم، میرزا سه عدوللا خان به هیزیکه وه هات و بهرنگاری من بووه. و ۲۴کات ژمیږ شهرمان کرد و ۱۰ سهر بازم لی کوژا و پاشان پاشه کشیم کرد و هاتمه دواوه.

عه دلوسه لته نه: بؤچی به ده ولت راتاننه گه یاند.

سالار: رامگه یاند، ولامیان دایه وه بیانوو هه کهت قه بوول ناکرێ و ده لێن ده بی

هه ربرۆی

وه زیر به قووچانیه کان ده لێ: ئیوه ده زانن؟ راست ئه لێ؟

عه لی به یگ: به لێ کاتی که ره شید نزامی ئاسه فودده وه له به جنوو رددا بوو

دوای داواکاری زۆری ئیمه، چهند سواری برد و پاش چهند رۆژ خه وتن و گه رایه وه.

یووسف: من له تارانوه ره شید نزامم کرده به رپرس، خۆی گه یانده

تور کمانه کان و لهویه وه پرووی کرده به جنوو رد و پاشان ۲۰ دیلی هیناوه ته وه.

وه کیلوتو ججار: ئاماژه به خالیک بکه م، کاتی بردنی ئه سیره کان سالار به رپرسی

گۆگلان بووه.

ئاسه فودده وه: وه ک له سه ره تاوه گوتم ئه سیره کان له مالی سه عدوللا خان و

عه لیمو حه ممه د خانی که ته وولی دان.

یووسف: نه، وان له نیو چادره کاند

سه ید میهدی: من ئه لیم ئه گه ره مه فاخیر و لمۆلک نه بوایه و ئه وی نه ویستابا

هه زار سواریش نه یده ته وانی کاری وابکات.

تلگرافه کانی وه زاره تی ده ره وه خویندرانه وه که سه باره ت به دوو ئیش بوو: ۱-

ده بی تور کمه نه کان پیاوه کانیان راسپیری سالار بکه ن.

۲- مالییه ی ئه وه خه لکه که م بکریته وه.

سالار: تور کمه نه کان ناتوونه ته لای من.

یووسف: من خۆم به چاوی خۆم دیوانم که هاتوونه ته لای تۆ واته ئه وه کاته ی

که ره شید نزام له وی بوو.

سالار: کاتی که ره شید نزام هات و له به ره ئه وه ی خۆی له ئیلی یه مووته دوو که سی

له گه لا بوو، ره شید نزام و دوو یاره که ی له مالی مندا بوون و هیچ پیوه ندیکی به

منه وه نیه.

پاشان ولامی نامه که ی دایه وه.

ولامی نامه که ی قووچانیه کان: سه باره ت به باسی ئه سیره کان کار کراوه و

دهبی ئیوه مالیه کانتان بدهن.

ئاسه فوددهوله: من ئهم مالیه یه م وهرنه گرتووه.

یووسف: بلی داروده سته ی ئاسه فوددهوله وهریان گرتووه.

وهزیر: گوئی راگرن باسیکی نویم هه یه.

دهلی به قووچانیه کان: ئیوه له تاران له کوئی دهژین؟

قووچانیه کان: له کاروانسه رایه کی نزیکی توپخانه.

وهزیر: له که یه وه له تاران.

قووچانیه کان: سالی پار له مانگی جوژه ردانه وه.

وهزیر: خه رجتان کی دهیدا.

قووچانیه کان: تا کاتی که عه نوددهوله جیگری پاشا بوو ئه وخه رجی دهدا. پاش

ئهو کهس خه رجی پیی نه داوین، ملکیمان بوو، فروشتمان و ماوه یه کیشه هیچمان

نییه و به سه ختی رایده ویرین.

وهزیر: دهبی سالار ههر رۆژه یه ک تمهنتان پیی بدات تاکاره که ته واو ده بیته وه

و دهبی ئهم مانگه سی تمه ن پیشتی بدات.

موتیعوسه لته نه: دهبی ئهمرۆ ئه و پاره له سالار بستینه وه ئه سیره کانیش به م

زوانه ئازار ده کرین، ئاسه فوددهولهش دهبی پاره تان پیی بدات، به لام جاری له

سالاری وهر بگرن.

ته قی زاده: هه مووی دنیا ئهمرۆ چاوی له م حوکه مه وه یه.

کۆبوونه‌وه‌ی سیئه‌می دادگایی (هه‌شه‌مه‌ی ۱۵ جیمادیوئنه‌وه‌ی)

حازر بوانی کۆبوونه‌وه‌ی هه‌ر ئه‌وانه‌ی پیشوون، ته‌نیا سه‌ردار موفه‌خه‌م و ئه‌میر حوسه‌ین خانی حاکی قووجان که کوری ئاسه‌فودده‌وله‌یه و هه‌روه‌ها شو‌جاعودده‌وله‌ی قووجانی (عه‌بدوهره‌زاخان که له‌ نه‌بوونی دا له‌ قووجان ئه‌م نه‌هامه‌تیه‌ی پرووی دا) و مو‌عیززودده‌وله‌، ئه‌میرولمه‌لیک، مو‌دیر دیوانی (ئه‌فشارقووجانی)، هوژبه‌ر دیوان قووجانی (له‌ شو‌ئێکی تر دا سه‌باره‌ت به‌ هاتنی مو‌دیر دیوان و هوژبه‌ر بۆ تاران باس ده‌که‌ین).

وه‌زیر: سه‌ره‌تا له‌سه‌ردار موفه‌خه‌م ده‌پرسی: ئیوه‌ له‌ کاتی پرو‌داوه‌که‌دا له‌کۆی بوون.

سه‌ردار ئه‌فخه‌م: گورگان، له‌وێ حاکی بووم.

وه‌زیر: سه‌باره‌ت به‌ ئه‌سیرانی قووجانی چی ده‌زانی؟

ئه‌فخه‌م: ... ئه‌م نه‌هامه‌تیانه‌ و له‌ ژێر سه‌ر دووکه‌سدا که‌ خۆشیان ده‌سه‌لاتدارن. له‌ کاتی فه‌رمانه‌روایی مندا، که‌ تورکه‌مانه‌کان چه‌ند که‌سیکیان به‌دی‌لی گرتبوو و ئه‌من چووم لیانم وه‌رگرتوه‌ و تاوانباره‌کانیشم زه‌نجیر کرد.

وه‌زیر: ناوه‌ڕۆکی باس چیه‌، ئه‌م هه‌واله‌تان پێی گه‌یشته‌ یان نه‌

ئه‌فخه‌م: به‌لێ پێم گه‌یشته‌، پاش گه‌ڕانه‌وه‌ی ئه‌کره‌مولمه‌لیک له‌و دزییه‌، مه‌حموود ئا‌غای به‌رێ کرد بۆلای من که‌ ئه‌و سا‌له‌ له‌ مو‌رادته‌په‌دا نو‌ورمو‌حه‌مه‌د قوربانلوو خۆی گه‌یاند هه‌ر ده‌ی به‌ ناو بانگ واته‌ شیخی و ساتلووق و هاو‌رێ له‌گه‌ل شادلوودا چوون و قووجانیان کا‌ول کردو ئه‌سیری زۆریان گرت.

وه‌زیر: ئیوه‌ بۆ لیکۆلینه‌وه‌ چووبوون، به‌ره‌مه‌ی کاره‌که‌تان چی بوو.

ئه‌فخه‌م: کاتی له‌م کاره‌دا خۆم تیکه‌ل کرد تا‌قمیک ئه‌م کاره‌میان به‌ دو‌ژمنایه‌تی ده‌زانی و تا‌قمیکی‌تر ده‌یانگوت هاو ده‌ستی سالار موفه‌خه‌می بجنو‌ردییه‌.

وه‌زیر: سو‌اره‌کان له‌ کام رێوه‌ هاتنه‌ قووجانه‌وه‌؟

ئه فخه م: له سه مه رقانه وه (سملغان له ناوچه کانی باکووری رۆژئاوایی بجنوور ده وه یه).

وه زیر: له وێوه تا قووچان نیوانی چه نده؟
ئه فخه م: سی مه نزله تا سه مه رقان و له وێشه وه تا قووچان سی مه نزل.
وه زیر: نان و ئاو و نال و میخ (بۆ ئه سپه کان) کی دهیدا.
ئه فخه م: ٤: تا قمیگ ده یانگوت سالار و بریکی تر ده یانگوت دوژمن.
وه زیر: چوێته شوینی ئه سیره کان؟
ئه فخه م: نا،

وه زیر: له پرووی لیکولینه وه ی ئیوه وه، له بجنوور ده وه سواره کان رۆشتوون؟
ئه فخه م: به لی ژماره شیان دووسه ده کس بوو
وه زیر: نان و پیخوریان له کوێوه هیناوه؟
ئه فخه م: نازانم.

وه زیر: به زۆر پیخۆر و کهل و په لیان پی داوون یان خۆیان ویستووین؟
ئه فخه م: زۆرم نه بیستوو.

وه زیر: مه رومالیشیان بردوو؟
ئه فخه م: نا کهل و په لیان بردوو.

وه زیر: ئه وانه ی که ده یانگوت سالار تاوانباره زۆرتر بوون یان ئه وانه ی که ده یانگوت سالار تاوانباریه.

ئه فخه م: ئه وانه ی که سالاریان به تاوانبار ده زانی.

وه زیر: رووله ئه میر ئه عزم ده کات: زانیاریه کانتان له م باره یه وه چیه؟
تور که مانه کان خۆیان چوون یان شادلووه کان بریدیانیان؟

ئه میر ئه عزم: ده وه چیه کانی مه فاخیرولمه لیک چوون و له خاکی بجنوورد په رینه وه.

وهزیر: شادلۆ کانیش بوون یانه؟

ئهمیر ئهعهزم: له خاکی ئهسته رئاباددا نه بوون بهلام له نیوهی رێ دا پێیان گهیشتون.

وهزیر: کاتی که تۆ بووی به بهرپرس چیت کرد؟

ئهمیر ئهعهزم: من کهوتمه بیرى ئهوهی تا بچمه نیوانی تور کمانه کانهوه، حاجی میراخوهر، ئادهم سالار تهلگه رافی بۆی کرد که ناوبراو دهیهوێ برواته ریزی تور کمانه کانهوه، سالار ولامی دایهوه، به ههر جۆریک دهبی بیهێننه بجنووردهوه، بهلام من چهزم نه کرد، چوومه ئهوی حاجی موحهممهد دهوهچی بۆ ئهوهی تی بگات من چیم دهوی هاته پێشهوه و زانی من کارم چیه و بهرپرسه کانی کۆ کردهوه دهورم و ههموویان گوتیان سالار ناردوووه و ئیمه دهعهوت کردوووه و گوتیان له بهر ئهوهی ئاسه فوددهوله، شوجاعوددهولهی بێدهسهلات کردوووه، نه یاندهو یست تهلافی بکه نه وه.

ناوی ئهم بهرپرسانه: مووساخان، شیرخان، باباخان، قولدورخان که گوتیان به ریتوینی سالار موه ئیمه چوین و دزیمان کرد، لهو یوه چوینه کوێ؟ عهشیره تهکان له مالی قلیچ که خۆی مامۆستای عهشیره ته کهیه. دووشه و ئیزنی نه دا و هر گه رینه وه و ئه ویش ریتوینی سالاری پهسند کرد و گوتی سواره که کهوته رێ، چووه نزیکى مانه (گوندیکی بجنوورده) و نزیکى بانگی به یانی هێرشیان کرده سهر عهشیره تی باشقانلوو.

وهزیر: کوپخا چهسه نیش لهوێ بوو؟

یوسف: به لێ.

هه میسان رهشید نزام دهستی کرد به قسه کردن:

من له مالی ئه و مه لایه مامه وه (مالی قلیچ ئیشان^ه) ساته له ق شیخی هات و

۵- تور کمانه کان به مه لاکانیان ده لێن «ئیشان». گوندی قلیچ ئیشان له باکووری که لاله وهیه له نیوان شیوی قوول له سهر رێی مراوه ته په وه. ئهمیر جان موحه ممهد خان قاجار له ته نیشتی قلیچ ئیشاندا ئورودووی دا و تاقمی مالی گر دا.

وتی ئيمه ئامادهين، نه گهر سالار ۱۵ هزار تمهني که ليمان وهر گرتووه بيداتهوه تا
 نهسيره کان ببهين و ليتره رهديان بکهين، دوو نهسيريشيان بو من هينا، من گوتم
 بردني دوو نهسير کاريکي باش نيه، نهبي نهسيره کان بگهريتهوه، کوري حاجي
 موحه ممهده که هاوړيم بوو مني هينا نزيکي چادره کهي حاجي موحه ممهده و
 لهويوه خوّم چوومه بجنوورد.

رهشيد نزام: له گهل سالار دانishtن، سهره تا من گله ييم کرد که بوچي چوپته
 ناو تور کمانه کان، گوتم سهره راي نه مانه، نهوهي که دهبي بيزانم زانيوومه، هر
 چهنده ههولي دا به پيچه وانهي زانيارييه کانم کاريکه م و نهم کرد، پروداوه کهم بو پاشا
 و سهدر نه عزم ته لگه راف کرد، سالار گوتي نيوهي من دهيدهم و نيوهشي
 قووچانيه کان بيدن، له تارانهوه وه لام هاتهوه که پيوهندي به خه لکي قووچانهوه نيه،
 له سالاري وهر بگرن، بهبي هيچ باسي دهبي يه ک ساعه ته لي وهر بگرنهوه.

وهزير پرووي کرده سالار موفه خخهم: ره خنه يه کت لهم باسانه چيه؟
 سالار: بو عه ينودده وله ته لگه رافي بنيرن و دهرانن که هم باسانه که کرا له گهل
 وته کاني نه ودا جياوازي دهبي.

رهشيد نزام: من به زور سالارم حازر کرد تا پاره يه ک بدا به شازاده عه ينودده وله
 (سهرؤک وهزيري نه وکاته) به لام شازاده هم داخوازييه ي ره دکردهوه وگوتي دهبي
 نهسيره کان بدرينهوه.

«سي شه ممه کو بوونهوهي چواره م ۲۰ ي جيماديولته وهل»

وهزير پرووي کرد له هوژه برديوان: نيوه ناوتان چيه؟

هوژه بر: حوسهين، نازناوي هوژه بر ديوان.

وهزير: خه لکي کويي؟

هوژه بر: قووچانيم.

وهزير: سهاره ت به نهسيره کاني باشاقانلوو چ زانيارييکت ههيه.

هوژه بر: من هاوړي موديري ديوان بو وهر گرتني ماليه چوومه شيروان لهويوه تا

ئووبه‌ی باشکانلوو^۱ ۱۲ فرسه‌خ ڕیگایه. پاش ۳ ڕۆژ دوا‌ی دزییه‌که، چه‌ند که‌س، کوژراوه‌یه‌کی خۆیان‌یان هێنا و له‌یه‌کێ له‌ گونده‌کانی خۆیان له‌ ئیمام زاد دا کفن و دفن‌یان کرد، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نوێنه‌ره‌که‌یان له‌ لای ئیমে‌وه‌ بوو، که‌سیک هات تا به‌ ئه‌و بلێ گۆتم پرس‌یاری لێ بکه‌ن که‌ ئایا شوڕشگێڕه‌کان له‌ تورکمانه‌کان بوون یان نه‌؟ پیاوانی ئیمه‌ چوو‌بوون و سێ که‌س له‌ سواره‌کان کوژرا بوون و سه‌ری یه‌کیان‌یان به‌ری‌بوو و ڕه‌وانه‌ی قووچانیان کرد‌بوو، ئیزنیان به‌دوو که‌سیان نه‌دابوو. له‌ که‌ریم‌خانیان پرس‌یوو، گو‌تبوو‌ی وادیاره‌ چل که‌س شادلوو هاو‌رێ کوی‌خا سه‌نه‌ن له‌ گه‌ل‌ی‌اندا بوون، شه‌وانه‌ هێرش‌یان هێناوه‌ و دزیه‌که‌یان کرد‌وو و ده‌رباز بوون. دوو ژن خۆیان‌یان نه‌جات دا‌بوو و له‌ ده‌ستی تورکمانه‌کان ده‌رچوو‌بوون. مه‌لایه‌ک هاو‌ری فه‌ره‌جول‌لا ئه‌و دوو‌ژنه‌یان که‌له‌بچه‌کردو دایانه‌وه‌ ده‌ستی تورکمانه‌کانه‌وه‌ و ئه‌مه‌مان بۆ ڕوون ده‌بیته‌وه‌ که‌ له‌ نیوانی زافه‌رانلوو و شادلوو‌کاندا هه‌موو کاتێ دوو‌ژمنایه‌تی هه‌بووه‌.

ئه‌مه‌ لێکۆلینه‌وه‌گه‌لێکه‌ که‌ که‌ریم خان گو‌توویه‌.^۷

وه‌ کێلو‌تو‌ج‌جار: کوی‌خا سه‌نه‌ن ده‌ناسن؟

هو‌ژه‌ر: به‌لێ سه‌مه‌لقانیه‌.

وه‌ کێل: سه‌ملقان له‌ کو‌ئوه‌یه‌.

هو‌ژه‌ر: له‌ ئاشخانه‌دایه‌.

وه‌ زیر: کوی‌خا سه‌نه‌ن دوو‌ژمنانه‌.

هو‌ژه‌ر: به‌ شیوه‌ی عه‌شیره‌یی دوو‌ژمنی یه‌کن. ئه‌وه‌ش له‌سه‌رده‌می ئه‌میر

حوسه‌ین خانی شو‌جاعو‌وده‌وله‌وه‌ هه‌ربه‌رده‌وامه‌.

ئاغای سه‌یید مه‌هدی ڕووی کرد له‌ کوی‌خا‌ه‌لی: ئیوه‌ش له‌و دوو‌که‌سه‌ی که‌

۶- «ئووبه‌» یانێ گوند، ئاوابی و به‌شوێنیک ده‌گوترێ که‌ چادری عه‌شایری کوردی تییدا هه‌لدرا‌یی

که‌ تورکمانه‌کان پتی ده‌لێن «یوورت».

۷- که‌ریم خان ڕه‌شوانلوو حاکی قۆشنی لێ بوو که‌ یه‌که‌مین کوردیکه‌ که‌وته‌ شوێنی ئه‌م زلمه‌ تورکمانه‌کان ده‌سگیر بکات.

دەرباز بوون و لە لایەن ئەو مەلاوە دووبارە گیراون خەبەرتان ھەیە؟
 کوپخاەلی: بەلێ، ئەو دووژنە لە لاپیکەووە خۆبانیان دزیووە و مەلاو فەرەجوللا
 گوتوویانە لە سالار دەترسین و دەبێ بیان دەینەووە، بە پێچەوانەی ئەوان
 ئەسغەر وەکیلی موورگان ھەزی نەکردووە بەم کارەیان و بۆیە ئیزنی چوونیان بە
 ئەویش نەداوە.

میرزا مەحموود: ھەمیشان لە پەشید نزام بپرسنەووە

وەزیر: دەتانهوی چی لێ بپرسن؟

میرزا مەحموود: دووباس. سەرەتا دەبێ سالار ٥ ھەزار و پاشان ١٠ ھەزار پێال
 بدات، دووھەم— سالار گوتی دوو تۆر کمان ھاوێ پەشید نزام ھاتنە مالی منەووە،
 پرسیم بۆچی پەشید نزام ھیناویانی؟

سالار موفەخخەم: تەلگرافی پەشید نزام کە ئەو پڕۆژەی عەرزتانم کرد ھیناومە.
 تەلگەر افە کە دەخویند ریتەووە:

«لە بجنووردەووە بۆ تاران. لە لایەن وەزیر بە پێز نزام سەرداری کوللەووە^۸ بۆ
 خزمەتی والائەتابە ک ئەعزەم، ئەوا من بۆ خۆم جاریکیان لە شاھروودەووە چوومە
 یەمووت، خودی یەمووتیە کان دەیانگوت ئیمە خۆمان ١٥٠ کەس سوار بووین، لە
 گووگلانەووە بەرھەو خاکی پرووسیە و خاکی شادیلوو کە ناسراوە بە گولنی داغی و
 بوتری، چووین لە قەلاکانی قووشخانە پەڕینەووە و ناوچەی زەغفەرانیوومان بە جێ
 ھێشت و ناوچەکانی ئەمیرئاوا و خەنجەر قەلا، قازی، شاتەپە، ئەزخان، باکل شیخی
 سەر و قەلای چەنکار پەشمالە کانمان پرووت کردەووە و چل و دوو ئەسیرمان
 وەدەست ھانی، جگە لە ئەسیر گرتن شتیکی ترمان نەدزیووە.

قوربان! من خۆم لەو شوپنەووە پڕیشتەم و چاوم بە سالاریش کەوت ھەرچی پێی
 دەلێ لە ولامدا دەلێ من نۆکەری تۆم و دەلێ ھەموو شتیکم لە خزمەتتایە،
 ئەمڕۆ کە ٢١ی مانگە، خاوەن ئەسیرەکان لە مالی ئیمەدا کۆ بوونەتەووە و سەرۆکیش
 تەلگەرافیکێ ناردووە، کە تەنیا ٤٢ کەس ئەسیر کراون و ھاوکات دەبێ ١٠٠٠ اتەن

له شادیلوو و ۱۰۰۰ ئهمنیش له زافه رانلوه کان وه بگيردری و بدری به خاوهن
ئهسیره کان، تا بچن ئهسیره کانیا بکړنه وه ئهه باسه شم به ئاسه فودده وهی والی
خوراسان راگه یاندوو و ولامیکی نه داوه ته وه و ئیستا ئیوه چی ده فره مۆن تا
وابکه ین...

رهشید نزام سی شه ممه ۲۰ ی جیمادی ئه وه له.
وه زیر: ئهه ته لگرافه هه رچه نه له مه ر و اتا کانی رهشید نزامدا نیه، به لام له گه له
وته کانی سالاریش دا ناخویتی و به مانای رزگار بوونی سالار نیه.
کوێخا یووسف: باشه سالار ده لی ئیمه یان تالان نه کردوو، ئهه کاته تو له کوئی
بووی، تابزانی دزراوه یان نه.

سالار: رهشید نزام له خۆیانی بیستوو و بۆ من ته لگه رافی لپی داوه و به
منیشی گوته وه و چون منیش نزیک بووم، خۆم له خه لکم بیستوو که دزیان
نه کردوو.

وه زیر: رهشید نزام! بیرو رات سه بارهت بهه ته لگه رافه چیه؟
رهشید نزام: خواده زانی من هیچم بۆ گوته نیه... من که خۆم تور کمانم به لام
ته لگرافی وام نه کردوو، به ناو منه وه ته وای ده کهن.
ئه میر ئه عزم: هه موان ده زانی که عه ینود ده وه که سیک نه بووه به خۆیه وه
حوکم بدات.

پاشان چهند پرسیاریک ئاراسته ی سالار موفه خخه ده کری ئه ویش ولامیان
ناداته وه و زیره کانه له ژیری ده رده چی. پاشان ده بیر ی تایهت چهند راپورت
ده خوینیته وه که هه مووی تیشک ده خاته سه ره وهی که سالار بۆ خۆی
تور کمانه کانی بۆ رووته وه کردنی زافه رانلوه کان ده عوهت کردوو و یارمه تیانی داوه
و و تراوه که تا سالار نه بریته تاران و جورم نه کری. ئهسیره کان نادریته وه.

«ته وای بوونی کۆ بوونه وه»

چوارشه مه ی ۲۱ی جیمادیوننه وه ئی، کۆبوونه وه ی

له وزاره تی داددا کۆ بوونه وه که بهرپۆه چوو، سه باره ت به ئه سیره کانی قووچان لیدوانه کان گه یشته ئاکام و بهرهمی لیکۆلینه وه کان له چهند کۆ بوونه وه دا پرووده کرا و سالار به تاونباردهرچوو، حوکم دراوه که بهند بکری و ههر ئه و پۆژه که له بچه کرا، پۆژی دوا یی که دوو ژن له ئه سیره کان پرزگار کران و پروون بووه وه که خه لکی بجنووردن و ته لگه راف کرا بۆ بنه ماله کانیان.

کوپرکی مندالیشی که ئه میری ئه میران هینابووی ودابووی به دهستی کوپخا عه لی و کوپخا یووسفه وه تا بیده نه وه دهستی خاونی خۆیه وه.

نۆینه رانی پارله مانی نه ته وه یی سه باره ت به حوکمی دادی ئه سیره کانی با

چیانلوو ناره زاییان ده ربیری

پاش ماوه ییکی زۆر که وهزاره تی ناوه خۆ و داد خۆیان به دهسته وه نه ده دا تا ئاسه فودده وه له و سالار موفه خخه م شادلووی بجنوورد. دادگایی بکری ن پاشان به هۆی هه ولی زۆری میرزا هه سه نی شه بستره یه وه که متمانه دارترین دلخۆشی کوردان بوو، بۆ یه که م جار له ئیراندا دادگایی کردنی تاونباران له دادگا و جی داده کاندایه وه ته ری، ههر چهنده له بهر ئه وه ی ده سه لاتداران پشتی یه کتریان خالی نه ده کرد و زۆر تر دادگاییکی سووری بوو.

وهزیری دادیش ده بی لیکۆلینه وه کانی خۆی بخاته بهر دهستی پارله ماتاران.

وتویژه کانی سی شه مه مه ۱۹ی جیمادیه سانی له تیوان ۱۳۲۵ نۆینه ر

له پارله ماندا

له لایه ن وهزاره تی داده وه لایه حه ی (ئی) سه باره ب به قووچان و سالار موفه خخه م و ئه و کارانه ی که له لایه ن وهزاره تی داده وه کرابوو خویندرایه وه. وهزیری داد (شازاده فهرانفه رما): له م باره وه چهند کۆبوونه وه مان له گه ل

خوێنەرەکاندا بوو و لیکۆلینەوهی زۆریشمان کردوو و خودی وەزارەتی دادیش کاری زۆری لەسەر کردوو، بڕیارنامەیەک لەسەر تاوێ لە لایەن جێ دادەوه درایە کومیسسیۆنی تاییبەت و لەوێشدا پەسند کراو کار بەم شیۆ دەستی پیکرا و پاشان سالار کە لەبەجە کرا و ناو براو، میرزا ئەحمەد خانی کرد بە وەکیلی خۆی تا لە مافی خوراوی بەرگری بکا. ئەم حوکمەم بڕدە ئەنجومەنی وەزیران و گۆتم دەخوێنمەوه و ئیزنی خوێندنەوهی درا و گۆتیان دەبی دووبارە ئاوری لەسەر بدریتەوه و حوکمی چاوەدێری دادگای دەبی لەسەر بی.

دەنگی کومیسسیۆنی داد لە لایەن سەید موحەممەد تەقیەوه خوێندرایەوه و ئەمەش دەقە کە ی:

وەزیری داد: تا ئێستە نەماندیوە لەسەر حوکمیک ئەوەندە بە وردی کار کرابێ ئیستا هەمووی تاوانبارەکان پەخنیان لەسەر حوکم هەیه و تاقمیکیان بەلگەیان بێیه.

ئاغا میرزا مەحمود: سپاس بۆ خوا، تاوانی سالار بۆ هەمووان پرونە، هەمووان چاویان بەم دادگاییەوهیه و هەروەها لە ئورووپایەوه چاوەروانی بڕیاری ئاکام، دەکری کەسێ کە ١٢ ئەسیری دابی بە دەستی تورکمانەکانەوه و هێشتا تاوانبارەبی؟ ئاغا سەید حەسەنی تەقی زاده (کە خۆی وەک یەکی لە چاوە دێرەکان چاوی بەهەمووشتیکەوهبوو): من گلەییکی زۆرم لەم حوکمە هەیه هەموومان بینیمان کە سالار تەنانت خەلکیشی کوشتوو و قووچانیەکانیشی داووتە ئەسارەت؛ بەلام عەینوددەوڵە بەتەلگراف و بە پارە ٢٠ هەزار تەمەنیەوه دەیهوێ پرگاری بکات، هەر بڕیارێک لەم ولاتەدا بە پارە درۆست دەبی دە ی ئەگەر بە پارە دروستی بکەم، ئورووپاییەکان چیمان پێی دەلێن.

بە پروای من کوشتنی سالار واجبە، لانی کەم ئەسیرەکانیش وەرگەرتنیەوه؛ بەلام پاشان گۆتیان نای. هەمووی جەماوەر کەوتنە لەرزین و تا ئەوهی کە ٥ سال زیندانیان بۆی بڕیەوه و لەهەموو کارە ئیداریکیش دوورخرایەوه؛ بەلام پاش ١٥ جیمادی سانی سالی پار و دوابەدوای پاپەڕینی مەشرووتەوه تۆلە کردنەوهش

گه‌یشته ئاکام، لهم ولاته‌دا (له‌بهر ئه‌وه‌ی موحه‌ممهد عه‌لیشا خۆی له‌ زالمه‌گه‌وره‌کان بوو) هه‌مووی پوژنامه‌کانی ئهم سا چاویان به‌م پرپاره‌وه‌ بوو و هه‌موو به‌و پرایهن گهر تۆله‌ کردنه‌وه‌ نه‌بی‌ ولات بۆ وێرانه‌ چاکه‌.

ئاغای سه‌ید موحه‌ممهد جه‌عفهر: ئه‌گهر کاریکی بێدعه‌تی کرد بی‌ کافره‌ وده‌بی‌ بکوژری

ئاغا سه‌ید هه‌سه‌نی ته‌قی زاده: وه‌زاره‌تی داد هه‌مووی کاره‌کانی خراپه‌ و به‌بی‌ لیکۆلینه‌وه‌ کار ده‌کات.

حسام ئیسلاام: پاش ئهم برپاره‌تان ئه‌وه‌ش بنووسن که‌ حهرمه‌له‌ عه‌لی ئه‌سفهری کوری ئیمام حوسینی گوشت.

وه‌زیری داد: من شتیکم وه‌رگرتوه‌؟

ئاغا سه‌ید هه‌سه‌ن: نازانین.

وه‌زیری داد: مه‌به‌ستم هه‌یه‌؟

ئاغا سه‌ید هه‌سه‌ن: ئه‌وه‌ش نازانین.

ئاغا سه‌ید جافر: ده‌بی‌ شهرع حوکمی له‌سه‌ر بدات

وه‌زیر: که‌س له‌ مه‌لا و وه‌کیل و شه‌ش که‌س له‌ وه‌زاره‌تخانه‌ هه‌لبێژین تا حوکم بده‌ن.

ئاغا سه‌ید هه‌سه‌ن ته‌قی زاده: ئهم هه‌لبێژاردنه‌تان بۆچی وا کرد. ئه‌گهر ئیمه‌تان وه‌ک چاوه‌دێر قه‌بوول کرد، ئه‌ندامانی خۆتان چین.

ئاغا میرزا مه‌حمودی خانساری: ههر کاتی له‌ خزمه‌تی مامۆستایاندا دوو که‌س شایه‌تیان دا حوکم کاری پێی ده‌کری ده‌ی ئه‌وه‌هه‌موو خه‌لکه‌ش شایه‌تیان داوه‌ و پێویستی به‌چی تر هه‌یه‌؟

ئاغا سه‌ید هه‌سه‌ن ته‌قی زاده: ئهم برپاره‌ی وه‌زاره‌تخانه‌ی داد به‌پێی کام یاسا دراوه‌؟

ئاغا سه‌ید هه‌سه‌ن: به‌و ئه‌رکه‌ی که‌ خرایه‌ ئه‌ستۆی په‌شید نزام و ئه‌ویش به‌و لیکۆلینه‌وه‌ی که‌ چادر به‌ چادر گه‌را و به‌و هه‌موو ته‌لگه‌رافانه‌ی که‌ عه‌ینودده‌وله‌

کردی و بهو کهل و په لانهی که تور کمانه کان ده یانویست باز جی متمانه نیه.

شک له چی سالار ده کهن که تاوانبار نه بی؟

وهزیر: من که ده لیم ئیوه به من بلین چی بکه م.

ئاغا سهد حه سن ته قی زاده: هه موو شتیک بۆ تاوانباری سالار هه یه من تاوانه کانیم که له رۆژ نامه یه کی رووسیدا نووسراوه وهر گپراوه ته وه و له لای میرزا مهحمووده وه یه و وادیاره ده بی ئه م کابرایه بدری له دار.

حاجی میرزا عه لی ئاغا: گه یشتن بهو ئاکامه ی که شکایه تیکی زۆر له وهزاره تی دادکراو ئه مهش کاریکی باش نیه و وادیاره خه تاکاره کان که بریتین له سالار موفه خخه م ئه میر حسین خانی کوری ئاسه فودده و له و ده بی به پتی شهرع ئه م چوار که سه ئه م حوکمه یان له سه ر بدری.

یه که میان کوشتن، دووه میان ده ست برینه وه و پابرینه وه سیه هه میان دوور خستنه وه و چواره میشیان سالیک دوور بخریته وه له کار.

میرزا مهحموود: من ده لیم له بهر ئه وه ی ئه م کابرا ئه م زلمه گه وره یه کردوه خوا ویستی بۆ هه موان روونی بکاته وه، پیویستی به پار له مانتارو مامۆستاکانیش نیه. حیسام ئیسلام: له وه ی که پیاو کوژراوه و ئه سیر براوه هیه چ قسه یه ک نیه و هه رکهس هه رکه سی تری کوشتی ده بی ئه ویش بکوژری.

میرزا مهحموود: بریاری میرزا حه سن درۆسته و داوای لی بکه ن بزانه ئه وچی ده لی.

سهد حه سن ته قی زاده: دووپاتی ده که مه وه ده بی بکوژری به رێز میرزا حه سن خۆی هه مووشتیک ده زانی و ده زانی چه ند کهس چوونه ته لای و له عه شیره تی باشکانلوو داوای حوکمیان لی کردوه.

ئاغا سهد جه عفر: ئه گه ر هیژوتوانایه ک هه بی حوکم ده بی جی به جی بکری، براکه ی عوسمان له کۆفه دا شهرابی خوارد حه زره ت عه لی چپوی حه ددی لیتی دا، به لام له ولاتی ئیمه دا زلم له ورا ده یه دا کهس ئاوری لی ناداته وه.

میرزا حوسین: ئه و به لگانه (ئاغای میرزا حه سن سه بزه واری) به یینن بیینن

حوكم ھەرچى بوو بەرپۆھى بېھن.

ئاغا سەيد ھەسەن تەقى زادە: من گوتىم كە رېشە ئىزن بە بەرپۆھ چوونى ھىچ كاري نادات؛ بەلام ئپۆھ بېن و لەم كارەدا قۇلى ھىمەت ھەلمالەن بەلام خەزورەي^۹ سالار ھەر خەرىكى رېشەيە و تەننەت بىستوومە خۇشى خستوتە مال سەرۋكى پەرلەمان و دووھەزار تەمەن رېشەي داوھ بە كەسكى تر.

وھزىر: بەمنى داوھ؟

سەيد ھەسەن: نازانم بۇ ئپۆھ؛ بەلام بە رۇژنامە نووسىكى داوھ.

بەرپرس: ئەوھى كە گوتتان ھاتۆتە مالى من، نە وانىھ و ناتوھ جارىكيان كورپى وھزىرھات تا لە پارلەماندا چاوى بەمن بىكەوى و كەچى چاومان بەيە كتر نە كەوت، ئەگەر دەتەنئەوى تا بەلگە بھىنن.

سەيد ھەسەن: بەجۇرىكى تىرىش دە كرئ، ئەوھش دەتوانى سەدو بىست نوپنەر ھەلبىژىرن بۇ ئەم مەبەستە

بەرپرس: ئەمە خراپەيەكى ھەيە، ئەوھش ئەوھيە كە نابى ۱۲۰ كەس بەلگەكان بىنن.

سەيد ھەسەن: بىست كەسيان ھەلدەبژىرىن و كەسى تر ھىچ نالى

پاش باسكى زۇر، بربار درا كە بەم شپۆھيە لە بەربەيانى شەممەدا بەرپۆھ بچى.

«دىالوگەكانى رۇژى پىنج شەممە ۲۱ى جىمادى ئەوھل شۇراى نەتەوھى»

كور تەيەك لە باسى سى شەممە ۱۹يەم لە لايەن سەيدموھەممەد تەقيەوھ خويندرايەوھ.

حاجى سەيد عەبدولھوسەينى شەھشەھانى: رۇژى سى شەممە پاش ئەو ھەموو وت و وپژانە بربار درا كە رۇژى شەممە سەبارەت بە سالار موفەخخەم باس بكرئ و من دەبى بلىم كە ئەم ئەر كە بۇ پارلەمان ناگونجى.

۹- خەزورەي سالار، وھزىر نزام و اتا سەرۋكى ئىلى ئەفشار، خوالىخۇشبوو ئىلخانى كورپى سەردار لەم ژنە ئەفشاريە بوو كە دوايى باسى لىي دەكرئ، وەك چلۇن خەسرەوخان شادلووى كورپى سالار موفەخخەم گوتى، زېرى زۇر درا بەلكوو سالار نەكوژرى.

حاجی میرزا عەلی ئاغا ش که دوورۆژی پیش حوکمی کوشتنی و دەست و پابڕین و دوو خستنهوهی تاوانبارانی دەدا ئەمڕۆ وتەکانی سەیدعەبدولحوسەینی پەسند دەکرد.

چەند کەس لە نوێنەرانی ش هەر ئەمەیان گوت.

ئەوهی که مڕۆف دەخاته گێجای خەیاڵهوه ئەوهیه که ئەگەر نوێنەرانی پارلەمان یا وهزیرانی بهرپرس زۆر پیاو ماقۆل بوون. ئەگەر ئاسەفوددەولە شەوی پیش به زیڕوپارەوه نەدەچوو بهردەرگایان، قەت شتی وایان به زماندا نەدەهات، کاتی سەید حەسەن تەقی زاده ئەم وتانەیی بیست، توورە بوو و گوتی «به‌پێزان دەلێن ئەمە ئەرکی پارلەمان نییه، نازانم ئەی چۆن دوورۆژی پیش ئەرکی پارلەمان بوو، پاش چوار مانگ هێنان و بردن ئیستا دەلێن ئەرکی ئیمە نیه، به‌راستی ئەم وتەیه یانی ئاگرگرتنی قەلبی نەتەوهیهک نا دەبی کۆبوونهوهیهکی تایبەت له پارلەمان به‌پێ خری و بهم کارەدا رابگهن.

وت و وێژە پووجه‌له‌کانی نوێنەرەکان بی دەرئەنجام مایهوه، تەقی‌زاده پروونی کردەوه که وهزیری عەدلیه له دەرکردنی بڕیاری تاوانباری سالار و ئاسەفوددەولەدا غەدری کردوو و نوێنەرەکانیشی فریوو داوه. بۆیه تەقی‌زاده بڕیاره‌که‌ی وهزارەتی دادی پووجه‌ل‌خۆیندهوه.

له‌کۆبوونهوه‌ی شەممە ۲۲ی جیمادی‌سانی سالی ۱۳۲۵ شەه‌شه‌هانی پرووی کرد له‌وه‌زیر مالیه و گوتی: «سه‌بارەت به‌جیاوازی وه‌گرتنی مالیه‌ی قووچان نزیکه‌ولات بشیوی»

سەرۆکی پارلەمان گوتی: باس لهم باره‌وه‌ بی‌که‌لکه‌ ده‌بی بینوووسیت، ولامت له ئیمه‌ بوی.

له‌کۆبوونهوه‌ی ۵ شەممە ۲۸ی جیمادی‌سانی حاجی سەید میرزا بابا نوێنەری قووچان که وه‌ک لال وابوو، ده‌ستی دا به‌قسه‌ کردنه‌وه و پرووی کرد له‌ وه‌زیری مالیه و سه‌بارەت به‌ قووچان گوتی:

«پیش له‌ وه‌گرتنی مالیه‌یه‌ک که میرزا قاسم خان وه‌ری گرت مالیه‌ی

قووجان ۳۰ هزارا تمهن بوو که ئهو کردی به ۴۵ هزارا تمهن که خودی ناسه فودده وله گوتوویه برپاروا بوو ۲۳ هزارا تمهن وهریگیردری. بهرپرسایه تی ئهم باسانه له ئه رکه کانی پارله مان نییه.

به ریز شیخ حوسه یین: ئهم به ریزانه ئه وه ی که سالی پیش بردیان وتیان ده یکه نیه، نابی ئه مسال بکریته خه رجی ده رده یی ده رمانه کانمان له جیاتی دروست کردنی پارک.

له کۆبوونه وه ی ۳۰ جیمادی سانیدا له لایهن حاجی مه لامو حه ممه دحوسه یینه وه که له ماموستا کورده کانی مازندران بوو سه باره ت به ئه سیرانی قووجانی ته لگه رافیک هات که گوتبووی ئه سیری که له تور کمانه کان هیئراوه و له مالی ئه وان دایه، داوای رینگه چاری کردبوو که چی بکات، برپاردرا پارله مان به ته لگه راف ریزی بو بنیری.

گوزارشتی لوتفعه لی خان له شیوه ی کاری به که مین دادگای میژروی ئیترانه وه

سه باره ت به ئه سیرانی باشکانلوو

لوتفعه لی خان سه رهنگ کورپی ئه لاله یارخانی سه رتیب ده ره گه زی که له م کاته دا عه بدوو پر ه زاخانی شو جاعودده وله حاکمی قووجان بو باسی کچه باشکانلویییه کان بو تاران بانگه یشت کرابوو و که له بچه یان کردبوو، لوتفعه لی خانیش هاوړییانی ده کرد که له م باره وه وای گوتووه:

۰۰۰ رۆژی پینج شه ممه ۱۵ جیمادی ئه وه وه ۱۳۲۵ ئه مړه به هوی ئه سیره کانی قووجانه وه تاقمیک له پیاوان بو دادگا بانگه یشت کراون و به ریزان هوژه بر دیوان و مودیر دیوانیش له و کۆر ه دا بوون، من لوتفعه لی - بو ته فریخ له وی بووم هیشتا وه زیر نه هاتبوو و له ده وری ۱۰۰ کهس له ژن و پیاو له وی بوون، له م دیوانخانه دا ۱۰ ژوو ره هیه که هه ر کامه یان بو کاروئیشیکه، به لی، ناسه فودده وله وه زیری ناوه خوی ئیستا و والی پیشووی خوراسان و ئه میر حوسین خان کورپی که ئه و کات حاکمی قووجان بوو و ئه میر ئه لمولک و موعه زه زوده وله ی برای هاتنه ژوو ره وه.

ئەمیرخانی سەردار حاکمی پېشوو گورگان و سالار موفەخخەم ئیلخانی بجنوورد و شوجاعوددەولە ئیلخانی قووجانیش لەویدا هەن. بارودۆخی ئەم دیوانخانە بە شیوەیە کە پاشا وگەدا وەکوو یەک وان؛ بەلێ لە نزیککی نیوەرۆدا فەرمانفەرما هاتن پاشان دەست کرا بە باس لەسەر ئەسیرەکان.

سەردار یووسف خانی هەراتی^۱ خواوەنی پۆژنامە «فەواید عامە» و کۆری خوالیخۆش بوو سەھامولمەلێک و چەند کەسیکی تری بینی و لە سیبەر دارێکدا دانیشتن و جگەرەکانیان پۆشن کرد، پاش نیوەرۆ، پارلەمان شیوا و خەلکە کەچوون، ئیمەش لەگەڵ دۆستان هاتینەو و عەسریش چوین بۆ مال شوجاعوددەولە و ئیوارە گەراينەو.

جوانترین پاپۆرت سەبارەت بە ئەسیرەکانی باشکانلوو

خوالیخۆش بوو لوتفەلیخان دەرەگەزی کە لە کاتی دوورخستنەوێ عەبدوڕەزا خان شوجاعوددەولە دا بۆ تاران ھاوڕێی دەکرد و لەبیرەوەرێەکانیدا نووسیویە کە ئەمڕۆ پۆژنامە ژیمازی ۱۱۹ی پارلەمان چاپ کرا کە باسی سالاروددەولە کردبوو کە لە کرماشان وھەمدانەو چەند باسیکی نووسیوو و لە لایەن پارلەمانەو چەند باسیک سەبارەت بە ئەسیرەکانی باشکانلوو نووسراو و لە ژێر دێری مەکتووب شاری دا.

«مەکتووب شاری: بۆبەرێژ... ئاغا میرزا حەمەسادقی بەرپرسی ھێژای پۆژنامە پارلەمانی نەتەوێی.

... من کە یەکی لە خۆینەرانێ ئیوہم کە گوتبووتان ھەرکەس زانیاریکی لە

۱۰- سەبارەت بە سەردار یووسف خانی هەراتی لە بەرگی یەکمدا باسمان کرد. پڕوانە بەرگی ۱، ۲ و ۳.

۱۱- لوتفەلیخان وا دیارە لێرەشدا بەرواری لی تیکچوویی و تەنیا نووسیویە (ھەینی ۲۰) کە ۱۶ دروستە. تەنانت خۆشی لە شۆیتیکی تردا سەبارەت بە نێوانی خراپەیی خۆی و شوجاعوددەولە ۱۶ ژیمادیئەوێ نووسیو.

ئه سیرانی باشکانلووی قووچانی ههیه بۆمانی بنیری بۆیه ده لیم من سه باره ته به
ئه سیره کانی باشکانلووی قووچان هه مووزانیاریکم ههیه؛ به لام له بهر ئه وهی خه لکی
ئه ویم ناتوانم نوو سراوه کانم ببه م تاخه لک واژوی بکه ن بۆیه به بی واژو ده یلیم و
ده ی نووسم.

کاتی که عه ینوده وه له به هوی هاندانیه وه له لایه ن غولامه زاخان
ئاسه فودده وه له وه، شو جاعودده وه له له حکومه تی قووچان دوور کرده وه و ئه میر
حوسین خانی شه وه که تۆسه لته نه ی کوری ئاسه فودده وه له ی کرد به جیگری،
شو جاعودده وه له ش به یارمه تی هاوشیره که ی خۆیه وه که ژنی شو جاعولمه مالیک بوو
برای سالار موفه خخه م - نامه یه کی بۆ سالار موفه خخه م نووسی و داوای لی کرد تا
تور کمانه کان هان بدات و بین عه شیره تی باشکانلوو غاره ته بکه ن.

سالار له بهر ئه وهی له فره زانیه کانی ئاسه فودده وه له تووره بوو له م کاره پیشوازی
کرد و به دزیه وه بانگی کرد له دوردی خانی تور که مان که بهر پرسی تور کمانه کانی
ئه مه ند و ئینچه ی بجنوورد بوو و پی گوت که میرۆی موراد مه رگان که له میژه
کورد ه کان بر دوویانه و ئیستا له گو گلانه و خیرا برۆ عه شیره تی تور کمانه کانی
ساته لق بهینه و عه شیره تی باشکانلوو پرووت بکه نه وه و ژنه کانیان بدزن.

دوردی خان ئه وه کاره ی به یارمه تی و هاندانی سالار بهر پۆه ی برد، موراد
مه رده گانی بینی و هاوړی سواره کانی یه حووت و ئه مه ند پرووی کرده گوندی
قه تلش که خاکی بجنوورده له لای قووچانه وه و عه شیره تی باشکانلوو که له چوار
فرسه خی ئه و پۆه و ره شماليان هه لداوه. له ناکاو هیرش ده که نه سه ریان و
ئه وانیش له بهر نه جاتی خۆیان دوژمنیان ده نیژنه ناو دی قه تلش واته قه لای
قه تلش و تا خه لکی قه تلش ئه مانیان بدن، گوند له ترسی سالار موفه خخه مدا
نه یانوړا یارمه تیان بدن و تور کمانه کان ئه و دووژنه یان که له بچه کرد و به زۆر
بردیان، کۆیخا حه سه نی قه تلشی که پینمای تور کمانه کان بوو پاشان گه رایه وه و
راستیه کانی بۆ سالار گوته وه.

ده ولت له م ئاکاره خه بهری په یدا کرد، عه ینوده وه له پاش لیکۆلینه وه که زانی

ئەم کارە وایە ژێر سەری سالار موفەخخەمدا، خۆی نامەی بۆ سالار نووسی: یان دەبێ ئەسیرەکان بهێنیتەوه یان بیت بۆ تاران، سالار هەر ئەمڕۆ و بەیانی کرد، تا ئەوێ کە عەینوددەوڵە پەشید نیزامی نارد تا بپروات و ئەسیرەکان لەسالار وەرگیرێتەوه؛ بەلام ئەو ئەم کارە ی کرد کەچی نەیتوانی.

هەمیسان عەلی ئەکبەرخان سەرھەنگ کرایە بەرپرسی ئەو کارە تا بپروات بۆ بجنوورد و لەوێوە سالار موفەخخەم بهێنێ بۆ تاران ئەمە چوار مانگە سالار لە تارانە و بە ھۆی پەشوووە و ھاوکات پشستگی کردنی لە لایەن وەزیر نزامووە کە خەزوورە ی سالارە ئیتر کەس ئەسیری لە ئەو نەویست.

بۆ ئەم قسەیەم ئەگەر دەوڵەت، کوێخاھەسەن، دوردی خان، موراود مەرگان بهێنیتە تاران راستی و تەکانی من ڕوون دەبێتەوه.

ئیتەر بزانی پەرلەمانی نەتەوایی چی پێی دەکری^{۱۲} ھەروەھا لە لاپەرەکی تری دادگادا نووسراو^{۱۳}: خوالیخۆش بوو لوتفعەلی خان پاش بەرپۆوە چوونی جێژنی سالیووەگەری مەشرووتە سەبارەت بە شایەعی لەسێدارەدانی سەردار دەنووسیت کە شەوی ڕابردوو لە مال شوجاعوددەوڵەدا بوین کە ھۆژەبردیوان و مودیردیوانیش لەوێ بوون.

ھەوالیان ھینا کە سەردار دەبێ بدری لەسێدارە و ئەمە برپاری پەرلەمانە کە ئەمە بوو بە ھۆی دلنگەرانیمانەوه.

کارێکمان لە دەست نەدەھات جگە لەوێ لەخوا بپارێنەوه کەوا ئەبێ. جەنابی عەبدوڕەزاخان شوجاعوددەوڵە: شەو تا نزیکەی سێ سەعات لە دەرەوہ بوون کە ھاتەوه من گوتم ئەگەر بە خاتری من ھاتویتەوه نامەوێ، تکیا بەرپۆ. گوتیان: دەچم؛ بەلام لێرەم بەلاوہ خۆشترە، موخەممەد پەرزاخانی کۆری

۱۲- ئاکامی «مەکتووب شاری» مەلا لوتفعەلی خان دەرەگەزی لە ڕۆژنامەی مەجلیسەو ھینا بوویەوه، پاش ئەو بەسەرھاتەکانی ڕۆژی ھەینی ۹ی جیمادی ئەوہل بوو، وەبزانی لە لایەن مودیری دیوانی ئەفشاریەو نووسراوە کە لە دۆژمانی ژێر پەردە ی شوجاعوددەوڵە بوو

موسته شارد هفتە ریش بوو. ماوه یەک خەریکی نووسینی نامه نووسین بوو. کاتژمێری ئی پاش نیوه شهوه و من خەریکی نووسین رۆژنامه و حاجی موحەممەد رەزاخان تازی هەیه.

ئاغا میرزا حەسەن و شوکروللا خەریکی کایە تەختەن و خەریکی شەراب خواردنەوهشن و بوتلیکیشیان دا بە من خواردم، عەلیخانی پێشخەزمەتیش هەر لەسالار باسی دەکرد.

بریار درا دووبەیانێ دووبارە سالار بەیننەوه بۆ دادگا چی بلیم لەم کارەدا هەموان حەز ئەکەن سالار بدرێ لەدار، هەرچەند تاقمیکش بە دواى بشیوهەن، هەموان سەریان بە کاری خۆیانەوه قالە.

بیروپای یە که مین دادگای ئێران

پاش ماوه یەک که لیکۆلینەوه کان بۆ وه دەست هێنانی قەناعت لەم دادگایە میژووینەم ئەنجام دا، کتیبیکی بە نرخم که پری بوو لە بەلگەکانی وله ویدا نووسرا بوو: ئەم دادگایە سەرەتای بەهاوارگە یشتن خەلک بوو، ئەمەش دەقی ئەو دادگایە:

وەزارەتی دادی بە نرخ: لەبەر واری ٢٠ی جیمادیولئەوه ئی سالی ١٣٢٥ دەنگی کومیسێونی داد سەبارەت بە باشقانلووه کان پاش بازوخواستە جۆراوجۆره کان و کۆبوونەوه جیا جیاکان و بینینی زۆربەى نووسراوه کان بە حازر بوونی پارلەمانتارە کان هەمووی دارودەستەى دادگا سوێند دەدرێن.

یە کەم: لە بۆاری ئەسیرە کانهوه، سالار موفەخخەم تاوانبارە. دووهەم: تاوانبارى دووهم سەردار ئەفخەمە که دەسەلاتداری ئەو کاتەى ئەستەرتاباد بووه.

سێهەم: ئەمیر حوسەین خانى کورپى ئاسەفوددەوله یە. چوارەم: خودی ئاسەفوددەوله یە. پینجەم: مەفاخیرولمەلێک و ئەکرەمەلێک که تا ئیستا بۆ بازوخواست حازر

کومیسپیۆنی داد بۆ تۆله کردنهوه لهم تاقمه کهسانه بهم شیوهیه کاری کرد. ژماره‌ی یه‌که‌م: سالار موفه‌خه‌م که ده‌بی له‌هه‌موو کاریکی نيزامی دوور بخریته‌وه و ده‌بی ده‌سه‌لاتی بجنووردیشی لی وهر‌بگیردریته‌وه، ده‌بی هه‌مووی که‌ل و په‌لی سالیکی ته‌واوی بجنوورد باته‌وه. ده‌ستی ده‌وله‌ت و هه‌روه‌ها ده‌بی ته‌سیره‌کانیش وهر‌بگیرپنیتته‌وه و ته‌گه‌ر هه‌ر ته‌سیریکیش نه‌توانی وهر‌ی بگه‌رپنیتته‌وه ده‌بی له‌جیاتى ٣٠٠تمه‌ن جه‌ریمه‌بدات به‌خاوه‌نه‌کانیان.

ژماره‌ی ٢: سه‌ردار که حاکمی ته‌وکاته‌ی ته‌سته‌ر ئاوا بوو و ده‌بی له‌وکاته‌دا هیزوه‌لمه‌ت بنویتی و نه‌یکردوو و ده‌بی په‌یه‌ک له‌په‌لی نيزامی ته‌وکه‌م بکریته‌وه و هه‌زار ته‌مه‌ن جوورمیش ده‌کری و سالیکی ته‌واویش هیچ کاریکی ده‌وله‌تی نابى وه‌ته‌ستۆبگری.

ژماره‌ی ٣: ته‌میر حوسه‌ین خان کوری ئاسه‌فودده‌وله‌ی قووچان ده‌بی هه‌تا دوو سال به‌هیچ جووری کاری ده‌وله‌تی پنی نه‌دری، له‌به‌ر ته‌وه‌ی که پاش بیستنی ته‌م هه‌واله‌ کاری خیرای نه‌کردوو و ده‌بی ٣ه‌زار ته‌مه‌ن جه‌ریمه‌بدات.

ژماره‌ی ٤: ئاسه‌فودده‌وله‌ به‌هۆی ته‌لگه‌رافیکه‌وه‌یه که عه‌ینودده‌وله‌ بۆی ناردوو و لی‌کۆلینه‌وه‌ی ده‌ره‌وه‌ی دادگا له‌م کاره‌ بوو به‌هۆی په‌رپنوه‌ی و پرزگاری ناوبراو و دادگا ته‌نیا به‌وه‌ تاوانباری ده‌کات که بۆچی به‌نووسراوه‌کان و وته‌کانی خۆی کاری نه‌کردوو بۆیه ده‌بی دووه‌زارته‌مه‌ن جوورم بکری.

ژماره‌ی ٥: مه‌فاخیرولمه‌لیک و ته‌که‌رم مه‌لک؛ له‌به‌ر ته‌وه‌ی خۆی له‌وێ نه‌بوو و دادگایی به‌بی ته‌و به‌پۆه‌ چوو و ده‌وله‌ت حوکمی له‌سه‌ر ده‌دات، کومیسپیۆنی داد له‌م باره‌وه‌ تا ته‌مه‌ن راده‌یه‌ تۆله‌که‌ی ته‌واوه‌.

مۆری مه‌حکه‌مه‌ی سه‌ره‌تایی ماف.

به‌شه‌کانی کومیسپیۆنی داد، مۆر، عه‌داله‌توسه‌له‌ته‌نه، فه‌تعه‌لی، باباخان، ئیختشامولمه‌مالیک، حوسین عه‌بدورراحی حوسین، موحسین حوسینی - ئینتراموسولتان

پارله‌مانتاره‌کانی پارله‌مان له‌م کاره‌دا ته‌نیا چاوه‌دیر بوون.

تهقی زاده: به پرتز ئاغا سهد حوسین بروو جردی، سهد مه هدی وکیل توجار، میرزا مه محمودی کتیب فروش، حاجی سهد بابا و نوینه ری قووچان. لهم حوکه دا ئامازه به وه کراوه که ده بی بانی ئه سیر کردنی باشکانلوه کان تۆله ی لی بکریته وه و هه مووی لیکۆلینه وه کان له لایه ن ٦ کهس له نوینه رانی پارله مانه وه چاوه دیری بکردرایا و دیوانی دادیش حوکی چه سپاوی په سند کرد. عه بدولحوسین فه رمانفه رما- مۆری وه زارته ی داد- مۆری دیوانخانه ^{١٤}

پاپۆتی وه زارته ی داد سه باره ت به نه سیرانی قووچان

نامه ی وه زارته ی داد بۆ ئه تابه ک سه باره ت به ئاکامی دادگایی ئاسه فودده و له و هاوده سته کانی.

بۆ به ریز و سه رۆکی پایه به رز ئه تابه ک ئه عزمی وه زیری ناوه خۆ سه باره ت به باسی وتووێژی ئه سیرانی قووچان که بریار بوو له وه زارته ی داد و به حازربوونی نوینه رانی پارله مانه وه له سه ری کاربکری، بیرورای کومیسیتی داد له م باره وه به پیتی راقه ییه که که ده نووسری و بۆ به ریزتان به ری ده کری. مۆری وه زارته ی دادی له سه ره

به لام باسی دادگایی کردنی ئه سیره کورده کان لی ره دا ناگاته ئاکام. نا په زایی خه لکی شیروان و بجنوورد و نوینه رانی پارله مان کار ده گه یه ننه دادگایی و دووپات کردنه وه ی حوکم.

ته لکه رافی خه لکی شیروان بۆ پارله مانی راپۆژکاری نه ته وه یی سه باره ت به نه سیره کانی باشکانلوو

باسی راکه یشتن به کاروباری ئه سیره کانی باشکانلوو له پارله ماندا خه ریک بوو له بیر بچیته وه، له بهر ئه وه ی پوول و دراو به رگری ده کرد له به رپۆه چوونی دادپه روه ری، هه مووی ناپیاوان و زالمه ن هه ر له سه رکرده و ده رباری و مه لاه و

خودی موحه ممه ده عيشاوه ته واوی بیرو هۆش و ئەندیشه یان ئەوه بوو تا ئاسه فوددهوله پای نه کیشیته سهر کورسی مه حکمه.

نۆینه رانی وه کوو تهقی زاده و میرزا مه حموودی کتیب فروش که حه زیان به خراب کردنی مافی خه لک نه ده کرد له هه موولایه که وه هه شه یان لی ده کرا، خه لکی باشکانلوو که بۆ ته قدیمی شکایهت بانگه یشتی تاران کرابوون پاش دوو سال دهر به ده ری و بی پاره یی له هه موو جیگایه که وه ولامی ره دیان پێیان دایه وه و له بهر ئەوه بوو که جاریکی تر خه لکی به شه رف و به توانای شاری سنووری شیروان ته لگه رافیکی توندیان رهوانه ی پار له مان کرد که ده قه که یمان له خوار مه هیناوه.

کۆ بوونه وه ی رۆژی سی شه ممه ٣ ره جه ب ته لگه رافیکه له شیروانه وه که له لایه ن کوپخا و به سال اچوو ه کانه وه گه یشت، سه ید موحه ممه د تهقی خویندیه وه.

بۆ پێشگای پار له مان تاران:

سه باره ت به گه راندنه وه ی ئەسیرانی باشکانلوو زۆرمان هاوار کرد گوی بیستیکی بۆ په یدا نه بوو، ده ی ئەگه ر که س گوی بیستمان نابێ با خۆمان بخه ی نه ژیر ده سه لاتی روو سه کان، هه موومان له ته لگه رافه خانه کاند کۆبوینه ته وه، تا کاره که مان جی به جی نه کری ناپوینه وه، ئیوه بهر پرسن له بهر ده م دادگای خوا و پیغه مبه ره وه. بهر پرس: ئەم باسه رۆژ نه رۆژیک ده گات؛ به لام به هۆی کاره که ی ئورمیه و هیرشی تورکانی عوسمانیه وه که وته دره نگ و ده بی ئەم رۆ ده نگ بده ی ن بزانی ن ده بی چی بکری.

میرزا فه زعه لی ئاغا: هه مان ده نگ که ئەو رۆژه که ی دیکه درا و له پار له ماندا هه ر ئەو باسه ئاراسته بکری.

بهر پرس (سه نیعو ده وه له): ده ی رۆژیکی بۆ دیاری بکه ن.

سه ید حه سه ن: سه باره ت به ئاسه فودده وه لش ه یچ کارێ نه کراوه وادیاره

یه که سه رپایان برپوه و ده بی سه ره تا ئەو دادگایی بکری.

بهر پرس: ده ی خۆتان کۆ که نه وه تا وه زیری داد دیت.

سدیقی حه زره ت: وه زیر گۆراوه خۆ وه زاره تخانه له سه ر جی خۆیه.

حاجی سەید عەبدولحسین شەهشەهانی: لەم نامەی که له شیروانهوه گەشتوو شەکاوەت له دەستی ئاسەفوددەولەوه کراوه و ئیمه پێشتر سەبارەت بە سالار موفەخخەم باسمان کرد هەروەها ئاسەفوددەولەش لێردا نیه.

سەید موحەممەد تەقی: لەم تەلگرافدا که گەڕاندنەوهی مال و دارایی خەلکی باشکائلوویان ویستوو، دەبی ئەم کارە له لایەن مامۆستایانی ئایینیەوه شی بکریتهوه.

باسەکانی سی شەممە ٨ شەعبانی ١٣٢٥:

لەم کاتەدا که عوسمانیەکان هێرشیان کردۆتە سەر سنوورەکانی کوردستان و دەورووبەری خووی و سەلماس و کۆری پەحیم خانی چەلەبیانلوو له ئازەربایجان و کۆری سپەهداری تونیکابونی له پەشت خەریکی ئازاری خەلکی بوون و هەروەها بە هۆی تیرۆری ئەمینوسولتانهوه، موحەممەد عەلیشا^{١٥} رقی زۆری له مەشرووتە خوازەکان هەلگرت و بەم شیۆه بوو که سالار موفەخخەم هەر له زینداندا بوو بە بی ئەوهی حوکمیکی بۆ بپرنهوه و ئاسەفوددەولەش له دانیشتنی حوکمداندا نەبوو، له وتووێژەکانی ئەم رۆژەدا سەید عەبدوللا بەهەهانی گوتی: سەبارەت بە سالار موفەخخەم گوتی: دەبی بەم کارە ناڕەوایە پابگەین، ناوبراو گوتووێه که من ئومید ئەکەم بئوانم ئەسیرەکان وەرگەڕێنمەوه بۆیه مانەوهی ئەو قازانجی نیه.

تاقمیک گوتووێهانه که سالار موفەخخەم تاوانبارە و دەبی تۆلە ی لێ بکریتهوه.

بەرێز سەید عەبدوللا موحەممەد بەهەهانی: تا وەر نه گەڕێتهوه ناتوانی ئەسیرەکان وەرگەڕێنیتەوه، بۆ ئەم کارە زەمان بگرن. پاشان به تاوانەکانیش پادەگەین.^{١٦}

١٥- موحەممەد عەلیشا هەر له سەرەتای منداڵیەوه له ناوگنجاو و بیری پرووسیە تیزاری له ئازەربایجان گهوره بوو، پرووسیە قەت حەزی به حکوومەتی مەشرووتە له ئێران نەدەکرد، بۆیه هەمووکات بۆنەبەر کردنی هەواییان داوه له راپۆرتی سایکس بالۆزی ئینگلیز له مەشەدەوه بۆ تاران ناردووێه و لەوێه پەوانە ی لەندەنی کردوو، تاران ١٧ ی ژوونی ١٩٠٨ بەژمارە ی ٢٢٧ ههوه

١٦- رۆژنامە ی وتووێژەکانی پارلەمان، خولی یەكەم، ل ٣١٦

بەرپرس: وایه، ئەم کاغەزە لە لایەن پەحیمەو نووسراوە و ئەمن بەو پراپە نیم که لە کاریاندا دەخاڵەت بکەم، دەنگ هەر لە دەنگی پارلەمانە.

سەید حوسەین برووجردی: بۆ ماوەیەکی سالیار کەوتە بەر پرس و باس و خواست لەوەزارەتی داد و تۆلە کردنەو کەشی لەسەر کاغەز نووسراوە، خودی وەزیری داد هاتە پارلەمان و داوای دەنگی کومیسێونی پارلەمانی کرد و تاپراوەی ئەوتۆلەیی که لەبەر چاوگیا بوو هاوکاریان نەکرد، پارلەمانیش لەبەر ئەوەی تۆلە کردنەو کەم بینی و بۆیە وستی تا لەم بارەو لیکۆلینەو یەکی بکری.

دەبیری نامەکان: ئەگەر ناوبراو زەمان دابنێ دەتوانی بپوات و ئەسیرەکان ئازاد بکات.

سەدری نەتەنزی: بپیار بوو که ناوبراو تۆلەیی لێوە بکریتهو، ئەگەر تۆلەیی لێ بکردراپەتەو دەبوا عییرەتی کەسانی تر و هەمیشان ئەگەر تۆلەیی لێ نەکریتهو دەبیته هۆی سەرکەشی کەسانی ترەو.

میرزا مەحمودی خانساری: لە دەوری ١٠ مانگ دا که لێرەدا هاوارو دادیک بوو بۆ وەرگەڕاندنەو ئەسیرەکان ئیمە رەقمان لە کەس نیە گەر دەیهوئ ئەسیرەکان وەرگەڕێنێتهو شایەت خەلک لە گوناخەکانی خۆش بوون، ئەوکاتە رزگاری دیت، بەلام ئەگەر بیهوئ بپوئ باوەر ناکەم خەلک و پارلەمان ئیزنی پێی بدەن.

شەهشەهانی: یەکی لە گرینگ ترین خراپەکانی نەتەو کەمان ئەو یە که تکاکاریکی زۆر دروست دەبی بۆ رزگاری ئەو، وەک: ئاسەفود دەوڵە و کورەکانی و سالیار و سەردار.

حاجی ئیمامی جومعه: ئەم کابرایە ٦٠ کەس ژنی فرۆشتوو... بوو تە هۆی کۆژانی ١٢ کەسەو و کەسێ ئەگەر ببێتە هۆی کۆشتنەو دەبی بۆ هەتاهەتایە لەزبندان بمینێتەو، ئێوە ئیستا دەتانهوئ رزگاریان بکەن و ئەم هەموو ژنە بدن بەگژی ئیمەدا.

ئاغا میرزا مەحمودی خانساری: وا ئەزانم ئەم کابرایە سالیار موفەخخەم که

دەلەئ دەچم ئەسیرەکان دەهینمەو، خۆی دانى ناو بەوێ کە ئەوکچانە فرۆشراون.

لێرەش دا تاقمیک نۆینەر باس و وتووێژیان کرد
 حاجی میرزا عەلى ئاغا: کەسانى کە سەرۆکی شەراشۆکانن بریتین لەسالار
 موفەخخەم و ئاسەفوددەوڵە و کۆرەکەى و حوکمى ئەم ئاکارەش خواى گەورە لە
 قورئانى پیرۆزدا هیناویە.

سەرۆک: ئاکامەکەى بوو بەچى؟

حاجى سەید باقر: لەزیندان بایمىنیتەو تا ئەسیرەکان پزگاریان دیت^{١٧}.

وتووێژەکانى رۆژى یەکشەممە ٢٠ى شەعبانى ١٣٢٥:

لەم رۆژەدا باسى ئەسیرەکانى قووجان بەم جۆرە ھاتە ئاراو:

سەرۆک ئەنجومەن: باسێکى تر کە دیتە ئاراو ئەوێە کە برێک مالى یەمووت
 لە قووجان ماوئەتو و قووجانیەکان تەلگەرافیان ناردوو تا ئەسیرەکان پزگارنەکرین
 نایدەینەو.

ئاغا میرزا سەید موخەممەد: بارمتەگرتن ناڕەوایە.

حاجى سەید باقر: ھەمووى ئەم ئەسیرانەیان بەکرین کړیوویانە یان دزراون.

سەید نەسروللا: نا، دەبى پیاوانە ھەلسوکەوت بکړى و ھاوکات ھەم دەبى مالى
 خەلکى یەمووت بدریتەو و ھەم ئەسیرەکانیش پزگاریان بىت^{١٨}

پەنگاڵانە وەى غەدرەکانى ئاسەفوددەوڵە و ئەسیرکردنى کچە کوردەکان ئە

وہزارەتى دەرەوہى بەریتانیا

ئاسەفوددەوڵە لە سالى ١٩٠٤ بوو بە سەرۆكى خوراسان و ھیشتا ھەر ئەو
 ئەركەى وەئەستۆیە. لە كاتى فەرمانرۆایەو زلم و زۆرى كردوو و مالیەى زۆرى لە
 خەلك وەردەگرت و ھاوړى موشروددەوڵە پیرنیا ھاوبەشە. پارلەمانى پراوێژكارى

١٧- وتووێژەکانى پارلەمان، خولى یەكەم، ل ٣٢٢

١٨- رۆژنامەى وتووێژەکانى ئەنجومەن، خولى یەكەم، ل ٣٣١

نەتەوهیی له کۆبوونهوه سه ره تايید کانیدا کاره کانی ئاسه فی داوه ته بهر لیكۆلینهوهی خۆی^{١٩}.

ئێستا کورتیه ک له راپۆرتی یه کهمین پارلهمانی راپۆژکاری نەتەوهیی دووهمی ئافرلی ١٩٠٧ که له لایهن ئیسپرینگ راسیهوه بۆ لهندن نووسراوه.

«سێ شه ممه ٢ی ئافرل ١٩٠٧»

پاشان وهزیری ناوهخۆ سه بارهت به ئاسه فوددهولهی حاکمی پيشووی خوراسان که تاوانباری هاوکاری له فرۆشی کچانی قووجان بوو خرایه بهرباس و لیكۆلینهوه و بهم جۆره چهند به لگهش کهوته دهست بۆ بهرگری له تاوانباربوونی ئاسه فوددهوله و تاوانبار کردنی دهسه لاتدارانی بجنوورد و قووجان که یه کهمیان بیست ههزار و دووه میان ١٥ ههزار تمهن جورم کران، له لایهن وهزیری ناوهخۆ وه خویندرایهوه.

لهم کاته دا له لایهن تاقمیک له نوینره کانهوه داوا کرا تا کوو بۆ راگهشتن به سه ر ئه م باسه دا داد گایه کی تایبه تی بخریته رێ، به رپژ سه ید عه بدوللا موچه هید که له م کاته دا ها ته ناو کۆبوونه وه که وه له وه ی که ئاسه فوددهوله له وه ی نه بوو زۆر سه رسام بوو و به سه گی نه گبه ت بیری لێ کرده وه.

وهزیری داد له م کاته دا به سه رته وه شتیکی گوت به موچه هید و ناوبراو له و وته یه زۆر تووره بوو و له ئاکام دا به رپژ سه ید موچه ممه د ته باته با یی موچه هید بوو به داوهری نیوانی ئه وان و ئه مه ش کورتیه ک له و کۆبوونه وه که ٢٧ی ئافرل تا ٢١ی مه ی سالی ١٩٠٧ دا بۆ لهندن نێردراوه.

٠٠٠ شه ممه ٢٧ی ئافرل (گولانی ١٢٨٦) کۆ بوونه وه که له سه ر فرۆشتنی ژنه ئیرانیه کان باسی کرد و گه یشتن به و ئاکامه ی که ده بی پارله مان خۆی له گه ل وهزیری ناوه خۆ دا قسه بکات و به رگری لیوه بکات و ئه گه ر ناوبراو کاریکی باش به رپۆه نه بات ده بی له کار دوور ببیته وه له ناو وتووێژه کاند چهند جار له گه ل

١٩- به گویره ی سه راپرینگ رایس وه زیر موختاری ئینگلیز له ئیران که له راپۆرتیکدا بۆ سه رته دواره گه ری وهزیری دمه وه ی به ریتانیای دهنیری له باره ی ناساندنی پیاوه ده وله تیه کانی ئیرانیه وه له ره زه ری ١٢٨٥ تا به فرانباری ١٢٨٥ نووسراوه ی حه سه ن مه عاسر، ل ١٤١.

دەولەت بەشەرھاتن و نامە یەکیان بۆ وەزیری ناوہ خۆ نووسیوہ و داوایان لیتی کردووہ تا لە ماوہی ١٥ رۆژدا ئەو بەرپرسانہی کہ لە فرۆشی ژنەکاندا دەستیان بووہ دەبی تۆلەیان لێ بکریتەوہ و ژنەکانیش لە ماوہی ٤٥ رۆژدا دەبی وەربگەریتەوہ و ئیستا بەشی لە راپۆرتی ٢٠ ژۆئین تا ١٦ ژۆییہی ١٩٠٧ داواین رۆژەکانی جۆزەردان تا داواین رۆژەکانی پووشپەری ١٢٨٦ کہ جی بی چرچیل لە تارانەوہ رەوانە ی لەندەنی کردووہ.

دادگایی کردنی کہسانی کہ تاوانباربوون بەوہی کہ ژنانی ئێرانیان فرۆشتووہ تورکمنەکان. ئەم دادگاییہ وەک خۆی نەبووہ لە ئێراندا و بە پیتی یاسای نوێ بەرپۆہ چووہ کہ لە لایەن خودی وەزیری دادەوہ بەرپۆہ چووہ و تاوانباران بریتی بوون لە ئاسەفوددەولە و سالارموفەخخەم کہ ھەردووکیان زۆر دەولەمەند بوون و خزمیش بوون و بە پیتی بریاریکەوہ کہ لەم موحاکەمەدا دراوہ، سالار موفەخخەم دەبوا جورمیکی قورس بکری و ٥ سال دەسبەسەریش کرا و حوکمە کہ دەتوانی پێدا چوونەوہی ھەبی؛ بەلام وەک چۆن کہ دیت میرزا ئەحمەد خانی حەیدەری نوینەری سالار موفەخخەم و تاقمیک تر لە نوینەرەکان و کار بە دەستەکان بۆ رزگاری سالار ھەولیان داوہ.

بەند کردنی شوجاعوددەولە لە تاران

لوتفەلی خان لەبیرەوہریکی خۆی لەبەر واری ٢٦ ی جیمادی ئەوہل سالی ١٣٢٤ سەبارەت بە عەبدوررەزاخانی شوجاعوددەولە لە تاران و بە ھۆی باسی بەندکرانی کچەکانی قووچان خەبەری داوہ و دەلی تا مەیدانی تۆپخانە بە پیادە ھاتم، بەراستی ھیچ مالیک بیخاوەن و ھیچ نۆکەریکیش بی سەرکردە نەبوو ھەر خۆیشی - شوجاعوددەولە ی قووچان - و تاقمیکیش دەر باز بوون و تەنیا چەند کہسیکیان ماوہ.

حاجی خان سەرتیپ قووچانی لەسەر کارەکانی شوجاعوددەولە پادەھات. گوتی: ئەری بۆ کەل و پەلە کەمەکە ی خۆم روانیم ھەموویم کۆ کردوہ و لە

تاره کهم پرسی [ئهم تاره له پيش دا موشيرودديوان قووچانی باوکی خوالیخوش بوو کامبوزیا زه عفهرانلوو که ئه ودهم له تاران بوو و کاری مونیشگهري موشيرودديوانی بوو، دابووی به لوتفعه لی خان]

گوته: دوینی شهو جهنابی موشيرودديوان تاره کهی به ئه مانهت له حاجی خان وه گر تووه لهم باره وه زۆر تووره بووم و به خۆم گوت ئیتر موشکیله تاره کهمان پی بده نه وه ئه وه بوو که به لای حه سه نیان [به کی له کۆنه نۆ که ره کانی شو جاعود ده وه] نارد که له مالی جهنابی موشيرودديوان تاره که بهیتری؛ ولامی هینا که تاره کهیان بردووه بۆ شه میرانات. زۆر تر تووره بووم. به لی له گهل حاجی خانا تا سی سعات له ئه وی ماینه وه و ئیوار هیش حاجیخان به منی گوت: بۆ خه رچی کومپانیا که پاره مان کهمه ئه گه ر پاره ت هه یه دوو سی روژی پی مان بده. وتم به راستی له ئهم پارانه که له سه روکی ئیوه شه جاعود ده وه به هۆی بریاری که له خوراساندا دابووی به من که یشتوو که بۆ تاران و خوراسان خه ر کردووه و هیشتا هه ر هه یه که به ئیوی بدهم. به لی دوا ی بری شوخی به هۆی ئه وه ی که پانزه تمه ن له که سی قه رز کرد بوو. به ده سه ته وه بوو، دوا نزه تمه ن له حاجیخان و دوو سه عاتی مابوو بۆ ئیواره له گهل ئاغای موحه ممه دره زاخاندا به ده م شوخییه وه هاتین تا به دررگای سه فاره تی ئینگلیس که هه مووی تاجره کان و بازا ره کان و ما مۆستایانی تاران له سه فاره تدا پیک هات بوون و خه لکه که ئه ونده زۆر بوو که نه تده توانی برویته پیشه وه، ئه منیش له هه موو با به تیکه وه ئالۆز بووم له ئه ویوه له گهل موحه ممه دره زاخان مال ئاوا ییم کرد و یه کرا ست هاتم بۆ مال خانم و رویشتمه ماله وه، دیتم خانم ته لعه تولسه لته نه ته شریفیان نیه له ماله وه، چووم بۆ خزه ته ی شووی خانم، له نیو هه ساردا دانیشتبوو خه ریکی قسه کردن بووین که دوو سه عات له شه ومان تیپه ر

۲۰- شۆرشی خه لکی تاران له رۆژ په نج شه ممه ۲۷ پووشپه ری ۱۲۸۵ به رانه ری ۲۶ جه مادی ئه وه له ۱۳۲۴ ده ست پیتی کراو پاشان ده ستووری مه شرووتیه ت له رۆژی یه ک شه ممه ۱۳ گه لاویژ ۱۲۸۵ به رانه ری ۱۴ جه مادیسانی ۱۳۲۴ له لایان موزه فه ره دین شا وه درا. (مه شرووته ی ئیران، ئه حمه د که سه رو ی، ل ۱۱۹)

کرد بوو، خانم به فهیتون له مالی حه زره تی ئه قدس والا ئاغای ئه تابه ک ئه عزم سازاده ی عه نینوده وه ته شریفیان هیناوه؛ به لام چ پواله تی و چ هه یکه لیک؟ پینووس له باسی ئه و عاجزه. هه ره به وه یافه وه هات و له سه ر کورسیه که دانیشته، من له جینگه ی خۆم دا هه ستامه سه ر پا و سلاوم لی کرد و به خیره اتنی پی گوتم و دانیشته یین. پرووناکیی دم و چاوی و پرووناکی ئه نگوستیله که ی و سینه پرزه که ی ئه لماس خانم حه ساری پروون کرده وه، سیگارکی کیشا و پرۆشته نیو ژووره که ی و چارشویکی هه لگرت و جلوه به رگه که ی گوپی وچه نده جوان و مه له نگ بوو، خودا خوی شاهیده ئه من که له خیلقه تی ئه و خاتوونه سه رم سورما بوو، و هه رچه نده دهمه ویت باسی پواله تی ئه و خاتوونه بکه م و به یه نیمه سه ر کاغه ز ده بینم ناتوانم، کورت بلیم خه ریکی قسه کردن و عه یش بوین. تا شهش، حه وت شه و شیومان خوارد و خه وتین.

لوتفعه لی خان له رووداوه کانی پرۆژی داهاتوودا واده نووسی: توژی خانم ئه حوالی ناخۆش بوو که بری دهرمان و ده وای خواردو ئیواره حالی چاک تر بوو و به ته وای ئاسووده یه و بی هه یج گیروگرفتیک له خزمه ت خانمدا خه ریکی کنیاک خواردن و تار لی دان و قسه ی چاک چاک بوین. هه رچه ند که میردی خانم پیاوپیکی چاک و ساحیب ناو و نیشانه به لام خانم دهستیکی زۆری به سه ری دا ده روا و هه رچی خانم بیلیت و حوکم بکات هه ر ئه وه یه. به لی کاتی نیوه پرۆ میردی خانم ئاغای زیائیخان هاتنه وه، له خزمه تیاندا بوین. خانم فه رمووین که ده بی پینج لوله ی خالی له فتووگراف له تاری لوتفعه لی خان هه ر ئیستا بو یادگاری زه وت بکری، ده بی فه رمانی خاتوون به پرۆه بچی، ئه بی هه ر جوړیک که ببوای سی لوله مان له سی ده ستگای تار پر بکردبای و تا فه رمانی خاتوون به پرۆه بچی، خانم زۆری پی خۆش بوو، وتیان چاکتر بوو که لوله ییکیش له ده نگی خۆتان پر که ن تا بو یادگاری بمینی، وتم به داخه وه که گۆرانیم لانیه، هه رچه ند که گۆرانی به یات ئیسفه هانی چاک ده زانم، که چی خویندم و له فتوگرافه که دا زه بتمان ده کرد. وتیان ئه وه چ شیعریکه؟

وتم:

ئەگەر تۆ چاوم لی دەکە ی کاری من هەرئاخ
 هەلکی _____ شانده
 ئە ی به قوربانی چاوی تۆ ئەوه چ چاوی لی کردنه
 ئەلی ئەگەر تماشای من له تۆ چاوی کردنه
 تا تو لیڕه دابی کاری من هەر گوناح کردنه

خانم به بزه ییکی جوانه وه گوتی: کەسی به ئیوه ی نه وتوو ه که تماشای جوانی مه کهن، تماشا کردنتان له پرووی هیچی که وه نیه، وتم: نازەنین هه مووی نازەنین ده بینیت.

به کورتی: نه هاریان هیئا و خواردمان، خانم چوو ه بۆ دیوه که ی و خه وتن، ئەمنیش خۆم خه ریک به لووله کانی فتوگراف کرد، زۆر تر تاری میرزا عه بدوللا^{۲۱} که به گۆرانی ییکی زۆر چاکه وه زه بت بوو چه ند جار گویم لی گرت.

شوجاعوددهوله و جه شنی نه ورۆزی ۱۳۲۵ کاتی که بۆ تاران دوور خرابووه وه

شوجاعوددهوله به بۆنه ی گرتنی کچانی قووچانی له تاران دا به و پهری هه ژاری و نه دارییه وه ژیا نیکی زۆر ناخۆشی بووه، دۆست و ره فیتانی ده ور به ری نۆکه ره کان توانای ئەو ژیا نه ناخۆشیان نه بوو و هەر کامیکیان له لایه که وه هه لده هاتن. ته نه ته ت چوار کهس له نۆکه ره کانی و لوتفعه لی خان کوری ئەلاهیار خان ده رگه زی که نووسه ری ئەم بیر مه وهریا نه یه و له هه موو کاتی که دا له خۆشی و ناخۆشیدا له گه ل شوجاعوددهوله دا بوون و نه یان هیشتوو ه ته نیا بیت که له م باره وه له رۆژی ئاخری ره شه مه ی سالی ۱۳۲۵ مانگی ئاوا ده نووسی:

۲۱- له سه ر ده می ناسره دین شادا که به ماوه ی ۵۰ سال بوو، سی کهس له تارزه نه کانی زۆر چالاک له ده رباری ئەودا ها تووچیان ده کرد که بریتی بوون له ئاغای عه لی ئەکه بر ئاغای غولام حوسه یین و میرزا عه بدولا تارزه ن، سرگزشت موسیقی ایران، روح الله خالقی، ل ۴۶

هیشتا که دوو سهعاتی ماوه تا گه یشتنی سالی تازه، به راستی له کاری ئەم دنیایه و له کاره کانی خۆمان دا مات بووم و سهرم سوڤ مابوو و ئەم شەو که شەوی جیژنه هەرکەسێ له مالی خۆیدا له گەل منداڵ و ژنی به خه یالیکێ ڤاچه تهوه دانیشتوو؛ به لام جهنابی شو جاعود دهوله و ئەمن له گەل زۆربه ییکێ تر غەریب و پەڕیشان و سەرگەردان بوین و به هیچ جوړی نه مانده زانی چیمان به سەردی و تاکه‌ی ده‌بی له تاران بمینینه وه و یان جاریکێ تر ده‌توانم برۆمه وه بۆ خوراسان یان نه؟ بهم جوړه ئەمن و جهنابی شو جاعود دهوله له‌بەر درگادا و کوو غەریب دانیشتبووین و سه‌یری ئەو خه‌لکه‌مان ده‌کرد و تۆزی باسی غەریبی خۆمان کرد و جار جاریک یه‌کترمان دل‌داری ئەداوه تا کاتی مه‌غریب له‌بەر درگای مال که له راستیدا دهم درگای ده‌وله‌ته دانیشتین و چایمان خوارد و له هه‌موو شتیک باس‌مان کرد، ناردمان تۆزی شیرینی له‌بازار به‌ینن، هینایان و له‌دیوه‌که‌ی خۆماندا دانیشتین و ته‌نیا هیوامان زاتی خودابوو، له خزمه‌تیاندا گوتم له‌بیرتان نه‌چی ئەوده‌مانه که وه‌کوو ئەمشه‌و کاتی جیژنه له‌قووچاندا و چه‌ندین که‌س که له نیو قووچان و له ده‌روه‌ی قووچاندا له‌بەر درگای دیواخانه‌که‌دا هاتن بۆ خزمه‌تتان و تۆزیک ماتل بوو بوون و ئەو هه‌مووه‌ نو‌که‌ر و حه‌شه‌مه له‌خزمه‌تتاندا بوو که ئیستا ئەمن و ئیوه له‌م شاره غەریب و ته‌نیا و بی مال و هیلانه دا‌که‌وتوین.

ئەگەر به‌هومی‌دی خودا جاریکێ تر گه‌یشتنه ئەو پۆستانه نابێ ئەم ده‌سه‌سه‌ریه له‌بیر به‌نه‌وه و به‌جوړیک که گو‌توویانه:

«له هه‌موو کاتیک دا ئەبێ شو‌کری خودا به‌جی بێ‌رین» و هه‌روه‌ها که ئیم‌رۆ نه‌ورۆزه، ماوه‌یکه که له‌خزمه‌ت‌دا بووم، جه‌نابی ئەمیر عه‌بدو‌ررّه‌زاخان شو جاعود ده‌وله‌ی کو‌ری خوالی‌خۆش بوو ئە‌ه‌ول‌حه‌سه‌ن خان له‌تاران بوو و دوو به‌رگ کتییی رۆژنامه‌یه‌که‌م نوی‌سوه و ئەمه‌سه‌یه‌می‌ه‌تی.^{٢٢}

ئەم شەو شەوی جیژنه و هەرکەس خه‌یالی ک‌پ‌ین و دروس کردنی موبلی ماله‌که‌یان و عه‌یش و عه‌شره‌ت دایه، ئیم‌ه‌ش له‌گەل جه‌نابی شو جاعود ده‌وله‌

دانيشتوبين و له خه يالى خۇماندا بوين و له دهرياي خهم دا نوقم بووين و به ئەم كشتيه شكاوهوه له قوراي تاران دا ئوميدى نه جاتمان نه بوو. جار جاريك هه قاله كه م به من دلدارى ئەدا و جاريك ئەمن به دلى پريتيش و دهردهوه بۇ دلدارى دانهوهى ئەوان قسه م ده كرد. كورت باسى كه م غولام حسين خان كونه نۆكر و كهر به لايى نه قى ميرئاخوړ و دوو كهسى ديكه كه له ۵۰ نۆكره كان مابوونهوه و خويان به وه فادار ناو ئەبرد، له گه ل تهواوى كۆيله يى و برسيه تى و چاره پرەشى و غه ريبى و چهند سال دوورى له مال و مندال و شارى خوياندا ژيان. له ئەوى بوون و له حهوت سيني شهوى جهژنى نه ورۆز باسماں كرد، وتم ئيمهش حهوت سيني خۇمان مان هه يه:

سه هه ر، سه رگه ردانى، سه ير، سه ختى كار، سستى نهش، سكوت و بى دهنگى

به لى، له گه ل جهنابى شوجاعوددهوله دا، به تهواوى پەريشانی و به دبەختيهوه رويشتيم بۇ حه مام و هاتينه دهره وه، له و جىگاوه كه هيج شتيكمان نه بوو، پاش بيريكى زۆر له تيك كه ل و په لى مال مابوو هه لم گرت و هاتم بۇ بازار، هه رچهند قيمه تى پينج تمه ن بوو به لام به هه ر سه رافيكم ده دا كه به دوو تمه ن بيكرپت نه ي ده كرى. له شه قامى شه مسولعه ماره دا خالۆزاكه م بينى و باسى ئەمانم به تهواوى بۆى كرد ئەويش به ته نباكو فروشيكي وت كه دوو تمه ن به من قهرز بدات. دوو تمه نه كه م وه رگرت و نزديكى مه غريب هاتمعه وه بۇ مال، هه رچيكمان ده ويست كرپم و شه ومان تپه ر كرد.

ئه مپرو كه جهشنى نه ورۆزه له خه ونى بى خه به رى هه ستاين و له گه ل جهنابى شوجاعوددهوله له نيوان باغه حه دا تۆزى گه راي، جار جاريك خۇمان و جار جاريك به بى وه فايى دنيا پى ده كه نين، هاتينه وه بۇ مال، چهنديك له پياوانى دهوله تى و... به جلوه برگى تهواو ره سميه وه به سلاو ناردنه وه رويشتن و بينيمان چون ئەمپرو رۆزى هه نيينه، وادياره زۆرتري خه لكى تاران بۇ زياره تى حه زره تى عه بدولعه زيم ده رويشتن.

جه نابی شو جاعود دهوله وتیان: نه گهر ئیمهش بمانتوانیایه برۆیشتاین بو
 چه زرهت عهبدولعهزیم، خراب نه بوو عه زرم کرد: ههر چه ند به ئهم ههموو خهم و
 په ژار موه نابی له سووچی دیوه که مان برۆینه ده ری. به لام له بهر دوو شت ئه یی برۆین.
 یه کهم ئه وه که پرووده که ین له درگای چه زرهت تا به لکوو به هانامان بگات، دوو ههم
 سه ریکی خه لکی ئه و ناوچه بده ین به لکوو دلته نگي له دلمان ده رچی.

فه رموو یان: بو خه رچی ریگه چی؟ ده بی چی بکه ین؟

عه زرم کرد: به خه رچی شه وه وه نه گهر بگه ریته وه ئاسوده ین، دوو سی تمه نمان
 ده ویت، ئه ویش ئه من جوړی ده کهم؛ به لای دوو سی تمه نم له براده ریگ قه رز کرد و
 فه یتونیکم له نیو ریگادا دیت، سواری بوو ین له فه یتوونچه کهم پرسى چه نده مان لى
 ده ستینى تا ئیمه به یته چه زرهت عهبدولعهزیم؟

وتی: چون ئه مرۆ جیژنه به که متر له دوو تمه ن نابی.

ئهم دیتم له ههر باب ته یکه وه به جه نابی شو جاعود دهوله م گوت: چاولی کردن و
 سه یران و دانیشتن له ماشین دا چاکتر له فه یتوونه، قه بوولی کرد و له فه یتونه که
 دابه زین و برۆیشتین سواری ماشین بوو ین.

دوو ساعهت به نیوهرۆ مابوو گه یشتین چه زرهت عهبدولعهزیم و له باخی سه راج
 دا دابه زین و ئاسوه بو ین به راستی ئه مرۆ ئهم باخه پر له جوړیه، نزیک به په نجا،
 شه ست خاتوون له نیوان باخه که دا ده گه ران و قاقای پیکه نینیان وه کوو ده نگى
 که وى ده شت گوپی پر ده کرده وه. له گه ل جه نابی شه جاعود دهوله ده رۆیشتین،
 خاتوونیک بانگی لى کردم. چوومه پیشه وه پروو به نده که ی هه ل داوه و چاک و
 خوشی له گه لم کرد، له دیتن پرووی وه کوو مانگی خانم شیت بووم، ههر ئه و خاتوونه
 زۆر چاک بوو که له مه و پیش له نیو رۆژنامه دوو ههمیه که دا باسم لى کرد بوو دواى
 ئه وه که تۆزى قسه مان پیکه وه کرد، هاتمه وه بو خزمه تی جه نابی شو جاعود دهوله له
 ژیر داریکدا دانیشتن، ئه و خاتوونهش له گه ل چوار خاتوون دا هاتنه لیو چه وزه که وه له
 نزیکى ئیمه دا دانیشتن. باخه وانی باخه کهم بانگ کرد و دیویکم ده ویست ئه ویش
 درگای دیویکی کرده وه و ئه منیش پاره یی کم پى دا و پیم وت که بچی که و او مان بو

بێنی، خانمیش تۆزێ نوقلی پیمان دا؛ بهلام کهم بوو جهنابی شوجاعوددهوله وتی: خانم ئیمه دوو کهسین له دیاری ئیوه غه رببین، ئه گهر ده کرێ تۆزێ زۆر ترمان پی بده، خانم بانگی لیم کرد رۆیشتم، وتیان شوجاعوددهوله چی ده لی؟ وتم: جهناب و ئهن ده لێن ئیمه له م شارهدا غه رببین و له م ملکهدا فه قیر و به که مه ندی تۆ گرفتار و به دوای تۆ ده ربه ند.

وتیان: ئیوه نه ده ربه ندن و نه فه قیر و نه که سی بۆ ئیوه داوی داناهه. وتم: مه به ستم ئه وه یه که تۆزێ نوقلی زۆر ترمان پی بده، له م نیوانه دا له خزمه تی خانمدا شووشه و ئیسکانم دیت.

وتم: خانم نوقل و مه ی له گه ل یه کتردا خۆشه و هه لبه ت شیعه ره کانی قانائیش خراب نیه که ده لی: «که واجبه نوقل و مه ی بۆ مه ی خۆر»

برێ له م باسانه مان کرد و له گه ل جهنابی شوجاعوددهوله دا هاتین بۆ دیوه که ی سه رۆی باخه که که باببه که یان هێنا خواردمان خه ریکی خواردنی چای بوین که خانم هاته سه ر، له دهم درگا کهدا ئیستکانی چای خوارد و تۆزێ قسه ی کرد، له م ماوه یه دا جگه له دوو چاو و برۆی خانم شتی دیار نه بوو.

هه لبه ت هه ر جوانییک که بیته له چاو دایه، چاکه که ئهم چاو و برۆیه که له ئه سلدا تیری موژگانی ئهم خانمه پیاو کوژیه وه کوو شیعه ریکی قانانی هه ر له م باره وتوویه تی: «موژه مه لی که تیرو که مانی کیشاوه»

به راستی له هه وه ل ئهم قه سیده دا که ئه لی: دوینی شه و ئهم سینه پرژه شووشه ییه و هه تا ئاخه ر. له وه سفی ئهم خانمه دا بووه، بیستن که ی وه کوو دیتنه وه یه. به لام له م ماوه یه دا ئه سه دوللا که له نوکه ره کانی خانم بوو وتی: فه یتوونه که ئاماده یه. خانم وتی: فه یتوونه که ببه لاده ره وه ی باخه که و له نیو ده شتدا رای گره، منیش پاشان دیم، وتم: خانم ده بی پیکه وه بچین، وه کوو نوکه ریک له ئیره وه تا دهم درگای فه یتوونه که له خزمه تی ئیوه دا ده بین؟

وتی: زۆر چاکه به لام ئیسته ئیوه تۆزێ له پێشه وه پرۆن تا له شه قام و ئهم خه لکه دووره و که ون تا منیش به ئیوه بگه م.

له گهل جه نابی شو جاعود ده و له پپی که وتین و له نیوان ده شته که دا راوه ستاین
تا خانم وه کوو تاوسیکی مهست له گهل دووژنی تر دا هاتن.

وتم به خانم که شیخ سه عدی شتیکی گوتوو به و ئهم کاته زور باشه. ئه گهر
دهستور ده فهرمووی تا بیلیم (ئاخر ئهم خانمه له سه وادو خهت و زانستی شیعر دا،
به ناو بانگه) وتی: بیخوینه.

وتم: ئهمه تۆی له گهل مندا و هاواری ره قیبان به دوایدا.
و ئه وه ئه منم که له گهل تۆدا ریگهی ده شتم له پیش دایه.
به بهختی خۆم باوهرم نیه که تۆ میوانی منی.
ئهو ده مه ئیتر چادری سولتانی هی ده رویشه.
خانم تاریفی لیم کرد و وتی: بۆچی ئهو پارچه یهت نه خویند که ده لی:
چلون به دهست هاتوویی ئهی له تاقت زورتر.^{۲۳}

چی عهرز کهم که بیستنی ئهو پارچه شیعره له زمانی خانمه وه چهنده شیرین
بوو و چهنده کاریگر بوو، کورت تر باسی کهم به ده م قسه کردنه وه له نیو
سه وزه لانیه کاندایان تا نزیکی ریگه که فهیتوونه که ی خانمیان راگرتبوو. خانم
مالئاوایی کرد و سواری فهیتوونه که بوو و چوو بۆ شار.

۲۳- ئهم غهزه له ی سه عدی ئه و دهست یه ده کا:

ههر که سی هه وه سیکه له سهردایه و کاریکی له پیش
ئهمنی سیابه خت گرفتاری هه وای دلی خۆم
قهت له وه بیرم نه کردوه ته وه که تۆ له گهل من بی
چۆن به دهست هاتوویی ئهی جوانی له وهش که ده مویست زورتر
ئهمه تۆی له گهل من و هه رای ره قیبان له دوومدا
و ئهمه ئه منم له گهل تۆ ریگای ده شتم له پیشه
هه روا داخی جیایی تۆ جه رگم ده سووتینی
مه گهر وه کوو مه ره میک بنیته سه ردلی لهت له تم
ئهی که وتت به خه یاله وه دل مه ده و عه شق دامه نی
ئهمن ئاوام و تۆ برۆ بیریک بۆ خۆت بکه ره وه

وتم: رۆیشت له لای ئیمه. ئهوهی که وه کوو به لا بۆ گیان بوو
له گهل جهنابی شوجاعوددهوله دا به لهشیکی په ریشان و دلکی له دهست
رۆیشتوو پروومان کرد له حهز رت عه بدولعهزیم.

وتم: چیرۆکی ئهمرۆی ئیمه ههر ئهو چیرۆکهیه که نزامی دهلی:

شههبازی له سهر داریکی سه رودانیشت

که ته زه روپک بۆ خۆی راوکات

و هه تا ئاخ:

زۆرتری ئهم شیعرانه چاکتره که راوچیکی تر، راوچی ئهم پیگهیه

پام قهت نانمهوه لهم باخه دا

به بیرهینانهوهی راو دلم داخی ده کرد

به م جوړه له شۆفیری ماشین ئیجازهی سوار بوونمان گرت و سواری ماشین
بووین و له ده رگهی دهروازهی شاردا دابهزین و فهیتوونیکمان پهیدا کرد و سوار بووین
و هاتینهوه بۆ مال.

رۆژی شه ممه دووه می خاکه لیوه، گه وه کانی قووچانیشت فهیتوونیکیان گرت و
بۆ سه یاحهت ده چن بۆ به هجهت ئاواى تاران، لهو جیگه وه که خودا یاری
موحتاجه کانه، بهی پاره بهو ئاواره ییه وه که رستهی عهیش و نۆشیان بۆ ده گات.
لوتفعه لی خان بهم جوړه هیناویه تی که: له بهر ده رکهی باخی به هجهت ئاوا دابهزین،
چه ند نه فره یک له خه لکی تاران له ژیر داریکدا خه ریکی تارژهن د بوون و گۆرانیان
دهوت. دهنگی تاره که ئیمه ی راگرت، تۆزى گویمان بۆ دهنگی سازه که راگرت و
تۆزیکیش ئه من تاره کهم هه لگرت و ژهن د هه موان ماق بوون و دوو ئیستان
چاییمان خوارد و بهر ئی که وتین له گهل جهنابی شوجاعوددهوله له قه راخی
ئیهسته خه که وه ده رۆیشتین، تۆزى بۆ غه ربی ئهم سه فره ی خۆمان دلته نگیمان
کرد و ئه من دلداریم داوه و وتم هیوا دارم که هه رچی زووتر ئه سبابی ئازادی پى
بکه ویت و حه ز رته ی ئه جهل له حکوومه تی قووچاندا ببینم.

لهم ماوه یه دا چوار کهس له فهیتوونیک دابهزین و هاتن بۆ ئیهسته خه که یه کى

لەم خانمانە زۆر جوانە و ئەوى تریان خراب نیه و دوو نەفەرى دیکەیان قەرەواشن، لە نێو فەیتوونە کە چەند شووشە لیمۆیان بۆ خانم ھێنا، ئەمەن وتم ئەم لیموانە ئەسل نیه، خانم بیستی و وتی: ئەگەر حەز دەکەى وەرە ببە. ئەمنیش لە خودام دەویست، دەست بە جیگە ڕۆیشتم بۆ خزمەتى خانم. خانم شووشە یێک لیمۆى دا بە من، وتم ئەمەن ڕەفقیشم ھەیه وتی: کێیە؟ وتم: شوجاعود دەولە. وتی: شوجاعود دەولەى قووچان ھەر ئەم پیاوھیه؟

وتم: بەلێ شووشە یێكى تریان پێم دا ئەوەندە مەحوى نیگای ئەم خانمە بووم کە لە لیمو بردن و لە ڕۆیشتنەو بۆ لای شوجاعود دەولە و یا دانیشتن لە خزمەتى خانمدا ھیچم بەبیر نەھاتەو.

لیمو لە دەستما بوون و نزیکى نیووسەعات بێ خۆ وەستابووم کە ھەرچى خانم دەیگوت بۆ کردنەوێ درگای شووشە کە پێچت ھەیه؟ من ئەبەدەن گوێم نەى دەبیست چى دەلێن، تەواوى دم و چاوى خانم وەکوو ھەتاو دەگەشاو، خودا شاھیدە جوانى و قسە کردنى ئەم خانمە دوور لەباس کردن و تاريف دانەوھیه و نانوسرى...

شوجاعود دەولە و لوتفەلى خان شەو دەگەرێنەو بۆ شار و شەو لەگەل ئاغا میرزا ئەسەدوللا خەرىكى خواردنى ئاوگوشتێک ئەبن کە درووستیان کردووە و بەیانى زوو ڕۆژى سێھەمى خاکەلیوھ لە خەون ھەلدەستێن و ھەر کامیکیان بەلایێکدا دەچوون. شوجاعود دەولە کەوتە دواى کارى حکوومەتى خۆى. لوتفەلى خانیش کە ئاوارە و بێ خەرجى بوو چاکتر واى دیت کە بۆ تێرکردنى سکی ڕپوا بۆ مال ڕەفقیقە باوھفا و چاک و جوانە کەى خۆى (تەلەتوسەلتەنە) جۆرێک کە دەلى: ئەمنیش ماویێک بوو کە لە خانم... خەبەرێکم نەبوو و زۆر پەکەر بووم، چارە یێکم جیا لەو کە بچم بۆ ئەوێ نەبوو، زۆر پەکەر بووم ڕۆیشتمە مال خانم، دیتەم چەند ژنى دیکەش لەوێ بوون و مەجلیسیکیان ھەیه و دەنگى پێکەنینە کەیان تا نێوان شەقامە کەش دەچى. خانم تەلەتوسەلتەنە ڕۆیشتنى منى زۆر پێ خۆش بوو و سەندەلیێک لە دەرەوھى دیوھەو بوو، دای پێم و دانیشتێن، سەنتوورێکم

لهوئ دیت، پرسیارم کرد وتیان ساحیبه که ی لیره یه و ههر کاتیک ده تهوئ دهنگی بیستی وهره نیو دیوه که وه که چومه نیو دیوه که وه دیتم خۆرئاوایه و شه رابیکی زۆریان داناوه، یه کئ له خانمه کان شه رابیکی بۆ هینام، وتم لییم ببووره حالیم زۆر چاک نیه، ئه وهش ئیستا کاتی خواردنی مه شرووب نیه.

یه کئ له خانمه کان وتی: به راست که خه لکی خوراسانی!

وتی: بۆ خواردنی مه شرووب بۆ به پزتان هیچ کاتیک وه کوو ئیستا باش نیه ئه یزانی و ئیستا لیره دا پینج شهش خانم حازره بۆ مه جلیسی مه شرووب و ساز و گۆرانی، و اچاک تره چۆن تاریکی چاک له سووچی دیوودا هه یه و تۆش خۆت تارژه نیکی چاکی و لیره دا ههیت، دووهه مه ئه مه سه نتوور و سه نتوورژهن یانی ژنیکی زۆر جوان حازره و گۆرانی بیژی چاوه رهش که هه یه، ئیتر بهم شتانه ی شه وه ده لییت کاتی نیه؟ بهس ده بی بلین خوراسانیت، ئه م خانمه که ئه م قسانه ی کرد له خانمه زۆر ریک و پیکه کان بوو له پیوستی به تاریف نیه.

به لئ بهم جۆره لوتفعه لی خان له که ری شهیتان هاته خوار و یا چاکتر بلین سواری که ری شهیتان بوو، تاره که ی هه ل ده گری و به ساتی عه یش به رپا ده بیته وه تا شه وه لوه ی ده بی به جۆریک که خۆی ده لئ و مه جلیس گهرم و نه رم بووه و خانمه کان به بۆنه ی که یفی مه شرووب و دهنگی سیمی تار و سه نتوور که پیکه وه کۆکیان کردبوو خه ریکی هه لپه رین و خویندن بوون. جوانی ئه م خانمانه که پینووس له باس لئ کردنیان عاجیزه، له به یانیه وه هه تا خۆرئاوا که تۆزه تۆزه، تیشکی مانگ له سه ر جه مالی ئه م وه کوو مانگانه ده رکه وتوو...

تاشهش هه وت سه عاتیک له شه وه به خۆشه وه تیپه ر بوو... بۆ به یانی سی ساعت له رۆژ رۆیشتبوو، هه ستام له خه وه ههر جۆریک بوو خۆم له ده ست ئه وه خانمانه خه لاس کرد و هاتمه وه بۆ مال و له گه ل جه نابی شو جاعود ده وه له رۆیشتین بۆ دیتنی جه نابی میرزای بابای موشیرودیوان قووچانی که ئه وانیش خه لکی قووچانن و یه کئ له مونشیه کانی شو جاعود ده وه له بوو و له قووچانه وه هاتوو بۆ تاران

و ماوہیکە لە خزمەت موشیروودەولە^{٢٤} دا خەریکی کار کردنە و ئیستا کە گەشتوونەتە مەقامی سەرۆکایەتی ئێران، ئاڭای میرزا باباش گەشتووەتە مەقامی کە گەورەکانی دەولەت بۆ چاک کردنی کارەکانیان بێ شک و لەپڕی ناچاربەو دەچنە دیداری موشیروودیوان، وەکوو ئەو کە لە قووچاندا لەمەجلیسی شوجاعوددەولە بێ سەردانەواندن و بی ئیزن نەیدەتوانی دانیشی و ئیستاش فەرق^{٢٥} و توافەتیک ھەییە زۆر جار بیستووێ کە پارە دێنن، بەلام پێان دەداتەو، ئەگەر کەسیک بۆ چارەسەر کردنی کاریک بە دزیەو شتێکی بێ بەدن وەری ناگری^{٢٦}.

بەلێ پڕۆژی دووشەممە دەھەمی سالی ١٣٢٥ کە بەرانبەر بە چوارەمی خاکە لیوہیە، جاریکی تر لە مالی تەلەتوسەلتەنەو دین بە دواي لوتفعەلی خاندا کە بپروا بۆ ئەو، ئەویش کە بۆ نیوەرۆ نانی بۆ خواردن نیە، بۆیە باشتەرم وادیت بچم بۆ مال

٢٤- موشیروودەولە، میرزانەسروللاخان سەدر ئەعزەم ئێران لە کۆتایی دەسلاتی موزەففەرەدین شا و سەرەتایی پادشایی موحەممەدەلی شا دا، خەلکی نائینی ئیسفەھان بوو ئەو لەزەمانی میرزا عەلی ئەسغەر خانی ئەتابەکدا بوو بەوەزیری ناوخی و پاشان بوو بە وەزیری دەرەو و نازناوی مسباح ئەلمولوک بوو لە سالی ١٣٠٨ی مانگی دا نیوی موشیروولمولکیان پێدا. دواي کوشتنی ناسرەدین شا لە سالی ١٣١٣کە موحسین خان موشیروودەولە لە پاریسدا کۆچی دواي دەکات، ئەتابەک میرزا، نەسروللا خانی لەوەزارەتی شەرەو ھیناو و کردی بەوەزیری دەرەو و لە سالی ١٣١٧ بە موشیروودەولە ناوی دەر کردوو. موشیروودەولە لە سالی ١٣٢٤ بوو بە وەزیری یەکەم و لە شەعبانی ھەر ئەو سالەدا کۆچی دواي کرد. موعین، بەرگی ٦ لاپەرە ١٩٨٧

٢٥- لەم بارەوہیە کە شیخ سەعدی (رەحمەتی خودای لی بێ) فەرموویەتی: ھونەرمەند بۆ ھەر جیگاییک بپروا، قەدر دەبینی و لەسەرەو دادەنیشی و لەبارەي حال و پڕۆگاری شوجاعوددەولە و حاج میرزا بابا موشی دەین. جاریکی تر بەھونراوہي سەعدی ئیشارەبکەین کە دەلی:

ئەوہي لە دی لە دایک بوو بوو بە زانا   بـوون بـە وەزیری پادشا

کۆرەکانی وەزیری بـی عەقل   بۆ سوالکەری چوون بۆ دی

٢٦- بە داخەو یەک لاپەرە لە باسەکانی لوتفعەلی خان کە باسی موشیروودیوان زەعفەرانیو بوو لێرە داکەوتوو و گوم بوو.

تەلەتوسەلتەنە. سپاس بۆ خودا خۆشمان رابورد و شەویش لەوێ بوین.

رۆژی سێ شەممە یازدەهەمی سەفەریش لە مالی خانم ماینەو و زۆر خۆشمان رابوارد، رۆژی چوار شەممە شەشەمی خاکەلیۆه کەسێ خەبەری هێنا کە دوو سبەحەینێ حەزرەتی روکنوددەوڵە عەلی نەقی میرزا برازای ناسرەدین شا ئەکەونە پێگە لەم خەبەرە زۆر دڵم گیرا. چون دەزانم جەنابی شوجاعوددەوڵە ئەگەر سێ چوار چەکی نەبێ، ناتوانن پێ بکەون و لەم دوو رۆژەیدا مەحاله، بەم جۆرە بیرم کردەووە کە ئەگەر جەنابی شوجاعوددەوڵە دواى رۆیشتنی حەزرەتی والا لەم شارە بمیئنەووە هەموان پریشان تر دەبن.

چۆن ئەوان لە میژەووە چاوەروانی ئەم کاتەبوون بەلکوو پارەییەک پەیدا ببێ، بەرنگاری چوونی دەبن و بەم جۆرە حالەتی من زۆر خراپە کەبە بۆنەى وجودی ئەم پیاووە لەهەموو جینگەییەک ماومەتەووە و ئەوانیش کە حال و وەزعیان و شیۆهێ رەفتاریان دیارە.

هەر جۆریەک کە بوو بە حالەتی خەون و یاوەووە دووسەعات لەشەورۆیشتبوو، پێکەوتین بۆ مالی جەنابی ئاغای ئەعزەمولمولووک کە مۆنشی باشی و سەرۆکی درگای والا حەزرەتە، روکنوددەوڵە رۆیشتن چۆن مالیان زۆر دوور بوو بە زەحمەتێکی زۆر مەگەیشتنە ئەوێ، دام لە درگا یەکیان هات و وتی هێشتا لە مال شازادە نەهاتوووەتەووە زۆر حالە تێک چوو لە ژێر بەرھێوانە کەدا دانیشتم. و کاغەزێکم بۆ خەزمەتیان نووسی و دام بە دەست نۆکەرەکیانەووە و لەوێ هاتمەووە و لە شەقامی چراگا، دیتم جەنابی ئاغای ئەفەزەلوددەوڵە بەسواری دیت، سلاوم لێ کرد، جوابی دامەووە و خێرا دا بەزی دەستی یەکترمان گرت و پێگایێکی زۆر پێکەووە هاتین و ئەو شتانەى کە دەمەویست لە خەزمەتیاندا عەرزەم کرد و پامسپارد کە هەر بەو جۆرە دەبێ بە حەزرەتی والا شازادە روکنوددەوڵە سەرۆکی نوێ خوراسانی رابگەیهێنێ، رۆژی پێنج شەممە ۱۳ سەفەر ۱۳۲۵ پێکەوتە لەگەڵ ۷ی خاکەلیۆه ۱۲۸۶ کە مو شیروددەوڵە دەمری، پێکەوتم و گەیشتمە مال جەنابی ئەفەزەلولمولک و رۆیشتمە خەزمەتی، فەرموویان حەزرەتی والا مەرھەمەتیان فەرمووە و بە ئێوە ئیزیان داوہ

بىنە خزمەتى، دوو سىبەھىنى دووشەمەيە بچن بۇلاي موبارەكىيان. لەۋى ھاتمەۋە بۇ مال خۇمان بۇ خزمەتى شوجاۋدەۋلە دوو شەۋە كە من نەبووم و لە مالى خانم تەلەتوسەلتەنە بووم تۇزى پەشىۋو تا ئەۋەي كە تۇزە تۇزە چاك بوومەۋە.

گوتىم پاىبەرز روكونوددەۋلەي نۆھەم^{٢٧} ئەم مانگە كە پىنج رۇژى دىكەيە كەۋنە رى و بەرپۇزتان كە لە لاىەن ئاسەفوددەۋلەۋە بى كار كراون و ئىستە كە ئاسەفوددەۋلە ھكۈمەتى خوراسانى لى ۋەر گىراۋەتەۋە و دوو رۇژى پىش رەۋانەي تاران كراۋە و شازادەش تا چەند رۇژى داھاتوو دەچنە ئەۋى و من سوور دەزانم ئىۋەش دەيى چنە تاران و قەت ۋەرناگەرپنەۋە.

بەلى ئەم باسانەي كە بۇ بەرپۇزىانم گوت زۇر قازانجى ھەبوو و تا دەۋرۋەرى يەك سەعات بىرى لى كەردەۋە و ھالى گۇرا^{٢٨} گوتىم: لەم نىۋەشەۋەدا خەم و خەفەتى پى ناۋى و لەم كاتا سەر خۇش بوون خۇشە؛ بەلام بەيانى كاتى بەرلەبەيان دەيى ۋەرى كەۋىن، بەرپۇز حاجى ئەمىنوززەرب و رەيسوتوججار و سەيىد ەلەش دەيى بىنىم و پىيان بلەم من دارو نەدارم ھى ئىۋەيە و بەھەر جۇرىك دەيى بەلكوو بە قسەم بكن لەگەل سەرۋكى ھكۈمەتى خوراساندا بۇ قوۋچان بۇم.

بەلى بەھەر شىۋەيەك بوو تۇزى رامبۋارد و ھاۋكات شەرابى گىلاسىشم دەخۋاردەۋە و بەلام بىرم ھەر بە لاى زىد و ۋلاتەۋە بوو.

رۇژى ھەينى ١٤ سەفەرى ١٣٢٥ بەرانبەر بە ٨ى خاكەلىۋەي ١٢٨٦ سەعاتى پاش ئەۋەي تىشكى خۇر دەرىي، ۋەرى كەۋتىن، بەرپۇز شىخوددەۋلە بەيانى زوو

٢٧- پىم وايە لوتفەلى خان ھالى لەسەر خۇ نەبوو بەرۋارەكەي بەھەلە نوۋسىۋە، ناۋبراۋ ئەم وتانەي لە بەرۋارى سىزدەي سەفەردا گوتۋە كە دەبىتە شەۋى چۋاردەي مانگ، دەي بەم شىۋە نۆزدەھەم درۋستە.

٢٨- لەدانىشتى ئەنجۈمەنى شۇراي نەتەۋەيىدا ھەر لەبەرۋارى ١٣ى سەفەرى ١٣٢٥ ھەمىسان باسى دىلە قوۋچانىەكان لە لاىەن سەيد ھەسەن تەقى زادەي نوپنەرى ئەنجۈمەنى نەتەۋەيەيە بەم شىۋەيە خرايە بەردەست، سەبارەت بە دىلەكان دادگا تا ئىستا چى كەردۋە؟ ئەمە سى رۇژە ئاسەفوددەۋلە لە خوراسانەۋە ھاتۇتەۋە چى كەردۋە. (كۆچى مېژۋى كورد بۇ خۇراسان، بەرگى ٣،

خۆی گه یاندبووه مالی ره ئیسووتتوجار...

رۆژی شه مهی ١٥ی سه فهر ریکهوت له گه‌ل ٩ی خاکه لیوهی ١٢٨٦ کاتی ده‌رهاتنی تیشکی خۆر له‌خه‌و راپه‌ریم، بینیم هه‌مان نووستوون، له‌ به‌ر ئه‌وه له‌ لایه‌ن ئه‌فزه‌لولمه‌لیکه‌وه بۆ خزمه‌تی شازاده‌ی روکنوده‌وله ده‌عوته کرابووم به‌رێ که‌وتم و خۆم گه‌یاند ه مالی به‌رێز یان و به‌رێز ئه‌فزه‌لولمه‌لیکیش هاتبوون و گه‌یشتنه‌ خزمه‌ت شازاده زۆربه‌خیر هاتنی منی فه‌رموو و نووسراوه‌ییکی نووسی و وه‌های نووسیوو:

«به‌رێز و پایه به‌رز ئه‌فزه‌لولمه‌لیک مونس‌ی باشی»

موعته‌مید و سولتان لوتفعه‌لی خان سه‌رتیپ له‌ پیاوه‌ خوش‌ناوه‌کانی ده‌ره‌گه‌زه و له‌ رۆژگارانی دووره‌وه خزمه‌تگوزاری کردووه و هونه‌رمه‌ندیکی خوش‌خه‌تته و ئیمه‌ زۆر خۆشمان ئه‌وێ یان له‌ دارولئینشا کاریکی بۆ بدۆزنه‌وه یان کاریکی له‌ شانی خۆی دا پێی بده‌ن تا‌کوو بیکار نه‌مینیته‌وه

منیش زۆر سپاس به‌رێز یانم کرد و هاتمه‌وه بۆ مال له‌به‌ر ئه‌وه‌ی داوبسه‌ته‌که‌ی شوجاعوده‌وله و ره‌یسوتتوجار ماوه‌ییکی زۆر بوو هه‌روا مابوووه و هه‌ر لایه‌ک به‌ خه‌یالی خۆیان هه‌سبێکیان دروست کرد بوو به‌ کاری ئه‌وی تریان نه‌ده‌هات و شوجاعوده‌وله‌ش چه‌ندین جار سه‌باره‌ت به‌م هه‌سب و کتێبه‌ له‌گه‌ل سه‌ید عه‌لی قومی دا قسه‌ی کرد بوو. منیش پێیانم راگه‌یاند بۆ چاره‌سه‌ری ئه‌م کێشه‌یه، داواتان لێ ده‌که‌م بچین بۆ مالی ره‌یسوتتوجار، بۆیه‌ پێش ئه‌وه‌ی ئیواره‌ بیت چوین بۆ مالی ره‌یسوتتوجار و چایێکه‌مان خوارد و خیرا گوتم جه‌نابی شوجاعوده‌وله ته‌شریفیان هی‌ناوه و ده‌بی هیچ هه‌سب و کتێبێکتان پێکه‌وه نه‌مینێ.

بۆیه‌ هه‌ردوو لایه‌ن هه‌سبێی خۆیان ده‌رهانی و من هه‌رچی که‌ ئه‌وان گو‌تیان نووسیمه‌وه و هه‌سبێیان له‌ ده‌وره‌یه‌ری ١٣٠هه‌زار ته‌مه‌ندا بوو، بۆشه‌ست هه‌زار ته‌مه‌نی به‌رێ له‌ خه‌لکی قووچان درا و ره‌یسوتتوجار ١٣هه‌زار ته‌مه‌نی به‌ شوجاعوده‌وله به‌خشی.

بۆ ٥٠هه‌زار ته‌مه‌نی دیکه‌ش به‌ریار درا به‌یانی به‌لگه‌ی بۆ بکه‌ینه‌وه تا‌کوو قاسم

ئاوای قووچانی له باتی پئی بدری، به ماوهی ٣ سال و دهبی ره یسوتوجاریش ٣ ههزار تمهن بدات و بهرپرژ شو جاعوددهوله له گهل سازادهدا رهوانهی خوراسان بکات. له بهر ئه وهی هه مووی ئه مانهی که گوتم من نووسیوووم له م نامیکه یه دا نووسیم که بریارمان له گهل ره یسوتوجاردا ئه وه بوو شو جاعوددهوله له گهل سازادهدا بروات بو خوراسان، ئه گهر وا نه بوای داوبسه ته که هه لده وه شایه وه. هاتمه وه بو مال پاش نیوه رۆ لوتفعه لی خان و شو جاعوددهوله بو سه یران ده چن بو شه قامی عه لاثوددهوله که ده لی:

... له ویوه گه راینه وه بو مالی خو مان، بهر پرسانی دیوانی تازه له قووچانه وه گه رانه وه، شو جاعوددهوله زۆر پرزی بۆیان دانا.

تازه سه عاتی له شه و تیپه ری بوو، بهرپرژ شو جاعوددهوله به منی راگه یاند بهرپی بکه وین و بچین بو مالی خانم... بو رابواردنی کات منیش گوتم ئیوه بچن با من تۆزئ ته نیا بمینمه وه پیم وابوو له وی ناتوانم خو ش رایبویرم که چی پاش چوونی شو جاعوددهوله زانیم له وی ده خه وی و نایته وه منیش له گهل غولامحوسه ین خان و موحه ممه دخان و سی که سی تر که له مال بوین، سازو گۆرانی وشه راومان ته یار کرد.

پێوه ندی و گیر و کێشه ی شو جاعوددهوله له گهل ئه مینوززه رب و ره یسوتوجاردا

له بهر که کانی پێشوودا و له لایه ره کانی تردا تا راده یه ک له م باره وه باسمان کردوو که ئینگلیزییه کان بو له ناو بردنی بنه ماله به ناوبانگه کانی کورد له خوراساندا واتا ئیلخانیه کانی زه عفه رانلوو له قووچان و شادلووه کان له بجنوورد.

بو گه یشتن به م ئامانجه گه لاله ی زۆریان به دهسته وه بوو که یه که مینی له ناو بردنی ره زاقولی خانی زه عفه رانلوو بوو که له شه ری دژ به نایبوسه لته نه له ناوچوو، کورده کانی خوراسان تووشی خه ساری زۆر کران.

پاش کوژرانی سام خانی ئیلخانی زافه رانلوو، ره زاقولی خانی کوپی که ئالا له گری هه رات بوو و پاشان هه ر ئه م عه بدور په زاخانی شو جاعوددهوله یه که

خواوهرستان پیاویکی خوێڤری و بهره لا بوو، كهوته دواى ئینگلیسیه كان. كوژرانی سهردار موعه زهز هز بجنووردی به دهستی رهزاشای نۆكهری ئایرۆن ساید، ئینگلیزییه كان بۆ راگرتنی ئیلخانیه كانی كورد له خوراساندا بهرنامهی باشیان تهیار كرد و تهناهت له قووچانییدا به لێدانی نووسینگهی شهريكهی نهتهوه بۆ دوژمنی كورده كان و ههروهها له سهردهمی موحه مههد ناسرخانی شوجاعوددهولهشدا بارودۆخی كورده كان له لایهن ئهوانهوه ئالۆز كرا، ئه مینوز هرب و رهیسوتوججار كه ههردووکیان ئامۆزای یه كتر بوون له بنه پرتدا له یه هه موودییه كانی ئیسفه هان بوون كه له دوایین ڕۆژه كانی دهسه لاتی قاجاردا دهسه لاتیان و دهدهست هانی و له باری ئابوورییه وه گه شه یان كرد و بهم شیویه خه ریکی كلاو به سه رنانی پاشاو دهسه لاتداره كانی تری ئێران بوون، رهیسوتوججار له خوراسان و ئه مینوز هرب له تاران خه ریکی فیله و مه كری خۆیان بوون. ئهم دوو كه سه توانیان شوجاعوددهوله بیدهست بکهن و دهسه لاتی قووچانی لێ وه بگرن و هه میسان بۆ ماوه یێکی تر پهوانه ی قووچانیان ده كرده وه و هه میسان بیدهسه لاتیان ده كرده وه.

ئێستاش له دهو ربه ری ٣ سال دابوو شوجاعوددهوله له تارندا له ژێر چاوه دیری بوو، له بهر ئه وه ی دهوله ت و ئه نجومه نی شۆرای نه ته وه یی و دادگا و سه درئه عزم و مه شرووته و پادشا هه مووی خۆیان بوون.

بزانین لهم باره وه لوتفعه لی خان چی نووسیوه: دهوله تی كه خوا داویه ؟؟

ڕۆژی یه كشه مه ی ١٦ ی سه فه ری ١٣٢٥، پاش ده رهاتنی تیشکی خۆر چایم خوارد و بارانیکی خۆش له سه ر خۆ ده باری، دارچرۆی ده ر كر دبوو زۆر خۆشه! چووم بۆ مالی ئه مینوز هرب، رهیسوتوججار له حه مام دابوو. سی كه س چاوه پێی هاتن. بوون، به خێر هاتنی كر دین، ئهم پیاوه، زۆر عاقل و زیره ك و زانایه و پیاویکی پیاوانه و خاوهن ره حم و به زه یه و ههروهها مال و مندالی زۆر و باشی هه یه.

به ئێ هه ر كه س ئهم هه موو گه وه ییه ی بێ ده توانی ما قوول بێ؛ به لام پیاویکی خوێڤری وه كوو شوجاعوددهولهش هه مووی ئه مانه به با ده دات و بۆ ئه وه ی بێ عه قل و بیرو ئه ندیشه یه، حاجی ئه مین بهم گشته مال و پوول و پا ره بهم هه موو مندا ل و

ژنی باشه وه له گهل گه وره دا گه وره و له گهل بچووک دا بچووک، له خوراساندا زۆر کەس هەن کە دهوله مه ندیش نین، به لام زۆر له خو بایین.

ره یسوتوججار له هه مام هاته ده ری له نیوانی باخچه دا تۆزی پیکه وه قسه مان کرد و فه رموو یان من ده چم بۆ خزمه تی ئاسه فودده وله و زوو ده گه پیمه وه و ئیوه لی ره دا را وه ستن تا دیمه وه. منیش له خزمه ت میرزا حوسه یینی قه زوینی دا پیکه وه دانیشتین و پاش دوو سه عات ره یسوتوججار گه رانه وه.

خزمه ته کانم له نه بوونی شو جاعه ده وله دا کرد، وادابین کرا که سیک نووسه ر بیت و به لگهی ماله که ی شو جاعه ده وله ودانی ئه وه به ره یسوتوججار بنوو سیّت له خزمه ت ئه ودا نه هارم خوارد و دوا ی نه هار زۆر ماندوو بووم و گوتم: ئه گه ر ئیزنم بده ن برۆم تا بریک بچه سیمه وه، گو تیان قه یدی نییه، ئیوه برۆن بۆ مالی و ئه ورۆ تا سبه یینی ده لیم به لگه کان بنووسن و ئاگادارتان ده که مه وه، له وه خته دا له گهل جه نابی شو جاعه ده وله وه رن بۆ خزمه تی یه کیک له پیاوه کان و بلین واژۆی بکه ن و برۆن.

خوا حافزیمان کرد و له گهل میرزا حوسین خان گه یشتینه به رده رگای نگارستان، باران شهستی ده کرد، چوینه نیو قاوه خانه یه کی گه وره و ئیستا بارانیکی زۆر ده بارئ. دوروشکه کان له نگارستان که له پیش پارلمانی شۆرای نه ته وایه تی له گه ران دایه و منیش له گهل کاک میرزا حوسین خان دانشتوووم و چاییم ده خوارد و بیره وه ره کانی خۆمم ده نووسی تا دوا یی خوا چی ده کات. له وپوه هاتمه وه بۆ مالی، به کورتی به جه نابی شو جاعه ده وله م گوتم.

دوا ی نه هار له خزمه ت ئه ودا رۆیشتم بۆ مالی حاجی ئه مینوززه رب، گو تیان هه ر دوو ئامووزا که (ئه مینوززه رب و ره یسوتوججار) له پارلمانی شۆرا بوون.

چوو مه نیو چایخانه که ی عه لی ئاودارچی که لاویکی ژیربوو و له زانستی ئاودارچی و قاوه چیگه ری له تاراندا به ناوبانگه، چایی و سیگاریان هیئا و خواردمان، ئه و شتانه ی که ده بی بۆ ئاودارخانه بییت، لی ره هه یه و سه ماوه ری تازه ی به زیرمه وه ئاخرا بوو، سه ری قلیانه کان زیڕ و نوقره بوون، نیو سه عاتیکی به ئیواره ماوو که هاتینه نیو باخچه ی مالی ئه مینه ززه رب، تاوئ باران شهستی ده کرد و تاوئ خۆره تاو

بوو و ههوا رهنگ و بۆنیککی پهیدا کردوو که شیوهی پهیدا نابیی، به تایبەت لهو باغچهیه‌دا که داری کاج و شمشاد سهریان بهیه‌که‌وه نابوو و ئەوندە سه‌وزه که پیاو سه‌ری سوڤ ده‌مینیی و ده‌ورو به‌ری شه‌قامه‌کان له گول و سونبول و وه‌نه‌وشه‌گه‌لی جۆراوجۆر له نیو باغچه‌کاندا له‌هه‌ر گولیککی فه‌ره‌نگی پر بووه و داره‌کانی نارنج و پرته‌قاله‌کانیان تازه له گولخانه‌ ده‌ره‌ینا بوو و فواره‌ی حه‌وزه‌کان ئاوی زۆری هه‌بوو، شه‌وه‌گه‌ره‌کان له پرێکدا هه‌لکران و ویتنه‌ی شه‌وه‌گه‌ره‌کان له نیو ئاوه‌که‌دا دیار بوو و قه‌ناریه‌کانی نیو قه‌فه‌س له‌هه‌ر لایه‌که‌وه ده‌یانخویند، له‌و باغچه‌یه‌دا بۆ مرۆف جۆریکی خۆش له شه‌ویکی خۆش دا رایده‌ویری، به‌لام چۆن ئیمه له هیلێ مرۆفایه‌تی دوورین له‌هه‌ر جیه‌ک بین خه‌م و خه‌فه‌تمان زۆرتر ده‌بی‌ت، هۆی ئەوه‌ی که حالی ئیمه ئاویه: هه‌ر ئەوه‌نده ده‌لیم که دوو هه‌زار ده‌ردی بی‌ ده‌رمانمان هه‌یه که هه‌ر کامیککی بۆ که‌سیک و جیه‌که به تایبەت ده‌ردیک که ئیستا سه‌باره‌ت به‌ فه‌رمانی جه‌نابی ره‌یسوتوججار هه‌یه منیش له‌و پاژده، شازده^{۲۹} مانگه‌ی له خه‌م و خه‌فه‌تی جه‌نابی شو‌جاعودده‌وله وه‌ک هاوری و شریکی بووم و بی‌جگه له خۆم و خودا که‌سی دیکه ئاگاداری نییه، خۆشی و شادی و خه‌م و ده‌ردی خه‌لک، شادی و خه‌می خۆمه، به‌ کورتی، له‌ چوارمانگی پێش له‌سه‌رماوه‌زی ۱۲۸۵ جه‌نابی شو‌جاعودده‌وله بوو به‌ سه‌رۆکی وه‌زیران،^{۳۰} جه‌نابی ره‌یسوتوججار ده‌بی له‌ خوراسان بانگ بکری‌ت و له تاران پرس و رای بکه‌ین و پروونی بکه‌ینه‌وه که هۆی گرتنی خواجه جه‌رپراح چی بووه.^{۳۱}

۲۹- ئیستا که خا‌که‌لیوه‌ی سالی ۱۲۸۶ هه‌بدوڤه‌زاخان شو‌جاعودده‌وله له ئاخ‌ری خه‌زه‌لوه‌ر یان سه‌ره‌تای سه‌رماوه‌زی ۱۲۸۴ بۆ تاران رۆیش‌توو.

۳۰- سه‌رۆک له سه‌رده‌می خوالیخۆشیو مشیروده‌وله، نووسه‌ری فه‌رمانی مه‌شرووته بوو، دوا‌ی ده‌ست پێ کردنی ده‌سه‌لاتی عه‌ینودده‌وله سه‌رۆکی سه‌رده‌می مه‌شرووته پوستی سه‌رۆکایه‌تی وه‌ده‌ست هانی و دوا‌ی ماوه‌یه‌ک میرزا عه‌لی ئەسغه‌رخانی ئەتابه‌ک به‌ ده‌عه‌تی محه‌مه‌دعه‌لی شا بۆ ئێران گه‌رايه‌وه و سه‌رۆکایه‌تی وه‌زیرانی گرت به‌ده‌سته‌وه و مشیروده‌وله بێده‌سه‌لات کرا بوو و له شه‌عبانی ئەو سا‌له‌دا له دنیا ده‌رچوو.

۳۱- له ده‌قی خاجه‌ی جه‌رپراحدا هاتوو که زه‌وین و گونده‌کانی خاجه‌ی جه‌رپراح له نزیک‌ی چنارانه‌وه

لەبەر پالپشتى موشىروددەولە لە جەنابى شوجاعوددەولە^{٣٢} جەنابى رەيسوتوججاريان بەپەلە بانگ کرد و دواى هاتنى و بە بى وتووێژ و وەلام و پرسىار و دیدارى دوولا، جەنابى رەيسوتوججار بەهۆى دەسەلاتى کە هەبووى فەرمانى گرتنى جەرأحى نارد و برووسکەى بۆ خواراسان کردو ئاکامى کارەکەى بەئەوئ راکەيانە، چەند کۆبونەوهش بۆ ديمانهى دوولا دابىن کرا جياوازيىکى بۆ رەيسوتوججار نەبوو، قازانجىکيشى بۆ جەنابى شوجاعوددەولە نەبوو، ورده ورده لە نيوان دوودەستەدا هاتوو چوون و وتووێژ داندرا، جەنابى رەيسوتوججار و جەنابى شوجاعوددەولە بى ئاگادارى من (لوتفعەلى خان) کەسىکى دىکەيان دانابوو کە شەست حەفتا هەزارتمەن لە زەوينەکانى قووجانيان کردبوو قەوالە، دارودەستەى جەنابى رەيسوتوججار قەوالەکەيان بەئەمانەت لە خزمەت کاک سەيد عەلى قومى دابىن، جەنابى رەيسوتوججار بەلگەکانى زولفەقار و حاجى موعلونى رەت بکاتەوه و پىنج هەزار تمەنیش بدن تا لە کاتى گۆراني دەسەلاتى ئەيالەت لە دلگىرى شوجاعوددەولە کەم بکريتهوه و لە تارانەوه رەوانەى خوراسان بکرى و ئەوکاتە قەبالە رەت بکريتهوه و بە رەيسوتوججارى بدن.

ئاسەوارى کارى بى پرسىار و بى راپوێژکارى بەم شرؤفەى قەوالەوه ديارە، ئەگەر چى مونتەشیرديوان، ميرزا غولام رەزاخان و حاجى خانى سەرتىپ قووجانى و ئەوانى دىکە لە جەنابى شوجاعوددەولە دلایان ئىشا بوو و لەم مالە رۆيشتن، بىجگە لەم شتانە يەکتريان ئاگادار کردبوو و شەوێک چووينە خزمەتيان و داواى پياوتيمان لى کرد، ئەويش گوتى: ئەو مامەلەيه و قيمەتيک کە لە قەوالەکەدا دابىن کراوه، بىست هەزارتمەن لە قيمەتى ئەو مولکانە، کەم کراوەتەوه، دواىى تا پارەى بەلگەکانيشيان لە جەنابى رەيسوتوججار نەگرتوو، نابى قەوالەکە بدن. جەنابى شوجاعوددەولە راي گەيانە کە من قەوالەکەم بەکەسىک سپاردوو، تا ئەو شتانەى

بووه کە لە بەرگى يەکەمدا سەبارەت بە موحمەد ناسرخانى شوجاعوددەولە باسمان کرد.

٣٢- ئەم هاورپيه لەگەل موشىرديوانى قووجانى باوکى خوالىخۆشبوو کامبوزيا کە پيشتر نيويتمان هيناوە ئەوسەردەمە مونشى موشىروددەولە بوو.

من دەمەهەوێت نەیکات، قەوالە کە بەرەیسوتوججار نەدەن؛ بەلام دواى چەند رۆژ ئاگادار بووین کە بێ بەلگە کان و بى حیسابە کان بە دانى پێنج هەزارتمەن پارەى نەخت (لە لایەن رەیسوتوججار بەشوجاعوددەولە و بەرێ کردنى شوجاعوددەولە لە گەل شازادە رۆکنوددەولە بۆ خوراسان) جەنابى سەید عەلى خۆى قەوالە کەى بردوو و رەیسوتوججاریان داو، کلاویکی گەورە چوو و سەر شوجاعوددەولەى ساویلکە کە بەمەلایەتەى ئەو برۆای بوو منیش کە شەو رۆژ لە گەل جەنابى شوجاعوددەولە بووم و بەبرۆای خۆم هیچ کاریکی بێ ئاگادارى من نەدە کرد، لە نووسینی ئەو قەوالەیدا بە من هیچى نەگوتبوو و کاتى بیستم، قەوالە کە لە دەست چوو بوو.

بە کورتى بلییم، دواى وردە وردە لە گەل جەنابى رەیسوتوججار وتووێژمان کردو پێنج شەش جاریش بۆ خۆم رۆیشتم و وت وێژم لە گەل کرد و حیسابە کەم نووسی، دواى لەو زەوینانە ٥٠ هەزار تمەنى دیکە ماو بۆ جەنابى رەیسوتوججار کە بۆ ئەم ماوەیەش بۆ زەوینەکانى قاسم ئاوا (ئیسفراين) دەبوای پارەى چوار سالا بەدەن.

بە ئەو مەرجە کە هەر پێنج هەزار تمەنە کەى دیکە پارەى رەیسوتوججار بێ و لە گەل شازادە رۆکنوددەولەى حاکمى خوراسان لە تارانەو بنیڕن، ئیدى ئەوێ کە قەرزیکى وا جەنابى عەلى ئاغای حاجى ئەمینوزەرب لە جەنابى شوجاعوددەولە هەیهەت، لەو بابەتەو ئەوان ئاسوودە بکەن کە کاتى رۆیشتن بەرنگاریان نەبن، دواى ئەو هەموو سۆیند و وتووێژە کە لە گەل جەنابى شوجاعوددەولە و بەنۆینەرایەتەى جەنابى سەید عەلى قومی و کەسانى دیکە کرد بووى، هەر بەزۆرى خودى جەنابى رەیسوتوججار، منیش یەک دووجار چوومە مالى جەنابى رەیسوتوججار و لەوێو رۆیشتن و قسەمان کرد، چۆن جەنابى رەیسوتوججار لە میژووە منى زۆر خۆش ئەویست و قەت قسە راستەکانى خۆیان لەمن نەدەشاردووە بەدزییەو چوومە خزمەتەى و گوتم چۆن دەزانم ئێوە منتان زۆر خۆش دەوێ بۆیە دەلیم کە من لە لایەن جەنابى شوجاعوددەولەو بۆ تەواو بوونی مامەلەى زەوین قاسم ئاوا لە گەل

جه نابتان قسه ده کهم و جه نابی شو جاعود ده وله به منی وتوو که ره یسوتو ججار دواى دانی قاسم ئاوا به ئهو ده بی پینج هه زار تمه ن به هو ی رو یشتنی من بو خوراسان بدن و مامه له ی جه نابی حاجی ئه مینوز زهر ب بو خو یان بریار بدن که بو من زه حمت نه بیّت تا دوا یی تاوانی بدهم، ئیستاش من داخو ازى ده کهم ئه گهر ئه وه تان به دلّه، به قسمه بکه ن، منیش له وتوو یژى ئه و ی خه به ردار بکه ن تا خو م بکیشمه وه چو ن مه به ستم له م کاره چاکه یه؛ دنا بو ده بی به خاتری ئه وه له لای جه نابی شو جاعود ده وله و ئیوه شهرمه زاریم.

فه رموو یان: من له خودی ئیوه شتی کم شاردو ته وه، به لام به ئیوه ده لیم که من له پینج هه زار تمه ن زیاتر ناتوانم بدهم و مامه له ی جه نابی حاجی ئه مینوز زهر ب پیوه ندی به منه وه نیه، له گه ل جه نابی شو جاعود ده وله دا چاک ئه م باسه ده زانن.

ئهو مبوو که له راستی دا جه نابی ره یسوتو ججار هه موو شتیکیان گوت، زور باسم کرد و هاتمه مالی و جوړیک به جه نابی شو جاعود ده وله رام گه یاند که بو ئه م مامه له یه چاکتر ئه وه یه بو خو تان له گه ل جه نابی ره یسوتو ججار دا قسه بکه ن، بریارى برپوه بردنی له لایه ن ئه مینوز زهر بیش بدن و چو ن زور په ریشان بووه ئیستاش له مالی ئه وانین.

هاتینه سهر باسه که له حالیکدا که له نیو باغچه دا هه نگاومان هه ل ئه هیئا، هیشتا سه عاتیک له شه و تیپه ریوه، له دوا ی نیوه رو دا له گه ل جه نابی شو جاعود ده وله هاتینه ئه م ماله و جه نابی ره یسوتو ججار له شو رای نه ته وایه تیدایه، ئیمه ش جار یک له ژووره که و جار یک له چایخانه ی ن ئیستاش له نیو باغچه دا که بارانیکی زور ده بارى و ههوا سارده دانیش تووین و چاوه ری ئه وانین و من حاله تی کم هه یه که خوا تووشی کهسی نه کات.

پیاوانیکی گه و ره که روژنامه ده خوینن به لام هه ر جه نابی شو جاعود ده وله باو ویاپیری خاوه نی گه و ره یی و سه ره خو یی بوون و ئیستاش به هو ی بارودوخی روژگار و نه زانین وسن و سالی که مه وه ماله که ی وا دوا ی خوالیخو شبوو محه ممه د ناسرخان شو جاعود ده وله و خوالیخو شبوو خه سه ره و خان بو ئه م پیاوه به جی ماوه،

چوارسەد تەمەن دەبوو. بەلێ شوجاعوددەولەیی خویپری لەماوەی شەش مانگ سەرۆکایەتی خۆی دا ئەو ولاتەیی دووراند و بە ئەم چارەڕەشی و خویپرتی و بێ دەرتانیە کەوتوو و ئەو مال و زێڕانەش هەرکەسیک لە لایەکەو بە خۆی دزی و بردی و زەوینەکانی قاسم ئاواو خاجەیی جەراح ماو؛ بەلام سەدوسی هەزار تەمەنیش قەرزارە.

بە کورتی دەلێم کە سەعاتیک لەشەو تێپەرێبوو و جەنابی شوجاعوددەولە هیچیان لە مالدیدا نەبوو، تەنانت بەقەت قرائیک نەوتیان بۆچرا نەبوو^{۳۳} سەعاتیک بە ئیوارە مابوو، ئەویش لەگەڵ من لە ئەم باران و باو و هەورە تریشقەیه کە تا ئیستا راوستاوین تا جەنابی رەیسوتوججار ببینین و شایەد پێنج شەش تەمەنیک بۆ خەرچی ئیمشەو بگرین و برۆین.

ئامانج ئەوەیە کە من لە تاران لە خزمەت ئەم پیاو بەرێژەدا بووم و شتەهایەکم دیو و سەرم سوڕماوە کە ناكری لێکی بدەیهو و سەیر لێرەدایە کە لە ئەم شتانە بە هیچ جۆریک حالی نەدەبوو، و سەختی زۆرم کیشا کە بەقەت دەنکە جۆیه ک قازانجی نەبوو و نیەتی. دوو ساعەت لە شەو تێپەرێبوو کە جەنابی رەیسوتوججار لەگەڵ جەنابی ئەمینوززەرب لە شۆرای نەتەوايەتی هاتنەو، ئیمەش چوونە پیشوازیان و سلاویانمان کرد و رۆشتینە ژوورە کە و زۆریک دانیشتین و وت و ئێژمان کرد و ئەو کارانەیی وامن تا ئیستا جۆرم کردبوو ئیمشەو ئەو دوو گەورەیه تێکیان دا و جەنابی شوجاعوددەولە تۆرا و رۆشت، منیش بەجەنابی رەیسوتوججارم گوت: ئیمشەو ئێوە دەبی حەوت هەشت تەمەن جوو بدن هەتا جاریکی تر کەدەگەر مەوێ خزمەتتان و ئەیدەمەو پێتان، ئەویش سی تەمەنی داپی و جەنابی شوجاعوددەولە پێتانەو هەستا شوینم و زۆر بە پەلە بە نیو باران و قوڕو چلپاو و تاریکیدا

۳۳- لەو سەردەمەدا نەوت بە کۆپێن نەدەدرا وەکو ئەمڕۆکە من لە پۆزی جومعه دەی بەفرانباری ۱۳۶۷هـ.ب. لە مالدیدا ئەم کارانەم لە ڕووی نووسراوە کۆنەکانی لوتفعلی خان بنووسم، لەو سەرمایەدا دەست و پێم تەزیو و سال‌های ساله بهم جۆره به کلۆلی و چارەڕەشی زیان بە سەر دەبەین، لە حالیکدا دلمان بەوێ خۆشە کە لە سەر چالی نەوت دانیشتووین.

رۆیشت^{۳۴}، منیش له مالی جهنابی رهیسوتوججار - که وه کوو رۆژ له نووری کارهباکان رۆشن بوو -^{۳۵} هاتمه دهری و له نیو کۆلاند چاوم نهی ئهیبینی و سی سعات له شهو تیپهری بوو و باران دهباری، نهفهریکیش له نیو بازاروشهقامهکاندا نه، لاقم له ههر کوو داده نییم تا ئهژنۆم دهچیته نیو قوره وه، چون بلییم که به چ زهمهتیک له مالی حاجی ئه مینوزهر ب، یانی له چوارپریانی موخبیره ددهوله که فرسه خیکه تا شهقامی چراگاز که مالی ئیمهیه به لاره لاره هاتم و پینج شهش جار درام به عهرزدا و تهواوی پانتۆله کهم قوراوی بوو و بنی پیتلاوه کانم درابوو، کاتییک گهیشتمه ئهوی پیتلاوه کانم دهرهینا و پر له ئاو ببوون و گۆرهویکانم دهرهینا و پانتۆله کهم داکنند.

قاپۆ کهم به دواي خۆدا راکیشاو له کونجیک دام نیا. له وه ختهدا هه موو رۆیشتبوون، چهند هیلکه م ساز کرد. چ بلییم و کام دهردی خۆم پیت بلییم و به ههر جۆریک بوو شهو خه وتم.

رۆژی دووشه ممه ۱۷ی سه فهر ۱۳۲۵ به رانبه ری ۱۱ی خاکه لیوه ی ۱۲۸۶ به یانی زوو به ری که وتم و سپاس خوام به جی هینا و پیاله یه ک چاییم خوارد و زۆربه که سه لی جله ته ره کانی دوینی شهوم له بهر کرد و چوومه مالی حاجی ئه مینوزهر ب، که میرزا هه سن خانی قهزوینی لهوی بوو. دیسان له گه ل جهنابی رهیسوتوججار سه باره ت به شوجاعوددهوله وتووژتمان کرد و پارامه وه و کاری ئه مرۆ به جیگه یه ک گه یشته و له خزمه ت جهنابی رهیسوتوججار نه هارم خوارد و جهنابی ئه مینوزهر ب کورپکی هه شت سه لیه ی هه یه که به راستی له ژیری و زیره کی ئه م منداله سه رم سوپما^{۳۶}، خوا بیپاریژی دواي نه هار مالتاوا ییم کرد و هاتمه وه مالی و به

۳۴- قوره سه ری شوجاعوددهوله یانی ترسنۆکه ددهوله که تایه فهیه کی په نجا هه زار نه فه ری له پشت سه ری ئاماده راهه ستاون به لام به قسه ی هه ربی کهس و کاریک گوو دها و هه یج و پووچی و خویریتی له وه زیاتر و زۆتر نه تف له تۆ ئه ی رۆژگار.

۳۵- له وه سه رده مدا له تاران ته نیا مالی پاشاو گه وه کان کاره بایان بوو و شه قامه کانی تاران بی کاره با

۳۶- له وه کوره نابی سه رت سوپمینی ده بی له وابه یه سه رمان سوپمینی که ئه و کوره ی ئاوا

کورتی قسه کانم بۆ شوجاعوددهوله لیکداوه ورئ وشوینیکم بههزرو فکری خۆم بۆی گوت، فهرموویان ئەم جوړه که ئیوه دهلین به قازانجی من نیه و دهبی فکریکی دیکه بکهمهوه وتم چ هزریکتان ههیه وتی، دهبی بچم له تهویللهی شاییدا دهست بهسته دانیشم^{۳۷}، وتم: هۆی خراپهیی ئیوه ئهوهیه که ههر کهس بهچاکهیی ئیوه وتاریک بلیت، دژی ئەو وهستان، ئیستاش ئازادن و بۆ خۆتان دهزانن برپیک له نیو باغچهدا بهریگادا رۆیشتین و له خزمهت ئەمان هاتمهوه و چوومه مالی خاتوو تهلهعتوسسهلتهنه و تا ئیوارئ لهوئ بووم. هاتمهوه مالی، ئیمشهویش وهکوو شهوهکانی دیگه تیپهپربوو...

رۆژی سێ شههمه ۱۸ی سهفه ۱۳۲۵ بهرانبه به ۱۲ خاکهلیوهی ۱۲۸۶، بهیانی زوو بهخۆشییهوه رپگاکهوتین و چاییمان خوارد و خاتوو تهلهعتوسسهلتهنه بۆ سێ سهده تمهن که بهلگهیی پپی بوو چوو بۆ مالی نایبوسسهلتهنهیی ئەمیری گهوره^{۳۸}، دواي قسه کردن، قهواله کهی پیشان دا دواي ئەوه فهرمانیان فهرموو دوو نهفه برۆن و ئەم پارهیه له شوجاعوددهوله بستینن بهخاتری ئەو ئیمپڕۆ سێ تورکی تهوڕیز هاتن و گوتیان فهرمانی گهورهمانه که ئەم پارهیه چۆن ئیوه به ئاگاداری جهنابی موختهشه موسسهلتهنهوه^{۳۹} وهرتان گرتوو و قهوالهتان داوه، بی پرسیارو ولام بیدهن، به کورتی بلیم تا نیوه رۆ ههموو سویندو قسهیه کیان کردوو، جاریک دهنگیان

پهروه ده کردوو ههموو مرۆفیک له بنه پرتدا باشه ئه گهر باشیش پهروه دهبن دهتوانن ئاسمانی خودا بگرن، ئه گهر خراپ پهروه دهبن وهکوو شوجاعوددهوله یان لی دئ

۳۷- ههر ئهوه مان له میژووی کوردان دا نهبوو که ئهوهش کاک شوجاعوددهوله به پڕویهی دهبات پیایوی خویری کاره کهشی ههر خۆپربانهیه به پپ بریاره پیتشووه کهی خۆی له گهل لوتفعه لی خان سواری ئەسب دهبی تا له نزیکی خاروورامین به ئەوان بگهن و له قووچان حاکم ده ربکهن زهوین و ماله کهیان له ره بسوتوججار و کهسانی دیکه بگرنهوه، عه شیره تی خۆیان له هیهچ و پووچی رزگار بکهن، بهلام ئیستا دهروات تا له تهویللهی شاهی له گهل ئەسب و که ره کان رۆژ بدات به سه ره؟!؟

۳۸- مالی کامران میرزا کوپی ناسره دین شا.

۳۹- موخته شه موسسهلتهنه حاج حه سه ن ئیسفهندیاری له پیاوانی سیاسی سه ره ده می مه شرووته که ماوه ییک سه رۆکی پارلمانی نه ته وایه تی بوو و له سالی ۱۳۲۴ هه تاوی یانی ۳۷ سال دواپی مرد.

دەردى و شەر دەكەن، جارىك ئاشتى و جارىك گژوھەرەشە لە ئاردال سى رۆژ بەلینى وىستوو و ئەوانیش لە خزمەت جەنابى شوجاعوددەولەدا چوونە مالى مىرزا باباي قووچانى كەبەرپرس بوو. لەوئ نەھارمان خواردو چۆن لە مالى ھىچ شتىكىمان نەبوو جەنابى شوجاعوددەولە لەگەل جەنابى سەید عەلى قومی زۆرى كيشە و ھەرا كرد و جەنابى سەید عەلى ھەرشىتىكى پى خۆش بوایە دەى گوت ئىمەش لەقسەناحەزەكانى ئەو بە جەنابى شوجاعوددەولە ماندوو بووین دواى نىو ساعەت جەنابى شوجاعوددەولە بى ھىچ ھۆيەك لەگەل من كرديە كيشەو ھەراو تەواوى قسەكانى جەنابى سەید عەلى بەمن گوتوو و زۆر قسەى قۆرى كرد، ھەر ئەوئەندەم گوت: من لوتف عەلى خان كورى ئىلاھىار خان دەرەگەزى پىاوئىكى زۆر خراپم چاتر ئەوئەىە كە لىم گەرىن تا برۆمەوہ بۆ خوراسان، چۆن زىاتر لەوہ ناتوانم لەگەل جەنابتان بم و گوئم لەوقسانە بىت ئەگەر لە بىرتان بىت سەد تەمەنىش بۆ خۆم قەرزدارم و تا ئىستا قرانىكم لە ئىوہ وەرئەگرتووہ و سى سەد چوار سەد تەمەنىش لەم يەك سال و نىوہدا خەرجى سەفەرەكانم بۆ تاران بووہ و لە خوراسان بۆ خەرجى مالى قەرزدارم و ئىستاش ھىچم لە ئىوہ ناوئىت، پىاوئەتى ھەر ئەوئەىە وا ئىوہ دەى كەن؟

باسە كە زۆرتر لەوئەىە كە بىلیم... شەو و رۆژىك ھەر لەوئ بوىن.

شوجاعوددەولە و لوتف عەلى خان سىزەدە بەدەر لە تاران

رۆژى چوارشەممە ١٩ى سەفەر ١٣٢٥ برانبەر بە ١٣ى خاكەلىوہى ١٢٨٦:

ئىمىرۆ سىزەدى جىژنى نەورۆزە. ھەموو جىگايەك داخراوہ و پىاو وژن رۆيشتن

٤٠- ئەوئەش يەكئ لەو شانازيانەى شوجاعوددەولەبە!! ئەوہ سەید عەلى قومىە كە دواى مردنى ئەمىر حوسىن خان ئاسەفوددەولە خوشكى شوجاعوددەولە كە ژنى ئەو بوو لەو مندالى نەبوو، مارەى كرد مال و سەرۆتئىكى زۆر لەو ژنە لە تاران ماوو، كەيەك دووسال پيش لە شۆرشى ئىسلامى ئيران لە دنيا دەرچوو، نەوہكانى شوجاعوددەولە لە قووچان رۆيشتن و بړىك لەو سەرۆتەيان بۆ خۆيان ھەل گرت و ھەق بە ھەقدار گەيشت، ئەگەرچى ئەوانیش ھەقدار نەبوون.

بۆ دەشت و سه‌یران، میرزا بابای به‌رپرس بۆ نه‌هار له‌ مالی خۆیان ناشی جووی لێی نابوو و من و جه‌نابی شوجاعودده‌وله‌ له‌ گه‌ل (براکه‌ی خۆی) به‌رپرسی زه‌غفه‌رانلووقووچانی و کاک میرزا غولام ره‌زا و محهممه‌د ره‌زاخان سواری فه‌یتوون بوین و رۆیشتن و گه‌یشتین به‌ مالیک که‌ جیگای سه‌یرانی ته‌واوی ژنه‌کانی تاران، به‌ خاتری ئه‌وه‌ی که‌ سه‌وزایی وه‌ها له‌ هه‌یج کوێ دیکه‌دا نیه‌، جیگای سه‌رسه‌وز و خۆشی هه‌یه‌، به‌لام ئه‌ورۆ قه‌ده‌غه‌یه‌ و ناھیلن ژنه‌کان بێن بۆ ده‌ره‌وه‌ی شار، بێجگه‌ له‌ ئه‌و خاتوونانه‌ی وا به‌ فه‌یتوون هاتوون و نۆکریشیان له‌ گه‌ل دایه‌.

به‌ کورتی بڵێم چوینه‌ مالی، ئامرازی خۆشیان زۆر دانابوو و تارو سه‌نتوور و ته‌نبوور و ئاش داندرابوو... و ناشی جوویه‌کیان لێنابوو که‌ قه‌ت ناشی وام نه‌خواردبوو، زۆر خۆش رابورد ئه‌گه‌رچی ئهم چهند رۆژه‌ بێجگه‌ له‌ ناخۆشی و په‌ریشانی هه‌یج شتێکی تری بۆ من نه‌بوو... به‌لام خراپ نه‌بوو و سه‌عاتیک خه‌ریک بووم دوا‌ی نه‌هار له‌و ماله‌ هاتینه‌ ده‌ره‌وه‌ تا سه‌ر خه‌نده‌قه‌که‌ به‌رپه‌گه‌دا رۆیشتین^١ ئهم ده‌وره‌به‌ریان جوړیک ئالیوه‌ که‌ له‌ هه‌موو جیگایه‌ک خۆشته‌، له‌هه‌ر هه‌نگاوێک ده‌سته‌ ده‌سته‌ ژن و پیاو دانیشتبوون و خه‌ریکی چایی خواردن و قسه‌ کردن بوون ئه‌وه‌نده‌ ژن لێرانه‌بوو که‌ هه‌مووی ئه‌و ده‌شته‌ ره‌شی ده‌کرده‌وه‌، چۆن چارشێو و رووبه‌نده‌که‌یان ره‌ش بوو سه‌یرانیکی زۆرمان کردو له‌ گه‌ل ئه‌و ژنانه‌ قسه‌و پێکه‌نین و پرسیارو ولامیکی زۆرمان کرد، بړیک له‌ دۆست و رفیقه‌کانمان دیت و تا ئێوارێ له‌وی بوین و دوا‌ی به‌ره‌و مالی هاتینه‌وه‌ و فه‌یتوونچه‌که‌ فه‌یتوونه‌که‌ی هه‌ینا و ئه‌وه‌نده‌ی عاره‌ق خواردبوو مه‌ستی کردبوو و ئاگای له‌ خۆ نه‌بوو.

له‌ نێو شه‌قامدا ئه‌سه‌په‌کان فه‌یتوونه‌که‌یان له‌ نێوان خه‌لکدا راکیش کردبوو و به‌جێی ئه‌وه‌ی که‌ ئه‌سه‌په‌که‌ راکریت بۆ خۆی له‌و سه‌ره‌ که‌وتبووه‌ خوارێ ولاقێ بریندار بوو.

٤١- پێشتر له‌ پشت دیواره‌کان و بورجه‌کانی ده‌وری شار چالێکی گه‌وره‌یان هه‌ل ده‌که‌ند و ئاوه‌رۆکانیان تیدا ساز ده‌کرد و پێیان ده‌گوت خه‌نده‌ق که‌ به‌ری هه‌ترشی دوژمنی پێی ده‌گیرا تا به‌رنگاره‌کان چاکتر بتوانن له‌ بورجی شار پارێزگاری بکه‌ن.

باش بوو خه لکه که هه لابتوون و فیه یوونه که یان راگرتبوو دواى ئه وهى که زانیمان کهس هیچی لی نه هاتووه، جهنابی شو جاعود دده وله، جهنابی بهرپرسی دیوان و من سوار بوین و له بهر دهر گای جهنابی بهرپرسی دیوان دا دابه زین، ویستمان شهوی له مالی ئه وان بین؛ به لام دیتم حالی جهنابی بهرپرس زور له ئیمه چاکترنیه. چون دواى ده سال^{٤٢} خزمهت له وهزاره تی دهر وهه، ورده ورده موشیرود دده وله که گهره ی ئه و بوو، به سه رو کایه تی ئیران گه یشت و ههروه ها جهنابی بهرپرسیش به هیواى خو ی گه یشت و پیش خزمهت و قاوه خانه ی دانا و نه هار و شامیکی زوری ددها و خهریکی خزمهت به رژیم و حوکوممهت بوو، ئه گهر دؤستان و رفیقه کانی پیمان ده گوت بو وا ده که ی ولامی ددها وه نیو چاکه دهر کردن چاکتر له پاره یه، دواى یه ک سال ده توانی هه مووشتیک بکه ی؛ به لام راستیشی ده گوت، جهنابی بهرپرس دواى ئه و قهرزانه ی پیشوو زیاتر قهرزدار بوو و ئیستا ده بی کرئ مال و خهرجی بیست کهس نو کربدات، بیجگه له و قهرزانه ی وا به لایه وه یه، دوینی شه و یه کی له و تاجرانه ی شار که چوار سه دتمه ن له جهنابی بهرپرس داواکار بوو. سه عاتیک له شه و تیپه ری بوو که ده پازده تورک هاتنه نیو هؤده که وتوو یژیکی زوریان کرد و ههرچی قسه بوو به جهنابی بهرپرس دیوانیان گوت و رویشتن، ئه وه له حالیکدا بوو که جهنابی بهرپرس له گهل دووسی کهس میوان دانیشتبوو.

به کورتی بلیم به و حال و دوو خه وه به جوانم نه زانی که شهوی له وی بمینمه وه، ئه وه بوو که هاتمه وه بو مالی، دیتم تا قمیمک له و داواکارانه چاوه ری ئیمه ن، به ههر جوړیک بوو ولامم دانه وه و بهریم کردن و چوومه هؤده که وه هه رخه م و خه فته تی بوو شه وم گوزهراند.

روژی پینج شه ممه که به هوی نه دار ییه وه نه چوومه دهری
روژی جومعه ٢١ ی سه فهر ١٣٢٥ بهرامبر به ١٥ ی خا که لیوه ١٢٨٦:

٤٢- کاک میرزا بابا، نووسه ری به ناو بانگ له سالی ١٣١٥ مانگی له سه رده می حوکوممه تی خوالیخوشبوو محه ممه د ناسرخان شو جاعود دده وله له قوو چانه وه بو تاران هات و له دهر گای موشیرود دده وه ی پیرنیا له ربهرانی مه شروو ته خوازی بوو له وی پړزو حورمه تی زوری بوو.

به يانی زوو رۆيستمه دهري، چۆن ئيمرۆ تهواوی پياو و ژنی ئەو شارە چوونه ته دهري بۆ زيارهتی عهبدولعهزيم ههري دوو کانه داخراوه و تهواوی فهيتوونی ئەو شارە له رېنگای دهرياوە کارده کات، به کورتی لهم شارە گهوره دا بييجگه له من (شوجاعوددهوله) کهسيک ئاوا دلتهنگ نيه، به خاتري ئەوه که له سوالکهروهه تا دهوله مهههه ههه کهسيک که دهيينين ريگاوشۆينيكيان ههيه، و ريگهيان بۆ خويان پروونه بۆ وینه ئەم چهند قووجانيه که له گهل جهنابی شوجاعوددهوله ده گهريين ئەهري چي غهريپ و بي کهسن بهلام له ئيمه خاتر جهه تيرن، هيوا دارم خوا کاره کانمان جۆر بکات.

وادياره لهم رۆژانه دا جهنابی شوجاعوددهوله منی له بير چۆتهوه و ئەو کهسانه ی وایمه يان به ئيره گهياند^{۴۳} بوونه ته خاوهنی هه مووشتيک، بهلام بهم جۆرهش ههه رازين که به ساغ و سلامهتی وهه رگهرينهوه بۆ خوراسان و منيش برۆمهوه بۆ لای مال و مندال و ههه کهسيک که دژ به جهنابی شوجاعوددهوله خراپه ی کردووه، ئەو خوالیخۆش بووه به هه موو جۆريک هاوکاری ده گهل کردوون.

به ههه جۆريک که دهلي له گهل جهنابی شوجاعوددهوله بيرمان کردوه که بچين بۆ شازاده عهبدولعهزيم ديمان که جۆر نابيت و پارهنیه زۆر به کهسه لی هاتمه دهري که برووسکه ييکی له قووجانهوه بوو هات.

سپاسی خودام کرد و رۆيستم و به جهنابی شوجاعوددهوله گوت: فهرموويان چي بووه؟

گوتم: پارەتان بۆ هاتووه، برووسکه ههه بچري و بۆمان پروون بووه وهه که سهرافی ئوسکۆي پينسه دتمه نی به ماوه ی يازده رۆژ ناردووه.

فهرموويان: ولامی برووسکه و زه حمه ته که ی له سهه شانی ئيوه وهيه دهبي په نجاتمهه لهم پارهي بۆ مالی ئيوه له مه شهههه بنيردري... لهو گه رمای نيوه رۆدا پارهم وهه رگرتووه و بهه حمه تيکی زۆر رۆيستم بۆ کاروانسه را و له ويوه ههه بۆ ئەو

۴۳- مه بهست موديروديان و هوژهههه ديواني قووجان بوو که له دهه زگای باووباپيرانی شوجاعوددهوله گهوره بوون و به جيگايه ک گه يستن، دواي بوونه هۆی بهدی هينانی چاره رهشی ئەم چاره ره شه.

دوكانە چووم پارەم داو كاغەزىكىم بۇ قەبۇلى نووسى و لەۋىيە بۇ ۋامى برووسكە چووم بۇ برووسكە خانە و ھاتمەۋە، لە مەيدانى تۇپخانە ھىزم نەمابوو، بىرم كىرەۋە بۇ ماندوۋى دەر كىرەن بىچم بۇ مالى خاقان و بىجەسىمەۋە، پاشان بىگەرىمەۋە، ئەۋە بوو كە بە ماندوۋى و زەخمەتلىكى زۇر، وردە وردە خۇم بە ئەۋى گەياند و بى ئەۋە كە ئاگام لە خۇ بىت، كەۋتم.

خاتوو تەلەتۈۋەسەلتەنە زۇر بە شەلەۋى ھاتن لىمانيان پىرسى گوتىم: بىجەگە لە نەكىشانى تىرىك و ماندوۋى و ھىلاكى ھىچ ناخۇشەكم نىيە و داخوازىتان لى دەكەم بە ماۋە نىو ساعەت قىسەم لەگەل مەكەن تا بىرىك بىجەسىمەۋە، دۋابى ھەر شىتىكى پىت خۇشە بىلى

(لوتف ەلى خان لە بىرسىيەتى و نەدارى و پەرىشانى بەم رۇژە كەۋتۈۋە) بە كورتى بلىم بەۋ ھالەۋە تىگەشىتم كە ئەم ژنە يەكسەر دەگىرى و دەلى: خوايە سزى شو جاعوددەۋلە بدە كە ئەم پىاۋە لە دايك و خوشك دابىرەۋە و بەم ھالەى خىستۈۋە.

دىتم خاتوون بەم ھالەۋە نايەلى بىخەۋم، بە خاترى ئەۋە لەۋى رۇشىتم و گوتىم ھىچ پروۋى نەداۋە كە ئىۋە ئاۋا پەرىشان دەبن، من ئەۋەندەم پەرىشانىم بىنىۋە كە راھاتووم، ئىستاش جىگەى باس نىە. چىراى تىرىكيان ھىنا، بىرىكم كىشا و چەند پەيك شەرابم خوارد و نەھارىكى زۇر چاكىيان ساز كىرد، خواردم و خەۋتم؛ دوو سەعاتىكى بە ئىۋارى مابوو، وىستم لەۋى بىرۇم ئەگەرچى ماندوۋىم نەمابوو و كەمىك ھالىم باش بوو بەلام تەۋاۋى گىانم تەزىبوو، خاتوون زۇرى گوت كە نايى بەم ھال و دۇخەۋە بىرۋى و ھەر لىرەبن.

ئەگەرىش دەپۇن چۇن سبەنىى كۈرەكەم بىنەندىۋان - بە ماۋە يەك مانگ دەپۋا بۇ راۋ، ئىۋەش ھەر لىرە بن، گوتىم زۇر باشە. لەۋىيە ھاتمە خىزمەتى جەنابى شو جاعوددەۋلە و دىتم ھىچ شىتىكى نىەۋ بۇ شامى شەۋىش ماۋەتەۋە.

فەرموۋىان: سى تەمەن لە قوۋچانەۋە دەنېرم بۇ مالتان بەۋ مەرجەى كە بە زوۋى دە تەمەنم بۇ جۇر بىكەى.

گوتم: کهس متمانهی به من نهماوه بهخاتری ئهوهیکه ههرچی له خه لکمان وهرگرتووه نهمان داوه تهوه؛ بهلام لههر کوڤیهک بێت قهرزی دهکهه. فهرموویمان خه یالتان راحت بێت، تهواوی قهرزه کانی ئیوه دهدهم. به کورتی بلیم یهک دانه برووسکهی سی تمه نیان بۇ قووچان بۇ ژن و منداله کهه نارد منیش پڕویشتم و چووم بۇ مالی خاتووته له تهوسه لته نه و پرسیارم کرد که چهنده یان پاره له مالیدا ههیه؟ ولامیان دامه وه که شهش ههوت تمه نیک ده بێت، و خاتوو پڕویشتم و ههوت تمه نی هیئو منیش ۵ تمه نیم لی وهرگرت و خستمه نیو پاکه ته وه و ناردمه خزمه تی جهنابی شوجاعوددهوله، برووسکهی سی تمه نیشم نارد بۇ برووسکه خانه تا بینیرن، ورده ورده شهوات و باران و هه وره تریشقه یه که که دهنگی ئاسمان ده له رزینیت.

نریک به دوو سهعات ونیو ده بوو که له شهو تیپه ری بوو، له خزمهت کاک به نان دانیشتبووم و خاتوو له کونجی هۆده کهدا کهبابی سازده کرد جهنابی شوجاعوددهوله وای بیر لی کردبووه که ئیمشه و لوتف عه لی خان خوش را ده بویری، چاک وایه لی بشیوینین.

مه شه دی حوسین قاپچی پاکه تیکی له ئه وه وه بۇ هیئام، دیتم نووسیوووی ههر ئیستا برووسکه یه ک به نیوی ئیوه له خوراسانه وه هاتوو به خاتری ئه وه یکه زانیم ئه و برووسکه یه ده بیته هوی شیواوی و په ریشانی ودلگیریتان نه منارد؛ بهلام به کورتی ده نووسم زۆر زوو وهرین. دوا یی دیتم له قهراخی لاپه ره دا نووسیوووی: به زمی دنیا ههروایه خودا به ئیوه سلامه تی بدا، دوا ی دیتنی ئه م لاپه ره یه زۆر په ریشان بووم؛ بهلام تا بریک جهنابی شوجاعوددهوله م ده ناسی، زانیم که هیچ پرووی نه داوه، ئه گه ریش برووسکه یه ک بێت بۇ له کاتی کهدا بهینن که سی سهعات له شهو تیپه ر بووه. وه لام دراوه: ئه گه ر فکرتان کردوو من لی ره به خوشی و کامه رانی رایده بویرم که ده بی بلیم وایه. چۆن بۇ خۆت دهرگای خوشیت له من به ستوو و قایم کردوو و کلیله که شتان گوم کردوو. ئه گه ر خودای نه خواسته که سی که له خوراسان مردوو که ئیدی به هاتنی من زیندوو نابیه وه ئه گه ر ئیمشه و ده تانه ویت له گه ل من قسه بکه ن ده بی بۇ خۆتان زۆر چاکتر بزنان که له سی سهعاتی شهودا له

تاران کهس نابیت هاتووو چوو بکات و بارانیش دهباریت و منیش زور ماندووم و لیرهش هه شتیکی بمههویت ههیه و ههه قسهیه کیش که پییم خوش بیت دهلیم و دهییسم ههزار نهفه ریش بمریت و زیندوو بیته وه من له جیگای خۆم جووله ناکهم عهقلیش دهلی ئه وه دروست نیه که سی سعات له شهو رابوردوو و هه موو شتیکی لیره ئامادهیه بۆ خۆم ئاغا و کوپخای خۆم، ئیوهش خوش بن و هه هه والیتی خراپ و چاکیش به برووسکه بۆ من هاتوو. لیگه پین، تا دیکه ئهم رۆژنامهیه وه خهتیک دهنووسم که چوار سعات له شهو تیپه ریوه و ژنیک له ماله دا ههیه که ناتوانم نیوی بینم و له بارهیه وه بنووسم.

خاتوو تهله تۆسه لته نه که پییم وابی زۆر دلۆفانه و میهری زۆره چهند سیخ کهبابی ئاماده کردوو و شام ئامادهیه و خوش رایده بو پین ههوت سعات له شهو تیپه ریوه هه کهس له جیگای خۆی خهوتوو و منیش له کونجیک خهوتم.

شه ری نایبۆسه لته نه له گه ل شو جاعود دهوله و بارمه دانانی تهنه نگ و کاپی زۆ

شه ممه ۲۲ سهفه ری^{۴۴} ۱۳۲۵ بهرامبه ری ۱۶ خا که لیوه ۱۲۸۶: سهعاتیک له رۆژ تیپه ری بوو له خه وه هه ستام و شوکری خودام کرد، چایمان خوارد و کاک به نان دهیه ویت بروات بۆ راو. دایکی خاتوو تهله تۆسه لته نه ئه وه نده ئاگای له کوره کهی بوو که ناتوانی بنووسی که به نان یه ک مانگ له گه ل خزمه کانی له خوشیدایه و راو ده کات، دیسان بیست تمه نی نارد که نان و پیخۆر و میوه بهینیت و ئه و شتانه ی وا دهیه و یست بۆی ئاماده ی کرد و کاک به نان مالاوایی کرد و رۆیشت، منیش دوا ی یه ک سعات له وی هاتمه وه بۆ مالی جهنابی شو جاعود دهوله، دیتم ئه و رۆیشتوو، من چوومه نیو چایخانه که وه که هیچی تیدا نه بوو دیتم که ریم خانی سه رههنگ ماوهیه که نایبۆسه لته نه ناروو یه بۆ ئه و ناوچه یه تا سی سه دتمه نی زیاخاقان میردی خاتوو تهله تۆسه لته نه له جهنابی شو جاعود دهوله وه برگیرته وه و له گه ل دور ئاردا ل دا دانیشتبوو. منیش رۆیشتم به خیرهاتنم کرد و خه ریکی قسه کردن بوین که

دهنگ و ههرايه کم بيبست، زانيم کورې کهريم خان هاتووته بهردهرگا و له گهڵ يه کي له نوکه راني جهنابي شو جاعود دهوله له يه کتريان داوه. له بهر خۆمهوه گوتم گوي بده له باسي پشيله و کهر^{٤٥}؟!

کهريم خانيش که کورپه کهي خۆي ئاوا ديت، له گهڵ ئاردا له کاني داره کانيان به دهسته وه گرت و پرژانه نيو شه په که و له و لاوه نوکه راني جهنابي شو جاعود دهوله وه کوو هه ميه سه ده ستيان برد بۆ دار و شهريان دا گيرساند و له شه قام و نيو بازار پيش خه لکي کي زۆر هاتبوون و سه ربازه پاسه وانه کاني حکوومه تي شا به يارمه تي کهريم خان له گهڵ سه روکه که يان هاتنه پيش، چ بليم که بي هيچ هۆيه ک قيامه تي کيان ساز کرد که دواي يه ک سه عاتيش ئه م خه لکه تيک پرژا بوون و نه يانده زاني له گهڵ کي شه ر ده که ن منيش که له چايخانه دا به هيچ جوړيک نه هاتمه ده ري و سه يري نه زاني و که ري تيم ده کرد. ورده ورده دواي برپک، ئاگري شه ر کوژايه وه و ئاشت بوونه وه و خه لک روښتن، ئيمه ش چايمان به کهريم خان و سه رهنگ دا و سي سه د تمه ن قه رزي ئه وان که له لاما ن بوو و دووسه د تمه ن حاجي ئه مينوززه ر بمان دايه وه و يه ک سه د تمه ني تاجري ئوسکوويش درايه وه و پازده تمه نيش بۆ خزمه ت دامان به ئاردا له کان و روښتن، ئه گه ر ئه م کاره يان دوي ني يان پيري ده کرد، ئه م شه ر و کيشه يه ش ساز نه ده بوو، جهنابي کاک شو جاعود دهوله گله يي ده کرد که ئيوه بۆ له هۆده که نه هاتنه ده ري؟

گوتم: به بۆنه ي ئه وه يکه هه زم له لي دان نه بوو و له گهڵ که سي کيش دوژمنايه تيم نيه و له دنيا دا له گهڵ که س شه رم نه کردووه ئه و دلي ليم ئيشا بوو که بۆچي دووسي دار له من نه دراوه به دلگيري به وه روښتن بۆ مالي جهنابي کاک سه يد عه لي قومي چۆن له ئاخري شه ره که دا کاک زياخاقان داوا کار هاتبوو، منيش له گهڵ ئه و چووم بۆ ماليان و خاتوون له مال نه بوو، نزیک به يه ک سه عات له لاي هه وزه که دانيشتم و سيگارم کيشا، ورده ورده رۆژ ئاوا بوو و خاتوون هاته وه. دواي هه وائ پرسى گوتم: له کوي بووي؟ گوتيان: له مالي شو جاعود دهوله که کهريم و

دوو کوره که ی له گهل دووسی کهس ئارداال هاتنه مالی و که دووسی قووچانی به فهرمانی شو جاعوددهوله لیانیان داوه، نایوسه لته نه له شار نه بوو. ته له فونیان کردبو کامرانیه و لامیان داوه چهند کهس برۆن و لهو باسه بکۆلنه وه، حاجی موقه ویم لهو نیوه دا هات بو مالی خاتوون بۆلای من، دانیشتبوین که کهریم خان له گهل بیست کهس ئارداال دا گوتیان: کاک زیاد ده بی له گهل ئیمه بیست، چون ئه و قووچانیانه دهناسی، من و حاجی موقه ویم به ههر جوړیک بوو ئه وانمان رازی کرد که جارئ سه عاتیک له شه و تیپه ریوه، ئه گهر برۆین ده بیته شه ریکی قورس و بریکیش ده کوژرین، چاکتر ئه وه یه ئه و شه و برۆن و سبهینی ئه گهر دیسان فهران ئه وه بوو، یه ک دوو کهس ده چین و کاک شو جاعوددهوله دینین. پوول وچایمان دا به ئاردااله کان و رویشتن.^{۴۶}

بیایه خی کاروباری شو جاعوددهوله

یه ک شه ممه ۲۳ سه فهر ۱۳۲۵ بهرامبه ری ۱۷ ی خاکه لیوه ی ۱۲۸۶: له مالی خاتوون هاتمه ده ری و چوومه مالی کاک شو جاعوددهوله دیم زۆر دلگیره و له گهل من قسه ناکات، منیش راوه ستام و ویستم له گه لی ئاشت بکه مه وه و له خزمه تی دا دانیشتم و ورده ورده قسه مان کرد. گوتم لهو پانسهد تمه نه ی که برووسکه که ی من هی نام چوار مانگ تیده په ریست و هیچمان به هیچ نه کرد، داخوایتان لی ده کم ئه و قهرزه ی وا بو ئیوه کرد بووم بیده نه وه، چون تفهنگ کاپی زیوم به بارمه داناهه، گوئی: بو ئه و قهرزه ی وا کردووته نابی هیچ له من وهربرگری.

گوتم: سی تمه ن ده بی بده ی و حه فتا تمه نی پاره ی خو یه و من ناتوانم بیده م، نارحه ت بوو و گوئی: من پاره م نیه و تفهنگ و کاپم ناویست. گوتم: تفهنگ و کاپی ئیوه یان ناواناهه شه ست تمه ن به په نجا تمه ن ده یکرن و من سه عاتیکی زیر و

۴۶- ئه لیه ت کاری ئه و ئارداالانه ههر ئه وه بوو که ئاگری شه رگه شتر بکه ن تا شتی زۆرتر ده ستیان که ویت. کاری ئه وان له تاران ههر ئه وه یه و لهو ریگایه وه شت به ده ست دینن، قاجاره کان به وانه پوولیکی واناده ن.

ئەنگوستىلەيەكى فيروزەم لە خاتوو تەلەتوسەلەنە بە جىگەي تەفەنگ و کاپ وەرگرتوو و شەست تەمەنم وەرگرتوو و دەتمەنیشى بۆ خۆم داومە و ئىستا بوو تە سەتمەن و بەلام خاوەنى ئەنگوستىلەو سەعاتەكە، شەكەنى خۆي دەوئەت و سەرافىش پارەكەي دەوئەت و مەنىش خەتام نەي كە پارەي قەرزەم هەناوە بۆ تۆ. فەرەمەيان نە پارەم هەيەو نە تەفەنگ و كاپم دەوئەت.

ئەو بوو كە مەن رۆيشتم و تەفەنگم بە پەنجا تەمەن و كاپىشم بەدەتمەن فرۆشت و دام بە كاپرا و بۆسي چەل تەمەنى دىكە ئەنگوستىلەو سەعاتم دانا. بە كورتى بۆيەم بە ماوەي سەي سەل واتا هەرمەنگەي بەرانبەرە سەلەي بە ناخۆشترىن شەيوە رامانبوار دوو، رەخەنە لەشوجاودەوئەلە ناگيردرى بەلكوو تاوانبار مەنم كە تاوانىشم داو.

بەهەر جۆريەك بوو سەي تەمەنى دا و بە برووسكەي ناردەم كە لە قووجان بیدەن بە مەلى، ئىستا پروون بوو تەووە كە بە دزىەو برووسكەيان ناردوووە كە نەيدەن^{۴۷} بە مەندالەكانم. جەنابى شوجاودەوئەلە لە نەبوونى مەندا ئەو تارەي بە جەلالى ديوان داووە كە بەم زوانە لە قووجانەو هاتوو و داوئەتى، لە حالەكەدا كاك جەلال لەگەل مەن دۆستە و هەيچ شەتيەك لەمەن ناشارىتەووە و ئەگەر ئەو تارە لە زىرەيش بێت و مەن بمەهوئەت پىمى دەدات. بەلام مەبەستم لەبارودۆخى جەنابى شوجاودەوئەلەيە. ئەمەرو و ئەمەشمەم بە تەواوى بە پەريشانى بردەسەر، بە تايەت ئەمەشو لەپەريشان حالى و ناپەخەتى رۆخى تا خۆرەلاتن خەوم پيا نەكەوتوو و زۆر ناخۆش بەسەر چوو.

هاتنى ھۆزەبرديوان و موديرديوان قووجانى بۆ تاران و حەكايەتى ئاغاەلى

رۆژ چوارشەممە ۲۴ رەبەعوئەوئەلى سەلى ۱۳۲۵ بەرانبەر بە مانگى گولەتى سەلى ۱۲۸۶: جەنابى موديرديوان، ھۆزەبرديوان و جەلال ديوان قووجانى كە دووسەي

۴۷- ئەو پىسى عەبدوررەزا دەگەيئەنى و كەسايەتى ئەو دەردەخات كە پروون دەبێتەو پياوى وا چۆن دەكرى ئىلخانى كورد بێت.

سال بهر له ئیستا له گه‌ل جه‌ماعه‌تیکدا چوو بوون بۆ ته‌لگه‌رافخانه‌ی قووچان و به‌ هاندانی خه‌لک به‌رانبه‌ر به‌ عه‌بدوپره‌زاخان بوو به‌ هۆی لایردنی شو‌جاعودده‌وله‌ به‌و هیوايه‌ که‌ خۆیان بچنه‌ سه‌ر ته‌ختی حکوومه‌تی قووچان، کورپی جه‌نابی ئاسه‌فودده‌وله‌ والی خوراسان که‌ ئاغا ئه‌میر حه‌سین خان - شه‌و که‌توسه‌سه‌لته‌نه‌ی ئیستا- له‌مه‌شه‌ه‌ده‌وه‌ کرایه‌وه‌ ده‌سه‌لاتداری قووچان، ئه‌مه‌ بوو به‌ هۆی دیل بوون و فرۆشتنی کچه‌ کورده‌ قووچانیه‌کان به‌ تور که‌مه‌نه‌کان که‌ پیشتەر وتمان به‌ بۆنه‌ی نه‌بوونی شو‌جاعودده‌وله‌ له‌و جیگه‌ ئه‌و کاره‌ رووی دابوو.

ئه‌وه‌ی که‌ جه‌نابی شو‌جاعودده‌وله‌ دوا‌ی لاچوونی جه‌نابی ئاسه‌فودده‌وله‌ له‌ حکوومه‌تی قووچان به‌ بۆنه‌ی دیل بوونی کچه‌ قووچانیه‌کان که‌ هه‌ستیان ئه‌کرد ده‌وله‌ت و خه‌لکیش ئه‌وان ئه‌نیرن ته‌لگه‌راف له‌ لایه‌ن موشیروودده‌وله‌وه‌ بۆ حه‌زهره‌ت رو‌کنودده‌وله‌ی والی خوراسان نی‌ر دراوه‌ که‌ ئه‌م سی‌ که‌سه‌ له‌ قووچانه‌وه‌ هاتن بۆ مه‌شه‌هدو ماتلی هاتنی رو‌کنودده‌وله‌ بوون ئه‌وانیش له‌ قووچانه‌وه‌ که‌وتبوونه‌ پڕی و له‌ رینگه‌ی عیشق ئاباد- رووسییه‌- مازنده‌ران حه‌سانه‌وه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی چه‌ند پڕۆژ زووتر گه‌یشتبوونه‌ تاران، به‌راستی ئه‌م ناوبراونه‌ له‌ قووچاندا زۆر جیگه‌ی پڕزن، جه‌نابی شو‌جاعودده‌وله‌ ئاوايه‌ که‌ هه‌ر که‌سیک له‌هه‌ر جیه‌ک تازه‌ بچیته‌ ئه‌وی، چ دۆس، چ دوژمن زۆر خۆشی ئه‌ویست و می‌وانیش هه‌ر خیرا ئه‌بوو به‌ فه‌رمانبه‌رداری.

ئه‌مپڕۆ هاین له‌ خزمه‌تی جه‌نابی شو‌جاعودده‌وله‌، پڕیزی زۆرمانی گرت، چه‌ند که‌ره‌ت گو‌تراوه‌: ئه‌و شتانه‌ی که‌ ئه‌نووسرین شکات نیه‌ و حه‌کایه‌ته‌، مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ که‌ خاس و خراپ و خیانه‌ت و ناشیرین و جوان بۆ ئه‌م لاوه‌ هیچ فه‌رقیک ناکات.

ئه‌مانه‌ی که‌ ئه‌لیم درۆ نیه‌ و تاقیم کردووته‌وه‌ و سه‌روۆکیش بۆ ئه‌م وته‌یه‌م شایه‌تی ئه‌ده‌ن؛ به‌لام یه‌کێ له‌ وانه‌ی ئه‌وه‌یه‌ که‌ ئه‌ینووسم:

عه‌لی که‌ خشت مالیشیان پیی ئه‌وت له‌ قووچان کریکاری ئه‌کرد و ماوه‌یه‌کیش غولام‌ره‌زاخان کردبووی به‌ خزمه‌تکاری تایبه‌تی خۆیان و حوکمی کردبوو که‌ پی بیژن ئاغاه‌لی خان، دوا‌ی ماوه‌یه‌ک عه‌لی ئاغا مندالیکێ تارانێ هاورد بوو بۆ

مزگهوت و گورزی زۆری لیدابوو که غهلتان خویتی کردبوو و له لایهن شوجاعوددهولهوه هیچ جوهرهسهختگیری و تۆله کردنهوهیهک یان ئالۆگۆرپیک سهبارته به ئاغا عهلی خان پرووی نهدا تهنیا چهند رۆژیک له گهلیا قسهی نهکرد و پاشان ههمیسان دهبوای ههمووی کهسێ فهرمانبهرداری ئاغا عهلی خائین بن و ههمان خولتهیان پێی دهکرد که نهوهک له لای شوجاعوددهولهوه خراپهیان بلێ.

عهلی ئاغا خزمهتیکێ که ئهکرد ئهوهبوو بهجهنابی شوجاعوددهولهی ئهوت: له چهزهرته عهبدولعهزیم ژن فلانوددهولهی بینیه و تامهزۆ بووه، کهسیکی نارد بوو بۆلای من، شوجاعوددهولهی لهمن گهزهک بوو و داوای کردوو تا ئیزنی چاوپیکهوتنی ئیوهی پێی بدهم، بهلێ دواي چهند رۆژ که ههواله درۆکانی لهکچی مهوههوموددهولهوه نهبوو، کابرا فرهزانی دهکرد و بۆ ههر ژنیک بیست تمهنی له شوجاعوددهوله وهردهگرت، ئهو کاته ژنیک دهستیک جلی رازاوهی لهبهر ئهکرد و برپیک وتاری فیرئهکرد و لهگهڵ دوو کلفهت ئهیهانیه مالهوه. ئهمهش بوو به هۆی بهدناوی شوجاعوددهولهوه.

ئاغای عهلی خان به هۆی ئهم خزمهتانهوه ورده ورده بوو به خۆشهویستی بارهگا، ههولی دهدا تا پلهو پایهی میر پهنجهیی وهدهست بهیئنی، ئاغا عهلی بوو به ههمهکاره و ئیمهش سهزمان بێ کلاو مابۆوه.

ئاماژه کراوه که ئاغا عهلی چوو و له مال یهکی له ژنهکان شووشهیهک ئارهقی ئهخوارد و لهویشهوه ئهچوو بۆ قهحبهخانه کهسهد تمهن ئیمپریال بگری و چوار پینج ئیمپریال خهرج بکا و بیدا به قهرز و بلیتیکیش بۆ قهزوین بگری و پروو به دهروازهی قهزوین بچیت، ئاغای عهلی خان مهسته و له کاروانسهرا له سووچیک خهوتوو و دووسێ کهسیان نارد بهشوینیا.

وا ریکهوت غولا محسهین قووچانیش یه کراست بۆ ئهو کاروانسهرا ئهچوو ئهوشیان گرت و نهیان ویست شهلاخی بدن، مهبهست ئهوهیه که هیچ فهرقیک ناکات عهلی خان به بۆنهی دزی تا پینج شهش رۆژ پێی لێی ناگیردریت و بهس، دواپیش ئهبوو به عهلی خانهکهی پیشوو و لهگهڵ ئهوانی تر هیچ فهرقیکی نیه. بهلام

بە بۆنەى ئەو كارە ناشىرىنە يەوە شانازى پىئو دەكرا.

لە خزمەت جەنابى شوجاعوددەولە دوای خواردنى نانى ئىوارە خەوتىن

رۆژ پىنج شەممە ۲۵ مانگى رەبىعەلئەوۋەل ۱۳۲۵ ئەمىرۆ...

جى و شوپىنى شوجاعوددەولە دوور خراو تەوۋە و باوردۇخى تاران لە
لاپەرەكانى تر لە راپۇرتى لوتفەلى خان دەرەگەزى سەبارەت بە ئاخىرى
رەبىعوسسانى ۱۳۲۵ ئەواھاتوۋە:بەو جۆرە كە وتراوۋە ئەمىرۆ رۆژى سى شەممە ۲۸
مانگى رەبىعوسانىيە...

دوايىش خۇى ئەيژىت چونكە بىرو ھۆشكى رىك و پىك نىە چاوپۇشى لە
نوقسانە راپردوۋە كانم بكن، بەو بۆنەوۋە سى سەعاتى بۇخۇرئاۋا مابوو، جەنابى
ھوژەبردىوان و مودىردىوان و جەلال دىوان و ئاغا موخەممەد خان رۇيشتوون و
لەشەقامى لالەزار دابەزىن و ھاتن بۇ مال شوجاعوددەولە كە تەشرىفيان لەمال نەبوو،
ھەر چەندە بۇ چايى و قلىان ھاۋارىيان كىرە كەسى ۋەلامى نەداۋە، وتيان كە لە چىل
كەسىك كە لە قوۋچان لەگەل ئەم كەسانە چوونەتە دەرەوۋە يەكەيەكە گشتيان لە
پارەيى مانەوۋە. تەننەت كەربەلايى مىرئاخور و غولام حسەين شىروانى - كە لە
منالىيەوۋە خزمەتكار بووۋە و خزمەيەتى لەگەل ئەوان بووۋە - دوو رۆژە بە ناچار لە
دەستى قەرزار بارىيان كىردوۋە و لە كىردەوۋە و رەۋىشتى جەنابى شوجاعوددەولە ياس
بوون و رۇيشتن و دووسى كەسىك ماونەتەوۋە و ئەوانىش لەگەلئان چوون بۇ بازار.

نۆكەر مودىر دىوان چوۋە و لەقاۋەخانەيىك چايى ھاوردوۋە. نەختى نانى
رووسى خاسىشيان سەندبوو و بە چاييەكەوۋە خواردمان و ئەۋىشمان چاوپىكەوت،
خووافىزىمان كىرە ھاتىن بۇ مال ئاغاى زىاخاقان، دىم كە غەيرى تەلەتوسەلتەنە
كەسىك تر نىە.

رۆژ چوار شەممە ۲۹ رەبىعوسسانى ۱۳۲۵، ئەمىرۇش لوتفەلى خان بە خۇشى و
بەخواردنى كىياك راي بۋاردوۋە، بەلام لە ئاكامدا كارەكەرەكە شووشەى كىناكى
شكاندوۋە، خاتوننىش بۇ تۈلە كىردنەوۋەى بە دارىكەوۋە ئەكەۋىتە شوپىنى و لوتفەلى
خان ناۋجى ئەكرد كە شووشەى عەينەكەكەى ئەو جۆرە كە خۇى ئەلى كوترا بە

دهموچاوی خاتوون و خهتی تی کهوت، بهم شیوه ئهو کچهی رزگار کرد و بهلام بوو به هوی تریق بوونهوهییک که رادهی نهبوو؛ چونکه ئهیی بۆچی دهموچاوی که ناسکتر له بهرگی گول پرووخیت.

لوتفعهلی له سهر باسی رووداوهکانی ئهو رۆژه ئهنوو سیټ که: دووسهعات بۆ خۆرئاوای مابوو کهسی چوار کهس له خاتوونه بهرپژهکان... هاتن بۆلای خاتوو تهلهتوسه لتهنه، خاتوون کهبابی دروست دهکرد و شووشه ی ئاره قیش له پیاله ی پر سه هول ئاماده یه.

سوپاس بۆ خوا زۆر خۆش رابورد و شوکر خوامان کرد له لوتفهکانی خانمیش سپاسمان کرد، ئهو کاته به دهر فته تیکی باش زانی بیر کردنه وه و خهفته خواردنم نا لاوه و تارم هاورد و لیم دا: کاتی کهمان به خۆشی و ئاسوودهیی رابوارد و شهو دوا یی هات.

رۆژ پینج شه ممه هه وه لی مانگی جه مادیولئه وه ل ۱۳۲۵: له رووداوهکانی ئهو رۆژه لوتفعهلی ئه لی: خاتوونیکی جوان و بهرپژ که زمان توانای تار یفی جوانی و خۆش زمانی ئهوی نیه، هاتن بۆ لای خاتوون و برپاریان دا که بۆ هه زره ت عه بدولعه زیم بچن و منیش به خۆم وت که ئه وه ی که ئه بینم خوا یه به خه بهرم یان خه وه.

رۆژی ههینی دووی جه مادی ئه وه ل: ئه مپۆیش لوتفعهلی له مال خاتوون بوو و شهویشی لهویا رابوارد.

رۆژی شه ممه سی جه مادی ئه وه ل: ئه مپۆیش له م مالا بووم و بۆ هه یج کو ی نه چووم، چونکه برپاره ئه مشه وه جه ناب ئاغای ئه جلاله لمولک که سه روکی کالسکه خانه ی شای بوو و سه رو کایه تیان داوه به به نان کوپی خاتوون، بۆیه هاتن بۆ دیتنی به نان دیوان.

له گه ل ئه وه ی که خاتوون زۆر له سه ری چوو که لوتفعهلی شهو لهوی بمینیت و ئه جلاله لمولک هه زی کردووه که هه تمه ن بیینیت؛ به لام لوتفعهلی خان به بیانوو ییک له ژیری دهر ئه چیت و ئه چیت بۆ مالی شو جاعود ده وه ل و ئه بینیت که

ئەۋىش نەخۆشە و لەسەر جىڭگە كەۋتوۋە و ياۋ دايگرتوۋە، جەنابانى دىۋانەكانى قوۋچانى لە لاين، ئەۋىش شەۋ لەۋى ئەمىنىتەۋە...

رۆژى يەكشەممە چوۋارى جەمادىيولئەۋەلى ۱۳۲۵ بەرانبەر بە جۆزەردانى ۱۲۸۶: رۆژم لە مال شوجاۋدەۋەلە بەسەد ئىشەۋە رابۋارد و لەگەل جەنابى شوجاۋدەۋەلە شەۋىش چوۋىن بۆ مالى ئەۋان كە لە دەروازەى قەزۋىن بوو. سوپاس بۆ خوا شەۋ بە خۆشى رابۋارد.

رۆژى دوۋشەممە ۵ جەمادىيولئەۋەل: ئەمرو نامەيەك لە لاين ۋەزىرى مالىيەۋە ھات و لەۋ نامەيەدا ھۆزەبردىۋان واژۋى كەردبوو و منىش بەشەمەندەفەر بۆ مال زىاخاقان ھاتم، روانىم خاتۋو تەلەتۈسسەلتەنە سەفرەيەكى جوانى لە گەل شوۋشەى كىياك ئامادە كەردبوو و چىشتىكى ئوروپايى كە بە سۆپەى ئوروپايى كۈلەندبوو و بە تەنيا دانىشتبوو، وتيان زۆر بەكاتى خۆى ھاتىن، وتەم زۆر خوش شانس بووم كە لە كاتىكى ئاۋا گەيشتەم بە حوزوۋرى موبارەكى ئىۋە، كاتى ئاۋا زۆر بەنرخە...
عەسر بۆپىياسە كەردن ھاتم بۆ گۆرەپانى تۆپخانە، موخەممەدەلى شاي قاجارمان كە لە دۆشان تەپەۋە ھاتبوو زيارەت كەرد.

كەسىكىش سەيىدى گلەيى بوو ئەۋ پاشاي عادىلە سەيىدى بانگ كەردوۋە بۆلاى خۆى و سەعاتىك گۆى بە گلەيىەكانى داۋە و بە تەۋاۋى مېھرىبانى و موخەببەتەۋە ۋەلامى دانەۋە.

كاتى ئىۋارە چوۋم بۆ مالى زىاخاقان

رۆژى سە شەممە ۶ى مانگى جەمادىيولئەۋەل: يەى سەعات بۆ خۆر ئاۋاى مابوۋ كە لە خاتۋون خواخافىزىمان كەرد و بۆ مال ھاتىنەۋە.

دۋاى بە خەزمەت گەيشتەن، خىرا گوتيان و منىش گۆيچكەم دا و تاملەم كەرد چۈنكە دوو سالە پىكەۋە ھاتۋىن بۆ تاران، منىش بەم قەسە ناشىرىنانە راھەتبووم و لە ترس ئابروۋى خۆم بى دەنگ مابووم، ئىستاش قەسەيەكى وام پى نىە چۈنكە لەم دەم و لىۋە شتىك غەيرى خراپەم نەبىستوۋە، ھىچىكەم نەۋت ۋەردە ۋەردە بە بيانوۋىيەك لە مال ھاتمە دەرو بەشەمەندەفەرھاتم بۆ دەروازەى قەزۋىن و ھاتم بۆ مال ھۆزەبر

ئەوەندە پەڕیشان و بێ تاقەت بووم دانیشتوان بەم دلگیرەمیان زانی و لێمیان پرسى منیش بەوردی باسم کرد، بەلام تەنیا خواى گەورە دەیزانی چى بەسەر مندا هاتووە

پیرەمێردیک قووجانی که مه نیک پۆنى خوارد و ئەو کورده سەرجه بیه که

ئاگرى خوارد

پۆژى چوارشەممە ۷: بەیانی زوو جەنابی ھۆژەبردیوان و مودیردیوان بۆ قۆچان نامە ئەنووسن و منیش پۆژنامەم ئەنووسی و ئاغای جەلال دیوان قسەتیک سەیری کرد، دوو سال بەر لە ئێستا لە قووجانا پیرمێردیکی قووجانی باخەوان کە ھەشتاد سالی تەمەنى بوو لە گەل شوجاعوددەولە و سەد کەسى تر گرەوى کردبوو کەمەنیک پۆن بە خالی بخوات، شوجاعوددەولەیش ئەمرى کردبوو کە نەختیک زیاتر لەمەنیک پۆن ئامادە بکەن، مەنیک و چواردە سیر پۆنیان ھوارد، کاتی ھەواى گەرمى ھاوین بوو، وتیان پۆنە کە تەواوەتەو، پرتەشتیک بوو، ئەو پیاو لە ماوہى نیوسەعات تەواوى پۆنە کەى خوارد کە نزیک مەن و نیویک بوو، منیش کە بە قسەى جەلال دیوان بروام نەکردبوو و دواى جەنابی ھۆژەبردیوان و مودیردیوان شایەتیان دا وتیان کە ئێمە لەو کۆمەڵابوین کە ئەم کارەساتە پرووى دا و جەنابی مودیر دیوان خەریک باسێکی تر بوو و گوتووێە کە من لە سەفەرى سەرچەدى قووجان لە لای خوالیخۆشبوو موحمەد ناسرخان شوجاعوددەولە بووم کە یەكێ لەخەلکی سەرچەدى قووجان گوتووێە کە ئاگر ئەخوات و ئاگرێکی زۆریان ئامادە کرد و نۆکەرێکیش ئاورە بەتینە کەى بەمەقاش ھەلئەگرت و لە دواى یەك ئەیخستە دەم ئەو کەسە و ئەویش ئەیخوارد.

لەبەلەشى و پەڕیشان حالى خۆم چەند پەرداخ شەراوم خوارد و نەختیک خەریکی تار و تەختە بووم و دواى خواردنى نانى نیوہ پۆ نەختیک خەوتم و سێ سەعاتى بۆ خۆر ئاوا ما بوو، بەتوول خانم کە لە تاران ناو بانگی بۆ گۆرانى وتن زۆرە تەشریفیان ھانى، لە ھاتنیان ھەموومان دلخۆش بوین، پیالە یەك چاییم خوارد و

ورده ورده خه ریکی گویچکه دان به گۆرانی به تئوول خانم بووین.
 به راستی دهنگیکی زۆر بهرزو سانای بوو و زۆر ئیشی له سهر کردوو و له گهل
 موسیقاره به ناو بانگه کان گۆرانی گوتوو، به بارودۆخی تاران جوان شارهزایه.
 سهعاتیکی بۆ خۆرئاوا مابوو که به تئوول خانم پڕوشت و بریاری دا که ئه مشه و بۆ
 ئه وی بچیت، ئیمهیش له گهل ئهواندا چووینه دهر و سوار شه مهنده فهر بوین و
 گهینه شه قامی لاله زار و دابه زین و چوینه مالی شو جاعود دهوله.

ناوبراوان گهره کیان بوو هه والی بیرسن و ههر چه ند وتیان به من که له گهل یان
 بچم قه بوولم نه کرد و له دووکانی ته لا فرۆشی دانیشتم تا ئهوان چوون.
 شو جاعود دهوله یش ئاغا موحه ممه دی ناردبوو به شوینما که منیش بچمه خزمه تیان،
 وتم وه ختی چوون بۆ خزمه تیانم نیه و ئیستایش تاقه تی گوی گرتن به قسه کانیانم
 نیه، جهنابی هوژه بر دیوان و مودیر دیوان و جهنابی ئاسه فود دهوله بانگی کردبوون و
 ئهوانیش له لای شو جاعود دهوله هاتنه دهر و چوون، منیش له گهل جهلال دیوان و
 محه ممه د خان سوار شه مهنده فهر بوین و هاتینه وه بۆ مال، به تئوول خانمیش هات و
 ناوبراوان له خزمهت جهنابی ئاسه فود دهوله هاتنه وه، ورده ورده به زم و پزم
 ئاماده بوو به تئوول خانمیش گۆراینه جوانه که ی وت و سوپاس بۆ خوا خوش پامانبارد
 و له شهش سهعاتی شهودا ههر که سیک له جیگه یه ی خهوت و به تئوول خانمیش
 قسه ی خۆشی کرد و خهوتین.

پۆژی پینج شه ممه ٨ جهمادی ئه وه ل ١٣٢٥: یه ک سهعات له نیوه پۆ گوزمه را بوو
 هه لساين و چاییمان خوارد و به تئوول خانمیش ورده ورده گۆرانی ئهوت و له م کاته دا
 ته لگه رافیک له قووچان گه یشته دهستی ئهوان و تا راده یه ییک دلایان راحت بوو.

ئه نجومه نی یه کیه تی خوراسانیه کانی تاران

پۆژی ههینی ٩ جهمادی ئه وه لی ١٣٢٥: لوتفعه لی خان له باسی پروودا وه کانی
 ئه و پۆژه ئه نووسیت:

چونکه ماوه یه که پار له مانای یه کیه تی خوراسانیه کان له تاران پیکهاتوو و دوا

به‌دوای ئیش و فهرمانی سه‌بارت به‌مه‌شرووته‌خوازی تیکۆشانیان ده‌ستی پێ کردووه.

ئه‌مڕۆ له‌سه‌ر ده‌عه‌تیک که کردبوویان وتووێژیان کرد و هه‌ر که‌سیک سه‌بارت به‌ بارودۆخی خۆی قسه‌ی ئه‌کرد و نامیلکه‌ی کورتی له‌سه‌ر یاسای ئه‌و دانێشته نووسیوو، هه‌موویان ته‌ماشاکردوو و به‌ راستیان زانیوه و مۆریان کردوو و سویندیان خواردوو که له‌و کاته‌وه به‌ دوا له‌هه‌ر جێگه‌یه‌ک که بن ئه‌و یاسا به‌رپۆه‌بن.

«هه‌ر خێروباشه‌مان بۆ یه‌کتر گه‌ره‌ک بێت»

برێک وتووێژیان کرد و له‌وێهه‌ پرێکه‌وتن بۆ مال، نانی نیوه‌رۆیان خوارد و ده‌میک هه‌سانه‌وه و عه‌سر پرێکه‌وتن بۆ ده‌روازه‌ی قه‌زوین.

رۆژی شه‌مه‌هه‌ و یه‌ک شه‌مه‌ه‌ی جه‌مادی ئه‌وه‌ل ۱۳۲۵: له‌ ماله‌وه‌ بوین و بۆ هیچ شوێنی نه‌چوین هه‌ر چوین بۆ حومام و گه‌رپینه‌وه.

رۆژ دووشه‌مه‌هه‌ ۱۲: به‌یانی زوو شوکر خوامان به‌جێ هاورد و دووسی خاتوون هاتنه‌ ناو و دانه‌یه‌کیان زۆر جوان بوو ده‌نگیشی زۆر خۆش بوو ئه‌گه‌رچی ئه‌م رۆژگاره له‌هه‌ر سووچیک دلی من به‌ هه‌زار جۆر به‌زم و گۆرانی ئه‌چرێ، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا به‌ گۆرانی و قسه‌ی ئه‌م خاتوونه‌ که له‌ رۆژگار و خه‌فه‌تی رۆژگار بێخه‌به‌ر بووین و نانی نیوه‌رۆم خوارد و هه‌ر که‌سیک له‌سووچیکدا به‌ خه‌یالی خۆی ئه‌هه‌ساوه‌ و منیش خه‌م و خه‌فه‌ت که‌ دوو هاوڕێمن و نزیک عه‌سر خاتوونه‌کان ته‌شریفیان برد و ئیمه‌یش له‌گه‌ڵ جه‌نابی هوژه‌بردیوان و مودی‌دیوان چوین بۆ بازار و نه‌ختیک گه‌رپین و شه‌و گه‌رپینه‌وه‌ بۆ مال و سوپاس بۆ خودا شه‌ومان به‌ خۆشی رابوارد.

رۆژ سێ شه‌مه‌هه‌ ۱۳: پروداویک تازه‌نه‌بوو

رۆژ چوارشه‌مه‌هه‌ ۱۴: به‌یانی زوو پرێکه‌وتین شوکر خوامان به‌جێ هاورد، هه‌ر چی بیرم کرده‌وه که به‌ بۆنه‌ی خه‌م و خه‌فه‌تیک که‌ دووسی رۆژه‌ تووشم بووه‌ بچم بۆلای دوکتۆر. زانیم تا‌قه‌ت ئه‌م هه‌موه‌رپێگه‌مه‌ نیه‌، له‌ماله‌وه‌ له‌گه‌ڵ ناوبراوان دانێشتبووین که نه‌سه‌رت خاتوون هاته‌ماله‌وه‌ ئه‌م خاتوونه‌ -که تازه‌ شووی کردبوو-

قسه خو شه کانی ماندووی له بیر بردینه وه.

له مال بوین تاشه و هه رچیمان گه ره ک بوو ئەم خاتوونه له لاماڤ دانیشیت به
بۆنه ی شووه که یه وه نه ی توانی دانیشیت و ته شریفی برد.
وتم قوربان پیای ئاوابم که ژنه که ی بۆ خه لک به ش کردوو، رۆژ بۆ هه موویه و
شه ویش خوا ئەزانی سه عاتیک به شووه که ی رابگات یا نه.

ناو نه و که سانه ی که نه گه ل شو جاعودده و له بۆ تاران دوور خرابوونه وه. ۲۵-

۱۳۲۳ مانگی

به پیتی نووسراوه کانی لوتفعه لی خان له ماوه ی سی سال دوور خستنه وه ی
عه بدو پر ره زاخانی شو جاعودده و له بۆ تاران ۴۰ کهس له گه لیا بوون، به لام ماوه ی ئەم
دوور خستنه وه که له سالی ۱۳۲۳ مانگی تا ۱۳۲۵ درێژه ی بوو ورده ورده ئەو که سانه ی
وا یی وه فاتر بوون. تاقه تی سه ختیه کانیان نه بوو و جیمیان هیشت، له لایه کیشه
شو جاعودده و له به هۆی فه قیری و په رۆشی خۆی نه ی توانی خه رجیان بدات،
بریکیان له تاران به رۆژا ئە گه ران، به دوا ی کرێکاری و به دب ختیه وه بوون.

بارودۆخی شو جاعودده و له لوتفعه لی خان گه یشته ئەو جیگه ی که رۆژیک به
هیوا ی قه رز کردن چوونه به رده رگای مال سه ید عه لی قومی که له مامۆستا به ناو
بانگه کانی تاران بوو له دوا ی ماوه یه ک خوشکی شو جاعودده و له بوو به ژنی و تا شه
لای سه ید عه لی ملیان لار کرد و ئاخیرشی به کۆلیک جوین و قسه ی ناشیرین
توانیان یه ک تمه نی لی وه ر بگرن و نانی شه وی مالی پێ ئاماده کهن.

دنیا ده وران ده ورانه رۆژیک های له سه ر و رۆژیک له خواره وه ی به هه ر
شیوه یه ک ئەو که سانه ی تا ئاخ له گه ل شو جاعودده و له مانه وه و به دب ختی زۆریان
تووش بوو ئەمانه ن که له خواره وه ناویان ئەبه یین:

۱- لوتفعه لی خانی ده گه زی کوری ئە لاهیار خان که نووسه ری بیره وه ره کانه.

۲- لوتفعه لی خان خزمه تکاری شو جاعودده و له که جاران به «عه لی به نا» ناوی
ده ر کردبوو و نۆکه ری میرزا غولام ره زاخان ناویک بووه.

- ۳- غولامحسەین خان خزمەتکاری شوجاعوددەولە.
- ۴- ئاغا میرزا سەید ئەسەدوللا.
- ۵- میرزا غولامرەزاخانی قووچانی نووسەری شوجاعوددەولە.
- ۶- یاخشی خان لە نۆکەرەکانی شوجاعوددەولە
- ۷- حاجیخان
- ۸- ئاغا عەلی بەگ کە ھەمیشە ئیددەعی سۆفیەتی و دەرۆیشی ئەکرد.
- ۹- کەرەبلایی ئەکبەر فەرەش
- ۱۰- کەرەبلایی فەقی سیرئاخۆر کە لە نەورۆزی سالی ۱۳۲۵ ھیشتا لە لای شوجاعوددەولە بوو.
- ۱۱- محەممەد خان بەگ دلخۆش
- ۱۲- غولامحسەین خانی شروانی کە لە خزمە نزیکەکانی شوجاعوددەولە بوو.
- ۱۳- سوبحان ویردی خان برای جەنابی دوکتۆر زەبەردەست خان کە لە کرمانشاه و ھاتبوو و ھەمیشە لە گەڵ شوجاعوددەولە بوو.
- ۱۴- شیخ محەممەدی قووچانی کە تا ئاخری دوورخستەووە کە تا سالی ۱۳۲۵ لە گەڵ شوجاعوددەولە مابوو.
- ۵- ئاغا محەممەدی خزمەتکاری شوجاعوددەولە
- ۱۶- شوکروлла خان کە پالتاویکی بە ئەو خەلات کرد.
- ۱۷- میرزا محەممەد رەزا چایچی شوجاعوددەولە
- ۱۸- کەرەبلایی حەسەن
- ۱۹- کەرەبلایی عەلی
- ۲۰- میرزا محەممەد حەسەن خانی قووچانی
- ۲۱- نایب حەسەن فەرەش
- ۲۲- مەشھەدی حەسەن قاپوچی

لیکۆئینه وه له سه ر شکاتی دووباره ی کۆرده کانی باشکانلوو له پارله مانی نه ته وایه تی

کۆرده کانی باشکانلوو دوا ی هه ولی زۆر و شکات کردن و وتنی ئهم باسه له زۆربه ی وتووێژه کانی پارله مان چونکه به ئاکامێک نه گه یشتن ولاینگرانی ئاسفودده وله و سالار موفه خخه م له پارله مان و باره گا له ناو سه ردار و یاخیه کانی ولات له بهرپۆه چوونی حوکمی داد بهرگری کرد و ئه یانویست سالار موفه خخه م له به ندیخانه رزگار که ن.

باشکانلووه کان له م بابه ته دا شکاتیان بۆ ئه نجومه نی ناوه ندی له تاران نارد که ئه نجومه نیش شکاته که ی ئه وانی بۆ راگه یشتنی زۆرتر بۆ پارله مانی نه ته وایه تی نارد.

پڕۆژی یه ک شه ممه ۲۷ی شه عبانی ۱۳۲۵:

شکاته که خۆیندرایه وه به م ناوه پڕۆکه وه:

به خزمه تی ئه گه یه نم: ماوه ی دوو ساله کوێخاعه لی و یۆسف ساحیب، به ند کراوه کانی قووچان له گه ل شه ست و دوو که س به ند کراو و ماله تالان کراوه کان له تاران ماونه ته وه و ماتل بوین. بڕیک گه ره کیانه سالار موفه خخه م رزگار که ن که مافی ئیمه له ژێر پنی بنری، هه رکاتیکیش نا ئومید ئه بین ناچارین پرووکه یه ولاتی هه نده ران، چونکه پیکه یینانی ئه نجومه نیه کان بۆ سه ندنه وه ی مافی زولم لیکراوه کان، ئه وان به خوا سویند ئه ده ی ن تا ئه و که سانه وا ئامازه یان پیکراوه رزگار بکری ن و سزا نه درین و مافی به ند کراوه کان بده نه وه ده ستیان.

ئاغا میرزا ئه بولحه سه ن خان: ئهم شکاته بۆ ئه نجومه نی وه زی ران نووسرا بوو نه بۆ پارله مان. وتیان ئیستا ئه نجومه ن وه لامی ده وی.

ئاغا میرزا مه حمود کتیب، فرۆش: چه ند پڕۆژ بهر له ئیستا له م بواره دا وتووێژ کراو و بڕیار درا له لایه ن پارله مانه وه بۆ وه زارتی ناوخۆ بنووسریت که تا ئاخری مانگی رهمه زان به ند کراوه کان هه لگه رپنه وه، ئیستا له لایه ن پارله مانه وه هه نگاو هه لئیرا و یان نه؟ ئه گه ر هه لئیرا وه که ئه یی ئه وان ماتل بن تا کاتی خۆی بگه ییت.

سەرۆک! هێشتا له لایهن پارلهمانهوه ههنگاوێک ههڵنهگیراوه لهم رۆژه رهشه‌دا وهک ته‌واوی رۆژه‌کانی تر قسه‌و باسی دووپاتکراوی نۆینه‌ره‌کان که ته‌واوی کاتی پارله‌مانی پر کردبوو بۆ ئاکام مایه‌وه، ههر چه‌ند که سەرۆک پارله‌مان له سه‌ره‌تاوه وتی: تا ئهمرۆ به ئاکام نه‌گه‌یشتین له پارله‌مان ناچینه‌ده‌ر؛ به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وا که ۷۳ که‌س له نۆینه‌ره‌کان که برێکیان وه‌کوو ته‌قی زاده و میرزا مه‌حمود سەرۆک چه‌ند که‌ر هت قسه‌که‌یان دووپاتکرده‌وه خه‌ریکی باس و وتووێژ بوون و به ئاکامێک نه‌گه‌یشتن، ئیمه‌یش له‌ گوتنی ئهم قسه‌و باسه‌ درێژه که خۆینه‌ران وه‌رزه‌ ده‌کا و ئه‌بێ به‌ هۆی ئه‌وه‌ی که ئینسان له‌ خۆی قینی هه‌لسیت پارێز ئه‌که‌ین، دووپایی ئه‌که‌ینه‌وه که له‌ کۆبوونه‌وه‌ی رۆژی ۱۸ مانگی رهمه‌زانی ئهم ساله ئاسفودده‌وله‌ له کابینه‌ی ناسره‌لمولک به‌ ناو وه‌زیری ناوخوا به‌ پارله‌مانی نه‌ته‌وايه‌تی ناسرا، ئیستا که ئه‌بێ به‌ مافی به‌ند کراوه‌کان له‌ رێگه‌ی وه‌زاره‌تی ناوخوا وه‌رگه‌ن، وه‌زیری ناوخوایش که‌ خۆی به‌ند کراوه‌کانی فرۆشتوو، باروودۆخی ده‌وله‌ت و پارله‌مان و کردمه‌وه‌یان دژ به‌ رعه‌یه‌تی زولم لێکراو به‌ته‌واوی ر‌وون و ئاشکرایه که‌ خۆی ده‌وله‌تی مه‌شرووته‌یه و پارله‌مانی مه‌شرووته‌یش به‌گه‌یشتن به‌ ئهم پله‌و پایه‌ شانازی ئه‌کرد.

پارله‌مانیش رێگه‌ی تری بۆ نه‌ما بوو چون که نه‌ پاره‌ی هه‌بوو نه‌ هێزی به‌رپوه‌ بردن، هێز که‌ وا له‌ ژێر ده‌ست پادشادا و و پادشاش بۆ خۆی وینه‌ی زلم و زۆره‌. چه‌ند رۆژیک پاش بریاری وه‌زاره‌ت، ئاسفودده‌وله‌ سیاسه‌تی ره‌شی ئاشکرا بوو، ته‌لگرافیک له‌ شاه‌رووده‌وه‌ گه‌یشتبوو و رۆژی ۲۳ رهمه‌زان سەرۆکی پارله‌مان خویندبوویه‌وه:

سواره‌کانی تورکه‌مه‌نی هاتن له‌ قه‌زوین سێ هه‌زار مه‌رپان برد و په‌نجا که‌سیان کوشت و چه‌ند که‌سی دیکه‌یشیان به‌ندکرد، ئه‌گه‌ر چاره‌سه‌ریک نه‌بێت ئه‌بێ بچین له‌ تورکه‌مه‌نه‌کان فه‌رمانبه‌ری که‌ین ته‌لگرافیک نزیک به‌م ناوه‌رۆکه‌وه‌ گه‌یشت و خویندرايه‌وه‌.

سەرۆک: چالاکییه‌کان له‌م بابه‌ته‌وه‌ کراوه‌.

ئه‌دیبتووجار: که‌ ئه‌مه‌ چالاکیه‌کانیه‌!

سەرۆک: سوار کارە خوراسانیەکان قیتاوقیت و هیزی شاهرود و بەستامیش
کۆئەبنەوێ و هیزی مازندەرانیش هەرەها بە دوو پۆژ کۆ دەبنەوێ.
ئاغا میرزا ئەبولحەسەن خان: ئەبێ متمانە پەیدا کەین کە سپەهەدا ئیستا یا بۆ
ئەستەرناباد ئەچیت یا بۆ تونیکیابۆن.

سەرۆک: ئەچن بۆ پەشت و لەویوێ ئەچن بۆ بەندەری گەز.
ئیستا کێ ئەبێ بەم ئاکارە رابگات، بەراستی کەسیک جگە لە ئاسەفوددەوێ کە
وەزیری ولاتە، نیە. پوون و ئاشکرایە کە ئاسەفوددەوێ خۆی لەم پرووداوێ دست و
هاندانیکی هەبووێ تا پزگاریی سالار موفەخخەم پیک بەهینیت و باسی خۆی و دیلە
قووچانیەکانی لەبیر بچیتەوێ، تا لە تەواوی ولات شەرو ئازاوێ بیتە پیشی، نەوێ ک
لەمەشرووێتە رق هەلبگرن و دووبارە حکومەتی زلم و زۆر بیتە سەر دەور تا
ئاسەفەکان و سەردارەکان و سالارەکان بە ئاواتی خۆیان بگەن.

لە کۆبوونەوێ یەک شەممە ٢٧ رەمەزان وەزیری دەرمەوێ ولات سەبارەت
بە ئەستەرناباد، وەلامی نوینەرانی پارلەمانی ئاوا دایەوێ.

هەنگاوێ پێویستەکان هەلگیراوێ و هەنگاوی تەواو ئەوێ کە ئیمە دەبێ بچین
بە کاریکی تردا رابگەین، دەبێ سالار موفەخخەم بپروات.

لەپەرەیه کە لە لایەن نەسرەتوسەلتەنەوێ گەشیتبوو خۆیندرایەوێ: دەمەوێ
بچم بۆ ئەستەرناباد، دست درێژی تورکەمانەکان لە سەر پێگە لائەبەم، ئەم
ئاکارە ئەگەر پێتەوێ بۆ بپیک لەو هەنگاوانە کە پارلەمان هەلیئەگریت. وەکوو ئەوێ
کە ئیستا لە ناو تورکەمنەکان جیاوازی مەزھەب بوو بە هۆی ئازاوێ، کەسیک کە
ئەتوانی تورکەمنەکان لەسەر پێگە لابات سوارە کوردە بجنووردیە شادلووێ کانه، بیرو
پروای من ئەوێ کە سالار موفەخخەم پارلەمان پزگاری بکات تا لەگەڵ من دا بیت
کە بەند کراوێ کان بگەرپێتەوێ و نەتەوێ کە لە خەتاکە کە خوش بن.

ئاغا میرزا مەحمود: لە راستیدا ئەبێ زۆر لە سپەهەدار سوپاسگوزار بن کە ولاتی
لە لەناوچوون پاراست، باشتەر ئەوێ بە هۆی پەحیم خان چەلیبانلوو قەرەجەداغی
پاسپێردراوێ ییکی پەیدا کردووە.

حهسه نعه لی خان: نه خشه ی ئهم ولاته خراب کیشراوه، پینچ مانگ له دهست کهسیک -ئاسه فوددهوله- هاوار بکهیت تا ئه وهی ئهو له ولاتی خوراسان لابه ن، دوا ییش بیکه ن به وه زیری ناوخۆ، شهش مانگه له دهست کهسیکی تر هاوار ئه که ن تا ئاخری زهنجیر ئه خه نه ملی و دوا ییش به پارانه وهی کهسیکی تر بهری ئه دهن، من ئیشم به وه نیه... ههر ئه وهنده ئه لیم ئیستا که سزا له ناوانیه لانی کهم مه هیلن خراپه پهره به سینیت.

سه یدولحو کهما: بهم شیوه که سپه هدار نووسیویه تی خراب نیه، سزای خراپکاری ئهو، پاره یه که که فه رمانفه رما له کاتی وهزاره تی دا دابینی کردووه. ئاغا سه ید میهری: ئه گهر سپه هدار بی پیشه کی ئه یگوت که سالار موفه خخه م بدهن به من بیبه م، چاکتره له وهی که پیشه کی دابمه زیرین.

ئاغا میرزا تاهیر: ئه وهی پروون و ئاشکرایه ئه وهیه که هه مووی ئهو چالاکیانه له لایه ن سالار موفه خخه م و ئه که ره مولمولک و مه فاخیر لمولک ئه سته ر ئابادیه وه که ئهم فرمانانه ئه که ن که ئهو رزگار که ن.

ئاغا سه ید حه سه ن ته قی زاده: ئه گهر ته نیا باس باسی ئه سته ر ئاباده چونکه گرینگه باس بکریت زه ره ریکی نیه ئه گینا باشتر ئه وهیه پارله مان نه ختیک خۆی راگری، بیه یینه وه بیریا ن که ئاغا یانی نوینه ر ئهو حوکه ئاخره ی وا پارله مان دای تا ئاخری ره مه زان ئه گهر نه سراپه وه ئه بی سالار موفه خخه م سزا بدریت. له نوینه رانی به ناو بانگی پارله مانی نه ته وایه تی ئاغا سه ید عه بدوللا بیه به هانی بوو که له م دوا یانا له بهر بری شت زۆر دلی بۆ سالار موفه خخه م ئه سووتا به شیوه هایه کی جیاواز له رزگاری ئهو باسی ئه کرد.

ههروه ها که له کۆ بوونه وهی شه ممه ٢ی زیقه عده ئه یگوت: حه فته ی پیشوو دوو که رهت زانیارانی خوراسان ئیبه یان بانگ کردووه بۆ ته له گرافخانه و ئیبه ش له بهر ریزگرتن له وان رۆشتین و گو تیا ن هه مووی پیاو ما قۆلانی خوراسان و زانیاران ته له گرافیا ن نار دبوو گو تبوویان به هۆی ئه وهی که تور که من هیرشیا ن کردووه ته ناوچه ی سه به هوار بۆیه تر سا بوون و داوای تفهنگ و چهک و گولله یان کردووه.

دوای ئه وه که ئهم بابه ته له نێوان نوێنه راندا نرایه دهنگدان دووباره ئاغای سهید عهبدوللای بیهبه هانی نهختیک وتووێژی سهبارهت به شههیدانی کهربه لا کردو په پینه سهرباسی سالار مهفه خخهم و له ناو قسه کانیا گوتی: لهو باسه که خوشکه کانی ئیمه یان دیل کردوو ئاسفود دهوله به هۆی ئهم کاره له حکوومهتی خوراسان لابرا و وهزارهتی ناوخواپان پیدا و ئه ودهسته که ی تریان ئاماده کرد و نه یانزانی چی بوو که له دادگا که خه تاکه یان خسته ئهستۆی سالار موفه خخهم و ئیستاش ههوت مانگه که دیل کراوه. پێش تریش شکاتی نووسیوو، منیش ئهم گوت و ئه زانم بریک له قسه کانی من له نێوان من و ئه ودا له دهر مه وه ئه کرێته وه و بۆیه نابیت بیسریت؛ به لام به هۆی ئه و قسانه ی که گوتم: ئه بی بیژری، ئه و کهسه ی دووباره نامه ی نووسیوه که بوونی من له بهندیخانه که لکی نیه و زهمان ئه دهم و پاره ئه دهم، مال خۆم داده نیم له بهر ئه وه ی که برۆم به ند کراوه کان به ییمه وه و ئه گهر وام نه کرد گونده کانم به ن بۆ خۆتان.

ئه گهر قسه کانی ئه و راسته ئیتر چۆن ژیر ئه بیت و ئه وشته ی دهستی ئه که وێ له دهستی بدات.

نا، ئه بی خۆمان پاره بدهین و به ند کراوه کان ئاماده کهین.

ئاغا سهید حه سین بروو جردی: له سه ره تای قسه که وه چه ند پۆژ له سه ر ئهم بابه ته باس کرا و اتا ده بی زامن به یینی که پزگار بکریت، قه بوولیان نه کرد.

ئاغا سهید عهبدوللا موحته هیڤ: له بهر چی قه بوولیان نه کرد؟

حاجی عه لی ئاغا: هۆکاره که ئه لیم، پێشتر گه رانه وه ی حه فتاد و دوو دیلیان ئه ویست ئیستا بووه ته حه وسه دکه س، له گه ل به ند کراوه کانی ئه سته ر ئابادی که تور که مه نه کان به هاندانی سالار موفه خخهم براون.

ئاغا سهید حه سین: ئیستا که له به ندایه، بووه ته حه وسه دکه س کاتیکی پزگار بکریت ئه بیت به حه فتا هه زار که س لیڤه دا دوو که س له نوێنه ران یه ک له دوای یه ک وتیان ئیمه به رۆیشتنی سالار موفه خخهم متمانه مان نیه که به روات، چون ئیتر ده ستمان نا که وێته وه، باشتر وایه که پاره به کهسانی تر بدات ئه وان برۆن

بەندکراوەکان ڕزگار کەن.

ئاغا سەید عەبدوللا موحەتەهید بێهەهانی: مانای زامن چیه مانای زامن ئەوێه
کە ئەگەر ئەو چوو و ئەو ئیشە نەکرد ئەو بەدەنە دەست ئیوێه.

ئاغا میرزا مەحمود خانساری: کاتی کە پار لەمان و نەتەوێه لەم بابەتە متمانهیان
هەیه چ پێویستیکی هەیه بە زامنهو؛ بەلام ئەگەر ئەو شیرە لەبەند دەرچوو ئیتر کی
ئەتوانی دووبارە بێخەتینی و دیلی کات؟

تاقمیکی زۆر لە نوێنەرەکان و ئایەتوللا بێهەهانی باسیان لەسەر کردووە کە بە
شیوازیکی سالار موفەخەم ڕزگار بکری، بەلام سەید حەسەن تەقی زاده خەیاڵی
هەموانی راحت کردو گوتی: ئەوێه باشترە کە سالار موفەخەم لەبەندیخانە
بیتورکیت و بمڕیت و هەر کاتی کە ئەم ئاگەر وەبیرم دێ لەسەر خۆم دەچم، خوزگا
سالار موفەخەم لە بەندا ئەمرد. بیر کەرەوێه ئەو کەسانە ئایان و یست بەزەبیان
بیت بە بەند کراوە و بەدبەختەکاندا یان خاون بەندکراوەکان هەموویان وێڵ و
ئاواری شەقامەکانی تاران و زۆربەیی ڕۆژەکان لێرەدا ئامادە بوون لە کۆلان و بازار بەر
ئیمەیان ئەگرت ئەنالتین و ئەلین پەحم کەن، بڕیار وایە مانگی شەوال -مانگی
پاش- ئەگەر سالار موفەخەم دیلەکانی نەداوە دەبی سزا بدری، بەلام پوون و
ئاشکرایە کە لە بیرمان چووێه تەوێت، ئەویش ئیستا لە پار لەمان پای خۆی بەرپوێه
نەبرد و هەروا لە بیرمان ئەچیتەوێه بۆیە باشتر وایە کاری بکەین تا زۆرتر لەوێ
شەرمەزارمانی نەکردووە هەر بەو شیوێه لەبەند بمیئیت تا بمڕیت.

لە کۆبوونەوێ ڕۆژی سێ شەممە چواری زیقەعدەش ئەم باسە کرایەوێه و بڕیار
درا سالار هەروەها لەبەند بمیئیت هەتا بەندکراوەکان ڕزگار بن، لە کۆبوونەوێ سێ
شەممە ۲۵ زیقەعدە ۱۳۲۵ کۆبوونەوێ نەتەوایەتی، تەلگرافیک لەسپەهدار
تونکابونی لە ئەستەر ئابادەوێه هاتبوو کە لە پار لەمان خۆیندرایەوێه، بەو ناوێ ڕۆکەوێ:

بۆ دەربرینی خزمەت ئیلخانیم ناردووە بۆ گۆگلان و هەر شە پێویستە کانم
کردووە، لە سێ ڕۆژی پێشوو ۲۰ دیلیان هینا و ئیمپۆ هەوالنیر هات و ۱۰ کەس
ئافەرت و منالی دیلیان هینا و نووسیووین ئەوانی دیکەش ئەدەینە دەستان ئەگەر

ھىزە نىزامىيە كان بىيىن و تەواۋى دىلە پىشووھە كان و مالە تالانكراۋە كان پىيان ئەدرىتەۋە موۋچەى ئەم لاۋازانە كە ھەن بدرىتە دەستى ئەنجوومەنى ئەستەر ئاباد تا پىيان بدەن.

سەرۆك: لەراستىدا خزمەتى زۆريان كىردوۋە.

لە دانىشتىنى رۆژى شەممە ۲۹ زىقەعدە، سەرۆك تەلگرافىك كە لە لايەن سىپەھدار بۆ ۋەزارەتى ۋىلات نىردراۋە، خويىندىيەۋە و دوۋىنى دوۋشەممە غولام شاخان لە لايەن ئىلخانىيەۋە ھاتوۋە بىست و يەك دىلى ھىناۋە و خاۋەن دىلە كان لەۋى بوۋن لە نىۋو شىن و گىرمانى ھەر دوۋلا دىلە كان درانە دەستى خزمەكانىيان، چەن كەسى تىرىش ئەھىنن كە ھىشتا لە نىۋان رېگەدان، ئەگەر يارمەتى نەبىت ناتۋانىن بىيانگەرپىننىيەۋە و ھان لە دۋاىيى تىرىن شوۋىنى خاكى يەموۋت و ئەۋپەرى سىنوۋرى ئىران، مەبەست لەم تەلگرافە ئەمەيە كە تا پارلەمان بە باشى لە ئىلخانى ۋىراكەى ئاۋرېداتەۋە و ھەرۋەك خەرجىيەك بۆ بەندكراۋە كان دابىن بىكرىت، ماتل و چاۋەرۋانى ۋەلامم.

لە ۋىۋوۋىژەكانى رۆژى شەممە ۶ زىقەجە ۱۳۲۵ ۋىنە راپۋرتى ئەنجوومەنى ھەرىمى ئەستەرئاباد گەشىتۋو كە سىپەھدار لەگەل ئىكرامولمەلىكدا ۳۷ كەس لە دىلەكانى گەراندوۋەتەۋە و داۋاى ئەۋ پىداۋىستىانەى كىردوۋە.

لە ۋىۋوۋىژەكانى رۆژى شەممە ۱۱ زىقەجە ۱۱ ۋەزىرى ناۋخۇ داۋاى لە پارلەمانى نەتەۋەيى كىردۋو كە لە باتى خزمەتى.

مىرزا حاجى سەيد باقر: داۋاكارىيەكانى حۋجەتولئىسلام بەرپۋە ئەچىت و بە ئەۋ تەرە كە فەرموۋتان كۆتايى پارلەمان درۆستە.

لە كۆ بوۋنەۋەى سى شەممە ۲۲ موحەرەمى ۱۳۲۶ سەرۆك پارلەمان ۋتى: ھەۋالىك لە كومىسۋنى داد خويىندىرايەۋە كە سەردار موعەزەز بوگەراندنەۋەى دىلەكانى قوۋچان ھاتوۋە و گوتوۋىيە: كە ھەزار سۋار خوراسانى بەتانك و تۆپەۋە و بەدەھەزار تەمەن بۆ خەرجى سى مانگەى كەۋتوۋەتە پى و موۋچە و خەرجى ھەركەس لە كاتى شەردا لە مانگدا ۳۳ رىال دابىن كراۋە كە دىلەكان بگەرپىننىيەۋە و

سالار موفەخخەم لە ژێر چاودێرى دا بىت تا دىلەكان ئەگەر پىتەو و دواى ئەو وە
كار بە دەستان بە قازانج دارى ئەزانن بەرپۆەى بىەن.

لە كۆ بوونەوەى سى شەممە ۲۹ موخەررەم ۱۳۲۹ سەرۆك پارلەمان تەلەگرافى
سەردارى سەبارەت بە شەر لە گەل تور كمانەكانى يەمووت لە خۆرەلانى گورگان
خويندەو وە كە لە نزىكى تەپۆلكەى بەلغى خەرىكى خۆ ئامادە كردن بوون و ئىلى
نەلى ئامادەى گەمارۆدانى ئەوان بوون و گوتبوويان كە بەرمو كەتوول و گۆگلان
ناچن و ناپياوى خۆيان زۆرتر كردهو، بۆيە ئەمڕۆ ئوردوو وەست و سەربازەكان
هەيشيان كرد و منيش لە گەل ئەواندا هەيشم كرد و پاشان سەركەوتىن و لە دەورى
۲۰ كەسمان شەهيد بوون و ئەسپى زۆرىش لەناوچوون و دەستدارەكان هەولئى
زۆريان دا.

لە دەورى چل رۆژ لە تەلگرافى يەكەمى سەپەدار رابواردبوو كە تەلگرافىكى بۆ
پارلەمان ناردبوو و بڕىك لە دىلەكانى لە تور كمانەكان وەرگيرانەو و تەلگراف لە
كۆبوونەو و پىنجەمى رەبىعەلئەو و لە سەرۆك خويندەو وە كە بريتنى بوو لە
گەرانەو و چوار دىل لە تور كمانەزالەمەكان و تىكىشكانى ئەوان و گەرانەو و
دەكەس لە دىلە قووجانىەكان كە فرۆشرا بوون.

سەرۆك: مزگىنىەكى گەورەبوو بۆ نەتەو.

ئەحسەنوددەو: باشتەر وایە كە بۆ كار بە دەستانى دەولەت بنووسرى كە بەردە
فرۆشى قەدەغە بكريت.

سەرۆك: ئەبى لەم بابەتەو و لاىەحە بنووسرى تا لە پارلەمان دا بخويندريتەو.
دواھەمىن كۆبوونەو و پارلەمانى نەتەوايەتى لە بەروارى ۲۳ جمادى ئەو وەلى
۱۳۲۶ دا بوو. دواى ئەمە پارلەمان بە ئەمرى موخەممەدى عەلىشا دراىە بەر تۆپ و
مەشرووتىەت هەلپىچرا و نوینەرەكانى نەتەو و بڕىكيان كوزران و بڕىكيان راىان كرد
و بڕىكيان ئاوارەو دەر بەدەر بوون و سالار موفەخخەمى بجنووردى رزگار بوو و بە
ئەو پەرى گەورەى و رۆژ بۆ بجنوورد گەراپەو، عەبدوررەزاخان شوجاعوددەو لەش
بۆ قۆچان گەراپەو، ئاسەفوددەو لە هەر وەكوو جارن لەوەزارەت و پلەو پاىە

باشەكاندا مایەوۋە ۋە دىلەكانىش ھەرۋەھا لە نىۋو چارەپەشى ۋە چەرەسەرى رۇژگاربان بىردە سەر تا لە دىنيا دەرئەچۈن.

يەكەمىن پارىژكارى دانگۈستەرى ئىران بۇ دىلەكانى كورمانچ باشكانلۇ

لەيەكەمىن خولى سەردەمى مەشرووتىتە كە سەرۋكى رۇژنامەى موخاكەمات ئەۋەى بە يەكەمىن دادگای ياساىى ناۋ ناۋە ۋە پىشنىارى كىردوۋە كە رۇژى پىكەپنىانى ۋەك جەژنى نەتەۋايەتى بناسرى، يەكەمىن ۋەكىلى داد ھاتنە گۆرەپانەۋە، مىرزا ئەحمەد خانى ھەيدەرى لەم دادگایى كىردنەۋە بە ناۋى ۋەكىلى سالار موفەخخەم ئەناسرىت ۋە ئەم رۇژنامە نوۋسىۋىتەى: لەبەر ئەۋە ئەم دادگایى يەكەمىن دادگایى ياساىى بوو ئەبى تا ئاخىر ياساىى بى ۋە مىرزا ئەحمەد خان كە لە كەسايەتەياساىىەكانى ۋلاتە، لە لايەن سالار موفەخخەمەۋە بوو بە پارىژەرى ۋە لە پارلەمانى پىچوۋنەۋەدا لە ئەۋ دىفاعى كىرد، مىرزا ئەحمەد خان بە گىرتنى سالار - ئەۋكەسەى كە ئەم ۋەكىلىتەى نارەزايەتى - دەرپىۋە ۋە بىاننامەى نارەزايەتى خۆى بە ناۋى شازادە فەرئەفرماۋە - يەكەمىن ۋەزىرى دادى ئىران - ناردوۋە كە يەكەمىن بەند كراۋى ياساىى گىرتبوو، ھەيدەرى بەلگەيەكى لە بىاننامە كەيدا نوۋسى ۋە لە رۇژنامەدا بە مەجدولئىسلام كە سەرۋكى رۇژنامەى موخاكەمات بوو ۋە لە ژمارەى ۱۱ لە رىكەۋتى ۱۲ جمادى سانى ۱۳۲۵ لە چاپ دراۋ ھەيدەرى لە لايحەى خۆىدا ئەلئىت: مەبەستى من لە ۋەگىرتنى ئەم ۋە كالەتە پىشتىۋانى لەكەسايەتى سالار موفەخخەمە كە لەم رۇۋوداۋەدا بە تاۋانبار ناسراۋە ھىۋا دارم زانست ۋە ئىنساف ۋە دادى ئىۋە - فەرمانفەرما - ئەۋكەسايەتەىكانى تىرىش دان بەۋ راسىتەدا بنىن، كە ئەركى ۋەكىل لە پىش دادۋەرى پىرۋسە، رۇۋون كىردنەۋەى راسىتى رۇۋوداۋە ۋە پاراستنى مافە؛ بەلام لىكدانەۋە ۋە ناسىنى ماف ۋە جيا كىردنەۋەى تاۋان لە ئەستۋى ۋەكىل دانىە؛ بەلكوۋ بەھەستە دروۋنىەكانى دادۋەر پىۋەندى ھەيە.

بەلئى مىرزا ئەحمەد خان يەكەمىن ۋەكىلى داد نارەزايەتى تىرۋەتەسەل ۋە درىژى خۆى دژ بەراگىرتنى سالار ئامادە كىرد ۋە پىشكەشى ۋەزىرى دادكرا.

ئەمە جیگەیی سەرنجە کە ئەم دادگایی کردنە زۆر بەربلاو بوو ئەم چالاکیانە کە لەم دادگاییەدابوو لەسەر بنەمایەکی عەوامانە بوو و بەپێی دان پێدانانی وەکیل نەبوو و نیازی بەدرکەندنی راستی و ناپراستیەکان نیە و هەموو شتیک ئەگەرپتەووە بۆ زانیاری و ئەزموونی پێکخەرهکان و لەم نێوا ئەدا هەیه کە مافەتازەکانمان سەر هەل دەگریت و هەروەها کە زۆر کەرەت گوتمان و ئەیلێنەووە: ئەمانە بەشیکە لە ژێرپێ کردن و پێ شێل کردنی مافی خەلکی ئاسایی حەیدەری لە لایحەیی خۆیدا ئەلیت نە پێ یاسا ئەتوانین کەسیک بەندکەین کە تاوانبارە و تاوانی لە دادگایی ولاتدا پەسند بکریت، بەم بۆنەووە بەر لە دەرکردنی حوکم ئەبێ ئەم جۆرە کەسایەتیانە بە ناوی تۆمەتباربناسرین، دەعوەت کردنی تورکمانەکان بۆ تالان کردنی خەلکی ئەم ناوچەیه کە ئەگەر راستیی ئەم شتە دەرکەوێت -بۆ ئێمە دیار و ڕوون نیە- دەی سزای یاسایی تاوانی ئەوان و ئاوا کەسیک کە حاکمە لە ولاتماندا چییە؟ سەرچاوە و پێگە و ڕەوشتی ئەو یاسایە کە حوکم بەسزا ئەکات لە کوێدایە یاسای ئیمپرو ناتوانی بۆ شتیک کە لە مەوێش ڕووی دا حوکم کات ئیتر چۆن داد ئەتوانی کەسایەتییهکی بەرپێز کە لە سەرسنوورە پربایەخەکان بوو و چەندەها سالاە باووایپیریان خزمەتی ئەم دەولەتە ئەکەن، خواوەنی شەرف و حورمەت و ئابروون ئیستا ناکرێ کە لەبەجەبکریت و بخریتە بەندیخانە جگە لەو کە ئەم کە لەبەجە کردنە پێچەوانەیی ئینساف و داد و یاسایی تەواوی دنیا دەزانرێت بە تایبەت ئەم بێ حورمەتییه، بێ حورمەتییه بە زاتی پیرۆزی پادشا کە خاوەن پلەیهک نیزامییە، بەر لەوێ حوکمی راستەقینە بگرن ئەگەر حوکمی وا نەگۆڕدرێت ئەبێ خەلک بەگشتی لە لایەن مافی مرۆفی و شەرف و حورمەتی کە خۆیان لە ژێر سیبەری موبارەکی زاتی پیرۆزی پادشادا کە ناسراوە بە دادگەر، دل ساردونائۆمێد بکرین.

بە بۆنەی ئەو ھۆکارانەی کە گوترا گرتنی مەحامی لە وەزیری داد بە ھەلە ئەزانم و داواکارم ئەمە بکریت و بریار بدریت کە حوکمی گرتنی ئاماژەپیکراو کەبەپێچەوانەیی یاسا دراو ھەلبووەشیتەووە بەزمانەت لە گرتن ڕزگاری کەن تا حوکمی راستەقینەیی بۆ دا بین بکریت، وەکیلی سالار موفەخخەم میرزا ئەحمەد

لەبەرۋارى ۶ى جمادى سالى ۱۳۲۵ ئاغاي دامغانى ۋەكىلى داد لەژىر ئەم وتارە ھىناۋىيەتى، ئەم دادگايى كىرنە چ لەبۋارى رۋالەت و چ لەبۋارى ناۋەرۋكەۋە لەژىرچەترى خالە سىياسىيەكانى ئەۋدەم بۋوۋە ئەم رۋوداۋانە لەرېكخستنى و لە دەنگى زۆر پىرايەخ بۋوۋە، مەشروۋتە خۋازان تىكۋشاۋن كە ئاسەفۇدەۋلە ۋ سەرۋكانى سەردەمى زلم بەگشتى بە ناۋى نۆينەرەيەتى ھكۋومەتى تاۋانبار بكنە و خزمەكانى ھكۋومەتى تىكۋشاۋن ئەۋان لەم داۋە رزگار بكنە، لەراستىدا ئەم دادگايى كىرنە بەربەركانىيە كە لە نىۋان زولم و مەشروۋتەدا ۋ ھەرۋەھا سەبارەت بەم دادگايى كىرنە كەسرەۋى و كەسانى دىكە نوۋسىۋويانە كە: فەرمانفەرما ۋەزىرى داد ھەۋلى داۋە كە بىيىتە ھۆى ئاسۋودەيى ئاسەفۇدەۋلە ۋ موحەممەد عەلىشاۋە ۋ ھەرۋەھا نوۋسەرەنى رۋوداۋەكانى مەشروۋتە ھەۋلىان داۋە كە ئاكامى دادگا كە لە لايەن پارلەمان ۋ پارلەمانتارەكان كەلكى خىراپى ۋەمرگىر ئەۋانى زۆر توۋرە كىرد بۋو.

ھسەين سەعادەت نوۋرى لەۋ بارەدا ئەللى موحەممەد عەلىشا لەم رۋوداۋە زۆر نارازى ۋ توۋرە بۋو؛ تەننەت ھەزىشى ئە كىرد ئاسەفۇدەۋلە بە شاھىدى دان ۋ سوئند خۋاردن ۋ راقەى زۆر بۇ دادگا بىھيئەن.

عەبدولھوسەين مىرزا ۋەزىرى داد بە ئامارەى لە ئاسەفۇدەۋلە پىشتىۋانى كىرد ۋ تىكۋشا كە ئەۋ لە تاۋانەكانى بەرى كات، بەم ھۆيەۋىيە كە تەقى زادە لە پارلەمان لە ۋەزىرى داد نارەزىيەتى پىشان دا، بەلام رېكخراۋەى داد لەۋكاتەدا لەۋ رادەيانىيە كە بتۋانئ دەنگى بەرزى سەبارەت بە تۆمەت بارەكان بەرپۋە بەن، بەم بۆنەۋە ئاسەفۇدەۋلە ۋەك تاۋانبار ئەبىنىن كە لە كابىنەى ناسرولمولىك قەرەگۈزلۋو كە رۋۋى ۱۸ى رەمەزانى سالى ۱۳۲۵ بەپارلەمان ناسرا، بەلگەى ۋەزارەتى ناۋخۇ دانرا، ھىچ كام لە نۆينەرەنى پارلەمانىش بە بۆنەى رېزىيەۋە شتىك ئالەين، تەنيا رۋژنامەى ئادەمىيەت بەسەر كىردىيەتى مىرزا عەبدوللە تىف وتارىكى تۋندوتىۋى بۇ ئاسەفۇدەۋلە نوۋسى ۋ تاۋانەكانى ئەۋى تىدەھىنا مستىمارلىنگ ۋەزىر مۇختارى ئىنگلىس لە تاران لە راپۇرتىكدا ئەم رۋوداۋانىيە كە بۇ ۋەزىرى دەرەۋەى برىتانىا «سرادۋاردكىرى» بۇ لەندەن نارد. ھەرۋەھا كە گۋتمان ھىچ ھەنگاۋىكى گىرنگ بۇ

پزگار کردنی دیله کان هه لئه گیرا، ئیتمهش ئهم قسه یه لیڕه دا ئه برینه وه، سه رنجی ئیوه رانه کیشین بۆ چۆنیه تی وه رگرتنی ماله که بووه به هۆی فروشتنی کچه کان.

بیر هه وهری چه ندکه سیک له و دیلانه :

بیر هه وهریه کانی ژنه دیلیه کرمانجی

له گه ل به توپ به ستنی پار له مانی یه کهم ده رباز بوونی نۆینه ران و ده سپیکردنی زلمی دووباره و دوا هه مین هیواکانی خزم و کهس و کاره کانی دیله کانی له ناو بردو هه موان زۆرتر له کاتی پێشوو چوونه ناو گێژاوی خهم و خه فته که ده ست که وتی پزگاری خوازه کان بوو بۆ ژیا نی خه لکی سته م لئ کراره، ئیتر ئه وان نه ئه یان توانی بانگه وازی پزگاری خوازی و داد و کو مه لایه تی له به رانه برشا و ئاسه فودده وه له کان و سالاره کان هه لده ن، نه له مافی له دهس چووی خۆیان قسه بکه ن.

باسی راگه یشتن به زلم و زۆره کان له بیر چووه و زۆربه ی ژنان و کچان و منالان له تور کمان سه حرا به دیلی مابوون که پیره ژنیک له کوردان له ناوچه ی مراوه تپه زیندوو بوون و نووسه ر چه ن که رته ویستی که بچئ بۆ چاوپیکه وتنی؛ به لام به بۆنه ی نه بوونی ئامیژی را گوێزان ئاواته که ی بۆی به دی نه هات تا دوا یی ترین کهس له دیله کانی ش له دنیا چوو. ئاغای مه له ک موحه ممه د و خیزانی زهینه ب ده ودانلوو که زۆربه ی ته مه نی خۆیان له شوانی و چادر نشینی را بواردوو به بۆ تور که مه ن سه حرا ها توو چوو یان ده کرد ده یانگووت ئه و پیره ژنه گو توویه :حه وت هه شت سال بوو که به دیلی تور که مانه کان ده رهاتم، نا ره حه تی و خه فته و تالی زۆرم چه شت و چاره رهی زۆرم له غه ربی و دیلیدا بی نی ده ردی دووری و جیا یی له دایک و باوک و خوشک و برا و خزم و و کهس و کارم به فرمی سکی چاو ئه سپی، چه ن که رته ویستم را که مه وه و خۆم بکوژم که سه رنه که وتم تا ئه وه که ورده ورده به و ژیا نه را هاتم و منیان بۆ یه کئ له لاوه تور که مانه کان ماره کرد. ئه م ژیا نه هاو به شیه وه کوو بیر هه ربیکی تال بوو که ئه نجام و ئاکامی نه بوو و بیر ی دایک و باوک و نازیزه کانم هه موو کات منی عه زیه ت ئه کرد، فرمی سک له چاوانم ئه هاته خواره وه هه نگاوم

وہ کوو مىلۇرە ھەلئەگرت، لاوازو داملوى کرد بووم شەو تا بەيانى وە کوو مارپىچم دەخوارد، پىگەى رزگارىيک نەبوو، ئەبوای بى ھىچ ھاوارو دادى ژيانم بکردبايا سالەکانى خەم ئەھاتن و ئەچوون و من خاوەنى منال بوو بووم. لەيەكى لە پۇژەکانا لە ئاسۆى خۆرەھەلاتى دوورى سارادا چەن تەپۇلکەى پەشم بىنى کە لە مەوپیىش نەبوون. دلم لەدیتنى ئەو تەپۇلکەنە داکەوت، ئەژنۆکانم بى ھىز بوون و لەرزى لى ھات، بىرەمەرە رەشەکانى رابردوو لەبەر چاوم ئەھاتن و ئەچوون، فرمىسک لە چاوانم دا ئەپژا، نەم ئەزانى بۆ وام لى ھاتوو تازە لەوبەرى سنوورى ئىرانەو ھەرا بووینەو بۆ مراو تەبە، تور کمانەکان خەرىک بوون چادەرەکانیان ھەل ئەکرد؛ بەلام من تا شەو بۆ ئەو تەپۇلکە رەشانە ئەمروانى، ئەو شەو ھەر جۆر بوو تەواو کرد بەيانى ئەوکاتە پیاوھەکانى ھۆز چوون بە دواى ئىشە پۇژانەکەى خۆياندا من خۆم خستە ناو رۆخانە تا تور کمانەکان من نەبینن و بەپەلە بۆ لای تەپۇلکە رەشەکان رام کرد لە نيوان پىگەدا چاوم کەوت بە وشتەر و مەرەکان کە لەو نزىکیيەو خەرىکى لەو پىن بوون، ئەمە چوونمى بەھىزتر کرد کە ئەو تەپۇلکە رەشانە چادەرەکانى کوردن و ئىتر لە رۆخانە دەرچووم، کەرەتیکى تر روانىم بۆ ئەو تەپۇلکەنە، بەلام چىم دى دلم لەدەر ھاتن دا بوو، لەبەر ئەو ئەوشتە ئەمدى باورم پىنى نەئەکرد، ئەو تەپۇلکە رەشانە چادەرە رەشەکانى کورمانجىەکان بوو لە تەنىشت يەکەو لەدوو پىز دابوون. بە پەلە بۆ لای ئەو دوو کەلەى کە لە ناو رۆخانە ھەل کرابوو رام کرد و ئافرەتان و کچە کوردەکانم بىنى کە لەوئى ئاگرىيان کردبوو، لەسەر خۆم چووم، دواى سەعاتىک خۆم لە ناو ژنان و کچە کورمانجىەکان کە جل و بەرگى جوانيان لەبەردا بوو و سەرميان لەسەر ئەژنۆيان نابوو، ئاويان ئەکرد بەدەممەو، چاوم کردەو دەستم کرد بە گریان پاش سەعاتىک دلخۆشى دانەو بارودۆخم تۆزى باشتەر بوو، زمانى کوردىم لەبەر چوو بوو و زۆر بە نارەھەتى وشەکان ئاھاتە سەرزمانم، ئەوان چاومروان بوون کە تى بگەن من ژن تور کەمەنىک بم، ئەلبەت ئەوان دەيانگوت: بۆچى بۆلای ئەوان رام کردوو و فرمىسکى خوينىن ئەپژم، ژنىک کە ئەگرىجە و قژ و زولفەکانى سىي بوو و خەمى رۆزگار لەپای خستبوو، زۆرتر لەوان بە من دا

بەزەیی ئەهاتەووە فرمیسکی دا ئەپژاند و هۆکاری پروداوەی لەمن پرسی، من بە هەنسکەووە گوتم: دایە ئیوە دانیشتووی کام چادرن و ئەم چادرە خواوەنی کییە؟ ئەو وتی: خواوەن ئەم چادرانە ئەخزە.

وتم: تا ئیستا تووشی هیرشی تورکمانەکان بوون؟
وتی: بەلێ پۆلە کەم زولفە سپیەکانم و بالاچەماوە کەم پیشان دەری ئەو پۆژە پەشانە.

گوتم: لەهۆزی ئیوە کەسیک بووە کە کچی بەدیلی ببەن، هاواریکی کرد و پرومەتی پنی، گوتی: کچە حەوت سالا کەمیان دزی و منالەلاوە کەمیان کوشت.
وتم: دایکە ناوی کچە کەتان چی بوو؟

گوتی: ئەو ئازیزەم کە نازانم چی بە سەرھات ناوی گۆلبوتە بوو، من خێرا خۆم فری دا باوەشی و بانگم کرد: دایە دایە! فرەیه ک گریام، هەمووی ژن و پیاووەکان کە لەو کۆبوونەووەدا بوون ئەگریان و لە نیوان شین و گریانی ئەوان دا وتم: منم دایکە! من گۆلبوتە کچی تۆم، دایکم لەبیستنی ئەم هەوالە لە هۆش چوو و کەوتە سەر زەوی.

دوای سالا کانی دیلی و خەفەت و ئاوارەیی و دەربەدەری دایک و باوک و خزمەکانم دۆزیبەووە؛ بەلام ئیتر درەنگ بوو بوو دووھیزی جیاواز لە دووناوەندی دژ بەیه ک منیان بۆ لای خۆیان را ئەکیشا، من هەستم ئەکرد لەم کیشاو کیشەدا خەریکم ورد و خام ئەبم لەیه ک لاوە دایک و باوکم و ئازیزانم و پەگەزم، لە لایەکی دیکەشەووە منالەکانم لەو پۆژە پەشەدا وەکوو تەنفایک دەس و پیمیان بستبەووە و منیان بەتورکمانەکانەووە لکاندبوو.

لەم ژنە چوار کۆری تورکمن بەجی ما کە ئیستا لە کوردان و لە باکووری مراوەتەپە-هاوینە هەواری کوردەکانی زەغەرانیو- نیشتەجین و لە گەل خەزمەکانی دایکیاندا هاتووچووایان هەیه. بەداخەووە بەو شیوە کە پیشتر باسمان کرد نووسەر بە بۆنەی راگوێزانەووە نەمتوانیوە برۆمە ئەو شوێنەو ئەمە دواھەمین ژنی زولم لێ کراوە کە سەردانی لێ کەم، لە خاکە لیوھی ٦٤ هەتاوی کە پۆیشتم بۆ

ئەۋى ئەۋ دامائە كۆچى دۋايى كىردىۋو ۋە لە ژيان پىزگارى بوو ۋە پۇچى شاد بى.

ئەمەش نامەيەك لەژنىكى دىلى كە ئىستا دۋاي ھەفتا سال لە تور كەنستان نووسىۋىيەتى كە باۋكى، ئەۋ ۋە خوشكە كەي بەھەشت كىلۇ جۇ فرۇشتىۋىيەنى، گران فرۇشتىۋىيەنى يان ھەرزان نازانم لەبەر ئەۋە كاتىك بە سەدر ئەزەمى ئىران - ەلى ئەسغەر ئەمىنوسسولتان - نارەزايەتى پىشان دا كە خەلگى ئىرانىيان بە ئىنگلىس ھەرزان فرۇشتىۋە، گوتى: كە زۇر گرانىش فرۇشتىۋە، لەبەر ئەۋە ھەر كچىك لە نىۋقەرەن زىاتىر ناشى، ھەشت كىلۇ جۇ لەۋ كاتەدا قران ۋە نىۋىك بوو، ناۋى ئەم ژنە ئەلىفەيە كە ئىستا ۸۰ سالىيەتى، خوشكە كەشى زەرىفەى ناۋ بوۋە. باۋەپىارەى موھەممەد ەلى بەيگ كاتى چوۋبۇ كەلات ئەۋ دوانەى بردوۋە بۇ سىنورى چىنگان تا بە تور كمانە كانى بفرۇش، ئەلىفەيان لە ئەۋ بەرسىنورى ھە تور كمانە كان بەھەشت كىلۇ جۇ سەندوۋىيە ۋە بردوۋىيە؛ بەلام كوردە كانى پەشۋانلو ۋە چادىر نىشەنە كانى كەلات زەرىفەيان كىرپوۋە كە نازانىن چەى بەسەر ھاتوۋە. نامە كەى پىش نەۋرۇزى ۱۳۷۲ ھاتوۋە ۋە تەلەفۇنى مالىشى ۲۱۱۶۶۵ لە عىشق ئابادەۋە نىردراۋە ۋە نامە كە برامان ئاغاي غولامحوسەين ئەفسەرى ھىنەى بۇمان، بەلگەى كوردە كانى جافاكانلو ۋە رانلو، بەرۋارە كەشى ۱۳۲۴ھ، كەبە ھۇى ئەمىر قولىخان سەرھەنگ دانلو گىراۋە، مىرزا ئەبولقاسم خان لە تاران راسپىردراۋىيەتى ۋە ھاتىۋو بۇ قوۋچان، لەبەر ئەۋەى كە كوردە كان شىكاتىيان كىرد كە دەۋلەت مالىياتى زۇر لە ئىمە ئەگىر ۋە خەلك ناچار بوون مىنالە كانىيان بفرۇش ۋە مالىياتى يەككىك ۋە كوۋ ئاسەفوددەۋلە - كەكچە قوۋچانىيە كان بە دىلى ئەبا - پىك بىنن ئەم باسە لەپار لەماندا دەنگ ۋە باسى گەۋرەى دروست كىرد ۋە لەبەر ئەۋە مىرزا ئەبولقاسم خانىيان بۇ ۋەرگىرتى مالىيە بۇ قوۋچان ۋە ئەسغەر اىين نارد، ئەۋ بەيارمەتى ھوژەبر دىۋان ۋە كەسانى تر بەلەيەكى ۋە ھايان ھىنەيە سەر خەلگ كە پىگەى دەرچوۋنىك نەبوۋ لەم كارەدا دەتمەن لەم دوو ھوژە گىراۋە. بەلگەى ئاغاي بلوۋرىيان

چالاکى رېڭخراوهى جاسووسى ږووس له قووچان

گوتراوه له بهر ئه وهى ئه و کاته ږووسه کان ئه يانويست ته وای ناوچهى باکوورى ئيران له مه هاباد تا تور بهت جام درگير کهن دواى گريه ندى ئاخال ۱۲۹۹ و داگير کردنى باکوور چوونه پيشه وه و دهست دريژى زورتربو ناو خاکی ئيران کرا که هه واله کان و به لگه کانيان چووه دهره وه، ئینگليزيه کان پيانيان زانى، ئاکامى ئه مهش هاتنى لورد که رزمه بو قووچان بوو تا بوچوون و بيروپراى ئه مير حسين شوجا عودده و له و هيزى بهرگري ئه و وه ک له مپه ريک ږووسه کان تاقي بکاته وه، له ويدا بوو که ئه مير حسين خان ئه و پرسته ناسراوهى خوى وت که ئيمه دو نين ږووسه کان بمانخونه وه و ږووسه کان ئه يانزاني ئه مير حسين خان نيسکيکي ناله باره که قووت داني ئه و قورگيان ئه برې، له بهر ئه مه له ريگه ي جاسووسيه وه چوونه بهر وه، به تاي بهت دواى بوومه له رزه له دواى يه که کان و مردنى ئه مير حسين خانيش هه ليکي باشى په خساند، ئه وانيش خويان به مه به ستى گه ياندى يارمه تيه وه گه يانده قووچان و خانى جوانى کورد نزيکيان بووه وه و به بونه ي گوئ نه داني ده و له تى قاجار به کيشه ي خه لکي بوومه له رزه لى دراوى قووچانه وه له م بواره دا تاراده يه ک بو به دست هينانى دل بهر يندار وشکاو و ږووخاوه کاني قووچانيه کان سه ر که وتن، برېک کاروانسه را يان له ريگه ي قووچان دامه زرانده به کړيني کشميش و فروشتنى قه ن و چايى و نه وت خه ريک بوون، له بهر ئه وهى که کاروانسه را کان جيگه ي هاتوو چووى بازر گانه کان بوو، هه موو هه والى سياسى و ئابوور يان ئه توانى به باش ترين شي وه له وى وه ده ست به يئن، به م شيوازه سه ر که وتنيکي سه رسوور هينه ريان به ده س هينا، بى ئه وهى که موحه ممه د خان يا خه لکي قووچان يا ده و له تى ئيران به مه به سته پيسه کانيان بزائن، ئه م جاسووسه ږووسيانه زورترب له ئه رمه نيه کان و برېک له تور که کاني دانيس تووى ږووسيه بوون که به ناو کوچه ر هاتبوون بو ئيران و له شاره کاني باکوورى خوراسان ني شته جي بوون و له هه موو شه ويني دا ئه بينران هه روه ها به قسه ي شاکرى ئه مان له ږووداوى خه رمانان به نو قل

کردن به سهر سهر بازه داگیر کهرکانی پرووس له قووچان و وتنی بژی لنین و بژی ئستالین دهروونی شاراهوی خوځان دهرخست، پرووس نه ته نیا له قووچان به لک وو له ته و اوای ئیران تا سمنان و دامغان له کاروانسه رایانهی دامه زرانده وو و له نه فغانستان و هندوستانیش دا بهم ئیشه درېژه ی دا.

باشتر وایه لیره دا ناماژه بکهینه سهر نووسراوهی بکوف که خوئی سهرؤ کایه تی پیکخراوهی جاسووسی سوځیه تی له خوراسان له نه ستو گرتبوو، نه و ئاکاره سهرهنگ هوو فمه ن له بیر جهند پروونی نه کاته وه که به ناوی نۆینه ری پیکخراوهی تاجرانی پشم به ناوی دووهمی پان خهریکی چالاکی جاسووسی بوو و راپورته کانی به پیکوپیککی له ناوچه ی بیر جهند و بلووچستان و سیستان به و نه دا راسپیډ دراویکی تری ژنرال ساموولوف له دزئابی زاهیدان بووه که ته و اوای هه لس و که وته سیاسیه کانی له ناوچه کانی نیوان سیستان و بلووچستان تا پاکستان و کهراچی له ژپر چاوه دیریدا بووه و ههر نه و بوو که سهره ری نه میر نه مانوللا خانی پادشای نه فغانستانی بو شه وره وی ساز کرد و ته و اوای هه لس و که وت و ئیشه کانی پاشای نه فغانی به پرووسیه نه گه یاند، بکوف نه لی: ئیمه ش یه ک کهس راسپیډ دراومان وه کوو پردی پیوهندی بوو که ناوی «بلچین» بوو که له پرووسه سپیه کۆچره کان بوو. نه م کهسه کاروباری ماشین دزئاب و مه شه د له ژپر ده ستیا بوو و راپورته کانی هومخن ساموئیلوفی له مه شه د به ئیمه نه گه یاند، سهرؤ که کانی ده ولت له خه ودا بوون، راسپیډ دراوی ئیمه له قووچان که سیک بوو به ناوی «میش گانیف» که نوینه رایه تی سه ندیکای نه ته وایه تی شه وره وی له نه ستودا بوو ساله های سال له و شاره دا ژیا بوو، نه ویش زانیاری به ربلای له ناوچه ی خوئی به ئیمه نه گه یاند که به تایبه ت له بواری جیگه وشوینی کورده کانی قووچان که بو ئیمه گرینگ بوو، گانیف له وئ چالاکیه کانی یه کیک له راسپیډ دراوه نه ئینه کانی ئینگلستان به ناوی «نارامائیش» که له قووچانه وه ئیشه جاسووسیه کانی له سنووره کانی شه وره وی سهر په ره شتی نه کرد، له ژپر چاوه دیریدا بوو. یه کیک له په نابهرانی پرووسمان به ناوی «کروکلف» بو ناوچه ی بیر جهند نارده وو که ته نیا چالاکیه کانی تور کمانه کانی له بهر

چاوبگرې، دمو له تی شه وره موی برپاری دا که نه گهر خزمه ته کانی جیگه ی په زامه ندی بوو لپې بېوورن وئیزنی نیشته جی بوونی یې بدن، من ئیتر به پټو ښتی نازانم که سه بارت به پاسپیږدراوه کانمان به گشتی قسه بکه م؛ به لام هر هر نه وونده ئه بې بزانیږ که ته نیا له هر پمې خوراسان نړیکه ی ۵۰ پاسپیږدراوی نه ښیمان بوو که نه وونده به سر بارودوخدا راهاتو بوین که ته نانت نامه یه کی ئاسای دهلته تا گرنگترین به لکه سیاسیه کانی نوښنه رایه تی ئینگلیز له بهر چاومان نه ئه شاردرایه وه.

دوایی نکوف ئامازه نه کاته جاسووسی مودیری روظنامه ی ئازاد- که له مه شههد بلاو نه کرایه وه- به ناوی عه بدولقادر ئازادی که به یارمه تی سولتانوسسه لته نه ی باخزری سه روکی عه شیره تی هه زاره دهری ده کرد و ئه لی:

نه و کاته که حیژی مو حافزه کار له ئینگلستان ده سه لاتیان گرته ده س نیوانی ده له تی شه وره موی و ئینگلستان پرو به خرایې روښت، به شوین نه وده هه نامه یه ک که نه گه ییه ده ستمان دا کوکی نه کرده سر نه وه که نه بې زووتر پیکخواه کانی جاسووسی له نیو خاکی هیندو وستان دابمه زریټ و پیکه به پیکه اتنی شوړش له سنووره کانی هیند بگری و ته نانت له ناو روژه لاتدا نه گهر پټو ښت بوو دژ به شه وره موی بوه ستن، ئاماده بن.

بو ئه م ئیسه پټو ښته که له پیکه ی پاره دان به سه روکه عه شایره سنووریه کان و پیک هینانی خه زانه ی نه ښنی چه ک و ته قه مه نی و چه کدار کردنی خه لکی کار بکه ن وده بې به په له هه نگاو هه ل گیری.

له سه ره تای نه م ئاکارانه دا من به هو ی تاجریک به ناوی مو حه ممه د له گه ل سووله تو سه لته نه ی حاکی شاری باخزر له باشووری خوړه لاتی مه شههد و نړیکی سنووری نه فغانستان ناسراو یمان داخست، جگه له حکومه تی شار سه روکایه تی ئیلی هه زاره یشی له نه ستو بوو، له سنووردا بوو، سووله تو سه لته نه که هیشتا له ته مه نی لاهو تیدا بوو به بو نه ی خو ش رابواردنی، زوربه ی مالی خو ی به بادا و زور قه رزداربوو.

من دوایی توانیم له گه ل سووله تو سه لته نه پیک که وین و نه و برپاری دا که

چەك و كەسە كانمان ھەر چەنىك بن لەسنوور بېرېننېتەۋە ھەرۋەھا بېرىك پرىق و ھاورى بەمن بناسىنى تا بتوانىن بە يارمەتى ئەۋان كەسە كانمان و چەكە كانمان تا قەندەھار و لەۋپوھ بۇ بلوۋچستان و ئىنگلىستان بىنېرم.

لە باسە كەمان دوورنە كەۋىنەۋە بە كەرسىتەى جاسووسى سۇقىت لە قوۋچان و ناۋچە سنوورىيە كانى خوراسان كۆتايى بىننن. يەكك لە ئەرمەنىيە كان لە ئوۋغاز باخىكى گەۋرە و كاروانسەرايەكى گەۋرەى پىك ھىناۋە و مسافرە كانى قوۋچان و باجگىران و عىشق ئابادى ئەگر تەخۇ، ھەۋال و بەلگە كانى بۇ پرووسىيە ئەنارد لە ئەنجامدا ئوۋغاز بە دەستى موخەممەد حوسىن گىرا و ئەرمەنىيە كە بەناشرىن ترىن شىۋە كوزرا و كاروانسەرا خراب بوو و باخەكەى داگىر كرا. دەرۋازەى باخەكە ھىشتا لە ھەۋشى موخەممەد حوسىن خاندا بوو.

عەبدوررەزاخان شوجاۋدەدەۋلە ھاكىمى ئەۋ سەردەمەى قوۋچانش لەۋشەۋەدا لە ئۇغاز بوو، باخى ئەرمەنى لە ئۇغازىش ھىشتا ھەيە و ئىستا گۆرى ئەرمەنىش لە ناۋەرپاستى باخەكەدايە.

ھەر لەم كاتەدا دوۋكەس لە توركە كانى كۆنە ئۇغاز پەناپرىيەتى پرووسىيان قەبۋول كىردوۋە، بە شوپىنى ناۋى خۇياندا «ئوف» يان ھىناۋە و پىناسەى پرووسىيان ۋەرگىرتىا، ئەم ئامادە كارىانە لەناۋچە سنوورىيە كان لە لايەن جاسووسە پرووسىيە كانەۋە بەرپوھ چوۋە.

ئەم دوۋكەسە كۆنە ئۇغازىيە كە ھەسەن خانوف و عەلى خانوف بوون، موخەممەد حوسىن خان قوبادى سەرۆك ئىلى سىۋكانلوو كە ھاندەرى جەجوو بوو و ئەبوۋتالب بەيگ _ خۆى بە ئەرمەنى كاروانسەرادار ناساند _ كەۋتنە بەر پەلامارى پرووسە كان ورووسە كان بۇ گىرتنى موخەممەد حوسىن خان چوۋنە ناۋ ئۇغاز و موخەممەد حوسىن خان بۇكەژوكىۋ راي كىرد.

دۋاى چوۋنى پرووسە كان، موخەممەد حوسىن بۇ ئۇغاز گەراپەۋە، ھەسەن خان لە ترسا بۇ ئەسفەجىيە راي كىرد، بەلام عەلى خان كەۋتە دەس موخەممەد حوسىن خان و بەردار و شەلاخ كەۋت. عەلى گوتى: من لە ھىزرى پرووسم و تۆ مافى ئەۋەت

نیه له گهڵ شوین کهوتووێ پرەوس ئاوابکهی، موحه‌مه‌د حوسین خان بینی وایه گوتی: من ئیشم به‌قنگته. موحه‌مه‌د حوسین خان گوتی: ئەبێ ئەوه‌نده دارت لی بدری تا سووکایه‌تی مل نان به‌شوین کهوتووێ ئەجنبه‌یه‌یه‌کان به‌شیاو نه‌زانیت، به‌م جوړه موحه‌مه‌د حوسین خان ئەوه‌نده‌ی دارهاویشه‌ پشته‌ پشته‌ تا گیانی ده‌رچوو، ئەمه‌ یه‌ کێک بوو له‌ هاندانی پرۆسه‌کان له‌ ناوچه‌ سنووریه‌کانی خوراسان، ئاغای شاکری نوسیوویه‌ که: هیشتا له‌ حکومه‌تی عه‌بدورپرەزاخانی شو‌جاعوده‌وله‌ ماوه‌یه‌ک نه‌رۆیشتبوو که‌ هێزه‌کانی پرۆس چوونه‌ ناو قووچانه‌وه‌، عه‌بدورپرەزا که‌به‌رگری له‌ هاتنه‌ ناوه‌ی پرۆسه‌کان بۆ سه‌ر سنووری ئێران کرد بوو پرۆداوه‌که‌ی بۆ تاران ته‌لگراف کرد وه‌لام دریاوه‌ به‌رگری مه‌که‌ن، پرۆسه‌کان به‌ بۆنه‌ی دوژمنی ده‌روونیان که‌ له‌ گه‌ڵ عه‌بدورپرەزاخان بوو و دوا‌ی ئەوه‌ش به‌ بۆنه‌ی په‌نادانی جه‌جوو خان که‌ له‌ گه‌ڵ پرۆسه‌کاندا له‌ ده‌ره‌ گه‌ز شه‌ری کردبوو، له‌م کاته‌دا بۆ قووچان پاشه‌کشه‌ی کردبوو، پرۆسه‌کان به‌ شوینیه‌وه‌ بوون و پرژانه‌ ناو خانووی جیگره‌که‌ی عه‌بدورپرەزاخان و ئەویان بر‌دو دوا‌یی روون کرایه‌وه‌ که‌ بۆ تارانیا‌ن بر‌دووه‌.

له‌ نه‌بوونی عه‌بدورپرەزاخان، پرۆکنوده‌وله‌ی قاجار‌ والی خوراسان، کوپه‌که‌ی پر‌ه‌زا‌قو‌لی میرزای ئەعه‌ده‌لوده‌وله‌ی به‌ حکومه‌تی قووچان دانا و دوا‌ی سی مانگ هاوکات له‌ گه‌ڵ به‌توپ به‌ستنی پارله‌مانی نه‌ته‌وه‌یی برێک له‌ خه‌لکی قووچان چوونه‌ ته‌لگرافخانه‌ و عه‌بدورپرەزاخانیان له‌ تاران بانگ کرد و به‌ بۆنه‌ی داواکاریه‌که‌ی خه‌لکه‌که‌ عه‌بدورپرەزاخان رۆیشه‌ ناو قووچان و تا کاتی حکومه‌تی قه‌وام‌وسسه‌لته‌نه‌ی مه‌شه‌هد حاکمی قووچان بوو.

له‌وانه‌یه‌ ئەتوانین ب‌لین له‌ ته‌وا‌وی ماوه‌ی سه‌رۆکایه‌تی عه‌بدورپرەزاخان دا، با کووری خوراسان به‌ تابه‌ت قووچان له‌ ژێر کێفی پرۆسه‌کاندا بوو و پرۆسه‌کان که‌ چالاکی جاسووسه‌کانیان له‌ سه‌رده‌می موحه‌مه‌د ناسرخان له‌شاری نوێ قووچان ده‌ستی پێ کردبوو له‌سه‌رده‌می عه‌بدورپرەزاخان دا داگیر کراوه‌. پاشان نوینه‌رایه‌تی ئینگلیزیش هێزه‌ گرێ وه‌ گه‌ڵ ئەم بارودۆخه‌دا ناتوانین به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک لاوازی و لی نه‌ها‌تووێ و باج دانی عه‌بدورپرەزاخان به‌ده‌وله‌تی قاجار‌و زولم و زوری له‌ خه‌لک

به هوئی گرتنی مالیاته قورسه کان له به رچاونه گرین و هیزه پېشمه رگه کانی خه لک و ههسته نه ته وایه تیه کانی خه لک له به رانبهر هاتنه ناووه و بیگانه کان که له ناوچه ی قووچان پیکهات له هه بوونی جه جووخانه کان و ناسرله شکره کان و وه لیخانه کان خه دووسه رداره کان و فرهاده کان و... خوئی دهر خست و له ئەم به شه له میژووی کورده کانی خوراسان مه گهر له کاتی نادر دشتی وه ها بینرایی، ئەبی به ناوی به هیزترین و پربایه خ ترین خالی سهر که وتووی ئیلی زه عفهرانلوو که لک وهر گیردری که جاریکی ترجیگه ی سستی خوئی له میژوودا پته و کرد، به لام به بۆنه ی ئەوه ی که زۆربه ی تمه نی عه بدور پرزا به تریاک کیشان رابوارد، مرؤقه چه ور زمانه کان و بی عه قله کان له ده ور یا بوون ونه یتوانی له م هیزه تیکۆشه رانه که وه ک ئەوان له که متر شوینیک له م لاوله ولای ولاتدا ئەدۆزاه و به قازانجی خوئی و نیشتمان که لک وهر گری تا ئەو شه وه که خوئی وزۆربه ی ئەم هیزانه دل سارد و ناؤمید بوون و بی ده سه لات که وتن و ده سه لاتی ئیلی زه عفهرانلوو هه لپچرا، قه واموسسه لته نه له گه ل چهن ژاندارمی گه وره دا سهرۆکی ئیله که یان له ناوهرۆکی ئیله وه گرتووه و له به ندیخانه کوشتوویانه.

شکایه تی خه لکی قووچان له کوپه که ی روکنودده وئه له لای سوورئیسرافیه وه

وه ک گو ترا پاش لابر دنی عه بدورزه اخان، چه ند که س به تایبته ئەعه ده لودده وئه برازای ناسره دین شا ده سه لاتی قووچانیان له نه ستۆ بووه و هه رکامه به جوړیک ئەم شاره یان پرووت کردووته وه که به واتای لوتفعه لی خان ده بی عه بدور پرزاخان له تاراندا ۵ هه زار تمه ن بدات به روکنودده وئه تا هاوړی خوئی بیه ینیته وه خوراسان، به لام نه یتوانی ئەم پاره یه ش جوړبکات. روکنودده وئه ش له خودایه که ناوبرا و نه یهت، بۆیه پاش گه یشتنی به خوراسان کوپه که ی خوئی کرده ده سه لاتداری قووچان و به واتای قووچانیه کان:

- جه نابی روکنودده وئه پاش چوونی بۆ بنکه ی سهر کردایه تی خوئی، ناوچه ی خوراسانی له نیوان کوپه راکانیدا دابه ش کرد و ئیمه ش ئاواره و بیچاره بوین و چوینه

ژێرده سه لاتى حېشمه توسسولتان و ههر رۆژى به شيوه يه ک زلم و زۆرمان لى ده کرا.

ههروهک ئهوهى که کورده لادى نشين و کۆچ نيشنه کان له جياتى ههر بهر خيکه وه که ده يانهانى تمه نيکى له خه لکى وهرده گرت و ئيتربهرخى هه لنده گرت^{۴۸}، به لام چى بکهين پاش فروشتنى کچه کانمان دلمان بهوان خوش کردبوو، به لام به داخه وه ئه ویش به دادمان رانه گه يشت و ئه و ئه نجومه نهى که رپکه وتبوو بۆ راکه يشتنى به دادى خه لک له يه که مى موچه رپه مه وه داخرا و عه لى ئه سغه رى قه زوينى که وه زيرى ناوبراوه و جه عفه رئاواى داگير کردو ئه وه ندهى خه لکى ئه و ناوچه يه کوشت که هه موويان ئاواره ي خوراسان بوون.

نوينه رى پار له مانه که شمان نه خاس و نه خراپ له پار له ماندا هيجى نه گوته وه .
له گوڤارى خورشيديش که باسى خۆمانمان نووسى هيج کار يگه ريکى نه بوو و له نيوان نوينه رانيشدا تا ئيستا که س نه پيرسيوه که قووجان چ که س حاکميه تى؟
بۆچى مندا ليک سه رۆکى حکومه ت بيت؟

ده بى رابگه يه نين که ئه گه ر به خي رانى به فرياماندا رانه گه ن هه موومان روو له ولاتانى ديکه ده که ين.

ئه ده بولعه له ما، ته قى عه بدولحوسه ين مووسه وى^{۴۹}

شکايه تى خه لکى سه بزه وار له براکانى روکنود ده و نه ي والى خوراسان

... هه ميسان له سه بزه وار وه له وسه رده مانه ي که تور که مانه کان بۆ جه رده گه رى ئه م ناوچه يه ده هاتن ئه وه نده مان ته لگه راف نووسى تا بين و رابگه ن به فرياماندا، به لام

۴۸- ئه مه يه کى له رى و ره وشه کانى خه لکى کوردى خوراسان بوو که کاتى ده چوانه چاوپيکه وتنى سه ر کرده کانپانه وه پاش هه وال پرسى به رخ و که ره يان ئاراسته يان ده کرد، به لام له کاتى چوونى هيزه نيزاميه کان بۆ ئه و شوينه ئه م حقه يان له سه ر کرده کورده کان وه رگرت وه و که چى ناوبراو بۆ هه ره ر خيک يه ک تمه نى وه رگرت وه

کەس نه هات و نه بېنرا تا ئه وهی شو جاعولمه لیک بجنووردی تور کمانه کانی تیځ شکاند^{۵۰}.

پاش خەوف و ږه جابه کی زۆر ۲۰۰ سهربازی سواره ی تهیمووری و خه وافی و چەند سهربازی پیاده و دهز گایه ک تۆپ هاتنه سه بزه وار وه. ږه فعه تودده و له برای نه و اب ږو کونودده و له ی والی خوراسان برازای ناسره دین شا ئه وانی هاوړی خوی بو و هر گرتی مالیه برد، خه لکی بیچاره ی ئه و ی کاتی ئاگاداری تۆپ و سواره کان بوونه وه له ترسدا له م قه لاهه بو ئه و قه لا ده رباز ده بوون و سواره کانیش هر که سیان که ده گرت شه لاخیان ده دا و جور میان ده کردن، ته نانه ت ئه وانه ش که له قه ناتدا خویان شارد بووه وه در گای قه ناته کانیان گر ده دا و ئه وانیش له ترسی گیانیاندا خیرا ده ر ئه هاتن و به فەرمانی نه و اب هه ردوو گوئیانیان ده بری و ده خرانه به ندیخانه و مالیه یان لینی و هه ر ده گیر درا.

خه لکی زۆر ئاوی جوهین به گشتی له بهر ده روازه ی شاردا کۆبوونه وه تا له هاتنی ږه فعه تودده و له بو ئه و ی بهر گری بکه ن، شازاده ش له ته لگه رافیځکدا به ږو کونودده و له ی راگه یاند که ئه و تاقمه شوړشیان کردووه و ئه ویش فەرمانی دا تا هیرشیان به سه ربکری، به هه موو جوړه چه ک و ته قه مه نیځکه وه. ناوبرا ویش قه لای زۆر ئاوی یه ک شه وه دابه ر گوله و تۆپ و له وشه وهیدا هه مووی مه روماله که شیان دزی و بهر وه جوهین چوو و چەند کەس له خه لکی جوهین هاتن و گوئیان ئه گه ر خو تان نه گه یه نن ئاگری شه ر به ریا ده بی و بویه ئیمه ش چەند کەس خیرا ږویشتن که من بووم و میرزا علی موحه ممه دی سه روکی ئه نجومه ن و چەند کەسی دیکه و

۵۰- له م سه رده مه دا سالار مو فه خه م له زیندان بوو، تۆمه تباری هاوکاری تور کمانه کان و فروشتنی کچه کورده کان به وان بوو. تور کمانه کان هیرشیان ده هیتا و سه بزه وارو مه یامی له ژیر ږکیفیاندا بوو، مه یامیان به ته وای خاپوور کردبوو کەس نه بوو که به دادیان را بگات له بهر ئه وه ی ته نیا هیزی به قووه ت له و ی دا کورده کانی شادیلوو له بجنوړد و زه عفهرانلووه کان له قووچان بوون و له بهر ئه وه ی سه روکی ئه و عه شیره تانه بیده سه لات کرابوون هیمچیان پچ نه ده کرا و چەند سوار له عه شیره تی تهیمووریش که ناماده بوون هېچ چه ک و ته قه مه نیځکیان نه بوو، له ږوژنامه ی خورشیدی ئه و سه رده مه دا ږافه که ی

گه‌یشتینه‌ئەوی، شازادە و خەلکمان ئاشت داو، بەلام شازادە هەرچیکی که‌یست وەری‌گرت، ماله‌ی جوه‌ین ۱۵۰۰ تمه‌نه و خەلکی ئەوی بۆ ئەو‌ی بزانی ماله‌یه‌یان چه‌نده، پرویان کردووته‌ خوراسان، رو‌کنودده‌وله و نه‌جدوسسه‌لته‌نه‌ بریاریان دا که ده‌بی سیزده‌هه‌زاروپانسه‌د تمه‌نی‌تریش بدن تا بی‌ به‌ پانزده‌هه‌زار تمه‌ن و به‌لام ره‌فعه‌تودده‌وله له‌ ولامدا گوتی: رو‌کنودده‌وله بۆ منی وا نووسیوه که ئیوه‌ به‌زۆر ئەو پارەتان له‌وان وەر‌گرتووه. ناوبراو به‌بی ئەو‌ی له‌کەس بترسی و دوو‌هه‌زار تمه‌ن ماله‌ی و ده‌هه‌زار تمه‌ن جورمی لیان وەر‌گرتووه.

باردۆخی کۆمه‌لایه‌تی شیروان له‌سه‌ره‌تای مه‌شرووته‌دا

... ئەمن به‌ پیوستم زانی چه‌ند دی‌پ‌یک بنی‌رمه‌سه‌ر به‌رپرسی رۆژنامه‌کانه‌دا تا بینووسنه‌وه، به‌لکوو ده‌سه‌لاتداران له‌ تاران و نوینه‌رانی پارله‌مانی چاویان پی‌ بکه‌وی و به‌زه‌یه‌کیان به‌ حالی ئیمه‌دا بیته‌وه خەلکی ئەم ناوچه‌یه‌ تاراده‌یه‌کی زۆر گرفتاری ده‌ردی ئیعتیادن، تاراده‌یه‌ک له‌سه‌د که‌س پینج که‌سی ساغ نیه و ئەژماریشیان له‌زیاد بووندایه.

هه‌رکاتی ده‌وله‌ت توانیوو‌یه‌تی به‌رگری له‌ ئیعتیاد بکات توانیوو‌یه‌ سه‌ربازگه‌لیکی به‌ه‌یز بۆ سپاکه‌ی خۆی پینک به‌ینی، یه‌کینکی تر له‌گرفته‌کانمان نه‌بوونی پزیشکه، ئیستا که‌زستانه، له‌ رۆژدا چه‌ند که‌س به‌ هۆی نه‌بوونی ده‌رمان و پزیشکه‌وه‌ گیانیان ده‌دن، زۆر که‌سان به‌ هۆی ناخۆشیی‌کی ساده‌وه‌ گیانی له‌ده‌ست داوه، ئیستا بزانی کاتی گه‌رمای هاوین چه‌ند که‌س ده‌مری.

چاک وایه‌ ده‌وله‌ت پزیشکی ره‌وانه‌ی ئەم ده‌قه‌ره‌ بکات، بۆ وینه‌ پاییزی رابردوو له‌ده‌وری ۷۰۰ که‌س تووشی ناخۆشی یاوه‌رزبوون و مردوون^{۵۱}.

شیروانی قووچان: له‌سه‌رده‌می‌که‌وه‌ ده‌سه‌لاتداری شیروان - فه‌رجوللا - به‌رکنار کرا و پیاوه‌کانی ئەویش له‌ ناوچه‌که‌دا خەلکیان هان ده‌دا تا دژ به‌ ده‌سه‌لاتی تازه

بومستن و جاروبار ئەم ئاگره ده کوژیتتهوه و که چی دوینئ شهو برئ کار له مزگهوتی شاردای پرووی داوه و چهند کوژبوونهوهش له مالی میرزا فهره جولالای دهسه لاتداری پیئشوو بهرپوه چوو. [زوارم] که ئەم شوینه یه کیکه لهقه لاکانی شیروان و مه کوئی پیاوانی فهره جولالا خانه، رۆژی دوینئ هاتبوونه ته لگه رافخانهوه و چهند سه ربازیان کوته ک دابوو و لهرئ قووچاندا بیست مه تر سیمی ته لگه رافیان خراپ کردبوو و چهند تیریان شکاندبوو خه لکی زوارم زۆر تر له تور که قارشی قووزییه کانن که له سه رده می نادردا گۆزراونه تهوه.

ئهو به لگانه ی که سه باره ت به دهر گهزو خانه کانی ده بینرئ:

۱- ئهو به لگانه ی که سه باره ت به ئالو گۆر کردنی ولاته سنووریه کانی ئیرانه، ههر له فیرووزه وه هه تا لوتف ئاوا ی دهره گهز که هاوکات ناوچه کانی تری باکووری خوراسان له ئیران جیاده کاتهوه، له بهر گه کانی تر دا « ۱۰۲ و ۳ » به سه رهاته ناله باره کانی رۆژگاری قاجار و ئاسهواره ناله باره کانی له سه ر خه لکی ئیران و به تاییه ت ناوچه کانی باکووری خوراسان دا گوتمان به پئی ئەم گرێبه نده یه ک لاینه غهیری قانونینه ی ئاخال له لایهن پرووسییه ی خوینمژه وه، ناوچه کانی نیوان رۆخانه ی جه یحوون هه تا ماوه رای نه هر له سالی ۱۲۹۹ ی کوچی هه تاوی له ئیران جیا کرانه وه و له م نیوانه دا شاره کانی خیه، بو خارا، خوا ره زم و عیشق ئاوا ونسای له بهر ده گرت، پاشان که پرووسه کان تیگه یشتن ده بی فیروزه ش له ئیران جیا بکریته وه، ناسره دین شایان نایه ژیری گوشاریکی زۆر و ئه ویشیان لئی وهر گرتبه وه و قه لای کوئی لوتف ئاوا که پیشتی بر دبوویان دایانه وه و فیروزه یان داگیرد کرد، له بهر ئه وه ی فیروزه ولاتیکی ئاوه دان و خاوه نی زه وینی باش بو کشتوکال و ئاژه لداری بوو. به بی به لئینی قه لای هه ساریش هه رچه نده زه وینی باش و له باری بوو بر دیان و داگیران کرده وه.

۲- به لگه یه که، واتا راپۆرتیکه سه باره ت به ئاوی دهر گهز که پرووسییه کان به هۆی گرێبه ندی یه ک لاینه ی خۆیا نه وه له ناوچه ی دهره گهز ولایین و که لات، هاوکات ئاوی چاو که کانیا ن له ناوه وه ی ئیرانه وه گوێزایه وه بو ئه وه بری سنووره کان و که سیش حه قی هیچ قسه یه کی نه بوو و به وته ی ناسرئه لمه لیککی حاکمی دهر گهز ئه منیه ت

زۆره و ههموان سپاسی موزه فهره دین پاشا ده کهن.

پاپۆرتی دهره جهز - ئەمنیهت ئاساییه و ههموان سپاسی به پڕت ده کهن،
موحه ممه د حوسین میرزا وموه نندیس ئەکره تی پرووسی بۆ دابهش کردنی ئاو به ره و
قه لای میر به پڕی که وتن، له بهر ئەوه ی به پرسی پرووسی له قه لای میردا زۆر
مابوووه، سی دهزگا ئالایقیان بۆ کاره کانیاں هینابوو

گه نم خهرواری ههفت تمه ن و جو خهرواری سی تمه ن و نیو.

بهرواری ۱۳ی سه فهری ۱۳۱۵^{هـ}

فهرمانی ناسره دین شا سه بارهت به موچه ی غولامحوسه یین خان دهره گه زی

غولامحوسین خانی سه رتیپ کوری موحه ممه د عه لی مه نسوورولمه لیک
بیگلهر به یگی دهره گه ز بوو که به پتی فهرمانی ژیره وه له لایه ن ناسره دین شاهه
نووسراوه.

مۆری ناسره دین شا له سه ره وه ی به لگه وه

واژوی ناسره دین شا له نیوان هیلای یه کهم و دووه م

مه به ست: توغرای

هه رچه نده موچه که بریتی بووه له پانسهد تمه ن و دراوه به موحه ممه د
عه لیخانی بیگلهر به یگی دهره جهز بۆ به پروه بردنی حکومه تی دهره جهز هه ر
ئوه ندهش ئەبرینه وه بۆ کوره که ی واتا غولامحوسین خان سه رتیپ و به لام به پتی
داوا ی خۆی له ئەم به رواره به دواوه موچه که ی جاریک ده گۆردی و ده کری
به شه شه دویست و پینج تمه ن، ئەم فهرمانه ده بی له لایه ن نووسه رانی
حکومه تی وه زه وت بکری.

له مانگی ره به یعوسسانی سالی ۱۳۱۱ی کۆچی دا نووسراوه:

له سووچی راستی به لگه که وه رو کئوده وه لی برای ناسره دین شای والی

خوراسان بۆ وه زیری خوراسانی نووسیوه:

وه زیری دهفتهر، له ناو پهرتوو که کهدا بینووسه وه و به ئهم ناوه وه به ناوی مووچه ی غولام حوسپن خانه وه دای بنه.

له سووچیکی تروه وه زیری دهفتهر نووسیوو یه تی:

به پینی فرمانی گه ورهم ئهم برباره له ناو دهستووری ئه مسال دا - یوونت ئی - دا نووسرا

له پشتی به لگه که وه تاقمیکی زۆر مۆر و واژۆ هیه که مۆری سه درئه عزم وه زیر دهفتهر و موغانولمه لیک له و تاقمه یه ^{۵۳}.

فهرمانی موزه ره بین شا سه باره ت به حیشمه توللا خانی کوری مه نسوورولمه لیک دهره گه زی

ئهم فرمانه وادیاره کاتی درایی که حیشمه توللاخان منداڵ بووبی حوکم نووسرا، له بهر ئه وه ی چاکه رانی ئیمه زۆر به باشی خزمه تگوزاریمان ده که ن و به هۆی ئه وه هه موو پیاوه تیه وه ئیمه ش ده بی به پینی ئه وه ئایه ته قورئایه وه «السابقون السابقون اولئک المقربون» پاداشتیان بدهینه وه، و به م پییه به پیز خوالیخۆش بوو سلیمان خان و بیگلر خان و ئه لالا یارخانی دهره گه ز و ئه ته ک بوون که له سه ره تای ئهم حکوومه ته وه ناوبراوان خزمه تگوزاریان کردووه و سنووره کانیا ن به باشتترین شیوه پاراستووه و بۆیه ئیمه ش پاش ئه وه هه موو پیاوه تیه یان حیشمه تولمه لیک ی سهرتیپی کوری ناوبرا و بکهینه سه رۆکی حکوومه تی دهره گه ز و ئه ته ک ههر له ئیسته وه توانا و هیزی ده سه لاتداری تیتیدا ره چاوه ده کری و ده بینری و ههر له ئهم ساله وه ناوبرا و سه رباشقه ی عه شیره ته و پاشان ده کری به پیشخزمه تی خۆمان، ههر ئیستا تۆپیکی سه رداری تورمه ی کشمیری پیی ده به خشری، ئهم هه موو به خشنده بییه مان به هۆی چاکه ری باشی ئه وانه وه یه، به و هیوا یه ی که هه مووی پیاوانی ده وله تی وه کوو ئه وان بن، ده بی نووسه رانی دهرباری له په رتووکی موباره کدا بینووسنه وه.

مانگی زیقه عده ی ۱۳۱۸

وه ک گو ترا له سهردهمی مه نسووره لمه لیکدا بارودۆخی ده ره گه ز زۆر ناله بار بووه .
زلم و جهوری ئاسه فودده وله ی خوراسان و ئه میر حوسینی کوری و پیاوانی تری
ده وله تی ئازاره کانی زۆر تر کولاندووته وه رۆژنامه ی هه بلولمه تین به جوانی ئاماره ی
به م کاره ی ده ره گه ز کردووه .

موحه ممه د به یگ هه ساری که هه لکی ده ره گه ز بوو ده یگوت: نایبولحکوومه ی
ئه ته کی ئیران و اتا مه نسووره لمه لیک هه وت کچی فرۆشتۆته پرووسیه و زۆر
که سیشی له شوینگه لی ترمه بوو که من نایاناسم و هاوکات له ده ره گه ز ۲۰ هه زار
تمه ن له لایه ن مه نسووره لمه لیکه وه وه رگیردراوه، سالی پێشوو- ۱۳۲۴ ی کۆچی-
تاقمیک شکاتیان کردبوو، له لایه ن هه ینوده وله ی سه درئه عزمه وه حوکمی له کار
دوو رخسته نه وه ی حاکی ده ره گه ز درا، ئاسه فودده وله یه کی له میرزاکانی
هه ینوده وله ی- بۆ راگه یشتن به م کارانه راسپێری ده رجه ز کرد و هاوکات
گه یانیدی که مه به ستی من راگه یشتن به شکایه تی هه لک نیه، به لکوو بۆ قازانجی
ئێوه یه، هه رچه نده ده بی بزانی، به رپاره وده بی له ژێرفه رمانی مه نسووره لمه لیکدا
به مینی.

بۆ مه نسوورمه لیک نووسی: تا ده توانی به پرووی خۆشه وه لیی ببووری. هه روا
بوو، ناوبراو ۱۵۰۰ تمه ن پاره و دوو قاترودووه سپی دا به به رپرسی راگه یشتن و بی
سووچ و گوناخی خۆی سه لماند و ئه وه هه لکه ش که شکاتیان کردبوو هه ر له سالی
پاره وه له شار نه گه را بوونه وه و هه ر له ته قله وده ودا بوون.

ئاسه فودده وله، مه نسوورولمه لیک له حکومه تی ده ره گه ز لاتابا؛ به لکوو بۆ
زه ماوه ندی هاوشیره ی هه بدوهره زاخانی حاکی قووچان که شووی کردبووه
مه سهوود خانی کوری ناسرئه لمه لیک پانه د لیره ی عوسمانی و شال و ئه لماس و
پێشکه شی زۆری په وانه کرد. ئه میر حوسین خانی کوری ئاسه فودده وله که سالی
پیش پاش بی ده سه لاتکردنی شو جاعودده وله ی زه عفه رانلوو بوو به ده سه لاتداری
قووچان و هاوکات به مه کروبیانی مامۆستایانی قووچانه وه کچه ده زوورانه که ی
مه سهوود خان په شیمان کرایه وه و دایان به ئه میر حوسین خان و پێنج هه زار تمه ن

دارایی مه نسوورمه لیک خورا و بویه ئاسه فوددهوله مه نسووری وه ک حاکمی دهره گهز دانا و قودرته تی لی وهرنه گرتوه تا له کوره کهی شکایهت نه کات.

سهید عه لی خان عارز نووسیوویه تی:

۰۰۰ ئاسه فوددهوله کوره کهی ئه میرحوسین خان و جافر خان به شیویه ک که له م رۆژنامه ی حه بلولمه تینه دا هاتوو زلم و زۆریان زۆری گرت و په ره ی سه ند و له که ناری ریش و ته سیج و مه زه بدا به لای زۆریان هیتایه سه ر خه لکدا که هه موان له مال و گیانی خۆیان شه که ت بووبوون و ئاواره ی کۆ وده ر و ده شت بووبوون و به چراموو شیه وه ده گه رانه شویتى شو جاعوددهوله، ئه میر حوسین خان له قووچان ئه وه نده زلمی له خه لکی کرد که خه لکی له رۆی ناچاریه وه چوونه ته لگه رافخانه کان و شکایه تی زۆریان به ره و تاران ره وانه کرد، تا کوو میرزا ئه بولقاسم که سه دبهرابه ر له کوره کهی ئاسه فوددهوله دزتر بوو هات و بوو به به رپر سی وهر گرتنی مالیه و هه میسان جاریکی تر و له و کاته دا که که چه قووچانیه کان درانه ده ستی تور کمانه کانه وه، ئاسه فوددهوله له رۆی ناچاریه وه حکوومه تی قووچانی له کوره کهی خۆی وهر گرتوه و هه میسان دایه ده ستی میرزا ئه بولقاسمه وه تا بتوانی به ر شکایه تی خه لکی بگری و له هانتیان بۆ تاران به رگری بکات. حه بلولمه تین نووسیوویه: میرزا ئه بولقاسم له به رپرسایه تی وهر گرتنی مالیه ی قووچان لابه راه و کراوه ته سه رۆکی حکوومه تی ئه و شاره و له گه ل شیخ حسین شیخوهره یس و میرزا گه وره ی ئیمام جومعه ی قووچان و مو دیر دیوان و هوژه بر دیوان که له ئه و که سانه یه وا دژی عه بدورپر هزاخان بووه بوونه ته یه کۆ و مالی خه لک خراپ ده که ن و پیخوریان که خه روارۆ ۵ تمه نه به ۱۲ تمه ن دهیدا پێیان. ^{۱۶} پاش ئه وه ی ئاسه فوددهوله حه زی نه ده کرد حکوومه تی دهره گهز له مه نسوورمه لیک وهر بگریته وه، خه لکی له تاران شکاتیان کرد و هاوکات خه لک کۆیان به سته ده وری جه جووخان و جه جوو پاش شه رپک مه نسووری ده ستگیر کرد و خسته یه ندیخانه وه و پاشان له دهره گهز کردیه دهره وه، ئاسه فوددهوله ش به هو ی شکاتی کورده کانی باشکانلوو که ژنه کانیان

له لایهن تور که مه نه کانه وه له قوو چاندا دزرا بوون له لایهن پار له مانه وه له حکوومه تی خوراسان دوور خرایه وه که له بهرگی سییه م دا باس مان کرد. حکوومه تی نوێ بۆ رازی کردنی خه لکی ده ره گه ز، سه ید عه لی خانی برای تری مه نسووری کرده سه روک حکوومه تی ده ره گه ز زووری نه خایاند که سه ید عه لی خانی حاکی ده ره گه ز له لایهن سپاسا لار بانگه یشت کرا تا به روات بۆ مه شه ه د، خیرا مو عاو نه نو توج جار له زمانی ئاسه فود ده وه پینج نامه ی به رێ کرد بو ی که نه یه ت بۆ مه شه ه د تا رۆژی پینج شه ممه که سپاسا لار و هه قالانی ده چنه وه بۆ تاران و تو ده توانی رۆژی پاش ئه وان بیته مه شه ه ده وه، سه ید عه لی خانیش خیرا به قسه یانی کرد و پاش رۆژی پینج شه ممه ها ته مه شه ه د و ئاسه فود ده وه و هاو ریکانی خیرا به ئه و بیانه و ی که بۆچی قسه ی سپاسا لاری دا وه ته عه رزا گرتیان و خسته یانه به ندیخانه وه سی و چوار ئه سپی ئه ویان برد و هاوکات هه رشه وه بۆ هه ر سه ره ئه سپی یه ک قه ران و نیو پاره یان لێ و مرده گرت و وه عدیان پێ ده دا کاتی له زیندان رزگاری بوو ئه سپه کانی پێ ده ده نه وه پاش رزگار بوونی ۴۰۰ تمه ن پاره ی ئالفی ئه سپی دا بوو به لام ته نه ات ئه سپیکیشیان پێ نه دا یه وه و دوو جاریش جو رم کرا که جاری یه که م ۱۵۰۰ تمه ن و جاری دوو مه ۱۲۰۰ تمه نیان لێ و مر گرت.

ئه میر حوسه ین خانی کور ی ئاسه فود ده وه که باوکی دیوانه یگی بوو. زو ر ئازاری سه ید عه لی ده کرد هه موو رۆژه جگه له شه لا خدانی ۱۰۰ تا ۲۰۰ تمه ن پاره ی لێ و مرده گرت و سه ید عه لیش له رووی ناچار یه وه ویستی په نا بیاته باره گای ئیمام ره زا له مه شه ه د که چروله ویش له ئاسایش دانه بوو به هه موو جو ره زلمی لێ ده کرا و جاریکی رۆانه نیو ماله که ی و ۴۰۰ تمه ن پاره یان لێ به زو ر گرت و هه مووی فه رشه کانی ماله که شیان به یه کجاره تالان کرد. ئه و که سه ش که نار دبوویان مال و منداله که ی له ده ره گه زه وه به ینێته مه شه ه د ده یگوت: ئه میر حوسین خان منی کرد بوو به رپرسی تا کوو ماله که ی تالان که م و هه رشتیکی سه ید عه لی که له شانی ئه میر حوسین خاندایه ت وه ری بگرم و بیبه م و به م شیوه یه له مال و داراییه که ی سه ید عه لی به ئه ندازه ی ۶ هه زار تمه ن دزی و هاوکات هه مووی زێرو قالیه کانیشی زه وت کران.

مالیهی جو هین ۱۸ هزار تمهن بوو، سپاسالار بهم زوانه ۴ هزار تمهنی کهم کردبوو وه موعهزیز ولمهلیک ۸۰ هزار تمهن مالییهی وهرگرت ئاسه فوددهوله ۱۲۰ هزار تمهنی وه ک پیشکشی قووچان له میرزا ئه بولقاسم وهرگرت که ۸۰ هزار تمهن پیش ئه وهی دهسه لاتی لی وهر بگرته وه سالی ۱۳۲۴ دا به ئاسه فوددهوله و چل هزار تمهنی دوايشی دوايي لی وهرگرت تا قمیک له ئه و که سانهی که مووچه خوری دهولت بوون حهزبان لی بوو بچنه قووچان، له بهر ئه وهی له وی دا له پرسینه وه و بازو خواست گریبان لینچ بوو و کهس نهیده گوت ئه وه چی ده کهن و دهسه لاتی قووچانیش کارهندی زوری دهویست ئه م کارمه ندانه کهل و په لیان به خه رورا به سی قران ده کپی و ئه م بو ئه وان زور بوو. حکوممه ت خوی خه رورای به چواره قران ده یکپی و زور له خه لکی ده چوو پیاویکی باش که پاره ی له لای دهسه لاتداریکی قووچانیه وه بوو و بو وهرگرته وهی ره وانه ی ئه وی ده بی و خوی ده لی چوومه مالی یه کی له نزدیکه کانی عه بدورره زخان وادیاره مودیری دیوانی ئه فشار بوو بی که له هه مووشتی عه بدورره زئاگادار بوو و له نه ینی دا به دوا ی تا قمی به لگه وه بوو تا عه بدورره زخان بیده سه لات بکا و له ول زانیم که ۶۶ هزار تمهن له من زلم کراوه. مالیه بگیری ترشیزی ۱۵ هزار تمهنی دزی بوو.

مووچه ی سواره نیزامی خه واف دراوه ته دهستی ئه میر به هادوره وه و ئه مه به شیکی کورت بوو^{۵۵} له و زلم و زوره مالیانه.

کاربکه ری تریاک له سه ر دهسه لاتداری قووچان و ده ره گه ز

یه کی له ئامانجه نا له باره کانی ئینگلیزه کان له ئیران موعتاد کردنی عه شیره ته کان و خه لکی خوراسان بوو، ده یانزانی که ئه گه ر بیانه وی دوو نوکه ری خویان واتا ئه فغانستان و هیندوستان بیاریزن ده بی دهستی ئیرانیه کان کورت بکه ن و بویه باشتترین پیکه یان موعتاد کردنی خه لکی ناوچه که بوو، تا به و شیوه یه هه ر به خویانه وه خه ریک بن.

ئینگلیزیه کان زۆرتر له هیزی سهربازی کوردهکانی خوراسان ده ترسان و بۆیه له سههر ئهم خه لکه زۆرتر کاریان ده کرد و ته نانه ت توانیان ئه میر حوسین خانی شوجاعودده وله ش موعتاد بکه ن و باشترین شه راو و ته ریاکیان بۆی حازرده کرد، ئه میر خۆی زۆر به هه ییه ت بوو و تا خۆی بوو هه ییه تی کورد هه رما بوو، به لام پاش کۆچی دوا یی ئه و جی نشینه کانی زۆر نالایه ق بوون و به گو ته ی خوالیخۆش بوو بامداد ئاسه واری له وسه روه ریه نه مایه وه، فه رمانه روا کانی ده ره گه زیش هه ر به م ده رده دوچار بوون. وه ک سه ید عه لی خانی ده ره گه زی له شیعریکدا ده لی:

له چاوم شه ورپۆژ به تاو ده تکی خوین

له ده ستی ئهم به خته گوله وه

بیگانه له ده ستی عه قلی دوستانمه وه شی ت بوون

ئهم چه رخه بی وه فایه

ده زانی ئیمه بۆچی له ناو چوین و نه ماین

و له سه فحه ی رۆژگارپاک بووینه وه

ترياک، ترياک، ترياک

هه مديسان ترياک^{۵۶}

وايه ترياک مال و پیرانه که ره، عه بدو پره زاخانی شوجاعودده وله ی کور ه زای ئه میر حسین خان له سه ره تاي لاوه تیدا موعتاد بوو، له نوو سراوه یه کدا له حه بلولمه تین سه باره ت به و پیرانی خوراسان و موعتاد بوونی خه لکه که ی وه ها نوو سراوه: هۆی و پیرانه بوونی شه ره کانی بجنوورد و ده ره گه ز و قووچان وشيروان و ده ور و به ری ئه و ناوچه ئه وه یه که هه مووی دانیش توانی موعتادی ترياکن، خه لکی ئهم ناوچه وای لی ها تووه که ده سه لاتی هه یچیان نه ماوه و له سه د که س چوار که سی سالم نیه. ئهم خه لکه هه ر ئه وانه ی بوون که نادرشای ئه فشاریان په روه رده کرد و ناردیانه مه یدانی شه رانخیزه وه و هیندیان بۆی گرت. ئهم خه لکه له بنه ماله ی ئه و سام خانه ئیلخانیه ن که توانی هه رات بگری، به لام ئیستا ئه گه ر یه ک که س وه ک جه رده روویان تی

بکات، هه موویان پرووت ده کاته وه و کهسیان هیژی هه ستانه وهی تپیدا نه ماوه
ئه وهنده یان تریاک کیشاوه.

له هه مووی خراب تر خودی ده سه لاتداره کانی ئه وه ده قهرهش موعتادن.
جاریکیان پرنگه که وته شاری قووچان و پرووم کرده مالی حاکمی ئه وشاره که
چوممه ژووره کهی خهریکی تریاک بوو وه ک قلیان ده یکیشا و ئیزنم لی گرت تا
بچمه ژووره که وه و به سه رواو لالی داوه که ده تگوت له حالی خه ودایه، ئاماژه یه کی
پیم کردواتا فهرموو، نو که ریکی له بهر دهستی دابوو، نهیده وپرا چی بلی، زوو زوو
نووچی ده دا، له کاته دا که سیکی تریش ته قه ی دا له قاپی ژووره که و هاته ماله وه و
خان ئاماژه ی پپی دا تا له گه لی تریاک بکیشی و ههر به زور دایناتا تریاک له گه لدا
بکیشی که چی دوا ی ماوه یه ک بیستم ئه ویشی فی ره تریاک کردوو و موعتاد بووه
وه ک خوی خه لکی ئه وه ده قهرهش که زور هه ژار و هیچ نه دار بوون ههر خهریکی
رهنج و ته قه لابیون که هه موو مانگی ده سه لاتداران ده چوان پاره ییکی زوریان وه ک
مالیه لییان و مرده گرت و هه موو شتانیان ده دزی و ئه وانیش له پری ناچار یه وه
کاریگه ری پرووسیه یان گرته باوهش و په نایان برده ئه وی.^{۵۷}

هه روایه ئه وه بارودۆخی سه رکده یی وه ک عه بدور پر هزاخانی ئیلخانی زافه رانلووبی
ده بی حالی خه لکه که ی چی بی... «الناس علی دین ملوکهم»

به نگه و نه و حوکمانه ی که له باره ی ده سه لاتداره کان و خه لکی که لاتی نادریه وه نه ده ستدایه

ده سه لاتدارانی که لاتی نادری له سه رده می ده سه لاتگر تنی نادر شاهه ناو بانگیان
ده رکرد که به ناو بانگ ترینیان ته هه ماسبقولی خانی جه لایری سه ردار ی به ئه مه کی
نادرشاه، یه له نگ تووش خان جه لایرن.

یه له نگ تووش خان وه ک له بهرگی سی دا گوتمان له پیاوه سیاسیه کانی
سه رده می قاجار بوو و له کاتی ئاژاوه که ی سالار له مه شههد له سالی ۱۲۶۵ ی کوچی

کۆژراوه و پاش خۆی بیهبوود خانی کۆری دهسهلاتی وهئهستۆ گرت.

عهشیرهتی تورکی جهلایر که له دهووری ۴۰۰ بنهمالهدابوون لهسهردهمی سهفهویهکاندا هاویکات لهگهڵ کوردهکاندا رهوانهی خوراسان کران. خهڵکی کهلات تیکهلاویکن له تورک و کورد و عهرب و فارس که هیوادارم له کتێبهکهی نادردا زۆرتر لهسهری باس بکهَم.

ئێستاش تاقمیک لهبهلگهکانی بنهمالهی جهلایر و خهڵکی کهلات که عهباس خان جهلایر و له بنهمالهی تههماسبقولی و ههروهها کۆرهکهی ئهندازیار عهبدوڵلا جهلایر لهمهشههد دایانهدهستمهوه.

فههرمانی بهخشینی پلهی خانی له لایهنی ناسره دین شاهه بۆ بیهبوودخان

جهلایری حاکمی کهلات

له بهرگی سیهم دا سهبارت به کۆژرانی یهلهنگ تووشی خانی جهلایری حاکمی کهلات به فههرمانی سالار باسی زۆرمان کرد و بهلگهیهک که له بیهبوود خانی کۆریهوه جی مابوو و گهیشه دهستمان باسی لێوه کرا، لهو بهلگهیهدا ناوبراو داوای کردبوو تا ئهو پلهی باوکی بدن به خۆشی و لهم بارهوه نامهیهک سهبارت به چۆنیهتی کۆژرانی باوکی که واژۆی سهر کرده نيزامیهکانی پێوهیه دۆزرايهوه.

ناسره دین شا له نامهیهک دا ولامی بیهبوودخانی داوهتهوه که پاش پراویژر لهگهڵ حهزمه میرزای حاکمی خوراسان نووسرابوو:

مۆری ناسره دین شا له لای ژووری فههرمانهکهوهیه:

به ناوی خوا

فههرمانی پاشایهتی لهبهر ئهوهی خوالیخۆش بوو یهلهنگ تووش خان کۆچی دواپی کرد و ههر له میژره خزمهتگوزاری ئیمه بووه و له کاتی هاتنی پاشا بۆ ئهو ناوچهیه ههموو کات له خزمهتیدابوو، بۆیه ئیمهش بیهبوود ئاغا خانی کۆری پرێز دهگرین و نازناوی خانی پێی دهبهخشین و لهم سالهدا که سالی مامره بریاره ههموو ساله ۳۰۰ تمهن پاره و ۲۰ خهروار کهلوپهلی پتیویست بۆ مال، به ئهو بدری که

دهبج هه موو ساله له مالییه خوراسان دایین بکری. هاوکات پاشا فه رمانی دا تا ئه سعه دی کامکاری مامووی خه بهر دار بکه ن که کاری و امان کردوو به پاره کesh دهبج له ناو به لکه میژوو ییه ده ر بازیه کاندای بنووسریت

مانگی شهعبان ۱۲۶۵

[ئهم به پاره له سه رده می ده سه لاتداریتی میرزا ته قی خانی ئه میر که بیردا نووسراوه.]

ریزگرتن له سه رتیپ بیهبود خانی جه لایر ده سه لاتداری که لات، له لایه ن

روکنوددهوله وه

فه رمانی ده رپرینی مه قامی سه رتیپی بیهبود خان له به رده ستمدا نییه و نازانم له چ کاتیپ و به پیشنیاری چ که سیپ بووه ته سه رتیپ. ده لین که نیزاموددهوله حاکمی ولاتی خوراسان له گهل ئه ودا به بنایه تی خوشی بووه، دوا ی نیزاموددهوله موحه ممه د ناسر خانی زه هیروددهوله ی قاجار له سالی ۱۲۹۲ تا ۱۲۹۳ حاکمی ولاتی خوراسان بوو که له م ساله دا فه وتی کرد و موحه ممه د ته قی میرزای روکنوددهوله برای ناسرئهدین شا ده بیته ده سه لاتداری خوراسان و تا سالی ۱۹۲۸ هه ر به رده وام ده میئن.

بیگومان به داخوازی روکنوددهوله، ناسرئهدین شا بیهبوددخانی تا راده ی سه رتیپی که یاندوو.

ئیسنا نامه یه ک ده خوینن که روکنوددهوله بو بیهبوددخانی جه لایر له سالی ۱۲۹۷ دا ناردبووی:

راپوئرت و باسی سی سه ری برای تور که مه نه کانی تالانکه ر و قراخان سه ردار ی تورکمان که دیل کراوه و بو مه شه د ناردراون ده کات. مؤری روکنوددهوله له ژیر دیپی هه وه لدا بیندراوه.

«هوو ئه للاهوتهعالا»

مؤری روکنوددهوله له لای راستی به لکه

موقەرریبۆلخاقان بیهبوودخان سهرتیپی دهسهلاتداری کهلاتی موعهزیز بزانی نووسراوهی موقهرریبۆلخاقان بیندرا^{۵۸}. خزمهت و گهوارهیی ئیوه کهناردنی قراخان سهرداری تورکمان و سی سهری بهنیزه کراوهوه، بوو حاکی زۆر خوشحال کرد. زۆر له وشکاری موقهرریبۆلخاقان لهسهر ههدهدی کهلات خوشحال و پازیم؛ چوونکه له خزمهت و زهحمهت هیچ کهمهتره میان نه کردووه. قراخانیش به جهزای خۆی گهیشته و پههیهتهکان و دانیشتوانی سهرحهده ئاسووده بوون. پینهوه^{۵۹} و گهیانندی مواجوی هیزو سهربازهکانیش پراوه. بۆ جیهجی کردنی ئهو کاروبارانهی که داوای کردبوو، هاتبوو بۆ ئهرزی ئهقهدهس، ههرچی زووتر بگهپهتهوه.

غهپههی جهمادی ئهوههل

روکنودهوهله داوای بینینی ئهم نامه که بهردهسته کهی نووسیووی له نیوان دپری ههوههل و دووههمدا دهنووسی^{۶۰}:

بیهبوودخان، داوای هاتنی زهینولعابدین بۆ مهشههد و داوای ئهوهی که موچه و پوول به سهربازان درا و پیکوپیک کران و لهبابهت سهرحهدهداتی کهلات و قهراولخانه بیخهه بووی، دهبی ههرچی زووتر بیی بۆ ئهرزی ئهقهدهس کاروبارهکان جیهجی کهیت و بگهپهتهوه^{۶۱}.

«فهرمانی نهیروودهوهله والی خوراسان بۆ دهسهلاتداری کهلات سهبارته به لهوهپری مهپهکان له خاکی پرووسیه»

داوای ئهوه که پرووسیه باکووری خوراسانی له سالی ۱۲۹۹ی مانگی به زۆر داگیر کرد و له ئیرانی جیا کردهوه مهپدارهکان و خپلهکیهکانی کوردی خوراسان مهجیووور بوون مهپهکانیان بوهن بۆ خاکی رووسیه و پارهکشی بهدهولهتی ئهوان بدهن.

۵۸- دهلین بیهبوودخان داوای کردبوو کهبچپهته لای روکنودهوهله ویستهکانی پینی بلی.

۵۹- چهند وشهپیک نهخویندراوهتهوه.

۶۰- نووسراوهکه زۆر ورد و خراپ نووسراوو، ئهگهر دروستم خویندبی، شاکارم کردووه.

۶۱- بهلگهی ئاغای عهباس خانی جهلایره.

شازاده سولتان حوسین میرزا نه یرو دده و له که گه وره یه کی زالم بوو و له سالی ۱۳۱۸ ی مانگی دا، پاش مردنی رو کنود دده و له ببوه گه وره ی خوراسان و تا سالی ۱۳۲۳ هر به رده وام بوو. له م ساله دا خه لک که به نه ستو هاتوون لایان برد. ^{۶۲} عه لی نه قی میرزا رو کنود دده و له کوری میرزا ته قی له جیگای نه و دانیش.

له م ده ستوره دا دهرده که وئ که بنه ماله ی جه لایر تا سالی ۱۳۲۰ ی مانگی ده سه لاتدار نه بوون و فه تحعه لی خان واته فه تحولمه لیک ی دوا یی کوری بیه بوود خانی نایبول حکوومه و موحه ممه دره زاخانی شو جاعولمه لیک ی هه زاره یی باوکی سه وله تولسه لته نه ی دوا یی که له بهرگی شه شه م باسی لیده کری، ده سه لاتداری که لات بووه، نه مه یش نامه که:

هو

(له سووچی راسته وه موری نه یرو دده و له ده بیندری)

نه میرولئومه را موحه ممه دره زاخانی شو جاعولمه لیک ده سه لاتداری که لات به پیی بریارنامه ی تازه که به دایره ی گومرک گه یشتووه، هر کهس مه ره کانی بو له وه پو خاکی رووسییه بهریت له بو هر مه ریک ده بی قرانیک له لای پیاوی گومرک دابنی که دوا ی گه رانه وه وه ریده گریته وه؛ به لام پیاوی گومرک له خاکستره وه ^{۶۳} رایگه یاندووه که ده ولت هاو پیی نه کردوین. جا بو یه بهم جو ره له لایه ن نه میرولئومه راوه ده نووسین که تا ده توانن هاو کاریمان بکه ن و هر کهس مه ریکی له سه رحه ددی خاکستره وه بو خاکی رووس برد، پوولی دیاری کراو بدات. نه گهر نه یتوانی پووله که بدات شتیکی تر به بارمه داده نی، هه تا حه یوانه کان ده گهر پنیته وه که نه گهر نه یگه رانه وه بهر پرسه ^{۶۴}. که و ابوو موقه پیتولخاقانی

۶۲- تاریخ رجال ایران، مهدی بامداد. ب ۲، ل ۸۷

۶۳- خاکستر دیهاتیکی ناوه دان و قهره باخی نیوان که لات و لاینه. خه لکه که ی زیاتر له کورده کانی شادلوون، جاران مالوتیجاره ی ئیران بو رووسییه له وپوه ده رویش، گومرک و کاروانسرای زوری بوو که نه مرقه ویران بووه.

۶۴- نرخی مهرو مالات له رووسییه گرانتر بوو. جا بو یه مه ره کانیا ن له وئ ده فروشت و له گه رانه وه دا له کاتی بههار ده یانوت که مه ره کانیا ن مردوون یان گورگ خواردوونی. بو بهرگری کردن له م

فەتەحەلی خان نایبۆلحکوومەهی کەلات [وشەیهک نەخویندراوہ تەوہ] حوکمی گەورە بەرپۆہ دەبات. (زێقەعدەهی ۱۳۲۰)

نەسپە پێشکەشیەکانی ئەمیرەکانی خوراسان بۆ دەرباری تاران^{۶۵}

ئەو جۆرەیی کە بیوہ عادتە، ئەمیرەکان دەبوايە خۆیان ئەسپ بکڕن یان تەنخواکەیی عەینەدەوڵە بدەن تا لەوێ ئامادەبکری. کەوابوو دوو سەر حەییوان نرخی دووسەر ئەسپ پروومییە و دوو ئەسپ نرخی دوو دەست جلو بەرگە.

ئەوہی ماوہ تەوہ:

ئەسەدووللا بەگ نایبی گەور چووہ تە دەر.

دەرەجەز دووسەر حەییوان، بجنووردسی سەر حەییوان، قووجان سی سەر حەییوان. (لەپەرەوێزی بەلگەدا نووسراوہ.)
جەنابی موستەشارولسەلتەنە، ھەر واکە عادت و پەسمە بۆ ھەر قەبزی ئالفی ئەسپەکانی گەور بدات...

پەزی ناوی سوارەکانی کەلات کە سانیان داوہ

نوور موحمەد بەگ کوری خان موحمەد بەگ ئەسپی تیزیلی ھەشت سالاہ،
حەسەن بەگ کوری ئیسماعیل بەگ ئەسپی قەرەیی قاوہیی ھەشت سال،
عەلی ئەکبەر کوری حاجی موحمەد حەسەن ئەسپی قزل سوور چوار سالاہ،
بەدەل بەگ کوری میرزا خان بەگ ئەسپی قزل سوور سی سالاہ، تەمرخان کوری

کارەساتە دەوڵەت خۆی تیکەلی کرد؛ بەلام ئەویش بەکەلک نەھات، تەنانت رینگایەک بوو کە پیاوی گومرک بوولیان وەدەست دەکەوت ھەر کەسیک ئەوہی کە پنیوێست بوو، دەی دا و ھەر جۆرە کاریک کە پنی خۆش بوو، بەرپۆہی دەبرد.

۶۵- بەلگەیی ئاغای عەبباس خانی جەلایرە. کاتی بەلگە دیار نییە، پەنگە ھی سەردەمی سەدارەتی عەینوددەوڵە و پێش لە مەشرووتییەت و کاتی موزە فەرەدین شا و سالی ۱۳۲۴ی مانگی بیت.

سالار بهگ ئه سپی قزل سوور شەش ساله، جان موحه ممه د کورې موحه ممه د قولی ئه سپی بئ ته من و ږهنگ، ئیسماعیل بهگ کورې ئیبراهیم بهگ ئه سپی قزل سوور حهوت ساله، حه جی موحه ممه د بهگ کورې نوور موحه ممه د بهگ ئه سپی که رهند سئ ساله، ئیسماعیل خان کورې ئیبراهیم خان ئه سپی قاوه یی شەش ساله، خان موحه ممه د کورې موحه ممه د قولی ئه سپی قزل سوور سئ ساله،

تیره ی کۆسانلوی کوردی ناوکه لات

میهراب بهگ کورې حه یدره قولی بهگ ئه سپی قاوه یی شەش ساله، حه یدره قولی بهگ کورې میهراب بهگ باوکی میهراب بهگی پیښوو ئه سپی بئ ته من و ږهنگ، جه عفر بهگ کورې حاجی موحه ممه د قولی ئه سپی قزل سوور حهوت ساله، سه عاده تهلی بهگ کورې حاجی مورشید ئه سپی قاوه یی سئ ساله، نهجه فقولی بهگ کورې حاجی ئیسماعیل ئه سپی قاوه یی دووپی سپی پینج ساله

که بوود گونبه د: عه بباس بهگ کورې [هیچی تر نه نوو سراوه]، میرزا موحه ممه د عهلی کورې مه لاجه عفر ئه سپی سه مهن د سئ ساله، ره زاقولی بهگ کورې ئیمان بهگ ئه سپی قاوه یی شەش سال، ئه حمه د کورې که ربه لایی حوسین خان ئه سپی قاوه یی هشت سال، که ربه لایی ره حمانقولی کورې کوره که ی زهینه لی دووه م ئه سپی قاوه یی دووپی سپی پینج ساله، سوله یمان بهگ کورې نییه تی

گه رۆ: عاشور قولی بهگ کورې که ربه لایی عه بباس ئه سپی قاوه یی شەش ساله، بیه بوود کورې موحه ممه د حه سن بهگ ئه سپی قاوه یی حهوت ساله.

تیره ی کوردی ئه رده لان: ئیبراهیم بهگ کورې حوسینقولی بهگ ئه سپی سه مهن د چوار ساله، حوسین خان بهگ کورې ته مرخان ئه سپی قزل سوور هشت ساله، بهرات کورې موحه ممه د عهلی. ئه سپی قزل سوور حهوت ساله، غولام ږهزا کورې عه وزه عهلی ئه سپی کۆرهند سئ ساله.

تیره ی جات قه له زوو: غولام عهلی بهگ کورې که ربه لایی به دهل ئه سپی کۆرهند سئ سال که ربه لایی ږه مهران کورې که ربه لایی ئیسماعیل ئه سپی قره که هره

ههشت سال جه عفر بهگ کۆری که به لای موحه ممه د ئه سپی کۆر هند سئ ساله .
تیره ی یهنگی جه قه له زوو: حوسینقولی کۆری حه زره تقولی ئه سپی
نییه، وه لیخان کۆری نادرخان ئه سپی قاوه یی پینج ساله .

یهنگی ئاقداش: وه لیخان بهگ کۆری چه قور به هادور ئه سپی قاوه یی ههشت
ساله . مورادخان بهگ کۆری ئاغا عه لی که یخوا ئه سپی قزل شهش ساله، ئه لاله زهر
کۆری ته هماسب که یخوا ئه سپی قزل شهش ساله، موحه ممه د به هادور کۆری
رهمه زان به هادور ئه سپی کۆر هند حه وت ساله .

ئاقداش: دۆلخان کۆری وه لیخان ئه سپی سه مه ند پینج ساله، ئیبراهیم کۆری
خانگه لدی ئه سپی قاوه یی شهش ساله .

ته فته: حاجی بهگ دوردی بهگ کۆری به هادور ئه سپی قزل پینج ساله .

دهره وه ی که لات:

لایین: ئه حممه د خان بهگ کۆری حاجی ئه کبه ر خان بهگ سو فیانلوو نایی
لایین ئه سپی قزل ههشت ساله، ره حمه تولابهگ کۆری حاجی ئاغا گولی بهگ
سو فیانلوو ئه سپی مله چوار ساله، حاجی ده مه رخان کۆری موحه ممه د خان ئه سپی
قاوه یی چوار ساله، سوله یمان بهگ کۆری باقری که یخوا ئه سپی کۆر هند ههشت
ساله، حوسینقولی کۆری عه سکه ری که یخوا ئه سپی کۆر هند ههشت ساله .

سه رکان: ئاغا جان بهگ کۆری ئیسماعیل بهکی سه رکانی ئه سپی قاوه یی چوار
ساله، حه یدره بهگ کۆری بابا خان بهگ ئه سپی قره که ره سئ ساله، ئایدینه قولی
کۆری حاجی عیسا خان ئه سپی مه له سئ ساله .

ئینگده لیگ (ئیده لوو): عیسا کۆری که به لای حه یدره ئه سپی که رهند پینج ساله،
موحه ممه د حه سه ن مه رگان کۆری قوربانعه لی که یخوا ئه سپی قاوه یی چوار ساله،
موحه ممه د تاهیر کۆری که به لای ئیسماعیل ئه سپی مه له چوار ساله .

ئه رچه نگان: بیگلر کۆری موحه ممه د ئیبراهیم بهگ ئه سپی قهره که ههر شهش
سال، عه باسقولی بهگی کۆری موحه ممه د باقر ئه سپی قهره که ههر سئ ساله .

كوردەكانى سىنانى:

غولامرەزا كۆرى موحەممەد خان ئەسپى قىزىل سوور چوار سالە، قوربانغەلى كۆرى سارخان مەرگان ئەسپى كۆرەند پىنچ سالە، رەھىم كۆرى خانگەلدى ئەسپى قاوھى سى سالە، حوسپىن كۆرى ئىسماعىل كەيخوا ئەسپى مەلە چوار سالە، موحەممەد خان كۆرى موراڧ خان ئەسپى قىزىل سوور چوار سالە.

چەرەم (كوردەكانى بادلاتلوو): غەلى كۆرى كەرەبەلایى رەمەزان ئەسپى مەلە حەوت سالە، كەرەم كەيخوا كۆرى كەرەبەلایى قوربان ئەسپى قىزىل حەوت سالە، كەرەبەلایى ئەسغەر كۆرى كەرەبەلایى رەمەزان ئەسپى قاوھى سى سالە، بەرات كەيخوا كۆرى غەزىز خان ئەسپى قاوھى پىنچ سالە.

جىرڧ (ژىرڧ): غەباس كۆرى موحەممەد غەلى كەيخوا ئەسپى قىزىل پىنچ سالە، رەدە: موحەممەد بەگ كۆرى حاجى دروستغەلى ئەسپى قاوھى چوار سالە، كەرەبەلایى غەبدولكەرەم كۆرى ئىسماعىل كەيخوا ئەسپى قىزىل سى سالە، رەحمان كۆرى مووسا ئەسپى قىزىل سوور ھەشت سالە.

قەلغەنوئى (كوردەكانى شىخوانلوو): موحەممەد كەيخوا كۆرى حاجى موئمن ئەسپى كۆرەند سى سالە، سەلىم خان كۆرى موحەممەد غەلى ئەسپى قىزىل سوور پىنچ سالە، رەمەزان كۆرى ھەزرەتقولى ئەسپى قاوھى ھەشت سال، موحەممەد سادىق كۆرى حاجى تەمرخان ئەسپى مەلە چوار سال.

سەررۇود: موحەممەد غەلى كۆرى كەرەبەلایى حوسپىن ئەسپى مەلە چوار سالە قراتىكان: كەرەبەلایى غولامغەلى كۆرى ئاغا موحەممەد بەگ ئەسپى قاوھى ھەشت سالە، غەبدوررەحمان بەگ كۆرى سولتانغەلى ئەسپى قىزىل سوور حەوت سالە، ھەسەن بەگ كۆرى ئىبراھىم بەگ ئەسپى قىزىل سوور چوار سالە، پۇلا بەگ كۆرى سالار ئەسپى قاوھى چوار سالە.

زووى خواروو: خودا وىردى بەگ كۆرى ئاغا ھەسەنغەلى ئەسپى قىزىل سوور چوار سالە، سولتان موحەممەد كۆرى ئىمام وىردى بەگ ئەسپى مەلە چوار سالە،

حهسەن کۆری عەلی ئەحمەد بەگ ئەسپی قاوھیی ھەوت سالە، نادر ھوسین بەگ کۆری ئاغا ھەسەنعەلی ئەسپی مەلەھەوت سالە.

زوووی ژوووروو: ئیسحاق کویخا کۆری کەرەلایی ئیسماعیل ئەسپی قزل شەش سالە، ئاتا کویخا کۆری ھەسەن خان ئەسپی قاوھیی پینج سالە، چنار ھیزانلوو (کوردی ھیزولانلو): موھەممەد عەلی یووزباشی کۆری ئەحمەد خانی یووزباشی ئەسپی قزل شەشە سالە.

خەروو: غولامەزا ئاغا کۆری ئاغا چووپان ئەسپی قاوھیی، ڕەمەزان کۆری نەورۆز عەلی ئەسپی قاوھیی، ھەسەن کۆری کازم بەگ ئەسپی قاوھیی، فەزلولا کۆری ھەسەن خان ئەسپی کەھەر پینج سالە، ڕەمەزان کۆری قوربانعەلی ئەسپی کرەیی قاوھیی، غولامحوسین کۆری غولامعەباس ئەسپی مەلە سێ سالە، قاسمەلی بەگ کۆری نیبەتی موھەممەد ڕەزاخان قزل ھەوت سالە، مەلیک کۆری غولامەزا کەرەند سێ سالە، کەرەلایی غولامەلی کۆری زیتەل ئەسپی قاوھیی ھەشت سالە،

بە لێکەکانی خە لکی بجنوورد و باروئوخی بجنوورد لە ڕۆژنامەکانی ھەوێ

مەشرووتە

بەداخەوێ خە لکی بجنوورد ھێشتا وەکوو پینجسەد سال لەمەوبەر دەژین و لەدەستە ی یاغییەکانن، ئەگەرچی خە لکی ھەموو دیھاتیکی ئێران بە مەشرووتییەت خۆشحالن و ھاتن ئەنجومەنی نە تەوہییان درووست کردوو و دەیانھەوێ کاروبارەکانیان بەرنە پێش. خە لکی بجنوورد ھەر خۆیان دەبینن و شتی تریان پێ ھەلەبە. لە دوا ی ئەم ھەموو ھەراوھووریا ئێستە تازە دەیانھەوێ ئەنجومەنیک درووست بکەن و نوێنەر دەنێرن بۆ پارلەمان. جا بۆیە دوو ڕۆژ لەمەوپێش کۆبوونەوہیەکیان بوو تا چەند کەس لە نیوانی خۆیان ھەلبژێرن.

شیخ موھەممەد عەلی مودیروی ڕۆژنامە ی بەشارەت ل ٤ ژمارە ٢٧ سالی ١٣٢٥ لە درێژە ی باسی بجنوورد دەلێن: «تاقمیکیش گوتووینە کە ئەبێ ئێمە ھەلبژێرن بۆ وێنە حاجی جەغفەر قوڵی عەتتار کۆبوونەوہیێکی لە مالی خۆیدا

رېڭ خستبوو و جەمەتە تېكى داوت كر دبوو كه ئەو ھەلبۇزىرن.

لەھەو ھەلدا مېوانە كان لەسەر ئەو ھى كه لەسەر ھە دانىشتن يا لە خوار ھە، دەمە تەقەيان بوو ولەدوايىدا كەربەلایى ەلى ئەكبەرى نامى وتى: ئىو ھەختى ھەلدەبۇزىردىن كەزۇربەى دەنگ بىنن. كۆبۇنەو ھە بەشلەزايى گوزەرا سبەينى ھە ھەمووى خەلك ھاتبوون دووكانە كانيان بەست و لە مزگەوتى حاجى مىرزا بابا _ كە مامۇستايىكى بەلدەبوو _ كۆبۇنەو، دواى قسە و باسكى زۇر جەنابى ئاغايان لە لاين مامۇستاكەن و فەقىكانەو ھەلبۇزارد و حاجى ەلى ئەكبەر جاجوورى و حاجى مەھدى لە لاين سەوداگەران و كەربەلایى مورتەزا لە لاين كەسبكارەكان و ئاغا حەيب و حاجى موحەممەد لە لاين زەويندارەكان و جووتيارەكانەو ھەلبۇزىردان؛ بەلام لەبەر ئەو ھى كە ھەمووى خەلكى بجنوورد تووشى خۇبايى بوون ببوون دانانى ئەنجوومەن كۆسپى زۇرى تىدايە، چوونكە دوو نەفەرى ھاودل و ھاوړى نابىندى و بەم جۆرە و لە بۇدوژمنايەتى كردن لەگەل يەك بەتوور كەمەنەكان دەلەين: وەرن ئەلئەمانى بکەن.

لەم چەند رۆژەدا پەرتەوازەيى و دوولايەنى خەلك بوو بەھۆى كوژرانى شەش كەس لەدېھاتىەكانى موحەممەد ئاوا و راز كەچوار فرسەخ لىك دوورن. بەدەستى سى سوارى توركەمەن لە رۆژى رووناكدا و ھىچ كەسپىك لەسوارەكانى قەلە دەوورونزىكەكان بەشوپن ئەم سوارانەدا نەچوون. نازانم ئەم شەجەرەپىسەى دوژمنى و دوولايەنى ھەى لە ناو دلى ئىمەدا دەپس؟ تاكەى دەبى توركەمەنەكان بۇ رشتنى خۇينى براى دىنى و بەدىل گرتنى ژنان داوت بکەين و لەدوايشدا بلەين خەتاي دەولەتە. خاك بەسەرى ئەم خەلكە بىغىرەتە كە لەبەر دوژمنايەتى نىو خۇ، نامووسى خۇيان بە دەست بىگانە دەدەن و ئەوجار ئەلەين دەولەت بىدەسەلا تە.

دوورنەچىن، دواى تەواو بوونى كۆ بوونەو، حاجى جەعفەرى قولى كە ناومان برد، كاتى كە ناوى خۇى لە نىو ھەلبۇزىرداوەكاندا نەدى، رقى لە كەربەلایى ەلى ئەكبەر ھەلگرت و لەگەل خزم وتيرەى خۇى كەوتنە گيانى و وتیان بۇ چى دوینى وت كە ھەلبۇزاردنى تۆ بە زۇربەى دەنگ دەكرى؟

دهبین! ئا بهم بارودۆخهوه دهمانهوی پیش کهوین. ههیهات، ههیهات!!!
 حهیف!! ههزار حهیف. ئیمزا مهحفووژ(نههیئیی)^{۶۶}
 مهکتوویی بجنوورد-

.... ئیستا که سهردهمی عاشوورا و پرسهی چهزهرتی حسینه، دهولهتیش
 ههلی بۆ ههلهکهوتبوو ومهجليسی رهوزه خۆیندنی دانابوو، گهرچی جارن
 وای نهئهکرد، نان و چیشتیان دهدا، شتیان دهبهخشی وکۆمهکیان به فهقیرونهدار
 دهکرد و ههموو شهوی چایی وشهرهت ویهک قران پوولیان به فهقیرهکان دهدا
 وجلوبه رگیان به رهوزه خۆینهکان دهدا وله رهۆژی عاشوورایش دیاری وپوولیان به
 تیخزنهکان دهدا.

چهند سال بوو که دهولهت بهم جۆره له بجنوورد پرسه ی نهدهگرت. ههروهها
 ئاکاری دهولهت سهبارهت بهخهلهک به تهواوهتی گۆرپوو. زۆر به نهرمی و
 میهرهبانیهوه له گهله خهلهک دهجوولانهوه.^{۶۷}

نامه‌ی موحه‌مه‌د عه‌لی شای ده‌رکراو له‌باره‌ی شوجاعوده‌وله‌ی زه‌عه‌ف‌رائلوو

موحه‌مه‌د عه‌لی شای قاجار که له ۲۷ی جهمادیوسسانی ۱۳۲۷ی مانگی تاج
 و تهختی لی‌سه‌ندراوه و هه‌لات بۆ رووسییه، دوا‌ی ماوه‌یه‌یک بۆ وه‌ده‌ست هیئانی
 دووباره‌ی تاج و تهخت له‌ ریگهی مازنده‌ران هاته‌ نیو ئیران و تورکه‌مه‌نه‌کانی
 غه‌راوی قه‌رابی و راسائی که له‌و تیره‌ هه‌ره‌ گرینگانه‌ بوون که یارمه‌تی
 موحه‌مه‌د عه‌لی شایان دا. موحه‌مه‌د عه‌لی شا له‌ یه‌کیک له‌ نامه‌ نه‌هیئیه‌کاندا
 بۆ لایه‌نگریکی خۆی ده‌نووسی:

به‌ پێویستم زانی که‌ ئەم دووباسه‌ خیرا بنووسم. هه‌وه‌ل دیاره‌ که‌ راسائیه‌کان له‌
 تیره‌کانی تورکه‌مه‌ن به‌ یارمه‌تی دۆستی به‌رپۆزی ئیمه‌ که‌ له‌ گۆنبه‌ده‌ له‌ گه‌ل

۶۶- رهۆژنامه‌ی به‌شاره‌ت، لاپه‌ره‌ی ۴ ژماره‌ی ۲۸ ده‌وره‌ی هه‌وه‌ل، سالی ۱۳۲۵ی مانگی.

۶۷- رهۆژنامه‌ی خورشید، لاپه‌ره‌ی ۷ نومه‌ره‌ی ۲ سالی ۱۳۲۵ی مانگی.

تور که مهنه کانی حه سه ن خانی غه رای^{۶۸} له بهین دابوو و کاره که ی ریک و پیک کردوو و خویشی سبهینی ده گاته بهر موه، نه گهر ئاوا بی نیعمه تی خوداییه چونکه کاری ئیمه له شاهرود باشتر ده چپته پیشه وه تا نه و کاته ی که حه سه ن خان ده گاته بهر موه، ئه م باسه هه روا نه هی نی بمینیت.

دوو هه م ئینگلیزه کان له جوولانه وه ی ئه و داوای لیبوردنیان کردوو. سیهه م ئیستا برووسکه ی شیخ ئیسماعیل^{۶۹} به ده ست گه یشت شو جاعود ده وه لای قووچانی قووچان و ده ره جه زی گرتوو.

واژۆی کورتی موحه ممه د عه لی شا^{۷۰}

بیگومان نامه ی سه ره وه بۆ ترساندن ی هی زی به ره له ست وه به ده ست هی نانی دلی لایه نگران بۆ ده سه لاتداریک نووسراوه و ته نیا بۆ خو هه لکیشان بووه، چونکه شو جاعود ده وه لای و کورده کانی زه عفهرانلوو به رانه ر به هاتنی پرووسه کان بۆ ئیران راوه ستابوون و کاتی بۆ مباران کردنی حه ره م جه جووخان و هاوړیکانی تا ئاخین کات له ناو حه ره م دا شه ریان کرد. بۆ مبارانی پرووسه کان له مه شه د و بیجورمه تی به بارگای ئیمامی هه شتوم نه ته نیا خه لکی قووچان به لکوو هه موو خه لکی خوراسان و ئیرانی له رامیاری پرووس و ئینگلیس بیزار کرد. جا بۆیه له وه نه ئه چوو که خه لکی خوراسان یارمه تی بدن. له لایه کی دیکه وه شو جاعود ده وه لای له هیچ کاتی کدا بۆ داگیر کردنی ده ره گه ز هه ولی نه دابوو.

شالیاری موختاری ئینگلیس له ئیرانه وه برووسکه ییکی بۆ له ندن نارد که تیدا نووسراوه موحه ممه د عه لی شا بۆ نیو تور که مهنه کان گه راوه ته وه و بۆ رابه رانی خیلاتی کورد و تور که مهن نامه ی نووسیوو و داوای پشتیوانی لی کردوون. بۆ وینه بۆ سه ردار موعه زیزی ئیلخانی بجنوورد که له به ندیخانه ی مه شروو ته خوازان رزگار ببوو

۶۸- حه سه ن خان له تور که مهنه کانی غه رای که به قه رای و غه روا یش ناوبانگیان هیه، لقی که یه موون.

۶۹- له مه لاکانی قووچان.

۷۰- نامه میژوویه کانی سه رده می قاجاریه، ئیبراهیمی سه فایی، ل ۱۴۲.

و گه‌رابوومه بۆ بجنوورد. ئەمەش برووسکه‌که: له تاران بۆ له‌ندهن ۲۸ ژوئیه ۱۹۱۱ به‌رامبه‌ر به سێ پووشپه‌ری ۱۲۹۰

له سێر بارکیله‌وه بو سێر ئیله‌وارد گێری

موحه‌ممەد عه‌لی شا بۆ ئێران گه‌راوه‌ته‌وه و به‌چوارسه‌د که‌سه‌وه شاهروودی گرتووه، به‌رمو تاران و گه‌وره‌ی خوراسان و هه‌روه‌ها گه‌وره‌ی بجنوورد. سه‌ردار موعه‌زیزی شادلوو- برووسکه‌ی ناردوووه و هه‌له‌کانی پیشووی ئه‌وانی پێیان به‌خشیوه، واده‌ی داوه که مه‌جلیس به‌رپۆه به‌ریت.^{۷۱}

له برووسکه‌ی نومه‌ری ۳۰۶ به‌رانبه‌ری ۲۵ ئووتی ۱۹۱۱ خه‌به‌ری به له‌ندهن داوه که: خیلانی تورکه‌مه‌ن تا ۲۵ میلی ئارادان^{۷۲} له‌رپی مه‌شه‌ده‌وه چوونه‌ته پیش. هه‌لبه‌ته ناردنی ئەم برووسکانه و کاره‌ساته‌کانی موحه‌ممەدعه‌لی شا له نیوان مه‌لاکانی مه‌شه‌د جیاوازی دروست کرد و ب‌رپک له‌وان وه‌کوو تالیبولحه‌ق لایه‌نی موحه‌ممەد عه‌لی شایان گرت به‌لام له نیوان کورده‌کانی خوراسان که‌سیک به‌ئینی به موحه‌ممەد عه‌لی شاه‌ندا و دژ به مه‌شرووته نه‌هه‌ستان له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که سه‌ردار موعه‌زیزی ئیلخانی بجنوورد و هه‌روه‌ها شوجاعودده‌وله‌ی ئیلخانی قووچان که‌چهند سال له تاران له به‌ندیخانه دا بوون و له ژێر چاوه‌دیری مه‌شرووته‌خوازانه‌دا، پشتیوانی ئینگلیسه‌کانیان له‌مه‌شرووته‌خوازان به‌چاو دیبوو و ده‌یانزانی که لایه‌نگرانی رووس لهم کایه‌رامیاره‌دا ئه‌یدۆرین.

به‌لگه‌کانی خه‌لکی قووچان له‌هه‌وله‌ی مه‌شرووته‌وه که میرزا ئه‌بولقاسم خان به‌دوای لا‌بردنی ئه‌میرحوسین خان کوری ئاسه‌فودده‌وله به‌هکوومه‌ت گه‌یشت و چهند به‌را به‌ر مالیه‌ی له‌خه‌لک وه‌رده‌گرت و زولمی زۆری کرد.

پىزى مائىھى قوۋچان

۵ تىمەن	كەلاتە زىمۇ
۷ تىمەن	بەگ نەزەر
۱۷ تىمەن	لەل ئاباد
۲۴ تىمەن	شۆرجە
۱۷ تىمەن و دوو پىيال و نىو	يساقى
۵ تىمەن	خەلانىلوو
۱۵۰ تىمەن	جافكانلوو
۲۰۰ تىمەن	مەشكانلوو
۲۰۰ تىمەن	وېرانلوو
۱۵ تىمەن	؟...
۱۵ تىمەن	دۇغايى
؟	هەوہدانلوو (هيوہدانلوو)
۱۴ تىمەن	كەلاتەدولو (ھۆدانلوو)
۳۰ تىمەن	نەورۇزى

بەدەست موخەممەد عەزىم خان گەيشت ۱۵۰ تىمەن و... لە پشت لاپەرە كە چەند جۆر پەقەم و تەحويل و تەحوول نووسراوہ . پەقەمە دراوہ كان بە دەست خەتى سياتە، و خوالىخۇشبوو غولامحوسىن پەحىميان ھەلبىزاردەى پيشووى قوۋچان خويىندىەوہ .

ريزي دراوه کاني نيوان ولایت			
١٩٬٠٠٠	٢٠٬٠٠٠	٢١٬٠٠٠	٢٢٬٠٠٠
٢٣٬٠٠٠	٢٤٬٠٠٠	٢٥٬٠٠٠	٢٦٬٠٠٠
٢٧٬٠٠٠	٢٨٬٠٠٠	٢٩٬٠٠٠	٣٠٬٠٠٠
٣١٬٠٠٠	٣٢٬٠٠٠	٣٣٬٠٠٠	٣٤٬٠٠٠
٣٥٬٠٠٠	٣٦٬٠٠٠	٣٧٬٠٠٠	٣٨٬٠٠٠
٣٩٬٠٠٠	٤٠٬٠٠٠	٤١٬٠٠٠	٤٢٬٠٠٠
٤٣٬٠٠٠	٤٤٬٠٠٠	٤٥٬٠٠٠	٤٦٬٠٠٠
٤٧٬٠٠٠	٤٨٬٠٠٠	٤٩٬٠٠٠	٥٠٬٠٠٠
٥١٬٠٠٠	٥٢٬٠٠٠	٥٣٬٠٠٠	٥٤٬٠٠٠
٥٥٬٠٠٠	٥٦٬٠٠٠	٥٧٬٠٠٠	٥٨٬٠٠٠
٥٩٬٠٠٠	٦٠٬٠٠٠	٦١٬٠٠٠	٦٢٬٠٠٠
٦٣٬٠٠٠	٦٤٬٠٠٠	٦٥٬٠٠٠	٦٦٬٠٠٠
٦٧٬٠٠٠	٦٨٬٠٠٠	٦٩٬٠٠٠	٧٠٬٠٠٠
٧١٬٠٠٠	٧٢٬٠٠٠	٧٣٬٠٠٠	٧٤٬٠٠٠
٧٥٬٠٠٠	٧٦٬٠٠٠	٧٧٬٠٠٠	٧٨٬٠٠٠
٧٩٬٠٠٠	٨٠٬٠٠٠	٨١٬٠٠٠	٨٢٬٠٠٠
٨٣٬٠٠٠	٨٤٬٠٠٠	٨٥٬٠٠٠	٨٦٬٠٠٠
٨٧٬٠٠٠	٨٨٬٠٠٠	٨٩٬٠٠٠	٩٠٬٠٠٠
٩١٬٠٠٠	٩٢٬٠٠٠	٩٣٬٠٠٠	٩٤٬٠٠٠
٩٥٬٠٠٠	٩٦٬٠٠٠	٩٧٬٠٠٠	٩٨٬٠٠٠
٩٩٬٠٠٠	١٠٠٬٠٠٠	١٠١٬٠٠٠	١٠٢٬٠٠٠
١٠٣٬٠٠٠	١٠٤٬٠٠٠	١٠٥٬٠٠٠	١٠٦٬٠٠٠
١٠٧٬٠٠٠	١٠٨٬٠٠٠	١٠٩٬٠٠٠	١١٠٬٠٠٠
١١١٬٠٠٠	١١٢٬٠٠٠	١١٣٬٠٠٠	١١٤٬٠٠٠
١١٥٬٠٠٠	١١٦٬٠٠٠	١١٧٬٠٠٠	١١٨٬٠٠٠
١١٩٬٠٠٠	١٢٠٬٠٠٠	١٢١٬٠٠٠	١٢٢٬٠٠٠
١٢٣٬٠٠٠	١٢٤٬٠٠٠	١٢٥٬٠٠٠	١٢٦٬٠٠٠
١٢٧٬٠٠٠	١٢٨٬٠٠٠	١٢٩٬٠٠٠	١٣٠٬٠٠٠
١٣١٬٠٠٠	١٣٢٬٠٠٠	١٣٣٬٠٠٠	١٣٤٬٠٠٠
١٣٥٬٠٠٠	١٣٦٬٠٠٠	١٣٧٬٠٠٠	١٣٨٬٠٠٠
١٣٩٬٠٠٠	١٤٠٬٠٠٠	١٤١٬٠٠٠	١٤٢٬٠٠٠
١٤٣٬٠٠٠	١٤٤٬٠٠٠	١٤٥٬٠٠٠	١٤٦٬٠٠٠
١٤٧٬٠٠٠	١٤٨٬٠٠٠	١٤٩٬٠٠٠	١٥٠٬٠٠٠
١٥١٬٠٠٠	١٥٢٬٠٠٠	١٥٣٬٠٠٠	١٥٤٬٠٠٠
١٥٥٬٠٠٠	١٥٦٬٠٠٠	١٥٧٬٠٠٠	١٥٨٬٠٠٠
١٥٩٬٠٠٠	١٦٠٬٠٠٠	١٦١٬٠٠٠	١٦٢٬٠٠٠
١٦٣٬٠٠٠	١٦٤٬٠٠٠	١٦٥٬٠٠٠	١٦٦٬٠٠٠
١٦٧٬٠٠٠	١٦٨٬٠٠٠	١٦٩٬٠٠٠	١٧٠٬٠٠٠
١٧١٬٠٠٠	١٧٢٬٠٠٠	١٧٣٬٠٠٠	١٧٤٬٠٠٠
١٧٥٬٠٠٠	١٧٦٬٠٠٠	١٧٧٬٠٠٠	١٧٨٬٠٠٠
١٧٩٬٠٠٠	١٨٠٬٠٠٠	١٨١٬٠٠٠	١٨٢٬٠٠٠
١٨٣٬٠٠٠	١٨٤٬٠٠٠	١٨٥٬٠٠٠	١٨٦٬٠٠٠
١٨٧٬٠٠٠	١٨٨٬٠٠٠	١٨٩٬٠٠٠	١٩٠٬٠٠٠
١٩١٬٠٠٠	١٩٢٬٠٠٠	١٩٣٬٠٠٠	١٩٤٬٠٠٠
١٩٥٬٠٠٠	١٩٦٬٠٠٠	١٩٧٬٠٠٠	١٩٨٬٠٠٠
١٩٩٬٠٠٠	٢٠٠٬٠٠٠	٢٠١٬٠٠٠	٢٠٢٬٠٠٠
٢٠٣٬٠٠٠	٢٠٤٬٠٠٠	٢٠٥٬٠٠٠	٢٠٦٬٠٠٠
٢٠٧٬٠٠٠	٢٠٨٬٠٠٠	٢٠٩٬٠٠٠	٢١٠٬٠٠٠
٢١١٬٠٠٠	٢١٢٬٠٠٠	٢١٣٬٠٠٠	٢١٤٬٠٠٠
٢١٥٬٠٠٠	٢١٦٬٠٠٠	٢١٧٬٠٠٠	٢١٨٬٠٠٠
٢١٩٬٠٠٠	٢٢٠٬٠٠٠	٢٢١٬٠٠٠	٢٢٢٬٠٠٠
٢٢٣٬٠٠٠	٢٢٤٬٠٠٠	٢٢٥٬٠٠٠	٢٢٦٬٠٠٠
٢٢٧٬٠٠٠	٢٢٨٬٠٠٠	٢٢٩٬٠٠٠	٢٣٠٬٠٠٠
٢٣١٬٠٠٠	٢٣٢٬٠٠٠	٢٣٣٬٠٠٠	٢٣٤٬٠٠٠
٢٣٥٬٠٠٠	٢٣٦٬٠٠٠	٢٣٧٬٠٠٠	٢٣٨٬٠٠٠
٢٣٩٬٠٠٠	٢٤٠٬٠٠٠	٢٤١٬٠٠٠	٢٤٢٬٠٠٠
٢٤٣٬٠٠٠	٢٤٤٬٠٠٠	٢٤٥٬٠٠٠	٢٤٦٬٠٠٠
٢٤٧٬٠٠٠	٢٤٨٬٠٠٠	٢٤٩٬٠٠٠	٢٥٠٬٠٠٠
٢٥١٬٠٠٠	٢٥٢٬٠٠٠	٢٥٣٬٠٠٠	٢٥٤٬٠٠٠
٢٥٥٬٠٠٠	٢٥٦٬٠٠٠	٢٥٧٬٠٠٠	٢٥٨٬٠٠٠
٢٥٩٬٠٠٠	٢٦٠٬٠٠٠	٢٦١٬٠٠٠	٢٦٢٬٠٠٠
٢٦٣٬٠٠٠	٢٦٤٬٠٠٠	٢٦٥٬٠٠٠	٢٦٦٬٠٠٠
٢٦٧٬٠٠٠	٢٦٨٬٠٠٠	٢٦٩٬٠٠٠	٢٧٠٬٠٠٠
٢٧١٬٠٠٠	٢٧٢٬٠٠٠	٢٧٣٬٠٠٠	٢٧٤٬٠٠٠
٢٧٥٬٠٠٠	٢٧٦٬٠٠٠	٢٧٧٬٠٠٠	٢٧٨٬٠٠٠
٢٧٩٬٠٠٠	٢٨٠٬٠٠٠	٢٨١٬٠٠٠	٢٨٢٬٠٠٠
٢٨٣٬٠٠٠	٢٨٤٬٠٠٠	٢٨٥٬٠٠٠	٢٨٦٬٠٠٠
٢٨٧٬٠٠٠	٢٨٨٬٠٠٠	٢٨٩٬٠٠٠	٢٩٠٬٠٠٠
٢٩١٬٠٠٠	٢٩٢٬٠٠٠	٢٩٣٬٠٠٠	٢٩٤٬٠٠٠
٢٩٥٬٠٠٠	٢٩٦٬٠٠٠	٢٩٧٬٠٠٠	٢٩٨٬٠٠٠
٢٩٩٬٠٠٠	٣٠٠٬٠٠٠	٣٠١٬٠٠٠	٣٠٢٬٠٠٠
٣٠٣٬٠٠٠	٣٠٤٬٠٠٠	٣٠٥٬٠٠٠	٣٠٦٬٠٠٠
٣٠٧٬٠٠٠	٣٠٨٬٠٠٠	٣٠٩٬٠٠٠	٣١٠٬٠٠٠
٣١١٬٠٠٠	٣١٢٬٠٠٠	٣١٣٬٠٠٠	٣١٤٬٠٠٠
٣١٥٬٠٠٠	٣١٦٬٠٠٠	٣١٧٬٠٠٠	٣١٨٬٠٠٠
٣١٩٬٠٠٠	٣٢٠٬٠٠٠	٣٢١٬٠٠٠	٣٢٢٬٠٠٠
٣٢٣٬٠٠٠	٣٢٤٬٠٠٠	٣٢٥٬٠٠٠	٣٢٦٬٠٠٠
٣٢٧٬٠٠٠	٣٢٨٬٠٠٠	٣٢٩٬٠٠٠	٣٣٠٬٠٠٠
٣٣١٬٠٠٠	٣٣٢٬٠٠٠	٣٣٣٬٠٠٠	٣٣٤٬٠٠٠
٣٣٥٬٠٠٠	٣٣٦٬٠٠٠	٣٣٧٬٠٠٠	٣٣٨٬٠٠٠
٣٣٩٬٠٠٠	٣٤٠٬٠٠٠	٣٤١٬٠٠٠	٣٤٢٬٠٠٠
٣٤٣٬٠٠٠	٣٤٤٬٠٠٠	٣٤٥٬٠٠٠	٣٤٦٬٠٠٠
٣٤٧٬٠٠٠	٣٤٨٬٠٠٠	٣٤٩٬٠٠٠	٣٥٠٬٠٠٠
٣٥١٬٠٠٠	٣٥٢٬٠٠٠	٣٥٣٬٠٠٠	٣٥٤٬٠٠٠
٣٥٥٬٠٠٠	٣٥٦٬٠٠٠	٣٥٧٬٠٠٠	٣٥٨٬٠٠٠
٣٥٩٬٠٠٠	٣٦٠٬٠٠٠	٣٦١٬٠٠٠	٣٦٢٬٠٠٠
٣٦٣٬٠٠٠	٣٦٤٬٠٠٠	٣٦٥٬٠٠٠	٣٦٦٬٠٠٠
٣٦٧٬٠٠٠	٣٦٨٬٠٠٠	٣٦٩٬٠٠٠	٣٧٠٬٠٠٠
٣٧١٬٠٠٠	٣٧٢٬٠٠٠	٣٧٣٬٠٠٠	٣٧٤٬٠٠٠
٣٧٥٬٠٠٠	٣٧٦٬٠٠٠	٣٧٧٬٠٠٠	٣٧٨٬٠٠٠
٣٧٩٬٠٠٠	٣٨٠٬٠٠٠	٣٨١٬٠٠٠	٣٨٢٬٠٠٠
٣٨٣٬٠٠٠	٣٨٤٬٠٠٠	٣٨٥٬٠٠٠	٣٨٦٬٠٠٠
٣٨٧٬٠٠٠	٣٨٨٬٠٠٠	٣٨٩٬٠٠٠	٣٩٠٬٠٠٠
٣٩١٬٠٠٠	٣٩٢٬٠٠٠	٣٩٣٬٠٠٠	٣٩٤٬٠٠٠
٣٩٥٬٠٠٠	٣٩٦٬٠٠٠	٣٩٧٬٠٠٠	٣٩٨٬٠٠٠
٣٩٩٬٠٠٠	٤٠٠٬٠٠٠	٤٠١٬٠٠٠	٤٠٢٬٠٠٠
٤٠٣٬٠٠٠	٤٠٤٬٠٠٠	٤٠٥٬٠٠٠	٤٠٦٬٠٠٠
٤٠٧٬٠٠٠	٤٠٨٬٠٠٠	٤٠٩٬٠٠٠	٤١٠٬٠٠٠
٤١١٬٠٠٠	٤١٢٬٠٠٠	٤١٣٬٠٠٠	٤١٤٬٠٠٠
٤١٥٬٠٠٠	٤١٦٬٠٠٠	٤١٧٬٠٠٠	٤١٨٬٠٠٠
٤١٩٬٠٠٠	٤٢٠٬٠٠٠	٤٢١٬٠٠٠	٤٢٢٬٠٠٠
٤٢٣٬٠٠٠	٤٢٤٬٠٠٠	٤٢٥٬٠٠٠	٤٢٦٬٠٠٠
٤٢٧٬٠٠٠	٤٢٨٬٠٠٠	٤٢٩٬٠٠٠	٤٣٠٬٠٠٠
٤٣١٬٠٠٠	٤٣٢٬٠٠٠	٤٣٣٬٠٠٠	٤٣٤٬٠٠٠
٤٣٥٬٠٠٠	٤٣٦٬٠٠٠	٤٣٧٬٠٠٠	٤٣٨٬٠٠٠
٤٣٩٬٠٠٠	٤٤٠٬٠٠٠	٤٤١٬٠٠٠	٤٤٢٬٠٠٠
٤٤٣٬٠٠٠	٤٤٤٬٠٠٠	٤٤٥٬٠٠٠	٤٤٦٬٠٠٠
٤٤٧٬٠٠٠	٤٤٨٬٠٠٠	٤٤٩٬٠٠٠	٤٥٠٬٠٠٠
٤٥١٬٠٠٠	٤٥٢٬٠٠٠	٤٥٣٬٠٠٠	٤٥٤٬٠٠٠
٤٥٥٬٠٠٠	٤٥٦٬٠٠٠	٤٥٧٬٠٠٠	٤٥٨٬٠٠٠
٤٥٩٬٠٠٠	٤٦٠٬٠٠٠	٤٦١٬٠٠٠	٤٦٢٬٠٠٠
٤٦٣٬٠٠٠	٤٦٤٬٠٠٠	٤٦٥٬٠٠٠	٤٦٦٬٠٠٠
٤٦٧٬٠٠٠	٤٦٨٬٠٠٠	٤٦٩٬٠٠٠	٤٧٠٬٠٠٠
٤٧١٬٠٠٠	٤٧٢٬٠٠٠	٤٧٣٬٠٠٠	٤٧٤٬٠٠٠
٤٧٥٬٠٠٠	٤٧٦٬٠٠٠	٤٧٧٬٠٠٠	٤٧٨٬٠٠٠
٤٧٩٬٠٠٠	٤٨٠٬٠٠٠	٤٨١٬٠٠٠	٤٨٢٬٠٠٠
٤٨٣٬٠٠٠	٤٨٤٬٠٠٠	٤٨٥٬٠٠٠	٤٨٦٬٠٠٠
٤٨٧٬٠٠٠	٤٨٨٬٠٠٠	٤٨٩٬٠٠٠	٤٩٠٬٠٠٠
٤٩١٬٠٠٠	٤٩٢٬٠٠٠	٤٩٣٬٠٠٠	٤٩٤٬٠٠٠
٤٩٥٬٠٠٠	٤٩٦٬٠٠٠	٤٩٧٬٠٠٠	٤٩٨٬٠٠٠
٤٩٩٬٠٠٠	٥٠٠٬٠٠٠	٥٠١٬٠٠٠	٥٠٢٬٠٠٠
٥٠٣٬٠٠٠	٥٠٤٬٠٠٠	٥٠٥٬٠٠٠	٥٠٦٬٠٠٠
٥٠٧٬٠٠٠	٥٠٨٬٠٠٠	٥٠٩٬٠٠٠	٥١٠٬٠٠٠
٥١١٬٠٠٠	٥١٢٬٠٠٠	٥١٣٬٠٠٠	٥١٤٬٠٠٠
٥١٥٬٠٠٠	٥١٦٬٠٠٠	٥١٧٬٠٠٠	٥١٨٬٠٠٠
٥١٩٬٠٠٠	٥٢٠٬٠٠٠	٥٢١٬٠٠٠	٥٢٢٬٠٠٠
٥٢٣٬٠٠٠	٥٢٤٬٠٠٠	٥٢٥٬٠٠٠	٥٢٦٬٠٠٠
٥٢٧٬٠٠٠	٥٢٨٬٠٠٠	٥٢٩٬٠٠٠	٥٣٠٬٠٠٠
٥٣١٬٠٠٠	٥٣٢٬٠٠٠	٥٣٣٬٠٠٠	٥٣٤٬٠٠٠
٥٣٥٬٠٠٠	٥٣٦٬٠٠٠	٥٣٧٬٠٠٠	٥٣٨٬٠٠٠
٥٣٩٬٠٠٠	٥٤٠٬٠٠٠	٥٤١٬٠٠٠	٥٤٢٬٠٠٠
٥٤٣٬٠٠٠	٥٤٤٬٠٠٠	٥٤٥٬٠٠٠	٥٤٦٬٠٠٠
٥٤٧٬٠٠٠	٥٤٨٬٠٠٠	٥٤٩٬٠٠٠	٥٥٠٬٠٠٠
٥٥١٬٠٠٠	٥٥٢٬٠٠٠	٥٥٣٬٠٠٠	٥٥٤٬٠٠٠
٥٥٥٬٠٠٠	٥٥٦٬٠٠٠	٥٥٧٬٠٠٠	٥٥٨٬٠٠٠
٥٥٩٬٠٠٠	٥٦٠٬٠٠٠	٥٦١٬٠٠٠	٥٦٢٬٠٠٠
٥٦٣٬٠٠٠	٥٦٤٬٠٠٠	٥٦٥٬٠٠٠	٥٦٦٬٠٠٠
٥٦٧٬٠٠٠	٥٦٨٬٠٠٠	٥٦٩٬٠٠٠	٥٧٠٬٠٠٠
٥٧١٬٠٠٠	٥٧٢٬٠٠٠	٥٧٣٬٠٠٠	٥٧٤٬٠٠٠
٥٧٥٬٠٠٠	٥٧٦٬٠٠٠	٥٧٧٬٠٠٠	٥٧٨٬٠٠٠
٥٧٩٬٠٠٠	٥٨٠٬٠٠٠	٥٨١٬٠٠٠	٥٨٢٬٠٠٠
٥٨٣٬٠٠٠	٥٨٤٬٠٠٠	٥٨٥٬٠٠٠	٥٨٦٬٠٠٠
٥٨٧٬٠٠٠	٥٨٨٬٠٠٠	٥٨٩٬٠٠٠	٥٩٠٬٠٠٠
٥٩١٬٠٠٠	٥٩٢٬٠٠٠	٥٩٣٬٠٠٠	٥٩٤٬٠٠٠
٥٩٥٬٠٠٠	٥٩٦٬٠٠٠	٥٩٧٬٠٠٠	٥٩٨٬٠٠٠
٥٩٩٬٠٠٠	٦٠٠٬٠٠٠	٦٠١٬٠٠٠	٦٠٢٬٠٠٠
٦٠٣٬٠٠٠	٦٠٤٬٠٠٠	٦٠٥٬٠٠٠	٦٠٦٬٠٠٠
٦٠٧٬٠٠٠	٦٠٨٬٠٠٠	٦٠٩٬٠٠٠	٦١٠٬٠٠٠
٦١١٬٠٠٠	٦١٢٬٠٠٠	٦١٣٬٠٠٠	٦١٤٬٠٠٠
٦١٥٬٠٠٠	٦١٦٬٠٠٠	٦١٧٬٠٠٠	٦١٨٬٠٠٠
٦١٩٬٠٠٠	٦٢٠٬٠٠٠	٦٢١٬٠٠٠	٦٢٢٬٠٠٠
٦٢٣٬٠٠٠	٦٢٤٬٠٠٠	٦٢٥٬٠٠٠	٦٢٦٬٠٠٠
٦٢٧٬٠٠٠	٦٢٨٬٠٠٠	٦٢٩٬٠٠٠	٦٣٠٬٠٠٠
٦٣١٬٠٠٠	٦٣٢٬٠٠٠	٦٣٣٬٠٠٠	٦٣٤٬٠٠٠
٦٣٥٬٠٠٠	٦٣٦٬٠٠٠	٦٣٧٬٠٠٠	٦٣٨٬٠٠٠
٦٣٩٬٠٠٠	٦٤٠٬٠٠٠	٦٤١٬٠٠٠	٦٤٢٬٠٠٠
٦٤٣٬٠٠٠	٦٤٤٬٠٠٠		

حکمیٰک لہ لایہ ن شو جاعودہ و تہ وہ بؤ موحہ ممہ د نیبراہیم حاکمی
سہ رحہ دداتی قووجان و شیروان

برای میهره بان موحه ممه د ئیراهیم خانی نایبولحوومه هه مووی سه رحه ددات و تیره کانی که بنیکلو^{۷۳} و میلانلو^{۷۴} ده نووسیت. تیره کانی سه رحه دات: میلانلو و... قۆشخانه، بیچرانلوو، سیوکانلوو، میرانلوو^{۷۵} کخبنیکلوو، بلووکى جلیان^{۷۶} و په هلوآنلوو، که مکیانلوو، گیفائی خواروو... جریستان، دیهاتی رۆبات. ده میکه کاروباری رایه ته کانی سه رحه دداتی قووچان به رپوه ناچیت و کارمه نده کانیش ته نیا له بیرى خۆیان دان و ناتوان خزمهت بکهن، بۆیه ههر رایه تیکیش به ویستی خۆی

۷۳- کوهنیکلوو، یان قوخی بنیکلوو که ئەسپەچیر ناوەندی بوو. ئەم بەلگە یە هەر ئاوا لە لاپەرە ی ۴۷۶ بەرگی سێهەمدا هاتوو.

۷۴- مه به ست میلانلووی ئەسفەراینە.

۷۵- مه به ست میلانلوی سه، رحه دده.

۷۶- گلیان ناوهندی دوايې خه دوسه رداره.

كاردەكات و نەزم و داموتەرتیب نەماوە كە واتە لەسەر داخواری موبارە كی گەورەكانی دەولەتی لە كاتی وادا پێویستە نەزم و پێكۆپێكی لەسەر حەددات پێك بێنم.^{۷۷} جا بۆیە ئیستا كە سالی مەیموونە «پێچی ئیل»^{۷۸} بە چاكی دەزانین لە لایەن دەولەتەو ئیزنمان داوە كە هەر كام لە كارمەندەكان ئەگەر سەر بە خۆجوولانەو، لا بێردرین و كەسی تر بە جێگەیان دانیشی، چل كەس قەزاقیشمان^{۷۹} داناوە كە دین بۆ سەر حەددات، هەروەها كارمەند و بەگزا دەكان نابێ لە قەسە ی موخەممەد ئیبراھیم خان دەرچن. (موخەررەمی ۱۳۲۷^{۸۰})

دوابەدوای ئەوێ كە ئیبراھیم خانی رۆشەنی لە نەزم و پێكۆپێكی سەر حەددات، كارزانی لە خۆی نیشاندا. عەبدوورەزاخانی شوجاعود دەولە ی ئیلخانی زەغفرانلوو قەبزە یێك شمشیری بۆ پێزگرتنی نارد. عەبدوورەزاخان بە دەست نووسی خۆی لەم بارەو نووسیویەتی: موخەممەد ئیبراھیم خان نایبۆلحكوومە ی سەر حەددات و ناوچە سیانیەكان بەویستی حەق لە كارزانی و یەك پەنگی ئێوە كە ئێوە لە هەموو بابە تێكەو كارزان و لیھاتوو بوون و یەك پەنگی تێتاندارە چاوكردوو. جا بۆیە بۆ دەبڕینی خۆشەویستی و هەستی خۆم لەم كاتەدا كە هەموو سەر حەددات و نایبۆلحكوومە تیم بە ئێوە داوە، بۆدەبڕینی هەستم، یەك قەبزە شمشیری پامیلەنگی تەلا بە موختەمیدوسولتان شوجاع نیزامدا بۆتانم ناردوو كە هەروا بەردەوام و ئۆمیدوار بە خزمەتە بێریاكان شانازی دەكەم.

موخەررەمی ۱۳۲۷ لە پستی بەلگەكەو، مۆری بەیزی شوجاعود دەولە هەیه. نامە یێكە لە شوجاعود دەولەو بۆ موخەممەد ئیبراھیم خان حاكمی سەر حەدداتی سەلاسی قووجان كە نیشان دەدا پیتاکی بە باسی وەرگرتوو ولامی

۷۷- لەمەبەدواوە، لەو دەهەچێ كە دەست خەتتی عەبدوورەزاخانی شوجاعود دەولە بێ.

۷۸- پێچی ئیل = سالی مەیموون.

۷۹- هیزە دەولەتیەكان كە لەسەردەمی رەزاخاندا بوون بەئەرتەش.

۸۰- موخەررەمی سالی ۱۳۲۷. پستی بەلگە مۆری پێوێه. «ئەمیر عەبدوورەزاخان شوجاعود دەولە ۱۳۲۱» یانی مۆر لە سالی ۱۳۲۱ ی مانگی درووست بوو كە سالی دەست پێ كردنی حكوومەتی عەبدوورەزاخان بوو.

سەردار موفەخخەمی بجنوورد و سەردار موعەزەزی زۆر بە باشی داوەتەووە. تیبینی یەکی بەرچاو لەم بەلگەدا ئەوەیە کە جریستان لەوکاتەدا جیگەیی سێقە و خاوەنی گومریک بوو. ئیستا لەناو نامە کەیی ئەودا - جەنابی موحەممەد ئیبراھیم خان جیگری حکوومەتی سنوورەکان - بەقەد هەزار تەمەن کە هەشتەسەد تەمەنی بە بۆنەیی مالیات و دووسەد تەمەنیشی بە بۆنەیی پاشماوەی پارە کە بە جەلالەدیواندا ناردبووتان گەییشت؛^{۸۱} بەلام ئەشی تا دەتوانن تەقالبکەن بۆ وەرگرتن و ناردنی سەرانی و خزمەت بکەن و ئەو نامەییە کە نووسیوووتان بۆ جەنابی سەرداری بەرپێز، زۆرم پێخۆش بوو.

لە راستی دا مەسەلە کە هەر ئەو بوو کە نووسیوووتان. سەرەرای ئەوەی کە تا کوو ئیستە بۆ بەدیھێنانی ئاسایش و ھێمنایەتی لە ناو رەعیەتەکاندا دەگەرێن و بە سەرۆکی گومریک پانزەدە تەفەنگچی دەدەن کە کاروباری گومریکیان بەرپێوە ببات و لێیان نەپرسیتەووە و ئەمانوللا بەیگ تەفەنگچیم لە گەل دوو کەس تەفەنگچی دیکە کە ھاتبوون ناردم بۆ لاتان.

سەفەری ۱۳۲۷ مۆری شجاعود دەوڵە لە پێشتی حوکمە کە دا یە.

لەنێو ناوەرۆکی دەقە کەدا کرداری پێخۆشبوونی شوجاعود دەوڵە بەو بۆنەووە بوو کە محەممەد ئیبراھیم خان و لامیکی دەمقووچینەری بە سەردار موفەخخەمی شادلووی ئیلخانی و حاکمی بجنوورد دا بوووەو، چونکە سەردار موفەخخەم دا یەم تێدە کۆشا گوندەکانی زەغفەرانیو کە ھاوسنوور بوو لە گەل شادیلوودا بخاتە سەر

۸۱- وەرگرتن و ناردنی یەک هەزار تەمەن مالیات لە جریستانەووە لە کەمترین ماوەدا ئیشیکی ساکار نەبوووە و ئەو دەگە یەنێ کە مەبەستی ئەسلی حاکمەکانی ئەو سەردەمە گرتنی مالیات لەخەلکی بەقازانجی دەوڵەت بوو؛ نەک بەرقەراری رێک و پێکی ھێمنانەتر لەو ھەرێمەدا ھەر وەھا خەلکی جەریستانیش بەھۆی ھاوسنوور بوون لە گەل شەورەیدا بارو دۆخیکی مالی باشیان بوو. غولام حسین رەحیمیان بۆ نووسەر گێڕاندیەووە کە خان و بەگە کاتی جریستان لە نیو تەواوی پیاووە گەرەکان و خانەکانی قووچان و سەرسنووردا بەرچاو بوون. ئەوان پالتاوە ماھووتیە ئوتوکیشراوەکانیان لەبەرە و کلاوی پێستی بوخارایی لە سەریان و چە کەمی مل درێژیان لە پێ بوو و کاتیکیش دەھانتە نیو باجگیرانەووە، سەرنجی ھەموانیان بۆ خۆیان رادە کێشا.

خاکی خۆی، بهو بۆنهوه زۆربهی کات سواره کانی خۆی که له ناوچه کانی کێخان و قووشخانه و گونده کانی رۆژئاوای شیرواندا بوون مه جبوورده کرد به تالانکردن و غارهت. حاجی دهولهتی نامانلوو بۆ نووسهر [تهوه حمودی] زۆرشتی گێراوه تهوه که بۆ ئهوهی که گوتاره کهمان زۆر درێژهی نه بیته باسی ناکهین. ههروهها که لهو به لگانهی که پێوهندی به خه دوویش هاتوو، سهردار موفه خهم له گه ل دهوله تدا مه رجی کرد که ئه گهر حکومه تی شیروان بخه نه ژێر دهستی ئیلی شادلوو خه دوو دهستگیر و که له بچه ده کری. له باب تهی وه گرتهی مالیاتی خێلی سیو کانلوو له موحه ممه دحسین خانی ئووغازی سه رۆک خێلی سیو کانلوو مالیاتی به شو جاعود دهوله نه یه دا و له سه ر ئه و بپروا بوو که چونکه سنووری ئێران و رووس به سراوه و راده ی گشتی هاتوو ته خواره وه و ناوچه ی ئووغازیش کو یستانییه و بۆ کشت و کال نالوی، خه لکی توانایی هه دانی مالیاتیان نیه. ئه گهر له دانی مالیاتی خه لکی ئووغاز له گه ل خه لکی جلگه ی چناران یا جلگه ی شیروان و ئه سفه رایه ن وه ک ئه وان، جیاوازییه ک نه بیته و له دانی مالیات رزگار نه کرین. ناعه داله تی و زولمیکه ده رحه ق به ئووغازییه کان ده کری. بهو بۆنه وه چه نده ها جار به رپرسانی وه رگرتهی مالیات له ئووغاز هیوا بپراو گه رانه وه دواوه، چونکه موحه ممه دحسه یں خان شاخه پرووت و به رزه کانی ناوچه ی سیو کانلوویان پێان نیشان ئه دا و ده یگوت که برۆن لهم شاخانه مالیات وه ربگرن.

خه لکی جگه لهم کیوه پرووتانه شتیکی تریان نیه که به جێی مالیات بیده ن به ئیوه. بهم بۆنه وه چه ن جار موحه ممه دحسه یں خانیان دهستگیر کرد و له ژێر چاوه دیریدا بردیان بۆ قووچان؛ به لام چونکه ئه و پیاویکی رۆشنیرو زمان تیژ و قسه زان و خوشگوفتار بوو، دهستی به قسه کردن ده کرد شو جاعود دهوله ی رازی ده کرد. بهو بۆنه وه هه ر کات هێزه کانی بانگ ده کرد بۆ قووچان و به سواره کانی خۆی ده گوت که له پشتی منه وه بێن به رپیدا نه وه کوو سواره کانی شو جاعود دهوله من بکوژن و نه یه لێن له گه ل شو جاعود دهوله دا پروو به پروو بيمه وه. چونکه هه ر کات له گه لیدا پروو به پروو بم دلنیا م که رزگار ده بم وه هروه هایش بوو. بهو بۆنه وه بهو نازناوی

«شه‌یخولخه‌وانین» یان دابوو.

له ئاکامدا عه‌بدوهره‌زاخان لهم تهره‌ چوونه‌ی موحه‌مه‌دحه‌سین خان عاسی بوو و له‌ گه‌ل خانه‌کانی قووچاندا به‌ره‌و قووچان رو‌یشتن و به‌جیگه‌ی ئه‌وه‌ی که بچن بۆ مه‌نزلی موحه‌مه‌دحه‌سین خان رو‌یشتن بۆ مه‌نزلی یه‌کیک له‌ ره‌عه‌یه‌ته‌کان به‌ناو که‌ربه‌لایی حه‌بیبه‌للا موحه‌مه‌ددووست و ده‌ستووری دا که موحه‌مه‌دحه‌سین خان بگرن و بیبه‌سن به‌ کۆله‌که‌ی حه‌وشه‌وه‌ و به‌ لیدانی دار به‌ حه‌سابی بگهن و هۆشیان ببی که به‌ر له‌ به‌دار به‌ستنی له‌ گه‌ل ئه‌ودا رووبه‌رووی نه‌که‌ن. چونکه هه‌روه‌ک جاران به‌زمان لووسی خۆی ئه‌و ره‌زا ده‌کات. هه‌روه‌ایان کرد وله‌ پاش ئه‌وه‌ی که لیدوانیکی باشیان کرد، مه‌جبوور کرا به‌ دانی دووه‌زار تمهن و سه‌رۆکایه‌تی خێلی سیووکانلووی لی وهر گیردرایه‌وه‌ و نیعمه‌تووللا به‌گ یه‌کی له‌قه‌ومه‌کانی تری کرایه‌ جیگری ئه‌و. هه‌ر له‌وسه‌رده‌مه‌ی نیعمه‌تووللا به‌گ بوو که به‌رپرسه‌کانی به‌بۆنه‌ی وهر گرتنی دووه‌زار تمهن له‌ قه‌ومه‌کانی ژنه‌که‌ی (تووبی پوولی) وهر گیرا و بوون به‌ هۆی دووبه‌ره‌کایه‌تی خه‌لکی ئووغاز و ئابرووچوونی خه‌لک و ده‌سته‌یه‌کیش گیانیان له‌ ده‌ست دا وه‌کوو: یووسفی خالۆم (نووسه‌ر) که‌له به‌ندیخانه‌دا گیانی دا. بیگلهر و عیسوویش له‌ کوژراوه‌کانی ئه‌م رووداوه‌ بوون.

ئێسته که زانیمان به‌م رووداوه‌ی وهر گرتنی مالیات و ئاکام و ئاسه‌واره‌که‌ی، سه‌رنج به‌دینه‌ ئه‌م به‌لگه‌ی شوجاعودده‌وله‌ و موحه‌مه‌دحه‌سین خان:

ماوه‌ته‌وه‌ بیست و چوار تمهن له‌... هه‌شت تمهن

له‌ئه‌لاشلوودا... له‌ شاه‌گدی یه‌کان^{۸۲} له‌بوانلوو ماوه‌ته‌وه‌ له‌ بوانلوو دووسه‌د و سی و چوار تمهن.

هه‌ر کاتی قسه‌یه‌کتان بوو به‌لگه‌کانی ئیوه‌ی هه‌لگرتووه‌ و هاتووه‌ پروون بیته‌وه‌، ئه‌گینا به‌لگه‌یان نیه‌ بۆ ئه‌مانه‌ی ماوه‌ته‌وه‌^{۸۳}.

... نووسراویکه‌ به‌ ده‌ست و خه‌تی عه‌بدوهره‌زاخان شوجاعودده‌وله‌ بۆ

۸۲- خێلیک له‌ سیووکانلووه‌کانی ئووغازی تازه. شاگلدی

۸۳- جیگه‌ی خاله‌کان مه‌علوم نیه‌.

موحه ممهد ئیبراهیم خانی رۆشنی نایبولحکوومهی شیروان. نایبولحکوومهی شیروان له م پیکه و تهوه کاریزه کانیم دا به ئیوه که ئاوه دانی بکه نهوه. ئاوه کهی بهقه د پانزده جووت ههلبگوزن، دواى ئاوه دان بوونهوه که فهره جیش له گهلتانه لهو که ته دا نیوهی ملکه که هینی ئیویه و نیوهی هینی من ده بیئت. (نۆزدهی جه مادیولئه وه لی سالی ۱۳۳۰ شو جاعود دهوله.)

به لگه کانی بلوک گردشی شو جاعود دهوله له ناوچه سنوورییه کانی بیچرانلوو و جریستان و قوشخانه

ئه میر عه بدور پرزاخان شو جاعود دهوله ی ئیلخانی زهغه رانلوو و حاکمی قووچان لهو سهردانیه ی بۆ ئیله کان و کۆچه ره کان و گونده سنوورییه کانی سهرووی قووچان له ره شه مه ی سالی ۱۳۳۰ ی مانگیدا بووی له نامه یه کدا که له ناوچه ی قوشخانه وه هه نار دبووی بۆ موحه ممهد ئیبراهیم خانی ره وشه نی نایبولحکوومه تی شیروان نوو سیویه تی: نار ه زیاته تی و دل پر ه نجاوی خۆی له خانه کانی بیچرانلوو ئا به م چه شنه ده ر پر یوه:

سه باره ت به نه قامی و بی عه قلی و نه زانی حه سه ن خان^{۸۴} کور ی خوالیخۆشبوو حه یدهر خان خودا ده زانی ت به راده یه ک نه قام و بی تهر بیه ت و بی عه قل و نه زانی که خزمه ته که ت نایه ته نووسین. بۆ وینه ئیسته به یه ک وشه به درۆ به ئیویه یان گوته وه و ده سته جی هه لخله تاوان و به لاین بیئت که ریویبازی و فریوو کاری منداله کانی ئه وان بۆ خۆیشتان پروون ده بیته وه ئیسته سه ره رای ئه مانه من به له بهر چاو گرتنی نامه که ی ئیوه له هه له و کۆتاییه که ی ئه وان خۆش ده بم. به لام به گیانی ئیوه ده وله ت ویستن

۸۴- حه سه ن خان که به ده سته ی پرووستوو کوژرا و پاشان خه دوو سه ردار به ده ستووری شو جاعود دهوله که وه ته شوینی پروستوو و قه لای سیفکانلووی نیوان ده وربادام و حه مز کانلوو سه ره ناوچه ی ئوو غار که پروستوو له ویدا نیشته جی بووبوو ده وری گرت و ئه وئ ویران کرد. له دوا ی حه سه ن خان، که ریم خان بوو به حاکمی بیچرانلوو که ئه ویش به ده سته ی عه لی کور ی حه سه ن خان کوژرا و عه لیش به ده سته ی عه لیخان به گ برای که ریم خان له سالی ۱۳۰۱ ی هه تاویدا کوژرا.

ئەوھىيە كە ئىوھ يەك تۇزقالىش بەبى وىستى من ھەلسوكەوت نەكەن. وىستى من ئەوھىيە كە رەعەت لە چىنگى ئەم گورگە برسىيانە يانى مندالەكانى ئاغا جانبەيگ رزگار بكمە. ئىوھش ھەمىسان خىلەكە بە ئەوان دەسپېرن. (بەلى دىلۇفانى لە گەل پلنگى تېر ستمەيكەو زولمىك لەسەر مەرەكان)

دوای گوتارەكە پروو بەروو بە خۆتانی دەلیم كەمن لە توولەسەگى خودادادى شەيتان سەفت چ شتائىك لە دىلمايە. با زۇلىكى وەكوو ئەو جارىكى تر لە سەر سنووردا بەسەر نەبات.

پىزى سيورساتيشمان ھەنارد لەسەر ئەم بىرپارە ئەبى ئامادەبن شوجاعوددەولە رەزاخانىش لە نەبوونى ئىوھدا لە كاتى ھاتنى من بۇ شىروان لە ۱۸ پۇژ لەمەو پىش يانى لە دەھومى رەشەمەدا مېواندارىيەكى باشى بەجى ھورد. بەراستى كە كورى باوكىەتى مەنزەلەكى منىش كە لە تەنىشتى مەنزەلە كاك يۇسەفە.

نامەى شوجاعوددەولە لە ناوچەى سنوورى قوشخانەوہ بۇ موخە مەد ئىبراھىم

خان ھوكمى شىروان

زۆربەى سەرۆكە گەرەكان

نامەيەك كە بۇ جەنابى مودىردىوان پىشكار نووسىبووتتان باش لىى تىنەگەيشتم. ئەگەر خودا بىەوئەت لەگەراندنەوہ كەمان بەرەو شىروان بەلىنى ھەموو ئىشەكانى ئىوہ ئەدەين. ھەرچىەكم ھەيە ھىنى ئىوہىيە. بەرۇچى خوالىخۆشبوو^{۸۵} كە لە بابەتى ئىوہوہ ئەگەر لەملكى دنيادا غەدرىكم كەردبىت نامەردىم كەردووە وئەگەر ئىوہش خەيالىك بكمە نائىنسانىتان كەردووە.

بەلى بە پەلە ھاتىن بۇ ئەم سەفەرە، بىرىك شتى پىويستيان لەبىرچووە. ھاورپكان بەو بۇنەوہ و بەپىي ئەو رىزەى كە لەدلىان دايە كەلو پەلى پىويست

۸۵- نازانم مەبەستى خوالىخۆشبوو ئەمىر حسەين خانى ئىلخانى يا خوالىخۆشبوو موخەمەد ناسرخانى ئىلخانى بووبى.

ئامادەبکەن و بەسوارەکانی ب دەن تاکوو دەستبەجی لەقەلای قازیدا^{٨٦} بیگەیهن بە ئیمە ھەر بابەتیک نوێ بیت لەقووچان و شوینەکانی دیکەوہ رایبگەیهن.

شەوی ١٧ی مانگی رەبیعەلئەوہل لەسەنجەدی^{٨٧} خوارەوہوہ نووسراوہ.

دوینی ھەوآل گەیی کەچەند کەس سواری تورک بۆ تالان و کوشتن و بڕین ھاتوون. دەستبەجی شەوانە لەوکاتەدا کەبەفر وەکوو کارەبا لە بیژنگی ئاسمانەوہ دەرژاو بەلام لەسایە خاوەوہ زانیووین ئیمە لەوین دەستبەجی بەبی ئەوہی بەمەبەست گەیشتبیتن ھەلھاتبوون. چەند کەسمان بەشوینیاندا ھەناردبوو کە ھیشتا نەگەرآونەتەوہ.

لەبابەتی براکەت برادەر قوربان^{٨٨} و باوکیەوہ دوای ھاتنم بۆ شیروان دەنیرم بیانھینن و لەبەرانبەری خۆتانەوہ مەبەستی خۆیان بەیننەوہ بۆ ھەلەکەیان و بۆ خۆیشتان پروون ببیتەوہ جاخۆمان دین بۆ شیروان. خودا دەزانی مودیری دیوانیش زیاتر لە ئیوہ بۆ رزگاری ئەوان تیدەکۆشی. بەیانی دەچین بۆ قەلای قازی دووشەو لە ویدا دەمیننەوہ و ئەگەر خودا بیەوێت لە ئەوێوہ دەچین بۆ گیخان دووشەویش لە گیخان دەمیننەوہ و بەتەواوەتی سنوورەکان ریک و پیک دەکەین و قەرەول لەسەر ھەموو شوینی دادەنین و دەگەرینەوہ بۆ شیروان. شەویک میوانی ئیوہین و ئەگەر خودا مەیلی لەسەر بیت بۆ شەوی جەژن لە قووچان دەبین. زۆر سەرتان نەیشینم. شوجاود دەوڵە

٨٦- قەلای قازی ھالەسەر رینگای قرق بە قتلش و رینگای گیخان لەسەر ووی بونجووردەوہ کەلەو سەردەمدا بەشیک لە خاکی زەغەرانیوو بون ئەمە جگە لە قەلای قازییە کە لە قەراخی جادەیی بونجورد نزیکی قووش قەلایە

٨٧- درووستەر لەو سنجقە سنجق یا سنجاق لە زومرە ی ناوہەکانی دابەشکردن لە ولاتی عوسمانیدایە بەھەر ناوچەیەک یەک سنجق گوتراوہ کوردەکانی ئیمە کە لەوێوہ بەرەو خوراسان کۆچیان کردوہ ئەم ناوانەیان لە دلدبا بەکار بردوہ نووسەر لە خاکەلیوہی سالی ١٣٤١دا یەک شەو میوانی خەلکی باش و میوانداری سنجق بووم جل و بەرگی ئەوان کوردییە بەلام خۆیان زۆرتریە تورکی وت وێژ دەکەن تا بە کوردی یانی تورکی بووہ بە زمانی یەکەمی ئەوان

٨٨- برات کە نەناسراو

له سواره کانی بیچرانلوو ۴۵ کەس نەهاتوون ئەمە ئاکامی ئەو دڵۆقاییەتیە کە بەحەسەن و رەمەزان کردوو مانە کە بە ھۆی عورزو شەھامتی ئەوانەو نیووی سوارەکان نەهاتوون. ئەگەر خودا بێھوێت دەگەین بە خزمەتیان. خودی جەغفەر خان لەگەڵ رەمەزانیش ھێشتا نەهاتوون.

نامە یەکی ترە لە عەبدورڕەزاخانی شوجاعود دەوڵە بۆ موحمەد ئیبراھیم خانی روۆشی لە بابەتی چاوپیکەوتن لەگەڵ سەردار موعزەز شادلووی ئیلخانی بوجنوورد لە سنووری نیوان دوو ئیالەتی قووچان و بوجنوورد :

لەگەڵ تەلگرافیکێ ئالمان کەبە راستی موژدەیی دەویست، گەشت.

زۆر زۆر پیم خۆش بوو ئەو مەبەستی منیشە کە ئێوە خۆتان نووسیووتان بەلام ھەمووی راست و بەجێگە نیە. ئیشە لا ئەمرۆ کە جومعە یە دەچین بۆ گیخان^{۸۹} دەمیننەو و لە ئەوێوە دێین بۆ شیروان. یەک شەو میوانی ئێوە دەبین. چاوەروانیی من لەقەلای قازیدا^{۹۰} بە ھۆی تەشریف ھواردنی جەنابی سەردار موعزەزە^{۹۱} کە بپاری داوہ بۆ چاوپیکەوتن و وتووێژ لە بابەتی نیزامی سنوورەکانەو کۆ بوونەو یەکان بێت و وەھا ئەم کارە رێک بخەین کە ئیشە لا تیکچوونیک پیش نەبەتەو. ئەم چاوپیکەوتنە قازانجیکێ گشتی بۆ تەواوی میللەت و خێلەکانی

۸۹- گیخان لە گوندەکانی باکووری رۆژناوای خاکی زەغفرانلووی قووچانە کە لکاوہ بە سنووری خاکی شادلووی بوجنوردەوہ کە لەگەڵ شەورەویش ھاوسنوورە و ئیستەش بەشیک لە بجنوردە.

۹۰- سالاری بەرزی ئیلخانی بوجنوورد لە پاش ئەوێ کە لە بەندیخانەیی مەشرووتە خوازی لەبەسەر ھاتی دیلکرانی کچەکانی باشکانلوو بە دەستووری موحمەد عەلیشا ئازاد کرا، گەییشت بە ناز ناوی سەردار موعزەز و گەرایەوہ بۆ بوجنوورد ئەویش کە عەلی ئازەری لە کتیی کولونیل موحمەد تەقیخانی پسیان نووسیوویەتی کە ئەم نازناوہی قەواموسەلتەنە بە بۆنەیی کوشتنی کولونیل بە ئەوی داوہ. قسەیک لاژگانە و بێ جێیە. سەرپای ئەم بەلگە ناوبراوہ قەوالە یەکی تریش کە ھینی یساوالباشییە لە دەستدایە کە لەویدایش پیش لەروادای کوشتنی کولونیل بوو. سەردار بجنووردی ناز ناوی سەردار موعزەزی بوو.

۹۱- باوەکوو ھەوت سال لەمەوپیش لێنە بیت کە تورکەکان بێن و ژن و کچە کوردەکان لەو ناوچەوہ بە دیلی ببەن.

زەغفەر ئاللو و شادلوودە بېت .

سەدو بېست سال لە گەل يە كدا خۆش بېن ^{۹۲}

مەبەست لە زەحمەت ئەو يە كە ئەمۇ بۇ عەلى بە گم ^{۹۳} نووسىبوو ئەم نامە يەى
ئۆو كە گە يى ئەمۇ يى تىكدا . ئەسە دوللا بە گى پىشەنگەمان نارد قەدەغەى بگەن لە
وئ بىمىنن وقەد نە جوولەين ^{۹۴} [لەخودى شىرواندا بىمىننەو] منىش بە يانى دىم بۇ
شىروان .

شتىكى تر ئەو كە سەرەراى ئەو يە كە خستبوومە ئەستۆيان كە ژىرى ئاوى
حەوزە كە بگاتەو تە ئاوە كە بروات وبگۇر درىت، لە دواى خۆشۇردن بىنىم كە ئاويان
نە گۇر بىوو . رووبەرووى ئۆو شتىكم نە گوت ئەو تە كە ئىستە ئەلبەت وە كوو ئەو
جارە خۆشۇردنە بە درۆنەلەين ئاوى حەوزە كەمان گۇرى و نە يگۇرپن . ئۆو خۆتان
بىنر تە بىنىن تەواوى ئاويان بگۇرپن و ئاوە كە خاوين بگەن كە ئىشەللا بىي بە ھوى
دەرچوونى ماندوويەتى بىست رۆژەى سەفەرە كە . ^{۹۵} بۇ ئاگادارى ئۆو دەنووسم كە
دووشەو مىوانى ئۆو . يەك شەویش مىوانى گلىان . ^{۹۶} لەو يىشەو بە ئەللا
ئاوا ^{۹۷} لەو يۆو بە يارمەتى خودا بە يىو يەى دەرۆين بۇ شار ^{۹۸}

۹۲- بە داخەو تەنيا رۆژى دەوامى بوو ھەر ھەركەلە بەلگەى داھاتوودا دەبىرنىت و ۱۱ مانگ دواى
ئەمە بۇ وەلىخاننى قوماندلوو نووسىويەتى كە ئەبى موحەممەد ئىبراھىم خانى سىلەى سەرە در لە گەل
خىل و تايەفە و لايەنگەرەكانى سەركوت بگەن .

۹۳- لەوانە يە ھەر ئەو عەلى ئاغا يا ھەر ئەو عەلى تارانە بىت .

۹۴- مەبەست لە حەرە مسەرا كەى شوجاعودەلە يە كە لە گەل ئەودا ھاتبوون بۇ شىروان .

۹۵- لە دەقى نامە كەى شوجاعودەدەولەدا دەرەدە كەوېت كە لە دەورى دەھۆمى رەشەمەى سالى
۱۲۹۰ى ھەتاويدا لە شىروانەو بۇ ناوچەى سنوورى بىچرانلووى جىرستان و سنوورەكانى قۇشخانە
رۆيشتوو و لەو كاتەدا ئەم ناوچە كۆيستانىە ساردانەى بۇچى ھەلبىژادوو . ئاخۇ ھۆيەكى بوو كە
ئىمە لىي بى ئاگايىن ؟ چوئكوو پياوى ژىر لەزستاندا بەرەو ئەم ناوچانە سەفەر ناك .

۹۶- گلىان ھەر ئەو گوندە يە كەلە باشوورى رۆژاواى شىرواندا يەو لەدوايىدا بوو بە پىگەى خەدوو
سەردار .

۹۷- ئەللا ئاوا لە سەررووى رىگاي شىروان بۇ قووجان لە داويىنى خوارووى كۆي كاردا يە كە بە
دەستى ئەللاوېردى خان براى ئەمىر حەسەن خانى شوجاعودەدەولە - باوہ گەرەى ئەم

شەوی شەممە ۲۶ مانگی رەبەعولئەووەل، نیشانی شیرو هەتاو
قووچان، ۱۵ی مانگی سەفەری ۱۳۳۱ نامەیک بۆ حەزەرت وەلیخان
دەنووسریت:

گوتە کە ی ئیوهم لە گەل گوتە ی رەعیه تە کانی^{۹۹} میلانلوو بینی، دوینی کە
۱۴ی مانگی سەفەر بوو، بیست کەس تەفەنگچی هەلبژاردە بە سەرۆکایەتی پایە بەرز
مەجیدەت لە گەل حەسەن خان نارد^{۱۰۰} (م) ئەلبەت بوون بە هاوڕێ ئیو. ۴۰
سواری تەرمەن لە جەرستان و بیچرانلوو ناردوو کە ئەوانیش دەستبەجی هاتوون تا
بە ئیو بەگەن تا ئیستا یا هاتوون یا دین. بۆ خەیاڵ بن کاتی خەمەتی ئیو یە تا
گەرەیتان مەعلووم بێت. دەستوورە پێویستە کانیش نێردراوە بۆ خێلی میلانلوو،
ناردم کە ئەگەر لە قسە ی ئیو لایان دا^{۱۰۱} بەرەو بوجنوورد یان بەرەو لای
موحەممەد ئیبراھیم خانی سەرەدەری سێلە برۆن و تەواوی مالا کە یان بکووتن و
بیسووتین. رەمەزان بە گەم لە گەل نوسرە تۆللابە گدا هەنارد.
مۆری هیلکەیی رەنگی شو جاعود دەوڵە^{۱۰۲}

هەر وەها کە گوترا، موحەممەد ئیبراھیم خانی رۆشنی کە تا ئیستا هەمە کارە و
تازیز و نووری چاوی شو جاعود دەوڵە بوو ئیستا گیروودە ی توورە یی ئەو بوو و بوو بە

شو جاعود دەوڵە - دروست کرا.

۹۸- ئەو سەردەم بە قووچان شار دەگوترا.

۹۹- مەبەست لە رەعیه تە کانی میلانلوو، خەلکی ئەسفەراییەنە کە کوردە کانی میلانلوون و لەمە و پێش
لە ژێر چاوە دێری ئیبراھیم خاندای بوون.

۱۰۰- لەوانە یە حەسەن خانی شارکی بێت.

۱۰۱- گۆیا خەلکی میلانلوو کە هەر ئەو ئەسفەراییانە بن لە گەل سەردار موعەزەزی ئیلخانی شادلوو
و حاکمی بوجنوورد بێریاری دۆستانە یان داووکە لە قووچان جودابنەو و بلکێن بە بجنوور دەو.
چونکەو عەبدو مزاخان مەجبوو بوو سەرانیە ک زۆر تر لە خەلکی بسینی و لەباتی قەرەزە کانی خۆی
بیداتەو بە دەوڵەتپە کانی قاجار، بۆ ئەوەی کە خۆی لە حکوومەتی قووچاندا بەیالیتەو. ژبانی لە
خەلکی تال کردبوو و ئەوانیش لێیان تال تریبون.

۱۰۲- ئەم بەلگە یەش لە سەر بەلگە کانی ئەرشیقی خوالیخۆشبوو موحەممەد ئیبراھیم خانی
رۆشنیە.

سفرەدروسىپلە. ھەر بەۋ بۆنەۋە ۋەلىخاننى بۇ سەرۋىكەنى سۈپى خېلى زەغفەرئالوۋ
راپسارد ۋە موخەممەد ئىبراھىم خانى لەھەموۋ شت بى بەش كىردوۋە. ۋەلىخاننى
بۆشەردى ئەۋ نارد بۇ ئەسفىرايەن كەلە شوپىنى خۇيدا دەگوتىت.

ھەرۋەھا دەستىۋوسىكى تىرىش ھەيە بەرپىكەۋتى رەبىعۇلئەۋەلى ۱۳۳۶ھ
شوجاۋدەۋلەۋە بۇ ۋەلىخان كە دەقى ئەم بەلگەيە لەبەرگى سىپھەمدا چاپ كراۋە.

حكومت و موخەممەد ئىبراھىم خان لە شىرواندا

لە دۋاى ئەۋەى كە كىشەۋ ناكۆكىيەكانى نىۋان شوجاۋدەۋلە ۋە ئىبراھىم خان
بەشەرۋ ھەلشاخان كىشرا. كوردەكانى زەغفەرئالوۋ لە قوۋچاندا شۇرپىيان كىرد كە
ناۋەندى ئەم شۇرپىيان ئەسفىرايەن لە خوارۋى ئوۋغارۋە بوۋ ۋە تا جىابوۋنەۋەى
خاكى زەغفەرئالوۋ ۋە لكاندىنى بە شادلوۋ چوۋە پىشەۋە. بەۋ بۆنەۋە دەۋلەت
جارىكى تر شوجاۋدەۋلەى بىكار كىرد ۋە بانگى كىرد بۇ تاران. جارىكى تر
شوجاۋدەۋلە لە دۋاى ماۋەيەك دەربەدەرى ناىلاج لە رىگەى ئەسفىرايەن ۋە
دەستگرتن بە ئىبراھىم خانەۋە گەرايەۋە بۇ قوۋچان ۋە بە يارمەتى موخەممەد
ئىبراھىم خان دوۋبارە دەسەلاتى گىرت. كەبە لەبەرچاۋ گىرتنى يامەتتەكانى
موخەممەد ئىبراھىم خان جارىكى تر حكومتەى شىروانى دا بە دەستىۋە كە
دەبىيىن.

نىشانى شىر ۋە ھەتاۋ.....

خوراسان ۋە سىستان. ناۋچەى قوۋچان. ژمارە ۳۲۹ رىكەۋتى ۱۷ى موخەرمەى

۱۳۳۴

زانايان، سەيىدەكان، تاجىران، كاسبكاران ۋە تەۋاۋى خەلكى شىروان ۋە لاي
خوارۋى ناۋچە بزەنن كەۋەكوۋ ھەمىشە ئاسايش ۋە ھىمنايەتى تەۋاۋى خەلكى
زەغفەرئالوۋ بە تايىبەت لاخوارۋى ئەۋناۋچەيە لە پىش چاۋ بوۋە ۋە مەبەستىك بىجگە
ھىمنايەتى ۋە پشۋو ۋە ئاسودەى ئىۋەمان نىيە. بۆيە دە بى سەرۋىكىكى خۇش رەفتار ۋە
پروخۇش بۇ شىروان ھەلبىزىرىن، بەۋ بۆنەۋە موخەممەد ئىبراھىم خان كە ھەمە

جۆره تاقیکردنهوهی خۆی له خۆشروویی له گهه له رعیهت پیشان داوه. باش وایه ئهوه بێ به سهروکتان ئههێ ناوراو له راویژی ئیوه نهچوو بێته دهرهوه و له ههر بابتهیکهوه به تهواوهتی ئاسووده و راحت بن.

عهبدوهره زای زهغه رانلوو ئیمزای مۆری کردوه

شوجاعوددهوله^{۱۰۳} شیروانی به دهستهوه بووه. سههرای ئهوه حکومهتی سنوره کانی قووچان به تایبته کووخ و بنیکلوو و میلانلووی ئهسفه راینیش ساله ها به ئهستۆی ئهوهوه بووه. [ئهوه حوکمانه ی که به نیوی ئهوهوه نووسراوه له بهردهستی نووسهردایه.]

تهلیگرافیکه له شوجاعوددهولهوه بۆ موحه ممه د ئیبراهیم خان حاکمی شیروان لهم کاته دا که ته شریف دین پێسته خۆم بۆ پیشوازی تا سه به هوار برۆم. له نه بوونی من دا ئهوکه سه ی که متمانه ی ههیه تۆیت ؛ که ئههێ به په له بکه ویته ری و بێت بۆ قووچان. هیمنایه تی ئهم ناوچانه م سپارد به تۆ و خۆم دهسته به جی ده که و مه ری. ههر بۆ ئهم وتووێژه خۆم ئیستا له ته لگرافخانه دام چاوه ری وه لامی ئیوه م که بیرورای خۆتان بیزن تا بریاری راسته قینه مان بۆ حاسل بێت. خۆتان به یانی زوو به په له بێن. (شوجاعوددهوله)

بێده سه لاتکردنی شوجاعوددهوله بۆ چهندهمین جار

هه روا که ئه زانین عه بدوهره زاخان که پیاویکی بێده سه لات بوو، له ساله کانی ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۸ کۆچی مانگی پاش رشوه ییکی زۆر که دای حاکمی قووچان بوو.

لوتف عه لی خانی دهره گه زی له رۆژنامه ی بیرمه وری خۆی دا له شاری مه شهه د له سالی ۱۳۳۴ کۆچی مانگی دهنووسی: ۰۰۰۰ شهوی رابردوو له مالی محه ممه د میهدی خان برای فه تحوله لیک جه لایر به خۆشی تیپه رمان کرد... ئه مشه و که شهوی شه شه می مانگی زیقه عده یه بۆ دیتنی شوجاعوددهوله که له قووچان بێده سه لات کراو و ئیستا هاتبوو و رۆشتین بۆ دیداری. له وه ی که له

۱۰۳- موحه ممه د ئیبراهیم خانی رۆشنی له ماوه ی ۱۴ سال له قۆناغه کانی جیاوازه یه ک حکومه تی

ماوهی حکوومه تی له قووچان بۆ بینیمان نه هاتبوو داوای لیبوردنی کرد. وتم له لیقه ومانیش دا ده توانری قهره بووی رابردوو بکهی. به سهرنج به وهی که لوتف عه لی خان لهم رۆژانه دا وه کوو جارن له ئهو په ری نه داری و سه ختی و بی پوولی ژیان ده باته سه رو ئهو تۆزه پارهیه که له دایره ی عه دلیه ده یگری به شی هیچی ناکات. شهو له خزمه تیان بووم و دوای شام رویشتمه وه بۆ مال.

له شوینیکی دیکه به دوای چه ند رۆژیک چۆن کاتی ده قیقی بیده سه لانه کردنی شوجاعود ده وه لی له بیر نه مابوو دوو پاتی ده کاته وه و ده نووسی له ده وره به ری هه وت و هه شتی مانگی زیقه عه ده ی سالی ۱۳۳۴ شوجاعود ده وه له ئه میرعه بدور ه زاخان له قووچان بیده سه لات و بۆ مه شه ه هاتبوو و له مالی تازه ی مودیر له شکه ر که له پالی باخی کۆمه لایه تی بوو جیگر بوون.^{۱۰۴}

ئهو نه ده به دل خۆشم ده وی که له ده سالی پێش له قووچان و مه شه ه و سه فه ره درێژه که ی تاران له سالی ۱۳۲۳ تا ۱۳۳۶ که له گه ل یه کدا بووین و چ رۆژ گاریکمان به چاو بینیه، له رۆژنامه کانی خۆم دا له خۆم خواردۆته وه و نووسیوومه ئیستاش ده نووسم که ئه مسال له سه رده می حکوومه تی شاهزاده نه یرو ده وه له^{۱۰۵} رۆیشتم.

سالی ۱۳۳۲ بوو منیش ره قیقی رۆژانی بیده سه لاتی شهو و رۆژ له گه لیا بووم جاریکی که هه میسان به حکوومه تی قووچان گه یشت و به ده ست خه تی خوی نووسی:

۱۰۴- ئهم مودیر له شکه ره لهو گه وه یی له شکه ر و بی سه ربازانه بووه، چۆن لهو کاته دا له خوراسان هیچ له شکه ری نه بووه تا پتو یستی به مودیر له شکه رییت.

۱۰۵- شاهزاده سولتان حوسه یین میرزا نه یرو ده وه لی قاجار سی جار به حکوومه تی خوراسان گه یشت و زلم و سه تمیکی زۆری کرد و زه وین و باخاتی نه یشابووری به زۆر بۆ خوی له خه لک وه رگرت له باسی هه جوو خان له به رگی سیه هم دا وتمان که له بۆنی هه ر ئهو ناپیاویانه وه خه لکی نه یشابوور بۆ به رگیری له زۆلم و زۆره له جه جوو داوای یارمه تیان کرد. جه جوو بۆ نیشابوور هات و نه یرو ده وه لی مو جازات کرد و له خوراسان ده ری کرد ئاخه ر جاریش له سالی ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۴ کۆچی مانگی حکوومه تی کرد و له سالی ۱۳۳۴ بوو که بیده سه لاتیان کرد و ناسره دین میرزای قاجار کۆری مۆزه فه ردین شا که لاویک بوو به حکوومه تی خوراسان گه یشت.

دوای رۆیشتنم بۆ قووچان ههرمانگ له لوتف عهلی خان سهر ئهدهم. بهیانی ئهو رۆژه تهشریفی برد بۆ قووچان و لهو ماوهدا تهنیا شتی که و لهبیری نهما لوتف عهلی خان بوو. دووبار کاغهزم بۆ نووسی؛ بهلام وهلامی نهداوه، تا ئهوهی که شاهزاده نهیرودهوله بێ دهسهلات کرا و شاهزاده ناسره‌دین میرزا بوو به‌جیگری موشاروسسه‌لته‌نه و شوجاعودده‌له^{۱۰۶} وه‌کوو هه‌میشه بۆ پێشوازی بۆ سه‌بزه‌وار رۆیشت^{۱۰۷} و چۆن ههرگیز یه‌ک نه‌فه‌ر ره‌فیق وه‌زیری ژيروکارزانی نه‌بوو پاره‌ییکی زۆری پێشکesh شاهزاده کرد و دووباره حکومه‌تی قووچانی وه‌ئسته‌وگرت.^{۱۰۸} به‌لام پاش دوومانگ ده‌وله‌تی ناوه‌ندی که‌وته‌ بیری بیده‌سه‌لاتکردنی ئه‌عه‌ده‌لودده‌وله‌ی‌برای رو‌کنوده‌وله.^{۱۰۹} ده‌سه‌لاتی قووچانی وه‌به‌رکه‌وت و شوجاعودده‌وله له‌گه‌ل تا‌میک ژن و پیاو ده‌رباری خۆی بۆ مه‌شه‌هد رۆیی و من له‌ خزمه‌تیان دا بووم.

مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که دوای چه‌ند رۆژ دووباره شوجاعودده‌وله له‌ئهرگ زیندان کرا و که‌س نه‌یزانی له‌به‌رچی دوای ماوه‌یه‌ک رزگار بوو. له‌م حال و ئه‌حواله‌دا ناسره‌دین میرزا که ماوه‌ییکی که‌م ده‌سه‌لاتی خوراسانی له‌ئسته‌و بوو له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتی ناوه‌ندییه‌وه بیده‌سه‌لات کرا و اتا به‌رواری^{۱۱۰} بیده‌سه‌لات بوونی. ئه‌گه‌رچی وتراوه سوالکه‌ر و سولتانی پیکه‌وه نابن؛ به‌لام وادیاره شاهزاده وه‌زیریکی زانا و کارزانی

۱۰۶- پیم وایه موسته‌شاروسه‌لته‌نه بیت.

۱۰۷- له‌به‌لگه‌ی پێش به‌ موحه‌مه‌د ئیبراهیم خان ئاماژه نه‌کرا‌بوو.

۱۰۸- ئیلخانه‌کانی پێش‌ووی کورد به‌ هیزی شمشیر ده‌سه‌لاتیان ده‌گرت و به‌لام ئه‌مجاره ئه‌میان ئه‌بێ هه‌موورۆژ پاره‌ بدات تا چه‌ند رۆژیک حکومه‌ت بکات.

۱۰۹- ئه‌عه‌ده‌لودده‌وله‌ برای عه‌لی‌نه‌قی میرزای رو‌کنوده‌وله و کوری موحه‌مه‌د ته‌قی میرزای رو‌کنوده‌وله‌ برای ناسره‌دین شای قاجار بوو. خوراسانی‌ش ماوه‌ییکی زۆره که‌ بووه به‌ جیگه‌ی له‌وه‌ری ئه‌م رو‌کنوده‌ولانه و نه‌یروده‌وله و ئاسفوده‌ولانه، له‌به‌ر هه‌بوونی ئه‌م ده‌عبایانه زه‌ره‌ریکی زۆری دیوه.

۱۱۰- لوتفعه‌لی خان کاتی بیده‌ست کردنی ناسره‌دین میرزای له‌بیر چوو بوو و جیگا‌که‌ی هه‌روا خالی هێشت. و اتا سالی ۱۳۳۵ی کۆچی مانگی.

نەبوو و خوشی یە کەم حکوومەتی بوو و کەسی لە خوراساندا نەئەناسی. بۆیە وردوردە ولاتە کەی شیوا و لە تارانەووە برووسکە یە ک سەبارەت بەرویشتنی ئەو و هاتنی نایبوسەلتەنە — ئەمیر کەبیری —^{۱۱۱} پێ گەشت لە هەر شوێنی لەم جیهانەدا هەر کەسێک لە حکوومەتی ناوەندی و دەسەلاتی ورددا ئەگەر لە گەل پیاویکی کارزان و عاقل راوێژبکات کارەکانی پیش ئەکەوی.

وێستگەکانی مامۆستایانی شیروان لە لایەن والی خوراسانەو

نیشانی شیرۆخۆر دایرە ی برووسکە ی دەولەتی بەرزی ئێران لەمەشەد بۆ شیروان ژمارە ی بەلگە ۸۱- ژمارە ی برووسکە ۳۴. وێلام مامۆستایانی شیروان. کاتی گەشتن بە یانی ۱۷ ی حەمەل — خاکەلیوێ — سالی ۱۳۳۶ مانگی. گیرەندە ی برووسکە ئیتلاعو لمەلک

مامۆستایان و خەلکی شیروان. گەرە ی مامۆستایان موحمەد ئیبراھیم خان حاکمی شیروان!^{۱۱۲} برووسکە ی شکایەتی ئیو سەبارەت بە ئەوێ کە شوجاعود دەوڵە موحمەد ئیبراھیم خانی بیدەسەلات کرد و تاج محەممەد خانی بۆ حکوومەتی ئەوئ هەلبێژادوو گەشت. چۆن ئەم کارە پیش هاتنی حاکمی خوراسان و سیستان و بئ ئیزنی دەولەتی گەرە دراو بەم بۆنە یە برووسکە یە کمان بۆ حکوومەتی قووجان نارد تا گەشتنی حکوومەتی گەرە^{۱۱۳} موحمەد ئیبراھیم

۱۱۱- مەبەست کامران میرزا نایبوسەلتەنە ی کوری سێھەمی ناسرەدین شایە کە ماوێتیک وەزیری شەر، ماوێتیک ئەمیر کەبیر و ماوێتیک حاکمی تاران بوو. لە ئاخری سالی ۱۳۳۵ ی مانگی بەرانبەر ۱۲۹۴ ی هەتاوی بە جئ ناسرەدین میرزا بە حکوومەتی خوراسان گەشت و لەسەرەتای سالی ۱۳۳۷ د بیدەسەلات کرا و بۆ تاران بانگیان کرد کە لە سەرەتای سالی ۱۳۳۸ ی مانگی بە جئگە ی ئەو قەواموسەلتەنە حکوومەتی خوراسانی وەئەستۆ گرت تا بە توانا و سیاسەتی تایبەتی خۆی حکوومەت بگرتە دەست. لەم جئ بە جئ کردنەدا نزدیک بە یە کسال خوراسان بئ حاکم بوو. (وە قایعی میژوویی خواوەران، سەید عەلی میرنیا، ل ۱۹۶)

۱۱۲- چۆن عەبدوڕەزاخان شوجاعود دەوڵە جاریکی تر بە حکوومەتی قووجان گەشت

۱۱۳- مەبەست لە ئیالەتی گەرە، ئەحمەد قەواموسەلتەنە یە.

خان خۆى حاكم بزائى. ۱۷ى همەل ژمارەى ۲۱۶ مۇزەفەرەى مۆرى گەيشتن برووسكەخانەى شيروان لە محەممەد ئىبراھىم خان ترسى بوو كەنەوہەك لە لاىەن والى خوراسانەوہ ببى بە ئىلخانى عەشیرەتى زافەرانلوو بۆيە حكومەتى شيروانى لى ئەستاند. لاىنگرانى محەممەد ئىبراھىم خان شكايەتگەلىكىيان بۇ والى خوراسان ناردبوو كە محەممەد ئىبراھىم خان لە حكومەتى شيروان بمىنىتەوہ و لە هاتنى تاج محەممەدخانى بادلوو حاكمى تازە كە لە لاىەن شوجاعوددەوہلوو بۇ حكومەتى شيروان ھەلبژێردرابوو بەرگىرى بكت. لاىنگرانى تاج محەممەد خان و ھىزەكانى شوجاعوددەوہلەش لە شيروان برووسكەيەكيان بۇ تاران و مەشھەد نووسى و داواى بەركنارى محەممەد ئىبراھىم خان و جىگربوونى تاج محەممەد خانىيان كرد. بەلام خوداوێردى سەردار كە سەرۆكى سوارانى پيشووى محەممەد ئىبراھىم خان لە شيروان بوو و زۆريان خۆش دەويست و بۆيە لە هاتنى تاج محەممەد خان بەرگىرى كرد. نەسروللاخانى براى فەرەجوللاخانى شيروانى شووى خۆشكى تاج محەممەدخان دژ بە دووسەردار ھەلسا و بارودۆخى شيروان رۆژلەگەل رۆژ خراب تر بوو.

دايرەى برووسكە چاندنى دەولەتى مەزنى ئيران

لەمەشھەد بۇ شيروان ژمارەى بەلگە ۹۳. ژمارەى برووسكە ۴۰. پادەى وشەكان ۱۰۰. كاتى ناردن ۱۸ همەل.

وہلامى خەلكى شيروان: كاتى گەيشتن ۱۸ همەل سالى ۱۳۳۶. ناوى وەرگىرى برووسكە: نامۆستايانى شيروان.

برووسكەجۆراوجۆرەكانى ئيوہ ھەرگىز دەولەتى لە كارى خۆى پەشيمان نەكردەوہ. لەم حالەدا نابى ئيوہيش بىدەسەلات بن و واژۆى خۆتان بە قازانج يان زەرەرى عەمر وزەيد لە رووى بىدەرتانيەوہ بەدن ئەگەر برووسكەيەك بنىرن و دەولەت بزائى لەرئ ناچارىيەوہ بووہ رەدى ئەكاتەوہ. ئىستا كە محەممەد ئىبراھىم خان جىگىرى حكومەتى و تا هاتنى سەرۆكى برووسكەخانە لەسەر پەرەشتى

شىروانە. دۋاى ھاتنى قەۋاموسەلتەنەى ھاكىمى خوراسان و سىستان بارودۇخى ئەۋ
ناۋچەيە چاك دەبىت. (ش - ھەمەل - ژمارەى ۲۴۴ ى موزەفەرى. مۆرى گەيشتن
بە برووسكەخانەى شىروان^{۱۱۴})

مانەۋەى موحەممەد ئىبراھىم خان ئە ھكۈمەتى شىروان

لەمەشەھەد بۇ شىروان. ژمارەى بەلگە ۲۶۲. ژمارەى برووسكە ۵. رادەى
۱۴۰. كاتى ناردن ۱۸ ى ھەمەل. كاتى گەيشتن ۱۹ ى ھەمەل. گىرەندە
ئىتلاۋولمەلىك سەرۋكى برووسكەخانەى شىروان.

برووسكەكانى مامۇستايان جىگەى سەر سوورمانە. ئەگەر مامۇستايان بە زۆر
ئەتۈان ۋاژۇ بدن دەرپرېنى نارەزايەتى يان پەزاي خۇيان لەكەسىك. دەۋلەت لە
كوئى بزائى زۆر كردن لە لايەن شوجاعوددەۋلەۋ ھكۈمەتى قوۋچانە يان لە لايەن
موحەممەد ئىبراھىم خان جىگەى ھكۈمەتە يان لە لايەن كەسىكى دىكەۋە. ھەر
بەۋ بۆنەۋە كە دەۋلەت بە ۋاژۇ ئىۋە بايەخ نادات و چۆن ھكۈمەتى قوۋچان
سەرپەخۇيە، موحەممەد ئىبراھىم خانىان لابر دوۋە. دەۋلەت بەم كارە نارازىيە.
موحەممەد ئىبراھىم خان دەسەلاتدارى شىروانە؛ تا ھاتنى ھاكىم ھەرچى ئەلى
ئەبى بەرپۋە بچىت.

لە كاتى نەبوۋنى موحەممەد ئىبراھىم خان دا ئىۋە بەرپۋەبەرى كارەكان بن؛ تا
خۇى دىتەۋە تاج موحەممەد خان يان نەسروللاخانېش ئەگەرىيائەۋى دژايەتى
بەكەن بەرپرسى ئازاۋە كە خۇيان دەبن. خۇتان ئەم برووسكەيە بنېرن بۇ ھكۈمەتى
قوۋچان. ۱۸ ھەمەل - خاكەلىۋە - ژمارە ۲۶۵ موزەفەرى^{۱۱۵}.

۱۱۴ - بەلگەكان لەئەرشىقى موحەممەد ئىبراھىم خان گىراۋە.

۱۱۵ - بەلگەى ئەرشىقى موحەممەد ئىبراھىم.

برووسکه‌ی مامۆستایان و تاجره‌کانی شیروان که پشتیوانی تاج محه‌مه‌دخان بوون بۆ وه‌زاره‌تی ناوخۆ

برووسکه له مامۆستایان و تاجرانی شیروان که به پشتیوانی له تاج محه‌مه‌د خان و دژایه‌تی له‌گه‌ل محه‌مه‌د ئیبراهیم خان بۆ وه‌زاره‌تی ناوخۆنووسیان و داواکاری ئه‌وه‌ن که تاج محه‌مه‌د خان له حکومه‌تی شیروان بمی‌نێته‌وه. ئه‌لبه‌ت نه‌بۆره‌زای خوا و خزمه‌ت به خه‌لکی بێده‌سه‌لات؛ به‌لکوو بۆ گه‌یشتن به ئامانجی خۆیان. چۆن له‌وه‌ی که محه‌مه‌د ئیبراهیم خان پیاویکی خواناس و پێک‌وپێک بووه جێ متمانه‌یه. له‌م کاته‌دا بێک له خه‌لکی کۆچه‌ر له خوراساندا مانه‌وه و بوون به خاوه‌نی مال و پاره و مه‌قام و له ساویلکه‌یی کوردان بۆ گه‌یشتن به ئامانجی خۆیان که‌لکیان وه‌رگرت و خانه‌کانیان دا به گزێ یه‌کدا تائه‌وان خۆیان به ده‌ستی خۆیان لاواز بن و له ناوچه‌ن. تاج محه‌مه‌دخانێان کرده دوژمن محه‌مه‌د ئیبراهیم خان و وه‌لیخانێان کرده دوژمه‌نی حبیب‌وللاخان ناسرله‌شکه‌ر. خانه‌کانی بیچاره‌ن له به‌رانبه‌ر خانه‌کانی سیوکانلوو و عه‌شیره‌تی شادلوو له به‌رانبه‌ر عه‌شیره‌تی زه‌عه‌فرانلوووه ستانه وه. ئه‌م کایه له سه‌رده‌می محه‌مه‌د ناسرخان شوجاعودده‌وله - دامه‌رزینه‌ری قووجان - ده‌ستی پێ کرد که له به‌رگی سی‌هه‌م و چواره‌مدا باسی کراوه که ئیستاش باسی ده‌که‌ین به تایه‌ت له‌سه‌رده‌می ده‌سه‌لاتی په‌زاشا، به‌کری گه‌راوه‌کانی ئینگلیس ئه‌م کاره‌یانه درێژه‌دا و له رۆژ نامه‌کان و گو‌فاره‌کانی ئه‌و رۆژانه پێشان درا و خانه کورده‌کانیان دابه‌گزی یه‌کدا تا گه‌یشته ئامانجه‌که‌یان و کورده‌کان یان به ده‌ستی خۆیان له‌ناو چوون یان ده‌سه‌لات له داریانی دا یا له زیندانا کۆژراون. ئیستا که لاوانی کورد فێری خۆبێده‌واری بوون و میژوو چۆنیه‌تی پێش کردنی مافی خه‌لکی کورد ده‌هێنێته بیران، زه‌مان وه‌لام‌ده‌ری ئه‌وانه.

برووسکەى تاقىمى لە خەلکى شىروان بۆ تاران

خەلکى شىروان ئەم سەردەمە لەبەر پرووپاگەندەى پشتیوانانى موحەممەد ئىبراھىم خان و خەدووسەردار لە يەك لاو و ھەروەھا پشتیوانانى تاج موحەممەد خان و شوجاوددەولە لە لايتكى دىكەو ھە بړىك برووسكەى نالەبار و نارېكيان نووسى و ئىعتبارى خۆيان كەم كردهو ھەم برووسكەى ھەمەيە:

نیشانی شیروخۆر

دايرەى برووسكەى دەولەتى بەرزى ئىران

لە شىروان بۆ تاران. ژمارەى برووسكە ۷. ژمارەى وشەكان ۳۸۹. كاتى گەيشتن ۲۴ ى ھەمەل خاكەليۆە ى سالى ۱۳۳۵^{۱۱۶}

و ھەزىرى پاىەبەرزى ناوخۆ

چەند مانگىكە كە ھكوومەتى شىروان لە لاين شوجاوددەولەو ھەگەيشتو ھە دەستى موحەممەدئىبراھىم خان و لەم كاتەدا خەدوو بوو بە نايبولھو كوو مەى موحەممەد ئىبراھىم خان و لە ھىچ زلم و زۆر و بى نامووسىيەك دژ بە خەلک و دزى پوول و پارەى ژيەدەستەى رەش و پرووت كۆتايى كەردوو ھە. سویند بە ھەموو گەوران و شىخان تەنانت يەك كەس نىيە كە لە دەست ئەم ھەموو زولم و زۆرە پىداويستى بە نانى شەوى نەبىت.^{۱۱۷} ئەگەر موفەتشيەك بنيرن پروون دەبىتەو ھە كە زولم كەردن بەرەعەت چەند زۆرە و ئىستا لەچ ھالىكەدان.

تائەو ھى كە شوجاوددەولە بە چاكى بارودۆخى ئەم خەلکە دەزانى و موحەممەد ئىبراھىم خانى لايرد و تاج موحەممەد خان كورى خوالىخۆش بووى وەليخانى ميرپەنچە كە يەكە لە خانەكانى بەرپز و لە بنەمالەيىكى بەنرخ دەسەلاتى

۱۱۶- سالى ۱۳۳۶دروستترە. كاتى ۱۳۳۵ لەسەر نامەكانى ئەم سالە بە چاپ گەيشتو ھە بۆ سالانى داھاتوويش كەلكيان لى وەرگرتوو ھە.

۱۱۷- واديارە كە خەدوو يا موحەممەد ئىبراھىم خان بووبە ھۆى چارەرەشى خەلک و ئىستا تاج موحەممەد خان و پشتیوانەكانى دەيانھەوى خەلکى خۆش بەخت بکەن. ئەم قسانە زۆرتر وەرکوو پرووپاگەندەى بى دەسەلاتى نوینەرانى پارلەمانە.

پێی درا. پێش له هاتنی ئەو، خەدوو بە پەنجا شەست کەس لە سوارەکانی کە لە شێروان بوون یەک دوودانە برووسکەیی بە زۆر لە لایەن ئاقالی وەک نوێنەری خوراسان و حکوومەتی قووجان پەوانە کرا. حکوومەتی پایەبەرز چۆنکە لەم کارانە خەبەرێکی نەبوو و وەلامی نەداوە بەلام نوێنەر کە هەوالی لەم کارانە نەبوو برووسکەییکی نارد بەو شیوەی کە تا هاتنی حاکم حکوومەتی شێروان بە دەستی موحەممەد ئیبراھیم خانەوہ بیت. بۆیە تکاتان لێ دەکەین ئەگەر تاج موحەممەد خان لە شێروانە. بکەوێتە پێ و ئەگەر دووبارە حکوومەت بە دەستی موحەممەد ئیبراھیم خانەوہ بیت، ئیتر نابینە خاوەنی گیان و نامووسی خۆمان و ئەبێ دەست لە ولاتمان هەلبگرین و بەرەو شوێنێکی دیکە بپۆین. لەبەر پەزای خوا و ئەم خەڵکە چارەڕەشانە و بێدەسەلاتانە کە بە هەزار جۆر لە دەست خەدیو و پزگاریمان بوو هەمیشان خەدوو مەکەن بەتووشمانەوہ.

حاجی میرزا موحەممەد موحەممەد، حاجی قەواموسادات، شیخ عەبدولغەفوور موحەممەد، حاج عەبدولغەفوور موحەممەد، حاج عەبدورپەسوول بەرنوێژیکەر، وەکیلوپروعايا، حاج موختار، حاج قەنەبەر، حاج عەلی پەزا، حاج موحەممەد، حاج حوسەین عەلی، سادق، کاک سلیمان تاجر، حاج حوسەین عەلی، عەلی دەربان، حاج گۆل موحەممەد، پەجەب عەلی، کاک عەلی تاجر، کاک تەقی ئەسکەندەر، حاجی موحەممەد ئیسماعیل، حاج ئیبراھیم، حاجی مەھدی، حاجی عەلی، موحەممەد حەبیب عەتار.^{۱۱۸}

برووسکەیی وەزیری ناوخوا بۆ شوجاعوددەوڵە سەبارەت بە مانەوہی موحەممەد

ئىبراھیم خان لە حکوومەتی شێروان

دەوڵەتی بەرزى ئێران نیشانی شیروخور وەزارەتی ناوخوا!

برووسکە لە تاران بۆ قووجان. ۲ ی پەجەب ۲۴ حەمەل ۱۳۳۶ ژمارە ۴

ژمارە نووسراوہ ۲۷۵.

بەپێژ شوجاعوددەوڵە حاکمی قووجان!

برووسكە بە ۳مەزى ژمارە ۳مە گەشت ھەروا دوو وشەى نەخوئىراو. ئەم
برووسكە يە پىشاندىرى گەورەيتيانە كەچەند پۇژە پى كەوتوو و بەم زوانە ئەگاتە
خوراسان. پىيوستە بچنە لاي خۆى. ھەر جۆرى بە چاكى بزانى كار دەكات.
واژۆى وەزىرى ناوخۆ^{۱۱۹}

برووسكەى وەزىرى ناوخۆ لە وەلامى خەلكى شيروان و ھاتنى قەواموسە ئىتە نە

بۇ خوراسان

دەولەتى پايەبەرزى ئىران نىشانى شىروخۆر

برووسكە لە وەزارەتى ناوخۆ تاران بۇ شيروان، ۲۷ى ھەمەل _خاكەلىيە _
۵پەجەب ۱۳۳۶. ژمارەى نووسراو ۲۸۱-۱۵۵۶ كارتىن ۶ دۆسيە وەلامى ژمارە ۷
برووسكەى ئىيە گەشت و ئەوراقەيە كەسەبارەت بە دەسەلاتدارى شيروان بوو
نووسىتان. ئاگادار بوينەو بەرپز قەوام سەلتەنەى ھاكىمى خوراسان بەم زوانە دىتە
سەبزووار. پىيوستە ئەم ھەوالەى پى بدەن، خۆى كارى خۆى بە چاكى دەزانى.
واژۆى وەزىرى ناوخۆ^{۱۲۰}

برووسكەى گەورەپياوى بجنوورد عەزىزوللاخانى شادلووى ئىلخانى و ھاكىمى
بجنوورد بۇ وەزارەتى ناوخۆ سەبارەت بە گىچەلى سنوورى لەگەل شوجاعوددەولەى
ئىلخانى قوچان.

نشانى شىروخۆر

دايرەى برووسكەى دەولەتى بەرزى ئىران ۴۰ى جۆزدان ۱۲۹۶ ھەتاوى
برووسكە لە بجنوورد بۇ تاران. ژمارەى بەلگە ۴۳. ژمارەى برووسكە ۴ ئەژمارەى
وشەكان ۱۸۴. كاتى ناردنى برووسكەخانەى بجنوورد شەوى ۴ جەوزا.
ناوى گىرەندە غولامەزا.

سەرۆكى پايەبەرزى وەزارەتى ناخۆ: سەبارەت بە كوژرانى كەربەلاىى عەلى

۱۱۹- بەلگەى ناوەندى بەلگەكانى نەتەوەيى ئىران
۱۲۰- بەلگەكانى ناوەندى بەلگەكانى نەتەوەيى ئىران.

موحه ممه د به یگ سه روکی سواره ی که یکانلوو سه ربړینی ..... وشه ییک نه خو پتړاوه. ده کهس له سواران له گه ل ناوبراو _ خه لکی که لاتِه _ له ژماره ی ۸۱ و ژماره ی ۲۰۲ که به سه روکیایه تی که ریم خان نو پته ری قووشخانه له کاتی سهیرانی شو جاعود دهوله دا پرووی دا ئه و وه زاره تخانه مان ناگدار کرد چۆن له شه راشویی ئه وان بهرگیران نه کردووه و بی ترس خه ریکی دزی و تالانی قه لاکانی بجنووردن. ههر ئه و که ریم خانه ناسراو به عه لی به یگ کوپی حهیده رخا ن سه روکی عه شیره تی بیچرانلوو قه لاکانی سنووری خه تاب و سهردار ئاویان به تهواوی تالان کرد و نزیک به دوو ههزار مه ر له خه تاب و چوارشوپنی وه لاتانی دیکه شیان تالان کردووه. ئه م هه واله مان گه یانده گوئ حکوومهت تا مافی ئه م خه لکه هه ژار و بهش خوراوه له ناو نه چی. (ژماره ی ۳۷ عه زیزوللا)

وه لایمی وه زیری ناو خو به شکایه تی ئیلخانی شادلوو

دهوله تی بهرزی ئیران. نیشانی شیروخۆر. وهزاره تی ناوخۆ برووسکه له تاران بۆمه شههد. کات ۹ ی جۆزه دان ۱۹. ی شهعبان ۱۳۳۶ مانگی بهرانبه به ۱۲۹۶ هه تاوی. ئه یاله تی خوراسان و سیستان ماوه یه ک له مه و پێش که به لای عه لی موحه ممه دی^{۱۲۱} شادلوو بۆ شکایهت بۆ تاران پڕویشته. کاتی بۆ سهیران پڕویشته شی جاعود دهوله، باوکی ناوبراو که له لایه ن سهردار موعه زه وه سه روکی ده کهس بوو له گه ل سواره کان خو ی بۆ پاراستنی پڕ بۆ که لاتِه ی قتلش پڕویشته بوو، له گه رانه وه ی که ریم خان^{۱۲۲} له گه ل ئیسماعیلی کوپی و ههروه ها شو جاعود دهوله به ره و ئه وان له که لاتِه ی قتلش^{۱۲۳} و بی ئه وه ی کهس بزانی تیریان تهقاند و باوکیان کوشتوه و ۸ سه ر ئه سب و ده تفهنگ و دانه ی پێنج تیرو چوار دانه ورنه دی بهرزی

۱۲۱- عه لی موحه ممه د که یکانلوو که له عه شیره تی زهغه رانلوو بوو چوو دهسته ی شادلووه کان.

۱۲۲- که ریم خان سه روکی عه شیره تی په شوانلوو له قووشخانه.

۱۲۳- قتلش له دپهاته کانی زهغه رانلوو هاوسنووره له گه ل شادلوو. سهرداری گه وه ی ئیلخانی شادلوو ده یه ویست بیکا به خاکی بجنوورد و ههر به م بۆنه وه شه ر و ئازاوه پێش هات.

سواره کانیان بردوو و مال و دارایی خه لکی که لاتیه یان تالان کرد. بویه داوا کرا له شوجا عودده وله تا کوو که ریم خان ره وانه ی مه شهید بکات وله دادگادا دادگایی بکریت.

رافیه کیش له نامه ی ژماره ۵۱۰۱ سه روک حکومتی خوراسان نووسراوه. ....چهند وشه ی ناخوینراوه که دوا ی هانتی هر دوولا بو دادگایان بنیرن. ئیستاش برووسکه یه ک له سرداری گه وره که دهقه که ی پیشکس کرا و چهند وشه ی نه خوینراوه سه ره تا سه بارت به کوژران. هر واکه ئیستا که ریم خان بو دادگا نه هاتوو و فرمان بدن له مه شهید زوو له گه ل بنه ماله ی عه لی موحه ممه به یگ بیت بو دادگاه و له وی هر حوکمی درا به رپوه بجی. پاشان سه بارت به دزی و تالانی که سردار موعه ز نه لی تازه روی داوه و نه گهر پیش هاتوو ماله دزیه کان هه لگریت و بیباته وه بو خاونه کانیان و ناکامی کاره که رابگه یه نن به وزاره تی ناوخو واژوی و مزیری ناوخو له ژیره وه ی نووسراوه کانی سه ره وه که وادیاره به خه تی و مزیری ناوخو نووسراوه و نه وه ده سه لمینی مه به ست ناگادار کردنه وه ی قهواموسه لته نه یه. نه م نووسراوانه له لایه ن و مزیری ناوخو و به زمانیکی زور چاک و به ریز و حورمه ته وه و ههروه ها بایه خ به خونه دانی و مزیری ناوخو بو والی خوراسان نووسراوه و پیشانده ری پله و پایه و هیژ و قودرته ی قهواموسه لته نه یه که پیش تر خوی و مزیری ناوخو بووه.

دروست کردنی یه که مین نانه وایی له قوچان به فه رمانی شوجا عودده وله

له به روشکه سالی له ۱۳۳۶د

سالی ۱۳۲۰ده بی بو خه لکی خوراسان چاوان پر له گریان بن. له سه رده می حکومتی قاجار ه کان له ئیراندا که له بهر نالایه قی پاشا و دهرباریه کان هه موو کات خه لکی له نه و پهری چاره ره شی دا نه ژین، بیجگه نه وه ش له بهر نه بارینی باران کوله و وشکه سالی ناوچه ی وه بهر گرت و زور به ی خه لکی له برسان مردن. که له و وشکه سالیانه ده توانین ئامازه بکه ین به سالی ۱۳۸۸ مانگی و ۱۳۲۰مانگی و ۱۳۲۶ و ۱۳۳۸

مانگی. ده‌لێن له وشکه‌سالییه‌دا بیه‌که‌دا گه‌نم دانیه‌ی قه‌رانێ که ئه‌زانین یه‌ک قه‌رانی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ هه‌زارتمه‌نی ئیستا بووه‌. خه‌لک له‌به‌ر ئه‌م وشکه‌سالییه‌ شیعرێکیان وتوووه‌:

ئه‌ی سال یاخوا نه‌یته‌وه‌ تا سه‌د سالی‌تر
پیاوت له‌ پیاوه‌تی خست و ژنه‌کاند شله‌ژاند
ئه‌ی سال یاخوانه‌یته‌وه‌

.....

له‌ گه‌ل هاتنی قه‌واموسه‌لته‌نه‌ بۆ خوراسان وشکه‌سالییێکی قاقه‌ر ئه‌م وه‌لاته‌ی داگیر کردبوو به‌ جۆرێ که له‌ قووچان و خوراسان نان بۆ هه‌مووی خه‌لک ده‌س نه‌ئه‌که‌وت و هه‌ژاران و ئه‌وانه‌ی که فه‌لانه‌بوون له‌سه‌ختی و بێ‌چاره‌یی‌دا ئه‌ژیان. ئه‌وکاته‌ هه‌رکەس که هه‌ژار نه‌بوو له‌سه‌ر خه‌رمان دا گه‌نم و جۆی پێویستی خۆی جۆرده‌کرد. له‌هه‌مووی ماله‌کاندا ته‌نووڕیک بوو تا ژنه‌کان له‌ ماله‌وه‌ نان درۆست که‌ن و به‌و بۆنه‌وه‌ وشکه‌ سالی زۆری بۆیان نه‌ئه‌هانی. به‌لام زۆربه‌ی خه‌لکی بێ‌ ده‌سه‌لات و که‌م ده‌س نه‌یان‌ئه‌توانی شتی ساز که‌ن هه‌ر به‌م بۆنه‌وه‌ عه‌بدوهره‌زاخان شوجاعودده‌وله‌ که‌وته‌ بیروراویژ و فه‌رمانی دا تا ناناو‌خانه‌یێک له‌قووچاندا درۆست کرا و هه‌رچێ پڕۆژه‌ نانی بۆ خه‌لک درۆست ده‌کرد و ده‌فرۆشرا. شوجاعودده‌وله‌ بۆ وه‌ده‌ست هێنانی گه‌نم و ئاردی ناناو‌خانه‌ خۆی ئه‌پڕۆشته‌ دیهاته‌کان و ئه‌وانه‌ی که گه‌نمی زۆرتریان له‌ ماله‌وه‌ بوو مه‌جبوو‌ریانی ئه‌کرد که گه‌نمه‌ زیادییه‌کانیان به‌ خه‌لک بفرۆشن. به‌م جۆره‌ ئاردوگه‌نمی بۆ قووچان ئه‌نارد و توانی جه‌ماوه‌ریکی زۆر له‌مه‌رگ پزگار بکات. شوجاعودده‌وله‌ هه‌ر به‌م بۆنه‌وه‌ له‌ ناوچه‌کانی بیرک و باش‌مه‌حه‌له‌بوو که برووسکه‌یه‌ک له‌قه‌واموسه‌لته‌نه‌ی والی نوێ شاهرود گه‌یشته‌ که له‌ شوجاعودده‌وله‌ داخوای کردبوو بۆ پێشوازی بپرواته‌ سه‌بزه‌وار؛ به‌لام شوجاعودده‌وله‌ خه‌ریکی به‌ده‌س هێنانی نان و خواردمه‌نی بۆ خه‌لک بوو له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نه‌ی‌ئه‌توانی بۆ پێشوازی بپروات و برووسکه‌که‌ی قه‌وامی وه‌لام دایه‌وه‌ و گوتی له‌به‌ر ئه‌م گرفتانه‌ ناتوانم بێم بۆ سه‌بزه‌وار و له‌ مه‌شه‌هد ده‌گه‌مه‌ خزمه‌تتان. هه‌ر ئه‌م

برووسكه يه به هانه ي دا به ده س ريسوتو ججار وه تا دژ به شوجا عودده وله بوو هستى تا قهوام لى تووره بيت و بى به هوى له ناوچوونى شوجا عودده وله. [سه باره ت به دژا يه تى مالى ره ئيسوتو ججار و شوجا عودده وله پيشتر باسى كرا.] به لگه يه ك هه يه له عه بدور پرزه خانى شوجا عودده وله بو وهلى قه هرمانلوو كه له م سهرده مه دا ته نيا كه سيك بوو كه شوجا عودده وله متمانه ي پى بوو. [سه باره ت به وهلى خان له بهرگى داهاتوودا زورتر باسى له سهر ئه كريت كه پياويكى دليرى سهرده مى خوى بوو.]

هۆ ۱۲۴

ئيوه رويشتن په نجا تمه ن بنيرن هه مووى برياره كانى ئيوه به م جوړه يه نازانم بوچى خه لكى سهر حه د^{۱۲۵} وهان. به لگه به پاره نازان، بريار ئه دن و له برياردا بى وه فايى ئه كه ن. بى هيچ به هانه يه ك په نجا تمه نمان بو بنيرن ئه بى بدرتته وه.

۲۹ ره بيهولته وه ل ۱۳۳۶ عه بدور پرزه زاي زه عه رانلوو

۱۲۴- له سهرده مى موحه ممه د ناسرخان شوجا عودده وله مه سله كى ده رويشانى زه هير سولتاني له نيوان كورده كانى قووچان باو بووه و ههر به م بونه وه له سهر هه مووى نامه كانى و حوكمى خانه كانى قووچان وشه ي «هۆ» ده بينرى.

۱۲۵- نازانم بوچى وه ليفانيان به سهر حه دى زانيوه له حالى كدا كه ناوچه ي وه ليخان كو سارى شاهيجان و كيوه باكوور بيه كانى ئه وييه كه له به شى ناوه ندى قووچانه ئه گهر پيمان وابى كه حكوومه تى وه ليفان تا خومار تاش رويشتتوه، هه ميسان ناتوانين پى بلين سهر حه دى ناوچه ي قووچان له باكوور وه تاباشوور سى به شه شاه به بانى جولگه يى سهر حه دى شاه به بانى قهرمانلوو بوون، جولگه لولوكان فقيرو هه ژار بوون كه قودره تىكى ره زميان بووه ئاژه لدارىش نه بوون و تۇزى كشت و كاليان بووه هه ژارانه يان به لام سهر حه ديه كان واتا عه شيره ي كه يكانلوو كه سهرانسهر ناوچه سنوور يه كانى قووچان و خواره زمى رووسييه ي ئيستاي داگير كرديوو و له دليرترين و به هيزترين كوردانى خوراسان بوون كه هه ربه م بونه وه له سنووردا جيگر بوون و به سهر حه دى ناوبانگيان ده ر كرووه.

ئه و برووسكانه‌ی كه له سه‌ربه سه‌رهاتی سنووری باجگیران گه‌یشته ده‌ستی

سولتان به‌گ

سالی ۱۳۳۶ ی مانگی به‌رانبه‌ر به‌ ۱۲۹۶ و ۱۲۹۷ ی هه‌تاوی له‌گه‌ل هاتنی قه‌واموسه‌لته‌نه بۆ خوراسان سالیکی زۆر سه‌خت بوو بۆ شو‌جاعودده‌وله و سولتان به‌گ. ڕووسه‌کانیش له‌ باجگیران شو‌رشیان ده‌کرد. سولتان به‌گ بێ گومان پیاویکی دلێرو وه‌ته‌ن په‌ره‌ستی کرمانجه‌ که له‌ دژایه‌تی له‌گه‌ل کۆمۆنیسته‌کان و شامو‌حه‌ممه‌دی نوێنه‌ردا به‌ جوانی خۆی پیشاندا. ڕێژ و سوپاسی شو‌جاعودده‌وله و قه‌واموسه‌لته‌نه‌ی سه‌رۆک وه‌زیری ئه‌وکاته و به‌رپرسیانی تر له‌ ئه‌و پیشاندهری دلێری و توانایی ئه‌وه. به‌ وه‌ی مو‌حه‌مه‌د ئیبراهیم‌خان ره‌وشه‌نی موزه‌فهره‌روسه‌لته‌نه له‌شه‌ری کورده‌کانی قوو‌چان له‌گه‌ل کلۆنیل مو‌حه‌مه‌د ته‌قی پسیان دا ئه‌گه‌ر خودی سولتان به‌گ نه‌بوائی بێ شک کورده‌کان شکه‌ستیان ئه‌خوارد. ته‌نانه‌ت له‌ دوا‌یین چرکه‌کاندا وه‌لیخانی قه‌رامانلوو که له‌ دلێری و بێ باکی‌دا ناویکی به‌رزی بوو ویستی پاشه‌کشی بکات [له‌ به‌رگی پێنجهم‌دا باسی ده‌کریت] ئیستا ب‌رپیک له‌و برووسکانه‌ که له‌ به‌سه‌رهاتی باجگیران له‌ سالی ۱۲۹۶ و ۱۲۹۷ هه‌تاوی و اتا کاتی که ڕووسه‌کان له‌باجگیرانه‌وه هێرشیان هێنا‌بوو و شامو‌حه‌ممه‌د یان کرد‌بووه به‌ردی به‌رپه‌ل و هه‌روه‌ها کاره‌ساتیکی دیکه‌ی ناوچه‌که بۆ خوێنه‌رانی به‌رپ‌ز باسی ئه‌کریت.

پشتگیری سولتان به‌گ که یکانلوو له‌ هه‌تیوان و بێ ده‌سه‌لاتان

هه‌روا که سولتان به‌گ که یکانلوو له‌شه‌ردا سه‌ربازیکی توو‌ره و دلێره هه‌ربه‌و ڕاده‌یه له‌گه‌ل هه‌تیوان و بێ ده‌سه‌لاتانیش‌دا به‌ر‌حم و به‌زه‌ بوو. هه‌مووی ئه‌و که‌سانه که سولتان به‌گیان بینویه به‌چاکی ناویان برد‌وو له‌و سالانه که وشکه‌ سالی زۆربه‌ی خه‌لکی تا ده‌می مه‌رگ برد‌وو سولتان به‌گ له‌باجگیراندا یه‌کی له‌ماله‌کانی وه‌قفی خه‌لکی برسی و هه‌زار بوو. هه‌ر له‌ نیوان هه‌زاره‌کاندا کێ به‌رکێ ڕی ئه‌خست وه‌کوو زۆران و ڕاکردن و په‌رپ‌ن وه‌روه‌ها هه‌له‌په‌رکێ و گۆرانی و مؤ‌سیقا. هه‌موو که‌سیش

له پیرو جوان وشهل و کویر ده بوای به شدارى بکردبای و هه رکهس ده یبرده وه جل و بهرگ و خواردمه نهی پێ ئه درا. سولتان به گ جومعه ده چوو بۆ قورئان خویندن و دوعا و رۆژه کانیشى به هه لپه رکێ و فه رته نه و گۆرانی و زۆران تیپه ر ئه کرد. ده ولته مه ندانی باجگیری کۆ ئه کرده وه و بۆ پشتیوانی له هه ژاران داوای یارمه تی لێیان ئه کرد. سولتان به یگ هه م له ناو خه لکی بێ ده سه لات و هه ژار و هه م له ناو ده ولته مه نده کاندا خۆشه و یست بوو. هه میشه ده سه لاتداره کانی بۆ پشتیوانی له هه ژاران هان ئه دا و درگای مالی بۆ هه مووی خه لک ئاوه لا بوو. به داوای ده ستگیر بوونی شو جاعود ده ولته خۆشه و یستی سولتان به یگ له ناو خه لک، ده ولته تی ترساند و هه ر له بهر ئه وه داوایان لێ کرد تا کوو هێرش نه باته سه ر ئه نباره کانی ده ولته ت و گومرۆکی باجگیران و به جینگای ئه و ده ولته ت بریاری دا که هه ر سال ۱۲ خه روار گه نم و تاج موحه ممه د خان بهر پرسی ده سه لاتى قووچان ۷ خه روار گه نم بۆ ئه و چیشته خانه یه بنیرن. سولتان به یگ دواتر بۆ قووچان هات و له وێ نانه واخانه ی درۆست کرد و له هه ژاران سه ر په رسته ی ئه کرد و تا دوا هه ناسه ی له گه ل فه رماندارى و شاره وانی و شیروخۆرى ئه و سه رده مه دا ئه م کاره چاکه یه درێژه دا به جیه ئه گه ر شاره وانی قووچان له بهر ریزو حورمه ت بۆ ئه و هه موو کاره چاکه له سولتان به یگ ناوی ئه و نانه واخانه یه که سولتان به گ بنیاتی نابوو به ناوی سولتان به گه وه بێت.

له قووچان بۆ باجگیران

ژماره ی ۱۲- ژماره ی وشه کان ۸۵ کات ۱۳ ی مانگی حه مه ل^{۱۲۶}

(خاکه لێوه) یونت ئیل سالی ۱۳۳۸ موخته میدولحه زه رته سولتان به یگ.

سواره کانی تاج موحه ممه د خان به هادوری دوورن و به م زوانه دمس ناکه ون. برووسکه مان نارد بۆ موحه ممه د حوسین خان^{۱۲۷} و ئه لاله زه روداراب خان و عه لی

خان تا له گه‌ل سواره‌کانیان بێن و دژ به‌ تورکمانه‌کان بووه‌ستن^{۱۲۸} و شو‌پ‌رشیه‌کان ۵۰۰ تیری ئه‌نباری و عوسمانیان بۆتان ناردوو و تا به‌ ئه‌و په‌ری هێزه‌وه‌ دژی شو‌پ‌رشیه‌کان بینه‌وه‌ و ئاگاداری دايره‌کان بن و هه‌روه‌ها ئه‌و تورکمانانه‌ی که‌ گرتوو تانه‌ خێرا په‌وانه‌ی قووچانیان بکه‌ن هه‌مل ژماره‌ی ۱۷ شو‌جاعودده‌وله‌

*****

ژماره‌ی ۸ ده‌وله‌تی ۱۳۳ و شه‌ بورجی هه‌مه‌لی^{۱۲۹} یونت ئیلی ۱۳۳۶

سو‌لتان موحه‌ممهد به‌یگ نایبولحوکوومه‌ی باجگیران

به‌ ئه‌و و هه‌واله‌ی که‌ گه‌یشته‌وته‌ ده‌ستمان شامو‌حه‌ممهد^{۱۳۰} و تا‌قمی‌ک له‌ تورکه‌کانی قه‌ره‌داخ له‌ نا‌کو هاتوونه‌ته‌ باجگیران و له‌ گه‌ل ئیوه‌ و سواره‌کانتان خه‌ریکی شه‌رکردن و ئه‌وه‌ی که‌ پروون و ئاشکرایه‌ ئیوه‌ و سواره‌کانتان به‌ ئه‌و په‌ری پا‌له‌وانی و گورج و گو‌لیه‌وه‌ وه‌دووی شه‌راشو‌کان که‌وتوون و بوونه‌ هه‌وی هه‌لاتنی ئه‌وان برووسکه‌مان هه‌نارد بۆ حکوومه‌ت تا‌خیرایارمه‌تیتان بکه‌ن به‌ تایبه‌ت ئه‌وا ده‌نووسم که‌ هه‌نگاه‌و کانتان زۆر جی‌گای رێزگرتن و پیرۆز بایی هه‌یه‌ و به‌ ئه‌و په‌ری هێزه‌وه‌ شه‌راشو‌کانتان هه‌لکه‌ندوو و دل‌نیابن و بزائن که‌ خزمه‌ته‌ کانتان له‌ لای ناوچه‌وه‌ پۆشراونییه‌ و ده‌گه‌یندریته‌ گو‌ی کاربه‌ ده‌ستانی گه‌وره‌ی ده‌وله‌ت و خزمه‌ته‌کانی ئیوه‌ له‌بیر نابهن به‌داکوکیه‌وه‌ به‌ره‌مه‌می کاره‌کانی خۆتانیش به‌بی وه‌ستان بۆمان بنێرن.

*****

۱۳ی هه‌مه‌ل - ژماره‌ی ۱۲۸ - موزه‌فقه‌ری.^{۱۳۱}

خه‌لکی جریستانن.

۱۲۸- تورکمانه‌کان له‌ قووشخانه‌ و جریستانه‌وه‌ هێرشیان ئه‌کرده‌ باجگیران.

۱۲۹- به‌رانبه‌ر به‌ نه‌ورۆزی ۱۲۹۸ سالی ئه‌سپ یان به‌رانبه‌ر به‌ خا‌که‌لی‌توه‌ی ۱۲۹۸ سالی ئه‌سپ.

۱۳۰- مه‌به‌ست هه‌ر ئه‌و شامو‌حه‌ممهدی کو‌ری که‌ربه‌لایی ته‌یمووره‌یه‌ که‌ ناسراو به‌شامۆ.

۱۳۱- موزه‌فقه‌ری سه‌ره‌له‌ی له‌شکه‌ری خوراسان بوو. هه‌رچه‌ن که‌ له‌م له‌شکه‌ره‌ له‌ ئه‌م ناوچه‌دا ناوونیشانیک نه‌بوو. به‌لام سه‌ره‌له‌یکی بوو که‌ برووسکه‌کان و فه‌رمانه‌کان به‌ر له‌ هاتنی قه‌واموسه‌لته‌نه‌ بۆ خوراسان به‌ ئیمزای ئه‌و ده‌گه‌یشته‌.

له مه شهه دی موقه ده سه وه بۆ باجگیران

حوزووریه ۱۵ ی بورجی همه لی یونت ئیلی سالی ۱۳۳۶^{۱۳۲} (۱۳۳۸ درۆسه)

باجگیران: مؤعته میدوسولتان، سولتان به یگی نایبولحو کوومه ی باجگیران.

له پیاوه تی و پالاهوانی ئیوه همه موومان شادین. ئافهرین بۆ ئیوه به راستی که ده ولت به پالاهوانه کانی وه کوو ئیوه شانازی ده کات. خزمه ته کانی ئیوه به گه وه کانی ده ولت گه یشتوو و ده گه یندریت. چاوه پروانم که به ئه و په ری هیزه وه شامو حه مه دیش له ناوبه ن. ئاغهی کار به ریوه به ریش ته شریفی هاوردوو. وشه یه ک نه ماوه پیویست بۆ بهرگری له تور که کان ههنگاو هه لگرن. گه وه کانی ناوچه کان له تاقمیک له برووسکه کانداس له زه ره کانی گومرۆک ده که ن؛ به لام شوکر بۆ خوا له برووسکه ی ئیوه دا نه بوو زۆر دلوه دوام. به ته واوی ئاگاداریان که ن.

چاوه پروانم به هه ر چه شنیک به م پرووداوانه دوا یی بینن. شوکر بۆ خوا عیشق ئاواش نزیکه. ئاغهی کار به ریوه به ریش له ده ولته تخواهی دا زۆر به ناوبانگه. همه موو جوړه کاریک بۆ بهرگری له هاوړنی تور که کان ده کات. له گه ل ئاغهی شو جاعود ده وله یش به یه ک گه یشتنی ته واومان بوو. همه موو جوړیک له گه لتان هاوکاری ده کات. سه باره ت به تۆپ که ویستبووتان به راستی نازانم پیویست هه یه یان نه، ئاواته خوازم تا ئه م راده پیویستی نه بی.

مۆری وه رگرتن برووسکه خانه ی باجگیران

*****

له مه شهه دی موقه ده سه وه بۆ باجگیران

۱۶ ی بورجی همه لی^{۱۳۳} یونت ئیل، سالی ۱۳۳۶ (۱۳۳۸ درۆسه)

نایبولحو کوومه دووپاتی ده کاته وه. کاره کانی ئیوه هۆی ریزلینانن. داکۆکی ده که م بیپاریژن. ته واوی زه ره کان قه ره بووی ده کریت و ریزی لی ده گریت. ئه و پیشنیارانه ی که پیویست بوو به په له به داروده سته ی ده ولته گه یشته. هه ر به

۱۳۲- به رانه ر به ۱۵ ی خا که لیوه ی ۱۲۹۸ سالی ئه سپ.

۱۳۳- به رانه ر به ۱۶ ی خا که لیوه ی ۱۲۹۸ سالی ئه سپ.

گه یشتنی ولامه که کار دمس پی ده کریت. بؤ ئیوه پیوه ندیتان له گهل بهر پیوه بهر نه برن و هه مووکات ئهو ئاگادار که ن. ئیستا چون کات درهنگه له گه لتان مالتاواپی ده که م و چاوه رپی پاراستنی زور زورم. هه ر ئه وه بزنان که له ئهم بهرنگارییه دادا سه به رزیه کی گه وره تان وه دمس هیئاوه.

موزه ففہری

* * * * *

لەمەشەھەدی موقەدەسەوہ بۆ باجگیران

ژماره‌ی ۱۲ ده‌وله‌تیه ۹۰ و شه ۱۸ ی بورجی حه‌مه‌لی یونت ئیلی سالی ۱۳۳۶

(۱۳۳۸)

موقتہ میڈول حہ زرہ تی سولتانی نایب لحو کوومہ

برووسکه‌ی هه‌والدانی ئیوه سه‌بارته به کوشتنی رۆسم^{۱۳۴} و ده‌رچوونی شه‌پاشۆکان و به‌دواکه‌وتنی سوواره‌که‌تان ئه‌وپه‌ری ر‌ه‌زانه‌ندیه. ئه‌وه‌ی ر‌وون و ئاشکرایه له چاره‌سه‌رکردن و له‌بن ده‌رهاوردنی ناکوکیدا ئه‌وپه‌ری هی‌زو تیکۆشانتان به کار دێن. ئاشکرایه تیکۆشان و خزمه‌ته‌کانی به‌هی‌زی ئیوه به‌رچاو ده‌بی و له به‌رچاوی ئیاله‌تدا ون نابێ و بۆقه‌رهبووی خزمه‌ته‌کانی ئیوه پله‌وپایه‌یه‌ک به‌ده‌س دێن.

۱۳۵ دینن.

* * * * *

۱۶ ای حه مه ل موزه فقه ری (مؤری وه رگرتن) برووسکه خانه ی باجگیران

له مەشھەدی موقەددەسەوہ بۆ باجگیران

ژماره‌ی ۱۴ ای ده‌وله‌تی ۱۵۵ و شه ۲۰ ی بورجی همه‌ل ۱۳۶

موعتهمیدی هزاره‌تی سولتانی نایبولحو کوومه

هه‌والی برووسکه‌ی ئیوه‌مان دی هیچ کات گه‌وره‌کانی ده‌ولت له‌تیکۆشان و گیان‌بازی ئیوه و راسپاردە‌کانی سنوور که‌متەرخەمی ناکهن و به‌تایبەت پله‌و پایە‌ی

۱۳۴- رۆسم سفكانلووی که به دهس خه دوو کوژرا.

۱۳۵- وا دیاره له ئەم بەشەدا وشە یان پرستەیه ک ون بووبیت.

۱۳۶-۲۰ ی خاکه لیوہی ۱۲۹۸

گیان فیدایی و خزمه ته کانی فه رمانه وای قو و چانم شو جاعود دده و له عه بدولر هزاخان - به دده و له ت گه یاندوه. به ئیداره ی مالیشی را گه یاندره که هه رچی زوو تره مو و چه بگه یینن تاکوو بدری به مو و چه خواران. سه رخوشی له ته وای بیه ماله ی کوژ راه کان ده که م و به ئه وان پیر و زبایی بلین که سه ربه رزی میژوو و ییتان بو خوتان داناه. ^{۱۳۷} له ریگای پاراستنی وه تن و خاکدا که مته ره خه میتان نه کردوه. له لایهن منه وه هه و الپرسی برینداره کان بکه ن. به ئومیدی خودا به م زوانه برینه کانیا ن چاک بیتته وه و دوا ی ئه مهش به سه ربه رزیه وه به وه ته نی خوتان خزمه ت ده که ن. ده بی به چه شنیک ده س درپژه کان شکست بده ن. به دلنیا ییه وه بزانی تاکوو یه ک که س له ئیه مایی ئه وان ناتوانن ئاوی باجگیران بخونه وه.

*****

۲۰ هه مه ل ژماره ی ۲۹۱ موزه فقه (موری وه رگرتن) برووسکه خانه ی باجگیران

له مه شه دی موقه ده سه وه بو باجگیران

وه لامی حوزو وری ۲۵ ی بورجی هه مه لی ^{۱۳۸} یونت ئیلی سالی ۱۳۳۶ ی (مانگی) قسه کانی هه موو گه و ره کان بی هه له یه و پروام پییه و تا ئیستا که مته ره خه می نه کراوه. هه روه ها که ده زانی بو ئه م ئه رکانه مه خاریجی ده وی و ده بی زوو تر ده و له ت قوبوولی کردییت. هه ر به م بۆنه وه بو په له یی کاره که چاوه رپی و لام نه بو و گم وله سه ر ئه رکی خۆم به ئه ندازه ی دوو هه زار تمه ن داوه. به په له هه و اله که له لایهن کاربه ده سته ی مالیه وه نیردرا. که بو گشت ژێرده ستانی سولتان به گ و سه ر که رده کانی مو و چه بنیتر.

۱۳۷- ئاشکرانیه که ده و له ته کان و حوکومه ته کانی ئیران چ کاتی ریزی ئه م گیان فیدایانه یان گرتوو و گیان فیدایی کورده کان خوراسان له ری سه ربه خۆیی ئیران چهن به رچاو بووه. ده و له ته کان تا ئه و کاته ی که جگه له کورده کان یارمه تیده ریکیان نه بووه به قسه ی خا و ئه وانه یان ده کرد به ئامرازی ده سته ی خۆیان. و ئه و کاته ی که ده رفته ی سته م به ئه وانیان به ده س ده هینا له هیچ جه نایه تیک له ده ر حق ئه وان کو تاییان نه کردوو که به تایبه ت وینه ی ئه مه ی به ته وای له سه رده می حکومه تی ره زاشادا ئاشکرایه.

۱۳۸- ۲۵ ی خا که لیوه ی ۱۲۹۸ سالی ئه سپ. به رانه ر به ۱۳۳۸ ی کوچی درۆسه.

زۆر مهمنوونین بۆ تیکۆشان و خزمهتهکانی و خۆنیشان دانی سولتان بهگ و ههمووتان وله راستی دا حقی گهورهتان بهسهر ئیدارهکانی دهولهتی و خه لکی باجگیرانهوه ههیه. ئافهرین بۆ پالهوانی و پیاوهتی ئهم ئینسانه ئازایه. ههر چاوهپیین که دواتر کاری خۆت وشهیه که نهخویندراپهوه، زۆر له پیشتر دهولهتتان له خۆتان رهزامهندتر کردوه. سهبارت به کهل و په لیش وایه که کاربه دهستی مالی به په له له شیروان پرسیارکات. ئه گهر کهل و په ل بیت ههر به زوویی حه واله ده کهین ههر ئه وه بزانی که له لایهن دهولهتهوه که مهترخه می ناکریت. هۆی درهنگ بوونی ئهم چهند رۆژه خراب بوونی سیمی تاران بوو. ئاشکریه دواي وهرگرتنی ئه ندازه ی ئهم ئیعتباره باس له سهر بهش به بهش مهخاریجه که بهرپک وپیکي ده کریت و قوبوول و حه واله ده کریت. چاوهپیین موعته میدوسولتان سولتان بهگ له وه لامی ئه وانهی وا له بروسکه خانه دان دلنیا یی بدات تا ههموومان دلنیا یین و ههنگاو هه لگرین.

موزه فقه ری سه رۆکی لهشکه ر، خولامو حه سین کار به دهستی مالی له لایهن کار به دهست خولامه زه خه بیر خان یان موعته میدولوزه را، دلگه رد مورته زه سه رۆکی گۆمۆک و مۆری وهرگرتن

*****

له قووچانه وه بۆ باجگیران

ژماره ی ۳۲ رهقه می وشه کان ۶۶ به بهرواری ۳۰ ی بورجی حه مه لی ۱۳۹ یونت

ئیلی سالی ۱۳۳۸ کۆچی

موعته میدولخاقانی سولتان بهگ

۱۳۹- به رانه به به ۳۰ ی خا که لیوه ی ۱۲۹۸ بهرواری ئهم برووسکه یه ۱۳۳۸ ی کۆچیه . به بی شهک ئهم تاریخه له سه رناوی لاپه ره کانی دهولهتی که له م ساله له چاپ دراو و تاجهن سالیکی دوا ییش به کار هینراوه، داده نرا. بۆ ئه وه ی که له بهر لوئی ئیل یانئ سالی گاماسی و له بهر ئیلان ئیلیشی یانئ سالی مار و نویت ئیلیش یانئ سالی ئه سپ، رهقه می ۱۳۳۶ له چاپ دراوه و ئهم رهقه مهش بۆ ههرسی سال به کار ها تووه. دوا یی ئه گهر ۱۳۳۸ بۆ گاماسی و ۳۷ بۆمارو ۲۸ بۆ ئه سپ به کار بینن بی هه له یه. ته رتیبی ساله کانی تورکی ئاوا بووه: مشک، گا، په لهنگ، کهرویشک، گاماسی، مار، ئه سپ و په ز، مامر، سهگ، خووک و که ر.

ئەمپرۆ دوانیوهرۆ ۵۰ سواری ئازا له گه‌ل ۴۰۰ دانە گوللەم بۆتان نارد ئاواتە خوازم به ئومیدی خودا تا خۆرئاوا ئیوه به ئه‌وپه‌ری دانیای و هیزه‌وه خه‌ریکی پاراستن بن و هه‌والی پرووداوه کانی‌ش بده‌ن. ئاواته‌خوازم تیکۆشینە کانتان به‌ره‌می باشی بۆتان بووبیت و ببیتە هۆی سه‌رکه‌وتنی داها‌تووی ئیوه.

شو‌جاعودده‌وله‌ مۆر برووسکه‌ی با‌جگیران.

*****

له‌ تاران‌ه‌وه‌ بۆ با‌جگیران

ژماره‌ی ۱ی ده‌وله‌تی ۲۶ وشه‌ به‌ به‌رواری ۱۲ی بور‌جی سه‌وری^{۱۴۰} لوئی ئیل ۱۳۳۶ کۆچی. ئا‌غه‌کان و گه‌وره‌کانی ئیداراتی ده‌وله‌تی برووسکه‌که‌ گه‌یشته‌ و سه‌باره‌ت به‌ گولله‌، برووسکه‌یه‌ک بۆ نایب‌ولته‌یاله‌ی خوراسان نیردرا.

۹ی ره‌جه‌ب ژماره‌ی ۱۴۴ وه‌زاره‌تی ناوخۆ مۆری وه‌رگرتن

*****

برووسکه‌خانه‌ی با‌جگیران

له‌مه‌شه‌ه‌دی موقه‌ده‌سه‌وه‌ بۆ با‌جگیران

ژماره‌ی ۲ی ده‌وله‌تی، ۴۵ وشه‌ ۳ی بور‌جی سه‌وری^{۱۴۱} لوئی ئیلی ۱۳۳۶.

نایب‌ول‌حکوومه‌. برووسکه‌ سه‌باره‌ت به‌ پێویستی گولله‌وگه‌نم گه‌یشته‌. با‌سی گولله‌ بۆ ئیداره‌ی له‌شکه‌ری و با‌سی گه‌نم بۆ ئیداره‌ی مالی نووسرا. ئاکامی به‌ ئیوه‌ را‌ده‌گه‌یندریت. ژماره‌ی ۵۲۳ی مو‌حه‌قق‌یقودده‌وله‌.

(مۆری وه‌رگرتن) برووسکه‌خانه‌ی با‌جگیران

له‌مه‌شه‌ه‌دی موقه‌ده‌سه‌وه‌ بۆ با‌جگیران، ئیداره‌ی برووسکه‌ی ده‌وله‌تی ئێران

ژماره‌ی ۳ی ده‌وله‌تی ۶۳ وشه‌ به‌به‌رواری ۳ی بور‌جی سه‌وری^{۱۴۲} لوئی ئیلی

۱۳۳۶ (کۆچی)

نایب‌ول‌حکوومه‌ی با‌جگیران بۆجیبه‌جی کردنی دوو‌خه‌روارچه‌ک و که‌ل‌وپه‌لی

۱۴۰- ۲ی گولانی ۱۲۹۶.

۱۴۱- ۳ی گولانی ۱۲۹۷سالی گاماسی.

۱۴۲- ۳ی گولانی ۱۲۹۷سالی گاماسی.

شہر ہول بدہ۔ بہ گورج و گوڑی کار بکریٹ۔ بہ حوکوومہ تی قووچان راہگہ ینن سوارہ بۆ یارمہ تی ئیوہ بنیریٹ۔ ئیوہیش تا قمیٹک ہاور پیان بکھن تا بہ یارمہ تی سوارہ کانی قووچان بگہ ینہ مہ بہ ست۔

۲۱ سی سہور ژمارہی ۵۵۵ موہ ققیو ددہ ولہ ۱۴۳

نایب‌الحوکومہی خوراسان و سیستان له‌قوچانہ‌وہ بؤ باجگیران. ژمارہی ۱۷۲۳/۲، رقمہ‌می وشہ‌کان ۴۳ رۆژی ۴ی سہرہ‌تای سالی ۱۳۳۶^{۱۴۴} کۆچی

موقہ ریبولخاقانی سولتان بہیگ موباشیری باجگیران

ئاغەي ئىسپىنلا بەياني لە قوۋچانەو دەروات بۆ باجگيران، پىنج سوار بىرن بۆ ئىمام قولى تاكوو لەگەل ئەوبن. سەبارەت بە موۋچەي قەراسوورانىش^{۴۰} لەگەل ئەو وتووڭبەكن و پىتان دەلەيت.

۱۴ ای رهمه زانی ۱۳۳۳ هوزه برولمه لیك^{۱۴۶} قلیجی

* * * * *

لە شیروانەوێ بە باجگیران

ژماره‌ی ۶۵۱/۲، په‌ق‌مه‌ی وشه‌کان ۳۱، پوژي ۱۷، سه‌ره‌تان
سالي ¹⁴⁷ 1336 کؤچي

نایب ولحو کوومه

جافرخان برازاگی داراب^{۴۸} دویښنی شهو دهرچوو، داراب رابگرن وریابن نه گهر

۱۴۳- برووسکه‌ی ناوبراو دياره سهاره‌ت به شويته گرينگه‌کانی پښه‌ی نيوان مه‌شهاد -قووجان و قووجان- باجگيرانه که ده‌بی سواره‌کان بياپازن. يه‌کې ثم شويانه‌دا بوو که دوايي خه‌دوو سهردار شش هزار تمه‌نی رفاند.

۱۴۴-۱۴۵ ییوشیه‌ری ۱۲۹۷.

١٤٥- قهرا سوران پولیسی ږنگای نیوان باجگیران و قووجان که به تهستوی حهیبوللاخانۍ ناسر لهشکر هیوه دانلوو بوو.

۱۴۶- هوژ برولمه لیک مونشی و هه موو کاره ی شو جاعود دده وله بوو.

۱۴۷-۱۷ یووشیه‌ری ۱۲۹۷.

۱۴۸- نه ناسران

جافرىش ھات بۇ ئەو دەۋرۈبەرە بېگرن. (تاج موحەممەد^{۱۴۹})

*****

لە قوۋچانەۋە بۇ باجگىران

ژمارەى ۲۸ رەقەمى وشەكان ۳۰. بە بەرۋارى ۲۸ى بورجى دەلوۋىيان ئىلى
سالى مار۳۸ى رېيەندانى ۱۲۹۷ى ھەتاۋى. سالى ۱۳۳۶ كە ۱۳۳۷ كۈچى درۆستە.

موعتەمىدوھەزەرتى سولتان بەگ موباشىرى باجگىران

ئەگەر شاموھەممەد^{۱۵۰} بگرن خزمەتى گەرەتان بەمن و دەۋلەت كىردوۋە.
سوارە ش بۇ يارمەتى ئىۋە نىردرا. (شوجاۋدەۋلە مۇرى بروۋسكەخانەى باجگىران)

*****

لەمەشەھدى موقەددەسەۋە بۇ باجگىران

ژمارەى ۳۶ رەقەمى وشەكان ۳۴. يەكەمى حوۋتى ئىلان ئىلى سالى ۱۳۳۶
(حوۋتى ۱۳۳۷ درۆستە)

موعتەمىدوھەزەرتى سولتان بەگى موباشىرى باجگىران

زۆر بۇ پاراستنى ئىداراتى دەۋلەتى بە تاييەت مالى وريابن ئەگەر زەرەرىك يان
تالان كىرنىك لەھەر كام لە ناۋچەكان پوۋبىدات، ئىۋە بەرپىرسن. ^{۱۵۱}۳۰ى دەلوۋ

ژمارەى ۳۱۷۸

*****

لە قوۋچانەۋە بۇ باجگىران

۱۴۹- تاج موحەممەدخانى بادانلوۋ، كە ئەم رۆژانە حاكىمى شىروان بوو.

۱۵۰- ھۋى مەترسى شوجاۋدەۋلە و دەۋلەتى ئىران لەشاموھەممەد ئەۋە بوو كە ئەۋان لە
دەسلەتتە كە لەۋلاتى كومونىستى پروسىيە سالى لەمەۋبەر ۱۹۱۷ بە سەرۆكايەتى لىنن ھاتبۋە
سەركار دەترسان. بۇ ئەۋەى كە ئەگەر شاموھەممەد دەبتۋانى لە لايەن ژېردەسەكانى سنوورنىشىنى
كە ھەموۋيان كورد بوون خۆشەۋىستى بە دەس بېيىنى گىروگرفتى زۆرتر لە ناۋچە درۆست دەبوو.

ھەروا كە دووسالى دواتر ئەم باسە لە راپەرىنى كومونىستى خەدوسەردار بەدى ھات.

۱۵۱- شوجاۋدەۋلە بروۋسكەكەى رۆزى ۳۰ى رېيەندانى ئىمزا كىردوۋە و رۆزى دوايى يانى
يەكەمى رەشەمە ھەزار دراۋە.

ژماره‌ی ۳۷ ر‌ه‌قه‌می وشه‌کان ۸۸. یه‌که‌می بورجی حووتی^{۱۵۲} ئیلان ئیلی سالی
مار سالی ۱۳۳۶ به‌رانبه‌ر به ۱۲/۱/۱۲۹۷ ی هه‌تاوی.

موعته‌می‌دولحه‌زهره‌تی سولتان به‌گ موباشیری باجگیران
سوارم بۆ یارمه‌تی ئیوه‌هه‌نارد، بۆ حه‌سه‌ن خانی به‌یگیشم شاره‌کیم نووسی که
ئه‌مشه‌و له‌ شاره‌ک [گوندیکه‌له‌ نیوان باجگیران و قووجان] به‌ سواره‌کانیه‌وه‌ بی‌ت بۆ
یارمه‌تی ئیوه‌. شاموچه‌مه‌دیشم له‌ر‌ۆسته‌م ویستوه‌^{۱۵۳} و هه‌نگاوی باشی بۆ گرته‌نی
ئه‌و هه‌لگرته‌وه‌. ئیوه‌ش هه‌نگاوی قورسی خۆتان هه‌لگرن به‌لکوو ئه‌م در‌که‌ له‌ چاوی
موسه‌لمانه‌کان ده‌ری‌ت. هه‌ر که‌ستان بتوانی به‌ ئه‌سیر یان کوژراوبیه‌ینی پانه‌سه‌د
تمه‌ن نه‌قدی پی ده‌دری‌ت و^{۱۵۴} هه‌موو جوړیک پیزی لی ده‌گیردی‌ت.
ژماره‌ی ۳۱۷۴. شوجاعودده‌وله‌، ۳۰ ی ده‌لوو، ر‌یبه‌ندانی ۱۲۹۷ ی هه‌تاوی.

*****

له‌قووجانه‌وه‌ بۆ باجگیران

ژماره‌ی ۸ ر‌ه‌قه‌می وشه‌کان ۱۳ به‌رواری بورجی حووتی ئیلان ئیلی سالی
۱۳۳۶، سیه‌مه‌ی ر‌ه‌شه‌مه‌ی ۱۳۳۷ سالی مار، به‌رانبه‌ر به ۱۲/۳/۱۲۹۷
موعته‌می‌دولحه‌زهره‌تی سولتان به‌گ ئاغی مه‌شه‌ه‌دی عه‌لی ئه‌سغه‌ری ئۆف له‌
لایه‌ن کومیت‌ه‌ی قه‌فقازی‌ه‌ی عیشق ئاواوه‌ هاتووته‌ باجگیران و داوا‌ی
شایی^{۱۵۵} کردوه‌. ولام دراوه‌، به‌راستی ده‌یبین و به‌ ئیوه‌ش ر‌اده‌گه‌یندری‌ چه‌ن

۱۵۲- یه‌که‌می ر‌ه‌شه‌مه‌، وه‌ر گرته‌نی برووسکه‌ له‌باجگیران.

۱۵۳- ر‌ۆسه‌می سفکالوو

۱۵۴- له‌ ئه‌م برووسکه‌ی عه‌بدوهره‌زاخانی شوجاعودده‌وله‌ی حاکمی قووجان بۆ سولتان به‌گ
ده‌رئه‌که‌وئ که‌ شاموچه‌مه‌د به‌ راستی بۆ خه‌لکی سنوور و ده‌زگای ده‌وله‌تی کیشی گه‌وره‌ی
خولقاندوه‌ که‌ بۆ ئه‌و پانه‌سه‌د تمه‌ن خه‌لات دابین کراوه‌ که‌ نرخ‌ی زۆرتر بووه‌ له‌ هه‌زار سه‌ر.

۱۵۵- وشه‌ی موچه‌مه‌د به‌ شوینی دا‌که‌وتوه‌، مه‌به‌ست شاموچه‌مه‌ده‌ که‌ کومونیه‌سته‌کان بۆ
ر‌زگاربوونی له‌ زیندانی سولتان که‌وتونه‌ته‌ جوولان. روون نیه‌ سولتان چلۆن ئه‌وانی گرته‌وه‌ و
هه‌روه‌ها ئاشرانه‌ی شوجاعودده‌وله‌ بۆ ئه‌یگوت بۆ کوژرانی و یان ئه‌سیرکردنی ئه‌و پانه‌سه‌د تمه‌ن
ده‌ده‌م. ئیسته‌ بۆچی بیده‌نگ بووه‌ و هیچ نالی؟ وادیاره‌ چیشتی رووسه‌کان زۆر چه‌ورتر بووه‌.

کهس له دارو دهسته‌ی شاموچه‌ممه‌د که گرتووتانه به زمانه‌تی عه‌لی ئەسفەر خو‌ی ئازادیان کهن یان ئەوان بنیرن بۆ قووچان که لیڤه ئازاد بکړین. چهن پوژیکیش به شاموچه‌ممه‌د ده‌رفه‌ت بدن تاکوو موچه‌ممه‌د ئۆف دلنیا بکات و بیهیښی بۆ قووچان که‌ببیته‌ هو‌ی هیمن بوونی باجگیران و ئە‌گه‌ر نه‌هات و مله‌ پیچکی کرد تاوانه‌که‌ی بلین به‌ موچه‌ممه‌د که‌هاتوو به‌ باجگیران. (۲ی حووت ژماره‌ی ۳۱۹۳ شو‌جاعودده‌وله‌).

*****

له‌ مه‌شه‌ه‌دی موقه‌دده‌سه‌وه‌ بۆ باجگیران

ژماره‌ی ۱۵ ره‌قه‌می وشه‌کان ۶۹ به‌رواری ۴ی بور‌جی حووتی ئیلان ئیلی سالی ۱۳۳۶. ۴ی ره‌شه‌مه‌ی ۱۳۳۷ سالی مار. [۱۲۹۷/۱۲/۴ درۆسته‌]

نایوب‌لحو‌کوومه‌ی باجگیران سولتان به‌گـ.

پی‌ره‌شه‌و مادی ناویک کو‌ری که‌ربه‌لای جه‌وادی چه‌رم فرۆش سه‌ری حه‌یب ناویکی برپوه و هه‌زار مه‌نات هه‌زار مه‌ناتی پرووسی، [ئه‌گه‌ر هه‌زار مه‌ناتی دووه‌م دووپات نه‌کرایت یه‌ک میلیون مه‌نات] پاره‌ی ئەوی بردوو و چوو به‌بوخارا به‌ناو نیشانه‌ی ئەوه‌ی که‌لاویکی ۱۸ سالی چاوبرۆ ره‌شه‌ و پ‌یشی نه‌. می‌زه‌ری قاوه‌یی که‌مکو‌لی هه‌یه‌. بلین ئە‌گه‌ر له‌ ئەو سنووره‌وه‌ تیپه‌ری، بیگرن .

ئ‌یواره‌ی ئ‌یاله‌تی ۳ی حووت، ژماره‌ی ۹۷۸۴ موزه‌فهری مۆری وه‌رگرتن برووسکه‌خانه‌ی باجگیران.

وادیاره‌ که‌ ئەم برووسکه‌یه‌ی به‌ ته‌واوی گه‌وره‌کان و سنووره‌کان پ‌اگه‌یانددوه‌ که‌ له‌ ده‌رچوونی ئەم دزه‌ له‌ ئ‌یران به‌رگری که‌ن و بۆ گرتنی ئەو هه‌نگاو هه‌ل‌ین . جیگای پروودانی ئەم تاوانباریه‌ مه‌شه‌ه‌د بووه‌.

*****

له‌ قووچانه‌وه‌ بۆ باجگیران

وه‌لامی ژماره‌ی ۱۳ ره‌قه‌می وشه‌کان ۶۵ به‌ به‌رواری ۷ی بور‌جی حووتی ئیلان ئیلی سالی ۱۳۳۶ هه‌وته‌می ره‌شه‌مه‌ی ۱۳۳۷ی کو‌چی به‌رانبه‌ر به‌ ۱۲۹۷/۱۲/۷ هه‌تاوی درۆسته‌.

وه لām له لایهن ئاغهی حاجی یه حیا وه به تاریخی ۷ی ۱۳۳۶.

موعتهمیدولحه زه رتهی سولتان به گ موباشیری باجگیران!

ههر به گرتنی ئەم برووسکه سی کهس سواری بههیز هاوړی له گهل ئاغهی نازرو بنه ماله کانیاں بنیرن بۆ قووچان. له پیکا ئهوپه ړی پاراستن به کار بینن. پوسه ییش^{۱۵۶} ها له شه مخال. زوو وه ړی کهون و برۆن کاری تهواو کهن.

*****

له مەشهه دی موقه ده سه وه بۆ باجگیران

ژماره ی ۴۸ی دهوله تی ۵۷ وشه ۱۲ی بورجی حووتی ئیلان ئیلی ۱۳۳۷ی

۱۵۶- له برووسکه ی یه کهمی ره شه مه که تیپه ړی شوجا عود ده وله برووسکه ی کردبوو بۆ سولتان به گ که بهم بۆنه رۆسته می کردبوو به بهر پرسی گرتنی شامو حه ممه د به لام رۆسته م که سه ر رۆکایه تی ره گه زی سیفکانلوی به ئەستۆ گرتبوو ئەو کاره ی نه کرد. دوا یی له برووسکه ی ۱۶ی خاکه لئوه موز هفهری سه ر په لی له شکه ر له مه شه ده وه پیرو زبایی کوشتنی رۆسته می بۆ سولتان به گ هه نارد بوو.

ههر بهم بۆنه وه جاری دیکه شوجا عود ده وله برووسکه ی هه نارد بوو بۆ سولتان به گ که به روات و کاری رۆسته می ناله بار تهواو بکات یانێ ئەو بکوژیت. بۆ ئەوه ی که رۆسته م ده بی به تاوانی خوینی هه سه ن خان بکوژرایه. وادیاره سولتان به گ ئەم کاره ناکات و به روائ وایه هه والیک ده نیړی بۆ رۆسته م له شه مخال که دولیکه له باجگیراندا و جیگای قشلاخی کورده کان بوو، تا به روات بۆ جیگایه ک له گوندی سیفکانلوی نیوان گونده کانی شه یخکانلوو و حه مزه کانلوو له سی فهرسه خی خاوه ری ئووغاز و دوا یی هه روه ها که دیت خه دوو سه ردار ده بیته بهر پرسی سه رکوت کردنی رۆسته م. خه دوو له گلیان دیت و ده روات بۆ ئووغاز که له ویشه وه ده روات بۆ سیفکانلوو. سه عاده تقولی خان کوړی موحه ممه د حوسه ین خانی ئووغازی ئەم کاته له گهل سواره کانی سیوکانلوو به ده ستووری شوجا عود ده وله بۆ سه رکوت کردنی موحه ممه د زوشکی ړیگری به ناو بانگ رۆیشتبوو. موحه ممه دی زوشکی له نزیک یی مه شه ده وه ړیپواره کان و ئەوانه ی که ده چوون بۆ زیاره ت یان ده یانی کوشت یان تالانیان ده کرد. خه دوو ئەو کاته ی که گه یشته ئووغاز موحه ممه د حوسه ین خان نه به یشت بی بۆ ناو قه لا و خوی له گهل چهن نه و که ریکدا چوونه بان قه لاکه و ئاماده ی خۆپاراستن بوون بۆ ئەوه ی که مه ترسی ئەوه یان بوو که خه دوو بیړی خراپی بۆیان بیت. خه دوو که ئەمه ی دی له ړیگای تره وه چوو بۆ ئووغاز کۆنه و له ویشه وه چوو بۆ حه مزه کانلوو رۆزی دوا یی قه لای سیفکانلوو ویران بوو و رۆسته می ش کوزرا. که لاوه کانی ئەم گونده هیشتا ماوه. پاشماوه ی سیفکانلوه کان به ده ور به ردا بلاویان کرد و تاقیمیکیان له ئووغاز نیشته جی بوون که بنه ماله ی قه یخا بیگلر له و ره گه زن.

کۆچی، به رانبهر به ۱۲/۴/۱۲۹۷ ی هه تاوی.

نایبولوجو کوومهی باجگیران به هه والیککی برووسکه ده لیت شاموچه ممه^{۱۵۷} و رۆسته م که ده رچووگن سه ری پڭایان گرتوو و دوو ئه سپی تاج موچه ممه د خانی به هادوری و هه ژده بار ئاردی باجگیرانیه کان ده بن. وریا بن که پروداوی خراپ یان دزی پروونه دات و ئاکامی ئه م کاره و به رانبهر بوونی سواره کانی حوکوممه ت له گه ل شه راوشوو ه کان رابگه یین. ژماره ی ۹۳۷۸ موزه ففه ری

*****

له قووچانه وه بۆ باجگیران

ژماره ۳۳ ره قه می وشه کان ۸۹ به روار ی ۱۴ ی حووتی ئیلان ئیلی سالی مار سالی ۱۳۳۶ کۆچی به رانبهر به ۱۲/۱۴/۱۲۹۷ ادرۆسته موعته میدولحه زه تی سولتان به یگ

برووسکه که گه یشت به لام خوداویردی — خه دوو سه ردار — برووسکه ی هه نار دووه که ئیوه کاتی هاتنی ئه و بۆ باجگیران به رگریتان کردوو و پیشوازی ئه وتان نه کردوو. ده زانن که زۆربه ی ئه م کارانه ی دژ به ئیوه ئه کریت شاموچه ممه ده ده یکت. له مه به دواوه ده بی هه موو چه شنه یارمه تییککی هیزه کانی بکه ن و کاتی دواکه وتنی شه راوشوو ه کان ئیوه ش سواری ئازا بنیرن. بۆ که م و کۆری که بوو برووسکه کرا. خوداویردی سه ردار له باجگیرانه وه که وتوو ه ته ری. برۆن بۆ شه مخاله ئیوه زۆر پارێزه ری هیمنی و ئیداره کان بیاریژن. ۱۴ ی حووت، ژماره ی ۳۲۷۶ شو جاعود ده وه له^{۱۵۸}.

*****

۱۵۷- وادیاره که دوا ی ئه وه ی شاموچه ممه د به داخوازی عه لی ئه سغه ری موچه ممه د ئۆف نوینه ری کومیته ی کومنیستی قه ققاز له زیندانی سولتان به گ ئازاد کراوه تا کوو بیبه ن بۆ قووچان پروسه کان به جی ئه وه ی که بیبه ن بۆ قووچان ده بیبه ن بۆ پرووسیه و وابلاوی ده که نه وه که ده رچوو ه.

۱۵۸- شو جاعود ده وه له داخوازی گرتنی رۆسته می له ئه بوو تالیبی که لاته کرد؛ به لام ئه و به خۆرا گرتن به رانبهر به لیدانی هه زار شه لاق و زیندان و ئه شکه نجه ئاماده نه بوو که بریاری شو جاعود ده وه له به رپوه ببات که دوا یی خه دوو بووه به رپرسی کوشتنی رۆسته م.

له مەشەهەدی موقەددەسەوه بۆ باجگیران

ژمارە ۶۹ی دەولەتی ۵۹ وشە ۳۱ی بورجی^{۱۵۹} حووتی ئیلان ئیلی (سالی مار ۱۲۹۷ی هەتاوی) ۱۳۳۶ کۆچی. سولتان بەیگ برووسکە ی ئیوہ بینرا بە تایبەت بۆ دۆلیجەز دەرگەز بە داکۆکیەوه برووسکە کرا کہ هەرکات پۆستەم و ھاوڕێیەکانی بیانەوی بچنە ناو ئەو خاکە، حوکومەت بیان گری.^{۱۶۰} سەبارەت بە کەم و کۆری مەخارج، سواری نێردراوه بۆ حوکومەتی قووجان و بە پۆیست پراگەییندرا کہ چاوەدیری ئاسایشی حالتان بن. ۱۴ی حووت ژمارە ۵۸/۹ مو زەففەری.^{۱۶۱}

گرتنی شوجاعودەولە بە دەستوری قەوامونسە ئتەنە

هەروەها کہ وترا عەبدورپرەزاخانی شوجاعودەولە تا سالی ۱۲۹۸ی هەتاوی لە قووجان بە شیوەیەکی نالەبار و بەهەلە حوکومەتی دەکرد ئەو جگە لەوەی کہ ئازایی و لیھاتوویی باوک و باپیرانی خۆی نەبوو لەبابەتی کاری سیاسی و ئابووری شەوہ بۆ پێیەری و سەرۆکیەتی ناوچە ی ژێر دەستی خۆی لیھاتوویی پۆیستی نەبوو. لەدەورو بەریدا خەلکیکی خولتە کەر و هەروەها خۆبەزل زان و ملھوڕ بوون کہ لەسەر ئەوہ بوون بۆ دەسەلاتی خۆیان شوجاعودەولە لە کارەکانی سیاسی دوور کەنەوہ و

۱۵۹- بەبروام دەبی ۱۳ی بورجی حووت درۆست بیت نە ۳۱ی حووت بۆ ئەوہی کہ تاریخی ئیمزای موزەففەری ۱۴ی حووتە یانی ۱۴ی رەشەمە ۱۲۹۷ی هەتاوی.

۱۶۰- پۆستەم بەجی ئەوہی کہ لە شەمخالەوہ لە نیوان باجگیران و دەرەگەز پروات بۆ دەرگەز یانی هەروەها کەوترا گەراوہ بۆ نیشتمانی خۆی یانی پۆقەلای سیفکانلوو و دوایی خەدوو گەمارۆی دا.

۱۶۱- بە سوپاسەوہ لە ئاغای سولتانی پۆلەزای سولتان بەگ کہ ئەم برووسکانە ناوہتە بەر دەست نووسەر، بە داخەوہ یەکی لەم بەلگانە کہ بە خەتی قەواموسولتەنە سەرۆکی ئەو کاتە لە ناو لاپەرەییەکی چاپاری چکۆلە لە سێ خەتدا بۆ سولتان بەگ نوسابوو لەم نێوانەدا ون بوو. من ئەم بەلگەمە کاتی وەرگرتنی دی و خویندەمەوہ؛ بەلام ئاغای سولتانی بە منی ئەدا، ئیستا دەلی کہ بە منی داوہ و من لە بیرم نایێ کہ ئەو بەلگەمە وەرگرتووہ بە هەر جۆری بیت ئیستا ئەم بەلگە لەم نێوانەدا ون بووہ و ئاواتەخاوازم بدۆزیتەوہ و ئیمە قەرەبووی کەین. ئەم بەلگە بە خەت و ئیمزای قەواموسولتەنە بوو کہ دوای پارێزگاری خوراسان لە سالی ۱۳۳۰ی هەتاوی بوو بە سەرۆک وەزیر، ئەو لەم بەلگەدا بۆ سولتان بەگی نویسیوو ئاگای لە والی خوراسان یی.

ئەو بەكارەكانى دىكە خەرىك كەن. عەبدۇررەزاخان كە لەسەردەمى لاۋىەتەۋە بەسەرۋا كايەتى گەشت، پىۋىست بە ئەۋە بوو كە كاربەرپۇەبەران و كەسانى لىھاتوو بۇ چارەسەر كىردنى چەلەمەكان ئەۋىان پىنموونى و رېبەرپۇەتە كىردايە بەلام نەبوونى ۋەھا كەسانىكى باش بوۋە ھۆى ئەۋەى كە كەسانىك بەم دەرۋەتە بتوان بە شىۋەكانى جۇراۋجۇر بىرورپاى ئەۋ بۇ خۇيان رابكىشن و ئەۋىان لە ئەۋكارانەى كە دەۋايە بىكردايە دووربىخەنەۋە ھەرۋەھا كە لە كەلك ۋەرگرتنى لەبارودۇخى زەمان لەفەزى سىياسى ئىران ۋەدوور كەوت.

لە كەندۇكۆسپەكانى دەۋرانى ھو كۆۋمەتى شو جاعوددەۋلە دەتوانىن ئاخەرىن راپەرپىنى كوردەكانى فىرووزە و عىشق ئاۋا بەرانبەر بە رېزىمى دوۋلاينەى پرووسىيە خۇراگرتنى بەرانبەرى بىر پارنامەى داسەپىندراۋ و يەك لايەنەى پرووسىيە سەبارەت بە فىرووزە ۋداگىر كىردنى قوۋچان لە لايەن ئەۋ ۋلاتەۋە و كوزرانى جەجوۋخانى دەرەگەزى و ھىرشى شەۋانەى تور كمانەكان بەسەر ھۆزى كوردى باشكانلوۋ و راپەرپىنى خەدوۋسەردار و دامەزراندنى چرىكەكانى خۇمالى لە لايەن ئىنگلىزەۋە و دەسەلاتى سىياسى دوۋەپىزى گەۋرەى ئىستىعمارگەرى دۇنيا ناۋبەىن. قەۋاموسسەلتەنە^{۱۶۲} كاتى ھاتنى خۇى بۇ خوراسان لەشارۋوددەۋە لە سالى ۱۲۹۷ى ھەتاۋى بە برووسكە دەستورى دا كە گەۋرەكان و ھاكىمەكانى خوراسان لە سەبزوۋار پىشۋازى ئەۋبەكەن كەبىۋە پارىزگارى خوراسان. بۇ بەرپۇە بىردى ئەم دەستۋورە كە لە پروۋى خۇ بە زل زانىنەۋە بوۋ تەۋاۋى گەۋرەكان و ھاكىمەكانى خوراسان جگە لەشۋاجاۋوددەۋلە كە لەجىگى دىارى كراۋدا لە ئەۋپىشۋازى و رېزگرتن و كىرۋىش كىردىان كىرد، شۋاجاۋوددەۋلە كە لە فىزو ملھورى قەۋام زۇر

۱۶۲- ئەھمەدى قەۋاموسسەلتەنە براى وسوۋقوددەۋلە كوپى مىرزا ئىبراھىمى موعتەمىدوسسەلتەنە و رۇلەزى مىرزا موحەممەدى قەۋاموددەۋلە ھۆى سەر كەۋتنى لەشكەرەكانى خوراسان بەرانبەرى تور كمانەكانى سەرۋە كە سالى ۱۲۷۶ى كۆچى سەر شۆپىيەكى لەمىزوۋى ئىرانداخولقاند، با پىران و بنەمالەى قەۋاموسسەلتەنە و خۇشى ھۆى بەرپۇە بەرى ئىستىمارى ئىنگلىس لە ئىران بوۋن و خزمەتى زۇريان بە گەۋرەكانى خۇيان كىرد.

تووڤه بوو و ئه‌و کاره‌ی ئه‌وی به‌ سووکایه‌ تی به‌خۆی و خه‌لکی خوراسان ده‌زانی و له‌چوون بۆ پیشوازی قه‌وام دووری گرت. ده‌وروبه‌ری ئه‌و به‌ برووسکه‌ وه‌لامی قه‌وامیان دا که‌به‌ هۆی نه‌بوون ئارامشه‌وه‌ نه‌رۆیشتنی شوجاعودده‌وله‌ له‌ قووچانه‌وه‌ پێیویسته‌. قه‌وام که‌ ده‌یه‌ویست به‌ پرووخاندنی گرینگ ترین که‌سی خوراسان هێزی خۆی به‌خه‌لکی ناهیمنی ئه‌و ده‌قه‌ره‌پاگه‌ینێ. به‌ برووسکه‌یه‌کی دیکه‌ ده‌ستووری دا که‌ شوجاعودده‌وله‌ له‌مه‌شه‌ده‌وه‌ بێ بۆ پیشوازی ئه‌و. شوجاعودده‌وله‌ که‌ قه‌وامی به‌ نوێنه‌ری ئینگلیسیه‌کان ده‌زانی، دیتنی ئه‌م برووسکه‌ بووه‌ هۆی تووڤه‌ بوونی زۆرتر و دوو دلی ئه‌و به‌رانبه‌ر به‌ قه‌وام و له‌چوون بۆ پیشوازی ئه‌و خۆی دزیه‌وه‌، ئاغه‌ی سه‌فاپوور سه‌ره‌هنگی خانوونشین و گرووبان سی‌هه‌می ئه‌وڤۆ که‌یه‌کێ له‌سێ به‌ رپرسیانی پاراستنی قه‌وام و ته‌ماشاکه‌ری ئه‌م پرووداوه‌ بوون له‌م بابه‌ته‌وه‌ وای گه‌یاند:

ئیمه‌ سێ نه‌فه‌ر ئه‌فسه‌ر و گرووبان و ژاندارم بووین که‌ قواموسه‌لتنه‌مان له‌ تاران‌ه‌وه‌ بۆ خوراسان ده‌پاراست. قه‌وام ویستی له‌سه‌ره‌تایی‌ترین ڤۆژی هاتنی خۆی خوراسانیه‌کانی نا‌ئارام بترسی‌نێت. هه‌ربه‌م بۆنه‌وه‌ برووسکه‌ی زۆری له‌شارپوودمه‌وه‌ بۆ گه‌وره‌کانی خوراسان هه‌نارد و ئه‌وانی بۆ پیشوازی له‌ خۆی بانگ کرد تا به‌هه‌راو هه‌وریا و سه‌ربه‌رزی تایبه‌ته‌وه‌ بێته‌ ناو مه‌شه‌هد. گه‌وره‌کان و حاکمه‌کان جگه‌ له‌ شوجاعودده‌وله‌ له‌سه‌به‌زه‌وار به‌یه‌ک گه‌یشتن و ئه‌وانه‌ی که‌به‌هه‌ر هۆیه‌که‌وه‌ نه‌یان‌توانی بێن و له‌وێ به‌خزمه‌تی بگه‌ن دووپات به‌ برووسکه‌ ده‌ستوور درا که‌ له‌نزیکه‌ی مه‌شه‌ده‌وه‌ پیشوازی لێ بکه‌ن. له‌ گوندی تۆروق گه‌وره‌کانی دیکه‌ی خوراسان بۆ پیشوازی هاتبوون؛ به‌لام ئه‌و که‌چاوه‌رپێی دیتنی عه‌بدوڤره‌زاخانی شوجاعودده‌وله‌ که‌ له‌ گه‌وره‌ترین حاکمه‌کانی خوراسان و حاکمی قووچان بوو، جیگه‌ی ئه‌وی خالی بینی.

نه‌بوونی شوجاعودده‌وله‌ که‌ گه‌وره‌ترین سووکایه‌ تی بۆ قه‌وام بوو ئه‌وی زۆر تووڤه‌ کردو هه‌واری کرد: ئه‌وه‌ شوجاعودده‌وله‌ که‌ کۆیه‌؟ مه‌هده‌وی ڤه‌ئیسوتوججاری مه‌شه‌هده‌ی که‌ دیار بوو له‌گه‌ل شوجاعودده‌وله‌ ناکۆکی پێشتریان هه‌بووه‌ چووه‌ پێشه‌وه‌ و خه‌ریکی خراپه‌ وتنی بووه‌ و شوجاعودده‌وله‌ی مله‌هوڤو سه‌رپێچی که‌ر

ناساندوو و ههستی قهره‌بوو کردنی قه‌وامی به‌رانبهر به‌ئهو داگیرساند. دواپی گه‌یشتن به‌مه‌شه‌د قه‌وام ویستی شو‌جاعودده‌وله بگریٲ و سه‌ر کوتی کات؛ به‌لام بۆ به‌رپوه بردنی ئەم کاره شه‌ر جیگای نه‌بوو و ئەو فیله‌یه‌کی به‌کار هی‌ناو ستوان شه‌یانی^{۱۶۳} و ئاسپیران^{۱۶۴} یه‌حیا خان و منی که گرووبان سی‌هه‌م بووم له‌گه‌ل سی‌ نه‌فه‌ر ژاندارما نی‌ونه‌ری به‌رپوه بردنی ئەم کاره‌کران و ده‌ستوور گه‌لیکیشی بۆ گه‌وره‌کانی ناوچه‌که هه‌نارد. ئیمه به‌ناوی هاوکاری له‌گه‌ل گه‌وره‌ی مالی دارایی قووچان بۆ وه‌رگرتنی مالیاته‌کانی دواکه‌وتوو و تاییه‌تمه‌ندی کردنی سنووری تریاک وه‌کوو سازمانی دوو‌خانیاتی ئیستا چوین بۆ ئەو‌شاره‌وله کاروانسه‌رایه‌ک له‌شه‌قامی عیشق ئاوا به‌رانبهر به‌باخی نه‌ته‌وه‌یی ئیسته‌جیگر بوین. دوا‌ی بیست رۆژ مانه‌وه سه‌رپۆکی ئیمه به‌دارشتنی نه‌خشه‌یه‌ک به‌ئهو‌کاری گه‌وره‌کانی دارایی و شارهبانی^{۱۶۵} شو‌جاعودده‌وله‌یان بۆ به‌رپوه بردنی جه‌ژنی دانی خه‌لات به‌خویندکارانی هه‌لکه‌وتووی قوتابخانه‌ی قووچان به‌ناوی شو‌جاعودده‌وله‌یان می‌هرادی پیشوو بانگ کرد، به‌لام هه‌ر به‌ئوه‌ی که شو‌جاعودده‌وله‌ گه‌یشته‌ناو ده‌فته‌ری سه‌رپۆکی قوتابخانه‌ گه‌وره‌کانی ژاندارم‌ری و شارهبانی له‌پشتی سه‌ره‌وه چه‌که‌کانیان نا‌بان سه‌روشان‌ی ئەو و کاریکیان کرد که پای‌گرن. شو‌جاعودده‌وله‌ که‌سه‌ری لیشیوا بوو چاوی گیرا به‌قوتابخانه‌ و ده‌ورو به‌رو بانه‌کان و چۆن هه‌موو جیگایه‌کی له‌ده‌ست ئەوانه‌وه‌ بینی و به‌ئومیدی ئەوه‌ی که کاری خراپی نه‌کردوو نه‌یویست که پیاوه‌کانی خۆی له‌گه‌ل ژاندارمه‌کان شه‌رپکه‌ن و به‌ده‌ورو به‌ره‌کانی خۆی ده‌ستووری دا که هیچ کاریک له‌لایه‌ن ئەوان یان خه‌لکی شاره‌وه نه‌کریٲ. ئەو کاته سواری گارییه‌که بوو و له‌گه‌ل عه‌بدوللاخانی گرووبان و

۱۶۳- ئەمه هه‌ر ئەو سه‌ره‌لشه‌کر شه‌ییانه‌یه که دواپی ناسراوه به‌ئهمیر شه‌یانی که له‌شه‌ری

لوړستان به‌رانبهر به‌لوړه‌کان له‌زه‌مانی ره‌زاشا به‌شدار بوو.

۱۶۴- پله‌ی ئاسپیرانی به‌رانبهر به‌ستوان سی‌هه‌می ئەمرۆ بووه.

۱۶۵- ستوان دووه‌م خولام حوسه‌ین خان سه‌رپۆکی نه‌زمیه بوو.

۱۶۶- و ئەمه لاوازی شو‌جاعودده‌وله‌ ده‌گه‌ییٲ بۆ ئەوه‌ی که ئەو به‌ئامازه‌یه‌ک ده‌یتوانی فه‌رمان

بدات که سواره‌کان و تیره‌نازه‌کانی هۆزی زه‌عفرانلوو له‌پشته‌وه‌ هی‌زه‌کانی قه‌وام گه‌مارۆ بده‌ن و

ده که سی دیکه‌ی ژاندارم بۆ مه شه‌هد پروویی. دوا‌ی ئه‌وه ژاندارمه‌کان به پێ‌ی نه‌خشه‌یه‌ک که زووتر دابین کرابوو، نزیکه‌ی دووسه‌د که‌سیان له پارێزه‌ره‌کان و سواره‌کان و خزمه‌کانی شو‌جاعودده‌وله گرت و چه‌که‌کانیان لێ ستاند و زیندانیان کرد و دوا‌یی بۆ مالی شو‌جاعودده‌وله هورووژمیان برد و به بیانووی مالیاته‌کانی دواکه‌وتوو ته‌واوی مال و که‌ل و په‌ل و پاره و جه‌واهێره‌کان و هه‌رشتی‌ک که ده‌یان‌توانی بیه‌ن تالانیان کرد و بردیان بۆ داد‌گایه‌که‌ی من که وه‌کوو سه‌رۆکی قه‌راوله‌کان له ئۆتا‌غی میرئاخو‌ری شو‌جاعودده‌وله نی‌شته جی بووم ده‌نگی شو‌جاعودده‌وله‌م ده‌بیست که ده‌یگوت ئێوه نو‌ینهری ده‌وله‌تین یان تالان‌که‌ر؟ ئه‌گه‌ر شو‌جاعودده‌وله تاونباره‌ بئه‌ماله‌که‌ی که تاونبارنیه به‌لام که‌س گو‌ی به‌قسه‌کانی نه‌دا و هه‌ر که‌سی له‌بیری تالانی زۆرت‌دا بوو. له ئۆتا‌غی میرئاخو‌ریش دوو کیسه‌ پاره‌ی نو‌قره‌ دۆزراوه هه‌ر کیسه‌یه‌ک ۲۵۰ ته‌مه‌ن پاره‌ی نو‌قره‌ی تێدا‌بوو. خودا ده‌زانێ چه‌شتانیکی به‌نرخ و بایه‌خ‌دار و چه‌ئه‌سه‌له‌حه و موهیماتی‌ک و چه‌پاره و جه‌واهێری‌ک له‌مالی شو‌جاعودده‌وله تالان کرا و ده‌رنه‌که‌وت که‌چی به‌سه‌ریان‌دا هاتوو‌ه.^{۱۶۷}

گه‌رینه‌وه بۆ سه‌رباس و هۆی نا‌کوکی نی‌وان په‌ئیس‌وتوج‌جار له‌گه‌ل شو‌جاعودده‌وله که‌بووه هۆی ئه‌م کاره‌ساته‌.

نا‌کوکی‌یه‌کانی مالی نی‌وان شو‌جاعودده‌وله له‌گه‌ل په‌ئیس‌وتوج‌جار

ئه‌حمه‌د شای قاجار که وه‌کوو با‌وباپیرانی خۆی له‌بیری سه‌یران و سه‌رخۆشی له‌گه‌ل مه‌عشووقه‌کانی فه‌ره‌نگی و سه‌یران له ئوروپا بوو وه‌کوو جاران گم‌ی‌زی که‌فی کرد و که‌وته بیری سه‌فه‌ری فه‌ره‌نگ. چۆن خه‌زانه‌ی ولات چۆل بوو و

ئه‌سه‌له‌حه‌کانیان بگرن و هه‌موویان زیندانی کهن و به‌سه‌ر به‌رزیه‌وه به‌رانبه‌ر به‌قه‌وام پاره‌ه‌ستن و به‌ ئه‌و به‌سه‌لمێنی که‌له‌گه‌ل چه‌که‌سی ده‌ر که‌وتوو. به‌داخه‌وه که شو‌جاعودده‌وله بێ ده‌سه‌لات بوو.

۱۶۷- سه‌ره‌نگ سه‌فاپوور گو‌توویه: دوا‌ی گرتنی شو‌جاعودده‌وله، قه‌وام‌وسیه‌له‌ته‌نه، شو‌جاعوسولتانی کرد به‌سه‌رۆکی گه‌وره‌ی قووچان.

هموو سه رچاوه مالییه کانی نه ته وایه تی له ابر دوودا پیش فروش کرابوو، هه ره بهم بۆنه وه ده بوا ئه رکى ئەم سه فهره له گیرفانی ژێردهسته کانی فه قیرو تیکۆشه ر کۆ بکرایه، ئەو که سانهی که ئه رکى هاتوچوونی شایان بۆ ئورووپا ریک ده خست بۆ ده سخۆشی ئەم کاره که له لایهن شا و سهرئه عزمه وه فه رمان ده درا جگه له وى که سه رۆکایه تی گه وره یان به دهس ده هینا، ده ستیشیان به سه رمال و نامووس و گیانی خه لکدا درێژ بوو و کهس نه یده توانی له گه ل ویستی ئەوان ناحه زی بکات.

یه کێ لهم ده لالانه مه هده وى ره ئیسوتو ججار له مووساییه کانی ئیسفه هانی دانیشتووی مه شهه د بوو که لوتفعه لى خان له هه واله کانی پیشووی خوێ بارودۆخى ئەو و ئامۆزاگه که ی ئەمینوززه ربی له تاران بۆ ئیمه تاراده یه ک درکاند. ئابووری ولات لهم کاته دا به دهستی ئەم جوړه که سانه وه بوو که ئەو بۆ به ریک خستنی ئه رکى سه فهرى شا بۆ فه رنگ ویستی که عه بدور په زاخانی شو جاعود ده وه له سه رۆکایه تی قووچان لاجیت و بۆ تاران بانگ کریت. ویستی ئەو به رپوه چوو و شو جاعود ده وه له بانگ کرا. ئەو رۆژه ی که قه رار بوو که شو جاعود ده وه بێ بۆ تاران مه هده وى له سه ر رپگای ئەو له ناویه کێ له باخه کانی سه وزو خوێش دا به زمی خوێش و سه رخۆشی دانا، دواى ئەوه له کاتیکدا که شو جاعود ده وه له ماندوو بوو و ته پ و تۆزی رپگا له سه روویدا نیشتبوو خوێ به رانبه ر به ئەم به زمه بینى و پیشوازی مه هده وى به رانبه ر به خوێ دى . مه هده وى به فیله وه له وه ی که ده رفه تیک بۆ خزمه ت کردنى گه وره ی هۆزی زه عفهرانلوو و گه وره کانی خوراسانی به دهس هیناوه زۆردهس خوێش له خان کرد که ئەم شانازییه ی بۆ ئەو داناوه .

دواى که مه سرووب و تریاک هیتره، مه هده وى هۆی ناکۆکی و مه به ستی له سه فهرى شو جاعود ده وه لى له و ویست. شو جاعود ده وه له که زۆر بێ خه به ر بوو گوته نازانم؛ به لام باز نامی په ربانییه .

مه هده وى وتی من ژيانى خۆم له رپگای تۆدا فیدا ئەکه م و هیچ کاتى ئیزنیان بێ نادهم که بێ عیداله تی ئاوا له حه ققى تۆدا بکه ن و خۆم ده سه لات و حکوومه ت وه رئه گرم و ئه یه پیره خزمه تتان. دوو هه مین به شی شانۆ به باشی به سه ر برا. رۆژیکى

تر خۆی وانواند که پاش زهنج و مهینهتی زۆر به دانی شهست ههزار تمهن بۆ مالیاته دواکه و تووه کانی باپیران له لایهن شوجاعوددهوله وه حکوومهتی قووچانی بۆ به دهس بێنێتهوه. شوجاعوددهوله که فریوی ئهم یه هوودی زادهی خوارد بوو پاش پیزانین و سپاسیکی زۆر لهو تکای کرد که له جیاتی پاره به لگه ییکی لی وه برگری تا پاش گهیشن به قووچان پاره ی ناوبراو پیک بیت و بنیاردری. شوجاعوددهوله به پیی دهسنووسی، خاونداری چهند دیهاتی شیروانی که شویتی کاری ههزار جووت گا بوو دای به مه هدهوی و ئهم یه هوودی زاده به بۆنه ی گهیشتن بهو سامانه ئهم هه موو پیشه کییه ی چنی بوو. شوجاعوددهوله دوا ی گه رانه وه بۆ قووچان نیوه ی پاره ناوبردوه که خۆی پیکی هینا و نیوه ییکی تری له ئاگا کانی خیل و عه شایر و خه لکی قووچان به زۆری شه لاخ وه رگرتبوو. چهن که سیش وه کوو محهمه دحه سین خانی ئووغازی شه یخولخه وانینی به ند کرد و پاش لیدانی زۆر دووه هه زار تمهنی به زۆر لیان وه رگرت. لهم له شکر کیشانه ی شوجاعوددهوله بۆ ئووغاز ئاگا کانی قووچان وه کو وه لیخانی قه ره مانلوو تاج محهمه د خانی به هادوری، فه رهاد خانی تووپکانلوو، هه بیولالاخان ناسرله شکه ر و چهن که س تریش ئه ویان هاو پیری کرد. لهم کاته دا شوجاعوددهوله که له بچه کردنی رۆسته می له ئه بوو تالب به گی بیچه رانلوو داوا کرد و چون ئه و حازر به ئه نجامی نه بوو یه کسه د هه زار زه ربه ی شه لاخی لیی دا. دوا جار شوجاعوددهوله ئه وی که ته به ست کرد و به پای پیاده ناردی بۆ قووچان و خسته به ندیخانه وه. له دانیشتنی داها توودا سه باره ت به ئه بوو تالب به چروپیری باس ده کری. له ئاکام دا بری پاره له خیل و عه شایری دیهاته کانی قووچان وه رگیرا که شوجاعوددهوله مه جبوور بوو بریک له وه به والیه کانی خوراسان وه کوو روکنه دهوله و ناسره دین میرزا کوپی موزه فه ره دین شا و کامه ران میرزا کوپی ناسره دین شا و بریکی تر له زالوه کان و ده رباریه کان بدات و بریکیش له بابه تی قه رزه کانی خۆی به ره ئیسو توو ججار بداته وه چون ئه و تا ئهم کاته زۆر تر له ۱۵۰ هه زار تمهن له شوجاعوددهوله داوا کار بوو و شوجاعوددهوله به لگه کانی ۶۰ دیهاتی خۆی به و دا بوو. پاش ماوه ییک که مه هدهوی ره ئیسو توو ججار ها تبوو بۆ مه شه هه د و به ده عوه تی

شوجاعوددهوله بۆ قووچانیش هات شوجاعوددهوله دواى میوانداری و راگه ییشتنیکى زۆر و دریزه داری شهوانه برپیکى تر له پووله کهى پيدا و چهند به لگه ی خۆى لی وهرگرتوه. له ئاکامى به زمى شهوانه که شوجاعوددهوله سه رخۆش بوو دیسان رهئیسووتوجار له بارودۆخ که لکى وهرگرت و ده سنووسه کانى له ژیر دۆشه کهى شوجاعوددهوله دهره ینا و ههر ئه وه شه وه به سواری ئه سپ له گهل هاورپیکانى خۆى رپی مه شه هیدیان گرت بهر. رۆژى دواى که شوجاعوددهوله له خووى مه سی هاته سه رخۆ زانى که ده سنووسه کانیان بردووه. پيشوینى رهئیسووتووجارى گرت. وتیان شه وى رابردوو چوو بۆ مه شه هه. شوجاعوددهوله که تازه زانیبووى چ ده سه گولیکى داوه به ئاوا له ته شقى توور ه یی و غه زه ب مشتیکى دابه سه ر خویا و قیراندی: بیزن به وه لیخانى قه هره مانلوو بیت بۆ ئیره. خیرا سه عاتیکی تر وه لیخان به خزمه ت گه ییشت و شوجاعوددهوله ده ستوورى گه رانه وه و که له بچه کردنى رهئیسووتوجارى دا به لام مریشک له قه فه س هه لاتبوو وه لیخان تا نزدیک چناران رۆیشت به لام به رهئیسووتوجار نه گه ییشت و هه روا ناکام گه راوه. مه هده ویش دواى گه رانه وه ده سی کرد به پیلان گیران و له لای قه واموسه لته نه ی والى خوراسان شکاتى کرد که شوجاعوددهوله نه ته نیا قه رزه که ی ناداته وه به لکوو ده یه وئى بیکوژیتیش دواى ئه وه قه وام و رهئیسووتوجار بۆ له به ین بردنى شوجاعوددهوله ده ستى برابه تیان داو توانیان له ناوى ببه ن.

حوکمی به هاوردیوانى وه لیخانى قه هره مانلوو له لایه ن والى خوراسان

قه واموسه لته نه والى خوراسان دواى که له بچه کردنى شوجاعوددهوله بۆ وه ده ست هینانى دلئى خانه کانى کوردی خوراسان ده س به کار بوو تا له یه کپیتى ئه وان دژ به خۆى بهرگیرى بکات. حوکمی ناوبرا ویش له م باره وه نیردراوه. ئه م حوکمه بوو به هۆى ئه وه ی که وه لی خان له خه دوو سه ردار جیا ببیته وه و پروو بکاته ئوردووی دهوله تی. نیشانه ی حوکم: دهوله تی گه وه ی ئیران ۹۷۱۳ بهروارى ۱۶ى بهفرانبار ۱۲۹۹ له بهر ئه وه ی که توانا و هیز و خزمه ت کردنى وه لیخانى قه هره مانلوو

بۆمان پروونه و شیاوی به‌خشینی ره‌حمه‌ته به‌بۆنه‌ی ئهم حوكمه‌ ناوبراو به‌ نازناوی به‌هادوردیوان ده‌ناسری و هیوادارین که ئهم خه‌لاتی ده‌وله‌ته‌ بیته‌ هۆی کار ئامه‌یی و توانایی زۆرتری و زۆرت له‌ رابردوو به‌ کۆری خزمه‌ت کردن و گیان بازی بۆ ده‌وله‌ت و خه‌بات و شۆرشی پرووبه‌ینیته.^{۱۶۸}

بارودۆخی قووچان و خێلی زه‌غفه‌ رانلوو دواي شوجاعودده‌وله‌

هه‌بوونی عه‌بدوره‌زاخانی شوجاعودده‌وله‌ به‌ ئه‌وپه‌ری ناتوانیه‌وه‌ دیسان بوو به‌ هۆی دلگه‌رمی و یه‌کیته‌ی خه‌لکی قووچان و هه‌رچی بوو باشت له‌ بیگانه‌کان بوو که‌مه‌به‌ستیکیان جگه‌ له‌ داگیر کردن و دزی نه‌بوو. ئه‌و ئاخیرین یادگاری زنجیره‌ی گه‌وره‌ و پیری میژووساز بوو ئه‌و ئاخیرین چلی داری قه‌له‌و و پرله‌ شاخ و گه‌لاییک بوو که‌ ساله‌های سال له‌ به‌رانه‌ به‌ لا و تۆفان و بۆرانی رۆژگارا و یستا بوو به‌ لام ئه‌مه‌ی که‌ بۆچی ئاغاکانی کورد بۆ رزگاری شوجاعودده‌وله‌ هه‌یج کاریکیان نه‌کرد ئه‌ی به‌و شتانه‌ی که‌ ئامازه‌ی پنی ده‌که‌ین سه‌رنج ده‌ین:

۱. دلخۆش نه‌بوونی زۆرتری ئاغاکانی کورد له‌ کاری شوجاعودده‌وله‌.
۲. نه‌یاری ئاغاکانی کورد له‌ گه‌ل یه‌کتر و نه‌بوونی یه‌کیته‌ی له‌نیوانی ئه‌واندا.
۳. نه‌بوونی بیروپرای فه‌ره‌هه‌نگی و رāmیاری پێویست. نه‌یانه‌زانی دواي له‌ ناو بردنی شوجاعودده‌وله‌ نۆبه‌ی خۆیان ئه‌گات و دوژمن زۆرت چاره‌پێی لاواز کردنی ئهم بنه‌ماله‌و به‌ژێر چه‌پۆک کیشانی کورده‌کان ببوه‌وبه‌وان به‌زه‌ی نایه‌ت و نه‌ئه‌هیلن محه‌مه‌د ئیبراهیم خان به‌سه‌ر کۆشکی حکومه‌ت رابمینی و نه‌ئه‌هیلن سه‌ردار بجنووردی و نه‌ تاج‌محمه‌د خان و نه‌ خه‌دوو سه‌ردار و نه‌ وه‌لیخان و نه‌ فه‌ره‌جوللاخان بیچرانلوو و نه‌ که‌سی تریان. مه‌به‌ستی داگیرکه‌رانی ئینگلیس و

۱۶۸- ئهم به‌لگه‌یه‌ و چه‌ن به‌لگه‌ی تر که‌ هی کاک وه‌لیخانی قه‌هرمانلووه‌ ونه‌وه‌ و نه‌بیره‌کانی وه‌لیخانی قه‌هرمانلووی به‌هادوردیوان فتۆکۆپیان کردبوو و له‌مه‌شه‌ه‌دا بوو، له‌ له‌ناوچوونی به‌رگری کرا. ئه‌سلی ئهم به‌لگه‌یه‌ له‌ گه‌ل زۆربه‌ی به‌لگه‌ گه‌وره‌کانی خێلی زه‌غفه‌ رانلوو له‌ لافاوی وێرانکه‌ری سالی ۱۳۵۴ی قووچان له‌ناو چوو.

رووس رۆشنه لاواز کردن و له ناو بردنی خێلی کورد که له سهرووی دهسهلاتی حکوومهت و قودرهتدا راویستان. ویران کردنی له سهروهوی دهسهلاتدا به ره به ره هه مووی دهسهلات ویران نه بیت. گای رهش هه ره ئه و رۆژهی شیر کوشتی که گای زهردو سپی کوژران. قه واموسه لته نه به کرئ گیراوی ئینگلیس له خوراسان دا نهیتوانی ته نهت بیری گرتن و زیندانی کردنی شو جاعود دهولهش بکاته وه که ئاوا بی دهنگوباس توانی ئه و کاره ی کرد. ئه و دوا ی به رپوه بردنی پیلانی ناپیاوانه و زیره کانه ی خۆی هه رکام له ئاگانانی به جوړی سه رگه رم و هیوادار کرد و بۆ بریکیان شمشیر و خه لاتی نارد. محهمه د ئیبراهیم خان رۆشنی به سه ره رشتی خێلی زهغه رانلوو جیگری حکوومه تی قووچان دهستنیشان بوو و زۆریش له قه واموسه لته نه سپاسی کرد. حکوومه تی قووچان که وته دهست غهیری کورده کان. یه کی له ئاگانانی توربه تی حه یده ریه به ناو محهمه د میرزای قاره مان ناسراو به شو جاعوسولتان دهستی دا به فیله بازیه وه. دوا ی ئه وه ی که محهمه د ئیبراهیم خانی له قووچان کرده دهروه خۆی له جیگای ئه و دانیشته.

وه لیخان و فه راد خان و باقیه کهشیان وایان به چاک زانی که بچه پی وشوینی مه رومالدا و خۆیان له دلی که ژ و کیوا نو قم بکه ن؛ به لام ئه مه ی که ئه لێن ئه مان له گه ل مه ر و به رخه کانیندا ره فیق و هاوړی بن ئه بی بینین داهاتوو چی ئه لی. شو جاعود دهوله زه لیل و نه خۆش بوو. نهیتوانی له به ندیخانه دهوام بی ریت یا ئه و جوړه ئه یگیر نه وه نه یان هیشت به رنگاری ژبانی زیندان بیته وه. قه وام وره ئیسوتو جار به یارمه تی قاوه ی قه جهری له شه ری ژین راحه تی کرد و له ۱۶ ی سه فه ری سالی ۱۳۳۷ غه ربانه به بی ته شیخ ته رم به خاک سپێردرا.^{۱۶۹}

ئیستا مه هدهوی ره ئیسوتو جار بی هیچ ره قیبی ئهیتوانی ته واوی مولکی شو جاعود دهوله له قووچان و شیروان و ئه سفه رایه ن وه دهست بیتیت به لام که سیکی دلیر و نه ترس و بی باک پتویست بوو که پیلانی ئه و به رپوه بیات و پارێزه ری قازانجه کانی ئه و بیت. له میژوه گو توبانه کرمی دار هه ره له خۆیه تی. ئایا که سی

غەیری کورد ئەیتوانی ئەم کارە گرنگە بەرپۆه بەریت؟ مەهدهوی دانه دانهی ئەو کوردانهی وابەکار ئەهاتن دایە ژێرنەزەر و کهوته ناو فکر و ئەمجاره گوتی: پەیدام کرد ئایا باشتەر لەوهلیخانی قەهرمانلوو کەسێ پەیدا ئەبێ هەرگیز. وهلیخانی قەهرمانلوو لە لایەن رەئیسووتووچار فەرمانی بەرپۆه بردنی کاری پێی درابوو و لەگەڵ چەن کەس لەنۆکەرەکانی خۆی و بەکرێ گرتنی چەن کەس لە کورده بیوارهکان کە لە خۆی بێ باک تر بوون بەهەل گرتنی حوکمی رەئیسووتووچار کاری خۆیان دەس پێکرد و تەواوی دێهاتەکانیان داگیر کرد کەبرێ لەم دێهاتانە بریتین لە:

۱- حسەیناواى شیروان

۲- بیگان شوینی کارخانەى ئیمپرویی قەنى شیروان

۳- تووده

۴- سیاگای شیروان

۵- نەجەفاوا

۶- مەش تەقی

۷- ئەللاواى شیروان

۸- بەشی لە ئەملاکی قەلای شیروان

۹- تەناسوانی شیروان و ۱۲ دێهاتی تر کە لە دەهەنى شوور لە خۆراواى

نەیشابووور تا ئەسفەرایەن درێژه.

بەلام وهلیخان لە وەرگرتنەوهی پرتان و قاسماواى ئەسفەرایەن لە محەممەد ئیبراھیم خانى رۆشنی و دەهەنەى شوور لەفەرادخانى تووپکائلوو برێ بەلاو ئازاوه هاته سەر پێگای؛ بەلام پاداشی وهلیخان چی بوو؟ بە ئەمری رەئیسووتووچار بە دەستی پولیسی رەزاشا لە مالی رەئیسووتووچار لە تاران و لەسەر سفرەى نانهوه قۆلبەست کرا و چەن سال لە زیندان مایهوه و دواى ئەهویش درا لەسیداره کە لە بەرگی شەشم دا زۆرتر لەم بارهوه باس دەکەین. بەلام لە پرووداوهکانی دیکەى قووچان لەسەردەمی شوجاعوسولتان قۆلبەست کردن و کوشتنی تەیموور خانى

جریستانی بوو که کاره کانی زۆر ناشیرین و ناحهز بوو. جه زاییکی باشتر له مهی ناتوانی بیئت. ئەو به هاوڕێی میسر خانی جریستانی میلانلوو ناسراو به پیرانی وه یسه قۆلبه ست و به جهزای خۆی گه ییشت. ته موو له گه ل برای خۆی عه لیخان له شه رانیه کانی جریستان بوون. عه لیخان هه ر ئەو که سه ی بوو وا په ری کاوانلوو ئەو کچه جوان و قاره مانه ی کوردی، له ناو خێل دزی؛ به لام هه ر گیز به خاتری له سه ر خۆ کردنه وه ی په ری که چه قۆییکی به ده سه ته وه بوو و ئەوی ئە ترسان که ئە گه ر به و نزیکه وه بیئت خۆی ئە کوژی، نه ی توانی ده سی پێ په یا کات. تا ئە وه یکه عه لیخان به گی بیچرانلوو و سواره کانی کاویانلوو ئەویان تاقیب ئە کرد و دوا ی هه شت مانگ له ناو خاکی شه وه ی حه شار درا و کوشتیان و په ری یان نه جات دا.

گۆرانی به ناوبانگی په ری گیان که کاک محه ممه دیووسفزاده به یارمه تی سازی کاک عه لی ئاوشووری خویندوو یه تی که به بیر هێنانه وه ی ئەم به رنکاری قاره مانانه ی په ری به که له کتیپی فه لسه فه ی گۆرانیه کان و مووسقا کرمانجیه کان زۆر تر له سه ری ئە رۆین. له رهوداوه کانی دیکه ی سالی ۱۳۳۷ ی مانگی، شه رو ئازاوه ی شامۆ و سولتان به گ له باجگیران و ده خاله تی رووسه کان له و یدایه. به دوا ی ئەم رهوداوانه مه سه له ی خه دوو سه ردار له ده ستووری کاری به کړی گیراوه کانی ئینگلیس دا ها ته ئاراوه. چون خه دوو له سه رده می حکوومه تی شو جاعود ده و له ئەو جوړه ی که دیت هاوړی محه ممه دخان بۆ شیروان بووه. تاج محه ممه د خان خه دووی به گه وه ترین له مه په ری ړی و دوژمنی خۆی ئە زانی. به م بۆ نه وه بۆ له ناو بردنی ئەو ده سی دا به هه ندی کاره وه. خه دوو بۆ ئە وه ی که خۆی له م ئازاوه ی ناوچه ییه بکیشیته وه بۆ هیلاکی ده ر کردن به ماوه ییکی که م سه ریکی دا له عیشقاوای رووس که له م سه رده مه دا ناو هندی کار کردنی کۆمینیسته کانی شه وه ی به شی سه رۆی خه زه ر بوو و له وی دابوو که بۆ تۆ له سه ندنه وه له تاج محه ممه د خان و قه واموسه لته نه و تیکه لی کومونیسته کان بوو و گه راپه وه بۆ شیروان و گیلیانی بۆ بنکه هه لېژارد.

ده خاڵه تی ڤووسه کان له ڤووداو دهکانی باجگیران و کوشتاری ئهوان به ده سی

کورد دهکان

گوتمان که دوای که له بچه کردنی عهبدوڤر ڤهزاخان شو جاعود دهولهی ئیلخانی زهغه رانلوو به بۆنه ی قهواموسه لته نه ی والی خوراسان له سالی ۱۲۹۷ ههتاوی شو جاعوسولتانی قاره مان له ئاگاکی تور به تی حهیده ریه که له باوکیه وه به محه ممه دخانی قهرایی و له دایکیه وه به قاره مان میرزا کوری نایبوسه لته نه ی قاجار ئه گه ڤیته وه بۆ ده سه لاتداری قووچان هه لڤیر درا و محه ممه د ئیبراهیم خان ڤۆشنی زهغه رانلوو له ئامۆزاکانی شو جاعود دهوله که له م کاته دا له نیوانی ئه وانا پیکدا دانیکی گه وه به دی هاتبوو، بوو به جیگری ئه و. له کاری ئیداره کردنی خێلی زهغه رانلوو له گرنگترین ڤووداو دهکانی ئه م سه رده مه ی قووچان ئه توانین به ئازاوه و شه ڤو شوڤری نیوان شامحه ممه د کوری که به لایی تهیموور که م که یلانلوو ناسراو به شامۆ و سولتان به گ باجگیری بوو که ئه مه ش هه ردوو به ره کیکی تر بوو و له م شاره سنووریه دا پیکیان هینابوو. ئاماژه بکه ین حکوومه تی باجگیران له م سه رده مه دا له سه ر شانی محه ممه د حسین خانی سیوکانلووی ئووغازی بوو. له م ئازاوانه که بۆ به ده ست گرتنی هیژو ده سه لات له نیوان دوو کهس له خه لکی سیوکانلوو دهستی پێ کردبوو به بیروڤاو چاره ی محه ممه د حسین خان چاره سه ر نه کرا و چون ڤووسه کان و ئینگلیسیه کان هه ردوو کیان له م شوینه سنووریه دا قازانجی خۆیان له وێ ئه وینی، ئاوری شه ڤو ئازاوه یان تیژتر کرد. ئه م شه ڤانه که له سه رده می عهبدوڤر ڤهزاخان شو جاعود دهوله دا دهستی پێ کردبوو ئیستا به ئه وپه ڤی خۆی گه یشتبوو. له ئاکام دا شامۆ نه ی توانی له به رانه ر سولتان به گ که له لایه نی محه ممه د حسین خانه وه پشتیوانی ئه کرا خۆی بگری. به م بۆنه وه هه لات بۆ ئه ودیوی سنوور. دوای ماوه یه ک وه رگرتنه وه ی باجگیران له گه ل یه ک گورهان له سالداتهکانی ڤووسیه هیژشی کرده سه ر باجگیران. هیژیکی ۴۷ که سه که بریتین له ئه فسه ران و سه ربازهکانی ڤرووس له کاتی ده مه و به یان له گه ل هاتنی کازیوه دا شار یان حه شار دا و مالی سولتان به یگیان

ۋەبەرگۈللەدا. سولتان بەيگ خەرىكى نوۋىزى بەيانى بوو كە گۈللەكان بەشۈين يەكە
لە پەنجەرەى مالەۋە چۈۈنە ناۋ دىۋەكەى.

سولتان بەيگ لە ھىچ پرووداۋىكا و تەنانت ئەگەر مەترسى كۈشتى ببوايا،
نوۋىزى خۇى نابرى. بەم بۇنەۋە ژنى سولتان بەگ چەكى مازوورى ھەلگرت و لە
پشت پەنجەرەۋە سەنگەرى گرتبوو و تىرى دەھاۋىشت بۇ رۇسەكان و بە كۈشتى
چەن كەس لەۋان لەمپەرى پى ئەۋان بوو. لەم ئاۋاۋەدا گۈللەيىچە درا لە دەستى
راستى ژنى سولتان بەگ و چەك لە دەستى كەۋتە خوار و ھىزى لى برا و دەستى
بەسەر لاشيا شكا.

ئەم ژنە فرزو بى باكە كە مېردەكەى خەرىكى نوۋىز خويندن بوو دىسان خۇى
گەياندە چەكەكەى و بە دەستى چەپى تىر ھاۋىشتى دەست پى كرد تا ئەۋەى كە
سولتان بەگ نوۋىزەكەى تەۋاۋ كرد و بەيارمەتى ئەۋەۋە ھات و بەسەرۋىنەكەى دەستە
شكاۋەكەى ژنەكەى بەست بە مليەۋە و گوتى زوو كە پەيكى بۇ گۈندى بەردەر بنىرە
و ئەبۋوتالب بەگى بىچرانلوۋ لەم پرووداۋە ئاگاداربكە. ژنى سولتان بەگ بە يارمەتى
ژنانى ھاۋسى ئەم پەيامەى بەپەيكىكى ناديار بۇ بەردەر نارد. نىۋانى بەردەر لە
باجگيرانەۋە نىك بەيەك فرسەخ و نىۋ بە رىگلى كۈيستانى. سولتان بەگ لەگەل
شامۇ و پرووسەكاندا خەرىكى شەر بوو. تىشكى ھەتاۋ لە پىشتى كىۋەكانەۋە بە
ئەسپايى ھاتە نىۋ ئاسمان. ئەبۋوتالب بەيگ ئەۋ شاسەۋارى گۆرەپانى دلىرىيە و
قارەمانى نەبەزى پرووداۋەكانى دۋايى ۋەكوۋ ھەلۋىيىكى تىژبال بەسەر شامۇ و
پرووسەكاندا ھاتە خوارو و لە پاش سەريانەۋە ئەۋانى ھەشاردا ۋە بەر پەگبارى
گۈللەيانى دا و ۋەكوۋ گەلای پايزى بەسەر عەرزدا رزان. ھىشتا ھەتاۋ نەھاۋبۋە
نىۋانى ئاسمان كەبە كۈشتى سىۋسى كەس لە پرووسەكان و ۱۱ برىندار و نىۋەگيان
شەر تەۋاۋ بوو، بەلام شامۇ لەگەل سى كەس لە پرووسەكان تۋانىان لە ھەۋراز و
نشىۋى كىۋەكانەۋە ھەلپن و خۇيان بگەيننە ئەۋ دىۋى سنوور. تا خۇراۋاى ئەۋ رۇژە
۷كەس تر لە برىندارەكانى پرووسىش كۇرزان. ۴ كەسى دىكە كە كەمتر برىندار
بوون بە دەستوورى سولتان بەيگ تىمار كران و بۇ رۇژى دۋايى درانەۋە بە

سنوورهوانانی پرووسیه. چهن مانگی لهم پرووداوه بهسهر نهچوووبوو که دیسان شامۆ له پرووسیه گهراوه بۆ باجگیران و دیسان شهرو ئاژاوه لهنویوه دهسی پێ کرد. کهم رۆژ بوو که لهم شاره سنووریهدا نیوانی هاوڕێیانی ئەوان شهڕ هه‌له‌نگرێ. به‌لاواز بوونی هێزی ئەو دوانه قه‌واموسه‌لته‌نه که به‌ دوا‌ی ده‌رفه‌تیکی ئاواوه بوو برێ له ژاندارمه‌کانی خۆی له‌مه‌شه‌ده‌وه بۆ باجگیران نارد. هه‌ردوو که‌سه‌که‌ی که‌له‌بچه‌کرد و هه‌ینایانی بۆ مه‌شه‌هد و له‌شوینی ئیسته‌ی هوتیل ستاره‌ زیندانایانی کرد. له‌و سه‌رده‌مه‌دا ئێره‌ کاروانسه‌راییک بوو که به‌ ده‌ستی ژاندارمه‌ریه‌وه بوو و هه‌ر لی‌ره‌دا بوو که ۱۲ سالی‌ تریش خه‌دوووسه‌ردار له‌ویندا زیندانی بوو. ئیستا سالی ۱۲۹۸ی هه‌تاوی بوو. هیوا‌ییک بۆ رزگاری شامۆ و سولتانبه‌گ نه‌بوو، به‌لام محه‌مه‌د حسین خان ئووغازی ئیل به‌گی که‌یکانلوو رۆیی بۆ مه‌شه‌هد و شامۆ و سولتانبه‌گی له‌به‌ندیخانه‌ ئاشتی داوه و هۆی هه‌لاتنی ئەوانی له‌به‌ندیخانه‌ی قه‌واموسه‌لته‌نه پێک هه‌ینا. له‌ شه‌ویکی جومعه‌دا که ژاندارمه‌کان بۆ داربهرین و که‌سب چوووبوونه‌ ناو بازا‌ره‌وه، محه‌مه‌د حسین خان عه‌لی به‌لووچ ژاندارم پاسه‌وانی به‌ندیخانه‌ی له‌گه‌ل خۆیا هاوقسه‌ کرد و زیندانیه‌کانی ئازاد کرد و له‌گه‌ل ژاندارمیکی ترچوونه‌ ئیسته‌به‌لی مه‌ده‌هوی ره‌ئیسووتوجار و پێنج سه‌ر ئەسپی چاوکیان هه‌ینا ده‌ره‌ وه و سوار بوون و به‌ره‌و قووچان هه‌لاتن. هه‌یشتا خۆره‌له‌نه‌هاتبوو گه‌یشتنه‌ چناران و سیمه‌کانی برووسکه‌ی به‌ینی رێیان قرتاند تا به‌ ئەو شوینه‌ راپۆت نه‌دریت. له‌ نزیکایی چناران دا ئەسپی عه‌لی به‌لووچی سکه‌نده‌ری، عه‌لی دا به‌ عه‌رزو عه‌لی له‌ژێر ئەسپه‌که‌ دا گیانی ده‌رچوو و پاشماوه‌یان چوون بۆ باجگیران. ئەم پرووداوانه‌ خوا لی‌خۆش بوو سه‌ره‌نگ سه‌خاپوور که خۆی هه‌ر له‌و ژاندارمه‌ نێردراوانه‌ بۆ باجگیران بوو بۆمی گیراوه‌ته‌وه. قه‌واموسه‌لته‌نه‌ی خوراسان که له‌ هه‌لاتنی زیندانیه‌کان ئاگادار بوو، محه‌مه‌د حسین میرزای جیهانبانی زاوای براکه‌ی که سه‌رۆک ژاندارمی خوراسان بوو له‌گه‌ل سه‌د که‌س له‌ ژاندارمه‌کاندا کرده‌به‌رپرسی که‌له‌بچه‌کردنی ئەوانه‌ی وا هه‌لاتبوون. محه‌مه‌د حسین خان له‌ باجگیران چوو بۆ ئووغاز. شامۆ هه‌لات بۆ پرووسیه و سولتان له‌باجگیران خۆی به‌ده‌سته‌وه دا. هۆی دوژمنایه‌تی

قهواموسه لته نه له گه ل سولتان به گ و محهمهد حسین خان ئووغازی ئه مه بوو که
 دواى که له بچه کردن و ديل کردنى عهبدوپه زاخانى شوجاعوددهوله ئاگانى کورد
 هر کاميکيان سهر به خو کاريان ئه کرد. ئه م دوو که سه نابراوه له حيزبى ديمؤکرات
 که له و سهردهمه دا له مه شههد دامه زرابوو پشتيوانيان ئه کرد و هيوادار بوون په لى
 حيزبه که يان له قووجان و باجگيران په رهى پى بدمن. ريگهى ئه م حيزبه سهر هيلى
 ياساى مه سرووته و راگرتنى سهر به خو بى ئيران و ئازادى و به رابه رى دابوو و له گه ل
 گريه بندى سهر شوپى ۱۹۱۹ زايينى وسووقوده و له لى براى قهواموسه لته نه که ئيرانيان
 به ئينگليس ه کان فروشت بوو دزايه تى ئه کرد و خه لکى باجگيران و ري به ره که يان
 محهمهد حسین خان ئووغازی رۆشن بيرو پيشکه و توو بى خواز بوون. سهره ه نگ
 سه فاپوور له ژاندارمه کانى ئه و رۆژه به رپرسى که له بچه کردنى سولتان به يگ گوتى:
 من و ئاسپران به حيا خان به جيهانبانى پيشنيارمان دا که چون به هوى کويستانى
 بوونى ناوچه که وه ناتوانين موحه مهد حسه ين خان قولبه ست بکه ين، باشتر
 ئه وه به که به و بونه وه بچين که فهرمانى ده سه لاتدارى باجيگرانمان بو هيناوه و ئه و
 فريوو ئه ده ين تا له ئووغازه وه باجگيرانى بينين و دوا به دواى هاتنى بؤشار
 که له بچه لى ئه که ين ئه م پيشنياره چه سپا و محهمهد حسین خان بو باجگيران
 ده عوه ت بوو، به لام له به ر ئه وه لى که ئه و پياويکى زيره ک بوو به جى ئه وه لى که
 هه وه ل خو بچيته ناو باجگيران به ر له خو ره لاتن له ريگاييکى دهره وه لى
 زيلانه وه که ئووغاز و باجگيرانى به يه که وه ئه گه يانده وه به يه ک سواره کانى خو
 پؤل پؤل نارد بؤ باجگيران. به رپويشتنى هه وه لين ده سه لى سواره کان بؤ باجگيران ئه و
 ژاندارمانه لى و له سه ر ته پؤل که لى خوارووى باجگيران له سه ر ريگايى ئووغازدا
 سه نگه ريان گرت بوو به هيواى ئه وه لى که محهمهد حسین خان هاته وه بؤ ناو شار و
 ئه وان گه مارؤيان داوه هاتنه دهر و گولله يان هاويشت و به دواى ئه وه سنده ره کانى
 ترى دهر و روبه رى شاريش ئه م هه له يانه کرد و محهمهد حسین خان که هيشتا به
 چاى ئاوه کانى باجگيران نه گه يشت بوو به بيستنى ده نگى تيره هاويشتين له م فيله
 تى گه ييشت و له گه ل سواره کانى هاوپرى به ره ولای کويستانى زيلان و ئووغاز هه لات

و ههروهکوو مریشک لههیلانهههلات. لهمشهرو ئاژاوهدا دووکهس لهسوارهکانی محهمهد حسین خان بریندار و پاشماوهیان ههلاتن. لهئاکام دا سولتان بهگی نارد بۆ مهشههد. ماوهییک لهبهندیخانهی قهوامووسهلتنهدا بوو. محهمهد حسین خانیش دواى ماوهییکی تهرات بۆ مهشههد و بهزوانهچهورهکهی قهوامووسهلتنهى رام کرد و گهراوه بۆ باجگیران و بهحکوومهتى خۆی لهویندا دواى هینا.^{۱۷۰}

شۆرشى کۆمونیستى خه دووسه ردارى کرمانج

شۆرشى کومونىستى دىکتاتۆرى شهورموى که له سالى ۱۹۱۷ زایینی به رېبهرى لىنین و بهیارمهتى ولاته رۆژئاوايهکان کهلههیزى نیزامى نیکيلا دىکتاتۆرى زالم و خوینرپژى پرووسیه ترسا بوون دهسلاتیان وهدهست هانى وله لایهنگرانى بیرى کومونىستیهوه پیک هاتبوو و کاریگهرى لهسهرتهواوى سیاسهتهکانى جیهانى ئەو رۆژه دانابوو که ئێرانیش یهکى لهوانهبوو. بهبۆنهى ئەوهى که ئێران ههر له میژموه سهرنج راکیشى پرووسهکان بوو بهجۆرى که دهیانتهویست دهسلات بدەن به ئێران. کومونىستهکانیش ههر ئەو رۆ و رهوشتى

۱۷۰- ئەم وتووێژه له سالى ۱۳۵۷ لهمهشههدا له مالى سهركار سهفاپوور بهرپۆه چوو. جاريكى تر له نيوانى ئيمه وتووێژ پیک هات، چەن سالى تر له تاران له کاک عهباسى ئارمین [سهروان عهباسى] له هاوڕيانی دوکتور موسهديق و بهرهى نهتهوهیى که تا پای داریش رۆیى بیستم کهسهرههنگ سهفاپوور مردوو. بۆ ئەوهى که کۆرهکهى سهركار سهفاپوور لههاودهورهکانى کاک ئووغازى بووه بۆ سهرهخۆشى ئەو چووبوو. خوالیخۆش بوو سهفاپوور کتیبیکى دهس نووسى لهگهڵ برى وینهى بهرچاو له ئاگاكانى كوردی خوراسان و رووداوهكانى ئەو سهردهمه نووسى بوو دواى سهركهوتووبى شۆرش بریار بوو ئەوانه بنیته ئیختیارم که لیکۆلینهوهى بکهه و له چاپى بدەم. هههچەن ئەم کتیبه لهفشه و ئیراد خالى نهبوو بهلام بهرى شتى بهرچاوى تیدا بوو چون ناوبراو خۆى له تهواوى رووداوهكانى سالیانى داهاتوو یانى له ۱۲۹۷هـ ههتاوى که لهگهڵ قهواموسهلتنه هاتبوو بۆ خوراسان و لهگهڵ تهواوى ئاگاكانا هاووچوو بوو و به جۆریک لهگهڵئانه نيوانى بوو. من وهکوو نووسهرى میژووى خوراسان لهبنهمالهى ئەو خوالیخۆش بووه ئاگام نییه. داواکارم به جۆرى که خۆشه رهنجى نووسینی ئەو بهرهمهت چوو له ناو نهچیت و با بهشێ له میژووى ولاتمان له ناو نهچیت. ئەو نووسراوانه یا خۆیان له چاپى بدەن یا له ئیختیاری مندا داينین که به ناوى خۆیانوه چاپى بکهین.

پیشکەوتن خوازیهی حکومەتی تەزاریان وەبەرگرت و کەوتنە بیری پێک هێنانی شەڕ و شۆڕش لە ناوچە سنووریەکانی ئێران و تاقمێ شۆرشیان لە ئازەربایجان و گیلان و خوراسان دا بەرپا کرد. شۆڕشی خوراسان خوداویزدی سەرداری کوردەکانی خوراسان داگیرساند. لە هەههولین کۆنگرەیی کۆمونیستەکان کە لە باکوو^{۱۷۱} پێک هات. گەورەترین بەشداریکان لەویدا ئێرانیهکان بوون کە لە دواییدا شوێنی لە ئازەربایجان^{۱۷۲} و گیلانیش دەرکەوت کە لە خوراسانیش جگە لەوەیکە مەسافەتییکی دوورودرێژی لە گەل باکوودا بوو. محەممەد سادق بەیگی ئەسفەرایینی نوێنەری خەدووسەردار لەویدا بەشداری کرد کە ئەو جۆرە حاج سلیمان خانی رۆشنی زەغەرانیو دەلی تاقمییکی زۆر لە جارنامەکانی لە چاپ دا و لەم کۆنگرە لە گەل خۆیا بۆ خوراسان هێنابوو و تا دواى جۆزەردانی ۱۳۲۰ تاقمێ لەوانە لە مالی ئەوا ئەپاریزرا. کۆمونیستەکان لەم کۆبوونەوه بریاریان بە بەشداریان دا کە ئەگەر وەکوو شۆڕشی کۆمونیستی رۆوسیە لە ولاتی خۆیاندا پێک یێنن هەموو جۆریارمەتی و کەرستە و ئامراز لە ئیختیاری ئەوانا دادەنێ. بەم جۆرە رۆوسیەکان لە باخی سەوز و بەدەعوەت کراوەکان بریاری زۆریان دا و ئاوری شۆڕشی ئەوانیان تیزتر کرد بەلام

۱۷۱- باکوو هاوکێشی ماکوو لەناو کوردیەکانە. شارێکە لەوبەری سنوورەو هەو ئیمپرۆ ناوەندی کۆماری ئازەربایجانە و هۆی ناوانی ئەو بەمانای بادکۆوبە یانی شارێکە لە بەر پێگای با و تۆفاندایە. لە کوردیدا پیتی د لەباد لا ئەبرێ و پیتی ب لە کووب وەرئەگیردرێتەوه و ئەبێت بە باکوو ناوی ئەم کۆمارەش کە کۆمونیستەکان بە بیانوی سیاسی بۆ بەش کردنی ئێران ئەم ناوەیان لێنا کە لە رابردوودا ناویکی ئێرانی کوردی بوو و ئاران بوو کە دەستیوەرداوی ئاروانە یانی نیگابانی ئاور. ئار ئاریان. ئێر ئێران تەواویان لیکدراو لەوشە کرمانجیەکانی ئار یانی ئاور.

۱۷۲- شۆڕشی ئازەربایجان بەرپەری شیخ محەممەدی خیابانی باپیری مووساخیاپانی لەسەر کردەکانی موحاهیدانی خەلق کە دواى سەرکەوتنی شۆڕشی کۆماری ئیسلامی لە تاران دا کۆژا بوو کە مەبەستی ئەو جیا کردنەوهی ئازەربایجان بوو. هەر بەم بۆنەوه ئازەربایجانیان ناونا ئازادستان. شۆڕشی گیلانیش بە رێبەری میرزا کووچەک خان دەسی پێ کرد و چون کۆمونیستەکان بەرپەری حەیدەر خانی عەمووئوغلی تیرۆریستی ناوداری تورک لەویدا رەخنەیان کرد شکستی خوارد.

دواى ئەۋەدى ئەم نوپنەرانە لە ناوچەكانى خۇيانا شۆرشىيان پىك ھىنا^{۱۷۳} ھىچ يارمەتپىك نەكران و پرووسەكان بە برپارى خۇيان ۋەفايان نەكرد و ئەم شۆرشانە يەك لە دواى يەك لە ئازەربايجان و گيلان و خوراسان دا شكستيان خوارد. بۆ ئەۋەدى كە ۋەكوو ۋەلاتە رۆژئاوايىەكان نەبوو. ئەم شۆرشە لەسنوورەكانى سۆڧىيەت ئەولاتر بچى ئە بى بەھۆى ئەمە لەگەل دژايەتى ئىنگلىسىيەكان پرووبەرۋو بى. بى رابىيە نووسەرى بەناو بانگى پرووسى سەبارەت بە ئەم شۆرشانە نووسىيۋىيەتى: «لە ئاۋرىلى سالى ۱۹۲۰ لەتەبرىزدا شۆرشى بە رپبەرى شىخ محەممەدى خىيابانى دەستى پى كرد. شۆرشى بەرپانى رزگاربخۋازى نەتەۋايەتى خوراسانىشى گرتە بەر. لە سالى ۱۹۱۷ ھاۋكات لەگەل شۆرشى سۆڧىيەت لە ناوچەى شىروانى خوراسان شۆرشى فەقىرو ھەزارەكانى كورد بەرپبەرى خەدوو دەستى پىكرد.^{۱۷۴} ژۆرژ لەنچاغىسكى لەم بارەۋە ھىناۋىيەتى: خوراسان لە سالى ۱۹۲۰ بەرانبەرە ۱۲۹۹ى ھەتاۋى مەكۆى شەرو پىكدادانىكى زۆربوو. بىلشۋويكەكان ھۆى پىك ھىنانى ئەۋە بوون. داگىر كوردنى عىشقاقا لەگەلارپىزانى سالى ۱۹۱۹ دوا بە دواى ئەۋ داگىر كوردنە سەرتانسەرى ناوچەكانى ماۋەراى خەزەر بوو بە ھۆى ھاتنە ئەم دىۋى كوموونىستەكانەۋە. گەرچى كە ئەرئەشى سۆڧىيەت بى ھىچ شەروپىيدانىكەۋە لە خوراساندا خۇيان پىشاندا بەلام ھەوليان ئەدا كە دەسەلاتدارىكى دەس نىشانىدەى سۆڧىيەت لەۋىدا بىننە سەركار. قىسمەت بە ناو خوداۋىردى خانى سەردار دەرھات كە لە لايەن سۆڧىيەتەۋە بەرپرسايەتى داگىرساندى شۆرش لەناوچەكەداكەۋتە ئەستۆى وپريار ۋابوو كە ئەگەر لەۋ پىلاتە

۱۷۳- يەكلى لەھۆكارەكانى زۆر بوونى نوپنەرانى ئىرانى لە كۆنگرەى باكوو، بوونى كومونىستە زانا ئىرانىيەكان ۋەكوو ئەبولقاسمى لاهووتى لە كوردەكانى كرماشان بوو كە لە دواىى دا بەگەرەترىن پلەۋ پاىە لە سۆڧىيەت دا دەستى پەيدا كرد و بوو بە سەرۆك كۆمارى تاجىكىستان و بە ھۆى ئەمەى كە دواى ماۋەپىك بە پوچ بوونى دروشمە كومونىستەكانى زانى لەۋىدا ھەلات و داي لە ئاۋى جەيحوون و رۆيى بۆ ئەفغانىستان. سەرنج بدەنە كىيى ژيان و چۆنەتى ۋشەرحى ھالى من نووسراۋەى ئەبولقاسمى لاهووتى.

سهر که وتوو وپیرۆز بیت له ئه رته شی سوور یارمه تی وه بگریت. پرووسه کان بو ئه وه ی که خوداویردی خان هان بدهن تا کوو سهر به خویی خوی له ئیران رابگه یه نیت تا راده ییکی زۆر چه ک و ته قه مه نیان له سنووره کانی باکووری ئیران بو خوراسان ناردبوو^{۱۷۵} و ئه م شوپشه بی یارمه تی پرووسه کان نه ی توانی سهر که وتوو بیت و ته نیا کاریک که شوپشگپه کان ده ی توانی ئازار گه یانندن به گه و ره کانی حکوومه تی خوراسان یان به به سستی پڕ و بان داگیر کردنی دپهاته کان بوو پیلانیکی ئاوا به رزه فرانه بو به ده ست هینانی سهر به خویی بو کورده کانی^{۱۷۶} ئه و شوینانه له بارودۆخیکی ئاسایی دا باوه ری پڕ نه ده کرا. پاش سالی ۱۹۲۱ به پڕۆه به رانی ئه م شوپشه شکستیان وه خووه ده بینی.^{۱۷۷} بلوو رۆژه له لات ناسیکی تری پرووس سهاره ت به شوپشی خه دوو ئاوا ئه لئ: له ژۆئه نی ۱۹۲۰ ی زایینی له ناوچه ی شیروان و قووچان شوپشی به ریبه ری خودایی [خه دوو] که ههر له میژوه له لای ئاگاکانی کوردی خیلی زه عفهرانلووه به کاری شوانی سهر گهرم بوو له ئه و په ری هه ژاریدا هه لسا و ئه م شوپشه ی دژ به داگیر که رانی ناوه کی و داگیر که رانی ئه رته شی ئینگلیس هه لگیر ساند.

ئه رته شی ئیران به ئه و په ری په نجه وه به یارمه تی چریکه کانی ژیر فه رمانی فه رمانده به کرئ گیراوه کان له سپتامبری ۱۹۲۰ دا توانی ئه م شوپشه که بخه وینی.^{۱۷۸}

۱۷۵- ههر ئه م ره وشته له باره ی ئه سته راوا له خۆرئاوای خوراسانیش به کار براو تاقمیکی زۆر ئه سلحه یان بو تور که نه کان نارد تا کۆماری سهر به خوی تور که نه له گورگان پیک بیرن.

۱۷۶- مه به ست کۆماری سهر به خوی کوردستانی خوراسان بوو.

۱۷۷- سی سال کئ به رکیی خورئاوا و سۆقیه ت له ئیران ، زورژ له نجافسکی. وه رگپراوه ی حوور یاوه ری، ل ۸۶

۱۷۸- میژووی ئیران ل. ک. بلوا. وه رگپراوه ی که یخوسره و کشاوه رزی، ل ۴۴

خه دوو سه ردار بناسین

سه رده می مندالی و تازه لاوی خه دوو: خوداویردی که کورده کانی خوراسان به پیتی پێزمانی خۆیان له پواله تی جۆراوجۆری بکه ری و بهر کاری و پێوهندی دراو و بشنۆیی و بزری دا به چهن جۆری خود- خۆدی- خوده- خودۆ بانگی ئەکهن له کورده پالنه وانه کانی ديهاتی تکهمرانی شیروان له بنه ماله ییکی هه ژار و نه دار له دایک بوو. ههروایه له م جۆره بنه مالانه یه که پیاویکی گه و ره، گه و ره ده بی و بی پشتیوانی خه لک له سه ر پای خۆیا نا ده وه ستن و میژووی جیهان تیک نه ده ن. دایک و باوکی خه دوو ویش له مال دنیا شتیکیان نه بوو. ئەمه ی که بر پک ئەلین هۆی شۆرش خه دوو ئەمه بوو که عه بدو ره زاخانی شو جاعود ده وه لی ئیلخانی زه عفه رانلوو گاو بهرخی باوکی خه دووی به زۆر لی وه رگر تبوو؛ بۆیه خه دوو شۆرش کرد درۆیه و مه به ستی ئەوان بچووک کرد نه وه ی شو جاعود ده وه یه.

له م بنه ماله فه قیر و هه ژاره چهن مندالی چکۆله و برسی له ناو خۆلا خۆیان تلاوتل ئەدا که میژوو ناوی تاقمیکی له وانی به ئیمه ناساندووه: ۱- قلیج ۲- خوداویردی ۳- ئەلاویردی ۴- حسین و کچیک به ناوی گولشهن. رۆژی یه کێ له پیاوانی پروونا کبیری کورد له گوندی عه لیاوای بجنوورد پێی که وته لای مال باوکی خه دوو که ئاشنای زووی بوو و به بارودۆخیکی چه و ساوه و به منالانیکی برسی و ره شو پرووته وه هه ول و په ریشان بینی، تۆزیکی پێ چوو ئەم که میه ری خه دوو چوو دلی و له گه ل ئەم منداله پینج شه ش ساله که چهن برینی له سه ری ئەو منداله شه وه ده بینی شوخی ده کرد. خه دوو که چه لیش بوو وای هات به دلدا له بهر ئەوه ی خۆی مندالی نه بوو، به لکوو باوکی خه دوو، خه دووی پێی بدات و به باشتین شیوه په ره رشتی بکات. به لێ به باوکی خه دووی گوت و ئەویش له پێی بی دهره تانیه وه ئەم پيشنیه ری قه بوول کرد، چون ئەیزانی که لانی که م خه دوو له مه به دوا سکیکی تیر له نانی گهنم یاجۆ ئەخوات و پێخوه ری که ئەو هه چی رۆژه ئەخوات خۆشک و براکانیشی پر له فرمی سک و دلێکی خه مبار جی هیشت و

خەدوو پىرى غورىبەتى گرتەبەرو لەقەلای عەلىاوا لە باکوورى بجنوورد كە تا توکور نىزىك بە ۱۰ كىلۇمىتر بوو ماىهەو و ئەم نىوانە دوورە بوو بە ھۆى ئەوھى كە خەدوو نەتوانى سالىانى سال دايك وباوك و براكانى بىنى. خەدوو لە مالى تازەدا لە خۇراک و جل و بەرگىكى باش كەلكى وەردەگرت؛ بەلام ھەر كاتى ئەكەوتە بىرى برا و خۇشك و ھاوكايەبرىسى و پروتەكانى خۆى لە دىھاتى توکوور دوو كەل لە لووتى ھەلئەسا و بەھەناسەيىكى سارد و دلىكى خەمبار بى ئىختىار ئەچووە سووچىكەو دەستى بە گریان دەكرد بەلام ئىلكان دايكى تازەى ئەو كە ژنىكى دلوڤان و دلسۆز و خوین گەرم و خۇش زوان بوو و خەدووى زۆرتەر لە گيانى خۇش دەويست، زوو بەرەولای خەدوو ئەچوو و فرمىسەكانى بە دەستە دلوڤانەكانى دەسپى و دلدارى ئەدايەو.

خەدوو بە ھىواى ئەو پۇژانەى براوخوشكەكانى بىنى پۇژشمىرى ئەكرد تا ئەوھى كە بەھارى سالىكى تر ئىلكان و شووھەكى خەدوويان بۇ سەردان لە خۇشەويستەكانى بۇ توکوو برد و چەن پۇژى لەوئ مانەو و برى گەنم و پۇنيان بە ناو پىشكەشى بۇ دايك و باوكى خەدوو برد. ئەم جارە كە خەدوو لەتوكور ئەگەپرايەو ئەيتەر خەم و پەژارەى پىشوى نەبوو و بەدلگەرمى و دلخۇشى و خاتەر جەمىيىكى زۆرتەر بە دوای گا و بەرخەو بوو و جارجارى بۇيارمەتى دايكى ئاقتاۋەيىكى ھەلەبى ھەل ئەگرت و ئەپۇيى بۇسەر كانى بوغانلوو و پىرى ئەكرد لەئاو و ئەگەپرايەو، جارجارىش لەگەل منالانى جەسوور و بى باكى بوغانلوو دەس بەيەخە ئەبوو و بە ئاقتاۋەى خالى ئەگەپرايەو. خەلكى عەلىاوا لەعەشیرەتى چالاک و بى باكى بوغانلوو لەخىلى شادلوون. منالانى ئەم عەشیرە ھەر پۇژ لەكووچە و كۆلان پىرى يەكتىرىنيان ئەگرد و بەچكۆلەترىن بيانوو بەشەپدەھاتن و تەننەت دەبوو بە ھۆى بەشەپراھاتنى گەورەكانىش بەم بۆنەو ھەر عەشیرەتى لەسەر تەپۆلكەيەكەو بوو جىكىيان بۇ پاراستنى خۇيان سازدەكرد كە تا ئىستائىش ئەم بورج و كووچە و كۆلانە تەنگانە بىرەوھەريىكە لەم شەپرو پىكدانانى منالان. ھەر تايفەيىك دەكۆشان بدمن لە منالانى عەشیرەيىكى تر لە وەھا جىگەيەكدا خەدوويش ئەبى بارودۇخى خۆى

بناسی. ته‌واوی مندا‌لانی قه‌لا لێی ده‌ترسان. ماوه‌ی‌کی زۆری نه‌برد که‌خه‌دوو توانی سکرته‌ری یه‌کێ له‌ کۆلانه‌کان بگرته‌ ئه‌ستۆ. خه‌دوو که‌ شه‌وانه‌ ئه‌گه‌راوه‌ بۆ مال یا پشتۆینه‌ په‌شمیه‌که‌ی درابوو یا درزی چۆخه‌که‌ی یا سه‌ر و گوێچکه‌ی له‌ خوینا شه‌لال بوو.

به‌لام ئیلکان ئه‌وژنه‌ ئازا دلۆڤانه‌ نه‌ته‌نیا خه‌دووی له‌م شه‌رو شو‌رانه‌ دوور نا‌کرد، ته‌نانه‌ت هانی زۆرت‌ری ئه‌دا و ئه‌یگوت ئه‌گه‌رچی تۆ لێره‌دا غه‌ریبی به‌لام له‌بیرت نه‌چی تۆ له‌خێلی پاله‌وانانی، ئه‌بێ پشت و پوز‌هی ته‌واوی مندا‌لانی بوغان‌لوو بده‌ی به‌عه‌رزا. ته‌واو مندا‌لانی خێله‌کان ئه‌بێ له‌تۆ فرمان به‌رێن. ئیلکان بۆ ئه‌وه‌یکه‌ ئه‌م به‌چکه‌ پاله‌وانه‌ هه‌موو کات پیرۆز و سه‌رکه‌وتوو‌بێت. ئه‌و رۆژانه‌ که‌ ئاوگوشتی درووس ئه‌کرد. که‌وچکێ چکۆله‌ چه‌وری ئه‌کرد به‌سه‌ر ئاوگوشته‌که‌ی خه‌دوودا و به‌شه‌ گوشته‌که‌ی خۆی ئه‌دا به‌خه‌دوو و پێی ئه‌وت: زۆر بخۆ تاهێز بگری و بتوانی به‌ربه‌ره‌کانی باش بکه‌ری به‌یانینیش به‌دزی می‌رده‌که‌یه‌وه‌ که‌وچکێ رۆنی زه‌رد یا چهن دانه‌ قاو‌رمه‌ی له‌گه‌ل ناشتایی دا به‌خه‌دوو ئه‌م که‌له‌شێره‌ جه‌نگیه‌ی خۆی ئه‌دا و به‌م جۆره‌ که‌له‌شێری جه‌نگی ئیلکان که‌خه‌دووی ناو بوو له‌ ماوه‌ی‌کی کورت‌دا سه‌رکه‌رده‌یی ته‌واوی تازه‌ لاوانی عه‌لیاوا و ده‌سه‌لاتداری گه‌وره‌ی کووچه‌ و کۆلانه‌کانی وه‌ده‌ست هانی. له‌ دوا‌یدا لاویکی ئازا و بێ باک و تیره‌اوێژ و شمشیر وه‌ده‌ست و پاله‌وانیکی ته‌واو و کارامه‌ی لێ ده‌ره‌ات که‌ خه‌لکی بۆغان‌لوو ئه‌ویان به‌پاله‌وانی ئیلکان ده‌ناسی. دیاره‌ که‌سی که‌ له‌ ناو عه‌لیاوا‌ییه‌کان دا سه‌رچاو که‌بێت له‌ هه‌یج که‌سی باکی نابێت جگه‌ خه‌دوو که‌سی نه‌بوو که‌به‌ دوا‌ی گا و به‌رخ و که‌ره‌وه‌ بروات و هه‌ر له‌ به‌یانی تا ئیواره‌ زه‌وی و زار بکێلێ و به‌فروباران و سه‌رما و گه‌رما له‌کۆل بگریت تا سه‌دمه‌ن گه‌نم بۆ نانێکی بژی و نه‌میر ئه‌ویش ئه‌گه‌ر ئافه‌ت و کولله‌ لێ نه‌دات، دایکیشی ئیلکان گه‌ره‌کی نه‌بوو که‌له‌شێره‌ جه‌نگیه‌که‌ی به‌ دوا‌ی ئه‌م کارانه‌وه‌ بروات بۆ ئه‌وه‌ی می‌رده‌که‌ی دوا‌ی ته‌مه‌نی به‌شوێن ئه‌م کارانه‌وه‌ گوێره‌ی خۆی چ قورپکی کرد به‌سه‌ر خۆیا و چ ناووسه‌ربه‌رزیه‌کی پیکه‌هێنا‌بوو که‌ ئیستا خه‌دوو بیکات. به‌م بۆنه‌وه‌ رپی خه‌دوو رپی‌یه‌کی تر بوو. رۆژی خه‌دوو نۆکه‌ره‌کانی

سەردار بجنووردى دى كەسوار بەسەر تاقىمى ئەسپى چاۋك و شمشىر بەكەمەر و چەك بەشان و قەتارى فېشەكيان پى بوو و بە ئەو پەرى شكو ھاتنە ناوقەلا و خەلكىش لەبەر ئەوانا سەرى پىزيان دانەواند و ھەر كام لەوان ھەولى ئەدا تا زووتر خۆى بەھەوسارى سواربگەيىنىت و ئەو بۆ مال خۆى بباتەۋە تاسەر بەرزى بەدەست بىنىت. خەدوۋىش بۆ ئەۋەى خۆى بەيەكى لەسوارەكان بگەيىنىت چۈە پىشەۋە و لە دەۋرى دانەيى لە سوارەكان ھاتوچوۋى بوو. بەلام بەتانەۋ تەشەرى سوار بەرەۋ رووبوو، ناچار ئەۋبى وىل كرد خەدوۋ لەۋ ساتەبەدۋاۋە عەزمى كرد كارى بكات كە ۋەكوۋ ئەم سوارانە خەلكى عەليۋا پىز و حورمەتى بۆ دانىن و پىشۋازى لى بكن بەلام چلۇن؟؟. خەدوۋ بە دۋاى پىگەيەكەۋە بوو تا بە ئەۋ ئامانجەى بگات.

خەدوۋ ئەيىت بە سەردار

سال كە دۋاى سال رابورد خەدوۋ لاۋىكى بەھىز و بەھەيەتى لى دەرھات. باۋكىشى لەپەنەى پىشتىۋانى ئىلكان ئەسپىكى بۆى كرى بوو. خەدوۋ ھەموو پۇژى بەسۋارى ئەسپە ئەچۋۋە سەركانى و كچانى جوانى بوغانلوۋ كە بەجلوبەرگىكى رەنگامە و جوانەۋە ۋەكوۋ تاۋسىكى سەرمەست لەپەنەى ئەۋ تەختەبەردە گەرە و لەسەركانى كۆ ئەبۋونەۋە دەستى ئەكرد بەشۋخى و دزەى نىگەى بۆكچان بوو. خەدوۋ زۆر ئاۋاتى بوو كە دانەيى لەم تاۋسە جوانانە سوار ئەسپى خۆى بكا و ھەلى، بەلام لەترس دايك و باۋكى نەئەۋىرا. لەيەكى لە پۇژان كە خەدوۋ بەشكو و عەزەمەتتىكى زۆر سوار ئەسپەكەى بوو و بۆ بىنىنى دايك و باۋك و براكانى خۆى چوۋبوو بۆ توكور، بىستى كەمحەممەد ئىبراھىم خان رۇشنى دەسلەتدارى شىروان بۆ گەرەن ھاتوۋە بۆ توكور. خەدوۋ پۇژىكى تر سوار بەسەر ئەسپ خۆى بەمحەممەد ئىبراھىم خان و سوارەكانى گەياندو سىپاس و رىزى بەجى ھىنا و لە ئەسپەكەى ھاتە خوار و دىسان بە ئامازەى ئاغاسوار ئەسپەكەى بوو. محەممەد ئىبراھىم خان لەرپى و رەۋىشت و رەفتارو زىروزىرەكى خەدوۋ خۆشى ھات و لەباردۇخ و پۇژگار و دايكوبۋاۋكى پىسارى كرد و لەدۋاى دا پىشنىارى كرد كە ئەگەر پىخۆش بىت

ئەتوانى لە گەل ئەو بۆشپروان بگەرپتەو و خەدوو بە بېستنى ئەم قسانە بىزە ھاتە سەرلىوى و ئەمەى وە کوو ئاواتىك ئەزانى وا لەخۇيا ھەستى خۆشى ئەکرد كە واتئەزانى سوار لەسەر ئەسپ لە ناو ھەورو ئاسماندا ئەسپ سواری ئەكات، بەم بۆنەو لە ئاغا سپاسى كرد و ئىزىنى داوا كرد كە بۆ عەلىاوا بگەرپتەوا و لە دايك و باوكى رۆخسەت بگريت و لە شىروان دا بە خزمەتى بگەييت.

ئاغايىش لە گەل پېشنيارى خەدوو ھاوړپى كرد. خەدوو سوار بوو و كەژوكىو و دەروودەشتى برى و ھەر نەيزانى چلۆن ئەم رېگا دوورودرېژەى تەواو كەردووە تا كە ئەسپەكەى لەبەر دەروازەى قەلاى عەلىاوا سمى كوتا بەعەرزە. خەدوو دەروازەبانى ترسان و چووە ناو قەلاو، ئەسپەكەى پەلەپەل لەبەر گەوردا بەستەو و بۆ خزمەتى دايك و باوكى رۆيشت. ئىلكان خۆشپىكى ئىجگارزۆرى لە ناو چاوخەدوودا خويئندەو و پرسىارى كرد. خەدوو ئەوشتەى وا پيش ھاتبوو گىراو پەو؛ بەلام ھەرچى خەدوو خۆشحال تر ئەبوو ئىلكان پەژارەى زۆر ئەبوو. بۆ ئەوەيكە ئەو رۆژانەى ئەھينا بەرچاوا كە شاھت كەلەشپەرە جەنگىكەى لەو دووربەيت. باوكى وتى لەمن ئەبىسى بە دواى ئاغاكانەو مەرۆ. تىكەيىك نانى فەقيرانە بخۆ و خۆت تووشى چەلەمە مەكە. تەواو ئاغاكان و نۆكەرەكانى وەفاو بەقايان نى. ئەوان ھەموو شتىك فېداى قازانجى خۇيان ئەكەن و لە ئاكامىشدا تۆ بە كوشتن ئەدەن.

لە مېژەو گوتووينا نانى ئاغا مەستى ھېنەرە، ديارە مەستىش ئاكامىكى باشى نى. ئىلكان كەدى مېردەكەى زۆر دەورى بۆى ھەلگرتوو و تى: نە، كورى من باكت نەبەيت پياوانى گەورە لە كارى گەورەو بە شوپىنى گەورە گەشتوون. كەسى كەلەسەختى و رەنج و مەينەتى پر لەمەترسى نەترسى بە شوپىنىكى گەورە ئەگەييت و لە ناو ھاوتەمەن و سالاكەنى خۆىدا سەربەرز و ناودار ئەبەيت.

ژيان يانى چى؟ ژيان يانى ناوبانگ دەرکردن، ژيان يانى سەرفەرازى، ژيان يانى سەردانەواندى خەلكى لەبەرانبەر تۆ. ژيان يانى دوژمنانت لە تۆ بترسن و دوستانت بەگەرەت بزانن. يەك رۆژ مەرۆف بەگەرەبى ژيان باتەسەرو بمرى چاكترە لەسەد سال رايەتى بكات و بى ناو و نيشان گيان بدات. زۆرتر شەك بۆ كوشتن و قوربانى

کردن چاکترە. تۆ وە کوو شەکی. من لە رۆژی هەوەلەو دیم که تۆ شەکی گەورە ئەبی. ئیستا که خوداوەند بۆ تۆ ئاوا چارە نووسیکی پیکهیناوە پشتەپای لی مەدە. سبەینی سواری ئەسپە کەت ببه و بەرەو شیروان غار بکه و هیچ شتی بۆت مەترسی دار نەبی. تۆ پیاویکی گەورە ئەبی نە رایەتی که لە شوین قنگی کەرەوە بی. هەرچەن جیایی و دووری تۆ بۆم مەحاله، بەلام من سەرفەرازی تۆم ئەوی. برۆ، برۆ، تۆ پیاویکی گەورە ئەبی. من بۆ تۆ ئەپاریمەو و ئەبینم که زەحمەتەکانی چەن سالەم بەبار نیشتوون. شوی ئیلکان که کش و مات چاوی بەدەمی ژنەکیەو بوو، بی ئەوێ که وتاری لەدەمیەو دەرەبی، خزیا ناوچیکەخەو کە ی و لیفە جاجمیە کە ی کیشا بەسەریا و تاویک دواتر کەوتە پرخەپرە کردن. بەلام ئیلکان ئەوشەو نەخەوت کەمی ئاردی لە نیو کەنەو کە هاورد و بەزەردینە ی هیلکەو رۆن و چزلی و زەردەچۆ و پونیهی وشکی لە ناویە کدا قاتی کردو لە گەل ئاوی گەرم هەویری ساز کرد و پیش ئەوێ هەوا روشن بکات چەن فەتیرە ی کلفت و بامەزە ی برژاند و نیاپە نیو توورە کە کە ی و دەستیکی هاورد بەسەر و گوچکە ی ئەسپە کە ی خەدوو و وتی:

ئە ی ئەسپی لە دوا ی خوا، خەدوو بە تۆ ئەسپێرم ئەو ساغ بیرتەو بۆ لای من. ئەو کاتە فرمیسکی لە چاوانی کەوتە بان زەوی. که خەدوو دەرگای مالی کردەو و بەرەولای دایە ی هات و سلاوی لی کرد ئیلکان دەستی بەسەری منالەکیا کیشا و فرمیسهکانی لەخەدوو شاردەو. خەدوو یی که تووشی دل بران و جیایی کریا بوو دەستی ئیلکانی ماچەو کرد و وتی: دایە من ببه خشه لە باری زەحمەتە کانتەو من هیچ کات تۆ لە بیر نابەمەو. جا هەر دوو بی دەسەلات سەریان وەبان شانی یە ک نیا و گریان. خەدوو پیش هەتاو هەلەهاتن لە حالێ که بابەو دایە و چەن کەس لەدۆستانی ئەویان رەوانە ئە کرد. لەعەلیئاوا چوو دەر و بەرەو رۆژەلات بە ئەسپە کە ی غاری کرد. هیشتا هەتاو تا بانی کیو کە بەقەد کلفتی تەنافی جیایی بوو که لە دەروازە ی شارەهاتە ناو شیروان و یە کسەرە بەرەو مەحکەمە چوو.

میرئاخوڕخان ئەو شەو هاتنی خەدوو بە موحەممەد ئیبراهیم خان راگەیانند و تاییبەتمەندی بە ئەو وتی که ئەم کابرا که تازه هاتوو سواری قابل ئەبیت و ئەبی لەتەریبەتیدا بکۆشی.

دەس پێ کردنی دەورانی سیاسی خە دوو

خوداوێردی لە شیروان بۆ هەوێلێن جار هاتنە نیو گرووی پەنجەران و چەک بە دەستانی حەمە ئیبراهیم خان زەغەرانیوو. حەمە ئیبراهیم خان هەروا کە وترا لەبە ئامۆزاکانی شوجاعودەوڵە ئیلخانی زەغەرانیوو لە حاکمەکانی قووجان بوو حکوومەتی دوروبەری باکووری خوراسان لە کاتی هاتنی کوردەکان بۆ ئەم سەرزهوینە بە ئەستۆی ئەم خانانە بوو کە هیچ کات لە دارو دەستە ئیبراهیم شێخووەبوون. شێخ ئەمیرلۆو لە ئیلهکانی بە ناو بانگی کوردە کە ئیستا لە دێ زیارەتی شیروان کە پیشتر فغان ئاوی ناو بوو نیشتهجێن و ئەوانی دیکە یان لە قووج قەلا لە پۆژ ئاوی شیروان و لە شیروان و دوو دێهاتی شێخ ئەمیرلۆوی خوا روزوور لە نزیکی نووری و هەروەها لە قووجان و ئەسفەرین و ئەسفەرین و قوردانلووی بجنوورد و لە باغچە نیشتهجێ بوون.

حەمە ئیبراهیم خان حاکمی عادل و خێرخوازو دەرکراتی پیشە و هوشیار بوو. گەرەکی بوو بێ باس و دەرگیری لە گەل خەلکی ژیان باتەسەر ئەو سالی سالی حکوومەتی دوروبەری سەلاسی شیروان و ئەسفەرین و سەرحداتی قووجان لە ئەستۆیا بوو خەلکیش لێ پەزما ئەند بوون. بەلام دوا ئی شوجاعودەوڵە بێ سەبەب لێ پەنجیاو کاریان بەجیاوازی کیشیا.

خەدوو لە دەزگای حەمە ئیبراهیم خان پۆژ دەگەل پۆژ بەرزەو ئەبوو، تا ئەوجیگە کە لە نزیکی سالی کانی ۱۳۳۵ مانگی کرا بەسەرۆکی سوارەکانی زەغەرانیوو شیروان. هەر کاروباری گرینگ و مەترسی دار کە لە لایەن حەمە ئیبراهیم خان یان شوجاعودەوڵە بە ئەو ئەسپێرا، بەچاکە لە ئەستۆی کاروبارە کەسی خۆی دەرئەهات، کە یەکی لەو کارانە دواکەوتن و لەبێن بردنی پۆستەم سەفکانی^{۱۷۹} سیفکانلووی بوو، کە چون لە گەل بەربەرەکانی و قەلاداری پۆستەم پووبەروبوو، بەینی قەلای سەیفکانلوو کە لەبەینی ئو و غازو دوروبادەم لە چەمی حەمزە کانلووی

ژوور وه له سهر کیوکی چکوله دروست کرابوو دهورو بهریان گرت و له ئاکامدا به ویران کردنی قه لا پوسته می له بهین^{۱۸۰} برد، که له تلگرافه کانی شو جاعودده و له به سولتان به گی باجگیرانی بهم کاره ساته ئامازه کراوه.

له نزیکي سالی ۱۳۳۷ مانگییه وه، شازاده نهیره ده و له والی خوراسان که له دهس شو جاعودده و له وه زیر ببوو، ئەم ته کبیره که وته بیری که پلهی ئیلخانیگه ری له شو جاعودده و له بستینی. همه ئیبراهیم خان له جیگای ئەودا دائریت. وادیاره ئەم کاره ساته به جوړیکی شاراه به همه ئیبراهیم خان گوترا بوو، به لام ئەم رازه که وته دهر وه و شو جاعودده و له له مه بهستی والی و حاکمی که خووی دای نابوو ئاگاداری پهیدا کرد و بی ماتلی همه ئیبراهیم خانی لایبرد و تاج همه خانی بادلانلو (ستووتو له له کی دوايي) بوو به سهرۆکی حکومه تی شیروان. له ماوه یه دا نهیره ده و له یش له حاکمی حکومه تی خوراسان لایرا و هیئرا بو تاران. همه ئیبراهیم خان و خه لکی شیروان، تاج همه خانیان پرگه نه دا و خه دوو سهرداریش سهرۆکی سواره کانی شیروان له هاتنی تاج همه خان بو شیروان بهرگری کردو که تلگرافه کانی ئەوکات که له بهینی تاران و مه شههد و شیرواندا جی به جی بوو داکوکی ئەم راستیه یه.

ئا له م کاته ته نگه دا بوو که ده و له تی ئە همه ده قه وام برای وسوو قودده و له سهرۆک وه زیری وه ختی به حاکمی خوراسان دانا و به ئەختیاراتی زور روانه ی کرد تا ئەم کاروباره پرک بخا.

همه ئیبراهیم خان له ئاکامدا شیروانی و ئل کرد و بهر وه ئەسفه راین چوو. له و جیگادا عیلاقه و ئاو و ملکی بوو. خه دوویش ماوه ییک هیزی شیروانی بی ئە وه حوکی بیی له ده ستیا بوو، له ئاکامدا به بۆنه ی ده ست تیدا بوونی فهره جوللاخان زه عیمولقه له کی دوايي له بنه ئاموزا کانی شو جاعودده و له که شووی تووران بی بی خوشکی تاج همه خان بوو، بارودۆخی شیروان به قازانجی تاج همه دخان دوايي

۱۸۰- که وتنه شوینی پوسته به هوی ئە وه بوو که پوسته م ناسراو به پوسته م له نزیکي باجگیران هسه ن خان سهرۆکی داروده ستی بیچرانلووی کوشت بوو.

هات و خه‌دوویش له‌ شیروان ده‌رکرا.

خه‌دوو بۆ ئه‌وه‌ که‌ نا‌را‌حه‌تی له‌ شو‌جاعودده‌وله‌ لا‌بات، ته‌نیا سواری ئه‌سپه‌که‌ی بوو و به‌رمو قوو‌چان هات و له‌ شو‌جاعودده‌وله‌ عوزر‌خو‌ازی خه‌تا‌کانی خۆی بوو. شو‌جاعودده‌وله‌ که‌به‌ له‌ر‌زان بوونی پایه‌کانی حکوومه‌تی زانی ده‌گه‌ل خه‌دوو به‌ چاکه‌ کرداری کرد و گونای سه‌رکه‌شی و به‌قسه‌نه‌کردنی وی به‌خشی. وادیاره‌ کاتی که‌خه‌دوو د‌ل‌نیا بوو که‌ شو‌جاعودده‌وله‌ ئه‌وی به‌خشیوه‌، له‌ به‌رانبه‌ری دا سه‌ری دانه‌واند و تا ده‌رگای هه‌وشه‌که‌ هاو‌پ‌یی کرد، له‌ حا‌لی‌ک‌دا که‌ ئه‌میر هه‌سه‌ن خان مندالی ۵-۶ سا‌له‌ی شو‌جاعودده‌وله‌ له‌کن باوکیه‌وه‌ بوو.

خه‌دوو ده‌ستی ئیلخانی ماچ کرد و سواری ئه‌سپه‌که‌ی بوو ده‌ستی به‌ ناو تۆره‌که‌ی ته‌رکه‌به‌نه‌که‌ی خۆی برد و که‌می پاره‌ی ئه‌وکاته‌ی له‌ تۆره‌که‌که‌ی ده‌ره‌یناو پ‌ژان‌دی به‌سه‌ری کو‌ری ئیلخانی و پ‌ژان‌دیه‌ نی‌و شه‌قامه‌که‌ که‌هه‌ژارو فه‌قی‌ره‌کان ه‌یرشیان کرد و بۆ وه‌ده‌ست ه‌ینانی پاره‌کان یه‌کت‌ریان له‌ژێر ده‌ست و پ‌ی ئه‌کرد.

خه‌دوویش له‌ حا‌لی‌ک‌دا سواری ئه‌سپه‌که‌ی بوو شه‌لا‌خیکی به‌بۆنه‌ی ئی‌ح‌ترام له‌به‌رانبه‌ری شو‌جاعودده‌وله‌ته‌کان ئه‌داو، تون له‌ ئه‌سپه‌که‌ی داو به‌رمو شه‌قامه‌ به‌رد فه‌رشه‌که‌ غاری کردو دو‌ور که‌وته‌وه‌.

ماوه‌ی‌یک له‌م کاروباره‌ تی‌نه‌په‌ری‌بوو که‌ قه‌واموسه‌ل‌ته‌نه‌ هه‌روا که‌ وترا به‌مه‌ کروفریو، شو‌جاعودده‌وله‌ی که‌له‌بچه‌ کرد و له‌ مه‌شه‌هددا خسته‌ به‌ندی‌خانه‌ و خه‌دوویش که‌ له‌کینه‌ی تاج هه‌مه‌خان ئه‌ترسا ماوه‌ی‌یک له‌ئه‌سفه‌راین و زه‌مانی له‌ ده‌وری سه‌رحه‌دده‌گه‌ل سواری‌ه‌کانی خۆی ژیا‌نیان تی‌په‌رکرد و له‌به‌ین عه‌شق‌ئا‌وی رووسی‌ه‌و خوراسان هات و چووی ئه‌کرد.

سه‌رده‌می شو‌رشی خه‌دوو سه‌ردار

خوداویردی له‌عشق ئاوا به‌ ده‌ستی یه‌کن له‌تور که‌ کۆچه‌ریه‌کانی ئه‌وناوچه‌یه‌ که‌ له‌ گه‌لیا هات و چووی بوو، به‌ سه‌رۆکه‌کانی کومونیستی عه‌شق ئاوا ناسی‌ندرا.

رووسه کانیش که له پیشینه‌ی شه‌پاشوویی و بی باکی خه‌دوو ئاگادار بوون، به‌چاکه چوونه پیشوازییه‌و و له‌گه‌لیا قه‌ول و قه‌رار یان به‌ست که ئه‌گه‌ر بتوانی حکوومه‌تیکه کومونیستی له‌باکووری خوراسان دابنی، پالپشتی لی ئه‌که‌ن.

ئهم کات که شوجاعودده‌وله له‌مه‌شه‌ده‌ا له‌به‌ندیخانه‌ی قه‌وام دا بوو، کۆچی دواپی کرد. ئیتر له‌باری ویزدانیه‌وه خه‌دوو به‌رگریکی بۆخۆی نه‌ئهدی که هی‌رشه‌ی خۆی ده‌س پی بکات. چون ئه‌ویش له تاج همه‌خان که له ئهم کاته‌دا جیگری حکوومه‌تی قووچان بوو زۆر دلگیر و ناراحت بوو هه‌روه‌ها فهره‌جوللاخانی شیروانی که ئه‌وی به‌ شیروان پری نه‌ئهدا، رقی لی هه‌لسا، به‌م چه‌شنه‌ ناوه‌ندی حکوومه‌تی خۆی به‌قه‌لاگیان له‌باکووری رۆژه‌لاتی شیروان گوێزایه‌وه و هی‌رشه‌ی کومونیستی خۆی ده‌ست پی کرد.

کومونیسته‌کان به‌ هۆی قه‌ول و قه‌راری خۆیان، له‌ پله‌کانی هه‌وه‌لین‌دا یاریده‌ری خه‌دوو یان کرد. و به‌هۆی قه‌ولی عه‌لی به‌گ کورد بورزانلوو دووسه‌د فیشه‌ک و ۵۰-۶۰ سنوق ته‌لاو و پاره‌ی زیوی ئیران و نزیک به‌یه‌ک هه‌زار چه‌ک که‌بریتی بوو له‌ چه‌که‌ئینگلیسی و موسه‌لسه‌ل به‌خه‌دوو یان دا که‌بۆ گلیان گوێزایانه‌وه. خه‌دوو به‌ر له‌وه که‌شۆرش بکات؛ دوو جار به‌یارمه‌تی کوپی ره‌ئیسوتوجار له‌گه‌ل قه‌وام دیداری کردبوو^{۱۸۱}

خه‌دوو له‌م کاته‌دا بنکه‌ی حکوومه‌تی خۆی له‌دی گلیان له‌ باشووری رۆژه‌لاتی شیروان دانابوو.

چاوپیکه‌وتنی خه‌دوو له‌گه‌ل زینوویف^{۱۸۲}، ئه‌وی به‌ برپاری رووسییه

۱۸۱- قه‌وام به‌یاری سه‌رۆک تاجرو ده‌سته‌ییکه‌ دیکه‌ مه‌به‌ستیان وابوو خوراسان له‌ ئیران جیا بکه‌نه‌وه و به‌ ئه‌وسه‌ربه‌خۆیی بدن، وادیاره‌ و ت و ویزی قه‌وام و خه‌دوو له‌م باره‌وه‌ بووه، به‌لام قانون و یاسایان له‌ باتی جه‌هان بینه‌وه‌ فهرقی بووه. قه‌وام لایه‌نگه‌ری خوراسانی جیا نزیک به‌ سیاسه‌تی بریتانیایی بوو، به‌لام خه‌دوو وای نه‌ویست حکوومه‌تی کومونیستی سوڤیه‌ت له‌ویدا بینه‌یه‌ سه‌رکار. به‌م بۆنه‌وه‌ مه‌به‌ستیان جیاواز بوو. ئه‌گه‌ر خه‌دوو له‌گه‌ل قه‌وام هاوده‌س ئه‌بوو شایه‌د می‌ژووی خوراسان به‌ جۆریکی دیکه‌ لاپه‌ره‌ی بخواردبای.

۱۸۲- زینوویف له‌ دوا‌ی مه‌رگی لنین له‌گه‌ل ستالین کێ‌به‌رکێ کردو له‌ ئاکامدا به‌فه‌رمانی ستالین

کۆمونیستیه کان هیوادار کردبوو. به تایبەت ڕووسەکان بە حەیدەر خانی ماموعلی که لەم کاتەدا لە مەشەهد خەریکی کاروباری کۆمونیستی بوو ئەمریان پێ کردبوو که خەدوو یاری بکات. حەیدەر خان ماموعلی بەرەو گلیان چوو. قەلا و بورجەکانی خەدووی چاو پێ کەوت و لەویدا لە ناوەندی ئەو بورجانە کە دەهه‌راودەوری قەلا دانرابوون خەتی پەیوەندی کیشا تا ئەگەر جەنگ دەستی پێ کرد خەدوو فەرمانەکانی راستەوخۆ بە هەوالەکان بلی. بێ گومان جگە لە حەیدەر خان، پێکخراوەی جاسووسی شەه‌ره‌وی لە قووجان لە گەل خەدوو پەیوەندیان بوو. ئەم کاروبارە لە ناوەندی وتووێژەکانی ئاقابکوف بە چاکە ڕوونە^{۱۸۳}.

ئاقابکوف لەم کاتەدا راپۆرت دەرانی زیرەکی لە ڕۆژئاوای ئێران دانابوو. کاروئیشی خەدوو لەنزیکي شیروان، ترسی خستە نێو دلی فەرەجوللاخان شیخ ئەمیرلوو حاکی ئەو کاتە ی شیروان و ئەویش لە گەل خەدوو دۆژمنی هەبوو، حەمە ڕەزا میرزا خان ناسراو بە شوجاعولسولتەنە که لە دواي کە لەبجە کردنی شوجاعود دەوڵە که بە حکوومەتی قووجان دانرا بوو زۆر پێچی هاورد تا لە گەل خەدوو شەر بکات و ئەم شیرە لەناخەوە بخنکێنی.^{۱۸۴}

کە لەبجە کرا و لەسێدارە درا. فەرەه‌نگی مەساحب، ب ۱، ل ۱۲۰۲. بۆ ئاگاداری زۆر تر لە ئاکامی زینوویف و دیکە ی ڕەقیبانی که ستالین لەناویانی برد، لەکتیپی بیرەوهریه‌کانی باژانوف وەرگیراوی دوکتور عەنایەتوللا ڕەزا کەلک وەر بگرن.

۱۸۳- ئاغە ی قودرەتوللا ی ڕەوشەنی زافەرانیو مندالی موزەفەر سەسەلتەنە که خۆی لە نووسەرەکان و وەرگیرانی ئێرانە، لە کورتە بیرەوهریه‌یکدا که لەناوەندی فیشەکانیدا بوو، وای نووسیوە: نامەییکیە لە تاران و لەلایەن نوێنەراییەتی بریتانیا بۆ وەزارەتی دەرەوی بریتانیا، لەناویدا لە بوونی خودا وێردی راپۆرت ئەدات که لەلای بلشویکەکان سۆفیەتەووە پالېشتی ئەکەن و پیکەووە بوونی ئەو لە گەل بلشویکەکانی گیلان و مازەندەرەکان و ئازەربایجان ئەگە بەنێ. کەوابوو ئەگەر بەلگەکانی پارێزگاری خوراسان و نوێنەراییەتی بریتانیا و ڕووس و مەشەدیەکان لەناو ئەئەب‌رد جیگە گەلیکی تاریکی زۆرمان لە میژووی ئەو سەردەمە بۆ ڕوون دەبوو.

۱۸۴- ئاغە ی شاکری لەکتیپی جوغرافیای میژوویی قووجان، حاکی ئەم کاتە ی قووجانی ئەمیر تەیموور کەلالی لە خانەکانی هەزارە ی ڕۆژەلاتی خوراسان نوێنەراییەتی پێشوو ی پارلمانی ئەنجومەنی نەتەوایی ئێران ناو بردووە. خوالیخۆش بوو عەلی بەگ بورزانلوو خوالیخۆش بوو سەرەنگ

حاکمی قوو چانیس کاره ساتی به قه واموسسه لته نه راپورت دا. قه وام یه ک دانه شمشیر و حوکمی سه رۆکی سواره کانی رپگه کانی بجنوورد. شیروان، قووچان – باجگیرانی بۆخه دوو هه نارد تا بۆ مه بهسته کانی دانه ها تووی خۆی قازانجی لی وه ربگری، به لام خه دوو قه بوولی نه کرد. چونکه هه روا که گوزه را مه بهسته کانی قه واموسسه لته نه له گهل خه دوو له باری سه ربه خۆیی خوراسان جیاواز بوون. ئه وه هه واداری بریتانیا یه کان و ئه میش هه واداری پروسه کان بوو.

ئاغه ی شاکری له زمانی خوالیخۆش بوو حاجی عه باسی قووچانی وای هاوردووه: وتاری بلامو بووه وه که پروسه کان له گهل خه دوو دا په یه ندیان بوو. نه یینی بۆ پروسیه ها توووی بوو. به چه که کانی زۆر که له پروسیه هاوردووی مه بهستی وابوو به پالپشتی هه موو خانه کورده کان هیرش بکاته سه ر قووچان و مه شههد و ههروه ها ئیران.

له م کاته دا حه سین خان هه ژه به رولمه لیک پیشکاری پیشینی شو جاعود ده وه له کاره ساته که ی بۆقه وام تلگراف ده کات که ئه گه ر ئیزنی ته واوت هه یه، خانه کانی کوردی ناوچه سنووریه کان له خه دوو جیا که یته وه (له م کاره ساته خه دوو به رزئه بیته وه چون چه که کانی پروسی بوو نه یانته توانی له به یینی بیهن) قه واموسسه لته نه چاره ی وابوو جگه له که لک وه رگرتن له هیزه کانی ئه منیه ی خوراسان به که لک وه رگرتن له خانه کانی قووچان و بجنوورد و شاهروود و ههروه ها له خانه کانی شاره کانی دیکه ی خوراسان به ماوه ی سی مانگ له ناوچه ی شیروان له گهل خه دوو به ربه ره کانی بکات. له ئاکامدا چواردهوری خه دووی گرتووه و پروسه کانیش ده ستیان له پالپشتی ئه و کیشا. خه دوویش بۆ پروسیه ده ربازبوو و کاره ساتی خه دوو ته واو ده بیته. ^{۱۸۵}

به لام کاره ساتی خه دوو به م ساکاریه ته واو نه بوو به لگه گه لی که له م باره وه به دوا دا دین، جیگا و کاره کانی خه دووی تا راده یی پروون ده کاته وه.

به لگه گه ئێک سهبارت به خه دوو سه ردارو بارودۆخی خوراسان

وهزارهتی ناوخرۆیی دایرهی کابینه تلگرافی شوجاعوددهوله له قووچان. پێکهوتی
 پهجهبی ۱۳۳۶ ژماره ۱۰ بهرانبهری ۲۱ ی خاکهلیوهی ۱۲۹۶
 مهقامی گهوهی وهزارهتی نیوخرۆیی

به هۆی بایهخی که دهولهت به خوداوێردی داویه، ناو بانگی دهکرد و
 پێگهبر له ئاوده رها ت ماوه یێکه که کهسی کاری نه بووبه سه ریه وه، به لام ئهم جوړه
 که سانه تاوی ئاسووده ده مین وهه میسان گیر ده که ون. ئه گه ئیزنی له ناو بردنی
 ناوبرا نه دهن به ته واوی لاپه ره کانی خوراسان خراپ ده کات و ئه بیته هۆی
 زهحمهتی حاکمانی دهولهت. له هه مان کاتدا خه رجه کانی سوار و فیشه کیش ئه بی
 دهولهت بیدا ئه گه ر وانه بی ئا بهم حاله دا که هیچ شت نیه و ئیش و کار زۆر سه خته.
 ژماره ی سی په نجبه ری شوجاعوددهوله.

فه رمانی وه زیری ناوخرۆ له له په راوێژه وه بهم شیوه ها توه.
 دایره ی رۆژه لات و لام دهنه وه قه واموسه سه لته نه به پێ که وتوو و وهزاره تی
 ناوخرۆیش یاری ئه کات. ژماره ی؟ په جه ب^{۱۸۶}

له تاران بۆ خوراسان

ژماره ی نووسین ۲۷۶ به پێکهوتی ۲۲ ی خاکهلیوهی ۱۲۹۶ بهرانبهری ۲ ی
 پهجهبی ۱۳۳۶.

پاریزه ری پێزداری خوراسان و سیستان

هه روا که ئازیزتان ده زانن خوداوێردی ناو بانگی ده کرد و ماوه یێک بووله
 ده ور به ری قووچان و شیروان یاخیه و ئه بیته هۆی زهحمهت، بهرگری له ناو براو له
 ئه ستۆی گه وره ئیلخانی بجنوورده. ئه بی به فرموون ئه گه ر که شیروان بیته به شی

۱۸۶- ئهم به لگه، به لگه ی ئارشویی ناوه ندی به لگه کانی نه ته وه بییه. هه روا که ئه بیندري رۆژی پیشوو
 وه زیری ناوخرۆ ئهم تلگرافه له سه بزه وار مه بۆ والی خوراسانی نارد، تا خه دوو که له بچه بکری.

له بجنوورد هزار و پانسهد تمه نیش له باتی مووچهی دووسهد نه فهر سواره بدهن. نوبراو نامادهیه خه دوو له ناو بیات.

وه زاره تی ناوخو شیروانی کردوه ته به شی له بجنوورد و مافی سواره کانیش هه روا که بهر پرسیانی ده ولت بهر قه رار و ئیزی دانی پاره که یان داوه و ناو براو وادیاره بهر له مالیه گوتوو به ئه گهر نوبراو نهیتوانی خه دوو که له بچه بکات و له بهینی بیات له سالی رابردووی شو جاعود ده وله ئیلخانی قووچان بوی دابین ئه کریت که ئه گهر به دانی خه دوو یاخیگه ری ته رک بکات و به راستی خزمهت بکات زور باشه. وه زاره تی ناوخویش ولامی داوه که ههر کات نوبراو چه که کانی لی بستینیتوه و ئه و دریا نه که له خه لکی کردوو به بیداته وه وزه مانهت بدات که ئه م کاروباره دهست پی نه کاته وه. که په نا ئه دریت. شو جاعود ده وله ئه م ریگانه ی به دی نه کرد و جگه له وه یارمه تیشی داوه.

یه ک وشه ناخویندری تلگراف نهینی له ناو براو شو جاعود ده وله هاتوو که سهواد ئه و له گه لیا ئه هیتری چون به م جو ره... ئه رکه... له سه رته وه په س له دوای دیتنی هه رجور باشه و به چاکی ده زانن دهست به کار بن و وزارتیش له ئاکامی کار ئاگا که نه وه. (ئیمزای وه زیری کاروباری ناوخو)

*****

له تاران بو مه شه د: ری که وتی دوو شه ممه گه لاویژی ۱۲۹۶ ۱۷ ی زیقه عده ی ۱۳۳۶. ژماره ی نووسینگه ۱۵۹۰

پاریز مری ریژداری خوراسان و سیستان به هو ی راپورتی شیروان نه سروئه لالا خان زافه رانلوو جیگری حکوومهت له گه ل سواره کان له شیروان که وتوو نه ریگا خه لکی زورتر له تلگرافخانه کو بوونه ته وه و کاروبار له شاردانیه. چی بکهین فه رمان بهن که هه ر ئیشی له باری ئاسایشی خه لکی بکری، زاره تی ناوخویش له کاروبار ئاگادار که نه وه.

*****

هه واله کانی تلگرافی ناوخوی مه شه د به شوکری خوا شار به ته وای و له ئاسایشدا. خوداویردی زافه رانلوو که

کاروبارى پېئوستى به گوتن نيه و له هيچ کام له واليه كانى خوراسان سهري دانه نه واندبوو به فه رمانى پاريزهر ئه مشهو دېته مه شههد. خوراسان له ووجودى شه راشوه کان خاوينه وياخى و چه ته نه ماوه.

۲۷ عه قه روى ۱۳۳۶ى مانگى، پړيکه وتى ۲۷ى گه لاريزانى ۱۲۹۶ که بېر پار بووه قه وام و خوداو پړدى چاويان به يه ک بکه وى.

*****

هه والى پرووداوه كانى شيروان

رؤژنامه ي پرووداوه كانى شيروان له م باره دا به م چه شنه هاوردوويه:

دوابه شى هه واله كانى ناوخوى شيروان (۱۳ سه رماوه زى ۱۳۳۷ى مانگى)

ئاسايش پيکه اتوو و به هوى بارينى زورى باران خه لکى خوشحالن. ۱۲ کهس له دزه كانى قوشخانه و^{۱۸۷} بيه ره^{۱۸۸} (يه ک وشه ي نه خویندراوه) به هوى نه بوونى سه رپرشت و جيگر يا قه زاق^{۱۸۹} له ده ورره بى سنوورداخه ريكى دزى وچه ته يين. به خاكى شيروانيش ده ست دريژيان كردوو و پړگاي سه رحه دى قوشخانه يان گرتوو و چه ن کهسيان پرووته وه كردوو، دوينى له سى فرسه خى شيروان له گه ل سى کهس له پياوه كانى نه سرو لاخانى براى زه غيمولمه لکى دوايى پرووبه پرووبه ره ده گه ليان به ربه ره كانى كردوو، نوور محه ممه د ناوى بريندار ئه سپ وچه كى ئه وى گرتوو، دوينى برينداره كه يان بۆ شيروان هاوردوه، خه ريكى ساريش كردنى زامه كانيه نن. حكوممه ت مه به ستى وايه كه مى له سواره نيزامه كان له گه ل چه ن کهس له

۱۸۷- قوشخانه يه كى له لاديه كانى سنوورى قووجانه. كه واپووله باكوورى شيروانه وه له گه ل پرووسيه هاوسنوره. ئه م لاديه پاشتر هاته سه رشارى شيروان.

۱۸۸- بى به ره يا بيواره يه كى له لاديه كانى ديهاى سنوورى سيوكانلوو له سه ر پړگاي شيروان ئووغازه.

۱۸۹- له م كاته دا شيروان بى حاكم مابوو. شوجاعود ده ولئى ئيلخانى زه عفرانلوو حاكمى قووجان، همه ئيبراهيم خان رۆشنى له حكوممه تى شيروان لبرد و تاج همه خانى بادلانلوو قووجانيش بۆ حكوممه ت نه هايتوو نيو شيروان. ئه م سه رلى شيوانه به رده وام بوو. هيزه كانى قه زاق كه به هيزه كانى حكوممه تيان ئه گوت، به راستى ده ستيان له هه موو كارى برا بوو.

سواره کانی خوداویردی^{۱۹۰} به شوین شهر اشوه کاندای بنییری. جیگهی سنووری خوار^{۱۹۱} هه مووی له قووجان و سهر هه ددا بی خواهنن. (۱۳ قهوس (سهرماوهزه) غولامرزا^{۱۹۲})

*****

دوابه شی هه واله کانی ناوخیی شیروان

له سواره وه لیخان تا ئیستا هیچ هه والی نه هاتوو. خوداویردی و سواره کانی ماتلی ئهوانن. دوینی ماژور واکس و ماژور کاس پروو به بجنوورد ری که وتوون. له قهراری ناو براو تا دهرۆژی دیکه دینهوه. به هۆی هاتنی خوداویردی به رهو شیروان شهر اشوه کان له خاکی شیروان جیا بوونه تهوه.

دوینی ئیواره زهمان خان ساحیب له گهل سی کهس سواره نیزام هاتوون. چون سواره کان ئه بی له دهره وهی خاکی شیروان بکه ویته شوینی شهر اشوه کان و که له بچه یان بکات، حکوومهت به شهر حی تلگراف زووبه زوو له قووجان ئیزنی وه رگرتوو.

۱۸ قهوس (سهرماوهزه) ی ۱۳۳۶. غولامرزا

فهرمانی که وزاره تی ناوخی بۆ دایره ی رۆژ ههلات هه ناردوو یه،

۱۵ یه بیعوسسانیه.

*****

دوابه شی هه واله ناوخییه کان

شیروان - ریکه وتی ۲۸ سونبله ۲۸ ی گه لاویژی ۱۳۳۶ مانگی خوداویردی ووه لیخان قهرامانلو له گهل ههفتا کهس سواره بۆ دوهین له دووفر سه خی باشووری

۱۹۰ - خوداویردی سهردار نا لهم کاته دا له لایهن هه مه ئیبراهیم خانه وه سهرۆکایه تی سواره کانی حکوومه تی شیروانی له ئه ستو بووه، به لام هه مه ئیبراهیم خان شاری به جی هیشتوو و به رهو ئه سفه راین چوو.

۱۹۱ - مه به ست له خوار ناوچه، شاری شیروان و ناوچه کانی باشووری ئه وه.

۱۹۲ - غولامرزا تلگرافچی شیروان بووه و کاره ساتی ناوچه ی بۆ ناوه ند هه ناردوو.

رۆژ هەلاتى شىروان چوون و شىست كەس لەخەلكى گىراون و حكومەت خەرىكى كۆكردنى كاروبارە. عەلى ئەكبەر لە نامەيىكدا كە بە بۆنەى كاروبارى سەرەو لە وزارتى ناوخۆو بۆ پارىزەرى خوراسانى ناردوو. بە بۆنەى راستىهوه هينراوه و لە پىكهوتى ۲۴ زىقەعدەى ۱۳۳۶ بەرانبەر بە ۸ مىزانى مانگى رەزبەرى ۱۲۹۶ و ژمارەى نامە ۱۹۲۴ بوو كە بەم تەرزە هاتوو:

پارىزەرى پىزدارى خوراسان و سىستان

بەپىنى ئاگادارىيەكهوه كە هاتوو خوداويدى وەليخان لەگەل هەفتا كەس سوار بە دوويهەن لە دووفرەسەخى شىروان چوو و شەس كەس لەخەلكى ئەوى كە لەبچە كردوو و حاجى ئەسەدوللاى موحەمەد دەرچوو بۆ قووجان ئەمەر بفرمويى كە هەر كارەساتى كە روو بدا وەزارەتى ناوخۆيش ئاگادار كەنەوه.

ئىمزاى وەزارەتى ناوخۆيى، ژمارەى ۱۹۲۴ پىكهوتى ۱۶ى مىزانى ۱۲۹۷ (۲ى مانگى) موحەرمەى ۱۳۳۷

*****

رەپۇرت

سەرۆكى پىزدارى وەزىران

چەن رۆژ پيش بەهۆى رەپۇرتى تلگرافى شىروان لەبارى شەراشووئى خوداويدى بە ئاگادارى پارىزگارى پىزدارى خوراسان گەيشت، ئىستا تلگرافى ولامەكەى پىزدارىان:

چونكە خوداويدى يەكە لەشەراشوه ناو بانگ دەركردوو كەنى خوراسانە و زۆر زيانى لە دەولەت داوه و دزى زۆرىشى كردوو. ئىستا لە پىگەى بى عىلاجىهوه خەرىكى كاروبارە بە راستى كە لە دواى حەرەكەتى قەوام دووپات لە خۆبايى بووه. پەس داواوە كەم كەبفرمويى پارىزگارى پىزدارى خوراسان خەدوو لەژێر فەرمانى خۆيانە رووبە ناوهند بنيرن تا ليرەدا بە كاروبارى ئەو بگەين و بەرگرى بكري لەشەراشويه كەنى.^{۱۹۳} تلگراف لە قووجان بۆ تاران، پىكهوتى ۲۰ى سالى ۱۳۳۷.

به درۆ په خش کراوه ته وه، همه ئیبراهیم خان، خوداویردی له فور تاندا که له بچه کردوو له گه ل سی کهس سوار بردوو به بۆ مه شههه، راستی و دروستی ئه کاره ساته نازانری. تهقی هه روا که ئه بیندری پیکه وتی مانگی ئه م تلگرافه ناوبراوه نادیاره به لام له قهراری ژیره وه ده رته که وی که ٢٠ میزان ره زهری ١٢٩٧ بووه له راپورتی ژیره وه ئامژه کراوه که له وزاره تی ناوخیی راپورتی به وزاره تی کاروباری ده روه له باری کاره کانی شیروانه وه هینراوه که نازانری چی بووه.

*****

له ریکه وتی ده ی ره بیع لئه وه لی ١٣٣٧

ژماره ی نووسین ٢٥٧ هینراوه له ٢٢ قه وس سه رماوه

زاره تی ریزداری کاروباری ده روه، سواد راپورتی تلگرافی بۆ دیتنی سه رو که کانی ئه و وزاره تخانه له گه لیا ئه هینری.

بیره وهریه که له وزاره تی ناوخیی بۆ پاریزگاری خوراسان به م ته رزه نووسراوه:

له دایره ی رۆژه لاتی ناوخیی له ریکه وتی ٢٧ میزانی ١٣٣٧ بۆ پاریزگاری ریزداری خوراسان و سیستان له قهراری راپورتی که هاتوو خه دوو به ده ستی همه ئیبراهیم خان له فور تان که له بچه کراوه و هینراوه بۆ مه شههه، باشتر وایه که راستی و دروستی ئه م کاره ساته بلین. (٢٧ میزان ژماره ٢٠٣٦)

تلگرافیکی دیکه یش له م باره وه بۆ پاریزگاری خوراسان له وزاره تی ناوخیی هینراوه که له کاروباری که له بچه کردنی خه دوو، همه ئیبراهیم خان ئاگدار بکه نه وه وله هاوردنی ئه و بۆ مه شههه وزاره تی ناوخیی ئاگدار بکه نه وه. ژماره ی نووسین ٢٠٣٦ به ریکه وتی ٢٧ میزان به رانبهر له گه ل ١٣ موچه ره می ١٣٣٧

ناوخیی به سه رۆک وه زیری ئه و کات چوو که خه دوو له گه ل قه وام ناشتیان کردوو و قه وام بۆی یه کدانه شمشیر و حوکی سه رۆک سوارانی ناوچه ی شیروان و قووجانی بۆ هه نار دووه چون وه زیری ناوخیی له خه دوو ترساوه، له سه رۆک وه زیر داوا کاربووه که ئیزن بدا، خه دوو بۆ تاران بیهن وله ویدا جه ز روداخی بکه ن تا نه وه ک قه وام له گه ل ئه ودا قه ول و قه راریکی دانا بی؛ به لام وسووق برای قه وام که سه رۆک وه زیر بووه وادیاره گوئ به م راپورتی وه زیری ناوخی نه داوه.

دموله تی ئێران

ئارمی شیرو هه تاو

وزاره تی ناوخۆ تاران - مه شهه د به ریکه وتی ۴۶ ره بیهولئه وه لی

۱۳۳۷ (۱۸ قه وس)

ژماره ی ۲۵۱۹ کارتۆن ۶ به شی نووسینگه ی پۆژه لات ۱۸ قه وس

پاریزگاری پێزداری خوراسان و سیستان

به هۆی راپۆرتی تلگرافی له شیروان ۱۲ کهس له دزه کانی قووشخانه و بی به هره و که مهر به هۆی نه بوونی سه ره رشت، زۆر تر له ناوچه سنووریه کان دهس به دزی و پێگه پری ده دن و به خاکی شیروانیش ده ست درێژیان کردوه و چه ن کهسیان رووته وه کردوه و نوورمه حه ممه دناو یکیشیان بریندار و ئه سپ و چه که که ی ئه ویان بر دووه .

بفه رموون دزه ناوبراوه کان که له بچه و ئاسایشی ئه و ناوچه یه ساز بکری ت و له قازانجه که ی ئاگادارمان بکه نه وه .

*****

وهلامی تلگرافی قه واموسه ئه نه بۆ ومزاره تی ناوخۆ به بۆنه ی که له بچه کردنی

دزه کانی سنووری

له مه شهه د بۆ تاران. ژماره ۵۴۴۷ ژماره ی ته لگراف ۱۵۳ ژماره ی وشه کان ۶۸.

ریکه وتی ۲۵ ی قه وسی ۱۳۳۷ مانگی

وزاره تی پێزداری ناوخۆ

ته لگرافی ژماره ی ۲۵۱۹ گه یشت. ئاگادار بووم ئیشی رووی داوه. په نجا که سمان بۆ که له بچه کردنی دزه کان هه نارد ده سته یکیانیان که له بچه کرد و به دوای پاشماوه که یانه وه ن. له م ناوچه یه ته نیا ئه م ده سته له م شه ر اشوانه به جی ماون. که وابوو ئه وانیش به ئیزنی خوای گه وره له قازانجی کاروباری که کراوه که له بچه ئه کری ن. ۲۴ ی قه وس، ژماره ۱۰۵۶۴. قه وام.

به ربه ره کانی وه لیخان قاره مانلوو له گه ل خه دوسه ردار له نه سفه راین

له دواى ئه وه که شوجاعوددهوله، همه ئیبراهیم خانى رهوشنى له حکومه تی شیروان لابر، ناوبراو چوو ته وه بۆلای ملک و ماله کهى خۆى له ئه سفه راین وله کاروبارى سیاسى کنارى گرت، به لام عه بدور پرزا شوجاعوددهوله که به هۆى ئه وه هیشتا دلنیا بوو، فه رمانى قه تلئى ئه وى به وه لیخان قاره مانلوو دا؛ به لام وه لیخان هه زى له کوشتنى همه ئیبراهیم خان نه ده کرد، چون مه به ستى وابوو که له بچه ی بکات.

وه لیخان له گه ل هاوړپیانى پروبه ئه سفه راین چوو؛ به لام پيش چوونى ئه م هه واله له نیو ده زگای شوجاعوددهوله بلاوه وه ببوو. همه ئیبراهیم خان، خه دووى به سه ر پىگای وه لیخان که وای ده زانى له چه مى میانلوو و یا ئه ردووغان له باکوورى ئه سفه راین هیرش ده کات هه ناردى. خه دوو چه ن رۆژ له و جیگادا ماتلئى وه لیخان بوو. وه لیخان که به هۆى راپۆرت ده رانى خۆى به م نه خشه په ی بردبوو، پىگای خۆى گوێزایه وه، له لایه ن ده هه نه ی ئوجاق خانه وه هیرشى کرد.

په یکى سواره که له لایه ن همه ئیبراهیم خان گه یشته خه دوو ئه وى له کاروبار ئاگادار کرده وه خه دوو بى درهنگ به ره و ئه سفه راین چوو له گه ل وه لیخان پروبه روو بوو. هیزه کان ئه گه رچى که م بوون؛ به لام ریک و پیک و به مووزیکى نیزامى، وبه ده ول و سوړناى مه سه وودخان ده ره گه زى که به داخوازى همه ئیبراهیم خان بۆ یارمه تی ئه وه له پىگای ته خت میرزا و رووین قه لاوه هاتبوون. هاتنه نیو ئه سفه راین و بووه هۆى قوه تی رۆحى هیزه کانی ئه سفراین. له م شه ردا که خۆشه ختانه کوشته و بریندارى نه بوو، مه هده وى سه رۆک تاجرىش که مال و ملکی شوجاعوددهوله ی بردبوو له گه ل هیزه کانی یاریده رى وه لیخان بوون و دۆستى وه لیخان و سه رۆک تاجر به ناچارى به ته رکى به ربه ره کانی و پاشه کشى ده ستى پى کرد، چون زانى که ئه گه ر له ئه نجامى فه رمانى شوجاعوددهوله به ته رزى راسته قینه به ربه ره کانی دواى بى ت و بى گومان هه ندی زۆر له هه ر دوولا ئه کوژرین و ئه مه يش به قازانجى هىچ که س نیه.

بهلام وهلیخان له ریگای گه‌رانه‌وه خۆی به‌باخه‌کان و ده‌شتی وێنجه‌کانی میانلوو زیانی گه‌یاندو ئه‌سپه‌کانی خۆی به‌ ناو ئه‌واندا وێڵ کردو به‌ شکاندنی گۆزه‌کانی شیرهی هه‌نگووری باخداره‌کان و که‌لک وهرگرتن له‌ شیره‌ له‌ جیگای ئاو به‌ قور بۆ ئه‌سپی سواره‌کانی ئاخووری دروست کرد. پاش ماوه‌ییک که‌ وه‌لیخان ناراحه‌ت‌بوو و به‌ ئه‌مری ره‌زاشا به‌ شوێن‌یاندا چوون، خوالیخۆشبوو که‌ به‌ لایی ره‌مه‌زان میانلوو وتی که‌ ئیمه‌ بۆ تۆله‌کردنه‌وه‌ی ئه‌م کاره‌ گۆزه‌کانی پۆنی زه‌ردی وه‌لیخانمان شکاند و پۆنه‌که‌یشی به‌جێ جو‌ پڕاند‌مانده‌ نیو ئاخووری ئه‌سپه‌کانمان. وه‌لیخان له‌ نامه‌ییک که‌ به‌ ریکه‌وتی ۱۷ی زیقه‌عه‌دی سالی ۱۳۴۶ مانگی به‌رانبه‌ری ۱۳۰۶ هه‌تاوی یانی چهن سالی دواتر بۆ حه‌مه‌ ئیبراهیم خان نووسیویه، له‌ گیروگرفته‌کانی که‌ شوجاعودده‌وله‌ بۆ حه‌مه‌ ئیبراهیم خانی پێک‌هێنابوو، به‌م جو‌ره‌ نووسراوه‌:

به‌فیدات بېم، دواي به‌جێ هێنانی فرمانه‌کانت، راستی وابوو که‌ ماوه‌ییک بوو له‌ سلامه‌تی ئێوه‌ی ئازیز ئاگادار نه‌بوین، تا ئه‌مه‌ که‌ نووسراوه‌ییک که‌ بۆ ئاغهی وه‌کیڵ زاده‌ نووسیووتان گه‌یشته‌ لای ئیمه‌. له‌ سلامه‌تی به‌رپێژ زۆر زۆر شادبووم.

له‌باره‌ی نووسراوه‌کانی خوالیخۆشبوو شوجاعودده‌وله‌ که‌ بۆ ئێوه‌ هه‌ناردبووی هه‌موو ته‌رزبۆ ئازاری گیانی ئێوه‌ له‌وی ئاماده‌بوون. له‌و کاته‌ به‌نده‌یشیان به‌سه‌ر په‌رشتی سواری زه‌غفه‌رانلوو^{۱۹۴} بۆ که‌له‌یچه‌کردنی ئێوه‌ هه‌ناردبوو. نووسراوه‌ی زۆر له‌ده‌ستم دان؛ به‌لام له‌نیو قه‌لادان.^{۱۹۵} به‌نده‌ چوار په‌نج پڕۆژ له‌شاری قووچان ئیشیکی گرینگم هه‌یه. دواي ئه‌نجامی ئیشه‌که‌ بۆقه‌لا ده‌پۆم و عه‌ینی خه‌تی خوالیخۆشبوو شوجاعودده‌وله‌ و نووسراوه‌کان بۆ ئێوه‌ ئه‌نێر م، دلنایان.

له‌ گۆشه‌ی ژوووری نامه‌که‌وه‌ سلاو و په‌یامی به‌ ئاغهی هوژمه‌برولمه‌لک قووچانی دراوه‌. (ئیمزای وه‌لی قاره‌مانلوو مۆری ئه‌ویش له‌ پشتی نامه‌که‌وه‌.)

۱۹۴- ئه‌میری سواره‌کانی زه‌غفه‌رانلوو یانی سه‌رۆکی سپای کورده‌کانی ژێرفه‌رمانی ئیلخانی قووچان، که‌ تا ئیستا به‌که‌متر که‌سی دراوه‌.

۱۹۵- به‌لگه‌له‌به‌لگه‌کانی خوالیخۆشبوو حه‌مه‌ ئیبراهیم خانه‌.

دزانی پۆستی دەولەتی بە دەستی خەدوو

یەكێ دیکە لەوزەربانەیی کەخەدوو بە پەیکەری حاکمی قووچان و والی خوراسان دای، دزینی پۆستی دەولەتی بوو کەبایەخی زۆری بوو پارەیی زۆری تێیدا هەبوو. خەدوو بە وەدەست هێنانی ئەم پارە ماوەییک بە کاروباری خۆی و سوارەکانی سەروسامانی دا وچەن دەشت باخە هەنگوور و زەوینی لەباشووری رۆژھەلاتی شیروان کړی. ئەم کارەساتە وادیارە ئەبێ لە ئاخری سالی ۱۲۹۹ هەتاوی کرابی چون لەنامەییکدا کە خوالیخۆشبوو حەمە ئیبراھیم خان لەولامی نامەیی پیکەوتی ۱۵ جۆزای سالی ۱۳۰۲ خوالیخۆشبوو میرزا سلیمان خان خوسەرەوی سەرپەرشتی رۆژنامەیی هەتاوی تاران نووسراوە وادیارە نەهینراوە یان پاک نووسەکەیی هینراوە بەم کاروبارە ئاماژە کراوە و تووێهە کە:

لە دوازدە سال پێش کەبۆ شەری ملکی قاسم ئاوا، لەملکەکانی خۆم کەشوجاعوددەولە بەسەرۆکی تاجەرەکانی خوراسان فروشتبووی، لەمەشەد بووم خوداوێردی شەش هەزار تمەن پارەیی دەولەتی لەنیوانی خاکی قووچان - بجنوورد دزی بووی. دەولەت تاوانی ئەودزیەیی لەحاکمەکانی ئەو ناوچەیی گەرەک بوو. ئەوان یانی والی خوراسان و حاکمەکانی قووچان و شیروان و بجنوورد بە ناوی ئەمەیی کە خوداوێردی ماوەییک نەو کەری من بوو کلاویکیان بۆ بەندەدروست کردوو کە ئەم کلاو بوو تەجەنگی کە کەوتە دەستی سەرۆکی تاجران کە درێژەیی هەییە...^{۱۹۶} هەروا کە دیارە، خەدوو لەم کاتەدا بەتەواوی یاخی بوو. بەتێپەر کردنی رۆژگاری خۆی لە کێوکانی باکووری خوراسان بەشۆرشی خۆی دوايي ئەبەخشی و هەرکات دەرەفتی وەدەستی ئەکەوی دەسپێژتە کاتە سەر هیزەکان و حاکمەکانی دەولەتی.

دزینی شەش هەزار تمەن لەوکاتەدا کەم نەبوو، بە ئەم پارە ئەکرا ۱۵-۲۰ هەزار

۱۹۶- ئەم نامە کە بە دەسنووسی خوالیخۆشبوو حەمە ئیبراھیم خان موزەفەرەوسەلتەنە زەغفرانلوو هشتەایی تیاہ کە سرنج دانی زۆر چاکە کەلەبەرگی شەشم لەجیگای خۆی دین.

دانه پهز بکړایه یان سه‌دان هیکتار زه‌وین و باخ .

*****

به‌لگه‌کانی دیکه له‌ بواری خه‌دوو سه‌ردار له‌ دوا‌ی به‌جی هیشتنی شیروان ۲۴

ئه‌سه‌د، مانگی پووشپه، وادیاره ۱۲۹۹

ئیس‌تا که پیش نیوه‌پرووه نه‌سروللاخان جیگری گشتی شیروان له‌گه‌ل
سواره‌کانی له‌ شیروانه‌وه هه‌ره‌که‌تی کردوو و بۆ قه‌له‌نده‌ر ئاوا چوو. ^{۱۹۷} سواره‌گات
منیش هه‌ره‌که‌ت ده‌که‌م. هه‌ر کاره‌ساتی که پیش بی‌ت کی ولام ئه‌داته‌وه.
خه‌لکیش هاتوونه تلگرافخانه، تلگرافیان بۆ قووچان کردوو. تلگرافه‌که‌ی سه‌رۆکی
ئه‌منیه‌تیش نووسراوه:

عه‌لی ئه‌که‌به‌ر له‌ لای هه‌زه‌رتی حاکمی قووچان له‌گه‌ل ته‌واوی سواره‌کان له‌
شاره‌وه که‌وتوونه‌پ‌ری و که‌س نه‌ تا ئیواره سواره‌گات منیش هه‌ره‌که‌ت ده‌که‌م.
خوداوپ‌ردیش له‌ په‌رزموغان دایه. (سه‌رۆکی ئه‌منیه)

ئه‌م تلگرافه‌ وادیاره بۆ تاران هینراوه و ئه‌م باسه‌ هه‌کایه‌ت ده‌کات
که‌نه‌سروللاخان برای فه‌ره‌جو لالاخان زه‌غیمه‌لمه‌له‌کی دوا‌یی که جیگری
حکوممه‌تی شیروان بووه، له‌ ترسی خه‌دوو سه‌ردار که‌له‌ لادی په‌زموغانی شیروان
نیشته جی بووه، به‌لادی قه‌له‌نده‌رئاوا که‌مولکی بابی نه‌سروللاخان له‌ باکووری
شیروان بوو، چوو و شاری شیروانیش بی‌ ساحیب ماوه‌ته‌وه. که‌سه‌رۆکی ئه‌منیه‌ی
شیروان له‌ ئاوا تلگرافی هه‌ره‌شه‌ی کردوو. ئه‌گه‌ر سواری یاریده‌ر له‌ قووچان به‌
شیروان نه‌گات، ئه‌ویش شار به‌جی دیلی.

له‌ ژیری تلگرافه‌وه وزاره‌تی ناوخۆیی نووسراوه‌که:

۱۹۷- نه‌سروللاخان برای فه‌ره‌جوللاخان زه‌غفه‌رانلوو له‌بنه‌ئامۆزاکانی هه‌مه‌ئیه‌راهم خان ره‌ۆشی و
شوجاعوده‌وله‌ بووه. قه‌له‌نده‌رئاوایش به‌ ناو قه‌له‌نده‌ربه‌گ بابی وی له‌ لادیکانی ئه‌وی بوو.
نه‌سروللاخان و برا‌که‌ی فه‌ره‌جوللاخان دوا‌یی چوونه‌ نیو ده‌وله‌ت و په‌زاخانیان یاری کرد و کاتی
په‌زاخان به‌پاوشایی گه‌یشت و ئیسکۆرتی ویست بگری. بۆیه‌ نه‌سروئه‌للاخان به‌ نوپنه‌رايه‌تی ئیلی
زه‌غفه‌رانلوو بۆ تاران چوو له‌گه‌ل په‌زاشا بوو که‌ له‌ جیگای خۆی به‌ ئه‌و ئامژه‌ ئه‌کری و به‌لگه‌کانی
له‌و باره‌وه‌ دین.

دایره‌ی رۆژه‌ه‌لات بگات به خوراسان و ده‌ست به جی به‌رگری له... بکات.
١٦ زیقه‌عه^{١٩٨}

*****

باروڤۆخی خه‌دوو سه‌ردار له ده‌وله‌تی ئێران له کاتی شۆرش کوموونیستی

ده‌وله‌تی ئێران. شیروه‌ه‌تاو. وزاره‌تی ناوڤۆ. نووسینگه‌ی رۆژه‌ه‌لات. تاران-
مه‌شه‌هد. له‌ رێکه‌وته‌ی ٩ سه‌ره‌تان. گه‌لاوێژ ١٢٩٩. شه‌وال ١٣٣٨
پاریزگاری رێزداری خوراسان و سیستان قه‌واموسه‌له‌ته‌!

کاردارێ بجنوورد ئاگادار ده‌کاته‌وه که خوداوێردی خه‌دوو نه‌وه‌د که‌س
له‌ شه‌راشه‌وه‌کان که له ناو نه‌واندا شه‌ش که‌س قه‌فقازیش^{١٩٩} هه‌ن، له لای خۆی کۆی
کردوو هه‌توه. هه‌شتسه‌د دانه چه‌ک و سی دانه تۆپی شه‌ست تیر له بلشوویکه‌کانی
کری بوو. خه‌یالی هێرشی به‌شیروانی بوو. هه‌روه‌ها باوری هه‌بوو که نه‌گه‌ر به‌ زوویی
هێزه‌کانی له‌مه‌شه‌هد بۆ سه‌رکوت کردنی نه‌وان نه‌نێرێ ده‌ورو به‌ره‌کانی خوداوێردی
هه‌روا که خۆیان وتووێانه ده‌سته ده‌سته نه‌بنه‌وه. گه‌رچی تا ئیستا ته‌واوی کاره‌سات
نه‌نووسراوه به‌لام له به‌رێزتاندا به‌ته‌واوی دیاره که کاروباری که ئیستا هه‌یه‌ زووتر
ته‌واو به‌سه‌ر پێچی نه‌وان نه‌درا بێ و خوداوێردی ته‌زیه‌ت نه‌بێ. که‌م که‌م دیکه‌ی
شه‌راشه‌وه‌کان به‌وان هێرش ده‌که‌ن و شه‌رێ هه‌ره‌گه‌وره ده‌ست پێ ده‌کات،
به‌سه‌رۆکی ده‌سه‌لاتداره‌که که له‌ئهم کاته‌دا له‌لایه‌ن ئه‌و رێزداره‌وه به‌ هۆی ئه‌منیه‌ت
و نه‌زمیه‌ی گشتی ئه‌و لاپه‌ره‌کان نووسراوه. له‌م کاته‌دا ده‌وله‌ت ماته‌له و بۆسه‌رکوت
کردنی خوداوێردی ده‌سوورا.^{٢٠٠}

*****

«هه‌به‌ستی راسته‌قینه‌ی ده‌وله‌ت بۆ سه‌رکوت کردنی خه‌دوو سه‌ردار»

١٩٨- به‌لگه‌له‌ئارشیفی دایره‌ی به‌لگه‌کانی نه‌ته‌وه‌یی ئێران وه‌رگیراوه.

١٩٩- به‌لام راپۆرتی کاردارێ بجنوورد بۆ وزاره‌تی ناوڤۆیی به‌ بۆنه‌ی هه‌واله‌ دروه‌کان بووه
مه‌گه‌رنه‌هیچ قه‌فقازی به‌و جوړه تا ئیستا له‌سپای خه‌دودا نه‌بووه، چونکه ته‌واوی هاوڕێیانی خه‌دوو
له‌ کورده‌کانی ناوچه‌ی شیروان بوون.

٢٠٠- به‌لگه له دایره‌ی به‌لگه‌کانی نه‌ته‌وه‌یی ئێران وه‌رگیراوه.

لەمەشەهد بۆ تاران. تلگرافی ڕەمزی ژمارە ۱۰۶ بەرپێکەوتی ۱۶ی سەرەتان. گەلاوێژی ۱۲۹۹ بەرانبەری ۲۰ی شەوالی ۱۳۳۸ پارێزگاری ڕێزدارێ خوراسان و سیستان!

لە شوینی تلگرافی کەبۆ سەرۆک وەزیران هیئەراوە، زەحمەت زۆر دەبی کە: دەبی خەدوو سەرکوت بکری.

*****

دەولەت گەشتووتە ئەوقە ناعەتە ی خەدووی سەردار سەرکوت بکات

لە تارانەو بۆ مەشەهد. ژمارە و بەرواری تەلگراف ۱۶ی گەلاوێژی ۱۲۹۹هەتاوی

ئەیانەتەکانی خوراسان و سیستان:

پاش هاتنی تەلگرافی بۆ سەرۆکی وەزیران^{۲۰۱} ڕاگەیەندراوە: دەولەت گەشتووتە ئەوقە ناعەتە ی تا بەرنگاری خوداویێدی و دارودەستە کە ی بێتەو، بۆیە ئێوەش دەبی بە باشترین شیوە یارمەتیدەربن سەبارەت بە بلشووێکە کانیش کە دەولەت پاش دوورۆژی دیکە دەگات بە قەناعەتێکی باش بە شیوە ی ڕەفری ڕای دەگەینەم پێتان. (واژۆی وەزیری ناوخوا)

داکۆکی دەولەت بۆ سەرکوتکردنی خەدو

لە تارانەو بۆ مەشەهد خێرایێ ژمارە تەلگراف ۱۲۹۹/۵/۱۷ ئەیانەتەکانی خوراسان و سیستان:

۲۰۱- سەرۆک وەزیرانی ئەودەم حەسەن موشیردەولەبوو کە ڕۆژی ۱۲ی گەلاوێژی ۱۲۹۹هەتاوی و پاش ڕۆحانی کابینە ی وسوقوددەولە ی برای قەواموسەلتەنە دەسەلاتی گرت و ۳ی خەزەلەوەر دەسەلاتی لێ وەرگیردراوەو و فەتحوللاخانی سپەهدار ئەعزەم لەبەررواری ۲۳ی خەزەلەوەر دا چوو و خزمەتی ئەحمەد شا و تا ۱۲/۲۹/۱۲۹۹ واتا کۆدەتای ڕەزاخان دەسەلاتی بوو. پاشان سەیدزیاتەباتەبایی دەسەلاتی گرتە دەست و کەوابوو شۆرشی خەدوو لە سەردەمی چەند سەرۆک وەزیردایوو.

تەلگرافى ژمارە ۱۲۹۱ سەبارەت بە خوداۋىردى خان و بارودۇخى خوراسان گەيشت، دەۋلەت بە ھۆى ھىزوتوانى لە زۆرى ئىۋەۋە تىكاي ھەيە تا دۋايى بەيىنن بەم ئاكارە ناپەۋايە.

تەلگرافىكى تر گەيشتۋە، ۋەك خۇتان دەزانن دەۋلەت گەيشتۋە ئەۋقەناعەتەي ھەموۋى شۇرشگىپەرەكان لە ناۋ بىات و بۇيە بىروراي بەرپىزتيان بۇمان گرىنگە^{۲۰۲}

*****

ھەمىسان تەلگرافىك پەمىزى سەبارەت بەشەرىك لە نيۋان خەدوۋ ھىزەئىنگىليزىيەكان دا لەباجگىران.

ئەيالەتى خوراسان و سيستان

بەپىي ئەۋ راپۇرتانەي كەبە دەستمان گەيشتۋن واديارە لە شيروان پەيسوتوجار لە وتوۋىژەكانى لەگەل خەدوۋ نەگەيشتۋتە ئاكارىكى باش و نائومىد گەراۋەتە مەشھەد و لە جەريستانى سيۋوكانلوۋ و بىچرانلوۋدا سەربازىكى ئىنگىليزى بە دەستى ھىزەكانى خەدوۋ كوزراۋە و مەترسى ئەۋە ھەيە كە ئەۋدوۋ ھىزە لەيەك بەدن.

لەبەر ئەۋەي ھەموۋ راپۇرتىك جى متمانە نيە، تىكايە خۇتان ھەموۋى ھەۋالەكانى ئەۋ دەقەرە بۇ دەۋلەت پەۋانە بىكەن. (ۋاژۋى ۋەزىرى ناۋ خۇ)

دامە زرانى ھىزەئىنگىليزىيە ئىنگىليزىيەكان لە ناۋچەبى سنورى باجگىراندا

لەۋەزارەتى ناۋخۇ لە تاران بۇ:

ئەيالەتى خوراسان و سيستان: ۱۲۹۹/۵/۲۰

بە گۈيرەي راپۇرتى تەلگرافى قوۋچان بەم زۋانە ۱۲۰۰ كەس لەسەربازەھىندىيەكان بە ۲۰ دەستگا تۇپ و كەرستەي شەپەرەۋە خۇيان گەياندۋەتە ئەۋى كە ۲۰۰ كەسيان بەرەۋە باجگىران پۇيىن و پاشماۋەكەشيان ھەر لەۋى ماۋنەتەۋە. ھەرۋەھا دوۋ پۇژى پىش ئىزن دراۋە كەقەدەغەي بىكەن. ھاتن بۇ ئەم

دەڤەرە و وەزارەتی ناوەخۆش لەم بارەو سەرەسەیب کراوە و دەبێ ھاوکات
سەبارەت بە بارودۆخە کەش زۆرتر سەرەسەیب بکری^{۲۰۳}

تەلگە رافیک سەبارەت بە پەنابەرە تورکە ڕووسیه کان بۆ خوراسان لە ترسی کۆمۆنیستەکاندا

ئەم پەنابەرانی که لە سنوورەکانی باجگیران و دەرەگەزەو هاتبوونە خوراسان
هەموویان لەتورکەکانی ئازەربایجان بوون که ڕوویان کردبوووە عیشق ئاوا و لەوی
خەریکی کاری تێجارەت بوون، لەبەر ئەوەی حکوومەتی تزاری ڕووسیه لە ناو چوو و

۲۰۳- خوالیخۆشبوو حاجی دەولەت نامانلوو سەبارەت بەسەقامگیری هیزەئینگلیزیەکان لەسنووری
باجگیران هەوالی داوێ و ھاوکات گوتی: ڕووسەکان کەهەمووکات ویستووینە خۆیان بگەیهننە ناوچە
باکووریەکانی خوراسان و ھاوکات ئینگلیزیەکانیش بۆ بەرگری لەوان، هیزیکی گەورەیی هیندیان لە
باجگیران دانابەلام راستەخۆ پەوانەیی مەیدانی شەڕیانان نەدەکرد. سەرەتا
هیزەچریکیە کوردەکانیان دەدا بەگزی ڕووسیه کاندا و کاتی کە ڕووسیه کان گلەیان دەکرد،
ئینگلیزەدەینا مل کوردەکان. ئینگلیزیەکان لەم کاتەدا لەسەردار خەدوو زۆرتر دەترسان کە نەوێک
ھاوکاری ڕووسەکان بێت و دەبێ بلین لە ناو هیزەهیندیە سەرەئینگلیزیەکاندا چەندین کوردیش
دەبینران وەک مامۆم مەلارەمەزان و خالۆکانم: یووسف و غۆلامرەزا و حەیدەر و عەلی کۆری شاولات
و ئیبراهیم و ئیسماعیل کۆری ئەسەدوللا و جەغفرقولی و کوێخاسادق و پەمەزانی کۆری غولام
حسین و حسین کۆری ئەللاوێردی پەنگەز و ئەبولموجەن بۆ پێغەمبەر قولی ئیبراهیم پیر عەلی
و... کەهەموویان مردوون و ناویان لەبیری سەکینەیی دایکەم چووتەو و وادیارە کە ئینگلیزیەکان
سەرکەوتوون کە لە ناو کوردەکاندا جێ خۆیان بکەنەو.

دایکەم دەلێ سەرۆکی ئەم هیزانە کەسێ بە ناوی موولی خان بوو کە لە زەماوێ خالۆ یووسفم دا
بەشداری کردوو و پەمەزان غولام کە عاشقی کچی بە ناوی خانگول بوو هەڵدەپەڕی و
بەکازەعاشقی دەگوت

کـازۆتۆ لـیخ ئـهـزبلیزم ئەزۆکـهـر ئـینگلیـزم

لـه دـهـفـتـهـر ئـ نـاـف نـوـیـسم ئۆزۆکـهـر ئـینگلیـزم

حکومته تی کوموونیستی پای گرت ئه و که سانه ی که مال و پاره یان زور خوش دهویست هه پریان کرده ئه م بهری سنوور هه که پاشان له سهرده می ره زاشادا له نوردووی دهره که زدا مانه وه و پاشان پروویان کرده شاره باکوورییه کانی خوراسان. ئه مه یش دهقی ته لگه رافه که:

له تاران هه بو مه شههه: ۱۲۹۹/۶/۲۹ ی هه تاوی

ئه یالاتی خوراسان و سیستان:

به پیی ته لگه رافی گه یشتوو په نابهره ئیرانیه کان که ده چنه سنووری خوراسانه وه هه موویان نیگه ران و ژیانان له ئاستیکی ناله بار دایه و ئاگاریکی زور پیس و خراپیان هه یه. باش وایه وه ک چون له قه زوین و تاراندا یارمه تی کو ده کریته وه له ویش کو بکریته وه.

ته لگه رافیک سه باره ت به جیابونه وه ی وه لیخانی قه رامانلوو له خه دوو

له مه شهه ده وه بو تاران: ۱۲۹۹/۷/۱۵

وه زاره تی ناوه خو

له وه لامی ته لگه رافی ژماره ی ۱۹۲۴ سه باره ت به هاتنی خوداوپردی خان و وه لیخان قه رامانلوو^{۲۰۴} بو گوندی دوینی شیروان و که له بچه کردنی ۶۰ کهس له دانیشتوانی ئه وی، چهند سه ربازی تریش نیردران بو بهرپوه بردنی کارانی تر. پاشان وه لیخان په نای هینایه وه مه شههه. خوداوپردیش رهوانه ی گلیان کراو برپاری داوه ئیتر کاری خراپه نه کات.

قه وام، خه دووی په ناداوه

له مه شهه ده وه بو تاران ۱۲۹۹/۸/۶

له بهر ئه وه ی خوداوپردی برپاری داوه تووشی کاری خراپ نه بی په نامان داوه و

۲۰۴- وه لیخان قه رامانلوو به ئاموزگاری مه دهی ره یسوتو ججاره وه له خه دوو جیا بو وه گه یشته خزمه تی قه واموسه لته نه و پزبان لیی گرت.

ئەگەردوو پاتنی بکاتەووە سزای دەدری

لەژیری دەقی تەلگەرافە کەدا نووسراوە

دایرە ی پڕۆژەلات پاپۆرتی کە گەیشتە دەستی سەرۆکی وەزیران ئەمەش دەقی نووسراوە کە ی لەبەر دەستی بەرێژ تاندا بێت.

شە پی خەدو دژ بە قە واموسە ئتە نه و خانە خوراسانیە کان

قەوام زۆر سادە نەیتوانی لەو شەڕە ی خەدوو سەرکەوێ. عەلی بە یگ برزانلوو لەهەڤالانی تاج موخەممەد خانی بادانلوو کە خۆی لەمەیدانی شەڕانخیزدا بوو و دژ بە خەدوو وەستاو و ئیستا ۹۰ سالی تەمەنە لەم بارەو دەلیت^{۲۰۵}

ئەمیر تەیمووری کەلالی دەسەلاتداری قووچان بوو، هاوڕێ تاج موخەممەد خان و سوارە زافەرانیلوو کان و سەربازەکانی قوام گەیشتنە گلیان، وەلی خان قەرامانلوو و چوو و پزیران. موخەممەد حوسێن خانی ئووغازی و خانە سنوورنشینەکانی بیچرانلوو و قۆشخانە و هەروەها زۆربە ی خەلکی خوراسان و قەواییەکان لە توربەتی حەیدەرییە و شەوکەتولمەلیک عەلەم لەبیرجەند و سەردار موخەزمزی بجنووردی ئیلخانی شادلوو لە بجنوورد و خانەکانی سەبزووار و نەیشابوور هاتنە ناو هیزی شیروانەو و بەم شیوەیە ۱۵ هەزار هیزی چە کدار لە دەوری خەدوو کۆ بوونەو و گەمارۆی خەدوویاندا، خەدوو کەچەکی زۆری بوو هەموویانی پراو نا، هەرکەس دەچوو و پێشەو هاتنە دوا ی زۆر سەخت بوو، هیزە دەوڵەتیەکان زیانی زۆریان کرد. قەوام لەرێ ناچارییەو لە گلیانەو بۆ شیروان پاشەکشێ کرد و ئەم شەڕە چەند مانگی خایاند.

پڕۆژیکیان سەید حەیدەری بەرپەری ناسراو بە شا کە نۆینەری قەوام بوو، برپاری دا بوو کە هێرش دەکاتە گلیان و خەدوو کە لەبەجە دەکات و دەیهێنێتە خزمەت قەوام. پڕۆژی دوایی سەید حەیدەر هاوڕێ بەرپەرییەکان هێرشێ کردە گلیان و خەدوو ئیزنی دا بە ئەوان کە تانزدیکی بورجەکان بێنە پێشەو و پاشان تۆپی خستە

کار لیسان و هه موویانی راونا. زۆر کهسیان کوژران و تهنانهت ئاموژای سهیدحهیدهریش کوژرا. خودی سهیدحهیدهر بههوی ئهسپهچالاکه کهیهوه دهرباز بوو و پرووی کرده شیروان و جگه له کهنینیکی پرمانا بۆ قهوام هیچ نهمایهوه و سهیدحهیدهر له پرووی ههلهندههات له لایانهوه دانیشی و بۆیه لهویش فیراری کرد و له شیروان و له مالیکی شیرواندا خۆی شاردهوه^{۲۰۶}

رۆژی دوایی و به فهرمانی قهواموسهلهته نههیزیکی بهسهروکایهتی سهروان چهکیمییهوه و به هاوکاری ستوان ئیزهیدی و ستوان رهفعهت و سهرههنگ جهلاودهوله پازاندهوه و ئهوانیش خیرا هیرشیان کرده گوندی ورگ و قهلائی گلیان و هیزی ژێرفهرمانی ستوان ئیزهیدی بههیزی تۆپهوه سهرهتا هیرشیان دهست پی کرد.

خه دوو لهم کاتهدا له شادبورج کهیهکی له گرینگ ترین قهلاکانی گلیان بوو هیزهکانی خۆی پێنویستی ده کرد و ئیزنی نهدا کهس تیر بهاویژی و ههتا هیزه دهولهتیهکان نزدیک تر بوونهوه، هیزی جندرمه که وایان دهزانی داو ودهستهی شوپشگیر دهربازبوون، بهخیراییهوه چوونه پێشهوه. کاتی نزدیک بوونهوه خه دوو فهرمانی دا و جندرمهکان و زۆربهیان کوژران و ئهگهر کهسیان دهیهویست دهربازبیت خودی خه دوو بهتیر خه لاسیانی ده کرد و هاوکات ئهم شیعهری دهخویندهوه.

ژاندارم بیوه دووسه دهزار مینا دهپان ده کهم قهتار

جگه تا قمیکی کهم هه مووی هیزهکان کوژران

سهرتاسهری ئهو شهوه خه دوو و یارانی بهژن و میرد و گهوره و بچوو کهوه له

خۆیان دیفاعیان کرد و هاوکات دهیانگوت: ها قولی ها قولی^{۲۰۷}

۲۰۶- سهیدحهیدهر بهرپهری له پرووداوهکانی دوایی و به تایبته له پرووداوی کولنل پسپان دا دهستی بووه. پاشان سالی ۱۳۱۵ بۆزه نجان دوور خرایهوه و لهوئێ مرده. ئهم ساله به سالی شوپشی بهرپهریهکان ناو بانگی ده کرد.

۲۰۷- ها قولی وشهیهکی کوردییه وهک جوین وایه. کورد کاتی خووک راو دهنی دهیهینیتیه سهر زار.

هیزی دهولەت هەتا گوندی ورگ که ناوهندی فهرماندەییان بوو راونران. پاش دوو شەو ویەک رۆژ شەڕ، هیزو سپای ئێران تیکشکا. خەدوو چوووە سەر تەرمی کوژراوەکان و بە کۆل بۆیان گریا و گوتی من حەزم لێ نەبوو بەسەرھاتی وەھا پیش بیت، خۆیان کاری وایان کرد و پاشان فهرمانی بەخاک سپاردنیانی دا، لە کاتی ناستیاندا دوژمن وەک باران تیری دەباراند سەرھەنگ جەلاپوورکە لەو تاقمە کەسانە ی بوو زیندوو مابوو پاش ۳۶ سال دوا ی ئەو بەسەرھاتە و کاتی کە دەیزانی ئیتر خەدوو زیندوو نابیتەووە لەبەر واری سەرماوەزی سالی ۱۳۳۶ و لە رۆژنامە ی ئافتاب شەرق لە مەشھەد دا نووسیوو یە کە هیزەکانی دەولەت زۆر بە هیزبوون؛ بەلام کوردەکان وەک چوار پا وا بوون و ھەرکەسیان کە دەگرت بەخراپترین شیوہ ئەشکەنجەیان دەکرد. لەھەمان کاتدا ئیمە دەزانین کوردان حەزیان لە ئازار و ئەشکەنجە نەبوو، کوردەکان پیاوانە ھاتوونەتە مەیدانی شەڕانخیزو پیاوانە دەیانکوشت و پیاوانە دەمردن.

ناوبراو جگە لەوہی زۆر خراپە ی بەکورد و خەدوو گوتووہ ھاوکات لەشوینیکی دا نووسیوو یە:

ئەسیران بەفەرمانی خەدوو چەکیان لێ وەر دەگیردا و لە نیو خەلکی گلیان دا دابەش دەبوون و ھاوکات خەدوو فەرمانی دەدا کە نەوہک کەس یی حورمەتی بەم ئەسیرانەبکات و دەبی وەک کەس و کارە ی خۆتان لە گەلیان ھەلسوکەوت بکری، تەنیا ئەوہی نەبی کە بغاولە پایان بکری و دوان دوان بیانەستن بەیەکەوہ نەوہک دەربازبن.

جاریکیان یەکی لەو گلیانیانە ی کەبراکی لە لایەن هیزەکانی دەولەتەوہ کوژراوو ویستی یەکی لە ئەسیرەکان بکوژی و کەچی غولامەزاخانی سەرداری برازای خەدوو پیتی زانی و زۆر لێ تووڕە دەبی و ھاوکات خەدوو بەخەلکی گوت تۆلە کردنەوہ لە گۆرەپانی شەڕدا دەکری نەک کاتی ئەسیرکردن.

رۆژی دووہم پاش نیوہرۆ، ستوان رەفعەتی سەرۆکی گوردانی چوارەم بە ئاگری تۆپ و تانکەوہ ھێرشی کرد و ھەمیشان ئەوانیش دەرباز بوون.

رۆژ سیههه م خه دوو هه مووی هیژه کانی خۆی کۆ کرده وه ویستی هیرش بکاته
 سه ر شیروان به مه بهستی که له بچه کردنی قه واموسه لته نه و بو گه یشتن بهم
 مه بهسته دوو گرۆپ له هیژه کانی خۆی به سه رو کایه تی ته ل لاوێردی و حوسینی
 برایه وه روانه ی شیروان کرد. هه ر گرۆپی سه د سه رباز بوون که خۆیان دابهش بیوون
 به چهند گرۆپی تروه و هیرشیان کرد. ئه وهش له کاتی کدا بوو که سی دهزگا تۆپ و
 چه کی پینج تیر و یازده تیر بوون.

سه رههنگ سه فاپوور ده لی هۆی شکستی هیژه کانی ده ولت پالپشتی
 کورده کانی شادلوو و به ره به ره په کان له هیژه کانی خه دوو ده زانی.
 پاشان سه باره ت به ده رباز بوونی سه ربازانی ده ولته تی ده لی:

دوژمن به ئه و په ری هیژه وه هیرشی کرده سه ر هیژه کانی ده ولت و هیژه کانی
 ده ولت ئاگریکی ده ولت ئاگریکی گه وره یان به چه ک و تیر باران بو دوژمن پیک
 هینا به لام دوژمن سه رکه وت و هیژه کانی ده ولت زۆر به یان ده رباز بوون
 ته ل لاوێردی و حوسینی برای خه دوو به باشترین شیوه پالپشتیان ده هانی. پاش
 ماوه یه ک تا قمیکی زۆر له هیژه کانی دوژمن کوژران و به لام به داخه وه هیژی
 ده ولت گولله ی لی پراوه و له ری ناچار بیه وه ده رباز بوون.

سه ده چه کدار له عه شیره تی هه زاره و سه ده کس له عه شیره تی شادلوو ده رباز بوون
 و ئه مه بوو به هۆی تیکشکانی ئیمه وه و دوژمن به سه رو کایه تی خه دوو وه ک گورگ
 و پلنگی هه ر هیرشیان هانی.

پاش ده رباز بوونی تا قمیکی تر له زافه رانلووه کان، پاشماوه ی هیژه
 ده ولته تیه کانیش ده رباز بوون.

هیژه سه ربازییه کانی ده ولت ئیتر به قسه ی سه ر کرده کانی خۆیان
 نه ده کرد^{۲۰۸}

سه رههنگ سه فاپوور له پرووی هه لنه هاتووه راستیه که ی بدر کینی و بلی که به چ

شیوهیه ک ناوهندی سه رکرایه تی هیزه کانی ده ولت له گوندی ورگ دا وێران بوو و هه مووسه رباز و سه رکرده کان به چ شیوهیه ک ده رباز بوون و خه دوو به چ شیوهیه ک ئه سیرانی ئه وانی وه ک قه تاره ی و شتر ده به ست به یه که وه و ده یانی برد بۆ گلیان.^{۲۰۹}

یان برا وه ک شیره کانی خه دوو به چ شیوهیه ک توانیان ژاندارمری هه تا پشتی ده روزه کانی شیروان راو بنین.

ئهم ئاكاره بۆ قه واموسه لته نه زۆر گران ته واو بوو و ناوبراو بۆ به رگری له خه دوو تانه یه ته ناو شاری شیروانه وه بورجه کانی شاری قه وی کرده وه و به راویژی خانه کورده کانه وه گونده کانی ده ووروبه ری گلیانیان گرته وه تا به م شیوهیه ئیزن نه ده ن که س یارمه تی بدات به تا قمی خه دوو و ئهم گه مارۆدانه ئابوورییه بوو به هۆی ئه وه ی تا خه دوو هه مووشتی جیره بندی بکات.

هیزه کانی خه دوو به شه ودا هیرشیان ده کرده سه ردوژمن و زۆریان لییان ده کوشت و پاشان ده گه رانه وه.

هه رچه نده به هاتنی وه رزی سه رماو سوڵه کاری خه دوو تووش تر بوو. به لام هیزه کانی ده ولت به بینینی خه دوو و هیزه که ی ده بوای ته نیا ده ربازین.^{۲۱۰}

۲۰۹- له کتیی نه زه ری به جونیش کارگری و کومونستی ئیران. نووسراوه ی عه بدوسه مه د کامبه خش له سه ر کرده کانی حیزی تووده، له خه دوو ناوبراو.

۲۱۰- یه کێ له و راویژانه ئه وه بوو که چهند سوار بچه ئیسفهراین و موحه مه د ئیبراهیم خان ره وشه نی به ئین بۆ شیروان به لام مه به ستی ئه وان ئه وه بوو موحه مه د ئیبراهیم بدزن و به یه ئنه شیروان، له به ره ئه وه ناوبراو نه ده هات، له به ره ئه وه ی که ده یانزانی خه دوو ته نیا به قسه یی ئه وده کات، پینچ که س ره وانه ی ئیسفهراین بوون و مالی موحه مه د ئیبراهیم خانی موزه فقه روه سه لته نه یان گه مارۆدا که له گوندی په رتان بوو، به یانی ئه و ره ژه خان هاویری ئۆکه ریکی بۆ حه مام چوو بۆ ناو شاری ئیسفهراین، له م کاته دا ئه و پینچ که سه هاتنه ناو حه مام و خانیان را زی کرد که به روات و که سه یش حه قی نه یی له گه ل خان به روات، ته نیا هه ره ئه و هه ند که سی ئه سپه سپیه که ی خان به یه ئی. پاشا دوو ره ژخان گه یشته بجنۆرد و له وێ پشوازی لێ کرا و هاوکات سه ردار موعه زه ز له ته لگه رافیکیدا

قەوام کە ئەمەى بىست لە گەل سەرۆكى ئىلە کاندە کەوتە راوێژ و ئەمجارە تاج موحەممەد خانى بادلانلوو کە دۆژمنى سەرسەختى خەدوو بوو پېشنیاریکی کرد کە هەموان پەسندیان کرد.

عەلى بەیگ بزانلوو کە لە یارانى تاج موحەممەد خان بوو و هاوکات لەم شەڕەشدا بەشدار بوو سەبارەت بە فێلى پېشنیاری تاج موحەممەد گوتى:

تاج موحەممەد خان سوارەىەکی ناردە گوندی ڕەزمغان و حاجى تاتارى بانگ کردە شیروان. حاجى سى کورى لاوى هەبوو و هەرسىکیان هاوڕەزمى خەدوو بوون و خەدووش حاجى تاتارى زۆر خۆش دەویست و پێى دەگوت بابا.

تاج موحەممەد و قەوام کلایان نایە سەر ئەم پیاوێ پیرە و گوتیان حاجى ئاغا ئیمە تۆ پیکمان هیناوە کە لە ئاسمانەو دەفرى و بۆ هەركوێ بینیرین دەروات و لەهەركوێ بدات بە عەرزا ئەو شویتە یەكسەر خراپ دەكات ئیمەش نامانەوئ هەمووى دانیشتوانى گلیان بکۆژرین و بۆیە حاجیان ڕەوانەى گلیان کردو جەجوو هاتە پېشوازىیەو و گوتى:

حاجى گيان چى خەوەرە بەخیرەتاتى.

حاجى راستیەکەى گوت بە خەدوو. خەدووش بايەخى بەقسە کەدا و پیکەو ڕاوێژيان کرد.

خەدوو کە سەرکەوتبوو کلایى بەسەر چوو گلیانى بەجى هیشت و بەم شیوە ڕۆژى دواى هەواڵ گەیشت کە شەڕ تەواو بوو و خەدوو دەرباز بوو لە هەمان کاتدا کەس نەیدەتوانى بە ئەم هەواڵە ڕەواکات لەبەر ئەوەى هەموان چاوەڕێ بوون خەدوو هێرش بەپێنى.

قەوام خیرا خۆى گەيانده گلیان و پڕ هۆمارى چەك و تەقەمەنى دۆزیهوه و خیرا ڕەوانەى مەشەهەدى کرد و ئیمەى بە سەرۆکایەتى تاج موحەممەد خانەو نارد بە دواى خەدوو دا. خەدوو بەرەو سنوور ڕۆیشت و هەمووى چەكەکانى خۆى فرێ

دابوو. ^{۲۱۱} نه‌مانه‌وێرا نزیکێ بکه‌وین، هه‌مووکات فرسه‌خێ نێوانمان بوو ئه‌و چوو

پرووسیه و ئیمه‌ش گه‌ڕاینه‌وه. پاش ماوه‌یه‌ک کولوونێل موحه‌ممهد ته‌قی خان
پسیان که‌ بوو به‌ فه‌رمانده‌ی ژاندارمری خوراسان و هه‌والی پێی گه‌یشت که‌:

خه‌دوو له‌ پرووسیه‌وه به‌چه‌کیکی زۆره‌وه گه‌راوه‌ته‌وه. ئه‌م هه‌واله‌بوو به‌ هۆی
دل‌نگه‌رانی تاج موحه‌ممهدخانه‌وه که‌ تازه له‌ لایه‌ن پسیانه‌وه پله‌ی ئه‌فسه‌ری پێی
درا‌بوو و خێرا بارودۆخه‌که‌ی بۆ کولونیل روون کرده‌وه.

کولونیل چه‌ند که‌سی له‌ پادگانی قووچانه‌وه ره‌وانه‌ کرد تا به‌ یارمه‌تی تاج
موحه‌ممهد، خه‌دوو که‌له‌بچه‌ بکری. ئیمه‌ش به‌سه‌رۆکایه‌تی تاج موحه‌ممهدخانه‌وه
له‌ قووچان چوینه‌ ده‌ره‌وه و گه‌یشتی‌نه‌هه‌سارئه‌ندف و خه‌لکی گوتیان خه‌دوو
دوینێ لێره‌وه‌ پرووی کرده‌ به‌رزئاوا ئیمه‌ش له‌ سمساره‌وه‌ روومان کرده‌ به‌رزئاوا.
خه‌دوو زانی و خێرا پرووی کرده‌ دومن و پاشان چوو هه‌سه‌رچه‌شمه‌ و له‌وێهه‌ چوو
گیان. له‌ راستیدا که‌س نه‌یده‌وێرا بکه‌ویه‌ توخنی.

له‌م کاته‌دا زانیان که‌ پرووسه‌کان یارمه‌تی‌کی وه‌های خه‌دووین نه‌داوه‌وه
ئه‌وچه‌کانه‌ش که‌ به‌ ده‌ستی گه‌یشتی‌بون ره‌وانه‌ی گلیانی کردبوو و له‌ ناو پێ دا‌خانه
بیچرانلوویه‌کان ده‌ستیان به‌سه‌ری داگرتبوو و خه‌دوو هیچی به‌ ده‌سته‌وه‌ نه‌ما‌بوو و
ئیمه‌ش به‌م بۆنه‌وه‌ روومان کرده‌ گیان. خه‌دوو گلیانی به‌جێ هێشت و پرووی کرده
بجنوورد و په‌نای برده‌ سه‌ردار بجنووردی.

حه‌سینی مه‌کی له‌به‌ررواری ۲۴ی خا‌که‌لی‌ویه‌ی ۱۳۰۰ی هه‌تاوی له‌م باره‌وه
نووسیویه: ۲۴ی خا‌که‌لی‌وه ته‌لگه‌رافێ گه‌یشته‌ ده‌وله‌ت سه‌ید زیا که‌ نووسرا‌بوو
خوداوێردی و هاو‌پێکانی که‌له‌ خوراسان شو‌رشیان کردبوو به‌ ده‌ستی هێزه‌کانی
کولونیل موحه‌ممهد ته‌قی خانی پسیان تێکشکان و خوداوێردی ده‌رباز بوو و چوو

بجنورد و پەنای برده حاکمی ئەوێ. ۲۱۲

ئاکامی کاری خەدوو و ئە سیدارەدرانی ئە لایەن کولونیل موخە مەد تەقی خانی

بیسپانەو

شۆرشى كومۇنىستى خەدوو كە لە نیوەى دووهمى سالى ۱۲۹۸ى هەتاوى
 رووى دا و لە ئاکامى سالى ۱۲۹۹ى هەتاوى بەلە سیدارەدانى خەدوو لە ۷
 پووشپەرى ۱۳۰۰ى هەتاوى گەيشته ئاکام هۆى تیکشکانى خەدوو چەند خالیکی
 گرینگ بوو وەك:

۱- تاقمى كورد كە هەموویان سنوورنشین بە هیچ جۆرى حەزبان لى نەبوو
 بچنە ژێر حوكمى كومونىستەو.

۲- كومۇنىستەكانى يەكیتی سۆفیەت زۆر مەكرىز و درۆبێژبوون وەك چۆن
 بریارى یارمەتیان دا بە خەدوو؛ بەلام لە نیوەى پرى دا پشتیان خالى كرد. برى
 گوتووینانە حەیدەر خان عەموغلى كومۇنىستىكى گەرم بوو راپۆرتى داوێ بە
 رووسىەكان كە سەر كرده كوردەكانى خوراسان گوێ بیستى خەدوونابن و هیچ
 قازانجىكى نابى بۆتان لە ئێراندا. ۲۱۳

۳- سێهەم ئەوێ كە هەبوونی كەسایەتییكى سیاسەتمەدار وەكوو ئەنگووفیل
 و دىكتاتۆرىكى وەكوو قەواموسەلتەنە لە ولاتىكى وەكوو خوراساندا دەبوو هۆى
 هەر جۆرە هەلسوكەوتىكى رووسەكانەو لەو ولاتەدا وە هەروەها كە دەزگای
 جاسووسى يەكیەتى سۆفیەت لەو ناوچەیدا هەموو جۆرە ئامپىرىكى پێشروانەى ئەو

سەردەمەیی بوو. ھاوکات ئینگلیزییەکانیش پالێشتی قەواموسەلتەنەیان دەکرد و ئیزنیان نەئەدا تا کوو کۆماری کۆمونیستی کوردستانی خوراسان پابگرێ.

۴- ساویلکەیی و نەزانکاری خەدوو لەشەری دژی قەواموسەلتەنەدا گرینگترین ھۆی شکستی ئەو بوو، بە تایبەت بەو پیلانەیی قەوام برۆی نەبوو و گلیانی بەجی ھێشت و پەوانەیی ڕووسیە بوو.

بەھەر شێوەیەک بوو خەدوو پەنای برده ڕووسیەو لەوێش گەڕایەو و تاج موحەممەد بادانلوو بەھەموو ھیزیکی خۆی و دەولەتەو لە دواي کەوتبوو و لە ڕێ ناچاربەو پەنای برده سەرداری بجنووردی و ھاوکات ئەویش نا پیاوانە دای بە دەستی جندرمەو.

تاج موحەممەدخان و ھیزی سەربازی ھاوڕێ نەیانوێرا لە ناوچەیی شیروان بەرھە بجنوورد ھەنگاوێک بەرھە پێش بچن، لەبەر ئەوەی زۆر لە سەرداری بجنووردی دەترسان. بۆیە ڕاپۆرتیکیان سەبارەت بە خەدوو و بەسەرھاتەکی ئاراستەیی کولونیل موحەممەدتەقی خانی پسیان کرد کە لەو کاتەدا سەرکردهی ھیزی جندرمەیی خوراسان بوو. کولونیل کە لەم سەردەمدا سەرۆکی خوراسان بوو. لەنامەییەک دا داوای کرد لە سەردار موعەزەزی بجنووردی کە یان خۆی خەدوو بدات بەدەستەو؛ یان ئیزن بدەن ھیزی سەربازی دەولەت بێتە ناو شارەو و کە لەبەجی بکەن. دەبێ ڕابگەھەندریت لەم چاخەدا سەردار موعەزەز لە بجنوورد دەسەلاتداریکی خۆگەر بوو و ھیزەکانی دەولەت بەبێ ئیزنی ئەو نەیانئەوێرا بچنە بجنووردهو. تاج موحەممەد خان و ھاوڕێکانی چوونە شاری بجنوورد، عەلی بەیگ بورزانلوو و سەرھەنگ سەفاپوور لەم کارەدا بەشداریان کردوو و نووسەر خۆی لە گەل ھەموویان و ھەروەھا مەلار مەزانەلی مامۆی و کۆیخا سادق ئووغازی کە لە کاتی کە لەبەجی کردنی خەدوو لە بجنوورد دا بوون و تووێژی کردوو:

عەلی بەیگ دەیگوت:

دوایین ڕۆژەکانی ڕەشەمە کە چووینە بجنووردهو تاج موحەممەد خان و میرزەمەحمودخانێ دەره گەزی سارمولمەمالیک دوایی و ئەفسەریکی ژاندارمەری

هاتبوونه چاوپیکهوتنی سهردارى بجنووردییه وه.

پاش چاوپیکهوتن سهردار به بیانوی نه چیر لهشار چوووه دهره وه و یه ک فرسه خ له شار دوور کهوته وه خه دوو وبراکانی له یه کی له کاروانسه راکاندا له نزدیکی بورجی سهرداره وه جییان گرتبوو و نه یانده زانی چی راده بری و پروایان نه بوو کهس بتوانی که له بچه یان بکات چون سهردار په نایانی داوه له م کاته دا ئیمه هیرشمان کرده سهر کاروانسه راکه و گه ماروی ئه وی دا. بجنووردییه کان به رنگارمان بوونه وه به لام تاج موحه ممه د خان زور خیرا تر له و باسانه بوو، توانی زوربه ی بجنووردییه کان بکوژی و خه دوو و براکانی که زانیان بارودوخه که ئالوزه هاتنه دهره وه و دهستیان برد بۆ چه ک و به لام ئیتر زور درهنگ بوو.

حسین برای خه دوو هیرشی کرده سهر جندرمه یه ک و چه که کی لی وه رگرت و به لام میرزا مه حموودخانی دهره گه زی دهره فته تی نه دا و خیرا برینداری کرد. هاواری حسین، خه دووی دیوانه کرد و هاوکات که خراپه ی ده گوت به تاج موحه ممه د خان، زانی ئیمه دهست به سته یان و خیلی دهره گه زی ده یانئه وی بمانکوژن، ئیمه بدهن به دهستی سورا قووچانیه کانه وه.

به فرمانی تاج موحه ممه د خان ئیمه ی سواره ی قووچانی که قلیچ قازمه یی و همه لونگیشمان له گه لدا بوو؛ خوداوپردی خان و ئه لالاوپردی خانی برامان سوار کردو پیش هیرشی بجنووردییه کان به ره و شیروان به ری کهوتین و تاج موحه ممه دخانش له دوامانه وه وه ک پاراستنی ئیمه ی له هیرشی بجنووردییه کان ده پاراست. پاشان گه یشتین به شاری شیروان و چوینه مالی فهره جو لاخانی شیروانی و ئه لالاوپردی خانی برای خه دوو که زور بریندار بوو ههر ده یانلاند.

سهرهنگ سه فاپووریش له م باره وه گوتی:

خه دوو که پاره ی له لا نه بوو، سه عاته که ی له دهستی کرده وه و به منی داو گوتی که ئیمه نانی دهستی ئه م ناپیاوانه ناخوین. برۆ ئه م ساعته بفرۆشه و نان و پیخورمان بۆ بهینه، من خیرا چووم نان و قلیانم بویان حازر کرد و تا به یانی له

ناڕەحه تیدا هەر قلیانیان دەکێشا و خەدوو زۆر بە دەستی سەرداری بجنووردییەوه نیگەرانی بوو.

لە فاروویدا خەدوو درایە دەستی ژاندارمە کانهوه و ئەوانیش پەوانەیی مەشەدیان کرد و لەوێ خراوە بەندیخانهوه.

ناوبراوان لە مەشەد لەشەقامی سەروو لە کاروانسەرای کووچەیی ئاومیرزادا زیندانی بوون.

خەدوو پڕۆزی چواری گولان کە لەبەچە کرا و هاڵەشاری مەشەد. خەڵکی شار هاڵبۆنە تەماشای پاش ٦٥ پڕۆز تیرەباران کرا. پسیان تەنانت ئیزنی بەخەدوو نەدا لە گەڵ ژن و مندالە کەیدا دیداری هەبێ و لە نیو شەویکی تاریکدا لە گەڵ براکەیی لەسێدارەییانی دا.

خەدوو بە کولونێلی گوتبوو: تۆمن مەکوژە دەزانم پڕۆژیک ئەتۆش گیر دەکەیی و خانە کوردەکان لە ناوت دەبەن. مەکوژە پیکەوه دەتوانین کاری باش بکەین، بەلام کولونێل لەخۆبایی بوو و کوشتی. بەلام کاتێ خۆی لە قووچان گیرێ کرد کەوتە بیری قسەکەیی خەدوو و ئیتر بێ قازانج بوو و کولونیلێش هەر بەو دەردەوه چوو. کونسوولی ئینگلیز لەبارەیی خەدوو دەلی: خوداویێردی خان و ئەللاویێردی خانی بۆ هەواری ١٩ کەس لە هەلالانی لە بەرواری ٤ی گولانی ١٣٠٠ی هەتاوی پەوانەیی مەشەد کران. ئەم دوو بۆرایە حوکمی لە سێدارەدانیان بۆ دەپێنەوه.

هەمیسان کونسوولی ئینگلیز لە راپۆرتیکیدا بۆ مەشەد پاش، باس لەسەر بەسەر هاتی هەفتەیی پیش تر لە ٧ی جۆزەردانی ١٣٠٠ی کۆچی هەتاوی سەبارەت بە باس و خواستی کولونێل لەخەدوو دەلی:

باس و خواست لە خوداویێردی خان بەم زوانە تەواو دەبێت بیستوو مە کە خودا ویێردی لەباس و خواستەکانیدا گوتووێ: یەکی لە نۆکەرەکانی پەیسوتتوچار پیش لە ئاخیرین هەلاتنی خەدوو بۆ پروسسە داوای لێی کردوو تا کوو لە ناوچەکانی سنووری قووچان و شیرواندا دەست بەدات بە شۆرشەوه و کاتێ پەیسوتتوچار کەئەو کاتە نوێنەری پارلەمان بوو و بیستووێ بڕوات بۆ تاران و لە تاران بلی کە نۆکەرە کەم بە

داوای قه واموسه لسته نه و حاجی شیخ جافر^{٢١٤} کشمیری و موقبیلوسه لسته نه نار دوو ته خزمه تی خه دوو.^{٢١٥}

له راپورتی هفته ی پیش ٢ی ژوئییه ی ١٩٢١ی زاینی دانووسیویه: خوداوپردی و ئه للاوپردی دوو برای جهرده له کاتر میتری یه کی نیوه شهوی رژی ٢٨ی ژوه ندا ١٣٠٠/٤/٧ی هه تاوی تیر باران کران.

وتووێژ له گه ئ خاله جه هان بی بی بیچرانلوی ٩٥ سالان سه باره ت به خه دوو

پیش و تووێژ، واباشتره له گه ئ خاله جه هان بی بی دا ئاشنایه تییک پهیدا بکه ی ن. ناوبراو کچی موحه ممه دقولی به یگ و مندالی یه عقووب به یگه و له عه شیره تی شاملووی بیچرانلوه. زمستانی ١٣٦٨ی هه تاوی له مه شهه د گه ی شتمه خزمه تیان. له مالی به رێز خالقی کورپاندا ژنیکی ئارام و له سه ر خۆ و ژیره و زۆر ژنیکی به دینه. له گوندی قه لابه یگ ها توو ته دنیا و ئیستا ٩٥ سالانه، به لام و ئه زانی ٦٠ سالی ته مه نه. بالای به رزو ریکو پیکی هه ر نه چه ماوه ته وه، پیستی پروومه تی سه وزه و ده ست و مه چه کی درو شته و برۆکانی پر و لوو تیکی درێژی هه یه.

له هه مووی به سه رهاته کانی سنووری بریتی له عه شیره ته کانی سیوو کانلوو، بیچرانلوو، میلانلوو و جریستان و قۆشخانه ئاشنایه تی هه یه و جوانیان ده ناسی. له سه ر ده می مندالی و ده زووراندا ری ناوبراو پرسیم.

گوتی: له ته مه نی ٩ ساله ییمه وه نوێژم نه فه و تاوه. له بیرمه که هه سه نقولی ها ته داوامه وه پاش و تووێژه سه ره تاییه کان که به رپوه چوو و هه ردوولا رازی بوین. باو کم ئیزنی له من گرت و منیش ئیزنم داو گوتم ئیزنم له ده ستی ئیوه دایه.

به م شیوه ئیمه بوین به ده زووران. ئه و کاته سه ره تا ماره یان نه ده بپی و برپاری که ده درا حو کمی ماره پینی ده کرد. له کاتی زه ماوه ندا که پاش سی یا چوار سال رووی ئه دا مه لایان ده هانی بۆ ماره پین.

پرسیم: مارهی ئیوه چهند بوو؟

گوتی: ئەو دەم مارهی کچ گەدا و دەوڵەمەند ۱۰ تەمەن و بێوێژنیش ۵ تەمەن بوو. پرسیم لەسەردەمی دەزوورانباریتان بۆمان قسە بکەن.

گوتی: وەک دەزانن سەردەمی دەزوورانبازی بۆ کچ و کۆری کورد زۆر سەخت بوو. ئەگەر لە دەزوورانبازیدا کەس بیزانیابو کۆرە کە ی بگرە ئێتر دەبوو هۆی ئابروو چوونی کۆر و کچ و کۆرەش کۆتە کینکی خرابی دەخوارد.

شەوێکیان حەسەنقولی خان ویستبووی بیت بۆ دەزوورانبازی و بۆیە چوو بوو لە تەوێڵەکانی ئیمەدا خۆی شارەدبوو و چاوەڕێ بوو تا چراکانی مالهەمان بکوژێنەوه و باوک و براکانم بنوون و خۆی بگەیەنیتە من.

حەسەنقولی وایدەزانی ئێتر باوکم شەو ناڕوات سەری گاو ئەسپەکان بەلات؛ بەلام باوکم ئاخری شەو بەچراوۆشییکەوه پرووی کردە تەوێڵە تا سەر مەرۆمالەکان بەلات و حەسەنقولی خان بەبیینی باوکم لە ناو ئاخوڕە کەدا خۆی ڕاکێشا بوو و بەلام باوکم بینی بووی و حەسەنقولی خان خێرا دەر باز بوو بوو.

باوکم هاوێ مالهەو و هاوکات غەرقی کەنین بوو و گوتی:

حەسەن قولی خان هاوێ مانگاگە ی بباتەوه و ئەم داستانە بلالو بوو و بەیانی هەرکەس بەحەسەنقولی دەگەشت دەیگوت مانگا کەت هێنایەوه.... پاشان داوام کرد سەبارەت بە زانیارییەکانی لەبارە ی خەدوو بۆم بدوێ. گوتی: مێردە کەم لەو سوارانە ی بوو کە چوو بوو مەیدانی شەری خەدوو. خەدوو خەلکی توکوور بوو و بڕایەکی بوو بە ناوی قلیچ. قلیچ بە درەختێک تەفەنگێکی دروست کردبوو کە جەرەگەری دەکرد و زۆر تر لە نزیکی گوندی لووجەلی تە کەمەرائی شیرواندا خەریکی ئەم کارە بوو و هەرچێکی دەدزی لەو نەزدیکانەدا دەشاردەوه و پاش ماوێهە ک ڕازە کە ی بەرمەلا بوو. لە ڕۆژێکی بەهاریدا، ژنە لووجەییەکان بۆ کۆکردنەوه ی سەوزی و گیا دەچنە دەر و هەراوێ کان. ژنێک لە دوور مە دوو کەلێک دەبینی و پرووی تی دەکات و دەبینی کە لە ناو کەلە کینکی بچوو کەوه دوو کەل دیتە دەر مەوه. ئەو ژنەش دەر واته پێشەوه و دەچیتە ناو کەلە کەوه و دەبینی کە لەسەر

وه جاخه که وه پلاویان لی ناوه و که سیش له وی نیه. و پلاوه که داده گری و تیروپر ده خوات و چاوی به زیږ و نوقریه کی زور ده که وی و پاره و پارچهش ده بینی. پاره و پارچه که هه لده گری و ده پوات و ده پواته وه بو لووجهی و پاش چند پوژ پارچه که ده دوورینی و ده پواته ناو دی. هاوکات حه دیده رخانه بیچرانلوو له لووجهی ده بی. قلیچیش به شوین شته دزراوه کانداه گهرا و به شوین دزه کهیدا ویل بوو. پوژیکیان قلیچ چوو بو لای حه دیده رخانه بیچرانلوو و چاوی به ئه و ژنه ده که وی که پارچه که ی کردبووه جلو بهرگ و پاره که ده ناسیته وه و بانگ ده کا: دزه که م ئه و ژنه یه بیگرن.

حه دیده رخان ئاکاره که ی لی ده پرس و هه مووشتی پروون ده بیته وه و هه مووشتی له و ژنه وهرده گرنه وه و دهیده نه وه به قلیچ. توپه پارچه یه ک به دیاری خه لات کرد به حه دیده رخان.

ئهم داستانه خیرا دهنگی دایه وه و ده ولت زانی، جندرمه له شیروانه وه هاتن و قلیجیان که له بچه کرد و بردیان.

له شیرواندا به ههر شیوه یه ک بوو قلیجیان له ژیر ئه شکه نه جدها کوشت. حسین قولی خانیکی خه لکی شووره کی شیروان راپوړتی قلیجی دابوو که دواپی به دهستی خه دوو کوژرا.

میحراب به یگ بیچرانلوو پاش ئه وه ی خه دوو گیلانه کی به جی هیشت به سه د سواره ی بیچرانلوو روانه ی ئه وی بوو. له و سه رده مه دا به م سواره چه کدارانه ده یانگوت قهره نوکهر که مووچه یان وهرده گرت و نوکهره کان مووچه گیر نه بوون. هه شت قهره نوکهر خه لکی گوندی ئیمه بوون و له بورجه کانی خه دوودا ده مانه وه و ماوه ی ٥٠ پوژ له وی بوون.

له وی بوو که حه سه نفولی خان میږدم ١٦ قه بزه چه کی دوزیه وه که خه دوو وه ک غه نیمه ت له ده ولته ی وهرگرتبوو. ئهم چه کانه دواپی درانه وه دهستی ژاندامری شیروان. چه ک وته قه مهنی له پښه ی سنوره کانی جریستان و بیچرانلوو له لایهن یه کیه تی سوڅیه ته وه په واننه ی خه دوو ده کرا و ده گه یشته دهستی میسرخانه بیچرانلوو.

ژنێکی خەدوو لە کۆنەقووچاندا خۆی کوشت. خۆی خستە ژێر چەرخێ گاری.
خەدوو تەنیا کچیکی لێ بەجێ ما، لەو کاتەدا ئەم شیعرە وێردی سەرزاری خەلکی
بوو:

گیلا ئەهه کێ وه دار گـویـزه
گوله ده که وه ویهـزه ویهـزه
ژه خـودی مایـکه وه قیهـزه

یان لە شیعرێکی فارسیدا دەیانگوت:

سەبار گوفتم پلو نخور خودا ویردی
سـهـردار
به دور بجنورد تاو نخور خودا ویردی
سـهـردار^{۲۱۶}

لێرەدا وتەکانی خالەجەهان بێ بێ سەبارەت بەخەدوو دوایی هات. سەبارەت
بەسەرھاتەکانی تریش قسەی کرد کە لە شوپینی خۆی دا ئاماژەی پێی دەدەین.
پاشان لە حالەتی نوێژدا بە سفارشی خۆی وێنەیەکی لێ ھەلگیرا.

وتووێژێک لە گەڵ خاتوو سیفرگۆل تووپکانلوو سەبارەت بە سەردار خەدوو

جگە لە خالەجەهان بێ بێ، سیوگەلی ئامۆزایان کچی عەلی موحمەد خانی
کۆری فەرھان خانی ئێلبەیی تووپکانلووش سەبارەت بە خەدوو برێ زانیاری نایە
بەر دەستمان.

باوک و باوەگەورە سیو لەم شەڕی خەدوودا بەشدار بوون. سیوگۆل ژنی
ئەفراسیای ئاموزای بوو و ژنێکی زۆر بە توانا و لە ھونەرماندە بە نوابانگەکانی گۆرەوی،
پلاس، جاجیم، قالی بافی بوو کە مالاھەکی خۆی بە ھونەرمانە ئاراستە کردبوو.

۲۱۶- دەولەتابادی لەکتیپی کەلیدەر کەسەبارەت بە گۆل موحمەد کەلمیشی باس دەکات ئەم
شیعرە هیناوە لەبەرگی ھەوتەم دا سەبارەت بە کەلمیشی باس دەکەین.

پاش وتووێژ له گه‌ل ئەم ژنه‌ پیاو سه‌رئه‌فراز ده‌بی، به‌ بۆنه‌ی ئەوه‌ی که ده‌بینی له‌ ناو کورددا ژنیک‌ی ئاوه‌ها به‌ غیره‌ت هه‌لده‌که‌وێ. کورد وته‌نی: «ژمه‌سه‌ری نینکان زی‌ده‌پژئی»

ئهم وتووێژه‌ زانیاریکی باشی له‌ مه‌ر میژووی سه‌د ساله‌ی خوراسانی باشوور به‌ ده‌ستمانه‌وه‌ دا. هه‌روه‌ک خاله‌جه‌هان زانیاریکی پوختی له‌ میژووی خوراسانی باکووره‌وه‌ نایه‌ به‌ر ده‌ستمان.

ناو براو له‌ باره‌ی خه‌دوو گوته‌ی: باوه‌گه‌وره‌م فه‌ره‌اد خان له‌گه‌ل ڕووسیه‌کان و کومونیسته‌کاندا زۆر دوژمنایه‌تیکی قوولی هه‌بوو و به‌و خاتره‌ چووه‌ شه‌ری دژ به‌ خه‌دوو.

به‌لام وه‌ک ده‌زانن پاش ٦ مانگ کاته‌ی که‌شه‌ری کوردان و کولونیل موحه‌مه‌ده‌ ته‌قی‌خان داگیرسا له‌قووچاندا ئه‌و به‌شداری نه‌کرد.

فه‌ره‌ادخان هاوڕێ ٧٠سواره‌وه‌ که‌ زۆربه‌یان پیاوی شه‌ه‌رانخیز و بی‌وینه‌ بوون ڕووی کرده‌ قووچان و پاشان چوو بۆ شیروان. له‌ ناوڕێ دا هه‌لۆییک له‌ ڕووی سه‌ریانه‌وه‌ فڕی. فه‌ره‌اد خان گوته‌ی به‌ عه‌لی موحه‌مه‌د خانی کورێ: ئەگه‌ر ئەم هه‌لۆیه‌ پێکی له‌شه‌ری خه‌دوودا سه‌رده‌که‌وین. فه‌ره‌اد خان ده‌سته‌وسان هه‌لۆی پێکا و ئه‌وه‌ بوو به‌ هه‌والی خو‌ش بۆ سه‌رکه‌وتنیان. فه‌ره‌اد خان کاته‌ی گلیانی گه‌مارۆدا په‌یامی نارد سه‌ر خه‌دوو پێی گوته‌ من ده‌زانم خه‌دوو تۆ له‌م شه‌ره‌دا سه‌رناکه‌وی و باش وایه‌ به‌ر له‌ کوژرانی سه‌ربازانت زوو خو‌ت ده‌رباز که‌ی به‌ره‌وسو‌قیه‌ت.

به‌لام خه‌دوو پیاویکی وه‌ها نه‌بوو که‌ خیراخۆی ده‌رباز بکات و پیاوانه‌ شه‌ری کرد و تا پای سێداره‌ش ڕو‌یشت.

باوکم فه‌ره‌ادخان ده‌یگوت: پاش کوژرانی خه‌دوو هه‌فت خه‌روار قه‌ن و ٢٠٠کیلۆ ڕۆن و پا‌ره‌ وچه‌ک و هه‌ما‌ری پ‌ر له‌ فیشه‌ک لی به‌ جی ما که‌ قه‌وام له‌گه‌ل خو‌ی برديه‌ مه‌شه‌هد.

قه‌وام له‌و شه‌ره‌دا شمشیریک‌ی زی‌پ‌ری به‌ هۆی ئازایه‌تی فه‌ره‌ادخانه‌وه‌ وه‌ک

خه لاتنی پێی دا که پاش مهرگی کهوته دهستی ئەسه دوللاخانی مامهم و دوایی ون بوو. ههروهها کاتی فههاد خانی بابم، غولامعه لی لوری کوشت، قهوام خه نجه ریکی زیری پێی خه لات کرد.

فههاد خانی بابم ده یگوت: کاتی کولوونیل خه دووی مه حکووم کرد به مهرگ پێی گوت هه ره ئەمشهوت به دنیاوه ماوه هه رچی وه سیهت هه یه بیلی. خه دوو گۆتی من هه یج وه سیهتیکم نیه و ته نیا قسه یه کم هه یه بۆت و ئەوهش به هۆی زیندوو بوونی خۆمه وه نایلیم و له لاوی و بی ئەزموونیت ئەلیم. من ده مه وی بلیم تۆ من مه کوژه و له ئەزموونه کانی من که لک وهر گره و ئەم ئاکاره ی که خانه کورده کان به سه رمندا هه نایان به سه ر تۆشدا ده یه یین. کولونیل که نیکی کرد و گۆتی من پیداویستیکم به یارمه تی تۆ نیه. پاشان فه رمانی دا خه دوویان برد و له پشتی کیوی به ردینه وه له گه ل ئەللاوێردی برای دا تیر به رانیان کرد. پاش چهند مانگ کولوونیل له قووچان کهوته ناو گه مارۆی خانه کورده کان و کهوته وه بیرى وته که ی خه دوو و به لام ئیتر دیڕ بوو.

مال و دارایی خه دووسه ردار

له پا که تی که دا مال و دارایی خه دوو هاوړی وهره قه یه ک شکایه تی خه لکی ئوردووغانی ئیسفه راین نووسه رابوو و دۆزرایه وه که خوالیخۆش بوو موزه فه روسه لته نه ی ره وشه نی به خه تی خۆی له سه ر پا که ته که وه نووسی بووی: به لگه یه و پشتی پا که ته کهش به خه تی خوالیخۆش بوو حوسین هۆزه بر دیوانه وه به خه تی جوانی خۆی له ژیر دیڕی موزه فه روسه لته نه ی نایولحکوومه دا نووسی بووی و نارد بووی. ئەمهش ده قی به لگه که:

له گلیاندا: زه یوینیک له نزدیکی دی دا که له کور دیدا پێی ده گو ترێ مه فه ته و نووسه ریش هه روائی نووسی وه وهرگ دا جفتی ملک و ته خته یه ک باخی ترێ. له ره مه مقاندا که یه کی له گونده کانی شیروانه عماره تی که وه ته خته باخی ترێ و سی هه زار ویتجه و له پیرشه هیدی شیروانی شدا چوار ته خته باخی ترێ و ئرای ملک له زیار مه ئەفغان ئاوا ی شیروان، جووتی ملک و دوو ته خته باخی میو و دوو ته خته ویتجه.

له ته کمه ران که هه راویکی گه وره ی شیروانه پینج جووت ملکی دهیمی و هه روه ها مافی ۷ شه و ورژ که لک وهر گرتن له ئاوی گوندی بیک هه یه.

ئهمه سه رجه می مال و دارایی خه دوو خان بوو.

خوالیخۆش بوو موحه ممه د ئیبراهیم خانی رهوشه نیموزه فهروسه لته نه ی حاکمی قووچان و سه رۆکی عه شیره تی زافه رانلوو و به خه تی خۆی له سووچیکی ئهم حه سیبه دا نووسیویه:

له گلیاندا زه وینیک به بایه خی سه د تمهن له ورگدا جووتی ملک و باخ به بایه خی هه زار تمهن.

له زه رموغان چوار ته خته باخ و سی ته خته وینجه و عه ماره تیک و ته خته باخیک و عه ماره تیکی تازه و ته خته وینجه یه ک بایی ۵۰۰ تمهن و دوو ته خته ی داگیر کراو له حاجی عه زیز و ته خته باخیکی حه واله کراو بایی ۵۰۰ تمهن، سی ته خته باخ و دوو ته خته وینجه ی سپیدال زار و زه وینی عه ماره تی خه دوو بایی ۷۰۰ تمهن و ته خته باخیک له پیرشه هید بایی ۱۲۰ تمهن. له زیاره ت ته خته باخیک بایی ۳ هه زار تمهن. له ته کمه ران ۵ جووت وینجه و نۆ ته خته باخی لونگ بایی ۵۰۰ تمهن داگیر کراوه. ^{۲۱۷}

مال و دارایی ئه للاویردی برای خه دوو خانی سه ردار

ئهم به لگه یه له ناو به لگه کانی خوالیخۆش بوو موزه فهروسه لته نه ی رهوشه نی دۆزرایه وه. ژنه که ی ئه للاویردی خه لکی قه لاشوور بوو و ئهم به لگه یه که مۆری ئه للاویردی خانی پێوه یه و سالی ۱۳۳۷ واتا سی سال پینش کوژرانیان ئاماده کراوه و دواپی بۆ خوالیخۆش بوو موزه فهروسه لته نه ی حاکمی ئهو ده می قووچان نیردراوه و به م رافه ی ژیره وه یه:

چارشه ویکی ئاوریشمی و کویتیکی ئه تله سی ژنانه و نیمه تۆپی پارچه ی

۲۱۷- ئهم به لگانه له ناو به لگه ئارشیفیه کانی موحه ممه د ئیبراهیم خانی رهوشه نی موزه فهروسه لته نه دایه و باش وایه کچه که ی خه دوو له م به لگانه که لک وهر گرتی بۆ وهر گرتنه وه ی میراته که ی خۆی.

ئەلاجه(؟)قەوارەيەك ئەتلەسى سەوز و سفرەيەكی شین و جووتی تور کبەنی ئەتلەسی و مەجومەيەكی ئەتلەسی و جووتی پروومەجومەيە ئاوریشمی گۆلداری سپی، قەوارەيەك پرووپووشی ئاوریشمی و شالیکی سووری پیاوانە، کراسیکی ئەتلەسی سپی، قەوارەيەك ئەتلەسی سپی و زەرد و چارشەویکی شەوانەي ساف و جووتی نیزامی تەنگ و پینج دانە دەستمالی ئاوریشمی پیاوانە و بیست دانە کراسی سوور، قەوارەيەكی سپی شوالی ژانەي کوردی و کراسیک، جووتی گۆرەوی ئاوریشمی سپی و کراسیکی سوور و زۆر شتی دیکە لەهەر دووپات کراوەتەو. (مۆری ئەللاوێردی سەردار)

هەر وەها لە پشتی بەلگەکەو نووسراو: ئاوریشم دوومەن، لیفی چیت ۱۰ دانە، جوالەي ئاش ۳ دانە. ۱۰۰ تەمەن پارە و چوار دانە سینەبەند و... کە هەمووی لەگەڵ مال و داراییەكی خەدوودا لە مالی نەنەخانم دایە

سیاهاي چەكی نێكە رەگانی ئەللاوێردی سەردار

بابا موحمەمەد، چەكی پرووسی، موزر پرووسی قاسم، چەكی عوسمانلو و فیشەك ۴۵ دانە. نەسروللا چەك سی تیخ و شەست و سی دانە فیشەك، مەرساقولی چەكی پرووسی و ۱۵۰ دانە گۆللە، حەسەن بوزئابادی تەفەنگی پرووسی ۱۰۰ دانە گۆللە. موئینی عەلی چەكی ئالمانی و ۳۵ دانە گۆللە. غولامرەزا چەكی سی تیخ و ۳۵ دانە گۆللە. عەلی موحمەمەد چەكی پرووسی ۱۱۰ دانە گۆللە. سەید حوسین، چەكی پرووسی و ۳۲ دانە گۆللە. باواقولی چەكی پرووسی و ۵۰ دانە گۆللە. ئادینە موحمەمەد چەكی عوسمانی و ۵۰ دانە گۆللە.

لە پشتی ئەم وەرەقەشەو سەید جەلال ناویك مۆری لەسەری کردوو و نووسیویە زۆر ئاشکرایە کە چەكیکی سی تیر تاییبەت بە ئەللاوێردی سەردار و ۱۱ دانە تیر لە لای من (سەي جەلال) وەيە و هەر کاتی بیانەوی دەیدەمەو. (لەبەر واری ۱۵ ی زیقەعدەي ۱۳۳۷ جەلال حسین)

ناره زايي دهربريني خه لکي نوردووغان له موچه ممد سادق به يگ مونشي خه دوو سهردار له لاي موزه فروسه لته نه وه

ئهم شکايه تنامه يه موروواژو نه کراوه، ته نيا له ئاکاميدا هاتووه:

باسي موچه ممد کازم: ههروهک گوتمان خواليخوش بوو موزه فروسه لته نه له سهر پاکه ته که وه نووسيويه: سه باره ت به خه دوو جورم و جه نايه ته کاني ههرشکايه تي گه يشتوته دهستمان راسته.

بين به فيدات: باسي ئيمه که چه ندکس دانيشتووي نوردوخانين ئه وه يه که موچه ممد سادق به يک و خه دوو غه دري زورمان لي ده کهن و چند سهرمه رومالمانيان دزيوه و له به يگ موچه ممد ديش ١٥٠ تمهن وهرگيردراوه و سادق خان له فزيوللا سه دتمهن و له که ره لايي ئه کبر و کوره کاني ئيسحاق ٧٠ تمهن و له کازمي نووسه ري ئهم شکايه تنامه ش ١٢ تمهن. له عه لي چراق ١٢ تمهن و کاوپرک له جه هانگير و مه پيکي به راتي کوري ئيسحاق و مه پيکي مه لاموچه ممد باقر و دانه ي که ره لايي ئه کبر و دانه ي منداله کاني فزيوللايان بردووه و کوره که ي سه لمانيشيان دايه بهرگولله. هيوادارين بگهن به فريامانه وه.

ئهم به لگه يه بهرواري له سهر دانه دراوه و هوژه بهرولمه ليک له پشته که يه وه نووسيويه ٥١ سه فه ري ١٣٤٢ اي کوچي به لام له بهر ئه وه ي له سهر وه نووسراوه چوار سالي پيشوو، وادياري ده دات که سالي ١٣٤٢ اي کوچي بهرانبهر به ١٣٠١ اي هه تاوي ئه و کاته ي موچه ممد ئيبراهيم خاني رهوشه ني حاکمي قووچان بوو و هوژه برولمه ليک ئهم شکايه ته ي ناوه ته ناو پاکه تيک و موري کردبي و دابيتي به دهستي موزه فروسه لته نه وه که موچه ممد سادق به يگي مونشي چي به سهر خه لکي نوردووغان دا دهرهانيوه و ئهمه ده ي ده چيته وه سالي ١٢٩٨ اي هه تاوي.

وشکه سالی سالی ۱۳۳۶ی کۆچی و باروئوخی سه‌رده‌می خه‌دوو

له‌به‌لگه‌نامه‌کانی بجنوورد دا

بجنوورد و گونده‌کانی مه‌کۆی ئه‌وین و فهره‌هنگ و کولتوو‌بووه و زۆر په‌رتووک و کتیب سه‌باره‌ت به‌م خه‌لک و ده‌قه‌ره نووسراوه. هه‌قالی خۆشه‌ویستم به‌پێژ عه‌لی په‌حمه‌تی قوردانلوو که له‌به‌رگه‌کانی تر دا ناویمان هانی. زۆر نووسراوه‌ی کۆ کردۆته‌وه و زۆر شتمان بۆ ده‌رده‌خه‌ن که له‌و باسانه‌ی وه‌ک سیحر و فال گرته‌وه و پێداهه‌لگرتن و شیعی فارسی و کوردی و تورکی و رافه‌ی ژیا‌نی خه‌دووی تیی‌دا نووسراوه و به‌تایبه‌ت له‌ویدا له‌سه‌ر ئه‌م باب‌ه‌تانه‌ی خواره‌وه، باس کراوه.

۱- کۆژرانی نادرشای ئه‌فشار له‌ قووجان و له‌ سالی ۱۱۶۰.

۲- کۆچی دوا‌یی ئا‌غا موحه‌ممه‌د خان قاجار ۱۲۱۱.

۳- هاتنی ئیسماعیل ته‌لایی ۱۲۳۹ پێم وایه مه‌به‌ست ئیسماعیل خانی قاجار که‌چوو شه‌ری دژی په‌زاقولی خانی ئیلخانی زافه‌رانلوو. بی‌ت

۴- کۆچی دوا‌یی په‌زاقولی خان ئیلخانی زافه‌رانلوو ۱۲۴۸.

۵- کۆچی دوا‌یی جه‌غه‌ر قولی خانی ئیلخانی شادلوو ۱۲۷۴.

۶- وێران‌بوونی بجنوورد به‌ ده‌ستی ئه‌میری ما‌کۆیی ۱۲۶۴.

۷- وشکه سالی مه‌نێ چواره‌زار سالی ۱۲۸۸ هه‌ر له‌م ساله‌دایه که‌جه‌غه‌رقولی خانی شاعیر ومونا‌جانه‌می به‌رزی نووسی و له‌و ساله‌دا زۆربه‌ی خه‌لکی خوراسان له‌ناو‌چوون.

۸- گرته‌وه‌ی ولاتانی ئێران به‌ تایبه‌ت مه‌هین به‌ ده‌ستی کوردان

له‌تور که‌مه‌نه‌کان ۱۲۸۹.

۹- حکومه‌تی یار موحه‌ممه‌د خانی ئیلخانی شادلوو ۱۲۸۹.

۱۰- هاتنی ناسره‌دین شا له‌سه‌رده‌می حه‌یده‌ر قولی خانی ئیلخانی ۱۲۸۴.

۱۱- هاتنی ناسره‌دین شا بۆ جاری دوو هه‌م له‌سه‌رده‌می یار موحه‌ممه‌د خان

- ۱۲- دەست بەسەر گرتنى پرووسىيە لەسەر گوگ تەپە ۱۲۹۸ لە باکوورى بجنووردا
کە ئیستا سەر بە کۆمارى تورکەمەنستانە.
  - ۱۳- بوومەلەرزەى کۆنى قووچان ۱۳۱۱ و ۱۳۱۲.
  - ۱۴- کوزرانى پەمەزان خان و میرزا نەجەققولى ۱۳۱۲.
  - ۱۵- کۆچى دوايى ناسرەدین شا ۱۳۱۳.
  - ۱۶- گیر کردنى سلیمان خان بە دەستى باوکىيەو یارموحەممەدخان ۱۳۱۴.
  - ۱۷- کۆچى دوايى ئەمیر موحمەممەد خان ۱۳۱۶.
  - ۱۸- ناخۆشى وەبا کە بوو بە ھۆى کۆچى دوايى خوالیخۆش بوو سەید
موحمەممەد پەزاشەو ۱۳۱۰.
  - ۱۹- ھیرشى کولە بو بجنوورد سالى ۱۳۲۱ و ۱۳۲۲.
  - ۲۰- ھاتنى لافاوى ويرانکەرى بجنوورد سالى ۱۳۱۹.
  - ۲۱- ويران بوونى ئەتەک لە سنوورى بجنوورد و تورکستاندا ۱۲۹۸.
  - ۲۲- ھیرشى ناخۆشى تاعوونە ۱۳۰۹.
  - ۲۳- ھاتنە دنیای موزەفەرەدین شا ۱۲۶۹.
  - ۲۴- بە دنیا ھاتنى زیلوسولتانى کورى ناسرەدین شا ۱۲۶۶.
  - ۲۵- سالى ھیرشى تاعوونەى دووھەم ۱۳۲۰.
  - ۲۶- تاج بەسەرنانى موزەفەرەدین شا ۱۳۱۴.
  - ۲۷- تاج بەسەرنانى موحمەممەد عەلیشا ۱۳۲۴.
  - ۲۸- شەرى نیوان دەولەت و نەتەو ۱۳۲۴.
  - ۲۹- کۆچى دوايى یارموحەممەدخان ۱۱ شەوالى ۱۳۲۱.
  - ۳۰- شەرى نیوان ئەلمەنیا و پرووسىيە ۱۳۰۲ شەرى جیھانى یەكەم.
  - ۳۱- پرووسىيە گومەزى ئیمام پەزا دەداتە بەر تۆپ ۱۳۳۰.
  - ۳۲- سالى کەگەنم کیلۆى بايى ۲۱۵ پيال بوو.
- ئەو سالە ھەرنەباران و نە بەفرنەبارى و مەلاعەلى کە دەرسى بە مندانان
دەگوت مووچەى پىنى نەدرا و پاش ۸ مانگ مندانەکانى بەجى ھىشت و زۆربەى

کەسان لەبرسیهتیدا مردن و مەرۆمالات مردار بوونەوه خەلکی ناوچه کانی سەبزەوار، نەیشابور لە ڕینگەیی بیرجەند و کەلاتی نادری و دەرەگەز و نزیدیکی قووچان و شیروان و جوهینهوه هاتنە نزیدیکی مانە و سەلقان و بجنوورد چون ئەم ناوچانە دەوله مەندتر بوو.

و پاش نەورۆزی ئەو سالە خەلکی برسی دەستیان کرد بە گیا و سەوزە خواردن کە بوو بە هۆی ئەوهی تووشی ناخۆشیە کانی وەبا و تاعوون ببن. زۆر کەس لەسەر دارتووه کان دادە کەوتن و دەمردن. [دەچوان تووی کال بخۆن] لەم سالەدا عەبدورڕەزاخان شوجاعوددەوله بۆ ڕزگار کردنی خەلک لەبرسیهتی لە قووچاندا نانەواخانەیی دایر کردووه.^{۲۱۸}

گەنم مەنئ ۱۲قران. جۆمەنئ ۸قران. باری ۸اتمەن.

ئەرزەن ۲اتمەن. ڕۆنی زەرد ۵اتمەن.

برنج ۲اتمەن. ڕۆنی خاشخاش ۱۲قران.

کونجی تمەنئ. ڕۆنی خاشخاش ۱۲قران.

ماش ۶قران. لۆکە تمەنئ.

لوبیا ۶قران.

ناوبانگ دەرکردنی خەدوو سەردار

حکومەتی ڕووس هەمووشتی وەک تەلیفۆن و قوورخانەیی داوێتە خەدوو. ئەویش لە گلیان، قەلایەکی گەورەیی دروست کرد بەمەنارەیی زۆر بەرزەوه و هەمیشەش پانسەد کارگەر لەبەر دەستی دا کاریان دەکرد. ویستی لەسەردەمی ئەحمەد شای قاجار دژ بە دەسەلاتی ئێران بوو، دەسەلاتدارانی قووچانیش نەیانتوانی نەیارمەتی بدەن و نەبەرنگاری ببەن و بۆیە ڕاپۆرتیان دایە دەولهتی ئێران و دەولهتیش خێرا قەواموسەلتەنەیی نارد بۆ سەرکوت کردنی و ئەویش هاوڕێی خانەکانی

بجنوورد و شیروان گه مارۆی گلیانیان دا و خوداوپردی یه ک مانگ له و گه مارۆدا بوو. به لام ههمیسان نه یانتوانی کاریکی باش بکهن و سه ربازه کانی حکوومهت هیرشیان کرد. بهو هیوایه ی بتوانن شابورج داگیر بکهن. له م لاشه وه خه دوو توپی لییان به ست و زۆربه یانی له ناو برد. سهرداری بجنووردی که ئه م ئاکاره ی بینی خه دووی هان دا تا گلیان چۆل بکات و پروو بکاته پرووسیه و خه دووش ئه و شوینه ی به جی هیشت و چووو پرووسیه و دهوله تیشی به یارمه تی سهردار بجنووردی دهستی گرت به سهر مال و مندال و ژینیدا.

ده نگدانه وه ی شۆرشێ خه دوو له گۆفاری کوردی هاوکاری تورکیه

له گۆفاری کوردی زمانی هاوکاری ژماره ۱۹۹۰/۸/۲ ی زایینی که له کوردستانی تورکیه دا ده رده چوو، به پێژ که مال مه زههر له نووسراوه یه کدا سه بارهت به باسی خه دوو سهردار له خوراسان دانووسیویه:

شۆرشه که ی خه دوو له لایه ن خانه کورده کانی خوراسان که نوینه ری ئینگلیز و قهوام بوون سه رکوت کرا.

که مال مه زههر ئامازه ی به ئه وه نه داوه که له چ سهر چاوه یه ک که لکی وه رگرتووو نووسراوه یه کی باشه با به لام زۆربه ی ناوه کان به هه له نووسراوه له جیاتی خوداوپردی خه دوو خان و پردی نووسراوه تاج موحه ممه د خان بادالانو و موحه ممه د ئیبراهیم خان رهوشه نی به یه ک که س داناو و سهردار موعه زهزی بنجۆردی به سهردار موعه زم خان نارده بات و به وه لیخان قه رامانلووی گوتوو وه لی خانی کرمانلی و به حسین خانی ئووغازی گوتوو مه میز باجگیری و به که ریم خانی رهشوانلووی گوتوو که ریم به یگ و به قه لای گلیانی گوتوو گلین به تایبهت سه بارهت به سهیده ورته زا و سهید حهیده ر به ره پری نووسیوه که ناو براوان هاوړی قهوام دژ به خه دوو شهریان کردوو. و سالی ۱۹۲۰ گلیان گه مارۆ دراوه.

ئه م نووسراوه یه له لایه ن به پێژ پیکار ئه حمه د له کوردانی بارزانی و بهرپرسی گۆفاری پێشهنگ گه یشته دهستم.

منیش نووسراوهیه کم نارد تا له گوڤاری هاوکارییدا چاپ بکری به لام به هۆی
هیرشی عیراق بۆ سهر کوردان نازانم ئەم نووسراوه چاپ کرایان نه.
سه بارهت به شۆرشی خه دوو له گوڤاره کانی کاریگه ری و کومۆنیستی ئەو
سه رده مدا چاپ بوو که به داخه وه هیچیان نه گه یشتوونه ته دهستم.

بارودۆخی کوردانی قه راجلوو پاش مردنی نادرشای ئە فشار

عه ره ب ده لێ: الامور مرهونه باوقاتها

فارس ده لێ: نه ههنگ له ده ریا گه وره ده بی

کورد ده لێ: فلانی ئاف ناوینی ئازنی که ئاو ناوینه ئازنی که ئەم سی و تهیه
ناوه رۆکه که ی ئامژه به و ده که ن که کات و شوینی په روه رده کردنی که سایه تیه
قاره مانه نه ته وه ییه کان له سهر خودی که سایه تیه که یان کاریگه ری زۆری هه بوو.
راسته که کوردان قاره مانی له ناو خویتیاندا یه به لام ده بی ئەم هیزو هه لمه تانه ی
ئه وان په روه رده کری.

له سه رده می نادرشای هه وشاردا کورده کانی قه راجورلوو زۆتر له هه ر
عه شیره تیکی تر توانیان خو بنوین به لام عه شیره تی شادلوو به هۆی که لک
وه رگرتن له ئە لکول و شه رابه وه ناو و نیشانی خۆیان له ده ست دا.

پاش مردنی نادرشای ئە فشار به تایبته له سه رده می ده سه لاتی شاروخ له
مه شه دا و ده ولی خانی شادلوو له بنجۆرد ئەم بارودۆخه به شیوه ی گبشتی گۆرا،
واتا عه شیره تی قه راجورلوو له بیر چوونه وه و عه شیره تی شادلوو ناو و ناوبانگی
ده رکرد و ناوه ندی ده سه لاته که شیان بوو به بنجۆرد، به تایبته پاش شه ری
ره زاقولیکانی ئیلخانی و عه باس میرزای نایبوسه لته نه له قووچاندا گه لی کورد له
خوراسان بوو به دوو ئیلخانی شادلوو و زافه رانلوو و هاوکات شادلوو هه میسان ناو و
نیشانی خۆی په یدا کرد عه شیره تی قه راجورلوو له بنه ماوه سهر به عه شیره تی
زافه رانلوویه و دانیشتووی رۆژ ئاوا ی بنجۆردن و پاشان بوون به ژیر ده سه ته ی
عه شیره تی شادلوو، پاش ژن و ژنخوازی ئەم دوو عه شیره ته له یه کتر هه ر دوو

عهشيره ته كه بوون به يه كى، هه تا سه رده مى سهر دار موعه زه زى ئيلخانى شادلوو و پاش خهرمانانى ١٣٢٠ و له سه رده مى ئه رده شير خانى شادلوو، بارودوخ ههر بهم شيوه بوو، به لام دوايى به هاتنه وهى خانله رخانه قه راجلوو ئيلخانى شادلوو بو ناوهرؤكى سياست بهرپرز خانله رخان كه سه باره ت به جوغرافيا و ميژوو و كولتوورى شارى بنجورد و تور كمان سه حرا زورى ده زانى و زانيارى كى زورى هه بوو و چوار خوليشى نوينه رى خه لكى بنجورد بوو له پارله مانى نه ته وه بى ئيراندا و داوام كرد له بهرپريان تا سه باره ت به كه م هيژ بوونى عهشيره تى قه راجورلووى پاش نادردا بؤمان باس بكات و ناوبراويش گوتهى: پاشماوهى كورده كانى قه راجورلوو له رؤژ هه لاتى ده رياچهى واندان و تاقمى كى تريان له ئازمه ربايجان و له باشوورى ئه ره سه وهل كه له شوئينكى ديكه دا باسى ده كه ين.

بهرپرز قه راجورلوو سه باره ت به عهشيره ته كهى خؤى نووسيوويه تى:
 په سمم^{٢١٩} گيان! وه ك خؤتان باشترى ده زانن، كورده كانى قه راجورلوو پاش چهند سال شه رپيكدان له ناو هيژو سوپاى نادردا پاش مهرگى نادر له س ياسه ت دوورخرانه وه و ئه وانيش كه له شه رماندوو بوو بوون ده بى به وراستيه ش دادان بنرى كه زور ك. هشيرى ئه م عهشيره ته له شه ره جوراجوره كاندا كوژراون.

ههر چهنده ئيستا ناوه ندى ئه م عهشيره يه له رؤژ ئاواى بنجورد دايه به لام زور به شيان له ده ره گه ز و خوارو وهرامين وده ماوه ندا ده زين زووتريش له كاتى كوچ كردنيان بو خوراسان تاقمى ك له كورده كان له ده ماوه ند مانه وه كه به گاوستيانلوو ناو بانگيان ده ر كرد، واتا ئه وانهى واگاكانيان ماندوو بوون به لام نادرشاش تاقمى كى له سه ر بازانى قه راجورلووى دووباره بو وهرامين دوورخسته وه و ئيستا له وى ده زين و ده وريكى گرینگ ده گيرن و مووسا كوردى قه راجورلوو له م باره وه كتيبيكى نووسيوه و هاوكات دهسته يه كيان له ئيسفه رانيدا مانه وه كه مه سه وود خان سه ره رشتيانى ده كرد. به لام ههروه ك گوتمان، زوربهى قه راجورلووه كان له رؤژ ئاواى بنجورد و له

سملقان و شوغاندا مانهوه و گوندی کهرک^{۲۲۰} بوو بهمه کۆی ئەم عەشیرهیه و هاوکات بۆ شوغان و کیوی ئالاداغ لە هاتوچوودا بوون.

ورده ورده وازیان لە چادرنشینی هین و دەستیان دا کاری فەلابی و کشت و کالهوه. و ناوبروان دووریان گرت لە شەڕەناوه خۆبیه کانهوه، بهلام پاش مردنی نادرشای^{۲۲۱} ئەفشار و جیگره کانی شەڕوپیکدادانه کان لە نیوان عەشیره ته کاندای گەیشته ئەوپەری خۆی و ئەرتەشی ئێرانیش که هەر ئەو ئیل و عەشایرانه بوون به تهواوی شیوا و هیچ کەس گوێبیستی قسە ی سەرۆکی عەشیره ته کان نەدەبوو و تورکمانه کان به هه‌مه‌ چه‌شنه‌ هێرشیان دەهینا و خەریکی جەرده‌گەری بوون.

تەنیا جیگه‌ی ئومێدوهیوا ئەوه‌ی بوو که تاقمیک لە داروده‌سته‌ی عەشیره‌تی شادلوو هه‌ستانه‌وه و عەشیره‌ته‌ پرژوبلاوه‌ کانیان کۆ کرده‌وه و هاوکات له‌گەڵ بنه‌ماله‌ی نادریش دا نیوانیکی وه‌هایان نه‌بوو له‌سه‌رده‌می ئاغا موحه‌ممەد خانی قاجاردا که هێرشی کرده‌ مه‌شه‌هد و ئیبراهیم خانی شادلوو که سەرۆکایه‌تی عەشیره‌ته‌ کانی بنجۆردی وه‌ ئەستۆ بوو، بوو به‌ شەڕیان و ئاغا موحه‌ممەد خان ده‌سه‌لاتی لێ وه‌رگرت‌ه‌وه و مال و داراییه‌کەش به‌ زۆر لێ ئەستاند. به‌لام زۆر که‌سان له‌ ده‌سه‌لاتی سەرۆکی عەشیره‌ته‌ کان پالپشتیان کرد و سه‌رده‌اره قاجاره‌ کانی شله‌ڕێ ناچار بێه‌وه هه‌میسان وه‌ک خه‌لکی مه‌جبوور بوون پالپشتیان لێوه‌ بکه‌ن.

به‌لام تورکمانه‌ کان جاروبار هێرشیان ده‌هانی و سه‌رپومال ناوچه‌کانی سملقان و بنجۆردیان به‌ غارت ده‌برد و زۆر که‌سانیشیان دیل ده‌کرد شەڕیکی خراپ له‌ نیوان تورکمانه‌ کان و کورده‌ کانی مامیانلووی قه‌راچورلوو دا و زۆر که‌س له‌ ئەو

۲۲۰- له‌سه‌رده‌می قاجار دا بنیات نراوه و ناوه‌ندی ده‌سه‌لاتداریتی بووه

۲۲۱- له‌ جوغرافیای میژوویی توربه‌تی هه‌یده‌ریه‌دا که نووسراوه‌ی موحه‌ممەد ره‌زای خه‌سه‌ره‌وبیه له‌ لاپه‌ره‌ی ۵۸ دا نووسراوه: ناکوکی نیوان مندا له‌ کانی شاه‌پۆخی ئەفشاردا زۆری گرت و نه‌سروللامیرزا په‌نای هینایه‌ کورده‌ کان و موحه‌ممەد ئەمین خان قه‌راچورلوو و جەغفه‌رخانی زەغفه‌رانلوو به‌ ۶ هه‌زار سه‌ربازه‌وه‌ چوونه‌ یارمه‌تیه‌وه به‌لام چۆن له‌ تورکمانه‌ کان ژنی خواست کورده‌ کان ده‌ستیان له‌ یارمه‌تی ئەوه‌ له‌گرت

ناوچه یه دا له سه پمارق هه لاتن و مردن و گوړه کانیان هیشتا له وی هه رماوه.
موحه ممه د قوليخان شادلوو که له و شه رده مده سه روکایه تی عه شیره تی له
ئه ستو بوو و له دهستی تور کمانه کانه وه شکستی خوارد و له کاتی ده رباز بووندا
له هه پگاهه کانی هه زار چه شمه دا له سملقان داگیری کرد و نازناوی پالچق سهررداری
پیی درا. (١٢٨٩ کوچی)

به داخه وه له م کاته دا شه روپیځکدا دانه کان له نیوان خانه کاند پهری سهند و
پاش مهرگی حه یدر قوليخان شادلوو ناوچه که زور شیوا و له بهر ئه وهی
عه شیرته کان له شه رو ئازاوهی تور کمانه کان زور تووړه بوون، شکایه تنامه یه گیان
ئاراسته ی بارگای قاجاری کرد و یارموحه ممه دخانی یه زدانقولی، برزای
حه یدر قوليخان که زور ئازاو کارامه بوو و سه روکایه تی عه شیرته تی شادلووی که و ته
ئه ستو یارموحه ممه د خانی شادلوو که پیاوکی دلپرو ئازابوو بوو به سهررداری
عه شیرته کانی بنجورده ئیسفه راین، جوهین، سه بز هوار، فهردین، جاجهرم، گوگلان،
و ئه سته ر ئاوا له م بارودوخه دا عه شیرته کانی ناوچه که له هیرشی تور کمانه کان له
ئازار و ئه زیه تدا بوون و له نامه یه کدا که بو یارموحه ممه دی سهر کرده یان نووسی
داوایان کرد تا سه بزعه لی خان که زور کارامه بوو بی به سهر کرده ی عه شیرته تی
قه راچورلوو به لام به داخه وه شه په کانی نیوان ئاموزاکانی سهردار یارموحه ممه د
شادلوو بالاده گری و شه په کان گه یشته ئه و په ری خوی به لام پاش حازر بوونی
سه روکی عه شیرته کانی شه په کان، ئارام ده بیته وه سه بزعه لی خان ده بیته سه روک
حکومه تی سملقان، شووقان و به شیکی گووگلان.

سه بزعه لی که پیاوکی کارامه بوو پاش چند هیرشی بو سهر تور کمانه کان،
تیکیانای شکاند و کاریکی وه های به سهریاند دهرهانی که ئیتر کورده کان به دهستی
هیرشی تور کمانه کان پزگاریان هات.

به لام په زاقولی و بیگلر یارم ئاغا و دارو دهسته که یان راهت نه بوون له م کاته دا
سه بزعه لی خانی حاکمی ناوچه که و یارموحه ممه د خانی شادلوو و سهردار
موفه خخه م و موحه ممه د ئه علم خانی مسته وفی که خوی بو پراگه یشتن به

کیشە کەدا ھاتبوو ھاوچە کە و بە تاییبەت ھاتە سەلماقن پەزاقولیاخان یارم ئاقا کە خۆی بریندار بوو بوو، نۆکەرێکی خۆی ھان دا تا ئەللاقولیاخان جیگری سەبز عەلی خان بکۆژێ پۆیکیان کە موخەممەد ئەعەلم خانی مستەوفا سەردار و ئەللاقولی خان بۆ ھەلگرتنی خەرمانەکانی قەلای نەجەف و قەلای موسەللەپرۆن و کابرای قاتل ھێرشی کردوو و لە نیوێ پێگەدا دووکەس لە نۆکەرەکانی ئەللاقولیاخان کۆشتوو و ھاوکات ئەم ھەوالەیان پێی دەکات.

نزدیکانی پێشنیار دەکەن کە قاتل ویستووێ ئیو بکوژێ و کەچی ئیو چەکتان نیوودمی دەرباز بین، بەلام ناوبراو دەرباز نابێت ھەمیشان پێشنیار دەکەن تا لە ژێری خەرمانەکاندا بیشارنوو و ئەم کارە بۆخان زۆر گران دەبێت و مل بە ئەم کارەداناكات لە ناکاو قاتلە کە پەیدا دەبێت و خان دەکوژێ قاتلە کەش لەو تەنگی غریویدا دەرباز دەبێ. پاش چەند پۆژی پەزاقولیاخان یارم ئاغا شکایەتیکی تیرۆتە سەلی لە لایەن یارموخەممەد خانی شادلوو و سەبز عەلی خانی قەرچۆرلوو سەرۆکی عەشیرەتەو بەھەمان قاتلدا راسپێری تاران کرد و ناوبراویش شکایەتە کە ی بردە دەرباری قاجاری و خۆشی دژی ئەو کەسانە ی ئەو کارەیان کردوو و ھەستا نامە یەک لە لایەن دەربارەو پەوانە ی حکوومەتی خوراسان کرا و سەبارەت بەم ئاکارە لە یارموخەممەد خان پرسیار کرا. یارموخەممەد پافە یەکی لەولامدا بۆ دەربار نووسی و داکوکی کرد کە قاتل کەسی کۆشتوو و ئەگەر بەسزای کاری خۆی نەگات ناوچە کە دەشیوێت یارموخەممەد خانی شادلوو کە دەرباریش زۆر خۆشی دەویست چەند کەسی لە دەولەت ویست تابۆ چارەسەری کیشە کە پەوانە ی مەشھەد بن و لەوێو پەوانە ی بنجۆردبن تا قاتلە کە بدەن دەستی سەبز عەلی خانی سەرۆک حکوومەتی سەلماقن و ئەوی شقاتلە کە بدەن دەستی سەبز عەلی خانی سەرۆک حکوومەتی سەلماقن و ئەویش قاتلە کە ی ئەللاقولیاخان دەکوژێ و تا ماوہ یەکی زۆر ئاشۆ و شەرو شۆری ناوچە کە درێژە ی دەبێ بەلام پاش ماوہ یەک ژیانیکی ئارام و لەسەر خۆ ھاتە سەر خەلکی ناوچە کە. و عەشیرەتی قەرچۆرلوو بوون بە فەرمانبەرداری شادلوو کە بەلام سەبز عەلی کە بەرگری دەکرد لەشەر و ئاشۆو

ناكۆكى ناوچەكە كۆچى دىيىپ كۆرۈپ تەرمەكەشى بۇ نەجەف گۆزىرايەۋە و لەتەنشتى گۆرەكەى جەغفەر قولىخانى ئىلىخانى شادلوۋە بە خاك سىپىردا.

لەبەر ئەۋەى سەبىز عەلىخان كۆرى نەبوۋە بۆيە موحەممەد قولىخان كۆرى شاحوسىن خانى برازاي تىرى دەبىتتە جىگىرى.

ھەۋالى كۆچى دىيىپ سەبىز عەلى خان گەيشتە گۆى تور كمانەكان و بۆيە دوو ھەزار سوارەى تور كمانى يە مووت ھېرشىيان كۆردە ناوچەكە و بەفرەمانى سەردار يار موحەممەد خان تاقمىكى زۆرى ئەۋ تور كمانانە كۆزىران و تاقمىكىشىيان كەلەبچە كران و مالاھەدزىراۋە كانىش درانەۋە خاۋنەكانيان.

سەردار يار موحەممەد خان بۇ سپاس و پىزلىنىنى ھېزو ھەيىبەتى كۆردەكان تا شائاۋى سەلىقان ھاتە پىشوازيانەۋە...

ھىكۈمەتى موحەممەد قولىخان زۆرى نەخاياند كە كۆچى دىيىپ كۆرۈپ سەرۋەكايەتى ناوچەى سەلىقان و شۇقان و بەشىكى لە گۆگلان دراىە دەستى ھوسىن قولىخانى قەراچىلوۋى كۆرى گەۋرەى موحەممەد قولىخانەۋە گۆرى خوالىخۇشبوۋ موحەممەد قولىخان قەراچىلوۋ لە دوو كىلۇمەتىرى گۆندى كرىك ۋەيە.

ھوسىن قولىخان كە پىاۋىكى ئازاۋ دىلېر و عادىل و باسەۋاد بوۋ لە ناوچەكەدا ناۋىشانىكى زۆرى ۋەدەست ھانى و تۋانى نىۋانى دوو عەشىرەتى قەراچىلوۋ و شادلوۋ زۆر خۇش بىكات.

ھوسىن قولىخان كە زاۋاي سەردار موفەخخەم بوۋ خوشكى سەردار موعەزەز شادلوۋش بوۋ خوشكەكەى خۇشى مارە كۆرۈپ كۆى لە براكانى سەردار موعەزەز شاھرۇخ شادلوۋ بەيەكگرتەۋەى ئەم دوو عەشىرەتە كارى ھىكۈمەتىشى لەۋ ناوچەيەدا زۆر ئاسان بوۋە ھەر ئەمەش بوۋ بە ھۆى ئەۋەى تا عەشىرەتە رەشمالنىشىنەكان، سەقامگىرىپىن و گۆندەكانى ئاۋەدان بىكەنەۋە و لەم كاتەدا ھەراۋەكانى ئالا داغ لە لايەن ھوسىن قولىخانەۋە دەفرۇشى بە ئەم عەشىرەتانە

لەم كاتەدا كە كۆردەكان يەكجانشىن بوۋنەتەۋە و ھىكۈمەتى تىزىرى پروسىيەش

بۆ سهرکوت کردنی تورکمانه کان هێرش دهکات و له کۆک تهپه دا به خراپ ترین شیوه تیکیان دهشکێنی و تاخمیک له سهرداره کانیاں وهک ئاراز سهردار و توخمه سهردار له ڕێگه ی جهرگه لانه وه په ناده به نه حسین قولیخانی قهراچورلوو و ئه ویش ئه یاندا ته دهستی سهردار موعه زه وه و دهسته یه کی تریشیاں له تورکمانه کان ده رباز ده بنه ناوچه کانی بنجۆرد و ده ههزار کهسیکی تر له تورکمانه کان ڕووده که نه خوراسان و ناوچه که سه قامگیر تر ده بیته وه به لام په نا بردنی تورکمانه کان بۆ بنجۆرد و تیکه ل بوونیاں له گه ل تورکمانه کانی دانیشتووی ئه وێ کیشه یان بۆ ناوچه که دروست کرد و چهند شه ڕی پیسیان هه لخراند به لام هه موو کاتی له شه ره کاندای شکستیان ده خوارد، به تایبته له شه ڕیکی گرینگدا که له نه ریندا ڕووی دا و ئادینه موحه ممه د به یگ قهراچورلوو و غولام په زا به یگ بادلانلوو و چهند کهسی دیکه ش کوژران که له به رگی سیهه م دا ئاماژه ی پیی کرا.

به لام له کاتی شه ڕی یه کهمی جیهانیدا سهردار موعه زه به باشتین شیوه عه شیرته کوردو تورکمانه کان ده لکنی به یه که وه.

سه ڕۆکی عه شیرته کانی گووگلان به تایبته ده ولته گلای خانی باوکی دوردی خان و سه ڕۆکی عه شیرته ی ته فته مش و هه روه ها شادی خان هه ر له و عه شیریه و عه لی موحه ممه د خان و جانی خان له عه شیرته ی قارناس گولی داغ و هه روه ها شیخی خان و ساته له ق خان له عه شیرته ی یه مووتی تورکمانه کان بانگه یشته ده کرین بۆ کریکی ناوه ندی حکومه تی حسینقولیخان و کۆ بوونه وه یه کی ڕاوێژکاری ده ست پیی ده کات.

له م کۆ بوونه وه دا به ڕیار درا کورد و تورکمان هێرش نه که نه سه ریه کتر و له وه ره کانیشیاں بیی به شه ریک و هاوکات پا ره ش له و ئاژه لداره بیانیانه ی که له بوین وه ربگیردری که حسین قولیخان بوو به به رپرسی ئه و کاره و سهردار موعه زه زیش بوو به به رپرسی ڕاگرتنی ئارامش و ئاسایشی ناوچه که

خه لکی به گشتی حورمه تیککی زۆریان بوو بۆ حسین قولیخان و چهند شوینیاں بۆ پاراستنی مه ڕومالی خه لک دروست کردبوو و هاوکات حسینقولی خانی

یووزباشی بوو به بهرپرسی پاراستنی ئهو مهرومالاته که خۆی له عه شیره تی گوووری
تورکمان بوو کورپکی بوو به ناوی سلیمان که له دهشتی شاخوو دا به دهستی
تورکمانه کان ده کوژری و هاوکات که به لایی عه لی ئه که به ریش به دهستی
تورکمانه کان ده کوژری پاشان تا قمیک لهو قاتلانه ده سگیر ده کرین و له سه ر
گۆره که ی که به لاییه وه تیره باران ده کرین و پاشماوه که یان ده دری به دهستی
موحه ممه د به هادر خانی ناسراو به مه مۆوه و هه میسان ناوچه که ئارام ده بیته وه

حسینقولی خان ریزی زۆری ده گیردری و بنه ماله که شیان هه ر ئیسته ش ئهو
حورمه ته یان ماوه به لام بیرى ئیستیعمار پۆژ له دواى پۆژ ده سه لاته ناوچه ییه کانی
به رته سک تر ده کرده وه و ده سه لاتی له ده سه لاتدارانی ناوچه وه رده گرتوه و
کهسانی تری له شوینه کانی تره وه ده هانی و ده یانکرده ده سه لاتدار به تایبته پاش
هاتنه پرووکاری ره زاشای پالهوی پاش ئه وه ی بیروباوه ری کومۆنیستی له یه که ته ی
شوقیه ته وه پاده گری ورده ده سه لاته کانی ئیرانیش ده گنه ئاکامی خۆیان له بهر
ئه وه ی هاوکات بۆیان ده ست نادات که له گه ل هه مووی سه رکرده کانداس باس بکه ن و
بۆ مه به سه کانی خۆیان سه ریان دانه ویتن و هه ر ئه وه نده که بتوانن پادشا رازی
بکه ن بۆ کاره کانیان کاریان دروسته بۆیه ده ستیان دا به شیواندنی نیوانی خه لک و
سه رکرده کان و ئاویان کرده ژیری ئهو سه رکرده وه بارودۆخیانیان شیواند و بوون به
هۆی ئه وه ی تا سه رکرده کان یه ک له دواى یه ک له کارو ده سه لاتی خۆیان بینه وه،
به تایبته یه کى لهو سه ردارانه سه ردار موعه زه زی شادلوو بوو که له بهر ئه وه ی
نه یانتوانی به فیله و مه کرمه بی ده سه لاتی بکه ن و بۆیه بانگی ده که نه تاران و
ده یانته وى به ته لى پروات و که چی له نیوه ی ریکه دا داروده سه ته که ی خه بهر دار
ده بن و هه زار سواره ناو ریکه ده گرن و هه ر به بۆنه ی ئه وه ی سه ردار زۆر نه ترس بوو
خۆی داوا ده کات تا بچه دواوه و ئهو تا تاران ده پروات و ده گه رپته وه و سواره کانیش
به فه رمانی حوسین قولیخان گه مارۆ که ده شکینن و واز لهو گه مارۆیه ده هیئن.

سه ردار له سه نه خاسته وه به ره و جاجه رم و شارۆد و له وپوه بۆ تاران ده بری هه تا
ده ییه نه خزمه تی سه ردار سپه ئه ویش شمشیریکی خه لات ده کات و هه میسان

ده‌گه‌رپه‌ته‌وه‌ ناوچه‌که‌ی ئهم کاره‌ ده‌بێته‌ هه‌وی مه‌ترسی سه‌رداری سپاوه‌ که مه‌له‌ کوشش‌وه‌رای به‌هاریش له‌ کتییی ئه‌حزاب سیاسیدا ئاماژه‌ی پێی داوه‌.

به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سیاسه‌تی گشتی شتیکی دیکه‌ بوو نه‌ته‌نیا سه‌ردار موعه‌زه‌ز به‌لکوو هیچ سه‌ر کرده‌ کوردیک سه‌قامگیر نابن. کاتی که سه‌ردار موعه‌زه‌ز له‌ خوراسان نابێ، سه‌ردار سپا سپایه‌ک به‌سه‌رۆکایه‌تی مه‌ه‌دیخان ده‌پارێنێته‌وه‌ ر‌ه‌وانه‌ی بنجۆردیان ده‌کات و هێرش ده‌که‌نه‌ سه‌ر کورد و تورکمانه‌کان و ده‌یانئه‌ه‌وی وابکه‌ن که خه‌لک بگه‌ن به‌وقه‌ناعه‌ته‌ی که سه‌نه‌ردار موعه‌زه‌ز هیچ توانا و هێزیکی نه‌ماوه‌ و ده‌بێ ده‌ولت ئهم ناوچانه‌ ئه‌ه‌ومن بکاته‌وه‌ به‌لام هێزی ده‌ولت له‌گۆلی داغی دا واشکسته‌یک ده‌خۆن که جگه‌ له‌ ده‌رباز بوون هیچیان بۆ نامینێته‌وه‌.

حسینقولیخان قه‌راچورلوو و موحه‌ممهد به‌هادر خان ناسراو به‌ مه‌مۆ ده‌بنه‌ به‌رپرسی کۆ کردنه‌وه‌ی که‌ره‌سته‌ و غه‌نیمه‌کان و ده‌یده‌نه‌ ده‌ستی ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌ته‌وه‌ به‌لام ئهم پیاوه‌یه‌ به‌نا پیاوی ولامی ده‌درپه‌ته‌وه‌ و دوو هه‌زار سوار هێرش ده‌هێنن و هه‌مووی مه‌رو مالاتی ئه‌و ناوچه‌یه‌ ده‌دزن سه‌ردار موعه‌زه‌ز هه‌وێر براکانی و حوسین قوولی خان و سپاکه‌یانه‌وه‌ له‌ ئینچه‌ی ژوور و قه‌ره‌قواخدا به‌رنگاریان ده‌بن به‌لام به‌ هه‌وی سه‌رمارو ک‌ریوه‌وه‌ عه‌شیره‌تی شادلوو تیک ده‌شکێ پاش ماوه‌یه‌ک ده‌گوترێ که تورکمه‌نه‌کان له‌ لایه‌ن بنکه‌ نیزامیه‌کانی ئیرانه‌وه‌ ساپۆرت ده‌کری‌ن و هه‌روه‌ها شایعه‌ ده‌کری که تیری ده‌سته‌ی سه‌ردار موعه‌زه‌ز هه‌مووی فه‌ساد بۆته‌وه‌.

له‌ ئاکامدا دوژمنانی سه‌ردار موعه‌زه‌ز به‌سه‌رۆکایه‌تی عه‌بدولحوسه‌ین خانی ته‌یموورتاشی نه‌ردینی سه‌ر به‌ سه‌ردار موفه‌خه‌م که کینه‌یه‌کی زۆری له‌گه‌لی کورد بوو که‌له‌و کاته‌دا سه‌رداری سپابوو و پاشانیش بوو به‌ وه‌زیری ده‌رباری پاله‌وی و هاته‌ سه‌ر ئه‌و هه‌لوسته‌ی تا سه‌ر کرده‌کانی عه‌شیره‌تی شادلوو له‌ ناو بیا پاشان باسی ده‌کری.

پاش ماوه‌یه‌ک عه‌زیز وللاخان سه‌ردار موعه‌زه‌ز، عه‌بدوللاخان، ئه‌سه‌دوللاخان شارۆخ خان، یووسف خان، ئه‌فراسیاو خان، برائیه‌ سه‌ردار و حسینقولیخان حاکی

سملقان و سهر کرده‌ی عه‌شیره‌تی قه‌راچورلوو و موحه‌ممهد ره‌زاخان که یکانلوو میرئاخوړ و جه‌غهر قولیخان چه‌مزه کانلوو سهر کرده‌ی قه‌زاق و گاردی سهردار موعه‌زه و موحه‌ممهد به‌هادور خان قه‌راچورلووی سهر کرده‌ی سواره‌کانی کورد بانگه‌یشت کرانه مه‌شه‌د و به‌فیله‌ی چهند که‌س له‌دوژمنان و دروست کردنی نامه‌ی جه‌علی له‌لایهن سهرداره‌وه بۆ ده‌عوت کردنی ئه‌حمهد شا بۆ شوړشی دژ به‌سهردار سپا ده‌بنه هوی ئه‌وه‌ی هی‌رش بکردریته سهریان عه‌شیره‌تی شادلوو تورکمانه‌کانی گووگلانیس به‌سهرؤ‌کایه‌تی ئه‌سفهری برای موحه‌ممهد به‌هادور هی‌رشیان کرده سهر بنجورد و هی‌زی ده‌ولت به‌سهرؤ‌کایه‌تی سهره‌نگ ئه‌نساری باوکی وه‌زیری ناوخوی سهرده‌می ده‌سه‌لاتی موحه‌ممهد ره‌زاشای پاله‌وی گه‌مارؤ‌دران.

سهره‌نگ ئه‌نساری سهر کرده‌ی نیزامی هاوړی چهند سهربازی کوژران به‌لام ئه‌م جاره هی‌زی خوراسان به‌یارمه‌تی خانه‌کانی قووچانی و شیروانی و به‌بۆ‌مبارکردنی شاری بنجورد گه‌مارؤ‌که‌یان شکاندو کورده‌کان و تورک‌مه‌نه‌کان نائومی‌د گه‌رانه‌وه ولاته‌کانی خویان.

سهردار عه‌زیز وللاخان عه‌بدو‌للاخان، ئه‌سه‌دوللاخان شادلوو و حوسین‌قولی و موحه‌ممهد به‌هادور قه‌راچورلوو و موحه‌ممهد ره‌زاخانی که یکانلوو و جه‌غهر خان چه‌مزه کانلوو به‌بی لی‌پرسی له‌سیداره‌دران و پاشماوه‌که‌یان زیندانی کران و تاقمی له‌سه‌کرده‌وه فه‌رمانده‌کان ده‌ست ده‌دن به‌چه‌پاول کردنی مال و که‌رسته‌ی خه‌لکه‌وه و تاقمی کورد رووت ده‌که‌نه‌وه و ده‌یبه‌نه مه‌شه‌د و هه‌مووی که‌ل و په‌له‌که‌یان ده‌فرۆشن جان موحه‌ممهد خان ئه‌میر له‌شکری رۆژه‌لات پاش چوونی بۆ بنجورد له‌سملقاندا گوندی کرک مورتزای قولیخان جیگری حسین‌قولی خان ده‌داته به‌رشه‌لاخ و هه‌مووی مال وزیر و داراییه‌که‌مان ده‌دزی و هاوکات چهند که‌سیش له‌قه‌سری قه‌جهر و به‌درانلوو و ئاشنانه‌دا ده‌دا له‌سیداره و حکوومه‌تی چوار سه‌د ساله‌ی کوردانی باکووری خوراسان ده‌گاته‌ناکام.

ههر چهند بۆ ساړیژ کردنی ئازاره‌کان حوکمی ئیلخانی گه‌ری دریته

یارموحه مەمەد خانی دووه می کۆری عەزیز وللاخان و بۆسە قامگیری ناوچه کە یەحیاخان کۆری موحه مەمەد بە هادور خانی دە کەری بە سەرۆری سەمەلقان و سەر کردەیی عەشیرەتی قەرچەرلووش دەدری بە دەستی حاجی موحه مەمەد^{۲۲۲} خانووە.

بەلام هیچ کاتی ئەم فەرمانە جێ بە جێ نە کراو ئەم حوکمانە هیچ نەبوون ماله کە ی حسینقوولیخان کرایە شارەوانی و ماله کانی کریک بوون بە دایرە ی دەولەتی و زیروپارە کەشیان خورا.

هەمووی قەلاکانی کریک و ناوچه ی دەورو بەری وێران دە کرین پارە ی ئیلخی سەردار دەدری تە دەستی ئەسغەر ئیلخیه وه کە لە گوندی جۆری ئەسپە کان بوون دەدری تە دەولەت جەنگە لە کانی ئالاداغ چاو کە ی خان و مەر جان لە دەستی کوردان دەر هات و ئە یوانی ئەرمە نی بوو بە خاونداری و لە بەرانبەر یه وه پارە یه کی زۆر کە می دەدا پێیان.

پاش ماوه یه ک پەزاشای پالەوی هەمووی مال و داراییه کە ی بە قازانجی خۆی لە ژێر دەست گرت و مالی خانە کوردە کانی لە بنجۆرد و سەمەلقان دا کە زۆر پازاوه بوون بۆ خۆی داگیرانی کرد هەموو زەوینی کشت و کالیشیان داگیر دە کەری سەر هەنگ پەخشا سەر کردە ی مال و دارایی پالەوی لە بنجۆرد دەبێتە بەرپرسی ماله کە ی سەردار موعەزەز و وردە وردە بنە ماله ی شادلوو لەو ی دەگری تە دەر هوه و هاتە تەنانەت بە وه ی شە وه ئەو سەردار پەخشایە واز ناھێنی و راپۆرت دەدات تا خانە کان لە بنجۆرد دابن کەس بە گۆی سەر کردە کانی دەولەت نا کاو بۆ یه داخواری دوور خستنه وه ی خانە کان دەبێت.

و بۆ یه دەولەت داخواریه کە یان دەپەزیری و خانە کوردە کان دوور دەخری تە وه

۲۲۲- حاجی موحه مەمەد خان قەرچەرلوو پاش چەند سال و لە سەر دەمی دەسە لاتی پەزاشادا دە یه وه ی لە خە لکی ناوچه کە تریاک بکری، بۆ یه داوەری وەزیری دارایی دەرواته بنجۆرد و بانگە یشتی کرینی تریاک دە کات بە لام خە لکی نە یانویرا تریاکە کانی خۆیان بە یینن و خوالیخۆشبوو دادە ریش لە حاجی داوا دە کات تا بە خە لکی متمانە بدات هیچ پلانیکی بە دەست هوه نیه و بۆ یه حاجیش لە خە لکی داوا دە کات تریاکە کانی خۆیان بە یینن و ئەوانیش بی قەولی نا کەن.

بۆ ئیسفه هان و تاقمیک سهر کرده ی لور له لورستانه وه ده هیندری.
 سه رۆکی عه شیرته لوره کان که بریتی بوون له میدرنبووس خان میرنه
 سروللاخان میر موحه ممه د خان، ئهمیر خان له شائاباد قازی، و ئینچه ی ژوو روودا
 نیشته جی کران پاش ماوه یه ک میردنبووش تیرۆر کرا. دهسته ی بهرپرسی کۆ
 کردنه وه ی مالییه که تا خهرمانانی ١٣٢٠ بارودۆخ ههروه عا ده چواپیشه وه، به لام پاش
 له ناو چوونی ره زاشا، لوره کان ده گه پینه وه ولاتی خۆیان و دوور خراوه کورده کانیش
 ده گه پینه وه ولاتی خۆیان له نیوه ی پینگه ی گه رانه وه ی لوره کاندایا رووسییه کان
 رووتیان ده که نه وه و هیه به ده ستیانه وه ناهیلن

قه راچورلووه کانی خوارو وه رامین

با بزانی کورده کانی خوارو وه رامین که نادرشایۆ پاراستنی تاران ره وانیه ی ئه
 شوینه یانی کردبوو له چ حالیکدان:

پاش خویندنه وه ی کتیی نیش و فراز نووسراوه ی مووسا قه راچورلوو سهر
 کرده کانی کوردی خوارو وه رامینم ناسیه وه و هاوکات چاوم به شیعریک کهوت که
 ده لی:

ره گه زم کوردیه و له تیره ی قه راچورلووم و خهریکی کاری کشت و کالم و
 دانیشتووی داوود ئاوی وه رامینم، له بهرواری ١٢٨٧/٦/٢٠ ی هه تاوی هاتوومه ته
 دنیاوه باو کم ناوی هه سن خان کورد قه راچورلوو بوو که له سه رده می قاجار کاندایا
 پله ی سه رتیی پی درابوو و ده سه لاتی ناوچه کانی دهو روبه ری تاران ی به دهسته وه
 بووه و باو گه وره م شیخ عه لیخانه له میژدا له ئازهر ئابادگانی رۆژ ئاوا دا ده ژیانین
 له سه رده می سه فهویه کاندایا چهند تیره له قه راچورلووه کان و که یوانلووه کان و
 زافه رانلووه کان که ناسراو بوون به چامه شکه زک به فه رمانی شاعه باس ره وانیه ی بنجۆرد
 و ده ره گه ز شیروان، قووچان ئیسفه راین ده کرین و له سه رده می نادرشایش دا
 کورده کان زۆری یارمه تی ده ده ن و پاش ده سه لات پهیدا کردنی نادر دهسته یه ک
 له خیلی قه راچورلوو بوو له دهو روبه ری تاران له وه رامین و گه رمساردا ده میینه وه و

خه‌ریکی کشت و کال و ئازهلداری ده‌بن.

باب و کالی من هەر لهسەردەمی نادرهوه تا ئەمڕۆ سەرۆک و سەر کردەیی ئەم عەشیرەتە بوون.

لیکۆلینه وهیه ک له سه ره ردی گۆرخانه ی ئیمام له نگه ری بنجۆرد

زگورستان گذر کردم

صباحي

شنیدم ناله و افغان و

_____

شنیدم کله ای با خاک

مہی گفست

که این دنیا نمی‌ارزد

بہ کا ہی

بهردی گۆر یاکیلی گۆره کان لهو شایه تانهن که بایه خیانی پپی نادریت به لام له

بوارى مروّف ناسيه وه زور ريكوپيکه

پوشپہری ۱۳۶۸ی ہہ تاوی کہ ہاوری ہہ قالم حاجی قہنہر قوردانوو و

براکه‌ی واتا‌عه‌لی ره‌حمه‌تی و عه‌لیجانی کو‌ری له‌بن‌جو‌ردوه په‌وانه‌ی گون‌دی

لهنگەر بو یڼ، له کهنارې رڼدا گه یشتینه گورخانه ی ئیمام لهنگەر و خه ریکی

خویندنه وهی نووسراوهی سه کیله کان بوین.

۱- کپلی له تیف به گ بوغانلوو باغچی له سه ره ننگه کانی ده زگای یار موحه ممه د

خان شادلو، ٲلخاني بجنو ٲرد ناوبراو هر ٲو كه سه يه كه كه ماتي كديار موحه ممد

خان سلیمان خانی کوری ده کوڑی پیی دہلی تا ٲو کورہ کہی ٲو بکوڑی و ٲویش

دہلی من کاری وانا کہم و تو من بکوڑہ.

بەرۆاری سەرکیله که ۱۳۳۸ی کۆچیه سهردهمی سهردار موعهزهز

۲- عہلیخان بہگ بوغانلووی کوری لہتیف بہگ کہلہشہری دڑی

تورکمانہ کاندہ جوانہ مہرگ کرا ۱۳۲۲ ای کوچی

۳- علی قولی خان کوری موحه ممد که له نووسه ره کانی تایبه تی

یار موحه ممهد خان بوو و کورپه کهشی بوو به سهردار موعه زمز ١٣٣٦ کۆچی

٤- گۆری حاجی شیر موحه ممهدی خهنده قلوو ١٣٤٩ کۆچی

٥- گۆری سولتان قولیخان سهرتپ و له کوردانی هیزانلوو ١٣١٨ ی کۆچی
هیزانلوو و عهله میه کان له نه ته وه ی ئه ون

٦- گۆری ره حمان قولیخان سهره ننگ ١٣٠١ ی کۆچی

٧- گۆری ئاغار ه زامه رگان باغچی ١٣٤٩/٢/١٠ کۆچی

به لام بۆچی گۆری ئه م هه موو گه ورا نه له و ی کۆبۆ ته وه ؟

له بهر ئه وه یه که له ویدا ئیمامزاده یه کی تییدا هه یه و ناسراوه به ئیمام له نگه ر:
ئیمام له نگه ر له بنه ماله ی ئیمام مووسای کازم بووه و ئه و ئیمامه مندالی زۆری
هه بووه و له هه ر کۆی ده بینی له بنه ماله ی ئه و هه یه و گومه زوبار گای بۆ ساز کراوه و
ئیتیر نازانم ئه م درۆیه چه نده ی راست بیت.

ئه م گومه زوبار گا تاییه ته به سولتان موحه ممهد ره زای کورپی ئیمام مووسا و
ئه مگومه زه له سهرده می سولتان موحه ممهدی خودا به نده دا ساز کراوه

له بهر واری ٨٧٦ ی کۆچی و هه میسان سالی ١٣٧٠ ی کۆچی دهستی لی دراوه.

به ریز عه لی ئه سغه ر قور کانلوو له گۆندی بیده که وه هاتبوو و ٨٥ سالی ته مه ن بوو
پرسیارم کرد له باره ی ئه م بارگاوه و ئه ویش گوتی من گرانیه که ی سالی ١٣٣٦ ی
کۆچیم له بیره و سهرده می گه نم مه نی تمه نی کم له بیره

ناوبراو گوتی کچیکیان ده دا به له ته نانی سالا گه نم وه قه ران زه که چکی قه ره مانان
ناوبراو هه ناسه یه کی هه لکیشه و گۆتی ده نه ی وه قه ران ده نه ی وه قه ران

به نگه کانی سه باره ت به جه جوو

له بهرگی سیههم دا له م باره وه باسی زۆرمان نووسی پاش چاپی بهرگی سیههم
برای ئه دیب و شاعیری کوردی زهنگلانلوو له گۆندی خریجه وه سیعیریکی
مه لاره مه زانی بۆ ناردم که له باره ی شه ره قاره مانانه کانی جه جووه بوو. ئه م شیعرانه
هه مووی به زمانی تورکی نووسراون.

شەری جەجوو و ڕووسەکان لە عەلی ئاواي قووجاندا

داستانی شەری جەجوو کە لە بەرگی سێهەمدا چاپ کرا گەشتبوووە عەلی ئاوا و پاشان لە گەڵ حاجی قوربانی سلیمانی دا ئاشنا بوومەووە لەبەر ئەوەی باوە گەورەیی دەلاک بوو، ناز ناوی سلیمانیان پێی درابوو خەڵکی عەلی ئاوا تورکن لەبەر ئەوەی ئەمان شیعمەن و تورکمانەکان و ئۆزبەکەکان سوننی بوون خوێنیان حەلال کرابوو و زۆربەی زۆریان بە دەستی ئۆزبەکەکان دەکوژران و بۆیە ڕەزاقولیکان ئیلخانی گەورەیی کورد هاتە مەزرای عەلی ئاوا و لەوێ مایەووە لەبەر عەشقی ڕەزاقولیکان بە حەزەرت عەلی ئەو گوندەیی ناو نا عەلی ئاوا عەلی ئاوا ئیستا کە لە گوندە خۆش و دلنشینەکانی قووجانەووە و لەسەرەتای شیوی دیزادیز و گووگلان دایە حاجی سلیمانی لە زمانی باوکیەووە گیرایەووە کەربەلایی ڕەمەزان ۸۳ سال تەمەنی کرد و لە سالی ۱۳۶۹ی کۆچی دا کۆچی دوایی کرد:

ڕۆژیکیان جەجوو خان هاوپی ۷۵ سوارەیی زۆرپر توانا و هیزی دا هاتنە عەلی ئاوا و بە پێی ڕیاری پیشوو کە لە گەڵ حاجیدا ڕیوویان چوونە مالی ئەوانەووە پاش خواردنی نانی نیووە ڕۆ دارودەستەکەیی پڕژ و بلوو بوونەووە ناو گوندە کەدا عەسری ئەو ڕۆژە جەجوو و بانگی لە ئیمە کرد و گۆتی: کەربەلایی داواکارم کە تۆزی ئەم ڕیش و قەژەمان هەلپاچە.

منیش فەرمانە کەیم جی بە جی کرد. بە فەرمانی جەجوو سەرەتا سەرورپیشی سوارەکانم تاشی و ڕۆژی دوایی کەوتە نەوبەتی جەجۆو، کە زۆر خۆش قسەو شوخ بوو و لە ئاکامدا دراویشی دامی و لەم کاتەدا هاوپیکانی بانگیان کرد کە وادیارە کەسیک بە بایسیکلەووە لە قووجانەووە ڕووی کردووە عەلی ئاوا هەروا بوو چەرخ سوارە کە کە زانی جەجوو لە عەلی ئاوا دایە خیرا گەرایەووە.

جەجوو گۆتی: ئەو بە کرێ گیراوی ڕووسەکان بوو، هەر ئیستا دەزانم لە قووجانەووە هیژ دەکەنە سەرمان.

جەجوو و سوارەکانی عەسری ئەو ڕۆژە سوارەکانی خۆی تەیار کردو

پرووسیه کانیش گه ماروؤی گونده که یان دا و جه جوو گوتی نابی ئیزنیان بدهین که تۆپه کانیان دامه زړین و بۆیه سواره کان له سهربان ماله کانه وه دهستیان کرد به تیرهاویشن.

جه جوو گوتی: که هه والیل بوو پرووسیه کان توانای شه پریان نامینئ هه روه ها بوو له دلی شه ودا گه مارو که شکاو پرووسیه کان له سی شوینه وه کو بوونه وه و خه ریکی شلیو خواردن بوون و جه جووش هه رمیرا دیواری سی حه وشی کونا کرد و خوئی سواره کانی له وپوه بهر مو ناوه خ بهرئ که وتن.

جه جوو به خه لکی گونده که ی گوت: بۆ ئه وه ی ئازار نه درین، و ئه م پرووسیانه نه تانخه نه ئازارو کی شه وه ئالف و ئاوی ئه سپه کانیان بدهن به یانی سپای پرووس هه ر خه ریکی تۆپ باران کردنی گوند بوون و خه لکی گونده کهش به یامیان نارد بۆیان که دوژمن له وئ نه ماوه پرووسیه کان هاتنه گونده که وه و زۆر ئازاری خه لکیان داو ٢٥٠٠ لایان که له بچه کرد. و ره وانه ی قووچان کران ئه م لاوانه به دهستی تاجرکی تورک ئازاد کران پيش ئه وه ی بگه نه قووچان.

له و شه ره دا ژنیکی عه لی ئاواپی بریندار بوو و پیاوپیکی سیاقیش کوژرا پرووسیه کان که وتنه شوینی جه جوو که جه جوو بهر مو دیزادیز چوو بوو و جه جووش که ده یزانی به دوايه وهن له شیوودۆله کانی گوندی خه لیکانلوو و کوچیلانلوودا پرووسیه کانی گه مارو دا و له و ٧٠٠ که سه پرووسیه دا نه یه گیان گیانی سالمی دهر نه کرد پاش چهند رۆژ تهر می پرووسیه کان له وئ دهفن کران جه جوو ده یگوت: ئه گه ر ئیمه خو مان پیاوبین دوژمن چلۆن ده توانی بهرنگاری ئیمه بیته وه و ئاوه ها سوو کایه تیشمان پی بکات ئیمه ده سه لاتیکی ئازاو دلیرمان نیه:

جه جوو خانوو تۆسیاروی سه لات هاتیه ده و ی داوی

جه جوو له زمانی حسین بهراتی خه ریجیه وه

حسین بهراتی له عه شیره تی شیخکانلوو که شیعریشی ده گوت و سه بهاره ت

به جه عفه ر قو لیخان زه نگه لیش ناوبراو یارمه تی زۆری دابن و هاوکات سه بهاره ت

به جه جووش گوتی: دایه گه وره م ده یگێرايه وه که:

ئیمه منداڵ بوین و لهو کاته دا خه‌ریکی کاری ئاژه‌لداری بوین و ئه‌وێ
 ئارگامان^{۲۳۳} بوو و له ناکاو ڕووسیه‌کان هاتنه‌ ئه‌وێ و گوتیان: جه‌جوو قه‌ره‌پیشی.
 واتا جه‌جووێ کتکه‌ ڕه‌ش له‌ کۆی دایه‌؟

عه‌لیخان که‌ تۆز قالی ڕووس ده‌زانی له‌ چادره‌که‌ی چوو ده‌ری و گۆتی
 جه‌جوو چه‌ندین ساله‌ لیڤنه‌ماوه‌ و ڕوسه‌کان تۆزیک ئازاری پیاوه‌کانیان داو
 ڕۆیشتن جه‌جووش له‌وبه‌ری عه‌ماره‌ته‌وه‌ ده‌هاته‌وه‌ و حه‌یدەر سویریش وه‌رگرێ
 ڕووسیه‌کان بوو و هاوکات جاسووسیشی ده‌کرد بۆیان و له‌و سه‌ریشه‌وه‌ هه‌والی
 ڕووسه‌کانیشی ده‌دا به‌ جه‌جوو و له‌هه‌ردوولا پاره‌ی وه‌رده‌گرت و ڕووسیه‌کان پاره‌ی
 زۆرتریان پێی دا‌بوو و بۆیه‌ چوو جه‌جوو بدات به‌ده‌سته‌وه‌.

حەیدەر له‌ گه‌ل جه‌جوو به‌ ڕینگه‌دا ده‌روێشتن که‌له‌ ناکاو جه‌جوو بۆنی سیگاری
 ڕووسیه‌کان یه‌ات به‌ لووتی دا و زانی ئاکاره‌ که‌چه‌ و خێرا حه‌یدهری کوشت و خۆی
 به‌ره‌و کێوه‌کانی هه‌زار مه‌سجیدی ده‌رباز بوو.

سۆراب هه‌ره‌ادی تۆپکائوو سه‌باره‌ت به‌ جه‌جوو چی ده‌ڵێ:

ناوبراو له‌ به‌ره‌واری ۱۳۷۸/۱/۱۲ دا له‌ نامه‌یه‌ کدا نووسیبووی سلاو بۆ عێزه‌ و ڕۆحی
 جه‌جوو له‌ ناو ئارامش دای و که‌لیم زیندوو بمی‌نی برانگی که‌لیم: ته‌وه‌ته‌لاشی
 شه‌فانه‌ ڕۆ، تاریخ و فه‌ره‌ه‌نگی مه‌ کورمانجیان وه‌ گیان هانیی ژه‌خادی دخازم هه‌می‌شه
 وه‌ گیان به‌ویی، تاخه‌لک ژه‌کاری ته‌په‌رتبه‌هره‌مه‌ند به‌وی ناوبراو له‌و نامه‌یه‌دا
 گووتوویه‌ جه‌جووێ سه‌رۆکی ڕۆژ هه‌لات پێش ئه‌وه‌ی ده‌ست بدات به‌ شۆڕشه‌وه‌ و
 کاتی که‌ به‌رپرسی ناوچه‌کانی که‌پکان و دۆلی میانکیوی ده‌ره‌گه‌ز بوو له‌ گه‌ل
 ئه‌سه‌دوللای شووره‌ کیدا هه‌قال بوو و ناوبراو توانای داوا بکات له‌ خوالیخۆش بوو
 عه‌بدو ڕه‌زاخانی شوجاعوده‌وه‌ی ئیله‌خانی زافه‌رانلووی حاکمی قووچان هه‌تا
 ده‌سه‌لاتی گونده‌کانی باکووری ئه‌تره‌ک بداته‌ ده‌ستی ئه‌سه‌دوللاخانه‌وه‌.

ئه‌سه‌دوللاخان خۆی له‌ توورکانی شووره‌ک بوو، له‌ قووچاندا ناسراوه‌

بهئه سه دوللای خه لکی پشت کیو ئه م ئه سه دوللایه له هه / موو شوینیکدا هاوړی
 جه جوو بووه له سه ره تای شوړ شه وه نیوانی جه جوو شو جاعوده وله چاک بوو و
 شو جاعوده وله چه ک و ته قه مهنیشی ده دا به جه جوو و هانی ده دا تا کوو دژ به
 رووسییه کان بوو هستی. خه لک له زمانی ئه و ئه سه دوللا خانه وه گیراویانه ته وه که
 جه جوو پیاویکی کور ته بالا و چوار شانه و چاو گه وره و رهش بوو و برۆکانی پیکه وه
 لکابوون لووتی دریژ و گوینچه که کانی گه وره و سمیلکی زل و دهنگیکی زلی هه بوو و
 و ناوبراو زور پیاویکی پیاوانه و ماقوول بوو و قورئان و شانامه ی زور جوان
 ده خوینده وه حاجی عه زیز ده یگوت باو کم گوتوویه شه ویک جه جوو و ئه سه دوللا خان
 هاتنه قووچان و له گه ل شو جاعوده وله دا و توو یژکی کردو پاشان رهوانه ی شه ری
 کو ماسی دژ به رووسییه کان بوو له کاتیکدا رووسییه کان باره گای ئیمام ره زیان توپباران
 کرد جه جوو زوری له وان کوشته به لام به داخه وه تیری پیی نه ماو دهر باز بوو،
 له مالیکدا شاردیانه وه جه جوو بریاری دایه هاوړیکانی وهر گه پرینه وه بو دهره گه زو
 شه وی دواپی له گه ل هاوړیکانی گه پرایه وه بو دهره گه ز و دژایه تی خو ی دژ به
 ده سه لاتی قاجاری و رووسییه کان راگه یاند.

له ئاکامدا رووسییه کان چه ند سه رکرده ی کوردی وه کوو موحه ممه د ئیبراهیم
 خان ره وشه نی و فهره جوللاخان شیروانیان دا به گزی جه جوو دا جه جوو تا
 دواچر که پیاوانه دژ به دوژمن وه ستاو بوو به هو ی شانازی گه لانی ئیرانه وه.
 پاش کوژرانی جه جوو و هاوړیکانی ئه سه دوللابه گ ته نیا کهوت و پرووی کرده
 گوندی گورجی.

قه له م شیره ژنی سنوورداری کورد

قه له م یه کیک له و شیره ژنانه ی بوو که بو هه تاهه تایه ناوی له دلی میژووی کورد
 دا ده مینیته وه ناوبراو له شه ری تور کمانه کانی دژ به کورده کاند زور که سی له
 تور کمانه کان که له بچه کردوو و له بهر ئه وه ی دهر باز نه ین هه ردوو پایانی به ته وه
 که ی خو ی قه له م کردوو و.

هاوکات پیاوه گه‌وره‌کانی کورد له هه‌موو دانیشتنه‌کانیدا قه‌له‌میشیان
کۆده‌کرده‌وه و له ئه‌ندیشه و بیره‌کانی که‌لکیان وه‌رده‌گرت

حاجی باوای پاله‌وان گورجی

حاجی بابای پاله‌وان بۆ سه‌ید موحه‌ممه‌دی هاشمی گێڕابوه‌که:

نهمده‌زانی زۆر پرهيژم تا ته‌مه‌نی چل سالان ئه‌و سه‌رده‌مه‌ چووم بۆ کار
ته‌جارت و یانزه‌قه‌تاره و شترم بوو له ناکاروشتريکم که‌وته‌ناو چاله‌یه‌ک و خه‌ریک
بوو نجنکی که‌چوومه‌ژیر زکی و پرزگاریم کرد و ئه‌وساش زانیم که‌چه‌نده پرزۆر و
هيژم.

له گورانک و شترم وه‌رگرت و له غاوه‌که‌یم گرت و بۆسه‌ره‌ه‌لم کیشا
و شتره‌که‌ش ته‌کانیکی وه‌به‌ر خۆدا و منی دلنیا کرد که‌ ساغه‌وده‌س و قاچی
نه‌شکاوه. باری و شتره‌که‌ش که هه‌مووی جواله‌ی مه‌ویژ بوو، بازم کرد و جواله‌کانم
هه‌روه‌کوو ئه‌هروم له ژیر ئه‌ژنۆی و شتره‌که‌داناو هه‌ییکم لێ کرد، و شتره‌که‌ له‌سه‌ر
جواله‌کان هه‌ستا سه‌ریی و راوستا. به‌ دوا‌ی ویدا خۆم هاویشه‌ پشتی و شتره‌که‌و
له‌وییه‌وه له ناوییره‌ ئاوه‌که‌دا خۆم فری دا ده‌روه‌ه. کاروانچییه‌کان هه‌موویان
نووستبوون و منیش نه‌مویست هیچ کامیان له خه‌و هه‌ستینم و بیمه‌ هۆی زحمه‌ت
بۆ ئه‌وان. گوریسه‌که‌م دوولۆنه کرد و به‌ستمه‌ ژیر سینگ و که‌مه‌ری و شتره‌که‌ و
دوو سه‌ری گوریسه‌که‌م له‌سه‌ر شانم دانا و به‌ هه‌مووی هیژمه‌وه که‌وته‌م پێگه‌و هه‌ر
چه‌ند له‌به‌رانبه‌ر ئه‌ودا وه‌کوو به‌رخیک بووم و شتره‌که‌م له ناو بیره‌ ئاوه‌که‌دا کیشا
ده‌روه‌ه و دوا‌ی پێراگه‌یشتن و چاک بوونه‌وه‌ی و شتره‌که‌ چووم و له ته‌نیشت
ئه‌وانی دیکه‌ نووستم. به‌یانی زوو منیان له خه‌و هه‌ستاند و وتیان: خیرا له خه‌و
هه‌سته‌ چونکه‌ فریشه‌ی ئاسمانی هاتووه‌ و و شتره‌که‌ی له بیره‌ئاوه‌که‌ کیشاوه
ده‌ری!! به‌م جوړه‌ توانیم به‌سه‌ر هیژیکی شاراوه‌دا که‌ له جه‌سته‌ی منابوو زāl یم
به‌لام هیشتا له‌گه‌ل که‌سا ده‌ست به‌ یه‌خه‌ نه‌بووم و زۆرانم نه‌گرتبوو تا ئه‌وه‌ی که
سه‌فه‌ری تاران هاته‌ پێش و کاتی که‌ له قووچان مه‌ویژمان بۆ مازهنده‌ران ئه‌بردو

برینجمان نه هینایه وه بو تاران. له کاروانسه رای که مالی ئیمهش لهوئ بوو، ژووریکى ههبنانه ی جیا به دهستی ئیمه وه بوو که جل و بهرگو، که رهسته کانمان لهوئ دانهنا. له یه کئ لهم سه فه رانه کاتئ هاتمه ناو کاروانسه راکه که سیکم بینى که له ژوورى ههبنانه که ی ئیمه دا خه ریکى حه سانه وه یه. له خاوه نی کاروانسه را که هوکاری ئهمم پرسى و وتی: ئه وه پالهوانى شاهروودیه و خاوه نی کاروانیکه که بریتیه له دهقه تار و شتر، ئه ویش کللی ژوورى ههبنانه که ی له ئیمه ویت ئیمهش پیمان نه دا و ئه ویش قوئ و زه نجیره که ی دهرهینا و هه موو که ل و په له کانی خوئ برده ئه وئ. لیره دا بوو که به پیویستم زانی تۆله یه کی باش له پالهوانى شاهروودى بسیمنه وه. منیش یه کئ له لۆکه کانیم له سه ر دهس بهرز کرده وه و له په له کانی هیوان برده سه ر و بو لای پالهوان که و تمه ریگه وتم: له جیگه ی خوئ هه لسه و ژووره که م بو چۆل که نه گینا لۆکه که ده کوتمه سه ر تا؟

پالهوان که له د یتنی ئهم کاره ساته خوئ وه کوو دۆراویک ئه ویتئ، به بی درهنگ هاته دهره وه و داواى لیبووردنی لیکرد و فه رمانی دا که ده بی ژووره که چۆل بکریت. منیش لۆکه برده ناوه راستی کاروانسه را و دامنا. خه لکه که هه موویان کو بوونه وه پالهوانى شاهروودى پیشنیاری دا که بو ئاشتی کردن له گه ل یه ک و به بۆنه یه که وه ناسراوی یه کن. ته واوی وشتره وانه کان و جه ماوه ری هه ردوو کاروانی قووچان و شاهروودى بو نانی شه و ده وعه ت که یں. منیش قه بوولم کرد که پووتیک بریتج له گه ل خو ما بینم، پاشماوه ی خه رجیه کانیش هه ردوو کمان وه کوو یه ک بیده یں. به و مه رجه که ئه و ئیزن بدات من مشتیک مه ویز له باره که ی ئه و هه لگرم. پالهوانى شاهروودى له م پیشنیاره مندالانه ی منه سه ری سوورما و گوئی: هه ر چه ند مشتیک که نه ته وئ هه لگه ر و چۆنکه گرینگ نییه. دواى منیش سه رییه کیک له جواله مه ویزه کانیم باز کردو ده سم کرده ناو جواله که و بو ناومه ویز بردم و په نجه کانم به توندی لیکنا. ئه وه نده مه ویزه کانم له ناو ده ستما گووشی که کاتئ ویستم مشتیم دهر بیزم ده ستم دهر نه ده هات و به ناچارى جواله که یان دراند، ئهمه له کاتیکدا بوو که پالهوانى شاهروودى و ژماره ییک زۆر له خه لکه که له ده وری ئیمه کو بوونه وه و

چاویان لەم کارە ی ئیمە ئە کرد. کاتی ئە مەشتیک مەویژم ئە زۆر تر لە نیمیک لەمەویژی جوالە ئە بوو لەسەر فەرشە ئە خالیم کرد. پالەوانی شاروودی بەسەر سوورمانەووە لە قاقای پیکەنینی دا و گوتی: مەشتی ئیوێ قووچانی ئاوەهایە؟
وتم: بەلێ، مەشتی ئیمە قووچانیەکان ئاوەهایە.

بەم جۆرە ناوبانگی حاج بابا پالەوان ساریان باشی لەسەرانیسەری تاراندا بلالو بوو و پالەوانیان بۆ بارەگای ناسرەدین شا برد. پاشا داوای لێ کرد ئە لەگەڵ پالەوانی بارەگایدا زۆرانیک بگڕیت. لە ڕۆژێکی دیاری کراو هەزار کەس لەژن و پیاو لە دەوری گۆرەپانە ئەدا کۆ بوونەووە تا زۆران گرتنی پالەوانی کوردی قووچانی لەگەڵ پالەوانی پیتەخت بە چاوی خۆیان ببینن ماوەی کاتژمێرێک لە دەست پیکردنی زۆرانە ئە تینەپەرپوو ئە پالەوانی قووچانی پالەوانی پیتەختی لەسەر دەست بەرز کردەووە و لەگەڵ هاوار و ئاپۆرە خەڵکدا بەزەویدا دا. تارانییەکان و دەست و پێوەندییەکانی پالەوانی پیتەخت بەدارو چەقۆ هێرشیان کردە سەر پالەوانی قووچانی و ویستیان بیکوژن. حاجی بابا لەسەر ناچاری خۆی هاویشته ناو خەڵکە ئەو ئە زۆر بەیان ژن بوون و لە نیو خەڵکە ئەدا هەلات و خۆی گەیانده کاروانسەرا.

ئەو شەو ئە کاروانی حاجی بابا بەرەو ڕێگەی قووچان ئەوتنە ڕێو جارێکی تر قەت ئەگەر ئەو بۆ تاران لەسەرانیسەری خوراساندا ئەنانت یەک ڕەقیبیش بۆ ئەو ئەبوو. و تراوە حاجی بابا ئەزەر کراری هەزەرتی ئەلی بوو و جیگەی قامکەکانی ئەو هەزەرتە لەسەر شانی راستی دیتراوە. بەم هۆیە بوو ئە لە کاتی هەمام ڕۆیشتن لە جیاتی خاویلی ئە لە دوو خاویلی ئەلکی وەرەگرت و خاویلی دوو هەمی لەسەر شانی و ژێر بالی ئەبەست تا چاوی خەڵک بەو نیشانە ئە ئەو پیت. ئاغای مەرغزاری دە یگوت: ئەو وەسیەتی کردبوو ئە دەبی مامی من واتە خاویلیخۆش بوو سەید ئەلی بە داوی مردنیا ئەو بشوات. میژووی مردنی پالەوان بەدروستی نازانم وای بۆ ئەچم. سالا ئەکانی کۆتایی دەسەلاتداری ئەحمە و شای قاجار بوو پیت.

پالنه وان سه فی نازکچه کوردی خه بات کاری کوردی تورکیه

پژیمی ره گه زه رهست و زۆرداری تورکیه که هاوکات له گهل سه رکوتی بی به زه بیانهی خه لکی کورد، به در یژیایی میژوو خراپتر له عه ره به خوین پژه کان و به عسییه جنایهت کاره کان بووه. ساله هایه تیده کۆشی، بوونی کوردستان و نازادیخوازی کورد که زۆتر له پازده ملیۆن که سن حاشا بکات و ناسناوی تورکی کیوی به وان بدات!!!

به لام خه باتی پر له شانازی شیره پیاوان وشیره ژنانی کورد ئاگریک نییه که بکریته ژیر خۆله مییش و جاریکی تر هه لنه گیرسیته وه به لام بلیسه کانی توند و له برانه ها تووی ئه و ئاگره له داها توویه کی نزیکا پایه کانی ئه م جوړه حوکومه ته دیکتاتور و خوین مژو دزه مرو فنانه به له رزه ده ردینی و لیکیان ده ژیتی.

هه رچه ند که دادگا کانی نیزامی تورکیه و عیراق که پۆژانه سه دان کهس ده سپیرنه دهس جه لاده کانی مهرگ و نه مان و یان له ژیر ئه شکه نه جه و ژووره کانی تاکه کهسی ده یانکوژن.

ئه وان چاک ده زانن تا ئه و کاتهی دایکانی کورد مندالانی کورد به نیا بیین زۆر زه حمه ته که ئاوی خۆش له گه رووی ئه و خوین مژانه بپواته خواره وه، مه گه ر ئه وهی دایکانی کورد نه بنه خاوه نی مندال. به لام تا ئه و جیگیاهی ئیمه بزاین هیشتا دایکانی کورد له کوردستانی عیراق و تورکیه مندالی کورد به دنیا دینن و په سه نایه تی فره هنگی و نه ته وه یی خۆیان له دهست نه داوه و هیشتا جاریکی تر نووری پاشا و سه فی ناز و قه رافاتمه و له یلا نازدار و خهیری و مه لا موسته فا و عیزهت نامدار به دنیا دینن.

سه فی ناز کچی که ئاگا و پۆشنبیر و خه باتکار به ئه خلاقیکی کوردانه وه ههروه کوو چه پکه گولیکی رازاوه، شیره ژنی کورمانج له گهل بیگانه و داگیر که راندا به راستی نازایه. ئه و له یه کییک له قوتابخانه کانی تورکیه خویندکاره.

له سه ره تاکانی مانگی بانه مه ردا ١٣٦٨ یه کییک له مامۆستایانی سه ر به پیک خراوی

ئاسایشی تورکیه سهره‌رای باس له‌سهر شیعر و نووسهره‌کانی ئهو ولاته له‌سهر کلاسی دهرس ده‌لی: به‌داخه‌وه یه‌کیک له‌گه‌وره‌ترین شاعیرانی تورکیه کورد بووه، ههر چهند که کورده‌کان ناحه‌زو پیس و بی‌باهه‌خن، به‌لام له‌ناو ئه‌واندا پیاوانی گه‌وره‌ش ده‌که‌ونه به‌رچاو. سه‌فی ناز که‌چه‌کوردی به‌ئهمه‌گ و ئازا ناتوانیت گویی له‌م قسانه‌ بیت له‌جیگه‌ی خۆی هه‌لده‌ستیت و نا‌ره‌زایه‌تی خۆی له‌دژی مامۆستا دهرده‌پریت و به‌هینانه‌وه‌ی به‌لگه‌و قسه‌کردن به‌زمانیکی پاراو مامۆستا به‌وقه‌ناعه‌ته‌ ده‌گه‌یه‌نیت و ده‌لیت: کورده‌کان خه‌لکیکی ئازادیخواز و خه‌باتگێڕو ره‌سه‌ن و پاکن، ههرچهند که‌ ئهم‌ڕۆ مندالانی موغۆل به‌سهر ئه‌واندا زالن؛ به‌لام خۆر له‌ژێر هه‌وره‌یشدا گه‌رمه‌و تیشکی خۆی ده‌هاوێژێ. من که‌چیکی کوردم و به‌زمان و نه‌ته‌وه‌ و باب و باپیرانم شانازی ده‌که‌م و ئیزن به‌ ئیوه‌ نادهم قسه‌ی خراپه‌ له‌دژی نه‌ته‌وه‌که‌م بکه‌ن. مامۆستای ناوبراو که‌ ولامیکی دروستی له‌به‌رانبه‌ر نا‌ره‌زایه‌تی دهربرپینی به‌رحه‌قی سه‌فی نازدا نابینی. به‌شیوه‌ی هه‌میشه‌یی دیکتاتۆرانی میژوو و به‌کرێ گێراوانی ده‌زگای ئاسایشی تورکیه‌بانگی هاوکاره‌کانی کرد و سه‌فی‌نازی به‌تاوانی جیایی خوازی به‌وان سپارد و یه‌ک راست له‌کلاسی دهرسه‌وه‌ به‌ره‌و به‌ندیخانه‌بردیان. ڕۆژی دوا‌یی باوکی سه‌فی ناز ده‌ستی به‌گه‌ران به‌دووی که‌چه‌که‌یدا کرد و له‌کاتی لیپرسینه‌وه‌ له‌لایه‌ن ئه‌ندامانی ئاسایشی تورکیاوه‌ ئه‌لیت که‌کچی من هیچ تاوانیکی نیه‌، چونکه‌ ئهو له‌کوردستان له‌دایک بووه‌ و تایبه‌تمه‌ندیه‌کانی نه‌ته‌وه‌یی خۆی پاراستوه‌ و له‌به‌رانبه‌ر خراپه‌وتنی مامۆستاکه‌ی نه‌یتوانیوه‌ خۆی ڕابگریت و له‌شه‌رافه‌ت و که‌رامه‌تی نه‌ته‌وه‌یی خۆی به‌رگیری کردوه‌، مامۆستایه‌ک که‌ هیچ تایبه‌تمه‌ندیه‌کی مرقفانه‌ی نیه‌. له‌جیاتی ئه‌وه‌ی خویندکارانی خۆی بۆ زانکۆ بنیڕیت بۆ به‌ندیخانه‌یان ده‌نیڕیت.

به‌لی خۆشک و برایان ئاوه‌هایه‌ له‌کۆتایی سه‌ده‌ی بیسته‌مدا که‌ مرقف ده‌ستی گه‌یشتوه‌ته‌ ئاسمانه‌کان هیشتا له‌هیندیک جیگه‌دا ده‌بینین که‌ ته‌نانه‌ت مامۆستای قوتابخانه‌بچوو‌کت‌ترین نیشانه‌یه‌ک له‌وانه‌ی ئه‌خلاق و کردار و دهرووناسی نازانی هه‌والی گرته‌نی سه‌فی نازو بردنی ئهو بۆ به‌ندیخانه‌ و به‌نرگیری کردنی له‌دهرس

خویندنی ئەو لە لایەن رادیۆ بی بی سی و دواى هەوالیک سەبارەت جنایەتەکانی
پژیمی دژە مڕۆفی سەدام لە کوردستانی عێراق دەرھەق بە گەلی کورد و خاپوور
کردنی شار و گوندەکان و راگواستنی بەزۆری خەڵکە کە بلاو کرایەو، پژیمی
خوین مژى سەدام دواى بوردوما نکردنی شاری حەلەبجە و شەھید کردنی بیست
ھەزار کەس لە ژن و پیاو و منداڵ، ئیستا دەستی داوەتە خاپوور کردنی شار و
گوندەکان و ئەبھەوێت عەرەبەکان لەجیاتى خەڵکی کورد لە کوردستان نیشتە جێ
کات.

ئىمە بە نۆرەى خۆمان تەواۋى ئەو جىنايەتكاران و زۆردارانە و ھەموو سەمكارانى
مىژوو بە تايبەت پۋىمە خوین مژە كىانى عىراق و تور كىە شەرمەزار دەكەين و بۆ
سەفى ناز و تەواۋى ئازادىخوۋازانى جىھان سلاو دەنىرىن و شانازى بە بوونى ئەوان
دەكەين. بە بۆنەى رىژ لىنانى دايكان و ژنانى كورمانج.

هه موو ده زانن که من شاعیر نیم؛ به لām هیندی جار وه کوو پیشینیان ده لاین
فیلم بیری هیندووستان ده کات و هیندی وشه پیکه وه ئەلکینم به تایبەت ئەمشەو
٧١/٢/٢٣ که بارانیکی به هاری به خوڤه ده باری تا کاتژمێر ١١/٣٠ بو دوایین جار
کتیبه کهم بو بردنه چاپخانه ئاماده ده کرد که چاو م به بهشی پالەوانه کان کهوت به
بوونی ئەم هه موو پالەوانه کورمانجه شادی و خوشی دامی گرت و دواپی بو ئەو
دایکانهی که ئەم کوڤه سه به رزانه یان به دنیا هیناوه سلالم نارد و جاریکی تر
قه له مه کهم گرتەوه دهست و دهستم کرد به نووسین و هۆنینه وهی ئەم شیعرانه
تا کوو پیشکەشی کهم به تهواوی دایکان، به تایبەت دایکانی پالەوانی کوردی
خوراسان که شاره زایی و دهست په نگینی و ئازایی وجهنگاوهری و هونه رمه ندی ئەوان
به تایبەت له موسیقا و دروستکردنی فهرش و که رهسته دهست چنه کان ئەبنه هۆی
سه رسوورمانی ههر مرۆڤ و لیکۆله ریکی ناوخۆ و دهره وه.

له جوانی خوراسان چي بلييم که زمان له زاردا توانای وتنی نيه.

باکووری خوراسان به بچووک و گه وره وه

هه‌موویان پالەوان و کوردن

هه‌موویان ورزێـڤ و باخـدار
هه‌موویان شوان و خاوه‌نی می و
هونه‌رمه‌ـ_____د
هه‌موویان سه‌ربه‌رز و به‌ناو بانگ
هه‌موویان میهره‌بان و میواندار
هه‌موو پارێزه‌رانی سنووری ئێـران
تۆـله ئه‌ستیتین و دوژمن کوژ
هه‌موو شه‌رقان و به‌ناو بانگ
هه‌روه‌کوو پلینگ له‌ بێـشه‌دا
هه‌موو هه‌ر له‌ژن و پیاو و پیرو گهنج
ئا‌زا و دلێـر و دلپاک و سه‌ربه‌رز
له‌ کاتی شه‌ردا هه‌روه‌کوو شیـر
له‌ کاتی شاییدا هه‌موویان ره‌قیبی یه‌کن
هه‌موو له‌ژنی کورده‌وه ئه‌دوین
که‌ نموونه‌ی هونه‌رمه‌ندی و ئازاییه
هه‌روه‌کوو شیرین^{۲۲۴} و توحفه‌گول و
شـ_____اهیار
وه‌کوو گولشه‌ن و مه‌رجان دوژمن
بـ_____ه‌زینن
گولێـستان کولمیشی ناودار
کلیدێـر گه‌وره‌یی و نازناوی خۆی
لـ_____ه‌وورگر تووه
له‌ کاتی شایی دا وه‌کوو تاووسی جوان

^{۲۲۴} - شیرین ژنه قاره‌مانی ئازا و شه‌رقانی ناوچه‌ی که‌لات و لایین بوو.

ههروه کوو پالهوانی کاتی شه
ژنی کورده که وه کوو هونه رمه نندیک
که له پرووی جیهاندا بی هاوتایه
ئازاو سوار چاک و بویره
زانبا و بلیمهت و بهناوبانگه
ئه گهر دانه دانه هونه ری بزمیرم
سه دان شاهنامه ی بو نووسینی ئه ویت
ژنی کورد پالهوان ولاوی ئازا به دنیا
دیتیت
کوری ئه و ناوی ئیران سهر بهرز ده کات
له وانم جه عفر قولیه کان له دایک بووه
یه کیک شادلوو و یه کیان زهنگه لی
وه کوو سام خان و جه جوو خانی پالهوان
که ئازا و پالهوان و به توانان
وه فادار و فیلابی و دادرهس
که شیری ئازاش له بهرانبه ری
ئه واناوه کوومی شه
وه کوو مه حمود مهرگان و خاخیان
وه کوو پالهوان بورجی ئازاو بویر
وه کوو سه حرای عه لی پالهوان
وه کوو ناودارانی تری دلپاک و بویر
یاوه کوو مامؤستاجه وزانی که مامؤستای
تار بوو
یان ره حیم به خشی به ناو بانگ

یان‌وه‌کووسارۆ که خواوه‌ندی سازی

نہی بـ وو

که کۆشکیکی به ناوی نهی پیکهینا

يان ره مووی گورانييژي ناودار

که ماموستای زۆر ناو ئامیڤی قوشمه بوو

ئىستا وه كوو نهو ههيه و نههاوتايه ك بو

٤٥ _____ ٤٦

ئەگەر ھونەر و شارەزايى ئەو بژمىرم

پزشک به ناوبانگه کانی ئاکار جوان و رهوش

جی

ماموستایانی گه‌وره و تینووی زانست

هه‌موویان شیردایکانی کوردیان خواردوهو

بوونه ته گه وره پیاوی سهرده می خوږیان

سلاو و ر یزی تایبەتی ئیمە بو ئەوان و

خاکی پاکی ولات و دایکانی کورد

که ئیمه هه‌رحیمان هه‌یه له ناوی ئه‌وه

ههروه کووئای کانیاوه که سه رچاوهی

هوانن

سویندبه‌خوای گه‌وره که تا ئه و کاته‌ی

زین _____ دووم

دلم به خوشه‌ویستی ژنی کورد

بەس _____ تەووە

له نیا دا ئەوانه که قسه یان خوشه

له شیری ئەم دایکانه یان خواردوو

نامه گه یشتوه کان پاش چاپی به شی سیپه می نه م کتیبه

کاغه زهاتن وه چه والان
 ژه یارانو ژه هه والان
 ژه وان یاری نه کانیمان
 ژه کالانو، ژه من دالان

بۆ زانای خۆشهویست و لیکۆلهری دلسۆزی کورد: بهرپز که لیمۆللا تهوه حودی له خاکی پیرۆزی کوردستانهوه بۆ ههریمی کوردانی خوراسان سلاو دهنیرم و بۆ ئیوه که رۆلهی دلسۆز و ئەمهگی ئەم نهتهوهیهن، سلاو پریم ههیه و سهبرهزی و سهركهوتویی ئیوه بۆ خزمهت کردنی زۆرتر به کورد و کوردستان له خوای مهزن به ئاوات دهخوارم لیکۆلینهوهکانی زۆر دلسۆزانه و شارهزایانهی ئیوهی بهرپز که نیشاندهری راستی زمان حالی نهتهوهی کورده جیگای پریم و سپاسی له رادهبهدهره:

لهههر خاکی که بۆنی عهشق ههلسا
 بزانهو باوهرت بی گۆری لهیلایه له ویدا

ئهگه رچی بهو جۆرهی که شیاوه ئاگاییمان سهبارت به کوردهکانی خوراسان نهبوو، بهختهوهرانه به بلوو بوونهوهی کتیبه میژوویی و لیکۆلینهوه به نرخهکانی ئیوه که نیشاندهری قهلهمی به توانای کوردیکی دلسۆزی وهکوو ئیوهیه له ههموو بواریکدا داخوارییهکان جی بهجی بووه و ههموو کهم و کۆریهک به ئاسانی چارهسهر بووه و ئهوهی که ئیمه ئەمانهوی به قهلهمی ئیوه نووسراوه له خوای مهزن داوا کارم سهبرهزی زۆرتر و لهش ساغی به ئیوه بدات که ههمیشه بهختهوهر و لهپرگهی خزمهت کردن به نهتهوه و خاکی نیشتمان شانازی دهخولقیین دیاره نهتهوهی کورد هیچ کات بیرهوهریهکانی تالی تایفه و عهشیرهته کوردهکان و کۆچی به

زۆره‌مای ئه‌وان له‌ خاکی کوردستان بۆ شوینه‌کانی تر وه‌کوو خوراسان له‌ بیرناکه‌ن و هه‌میشه‌ ئه‌م دووری و کۆچکردنه‌یان وه‌کوو بیره‌وه‌ریه‌کی تال زانیوه‌ ئیستاش ئیمه‌ خۆمان به‌ به‌خته‌وه‌ر ده‌زانی که‌ ئیوه‌ به‌ بلاو کردنه‌وه‌ی کتیبه‌ میژوویه‌کان ئه‌م دووری و جیا بوونه‌وه‌یه‌تان که‌م کردووته‌وه‌ و بوونه‌ته‌ هۆی لێک نزیک بوون و پێکه‌وه‌ بوونی کوردان و له‌ خوای گه‌وره‌ داواکارین به‌خته‌ور و سه‌رکه‌وتووتان کات.

هه‌روه‌ها چونکه‌ له‌ چاپی دووه‌مه‌ی کۆچی میژوویی کورده‌کان بۆ خوراسان ویستووتانه‌ که‌ قه‌له‌م به‌ ده‌ستانی کورد به‌ سه‌رهاتی و ژیا‌نی خۆیان و ئاسه‌وارێک له‌ کاره‌کانی خۆیان بۆتان بنێرن. منیش بۆ ولامدانه‌وه‌ی ئه‌م بانگه‌وازی ئیوه‌ و بۆ ئه‌وه‌ی له‌ کۆپری ئه‌م به‌رپێزانه‌دا به‌شدار به‌م، نووسراویک له‌ به‌سه‌رهات و ئاسه‌واره‌کانی خۆم بۆتان به‌پێ کرد که‌ هیوادارم وه‌کوو یادگاریک له‌و هه‌ریمه‌دا بمینیت. به‌ سلاو و پێژه‌وه‌.

قه‌له‌یی به‌یگ قه‌لابه‌یگی: راپۆرت هه‌والێک له‌ لایه‌ن برای به‌رپێزمان ئاغای به‌برعه‌لی هه‌سه‌ن زاده‌ی بیچرانلووه‌ که‌سه‌ره‌پای ده‌ربێنی هه‌ستی پاک و دۆستانه‌ی خۆی و پێزلینان له‌ کاره‌که‌ی من سه‌باره‌ت به‌زیندووکردنه‌وه‌ی میژوو و فه‌ره‌هنگی نه‌ته‌وه‌ی کورد به‌ سه‌رهاتیک له‌بارودۆخی هۆزی خۆیان که‌له‌ سنووری نیوان ئێران و ڕووسییه‌دا هه‌لکه‌وتوو له‌ باکووری قووچان نیشته‌جین. له‌ دوو په‌رتووکی چل لاپه‌ره‌ییدا بۆم نووسیوه‌ و به‌پێ کردوو.

ئهمینیش وه‌کوو نووسه‌ر سه‌ره‌پای پێزلینان له‌م کاره‌ی به‌رپێزان کورته‌یه‌کی له‌و بابه‌ته‌ لێره‌ دینمه‌سه‌ر کاغه‌ز و له‌و جیگایانه‌دا که‌ پێویسته‌ له‌ هیندی بابته‌ی تریش که‌ به‌که‌لک بیت که‌لک وه‌رده‌گرم. ئه‌م جۆره‌ کارانه‌ به‌راستی به‌که‌لک و جیگه‌ی شانازین و من له‌ ته‌واوی خۆشک و برایانی کورمانج چاوه‌ڕوانی ئه‌وه‌م هه‌یه‌ وه‌کوو ئه‌م برا به‌رپێزه‌ ده‌ست به‌ تیکۆشان که‌ن تا به‌یارمه‌تی ئه‌وان میژووی نه‌نووسراو و ون بووی ئیمه‌ تا ئه‌و جیگه‌یه‌ که‌ توانامان هه‌یه‌ جارێکی تر زیندوو بیته‌وه‌.

ئاغای به‌برعه‌لی له‌ مامۆستایانی مه‌زن و باشی ناوچه‌که‌ له‌ پێگه‌ی باوک و باپیر و دایه‌ گه‌وره‌کانی هۆز و وتووێژ له‌گه‌ل ئه‌واندا به‌م جۆره‌ ڕووی له‌من کرد و نووسیویه‌

بۆم: بهر پز ته وه خودی: گه یشتوومه ته ئهم راستیه که به یی هیچ درویه ک خزمه تیکی جیگهی پز و شیواتان به میژووی کورده کانی کورمانجی خوراسان کردووه. ئه گهر پاش چوارسه د سال چاو یک به شهرفنامه ی بتلیسی دا بخشینن، ته نیا کتیه کانی ئیوهیه که وه کوو نووسراوهیه کی جیگهی باوهرن و بهر کانی داهاتوو دهتوانن بۆ لیکۆلینهوه ی میژووی وه کوو سهرچاوه که لکی لی وهرگرن و بهو پییه که کتیه کان وه کوو مندالی نووسهرن و ههر دایک و باوکیک بۆ راهینان و پهروهرده کردنی منداله کانیا ن چاکترین تیکۆشان ده کهن. ئیوهش له کۆکردنهوه و نووسین به راستی تووشی تهنگ و چه له مه ی زۆ هاتوون؛ به لام له بهرانبهردا بوونه ته خاوان زانییکی واتایی و به یی پیداهه لگوتن ناوی ئیوه ناویکی ئاشنایه بۆ هه موو خه لکی کورمانج له خوراسان و زۆربه ی لایه نگرانی میژووی ئیران و کورد سه بارمت به وه ی که له کتیه که تان باسی سهر کرده ی ناوداری کورد واته سه لاحه دین و هه وه کانی ئه وه له شه ره کانی دژ به خاچ په ره ستان نووسیوتانه. ئهم سهر کرده کورده نه ته نیا له ئازایی دا به لکوو له ده ست ئاوه لایی و پیاوه تی له پۆژگاری خۆیدا به ناو بانگ بووه و ئه مه خو و رهوشتی هه موو کوردانه که له کاتی تهنگانه دا به چه وساو هکان و ئاواره کان په نای داوه و ههروه ها که ده زاین کاتی که عیما ده ددین محمه د کوری سه فیه دین ئیسه فه هانی ناسراو به عیما دی کاتب نووسهر و ئه دیبی به ناوبانگی سه ده ی ٦ که ده که ویته بهر ره ق وقینی مه له ک ساله حی ئیسماعیل فهرمانداری ده مشق هه لدی بۆ مووسل و پاش ماوه یه ک سه لاحه دین ده ست به سه ر ده مشق داته گریت.

عیما د له لایه ن دام و ده زگای حکومه تی سه لاحه دین پله و پایه ی پیده دریت و کتیی «الفتح القسی فی الفتح القدس» که له بواری گرتی ولاتی شام و فه له ستین باس ده کات ده نووسی و پاش مه رگی سه لاحه دین گو شه ی ته نیایی هه لده بژیریت و له ئاکامدا له ده میشق کۆچی دوا یی ئه کا. به لام باس له سه ر ئه مه یه که کورده کان به مه یل و خواستی خۆیا ن یا ن به زۆره کۆچ درا ون. چۆنکه هیزی یه کیه تی کورده کان به قازانجی پاشا و ده سه لاتدارانی له دوو به شی دوور له یه ک جیا

بووه تهوه و گه مارۆی به سهر داسه پاوه و ئه مه ئه وشته یه که دوژمنانی ئیمه بهردهوام به درێژایی میژوودا لهو ترسان و بهردهوام بۆ لاواز کردن و له نیو بردنی کوردان ههولیان داوه و له ههر ههل و دهر فەتیک که بۆیان په خساوه کورده کانیاں دوور خستوو تهوه و بهزهبری شمشیر ئهوانیاں کوشتوو و هه موو ئه مانه به قازانجی دهسه لاتدارانی ئه وکات به ئاکام گه یشتوو. به لام ئه وهی که له لاپه ره ی ۱۶۶ ی چاپی دووه می کتیبی کۆچی میژوویی کورده کان بۆ خوراسان نووسیوتانه که خه لکی قهره چیشمه کانی رهش له هۆزی کۆپانلوون و هیندی به لگه شتان له م باره دا چاپ کردوو دمی بلیم جووری دهر پرینی دروستی ئه و وشه یه گۆپانلوویه که به را و بۆچوونی باوکانی ئیمه واته گوێ پانه کان، چونکه له رابردوو دا له هه موو شوینیک گافی فارسیان وه کوو کافی عه ره بی دهنووسی؛ به لام گۆپانلوویان کۆپانلوو نویسه که له به لگه کان و نووسراوه کانی ۲۰۰ ساله ی ئیمه ههر کۆپانلووه.

سه باره ت به م خاله هاوبه شه رهنگه ئیوه بیروپایه کی زانستی تر تان بیت و ئه گه ده کری ئیمه ش ئاگادار که ن باوکم سه باره ت به دابهش کردنی هۆزه که ی ئیمه ده لیت:

۱- ئولاشلووه کان ههر کال عه باس واته عه باس پیرن که باپیری به رێژیاں بووه و خه لک پیده لێن کاله واس.

۲- تورانلووه کان که ده چنه وه سه ر کال رهزا واته رهزای پیر که باپیری ئه وان بووه.

۳- قهره چیشمه یی واته کانی رهش که پیده لێن کال حاج و خه لکه که پیده لێن کالاج واته پایوی به سالاجووی حاجی.

۴- زیندیلوووه کان که پیاں ده لێن کال ته م که هیندی کهس به قال ته م یاں قالمه مانلوو ناوی ئه به ن.

ئێسته ش بیروپای ئیوه ی به رێژ ههر چی بیت نازانم بۆچوونم ههر ئه وه بوو که له په راوێژدا نووسیومه تا ئه گه ر دهر فەتیک هه بیت ئه و به لگانه له داها توودا ده ست که ویت و روون بکریته وه و ئیتر قسه یه کی ترم نیه. له لایه کی تره وه له لاپه ره ی

۲۵۰ تا ۲۵۲ چاپی دوو ههم له زمانی بهر پز حاج ده ولت نامانلوو نووسیوتانه که له قه لای شواته سو و ترا نامانلووه کان نیشته جی بوون.

به لام باو کم ده لیت خه لکی ئەم ناوچانه که بریتین له بیچرانلوو و سیوکانلوو که یکانلوو له ههر گوند و هۆزیک یه ک بنه ماله یان وه کوو پاریزمر له قه لای شواته جیگیر کراون که پاراستنی سنووریان له بهرانبهر دوژمندا وه ئەستۆ گرتووه دیاره هه موویان نامانلوونین به لکوو یه ک تا دوو بنه ماله یان نامانلوویی بوون که له هیژشی تور کمانه کان کوژراون.

قه لای به یگ که له دوو بهشی قه لای به گه کان و قهره چیشمه و کانی رهش پیکهاتوو، خه لکه که ی له هۆزی گۆپانلوون به چوار دهسته دا بهش کراون.

۱- تۆپهری قه جی مندالانی قه جهر ۲- تۆپهری مبری میهر او ۳- تۆپهری قاسی قاسم ۴- تۆپهری ئیمی ئەمامویردی.

نزیك به ۱۲۰ سال له مهو پیش که شوجاعوده له کویستانه سنووریه کانی ئەم ناوچه یه ی له نیوان هۆز و عه شیرته کان دابهش کرد کویستانی مهرزی گولیل درا به بیچرانلووه کان و شه یخ ئەمیرلوو کان، جیرستانیه کان و ناوچه ی هیلی سنووری بهردهر درا به هۆزی گۆپانلوو و ئەمانه زۆربه یان له قه لای به یگه وه کۆچیان کردبوو و لهوئ گوندی بهردهریان دروست کردبوو که ده کهوئته نزیك باجگیران و ههر چوار تۆپه وه که لهویدا نیشته جین و دوو هۆزی دیکه به نیوی تایانلوو و شاملووش له گه ل ئەوانن. ناوچه کانی باشوور که به سیوکانلوو به ناوبانگه و نالی سیوئیکیشی پیده لاین ههر له گوندی قهرچه غه هه تاکوو باجگیران و دۆلی ئوغاز و بوانلوو و کۆمکیتانلوو و هه موویان به هۆزی سیوکانلوودا که ناوهنده که ی ئوغازه بهم پییه ئەم هۆزانه له قه لای به یگ و بهردهر نیشته جین.

۱- گۆپانلوو کالاجلوو ۱- قه جهریه کان

۲- میزابه کان ۳- قاسمیه کان

۴- ئەمامویردی کان که به لگه کانیان له بهرگی دوو ههم دا چاپکراوه.
قه لای به یگ بیچرانلوو.

۲- شاملوو يا شاماليان كه يه كه مين خه لكانى قه لاي به يگ بوون و له كورده كانى شامن و ههروهها كه له چاپى يه كه م دا و تراوه خوالىخوشبوو دوكتور شاملوو له وان بووه.

۳- تايانلوو كه بوونه ته دوو تۆپهر: تۆپهرى حهقى و حهقى و پىردى.

۴- ئال و دۆلان كه ههر دووك مندالانى دووبرا بوون به نيوه كانى ئالخان و دۆلخان كه خوالىخوشبوو مه لا ئه حمهد به رده رى له وانه.

شاملووه كان: شاملووه كان كه به شاماليانىش ناويان ده بن دواى بلاو بوونه و هيان ئيمرۆزه بيجگه له قه لاي به نىگ و به رده ر له گونده كانى قه لاي حه سەن، هۆنامه، قه لاجووق گه لاجووك قه لاجه، كه لاتەى بالى لۆجه لى، يەنگى قه لاي قوشخانه: قه لاي نه قدونه قده لى و شيروان نيشتە جيئن.

تا ئه و جيگه يه ي كه باب و باپيرانى ئيمه ديته وه بيريان شاملووه كان به پەنج هۆز دابهش ئه بن كه به نيوى گه و ره ي هۆز و باپيريان ناسراون و هه موويان هاوړئ له گه ل حه سەن به گى ناودار له ولاتى شامه وه هاتوون. قه لاي حه سەنىش به ناوى حه سەن به گى دووه هه مه وه ناوئراوه.

۱- هۆزى ئاقاجان به گ ۲- هۆزى ره مه زان به گ ۳- هۆزى سه جاجان شوجاع خان ۴- هۆزى مامه جان ۵- هۆزى نه قد. عه لى به گ. (مندالانى مووسا به گ و ئاقاجان پاشماوه ي مندالانى ئاقاجان به گن).

له ره مه زان به گ مندالانى خوالىخوشبوو فه ره جوللا خان بيچرانلووى ناودار كه راپه رپىنى خه رمانى ۱۳۲۰ى رپه رى ده كرد ماون له سه جاجان ئاغاي حه جى قوربان كه لاته بالى كه له چاپى دووه هه مى كتيبه كه ي خۆتاندا ناوتان بر دووه. له مامه جان مندالانى جه عفه رخان فه تحه لى به گ و محه ممه د ره زا به جى ماون.

له نه قد عه لى به گ مندالانى خوالىخوشبوو ره حمان قولى به گ و ئاغاي ميترلادقولى به گ و مندالانى ئه وان به جى ماون.

په رى پزىشك و جه راج بيچرانلوو: ئاغاي ته وه خودى، چيرۆكى ته خت كوشتارى ئيوه كه له لاپه ره كانى ۲۸۲ تا ۲۸۴ چاپى دووه هه مدا هاتبوو كه ژنان و

پیاوانی کوردی لایین لەشەر لە گەڵ دوژمنانی ئێراندا چە ئازایەتی و خوارگرییەکیان خولقاندوووە لەسەرمن و باوکم زۆر کاریگەری کرد و ئەمن بۆ خۆم دیتم کە باوکم دەگریا. دوای ئەوەی کە ماوێهەک گریا و تۆزێ هێور بوو و کۆلی دلی دامرکا، دەم و چاوی شۆرد و فرمیسکەکانی پاک کردوووە هەناسەیهکی هەلکیشا و وتی: کورم تۆ نازانی بەسەر باب و باپیران و ژنان و خۆشکان و براییانی ئێمەدا چی هاتوووە و ئەوان چیان چێشتوووە کە ئێوە ئیمڕۆ ئاوەها بە راحەتی ئەژین و قەدر و بایەخی هیچ شتێک نازانن و تەنیا ئەوە فێر بوون کە بلین باوکانی ئێمە بێ سەواد بوون و هیچ شتێک تێنەدەگەشتن. ئێوە نازانن کە شەو و ڕۆژ دوژمنانی ئێمە لەم شاخ و دۆڵانەدا و لە سنوورەکان تێدەپەرین و هێرشیان دەکردەسەد ئێمە و ئەوەی لەسەر ڕینگەیی خۆیان دەیانندی لە ناویان دەبرد و ژنان و منداڵانی ئێمەیان بەدیل ئەبردو و بە کۆیلەیی دەیانیا نفروشت لەوێها هەل و شەر جێک دا ژنانی کورد کە هەمیشە شان بە شانی پیاوانی ئازا لە شەڕەکاندا بەشداریان دەکرد و تەورو شمشیر و کۆڵەکەیی خێوەتەکانیان هەڵدەگرت و چالاکانە و بویرانە هێرشیان دەبردە سەر دوژمن، زۆربەیی ئەم ئێسک و پرووسک و گۆڕە بەکۆمەلانە کە هێشتا لە نیو ئەم شاخ و دۆڵانەدا بە جێ ماون و دەیبینن یادگاری ئەو شەڕانەیە کە هەر دوولا تێدا دەکوژران، تور کمانەکان هەمیشە شکستیان ئەهێنا و هەڵدەهاتن. ئەوان توانا و وەرەیی ئەوەیان نەبوو کە لە شەڕی دەستەوبەخەدا کوردەکان ببەزێنن بەلکوو بەسواری ئەسپەکانیان وەکوو چەتە و دز هێرشیان دەکرد و هەرچیان دەدی هەڵیاندا گرت و بەرمو کەویری خارەزم هەڵدەهاتن. ئەوان تریاکیان دەدا یە ئەسپەکانیان تا ماندوونەبن و هەروەکوو هەلۆ لە دەشتە بێ ئاو و گیاکاندا بسووڕین. بەلێ ئەوە ئەسپەکانی تور کەمەن بوون کە ئەوانیان لەڕێگری و چەپاوکردن یارمەتی ئەدا دوای کۆتایی هاتنی شەڕ کوژراوەکانیان ئەسپەردەیی خاک دەکرد و بریندارەکانیش کە پێویستیان بەپێراگەیشتن بوو چاک دەکرانەووە یەکیک لەم پزیشکە نەخوێندەوارە و بە قەولی ئێوە کە دەلێن (بێ سەواد) شێرەژنێک بوو کە دوای کۆتایی هاتنی شەڕ شمشیرەکەیی لەزەوی دادەنا و دەستی دەکرد بە

پێڕاگەشتن و تیماری بریندارەکان و چاک کردنەوه یانی وه ئەستۆ ئەگرت پەری لەژەنبەناو بانگەکانی گۆپانلوو بوو. بیجگە لە پزشکی لە ناسینی گیاکاندا زۆر پسپۆرو شارەزا بوو و هاوکات دەوای دروست ئەکرد و جەراحیککی چاکیش بوو. باوکانی ئیمە دەیانوت: پەری بەسەرەتاییترین کەرستەکان وه کوو چەقۆ، مقەست و دەرزی و شریتی هەوریشمی جەراحی دەکرد و زۆربە ی عەمەلەکانیشی سەرکەوتوو بوون، ئەوله گۆشتی کوژراوانی دوزمن کەورد ورد دەیجنی و لە نیو قازانیکدا دەیکولاند جۆره مەلەمیکی دروست ئەکرد کە لە چاکبوونەوه ی برینەکاندا زۆر بە کەلک بوو و زۆر زوو برینەکانی چاک دەکردهوه. زۆر جار بووه کە ئەو کەسانە ی کە لە گۆرەپانی شەپدا بریندار بوون و بە تاییبەت ئەو کەسانە ی کە ورگیان دەدرا پەری بەنەخ و دەرزی و شۆردنەوه ی ئەو بەمیزی مندال جاریکی تر برینەکانیان تەقەل دەدا یەوه و چاک دەبوونەوه ئەو چەقۆ و دەرزی و خەنجەری کارەکە ی بە ئاگر خاوین دەکرد کە پۆی بپاو و دەستی قرتاو و ورگی دپاو هەمووی بە دەستی پەری چاک دەبوو و دەیدوو راندهوه و ئەو بە ئەو مەلەمانە ی کە بە گیاکانی ئەو ناوچە یە دروستی ئەکرد برینەکانی ساریژ ئەکرد و بریندارەکانی لەمەرگ رزگار ئەکرد.

بەلێ کۆرم ئیمە لەگەل ئەوه ی کە چارەنووس دەمانی خستە سەر رێگە ی شمشیری دوزمنان هیشتا نەبەزبۆین و زیندوو ماوین و تەنیا تاوانی ئیمە کورد بوونی ئیمە یە جا بەرێژ تەوه خودی ئەگەر دەرەفت هەبوو و هەلێک رەخسا سەریک لە قەلای بەیگ و هۆز و عەشیرەتی ئیمە بەن هیشتا زۆرن ئەو پیاوه بەتەمەن و بەسال اچوووە دلپاکانە کە زۆربە ی ئەم رووداوە خوینین و تالانە لەسەرزاری باب و باپیرانیانەوه دەگیرنەوه چیڕۆکەکان، ئاوازه کان، ئاھەنگەکان هەموویان لە میژووی خوینباری ئیمەوه بۆمان ئەدوین بە هیوای دیداری دووبارە و سەرکەوتنتان لە رێگە ی بە ئاکام گەیانندی کارە فەرھەنگیە کانتان.

براتان بە برەلی گۆپانلوو حەماسە ی گولشان و ئەمامویردی کە یکانلوو.

نامە یە کە لە برای گەورە و بەرێژمان ئاغای جەلیل ئەمامویردی زادە ی گۆپانلوو کە هیندە بەلگە لە باپیرانیانەوه لە لاپەرەکانی ٤٩٤ و ٤٩٥ ی چاپی دووھەمان بلوو

کردوه تهوه ئه مان بنیانهری قه لای به یگ بوون که پیش هاتنی کورده کان بۆ ئه وی جیگه ی تور که موغوله کانی گرایلی بووه و پییان وتووه قهره چیشمه (کانی رهش) که به سهر هاتی ئه وه له نامه ی پیشوودا هات. ناوبراو دوا ی دهر برینی ریزو سپاس به رانه بر به نووسهر دوا ی ناردنی دوو چیرۆکی شایانی خویندن و میژوویی گولشان و ئه مامویردی که و ده خریتته به رچاوی ئیوه ده فهرمون:

... بیره وه ری ئازیه تی و بویری کورده کانی خوراسان که خهریک بوو برواته دلی خاک و بۆ هه میشه له بیر بجیتته وه جاریکی تر به دهستی ئیوه و به زحمهت و لیکۆلینه وه کانی شهو و رۆژی ئیوه که ماندوونه ناسانه کارتان ده کرد زیندوو بووه و بۆ هه میشه له بیر ناچیتته وه.

گومان له وه دا نیه ئه و که سه ی ره گه زو بنه چه ی کوردی بیت ده بی سوپاسی زه حمه تی ئیوه بکات و ماندوونه بوونی تان پی بلیت.

لیره دا به نۆره ی خۆم ئه مه وه ی له م هه موو مه یل و خۆشیه که له خویندنه وه ی کۆچی میژوویی کورده کان بۆ خوراسان نووسراوی ئه م برابره ریزه به من دهستی داوه که ئاکامی زه حمه تی زۆری ئیویه به دل و گیان سپاستان بکه م و سهر که وتنی ئیوه له م ریگه یه دا له خوا ی مه زن داوا کارم لی ره دا به پیویستی ده زانم که له چۆنیه تی رووداوی قه لای شواته قه لای سووتاو که له لاپه ره ی ٢٥٢ له زمانی حاج ده ولت نامانلوو نووسیوتانه، هه ندی تبیینی بخمه مه روو که ئه گهر پیویست بیت وه کوو به لگه یه کی میژوویی له میژووی باپیرم که خۆی به مندالی له قه لای شواته گه وه بووه ده گیرایه وه که کاتیک تور که مانه کان هیرشیان کرده سهر قه لاکه مان نه یه نتوانی له دیواری قه لاکه سهر که ون به لام به داخه وه به که لک وهر گرتن له داریکی به رز که یه کیک له گوندنشینه کان له دهره وه ی قه لای جیهیشتبوو و به کوتانی بزمار له سهر ئه و داره وه کوو په یژه یه ک که لکیان لی وهر گرت و به هۆی ئه وه له دیواره که سهر که وتن. چونکه وهرزی زستانیش بوو و له نیو ماله کان و هه وشه کاندای و شک بۆ سووتاندنی زستان کۆ کرابوو وه تور که مانه کان ئاگریان تیه ردا تا کوو خه لکه که زۆرتر بترسنن و له ئاکامدا هه موو گونده که یه کسهر بوو به ئاگر و

هه‌نبانه‌کانی کاوگه‌نم و جۆیه‌کسه‌ر سووتا و مه‌رومالاتی‌ش هه‌مووی له‌ نیو
گه‌وره‌داسووتان. ده‌نگی هاواری ژنان و مندالان و پیاوان به‌رز بووه‌وه ئه‌مام ویردی
باپیرم ده‌یوت: ئه‌و کات من ۷ ساله‌ بووم که باوکم ئیبراهیم له‌م شه‌ره‌ له‌گه‌ل
تورکمانه‌کاندا به‌سه‌ختی بریندار بوو و هۆیه‌کەشی ئه‌مه‌ بوو که ئه‌و تیره‌ی که له‌ ئه‌و
درا‌بوو بوو به‌ هۆی له‌ کار که‌وتنی ده‌ستی چه‌پی. دایکم ویستی شیوه‌ن بگێڕی،
به‌لام باوکم نه‌یهیشت و هاواری کرد که بێده‌نگ بێت و وتی ئه‌گه‌ر دوژمن بزانی‌ت
که پیاوانی گوند کوژراون یان برینداریان داوه‌ وره‌یان زۆتر ده‌بێت و تا دوایی‌ن
پشوو له‌ خاپوور کردنی قه‌لاو به‌دیل گرتمان تێده‌کوژن. بابم به‌ دایکمی گوت:
به‌له‌چکه‌ که‌ت برینه‌که به‌سته‌و دوایی دایکم تفه‌نگی‌کی خێرلی به‌بارووت پێده‌کرد و
به‌ره‌و دوژمن دای‌ده‌نا، بابم به‌ ده‌ستی راستی که‌ساغ بوو ته‌قه‌ی ده‌کرد.

له‌م نێوه‌دا لاویکی تورکه‌مه‌ن که زۆر به‌ ده‌ست و برد و که‌له‌گه‌ت بووه‌ و
کلاویکی سپی له‌ سه‌ردا بوو گه‌یشه‌ نزیك تفه‌نگه‌که‌و باوکم ده‌سته‌به‌جی سینگ
کرده‌ ئامانجی چه‌که‌که‌ی و له‌گه‌ل نه‌عه‌ره‌ته‌یه‌کی جه‌رگ برکه‌وته‌ زه‌وی و له‌وی
له‌سه‌ر دیواری قه‌لاکه‌ که‌وته‌ نیو ئاگری نیو قه‌لاکه‌ دوایی پیاوه‌کان توانیان
ژماره‌یه‌ک له‌ ژنان و مندالان له‌ پشت قه‌لاکه‌وه‌ به‌نه‌ ده‌ره‌وه‌ و فێریان کردبوون
که‌چی بکه‌ن و ئه‌وانیش له‌ نیو شاخ و ته‌پۆلکه‌کاندا هاواریان ده‌کرد ئاغا‌جان به‌گ،
حه‌سه‌ن به‌گ خه‌راکه‌ن و له‌ پشته‌وه‌ پێگه‌یان لی بگرن و مه‌هیلن هه‌لبێن ئه‌مانیان
مه‌ده‌ن و مه‌هیلن هه‌یج کامه‌یان زیندوو بمینن بێ ئه‌وه‌ی که ئاغا‌جان و حه‌سه‌ن
به‌گێک بوونیان هه‌بێت، ژنان و مندالان بانگی ئه‌وانیان ده‌کرد که ئاواکه‌ن و به‌و
جۆره‌ لیانده‌ن تورکه‌مه‌نه‌کان وایان ده‌زانی که ئاغا‌جان به‌گ و جه‌ماوهری بیچرانلوو
له‌ رووداوه‌ که تیگه‌یشتوون هه‌لبێن و ته‌نیا توانیان دوومندال و دوو ژن به‌دیل به‌نه‌.
ناوی یه‌کیک له‌ ژنه‌کان گۆلشان گۆلشه‌ن و ئه‌وی تر په‌ری بوو. گۆلشان که‌ نزیك
بوو ببێته‌ خاوه‌نی مندالیک و ته‌نیا چه‌ند مانگی‌ک به‌ دنیا هه‌ینانی منداله‌که‌ی مابوو
و نه‌یده‌توانی برواته‌ پێگا و له‌ نیوان قوله‌ه‌ک و نزیك دۆلی به‌رده‌ر له‌ حالیکدا که
هه‌ناسه‌پرکی که‌وتبوو و تا ئه‌ژنۆ له‌به‌رف چه‌قیبوو پالی دا به‌ تاشه‌به‌رد یک و وتی:

ئيتير ناتوانم بيم به پيگادا و چي له دهستان ديت بيکن. تور کمانه کان پرژانه سهري و به شمشير و قامچي لتيان داو برينداریان کرد و ئه ویش داریکی وشکی که له نیو به فره که بوو دهرهینا و کوتایه سهریه کیک له تور کمانه کان و خوین له نیوان چاوانی تور کمه ندا ههلقولا. دوزمن که ئاوا نازیه تی و بویریکی له م ژنه بینی پرژانه سهري و به شمشير له ت له تیان کرد.

دوایی خه لکه که له شویتي کوزرانی گولشان بو پرزگرتن له یادی ئه و چیلپکیان دروست کرد که ئیستاش ئاسهواره که ی ماوه و به چیل گولشان به ناو بانگه.

به لام تور کمه نه کان به ههر جوړیک بوو په رییان له گهل خویانا برد پهري که بیری له پرگار کردنی خوی ده کرد وای نیشان دا که قاچی ده شهلیت و ناتوانیت برهاته پيگاوه ههر بویه یه کیک له تور کمه نه کان بوو به مهئموری پهري و ویستی پهري به دووی کاروانه که دا ببات. بویه توژیک له باقی سواره کانی تر به جیمان تور کمه نه که بو ئه وه ی زووتر بگهن پهري له کویره پيگه یه که وه برد و کاتیک که گه یشتنه نزیک ته خته به ردیکی گه وره تور کمه نه که دانهوی و پهري به سه رسانی ئه ودا رویشته سهر ته خته به رده که و تور کمانه کهش چه که که ی دایه دهستی پهري تاکوو بتوانیت خوی بگه یینته سهر به رده که و ههر که دهستی ولای له سهر به رده که ناو ویستی برهاته سهر پهري لووله ی چه که که ی به نیو چاوانیه و ناو و دهستی بو په له پیت که ی چه ک برد و میشکی تور کمه نه که یه کسهر به سه وادا پزا به بیستنی دهنگی گولله تور کمانه کان به خیرایی هه لاتن چوونکه وایان ده زانی که ئاغا جان به گ بیچرانلوو هاتووه ته یارمه تی خه لکی قه لا. پهري له وه هه له که لک و مرده گریت و چه که که له گهل خوی ده باته وه بو قه لا. دوو کوره منداله کهش که تور کمه نه کان به دیل گرتبوویان یه کیان ناوی سولتان و ئه وی تریان ناوی محهممه دخان بوو دوایی کهس و کاری ئه و مندالانه چوون و به دانی پاره سولتانیان پرگار کردو هینایانه وه به لام دایکی ئه وولاوه تور کمه نه که کوره که ی له نیو قه لا و به گولله ی باو کم کوژرا بوو محهممه دخانی نه دایه وه. کهس و کاری ئه وه چوونکه دهستی مندالا که ی له نیو یه قه ی خوی نابوو و ئه مهش له داب و نه ریتی تور کمه نه کاندای به مانای مه حرهم بوونه.

دوایی له سالی ۱۳۲۴ی ههتاوی له قهلاي باقر لهيه کيک له گونده کانی کوردنشینی عهشق ئابادی ڕووسیه من خۆم نهوه کانی ئه مومحه ممه د خانهم بينی و هاتنه خيه ته کانی ئيمه بۆ سهردانمان و پرسینی حالی ئيمه.

به سه رها تي نه مام ویردی:

با پیرم ئیبراهیم که دهوترا له شه ری قه لای شواته دهستی چه پی قرتابوو و به هۆی چلک کردنی برینه که ی گیانی له ده سدا با پیری ئه ویش که ناوی ئه مام ویردی بوو خوار تر له قه لای نامانلوو هاوړی سی کورپی و کاره که ریکدا خه ریکی دره ون ناوبراوان شه وانه له سه رداره کانه وه ده نووستن نه وه ک دوژمن بیانبینی.

شه وێکیان ۲۱ کهس تورکمان هیرش ده که نه سه ر ئیمام ویردی و کورپه کانی و شه رپکی گه وره ده ست پی ده کات. ئیمام ویردی و کورپه کانی سه رده که ون یه ک کهس له تورکمانه کان ده کوژیت و باقیه که یان ده رباز ده بن و ئیمام ویردی به دوایان ده که وێ و پاش شه رپکی قوولتر و بریندار بوونی هه ردوولا ته نیا تورکمانیک توانی ده رباز بیت و باقیه که یان که له بچه کران به لام ئیمام ویردی له بهر ئه وه ی زۆر بریندار بوو بوو کورپه کانی تا گه یشتنه قه لاکه ۱۶ تورکمانیان سه ربپی و کردیانه ساقه ی ئیمام ویردی و ته نیا سی که سیان له وان نه کوشتبوو و دایان به دهستی شو جاعود ده و له وه و ئه ویش بۆ هه ر ئه سیری ۱۰ تمه ن و بۆ هه ر سه رپک ۵ تمه نی خه لات کردن و ئیمام ویردی پاش سی ڕۆژ مرد و ئه م ئاکاره بۆ تورکمانه کان زۆر گرینگ بوو ئیمام ویردی ۲۵۰ سال له مه و بهر کوژراوه

داستانی مه رجان

وه ک گو تو ومانه تورکمانه کان له ناوچه کانی لاین و ده ره گه زدا زۆر ئازاری کوردانیان داوه جاریک هیرش ده هیئن و سی ژن به ناوی مریه م، مه رجان و مه رار که خه ریکی کار ده بن تووشیان ده بی به تووشیانه وه و تورکمانه کان خیرا مریه م و مه رار که هیشتا که نیشکن ده یان خه نه سه ر ئه سپه کانیان و ده رباز ده بن و یه کیان که

دهبیته بهرپرسی دزینی مهرجان له بهر ئه وهی مهرجان دوو گیان بووه نهیتوانیوه زووسواری بکات و لهو کیش به کیشه دا مهرجان کابرا له ئه سپه کهی ده خاته خواری و خوئی سواری ئه سپه کهی ده بیته و فیرار ده کات و له م کاته دا پیاویکی لایه نیش حازر ده بیته و تور کمانه که ده کوژی و مهرجان رزگاری دیت لهو لاوش مه رار له ژیر ئه شکه نجهی تور کمانه کاند ده مریت و مریه میش پاش هی رشی ئاغا گولی به یگ رزگار ده بیته.

(مهرجان ژنی شاهوێردی خان بووه.)

داستانی مه لک مه حموودی مه رگانی یه نی پاش هاتنه ده ره وهی به رگی دووه می ئه م کتیه که سه باره ت به مه لک مه حموود باسم کرد بوو تیدا زور که سان به نامه ریتوینیان کردم هوه به تاییه ت:

١- حاج ئه لالا وێردی ٩٥ ساله که خوئی له بنه ماله ی شاهوێردی خانه نووسیویه لهو هی رشه نامه ردانه ی تور کمانه کاند بو سهر کورده کان که تریاکیان ده دا به ئه سپه کانیان تا خیرا تر بچن، مه حموود مه رگان توانی هاوێرێ یاره کانی به رنگاریان بیته وه به لام مه حموود مه رگان پاشان ده کوژی و له ته پۆلکه ی مه حموود مه رگاندا به خاک ده سپێردی.

٢- نامه یه ک له مامۆستا دوکتۆر شه وکه ته وه که له کوردانی دانیشتووی تارانه که سلاوی مامۆستا هه زاریش راگه یاندوه و گو توویه له کاتی شو رشه مه زنه که ی بارزانی له سالی ١٩٦١ تا ١٩٧٥ که ریکه و تنامه ی ئه لجه زایر بوو کوردان نه هامه تی هیئا و ئیستا ئیمه له تاران ئاواره یین و بۆیه سلاوی ئیمه بگه یه نه هه موو کوردان.

٣- نامه یه که له دوکتۆر موحه ممه د سالح ئیبراهیمی (شه پۆل) له کوردانی دانیشتووی تاران که برێ به لگه شی ئاراسته کردووم.

٤- نامه یه که له بهرێز عه لی موقه ده سیه وه که له کورده کانی سارمێرانی ئیسه فراینه و ئیستا دانیشتووی ئازادشاره. ناوبراو گو توویانه من له ره گه زی ئیلی دیرانلووم.

هه ره ها چه ند تیبینی شی سه باره ت به گونده کانی ئه ردوو خان و بیدواز

نووسیووو که پاشان باسی ده کری.

۵- نامهیه که له مامۆستا موحه ممه دی پهییانی دانیشتووی میهرشاری که رهج که لهوئ مامۆستای قوتابخانهیه که نووسیووویه کاریکی کریس کۆچیرام به ناوی بزوتنهوهی کوردان وهرگیراوه تهوه که داگری شتهاییکه له دهسه لاتی به درخانیه کانهوه (۱۸۴۰ تا ۱۹۷۵). پهییانی له نه بوونی پاره بۆ چاپی ئه و کتێبه باسی کردووه.

۶- نامهیه که له برام عومهری فارۆقیهوه له سه قز واتا شاری جلوه بهرگه جوانه کوردیه کان.

ناوبراو ئاماژهی به وه کردووه که دوو ههفالی عیراقیمان که به دواى بهرگی یه که می کتێبه که ی تۆوه بوون که چی نه بوو.

ههروه ها نووسووویه له بهرگی دووه هه مدا شیعریکی حاجی قادرت داوه ته ئه میرشهره ف خان که هه له یه راستی بکه ره وه.

۷- نامه وه لگه ی پیرۆز بایک بوو له مامۆستا عوبه یدول لائه یوو بییان و کاک سه یدوا حید که له و ی له مه هاباده وه که له گه ل ده برپینی خۆشه ویستی، داواکاری دووپات کردنه وه ی چاپی بهرگی یه که م بوون، ناردم.

۸- نامه ی پر له خۆشه ویستی کاک په حمه تول لای سه عاده تیش له که لاتی نادریه وه که منی بچووکی به قه لای به ناو بانگی که لات که ماوه ییک زۆر نادرشای ئه فشاری له ژیر دیواره کانی خۆیدا سه ر لیشیواو گیژ کردبوو، بانگ کرد و سپاسی گه وه بیان ده که م و هیوادارم بتوانم هه رچی زووتر بگه مه خزمه تیان و لیکۆلینه وه ی که لات له نزیکه وه دهس پیکه م و له برپنجی خۆشی که لاتیش پلاوی بخوه یین که وینه ی له هیچ جیگای دونیادا په یدا نابیت.

۹- نامه یه که له برامان سه ید هاشم که ریمی له مه هاباده وه که هیوا دارم بهرگی یه که میان پیگه یشتبیت.

۱۰- ده ره گهز کاک حوسینعه لی به بدی به وری زیندانلوویش له گه ل ده برپینی خۆشه ویستی داواى ناردنێ چهند بهرگ کۆچی میژوویی کوردی کردبوو که خه لکی

دهره گز نه یانتوانیبوو کاتی خوئی ئه وه کتیبه بکړین.

۱۱- بۆکان نامه یه که له برای شاعیرمان کاک موسته فایل خانیزاده له شاره جوانه که ی بۆکان که خودی ئه وه گه وره یه له زانایانی ولاتی کوردستان و تا ئیستاش چه ند بهرگ کتیبیش له م بهر پژه به چاپ گه یشتووه.

له گه ل دهر برینی خو شه ویستی داوای دوو ژماره ی له بهرگی ئه وه لیان کردبوو که هیوا دارم به چاپکردنی ئه م کتیبه به ئاواتیان گه یشتبیتن، ئه وه شیعرانهش که ئه وه بهر پژه ناردبوویان له کتیبی شاعیرانی کورد چاپ ده بیت.

۱۲- ئه ندیمشک نامه یه که له برای کرمانج بهر پژ خزری له گۆرپانی بهر بهر کانی باشووری ولات و ئه ندیمشک له گه ل پیروژ بایی جیژنی نه وروژ و له گه ل دهر برینی فهرموویانه ئیمه له گه ل برا کورده کانمان کتیبی ئیوه له نیومه ته ریژه کانی خو پاریزی ئیران دهس به دهس ده گهر پنین و له وه نووسراوه کانی سه رانهری جهسته مان پر له خوئی و سه رمهستی ده بیت.

وه کوو باو کانی سنوور پاریزی خو مان له خوراسان که یه کیک له گه وره ترین مه ته ریژه کانی ولاته، پاراستوویانه و ئیمهش ئه مپو له سنوور کانی روژ ئاوی ولات له بهرانبهر داگیر که رانی سنوور به زین ده یپاریزین و سلاو ده نیترین بو ئیوه که ناوی باپیران و میژووی ئیمه تان زیندوو کردوه ته وه دوا یی گو توویانه خوزگا ده متوانی ئه م نامه یه به زمانی شیرین کرمانجی بنووسم که دلگیر تر بیت به لام مخابن که به رپنووسی کرمانجی شاره زاییم نییه، هیوا دارم یارمه تی ئیمه بدن و فیڤی مه بکه ن که له داهاتوودا نامه کانی خو م به کرمانجی بنووسم بو تان.

من و هه موو هه قالانی کرمانجم له خاوه ن پله کان و پله بانه کان و سه ربازان بو تان سلاو ده نیترین و هیوای سه رکه وتنی ئیوه له لایه نی ئامانجه کانی که لتوو ریتان ده خوازین. (ئه ندیمشک ۷/۱/۷۷)

۱۳- هه مه دان برای به به ها و زانا و زانادۆستمان کاک سه ید چه سه ن رزبانیش هیوادارم بهرگی یه که میان به دهست هیناوی

۱۴- کرماشان برای مامۆستاو لایه قمان کاک میڤر ئه حمه د خوسره وی له

گوندی مهسنوور ئاقای جوانرۆ سه‌ر به‌شاری پاوه نامه‌ییک پر له خۆشه‌ویستی و به‌رێنووسی کوردی نووسیوو که: برای سه‌ر کهوت و زانای ته‌وه‌هودی.

له‌ داوین و سه‌رشاخی کوێستانه‌کانی هه‌ورامان و جوانرۆ سلاوی گهرم و به‌دل پێشکه‌ش ده‌که‌م...

به‌زال بوون و پسپۆرایه‌تی ئێوه به‌ که‌لتوورو میژوو و وێژه‌ی کورد ئافهرینم گوت: تۆ وه‌کوو عیسانی مه‌سیح به‌ جه‌سته‌ مردووی. به‌ میژووی وێژه‌ی کورد گیانت داوه‌ و زیندووت کردوه‌ته‌وه‌.

۱۵- مه‌هاباد له‌ شاری که‌لتوور په‌روه‌ر و میژوو سازی مه‌هاباد له‌ ولاتی زه‌رتوشت و چێلی موکری، نامه‌ی جوانی برامان یووسف ره‌سوولیم سوێران بوو که هاورێ له‌ گه‌ل هه‌واله‌م حاج موه‌فه‌قی که‌ یه‌کیکه‌ له‌ که‌لتوور په‌روه‌رانی ئه‌و ولاته‌ به‌ ده‌ستم گه‌یشت.

۱۶- تۆربه‌تی هه‌یده‌رییه‌ نامه‌ییک بوو له‌ برایانی کوردی بارزانی عێراقیمان له‌ تۆربه‌تی هه‌یده‌رییه‌ که‌ پاش له‌ داییک بوونیان هاتبوون و له‌و ولاته‌ نیشته‌ جی بوون.

برایانی چاک و دلسۆز و تیکۆشه‌رمان به‌رێزان عسمه‌ت هاشم، بێهزاد، میکائیل، کاک موحه‌ممهد و خوێندکارانی کوردی عێراقی تۆربه‌تی هه‌یده‌رییه‌ له‌ گه‌ل ده‌ربڕینی گه‌وره‌یی ئێ ترس و وه‌رگیرانی ده‌قی په‌یماننامه‌ی یاسایی رێکخه‌ستنی به‌ره‌ی کونگره‌ی نه‌ته‌وه‌یی کوردستان له‌ عێراق که‌ هه‌موو پارته‌کان و کۆمه‌له‌کان لیژنه‌کانی کوردی ئه‌و ولاته‌ پاش چه‌ند سال خه‌بات توانیویانه‌ له‌م سه‌رده‌مه‌دا دژ به‌ حکومه‌تی زالمی به‌عسی عێراق له‌کنی برایانی خۆیان له‌ گه‌ل ئه‌و داگیرکه‌ران و خوێن مژانه‌ خه‌بات که‌ن و به‌ مافه‌کانی به‌لگه‌یی خۆیان بگه‌ن. به‌ش به‌ حالی خۆمان له‌ بیستنی ئه‌م هه‌واله‌ زۆر خۆشحال بووین. ئه‌م سه‌رکه‌وته‌ به‌ برایان و خوشکانی کوردمان به‌ تایبه‌ت به‌ رێبه‌رانی راپه‌رین جه‌لال تاله‌بانی و مه‌سه‌عوود بارزانی و ئورگانه‌کانی رێکخه‌راو و پارته‌کانی دیکه‌ وه‌کوو له‌وانه‌ به‌ ئورگانی که‌لتووری یه‌کیه‌تی خوێندکارانی کوردستان له‌قی تۆربه‌تی هه‌یده‌رییه‌ پیرۆز بایی ده‌لێن که

ژماره یهک له سروودی ئاههنگی نه ته وه یی خوین بۆم نارد بوو که له جیگای خویدا که لکی لی وهر ده گیردریت.

ههروه ها له تاوان بارکردنی سه ددامی خوین مژ که شاری هه له بجهی بوردوومان کرد و بیست ههزار کهس ژن و مندالی بی گوناھی به خاک و خوین کیشا ئهم هه له بسته شیعره جوان و پر له هه ستیانه نارد بوو که:

دوژمن بزانه خه یالت خاوه
بنچینه ی ریگهت له سه ر لیلاره
ههروه ک له میژوو دیاره و نووسراوه
بووکی ئازادی به خوین رازاوه
نه بووه له میژووی کوردی قاره مان
سه ر دانه وینئ ئه و بو دوژمنان
ده یان نموونه ی وه کوو هه له بچه
له رابردوومان بووه به مه رج ه

١٧- بوجنووورد موحه مه د ئاوا ی مانه، برامان بیهرووژ ره حمانی به هاوپیچ لاپه ره ی ١٢٤ کتییی مه تله عوشه مس ئیعتیما دوسه لته نه که له پیوه ندی به میژووی بجنووورد و شادلووه، نووسی بوویان که ئهم کتیبه له ئهم گوندا بووه، ئه وه ند دهس به دهس گه را و بی قه در بوو، بی به ها که هه مووی سپراوه و له ناو چوو، جگه له م لاپه ره ته نیا ئهم لاپه ره یه ماوه ته وه

جگه له وه دانه یهک له باپیرانم کتیبکی سه بارهت به خیله کان و تایفه کان و بنچینه ی ره سه نی کورده کانی شادلوو و ولاتی بجنووورد نووسی بوو که تا چهند سالی رابردوویش بوو، به داخه وه ئه ویش گوم بوو و من له م بابه ته وه زۆر داخوازم.

ئیمهش له م بی قه در کردنه سه رنج نه دانی رابردوو کانمان به کتیب و کتیب خوینی توێژینه وه و پاراستنی زۆر داخوازین ئیمه چیوی بی سه رنجی و خوێری بوونی ئه وان ده خوهین. هیوادارم نه وه ی لاومان به تیکووشانی خوینان ئهم

کەم و کۆرییه قەرەبوو کەنەوێ بە بۆنە ی ئه‌وه کە نووسیبووتان سەبارەت بە موخەممەد ئاو او رازی لیکۆلینەوێ کەم ئه‌لبەت ئه‌مه ئه‌رکی سەرشانی منه. چەند جار هاتم، بەلام ئاوی پرووباری بێ پردی موخەممەد ئاو ئیزنی بەمن نه‌دا.

جیگه‌ی داخه‌ که‌ فه‌رماندار و نوێنه‌رانی بجنوورد له‌ پارلمانی راویژگه‌ی ئیسلامی بچووکتێن سهرنجیک به‌ئیشی رێساری و پردساری راناکێشن.

به‌ره‌مه‌کانی خه‌لکیش له‌م بێ سهرنجیه‌ی گه‌وره‌کان له‌ ناوده‌چی و له‌ کاتی خۆیدا ناگه‌یه‌تته‌ بازاره‌کان. ئه‌من له‌ نامه‌یه‌کدا ئه‌م کێشه‌یه‌ به‌براداران حوسینی و رزایی نوینه‌رانی بجنوورد به‌ ریکه‌وتی ۷۱/۳/۱۷ راپورتم کرد و داوام لێیان کرد که‌ کۆتایی به‌م موشکله‌ بێن. هه‌روه‌ها دوکتور په‌حمانی به‌ پردساری دروست کردنی پرد له‌ سهر پرووباری قولجۆق شیروان که‌به‌ ماوه‌ی چەند مانگ رێگری هات و چووی خه‌لک بوو و مرۆف به‌شاره‌ ئاگادار بن و خه‌لکیش له‌م کێشه‌ رزگار که‌ن.

هاتوچۆی خه‌لک بۆ ناو شار سهرنج بده‌ن و خه‌لک له‌ ده‌ستی ئه‌م نه‌هامه‌تیه‌ رزگار بکه‌ن. خه‌لکانی جیهان ده‌ست ده‌گرن به‌ سهر سه‌یياره‌ ئاسمانیه‌کاندا، ئی‌مه ناتوانین پردیک ساز بکه‌ین و ئه‌مه ده‌یه‌تته‌ هۆی چاره‌ره‌شی.

۲۰- ئوتریش (نه‌مسا): به‌رێز ئیشتانسیر له‌ ریکه‌وتی ۲ی نوامبری ۱۹۸۷ نامه‌یه‌کی لیکۆله‌رانه‌یان به‌رێ کردووه‌ و فه‌رموویانه‌: ماوه‌ی یه‌ک ساڵه‌ که‌ خه‌ریکی لیکۆلینەوێ ده‌رباره‌ی فه‌رشه‌کان و گلیمه‌کانی کوردی خوراسانم؟ شه‌ش مانگ له‌ مه‌وبه‌ر هاتم بۆ ناوچه‌کانی ئیسفهراین و بجنوورد و شیروان و قووجان و ده‌رگه‌ز و لایین و که‌لاتی نادری تا له‌ نزیکه‌وه‌ پێشه‌ ده‌ستیه‌کانی خوراسان تاوتوێ بکه‌م. من له‌ فیه‌ن پێته‌ختی ئوتریش ۲۵۰ جووتی ئه‌م پێشه‌ ده‌ستیانهم له‌به‌ر ده‌ستدایه‌ و له‌ کتیییکدا چاپیان ده‌که‌م.

به‌لام له‌ گه‌رانه‌وه‌ بۆ فیه‌ن بیستم که‌ زۆر کاری شیاوتمان له‌مه‌ر میژوو و فه‌ره‌هنگ و پێشه‌ ده‌ستیه‌کان و موسیقایی کورده‌کانی ئه‌و هه‌ریمه‌ به‌ ئه‌نجام گه‌یاندووه‌. بیستنی ئه‌م هه‌واله‌ بوو به‌ هۆی داخ و که‌سه‌ریکی زۆر که‌ نه‌متوانی له‌ خوراسان چاوم پێتان بکه‌وێت. چونکه‌ کتیبه‌کانی ئی‌وه له‌ ده‌رموه‌ی ولات ده‌ست

ناکەوئ، تکایە بۆمی بنیڕن، کە بە دلینیاپیەوێ لە کتیبە کە ی خۆمدا لە نووسینە کانی ئیوێ کە لک وەر دەگرم و وە کوو سەر چاوە ی جی باوەری ئاسەواری ئیوێ لە ئوروپا دەیانناسینم... نرخە کەشی بە هەر شیوەیە ک کە راییگەینن بۆتان بە ڕی دەکریت. بە سپاس لە دەربرینی ڕیز و پیزانین و زەحمەتە کانی بە ڕیز ئیشتانسیر چونکە بەرگی یە کەمەم نەبوو، ژمارە یە ک لە بەرگی دوو هەمەم بۆیان نارد و بەرگی سیپەهەمیش کە لە ژیر چاپ بێتە دەر وە پێشکەشی بە ڕیزیان دەکەم و سەرکەوتنی بە ڕیزیان داوا دەکەم.

لێرەدا پێویستە ئەوێش زیاد بکەم کە بە ڕیز ئیشتانسیر ئەمسالیش هات بۆ خوراسان. کتیبی فەرشی کوردە کانی خوراسان لە لایەن بە ڕیزیان بە شیوەیە ک زۆر جوان بە دوو زمانی ئینگلیزی و ئەلمانی چاپ کراوە و لە کتیبە گرینگەکان بە باشی کەلکیان وەرگرتوووە و سپاسی خۆیان دەربرێوە. ڕۆژی ٧١/٣/١٥ پێکەوێ ڕۆیشتون بۆ کوێستانی ئارموتەلی بۆ نیو کوچ نشینە کانی سبۆکانلوو، هیزولانلوو و کاویانلوو کە جیگە ی ئیوێش زۆر خالی بوو کە فەتیری مسکە و دۆیە ک یی وێنەمان خوارد. بە تایبەت لە شیوە ی پۆشینی جل و بەرگی جوانی ژنانی کورمانج لە هیزولانلوو و پیشە دەستیەکان و قالیە کانی ژنانی هونەر مەند زۆر وێنە و ئیسلایدمان وە دەست خست و بە ڕیزیان لەو سەفەرە زۆر خۆشحال و شادمان بوون. بە ڕیزیان لەمەر داواکاری ولاتی ئێران بۆ بەشداری لە پێشانگای نیوئەتەوێی فەرشی ئێران کە لە شاری تاران بە ڕێوێ دەچیت بەشداریان کردوو. زۆر ستایشی کارە کانی منی کرد و بە تایبەت داوای لە من کرد کە هەرچی زووتر کتیبی «جل و بەرگ و پیشە کانی دەستی و فەرش و خشل و زەنبەری ژنانی کورمانجی خوراسان چاپ و بلاو بکەمەوێ تا بێتە ڕیخۆشکەری قۆناغە کانی لیکۆلینەوێ لیکۆلە رانی ناو و دەر وە. ئەو بە منی وت: کارە کانت لە ئوروپا و دەر وە ی ولات کەوتووێتە بەر سەرئنجی لیکۆلە کران و نووسەران و لە زۆر کتیبدا ڕیزیان لە ئیوێ گرتوو.

بە ڕیز ئیشتانسیر ژمارە یە ک لە کتیبی بە نرخ ی فەرشی کوردە کانی خوراسانیان بەم قەلەمە پێشکەش کرد کە من سپاسی بە ڕیزیان دەکەم، بە بۆنە ی ئەو هەنگاوە ی

که له ڕێگای بلایو بوونهوه و بهرفره کردنی فهرههنگ و هونهری خوراسان هه‌لیان گرتووه، ده‌وره‌یه‌ک له کتێبه‌کانم به به‌ڕێزبان پێشکەش کرد.

۲۱- تاران: نامه‌ی برای زانامان به‌ڕێز موحه‌ممه‌دباقر نه‌جه‌ف‌زاده‌ش له ئیداره‌ی روژنامه‌ی ئیتلاعات گوڤاری هه‌وتانه‌ی ئیتلاعات گه‌یشت که له‌گه‌ڵ برووسکه‌ی به‌ڕێز دوکتۆر فه‌ره‌یدوون جونه‌یدی نووسه‌ری به‌ناوبانگی ئه‌ده‌بیاتی که‌ونارای ئێران، که‌ خوازیا‌ری هه‌یندیک گۆرانی (هه‌لبه‌ستی کورت) و فۆلکلۆره‌کانی کورمانجی بوون که له‌ کاتی خۆیدا پێشکەشی به‌ڕێزبان ده‌که‌م که له‌ کتێبه‌که‌ی خۆیاندا به‌ چاپی بگه‌ینن.

۲۲- توربەت هه‌یدهریه: نامه‌ی جوان و خو‌ش خه‌تی خو‌شکی به‌ڕێزی بارزانی‌مان خانمی ڤیان (خیزانی برای زانا و پسپۆرمان به‌ڕێز عیسمه‌ت هاشم ناسراو به‌ دڵ ڕه‌ش) له‌ توربەت هه‌یدهریه‌وه گه‌یشت که‌ دوا‌ی ده‌ربهرینی ڕێز و خو‌شه‌ویستی نووسیبووین:

من له‌ موتالای ئاسه‌وارای ئیوه‌ هاتمه‌ سه‌ر ئهم باوه‌ره‌ که‌ سپاس و پێزانینی خۆم سه‌باره‌ت به‌ ئهو چالاکیه‌ به‌رفره‌ و به‌رینه‌ که‌ له‌ به‌ستی‌نی فهره‌هنگ و ئه‌ده‌بیات کردووتانه‌ و ده‌یکه‌ن ده‌ربهرم. تا ئهو جیگایه‌ی که‌ ئاگادارم سالانی‌که‌ که‌ جه‌نابتان ئه‌رکی قورسی ئهم به‌رپرسیاریه‌یه‌ میژوویه‌تان وه‌ ئه‌ستۆگرتووه‌ و ئه‌مه‌ ده‌بیته‌ هۆی شانازی و دله‌گرمی هه‌ر تاکیکی کورد، چۆنکه‌ هه‌روا که‌ میژوو شایه‌تی داوه‌ سیبه‌ری ڕه‌شی دواکه‌وتوویی فهره‌هنگی و نه‌خوێنده‌وارای له‌سه‌ر نه‌ته‌وه‌ی ئازای ئیمه‌ کاریگه‌ی نه‌ریتی له‌ به‌ ئاکام گه‌یشتنی ئازادی بووه‌.

هه‌یوادارم ڕۆژ به‌ ڕۆژ قه‌له‌متان پێداگرت‌ر و تیکۆشه‌رت‌ر بیت و له‌ ڕێگای خزمه‌تی فهره‌هنگی به‌م خه‌لکه‌ چه‌وساوه‌یه‌ سه‌رکه‌وتوو بن.

سلاو و ڕێزی من به‌ خیزان و منداله‌کانتان و یه‌ک به‌ یه‌کی برا و خو‌شکانی کوردی خوراسانی ڕا‌بگه‌ینن. (خو‌شکی کوردی بارزانی‌تان ڤیان - ۶۷/۴/۲)

۲۳- ڕه‌شت: برای زانامان به‌ڕێز عه‌لی ئه‌که‌به‌ر مو‌رادیان گه‌رووسی که‌ به‌ زمانه‌کانی گه‌یله‌ک و فارسی. ئاسه‌وار و هۆنراوه‌ی زۆری هه‌یه‌، ڕوو له‌ من

فهرموو بوویان.

سلاو کاک که لیموللا ته وه حودی

هیوادارم سهرکهوتوو و سهربرز بن. بهرگی دووهه می کتییی کۆچی میژووی کورد بۆ خوراسانم خویندهوه، ههول و تیکۆشانی ئیوه له دانان و پیک و پیک کردنی ستایش ده کهم...

من کوردیکم که له گیلان له دایک بووم بهلام ههموو کوردهکانی مادی و ئیرانی له ههر کوی که بن خۆشهویستی منن و خۆشیانم ئهوی. سپیدروود گهرچی له گیلاندا بهلام سهرچاوه کهی له چاکانی چل چه مهی کوردستاندا به.

باوکم (عهزیز) کوری (موراد) خه لکی گوندی (مهیدان موزه فهرخانی گهرووس) له سهرهتای شۆرش جهنگهل هات بۆ گیلان و شان به شانی میرزا کووچهک خان له پیکهی ئازادیدا خهباتی کرد. یه کیک له براکانی کوژرا و سهرگهردان بوو، تا ئهوهی که له گوندی بۆساری رهشت نیشه جی بوو. من له رهشت له دایک بووم. بروانامهی خویندمن لیسانسی بازرگانی و ئیستا خانه نشین کراوم. بهلام سهربرز و سهرفهراز وه کوو چیاکانی زاگروسم. ههرچهند که هیندی کات دهست دهیم بۆ خامه و نممهیهک له شیعی گیله کی و غزه لی فارسی دههۆنمه وه و پیکشکهشی ده کهم. له سالی ۱۳۵۹ ئیمتیازی ههوته نامه ی (گیله مهردم) هه بوو که ۷۲ ژمارهی بلاو کرایه وه و دوا یی داخرا.

ئهمینیش سهرکهوتنی برای زانامان به پیز گهرووسی له خوای مهزن داواکارم و وینه و شیعر و نووسراوه کانیانم له زانست نامه گونجاندوو، هیوادارم به زوویی چاپ بکری و ههموو لایه نگرانی زانیی و هونه ر له گهل ئاسه واره کانیان ئاشنا بن.

۲۴. ئهم جاره نامه ی برای کریکار و زهحمه تکیش و فرههنگ دۆستی ئیمه به پیز شهعبان سهبری زیندیلوو دهرگهزی له گورگانه وه گهیشته که نووسیووی:

... کوردهکانی عهبدولمه له کی که له پاریز گای مازهنده ران له گه لیان ئاشنا بووم. کوردهکانی عهبدولمه له کی مازهنده ران دانیشتوو زاغمه رز و بیه شههر، ده لێن که نزیکه ی ۱۸۳ سال له وه و پیش [نزیکه ی ۱۲۲۵ ی کۆچی مانگی] به

فەرمانی فەتەحەلەشای قاجار لە قورووی کوردستانەووە بۆ ئێرە دوور خراونەتەووە تا هەموویان بخەنە ناو دەریا و ڕژیمی شاهەنشاهی قاجار بە دەست ئەوانەووە ئاسوودە بێت، بەلام ئەوان سەرەرای ئەووی خەساریکی زۆریان لیکەوت، لە کەناری زەلکاوەکانی دەریای مازەندەران کە میژوولەکانی لە ڕۆژگارەدا فیلیان لە پێیان دەخست هەروا خۆراگر و بە ورە خۆیان پاراست و هیشتا مەتەرێزەکان و تەنانەت بەندیخانەکانی ئەوان کە بۆ دوژمنانیان سازیان کەردبوو ئاسەوارە کەیی دیارە.

چەندە لەم کوردانە بە هۆی ئازار و ئەشکەنجە و دژواریەکان لە نیو چوون ئەمن نازانم، بەلام ئەمڕۆ ئەمانە لەم گوندانە و شارەکانی مازەندەران سەرەرز و سەرفەراز و شادمان دەژین کە بریتین لە:

۱- زینووند ۴۰ بنەمالە ۲- ئەمیرئاباد ۷۰ بنەمالە

۳- حوسەینئاباد ۳۵۰ بنەمالە ۴- زاغەرز ۱۵۰۰ بنەمالە

۵- یەکەتووت لە کەناری دەریا لە نزیکی بێهشەهر ۱۲ بنەمالە

پەنجابنەمالەش بۆ تاران و ۲۰۰ بنەمالە بەرەو شارەکانی نکا و ساری و بێهشەهر کۆچیان کردوووە و ۶۰ بنەمالەشیان لە ئالمانی ڕۆژئاوا دەژین. زۆر چالاک و میهرەبان و خوێنگەرمن، بەلام زمانی خۆیان هەتا ڕادەیهک لە دەست داوە و ئیستا لە گەل خزم و کەس و کاری خۆیان لە قورووی کوردستان هاتوچوو و پەيوەندیان هەیه. ئەم زانیاریانە لە لایەن بەڕێزان عەلی یاسمی عەبدولمەلەکی و حاج وەلی سەلیمی عەبدولمەلەکی لە زاغەرز نزیکی بێهشەهر بە منیان دا.

سەرکەوتوو بن بە هیوای دۆزینەووی کەسانی تر کە دوورخراونەتەووە و هەموو ئاوارەکانی کورد لە سەرتاسەری جیهان. (شەعبان سەبری زیندیلوو)

بە سپاس لە برامان سەبری کە لە سەبری دووھەمیش لەمەر عەشیرەتەکان و تایفەکانی کوردی دەرەگەز ئێمەیان یارمەتی دا، سەرکەوتن دەخوازم و ئەوێش وەبیر دێنمەووە کە سەبارەت بە کوردەکانی ناوبراو لە جیگایەکی تردا دەنووسم کە میژووییەکی سەرنجراکێشیان هەیه.

۲۵- تەوڕێز: نامەی پر لە خۆشەویستی برامان بەڕێز موحەممەد مورتەزایی لە

ته ورێژ بوو که خوازیری چاپی دووباره ی بهرگی یه کهم بوون.

٢٦- نهغه ده: نامه یه کی پسپۆرانه یه له برامان بیهزاد بهرواری له گوندی چیهانی نهغه دهی کوردستان که فهرموویانه:

... بهرێژ ته وه حودی سلاوی گهرمی من له کوردستانه وه قه بوول بکهن به شیوه یه ک که له کتییی پر له شانازی زهغه رانلوو هیندیک بیر و بۆچوون هاتبووه ئاراهه، من له سه ره ئه و باوه پرهم که گوایا بنه مای سه ره کی وشه ی زهغه رانلوو ئیمروژه واتایه کی پروونی نیه و ئه منیش به هاوڕێیی و یارمه تی هه قالانم به سه رنجدان به هۆگریه کی تایبته که به کتیب و نووسراوه کانی ئیوه هه مانه له مه ر ئه م ناوه لیکوئینه وه یه کی به رینی ناوچه ییمان ئه نجام داوه و به م ئاکامه گه یشتووین که:

نزیکه ی زۆر تر له هه زار سال پیش ئیستا شاریک به ناوی «زهغه ران» له پازده کیلۆمیتتری شاری زاخۆ (له سنووری کوردستانی عێراق و کوردستانی تورکیه) بووه و ئیستاش ئاسه واری ئه و که تیکه لاویکه له دیواره کان و هیندیک ئاسه واری تر له کانی یه کی ئاوی گه و ره به جیماره. سه رچاوه ی ئاوی ناوبرا له گوندی دیره بینه له ٢ کیلۆمیتتری نیوان سنووری تورکیه و سووریه هیه. به برۆای ئیمه وشه ی زهغه رانلوو له هه مان وێرانه ی شاری زهغه ران سه رچاوه ی گرتووه و کورده کانی زهغه رانلووی خوراسان به و شیوه یه ناسینراون. (بیهزاد بهرواری ١٣٦٧/٦/٥)

به لێ برای بهرێژ وا پیده چی که په یوهندی هه بیته به شاری زهغه ران یان دهیری زهغه رانه که به دوا ی گواستنه وه بۆ ده و روبه ری تاران ناوی زهغه رانلوویان له ویدا به یادگار داناه و دوا یی به ره و خوراسان به رێ که وتوون و رێباتی زهغه رانی سه بز هاریان ساز کردوه و هه روه ها به زهغه رانلوو ناسینرا بن.

٢٧- مه هاباد: نامه یه کی پر له ریز و خۆشه ویستیه له بهرێژ ئاغای حاج موحه ممه د خه لیل مووه فه قی بهرپرسی کتیب فروشی و ساله یه که له رێگای پیشخستنی ئامانجه کانی فه ره نگه ی کورد تیکۆشان. بێ وچانی خۆیان درێژه ده ده ن و کتیب فروشیه کی ئابروومه ندیان هیه.

بهرێزیان سه ره پای وتنی پیرۆزبایی جێژنی نه ورۆژ به من و هه موو کورده کانی

خوراسان فەرموویانە: «هێوادارم دوعاتان سەبارەت بە کوردەکانی پەراکەندە و سەرگەردان و ژێر سەتەم بە ئاکام بگات.» ئینشائەللا... ۶/۱/۶۸. (منیش دووبارە دلیم ئینشائەللا.)

۲۸- خووزستان: نامە یە کە جوان و پڕ لە خۆشەویستی و لێکلولەرانە لە بۆی کوردمان بەرپێز عەلی مۆرادی هەزاروێند زەنگەنە لە خوزستان بەرپێزێان لە بەشیک لە نامە کە ی خۆیان فەرموویانە:

ئامانج لە نووسینە کەم، هێنانه زمانی هێندیک مەسەلە یە لەمەر کتیی کۆچی میژوویی بۆ خوراسان و هەروەها پرسیار گەلیک سەبارەت بە عەشیرەتی زەنگەنە. لەوێ کە لە کۆکردنەوێ میژووی کورد بە شیوە یە کێ راست و دروست هەوێ بەرچاوتان داو، بە ناوی باریە کێ هاوێ شیرەت سپاس دە کێت. بەلام لەم نیوێدا مەسەلە یە کە بۆم نادیارە و ئەوێش ئەوێ هەتا کۆ ئیستا نەمێوانیوێ کتییکی بە یی کەم و کۆری لەمەر عەشیرەتی خۆم (زەنگەنە) بدۆزمەوێ. هەلبەت کتیی زۆر هەیه، بەلام تەواو نیی. زۆرتریان زەنگەنەکان لە عەشیرەتەکانی نۆ جۆرێ کورد دەزانن و لەم عەشیرەتە بە ناوی یەکیک لە گەورەترین خێلەکانی ئێران ناو براوێ... لەوانە لە کتیی خووزستان کۆهگیلووی و بویرئەحمەد نووسراوێ بەرپێز ئیقتداری لەبارە ی زەنگەنەکان قسە کراوێ بەلام کاتیک عەشیرەتەکانی کوردی کرماشان ڕا قە دە کەن، زەنگەنەکانیان لەم دابەشکردنە جیگە نەداوێ، بۆ نموونە لەمەر عەشیرەتی کە لەهۆر یان سنجابی زۆرتەر قسە یان کردووی، بەلام لە زەنگەنەکان خەبەرێک نیی.

ئەمەوێست ئە ی مامۆستای بەرپێز لە ئیوێ بێرسم کە عەشیرەتی زەنگەنە لە چەند خێلی سەرەکی پیکهاتووێ و بارودۆخی ئەوان بە درێژایی میژوو چۆن بوو و ئیستا لە کۆی و لە چ هەلومەرجیک دەژین؟

خۆم لە عەشیرەتی زەنگەنەم، بنەمالە و خێل و ڕەگەزم هۆگرییەکی زۆریان بە زانیی میژووی نەتەوێی خۆیان هەیه. دەلین: عەشیرەتی زەنگەنە لە باغمەلیکی جانکی خووزستان لە دەورانی نادرشای ئەفشار کاتیک دەویست موحەممەدخان بەلووچ سەرکوت بکات، حکومەتی جانکی دەسپێرتە عەلیڕەزا بە یگ زەنگەنە و بە

سێ دهستهی: زهنگه نه، کورد زهنگه نه و کورد دابهش کراون و هه رکام له ناوچه یه ک جیگایان گرتووه. شاخه ی زهنگه نه له دوو په چه له کی هه زاروهند و مادیوهند پیکهاتووه.

هه زاروهند بریتیه له: شه رانهند، کیچوهند، سه لمانوهند و پادراز.

مادیوهند بریتیه له: عه باسوهند، گراوهند، کولابوند، قه دوئی، ئابوندوله ر.

ئایا دابهشکردنی ئهم عه شیرته له ناوهنده سه ره کیه که ی واته کرماشان هه بهم شیویه بووه یان نه؟

هه له بهت ئیوه له مه ر ئهم هه له عامیانه یه که هیندیک کس کورده کانی زهنگه نه یان به عه رب زانیوه، له بهر گه کانی دووه هم و سییه هم شی کردنه وه ی باشیان کردووه و نوو سراهه گه لیکیان له مه ر دو عای هه زه رته ی ئیمام سه ججاد هیناوه ته زمان و باو کانی ئیمه ش هه ر ئه مه یان به ئیمه وتووه...

بریا ده تانتوانی کتیبیکی جیا له مه ر ئهم عه شیرته گه وره و په را که نه ده یه بنووسن که له ئیسفه هان و کرماشان و خووزستان و فارس و خوراسان و جیگا کانی تر بلاو کراونه ته وه...

ته وه حوودی گیان! سویند به خوا ی مه زن لاوانی ئیمه نازانن که کی بوون و له میژووی خو یان بی خه بهرن. ته نیا ده زانن له ئیوه ئه وه مان ئه وی ئیمه زۆر تر له گه ل میژووی ئیران و باپیران ئاشنا بکه ن و له سه رلی شیواوی رزگار بکه ن...

برای ئیوه عه لی مورادی هه زاروهند زهنگه نه

له ولامی برامان عه لی مورادی هه زاروهند زهنگه نه ی خووزستان عه رز ده که م که زهنگه نه له عه شیرته کانی به ناوبانگ و ناوداری کورد و ناوهندی سه ره کیان مه له بندی کرماشانه که له ویوه بۆ ناوچه کانی تری ئیران رۆیشتوون. ئهم عه شیرته په یوانی ناوداریک وه کوو شیخ عه لیخان زهنگه نه وه زیری به توانا و بی هاوتای سه رده می سه فه وی پیشکeshی کۆمه لگای ئیران کردووه، له حالی حازریش برامان بیژمن نامدار زهنگه نه وه زیری هیژای وزه له وه زیره کانی زۆر چالا که که پیشتر وه زیری جه هادی سازه ندگی بووه. ئهم قه له مه له کتیبی «خیله کان و

عەشیرەتەکانی ئێران کە ئێنشانەللا هیوادارم بەم زوانە چاپ و بلاو بکریتهوه تا ئەو جیگایە کە توانیومه خۆم سهقالي ناساندنی عەشیرەتی ئێوه و عەشیرەتەکانی تری ئێران کردوو. سپاسی هاوکاری بە نرخێ ئێوه دەکەم هەروەها نامەی دووھەمی ئێوه کە زۆر تێر و تەسەل بوو لەم کتێبە چاپ دەکریت».

۲۹- قووچان: نامەیەکی پڕ لە هەستە لەلایەن بۆ بۆرێمان ئاڤای رەحمەتوللا ئیبراھیمی لە کارمەندانی چالاکی جەھادی سازەندگی قووچان کە پوو لە من فەرموویانە: بەو پێیە کە منیش یەکیک لە ئەندامانی کۆمەڵگای کوردەکانی خوراسانم بەش بە حالی خۆم لە هەول و تیکۆشانی بی‌وچانی بەرێژتان پێز دەنێم و سپاستان دەکەم...

هەر سێ بەرگی کتێبی کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسان کە ئاکامی هەولی بی‌پرانەوی شەو و رۆژی ئێوهیە لەبەر دەستمدا یە... بە بڕوای من بەرگی سێهەم باشتر و پاراوتر لە بەرگی کانی ترە. هیوادارم لە درێژە ی بەرگی کانی دوایی ئاسەواری بە نرخ و تەواوتر و هەرچی پڕ بایەختر بە یادگار دابنێن.

هەروا ئەگەر من لە جیاتی ئێوه بایام سەرەتا کتێبەکانی: «فەرھەنگی وشە ی کورمانج»، «رێزمانی کورمانجی» و «گەپی مەزنانم». هەرچی زوو تر چاپیانم دەکرد و دەیانکردە یەکەم ئەولەویەت. چونکە هەروا کە دەزانن زمان و فەرھەنگی ئێمە خەریکە لە نیو فەرھەنگی بیگەنە ی شاریدا دەتوێتەو و ئەگەر چارەسەریک نەدۆزێتەو هەتا چەند سالی تر ئەم زمان و فەرھەنگە لە نیو دەچیت و ئێوه لەم بارەدا بەرپرسن.

هیندیک لە لاوانی کوردی ئێمە بە بی‌سەرنجدان بە رەسەنایەتی فەرھەنگی خۆیان هەرکات دین بۆ ناو شار وەها لە نیو فەرھەنگ و زمانی نامۆدا غەرق دەبن کە بە یەکجاری رەسەنایەتی خۆیان لە بیر دەچیتەو.

بە شێوەیەک کە گومان دەکەیت قەت کورد نەبوون و هیچ پەییوەندیەکیان لەگەڵ فەرھەنگی کورمانجی نەبوو. دلی من لە بینینی ئەم هەموو ناسپاسیە و هەلاتن لە فەرھەنگی خۆیان خۆینە.

به داخه وه ئه وینداری فهره هنگی نامۆ پهره ی سه ندووه و له سه ره هه موو ئاسته کانی ژیان بریتی له شیوه ی پۆشینی جل و به رگ، شیوه ی به ره هم هینان، شیوه ی ژیان، شیوه ی ئاخافتن و داب و نه یتی میوانداری کاریگهری داناوه و سیبه ری ره شی خۆی خستوو ته سه ری. بۆ نموونه له خۆمه وه بلیم له گه ل ئه وه ی باوک و دایکم کوردن و خۆم له گه ل هاوته مه نه کانم کورمانجی قسه م کردوو و ژیاوم. به وه شه وه هه ست ده کم له به رانبه ری فهره هنگی ره سه ن و پاراوی کورمانجی زۆر ناتوانم و شتی ک نازانم، زۆر جار له وتووێژ له گه ل که سانی تر ده بینم که چه نده قسه ی نه سه تق و ده سه ته واژه و شیعره ی باش و ناوی جوان له مه ر که سان یان گیا یان داره کان و شتی تر هه یه که منیش له وانه ئاگاییم نه چه بگات به و که سانه ی که له شار گه وه بوون و له فهره هنگی خۆیانیش بیگانه کراون.

له م پرووه ده لیم که باشر بوو کتیه کانی فهره هنگتان له پێشدا و زووتر له کتیه میژوو به کان چاپ بکردبایت تا ببیته له مه ره ی ک له به رانبه ر تیکچوونی ئه م فهره هنگ و زمانه. تا به خیرایی پرگای له ناوچوون نه پێویت. چونکه پروون نه که چه رخی رۆژگار ده رفه تی ئه نجامدانی هه ر کاریک به مڕۆف بدات. هه لبه ت به فالی خراپی دامه نین... (۱۳۶۷/۹/۹)

... به سپاس له برامان به رێژ ئیراهیمی قووچان که نه یانفه رموو له کامه خێل و عه شیره تی کورمانجن، هیوادارم بتوانم داخواری به رێژمان جی به جی بکه م و له م پرووه دیوانی عیرفانی کورمانجی جه عفه رقولی زووتر له م کتیه به چاپ گه یشته و باقیه که شی ئینشائه لالا به زووترین کات به چاپ بگه یه نم و هه روه ها وه بیری دیتمه وه که له کورمانجیدا ئیمه به روباعی یان دوو به یتی، چارخشتی یان چارلنگه ی (چوارپنه) ده لێین.

۳۰- ئازمه رایجانی رۆژئاوا- سه رده شته: نامه یه که له لایه ن برای خۆشه ویستمان به رێژ له حافدووژ که نووسیویه نه: برای به رێژم کاک که لیموللا ته وه حۆدی.

پاکترین سلاوی من پێشکه شی ئیوه ی به رێژ بیت. به ر له هه ر شتی ک بلابوو نه وه ی سیه مه مین به رگی کتیی کۆچی میژوو یی کورد بۆ خوراسان به ئیوه

سەرۆکی هیژا و هه‌موو لایه‌نگرانی زانست پڕ به‌ دل پیرۆزیایی ده‌لێم. خوا سییه‌ری ئیوه له‌ سه‌رمان کۆتا نه‌کات و سه‌رکه‌وتن و سه‌ربه‌رزیتان پێ بدات که به‌ چاپی هه‌موو ئاسه‌واره‌کانی خۆتان ئیمه‌ بۆ هه‌میشه‌ بکاته‌ قه‌رزدارى هه‌ول و تیکۆشانی به‌رپزتان. به‌ دیتنی به‌رگی سییه‌مه‌می کتیی ئیوه‌ بۆ ماوه‌یه‌ک مه‌زنایه‌تی کارى ئیوه‌ وه‌کوو پریسکه‌یه‌ک دلی منى پروون کرده‌وه‌. بزه‌یه‌ک که نیشانه‌ی خۆشحالی ده‌روونی منى دل ماندوو بوو که‌وته‌ سه‌ر لیوانم و هه‌زاران بار ئافه‌رینم پێشکه‌شی ئاسه‌واره‌ جوانه‌که‌ت کرد... (سه‌رده‌شت ۶۷/۹/۱۲ برات له‌حافدووز)

۳۱- مه‌شه‌هد: برای زانا و پرووناکبیر و نووسه‌رى تیکۆشه‌رمان به‌رپز ئاغای جابانی (کوردجaban) قووچانی که له‌ مامۆستایانی خانه‌نشین کراوه‌ و ناویان له‌ گه‌ل قووچان تیکه‌ل بووه‌. نووسیویانه‌: بلابوونی سییه‌مه‌مین به‌رگی کتیی کۆچی میژوویی کورد به‌ به‌رپزتان پیرۆزیایی ده‌لێم.

هه‌روا که ده‌زانن شانازی کردنی جه‌ماومری هه‌ر ولاتیک به‌ میژوو و به‌ سه‌رهاتی بایرانیانه‌وه‌ په‌یوه‌ندی هه‌یه‌. میژوو هه‌موو ئاسته‌کانی تاریکی گه‌لان و پێشکه‌وتن و سه‌رکه‌وتنی ئه‌وانمان پێشان ده‌دا.

نووسین لهم په‌یوه‌ندیه‌دا یارمه‌تیه‌که‌ به‌ پروون کردنه‌وه‌ی به‌ سه‌رهاتی حه‌قیقی پێشینیان و کاریکه‌ یه‌کجار دژوار.

کۆکردنه‌وه‌ی زانیاریه‌کانی میژوویی و شی کردنه‌وه‌ و شروقه‌کردنی ئه‌وان له‌ هه‌ر ناوچه‌دا له‌ ئه‌رکه‌کانی خه‌لکانی ناوچه‌یه‌.

ئه‌وانه‌ی که ده‌ستیان داوه‌ته‌ قه‌له‌م هه‌موو سه‌خته‌یه‌کان به‌ دل‌وگیان قه‌بوول ده‌که‌ن و لهم پڕگا پڕ له‌ مه‌ترسیه‌ هه‌نگاو هه‌لده‌گرن و له‌ هیچ ئاسته‌نگیک ناترسن. هه‌نگاوتان لهم پڕگایه‌ په‌یوه‌ندی هه‌یه‌ به‌ خۆپراگری و ئیراده‌ی خه‌لکانی هه‌ر ناوچه‌یه‌ک...

مه‌شه‌هد ۱۶ی سه‌رماوه‌زی ۱۳۶۷. موحه‌مه‌د جابانی.

هیوای سه‌رکه‌وتنم بۆ ئه‌و هاوشاریه‌ به‌رپزه‌ هه‌یه‌.

۳۲- تاران: برای زانا و هه‌لکه‌وتوومان به‌رپز سه‌ره‌هنگی موه‌ندیس شاره‌بانی

به ریژ قولى راست خه دیو بوانلوو که بلیمه تی و توانای هوشییان به تایبته له بیرکاری (حه سیب) بوو ته هوی سهرسوورمانی ههموان و لهو که سانهیه که جیگای شانازی عه شیره تی کیکانلووه له زانکوی ئەفسه ری پیکه وه هاوده وه بووین. راست خه دیو له سالی شه شه می سهره تای خویندنکای پرووده کی ئوغاز وه کوو خویندکاری زیره ک لهو پوله دا پله ی یه که می به دهست هینا. دوایی که له شارهبانی بجنوورد دامه زرا شهش سالی دهو ره ی دوانا وهندی به سی سال تیپه پرا ند و بوو به یه کیک له خویندکارانی خاوه نی پله ی یه که م له زانکوی ئەفسه ری پولیس و دوای ته واو کردنی دامه زراوه ی پهروه ده ی ماموستایان له نارمه ک پروانامه ی ئەندازیاری دامه زراوه ی وه رگرت و ئیستا چهند پروانامه ی لیسانس و فهوق لیسانسی هه یه و سهرهنگی شارهبانیه و له نامه یه کدا بۆ من نووسیویانه:

که لیم گیان! وپرای سلاو و هیوای سهرکهوتنی رۆژ له گهل رۆژی ئیوه له بر د نه سهری ئاستی فرههنگی نه ته وه ی ئازای کورد و دانان و نووسین و تۆمار کردن و بلاو کردنه وه ی کۆمه له کتیبی کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسان، بهرگی سیپه میش گه یشته دهستم. زۆرم پی خوش بوو که بهرگی سیپه م که شاکاری ئیوه یه له نزیکه وه ببینم و موتالای که م، به تایبته به سهرنجدان بهو ئاستهنگانه ی که له بهردهم چاپ کردنی هاتبووه پیش و من له وه ئاگادار بووم که به در یژایی مانگه کان و ساله کان له ریگای تاران و مه شهه د دوو چاری چ کیشه گه لیک هاتوون. چالاکیه کانی هوشیارانه ی ئیوه و هاتوو چۆی له دوای یه کی ئیوه بۆ تاران و سهره نجام به ئاکام گه یشتن و له هه موو گرینگتر هه وله کانی چهن دین ساله ی ئیوه له کو کردنه وه ی کتیبه که زۆر تر منی کردووه ته ئەوینداری دیتنی ئەم کتیبه. به دوای دهست خستنی کتیبه که ویستم به پهله سپاس و پیزانینی خۆم به رانه بر به ههستی پاکتان به نوو سراوه یان به ته له فون رابگه ینم به لام به چهند هویه که وه و له ههموان گرینگتر پیویستی موتالای لاپه ره کانی زۆر تر له کتیبه که منی هینایه سهر ئه و باوه ره که نه ختیک دیر تر نامه بنیرمه خزمه تان.

ئیستا که زۆر تر له نیوه یه ک له وه م موتالا کردووه، ده توانم تا ئاستیکی باشتر له

سەری بیر و بۆ چوونی خۆم دەر بېرم. گەرچی هیچ شی کردنەو و شروڤە یە ک ناتوانیت ئەو هەموو تیکوشان و تاوتووی کردنی دەقیق و شارەزایی و مامۆستایی قەلەمی تیژی نووسینی ئیوە لە دانانی کتیبە کە باس بکات، بەلام بە کورتی دەتوانی بوتری: ئەو هی کە مرۆڤانی مەزن هەیانە تۆ بە تەنە یایی هەتە، تیکە لاویک لە شیعی حەماسی، دیمەنگەلیک لە پیاوان و ژنانی مەزنی کورد، مەتەلۆکی باو کە بە یادگار لە سەردەمەکانی لەمەو پێش، گۆرانیه کان و ئاوازه کانی دلگیر بە نیشانه گەلیک بەرچاو لە بارودۆخی سەردەم، داوهری نووسەرەکانی سەردەمانی جۆر بە جۆر سەبارەت بە نەتەو هی پەسەنی کورد، گەورە زانیان و بلیمەتانی کورد، زانیاری گەیاندن بە خەلکی کە هەمیشە بە هیوای وەدەست خستنی پێناسە ی خۆیان بە چەندین هۆکارەو دەر فەتی دەست پێ ڕاگەشتیان بەو نەبوو و هەروەها زانیاری لەمەر پەرتەوازەیی خێلە جۆر بە جۆرەکانی کورد و میژوو و جوغرافیای ئەوان و سەدان بواری تر تەنیا لە کتیبی کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسان بەرچاو دەکەوێت و ئەم هۆکارانە بەسە تا هەر خۆنەرێک بە تایبەت ئەگەر کورد بیت دێر بە دێری ئەو بە ئەو پەری ئەوینداریەو مۆتالا بکات و تام و چێژی لی وەر بگرێت. ئەمن بەش بە حالی خۆم لە ئیوە و هەولەکانی ئیوە دەستخۆشی دەکەم و هیوادارم کە سالانی سال زیندوو بمین تا بە درێژەدانی ئەم بەرپر سیاریەتیە فەرەهنگی نەتەو هی کورمانج بۆ هەمیشە بە کتیبە پر بایەخەکانی خۆتان بەهرەمەند بکەن. (دۆستی هەمیشە ییتان ڕاست خەدیو. تاران ۱۸/۹/۶۷)

۳۳- سنه: برای زانامان بەرپر ئەحمەد شەریفی سەرەرای دەر بپینی پرز و خۆشەویستی زانیاریەکیان لەمەر گۆڤاری کۆیستان بە ئیمە داو کە لە سالەکانی ۲۵- ۱۳۲۴ لە تاران لەلایەن بەرپر دوکتۆر ئیسماعیل ئەردەلان بلاو دەکرایەو. و بە زمانەکانی کوردی و فارسی بوو.

بە داخەو مەنیش وەکوو بەرپر زیان هیشتا نەمتوانیوە ژمارە یەکی بە دەست بخەم. هیوادارم ئەو هاوڕێیانە کە ئەم گۆڤارەیان لە بایگانی خۆیان هەیه ئیمەش لە نیعمەتی خۆیندەو هی بەهرەمەند بکەن.

۳۴- ھەمەدان: ھاورى زانا و پسپۇرمان و نووسەرى لىكۇلەر بەرپىز پەرويز ئەزكايى كە خەرىكى نووسىنى مېژوۋى كەوناراي گەلانى ئىران و لەوانە سەبارەت بە كوردەكانى چياكان لىكۇلىنەۋە گەلىكى بەرفراوانيان ھەيە سەبارەت بە من پىزى خۇيانيان دەبرېوو و لەۋەي كە بەرگى يەكەمى كىيى كۆچى مېژوۋى كورد نەگەشتوۋەتە دەستيان گەلىي و گازندەيان كوردبوو كە منىش لە بەرائبەرياندا خۆم بە شەرمەسار دەزانم. چونكە ژمارەي زىادىم لەبەر دەستدا نەبوو كە پىشكەشيان بىكەم. ھىوادارم چاپى دوۋەھمى بەرگى يەكەم گەشتىتە دەستيان.

۳۵- ئىلام- مېھران: براى خويندكارى زانكۇ و خۇشەويستمان بەرپىز عەلى ئەسغەر فەرىيا كەھرنىيا لە نامەيەكى جوان و پر لە ھەستى خۇيان كە بە كوردى نووسىيوۋيان ئا بەو شىۋەيە دلۇقانى خۇيانيان ھىناۋەتە زمان: بە ناۋى خۋاي گەۋرە. كەلىمگيان! دەمەھەۋى بلىم كە تۆ تەنيا يار و دۇستى ئىمە خەلكى كوردى. تۆ بۇ كوردان جىنگاي شانازى و دەسكەۋىتىكى گرېنگى سەربەرز و سەركەۋتوۋ بىت.

كەلىمگيان! بەرگى سېھەمى كىيى كۆچى مېژوۋى كورد بۇ خوراسانم موتالا كرد و خۋاي مەزن بە شايت دەگرم كە ئەمە يەكەمجارە كە ئەۋەندە خۇشچالىم بە خۇمەۋە نەدىۋە. نازان چۆن و بە چ ئەۋىنىكى بىۋىنە خويندەمەۋە. ئىمە كوردەكانى ئىلام زۆر شانازى بەۋە دەكەين كە ئىۋە برايانى خۇشەويستى كورمانج لە پەگەز و پەچەلەكى ئىمەن. خەلكى رۇژئاۋاي ۋلات خەبات و تىكۇشانى مېرخاسانى ئىۋە كوردانى خوراسانيان لە بەرەكانى شەرى سەپىنراۋى عىراق لە دژى ئىران لە نىكەۋە دىۋە و بە خولقاندنى قارمانىەتى لەلايەن ئەۋانەۋە شانازى دەكەن. من لەلايەن مىندالانى پارىزگاي قارەمان پەرۋەرى ئىلام ھاتوۋم كە بە تەنيا گەشتوۋمەتە خزمەت ئىۋە تا پىرۇزبايىتان بى بلىم. بە بۇنەي تىكۇشان و ھەۋلى لە راۋە بەدەرتان بۇ چاپى ئەم كىتەبە زۆر جوان و بە نرخە، كىتەپك كە سەمبۇلى قارمانىەتە. سەمبۇلى ئازايەتى و مېرخاسى و دلۇقانى و لە خۇ بوردوۋىي و يەكەتى و پىكەۋە بوۋنى ھەمىشەيى كورد و كورمانج.

سەركەۋتنى ھەرچى زۆرتى ئىۋە و خەلكى بە شەرفى كورمانج لە خۋاي

هزن داواکارم. به سپاسی زۆرهوه له لایهن خوێندکارانی پارێزگای ئیلام عهلی
ههسغه فریبا کههرنیپ. (۳۰ سهرمهوهزی ۱۳۶۷)

نامهی ناوبراو له لایهن برای زۆر هیژا و لیها تووم عهلی ههسغه
به پێز که له گهڵ خۆیان هینابوو یانه باخی شای نادرشا له مه شههد و لهوێ به
نیان دا و به هه مان راستبێژی و په سه نایه تی خۆیان فره موویان که من ها تووم له
یهن خوێندکارانی پارێزگای ئیلام دهستی ماندووی ئیوه ماچ بکه م و ئه و جار ه له
پێزتان داوا بکه م ئیزن به من بدهن دوا ی ئه وه ی که زه مه وه ندم کرد و خوا ی مه زن
ه که م کور ی به من دا ناوی بنیم (که لیم).

من مات و حه یران له به رانه بر ههستی پاک و بی خهوشی ئه م خوێندکاره
نۆشه و یسته کورده که هاو نیشتمان و هاو په گه زم بوو به دوا ی کۆتایی ها تنی
سه کانی ئه م لاو ئه و لایم رامووسی که به نوینه رایه تی من دهست و چاوی هه موو
ندالانی چالاک و زه حمه تکیشی ئیلام ماچ بکات. ئه و جار وتم: منیش له ئیوه
اواکارم و داوا کاریه که شم ئه وه یه ناوی یه که م کور ی خۆتان (جه جوو) و
وو هه مینیان (سه ردار عه وه ز) و سی هه میان بنین (که لیم)...

به ئێ ئه ی هاو نیشتمان! من ئه گه ر شه و و پو ژ و تا کاتی مه رگ بنووسم و کار
که م ناتوانم و لامد مری زه ره په یه ک له خۆ شه و یسته کانی ئه و به رپێزانه بم. خوا ی
هزن خه لکی ئه م ولاته له هه موو کاره سات و رو و داویک بپارێزیت و به خته وه ری
وو جیهان پێشکهشیان بکات. ئینشائه لالا.

۳۶- قوم ۱۹۸۸/۹/۱۴: نامه ی رازا وه و پر له هه ست و پر له ئه زموونی که له لایهن
ای زانا و پسپوړمان و شاعیری ئاواره ی کورد له شاری مه زه به بی قوم. ئه و
بیکه سی کوردیه» که زۆر به ی زانایان به تایبه ت خه لکی کورد له گه ل شیعه ر ه کانی
زۆر به جۆریان له پو ژ نامه ی جه هادی کوردی و کتیه کان و وتاره کانی جۆر به جۆریان
شان. ئه و کوردیکه ئاواره و چه وساو ه له سته می پو ژگار.

دهر کراو له کوردستانی عێراق وه کوو سه دان و هه زاران بنه ماله ی تری کورد که
دهست سته م و چه وساندن و زه ختی حیژی دژه مرو فقی به عس و خویتمژانی ک

وھەككوو ئەلبەكر و سەددام دەربەدەر و ئاوارە بووھ. بەلام لە ھەول و تێكۆشان و خەبات دژی خوێنمژانی دەسلەتداری عێراق وەككوو ھاورەگەزانی تری ساتێك ئارام و قەراری نەبووھ.

بەلێ، بێكەسی كورد لە نامەيەكدا بە منی نووسیوو كە نیشتمانی جوان و پڕ پیت و بەرەكەتی عێراق كە لە راستیدا گولستانیکی پڕ ڕەنگ و ڕازاوھ بووھ ئیستا بووھتە گۆرستانی كوتە ئاسنەكانی تانك و تۆپ و فرۆكە و گۆرەپانی مین و بومبى كیمیایى. ھەموو شوێنێك تێكدراوھ و خاپوور كراوھ و شارەكان و گوندەكان وەككوو ھیرۆشیمابە فەرمانی سەددام بوردومان كراوھ و لە نیو چووھ و ئەمە بەلگەى جەنایەتى درندانەى دژی مرۆڤایەتى كەسانى وەككوو سەددام و پشتیوانەكانیە.

بێكەس ئەمەى زیاد كردووھ كە: «بەلێ براى من، بەھێلە ئاشكرا بلیم كە ئەگەر بەند بەندى ئیسقانەكانم جیا كەنەوھ، ئەگەر سەرمان بڕواتە سەر سێدارە، ئەگەر لە نیو بلینەى ئاگردا بمانسووتین. ئەگەر ژن و منداڵەكانمان و ھەموو شتیكمان لەبەر چاوانمام بە دیلى ببەن و تالانى بكەن، و ئەگەر لە بەندیخانەكان و چالە ڕەشەكانى دەسلەتدارانى عێراق لە ژێر قەمچى و ئاسنى داخ ورد و خاپوورمان بكەن، قەت قەت لە مافى ڕەوا و خەباتى نەتەوہیى خۆمان دەست ھەلناگرین و ئەماننامە لەگەڵ بەعسى بچوێزدان و سەددامى كافەر واژۆ ناكەین، بەلكوو خەباتمان درێژەى دەبێت تا دیمەنى سەر كەوتن لە باوھش بگرین و بە سەر بەرزى و سەر كەوتوویى بۆ كوردستانی خۆشەویست لەوپەرى سنوورى ئێران بگەڕێنەوھ و ئەو وێرانەيە جارىكى تر بكەینەوھ گولستان... بەلێ، براى بەرێژ، بە دواى كۆمەلكوژیەكانى شارى ھەلەبجە، دەیان كۆمەلكوژی تر بە سەر ئێمە داھاتووھ كە ئەمانە، نە یەكەمین جارە و نە دوایین جار.

لە ڕۆژى ۱۹۸۸/۸/۲۸ جارىكى تر دەستى چەپەلى سەددام جەنایەتێكى تری خولقاند و سێ ھەزار كەسى تر لە كوردانى ھاورەگەزى ئێمە لە شارى عێمادیە و دەورووبەرى بە بۆمبى كیمیایى بە خاك و خوین كێشران و ھەزاران بریندار و كەم ئەندامى لێكەوتەوھ. ھەروەھا لە ڕۆژى ۱۹۸۸/۸/۳۰ لەیەكێك لە بیابانەكانى مووسل

به ناوی «ئه‌لحه‌ززه» یازده هه‌زار که‌سی کوردی بی‌تاوان و بی‌په‌نا به یه‌ کجار درانه به‌ر ده‌ستپه‌ژی گولله. هه‌روه‌ها له یه‌کیک له ئوردوو‌گاکانی سه‌ددام که به شیوه‌ی ئالمانی نازی بوو له باشووری عێراق به ناوی «ئه‌لبه‌سییه» ۵۰۰ که‌س له خه‌باتکارانی کوردی له به‌ر چاوی خه‌لک له سێداره دران. ئیستاش نزیکه‌ی ۲ میلیۆن که‌س له ئوردوو‌گاکانی هیتلیری عێراق له‌گه‌ڵ مه‌رگدا ده‌سته‌ویه‌خه‌ن.

هه‌روه‌ها که ده‌زانن ۸۰ هه‌زار کورد له‌و ۱۵۰ هه‌زار ژن و پیاو و منداڵه‌ی که مه‌جبوو‌ر کران بچنه‌ تورکیا و بینه‌ په‌نا به‌ر له سنووری نیوان دوو ولاتی عێراق و تورکیه له سه‌رمای ۱۵ ده‌ره‌جه ژێر سفر به‌ درێژایی شه‌وان به‌ بی‌جل‌وبه‌رگ و خۆراک چاوه‌ڕێ مه‌رگن. به‌لام ئیمه نه له‌م شتانه ده‌ترسین و نه ترسیکمان هه‌یه. ئیمه درێژه ده‌ده‌ینه په‌نگای خۆمان و ئه‌م دروشمه‌ پیره‌زه‌ دووپات ده‌که‌ینه‌وه.

یان کوردستان یان نه‌مان.»

برای کوردمان بیکه‌س پارچه‌ هۆنراوه‌یه‌کی جوانی بۆ منداڵانی کورد به‌ ناوی «وه‌سیه‌ت بۆ منداڵانی کورد» نووسیوه و ئاردوو‌پانه که ئینشائه‌للا له‌ کتییی شاعیران چاپی ده‌که‌ین.

۳۷- گورگان ۲۷/۱۰/۶۷: له‌لایه‌ن برای به‌رپێز و کرێکاری زه‌حمه‌تکesh به‌رپێز به‌رات سه‌عاده‌ت‌زاده‌ی زیندنلوو که له‌ ده‌رگه‌زه‌وه‌ بۆ کار و تیکۆشان بۆ گورگان رۆشتوو و به‌ هیزی باسک و به‌ ئاره‌ق رشتن ژیانیکه‌ی به‌ شه‌ره‌ف ده‌گوزهرێن، نامه‌یه‌کی جوان و پر‌ناوه‌رۆک به‌ کورمانجی گه‌شتوو که له‌ مو‌تالای سێهه‌مین به‌رگی کتییی کۆچی میژوویی کورد هه‌ستی خۆیان ده‌برپه‌وه و پارچه‌ شیعریکه‌ی دل‌رفینیان به‌ شیوه‌ی ژێر کردوو‌ه‌ته‌ تام و چیژی نامه‌که‌ی خۆی:

کورمانج‌م دی خۆش‌حال، منیش خۆش‌حال بووم و پیکه‌نیم
له‌ شه‌وقی شادمانی، بال‌م ده‌ره‌ینا و بۆ ئه‌م‌لا و ئه‌ولا فریم‌تا
چاوی من که‌وته‌ میژوویی کورمانج
تا‌قه‌تم نه‌ما و هه‌یران بووم، چاوم له‌م‌لا و له‌ولا کرد
ئه‌ی خه‌لکینه، میژووی کورمانج دلی ئیمه‌ی پروون کرده‌وه

حالی ئیمه باش بووه وه وه کوو نه خویشیک که چاک بووه
 نازایان ومیر خاسان جاریکی ترهه ستاون و گیانیکی تازه یان و بهر هات
 ئیسقانه کانیاں جاریکی تر له گۆر دا زیندوو بوونه وه^{۲۲۵}
 نه گهر ئیمه له بیر چوو بووینه وه جاریکی تر هاتینه وه یاده کان
 سپاست ده کهم ئه ی خوای مه زن و به خشه نده
 «به رات» ده لیت قه لهم تو میژووت نووسیوه
 تو کوردی
 کورمانجت سه ره رز کرد، خویار مه تیت بدات ئه ی «که لیم»

۳۸- باختهران (کرماشان): نامه ی زور دل بزوین و پر له ههستی برای
 خۆشه و یستمان بهر پرز شیخ عه لی ئه کبه ر باچوانلوو که له فه قیکانی زانای گوندی
 سه نگلی قووچانن و هه موو ساله کانی شه ری مالویرانکه ری داسه پایو عیراق له ژیر
 ناوی به سیجیه کی موئمین و موخلیس له به ره کانی گشتی رۆژئاوای ولات به شداری
 کردوو ه.

بهر پرز شیخ عه لی ئه کبه ر خزمه تیکی شایانی تریان کردوو و ئه ویش ئه وه یه که
 دوو به لگه ی قه دیمی له عه شیره تی ئوستاجلویان بۆم هینا که تا ئه و کاته نه مزانیبوو
 ئوستاجلوو کان له کام شوینی خوراسان نیشته جی کراون. ئوستاجلوو کان له
 سه رده می شاعه باس له به رانه ری ئوزه که کان به توندی بهر گریان کرد و تا دوایین
 هه ناسه خۆراگریان کرد که له بهرگی یه کهم لاپه ره ی ۴۳ له ناساندنی ئوممه ت
 خان ئوستاجلوو باسی کرا. له و رۆژگاره به دواوه ئیتر هه والیک له وان به ده ست
 نه هاتوو ه. ئه م برا زانایه، سه ره پای ناردنی به لگه کان له مه ر ئوستاجلوو کان که له
 بهرگی پینجه م چاپ ده بییت نووسیویانه «ئاغای ته وه حودی من عه لی ئه کبه ر
 چوو پانی (پزوانی) به ش به حالی خۆم له ئاسه واره به نرخه ی ئیوه (بهرگی سییه م)
 که له راستیدا بۆ کورده کانی خوراسان ناسنامه یه که، سپاس ده کهم. متمانم هه یه

که خه لکی کورد هیچ کات زه حمه ته کانی شه و رۆژی ئیوه بۆ چایی ئهم ئاسهواره به نرخه له بیر ناکهن... هیوادارم خوای مهزن ته مهن درێژی به ئیوه پیشکەش بکات تا ئهوهی که له زیندوو کردنهوهی میژوو و فرههنگی زمانی کورمانج دهست بکهن به تیکۆشان و لیکۆلینهوه و چالاکی زۆرتر. چونکه ترسام مهرگ مهودا نه دات ئهم ههلهم به باش زانی و له جبههوه نامهیه کی پرێز لێنان پیشکەشتان ده کهم. و له کاتی دوعا و نوێژ، ساگی و سهلامهتی ئیوه له خوای گهوره داوا ده کهم که ئیوه بۆ ئیمه ی کورد زیندوو رابگریت. (ئاواته خوازی دیدارتان عهلی ئه کبه ر چوو پانی (باچیانلو)).

منیش له جیگای خۆم له خوا داواکارم ئهم برامانه و هه موو سه ربازانی تیکۆشه رمان ساغ و ته ندروست و سه رکه وتوو بن و دوژمن سه رکوت بکهن. به پرێز چوو پانی پارچه هۆنراوه یه کی جوانیان به کوردی به رێ کردوو که به هۆی زۆر بوونی نووسراوه که له جیگایه کی تر دا چایی ده که ی.

۳۹- قووچان ۶۷/۹/۱۴: هاوړی و مامۆستا و رې پيشاندهری باشم به پرېز ئاغای حوسه یی حاجی زاده ئووغازی و بریای چپیر حاجی زاده پیکه وه نامه یه کی پر له دلسۆزیان نووسیوو و فره موو بوویان:

له لاپه ره ی ۱۵۷ ی به رگی سیهه م له مه ر قه باله ی کوێستان وشه ی «که له م» هاتوو که «شاهگولدی» له تایفه ی ئولکانلووه کان بوون، له حالیکدا که «شاهگولدی» عه شیره تی ئیمه یه. هیوادارم له به رگی داهاتوو لیکۆلینه وه یه کی زۆرتر بکړی و به م هه له چاپیه ئامازه بکړیت.

سه رۆکی به پرېزم ئاغای حاجی زاده: شاهگولدی ه کان له بنه ر ه تدا هه مان عه شیره تی ئولکانلوون که به و جوړه ی که باس کرا له کاتی هاتنی شاته هه ماسب سه فه و ی (کوړی شاسولتان حوسه یی) بۆ چیای (ئارمووته لی) ئه وان به م ناوه ناوبانگیان ده کرد، به لام عه شیره تی ئیوه که ئیستا هه شت پشته له ئووغاز نیشته جین و له به رگی دووهه م لاپه ره ی ۱۵۵ هاتوو به «مندالانی حوسه یی ئووغان» ده ناسرین که ئووغان بوونی ئه وان هه له یه ک به لکوو خورافیه چونکه

تایبه تمه ندیه کانی زمانی و جهسته یی عه شیره تی ئیوه هیچ په یوه ندیه کی له بواری
رؤ خسار ناسی له گهل ئه فغانه کان نیه.

هر چه ند که ئه فغانه کانیش لقیکن له نه ته وه ی که ونارای ئیرانی مه زن. به لام
بؤچی له م دواییانه عه شیره تی ئیوه به شاگول دیه کان ناسینرا و به لگه یه ک له بهر
ده ستدا نیه، به لام بهو لیکؤلینه وه زؤرانه ی که به دیهات دهر کهوت که ئه و بره پاره یه
که له لاپه ره ی ۱۵۷ ی بهرگی سیهم ئامازه تان پی کرد په یوه ندی به
شاهگول دیه کانی ئیوه وه هه یه، نه شاهگول دیه کانی ئولکانلوو.

۴۰- ئاشخانه (بجنوورد) ۶۷/۱۰/۳: برامان رۆسته م عه لی شه عبانی قهره مانلوو
نووسیویانه که هر سی بهرگی کتییی ئیوه م خوینده وه و سپاسی زه حمه ته کانی
ئیوه ده که م که خه لکی کوردی خوراسانتان شاد کرد. ئیمه له عه شیره تی گه و ره ی
قهره مانلووین و گه و ره پیاوانی ئیمه حاج ره زاقولی و حاج جه عفه ر قولی شه عبانی
قهره مانلوون. و ئیمه له بنه رتدا له گوندی دوین شیروان هاتووین بؤ ئاشخانه.
ئاموزای من مه هدی شه عبانی له ریکه وتی ۶۱/۳/۲۰ له عه مه لیاتی
به یتو لموقه ددهس له خو رپر مشه هر شه هید کرا و برام سوهراب شه عبانی له ریکه وتی
۶۷/۶/۱ له نه ورؤزدا به دوا ی ئاگر به ست به دهستی عیراق به دیل گیرا. هه و ره ها
کور ی حاج ئیبراهیم شه عبانی قهره مانلوو له عه مه لیاتی موسلیم ئیبنی عه قیل
بی سهر و شوین کراوه.

خۆمیش به ناوی سهر بازی ئهر ته شی ئیران ۲۶ مانگ له به ره کانی شه ر
به شداریم کردووه و تا راده یه ک ئازیه تیم له خۆمه وه نیشاندا و به عسیه کانم
سهر کوت کرد که له لایه ن ئهر ته شه وه پروانه می ئازیه تیم وه رگرت... ئیمه
قهره مانلووی ئاشخانه به دل ئاوه لاییه وه چاوه رپی ئیوه ین که بین بؤ ئاشخانه و
ئیمه سهر به رز بکه ن. وینه ی لاپه ره ۵۷ ی بهرگی سیهم که له کورده کانی
قهره مانلوو هه لتانگرتووه و دوو ژن و سی پیاو له ته نیشت یه که وه نیشان ئهدات (له
به ینه ی حوسه ین خاکشور ناسراو به حوسه ین قه می) نه فره ی لای راست کچه
ئاموزای خۆمه که چهند سال نه یانم دیوو، به بینینی وینه ی ئه و خۆش حال بووم و

جاریکی تر سپاستان ده کهم.

۴۱- تاران ۶۷/۱۰/۱۵- له تارانهوه به پێژ سهید عهبدولکهڕیم هاشمی مه‌رغزاری قووچانی که هاوشاری زانا و پسیپۆری خۆمه و زانایی و لیها‌توویی له باوکیه‌وه به میرات بردووه، نامه‌یه‌کی تێر و ته‌سه‌ل به خه‌تیکی خۆش بۆ من ناردووه که به هیچ شیوه‌یه‌ک ناتوانم کورتی بکه‌مه‌وه، به پێژیان فه‌رموو‌یان‌ه: نازانم به چ شیوه‌یه‌ک هه‌ستی ده‌روونی خۆم ده‌ربهرم. ئه‌وه‌ی که ئاشکرایه ئه‌وه‌یه که هه‌ول و تیکۆشانی ئیوه هه‌ر کوردیک وه‌ها دو‌جاری شانازی کردن ده‌کات که ناتوانیت هه‌ست و شه‌وقی خۆی رابگرێ، و له‌م په‌یوه‌ندی‌ه‌دا هه‌ر ئه‌م هه‌ستی شانازی کردنه هانی منی دا که هه‌رچه‌نده خاوه‌نی قه‌له‌م و زانایی و بیرمه‌ندی نیم به‌لام تا راده‌یه‌ک که بتوانم هه‌ستی تیکه‌لاو له‌گه‌ل سه‌ربه‌رزیم به خامی ده‌ستم بێنمه سه‌ر کاغه‌ز و پێشکه‌ش‌تانی ده‌که‌م.

له‌م دوا‌ییانه که سه‌فه‌ریکم کرد بۆ قووچان و مه‌شه‌هد، یه‌کیک له‌ هاو‌پێانم ئه‌و چاکه‌یه‌ی ده‌رحه‌ق من کرد و به‌رگی دوو‌هه‌م و سه‌یه‌می کتییی به‌ نرخ و لیکۆله‌رانه‌ی کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسانی گه‌یاند ده‌ستم. هه‌ر ئه‌و شه‌وه له‌ مالی خۆشکم زۆربه‌ی لاپه‌ره‌کانیم چاو لی کرد و خویندمه‌وه و به‌ شه‌وقیکی زۆره‌وه دیم که ئیوه به‌م هه‌موو زه‌حمه‌ت و قه‌بوولکردنی ئه‌و هه‌موو ئاسته‌نگ و دژواریه‌کی سه‌فه‌ر کردن و زۆریک که‌م و کۆ‌ری مادی و مه‌عنه‌وی تر وه‌ها زه‌حمه‌تیکیان قه‌بوول کردووه و وه‌ها می‌هه‌رهبانیه‌کتان نه‌ک ته‌نیا ده‌رحه‌ق به‌ کورده‌کانی خوراسان به‌لکوو ده‌رحه‌ق به‌ هه‌موو ئێران ئه‌نجام‌داوه و ئه‌وانتان به‌ خۆیان ناساندووه، زور شانازیم پێوه کرد، به‌ شه‌وقیکی زۆره‌وه دوو به‌رگی ناوبرام مو‌تالا کرد. ئه‌وه‌م دی که ئیوه ئه‌وه‌ی که هه‌ر کوردیک له‌ دلیدایه ئاشکراتان کردووه. ئیوه ئه‌و هی‌زه‌ی که بتوانیت ده‌ماری به‌ستوو باز بکات و خوینی کورد بوون له‌ ناویدا وه‌گه‌ر بخت به‌ لیکۆلینه‌وه‌کانی خۆتان وه‌گه‌ر تان خستوو. نامه‌ه‌وێ قه‌له‌م له‌ رینگایه‌کی نابه‌جێ بوورینم و ناتوانم راستیه‌کان له‌ به‌ر چاو نه‌گرم. چونکه ئه‌وه‌ی له‌مه‌ر هه‌ول‌ه‌کانتان بنووسریت و بگووتریت هه‌ر که‌مه و بۆ منیش جی‌گه‌ی شانازی به‌ یه‌کیک له‌و چه‌ند

میلیۆن كوردەم كه له ناو لاپەرەكانی لیکۆلینهوه به نرخه کانتان خۆم دەبینم و له فیداکاری و گیانبازییه کان و له خۆ بور دووییه کان قارامانه کانتان به شدارم. ئەو کاتهی که مندالیکێ کهم ته مهن بووم دایکم چیرۆک گهلێکی له کورده کانێ هاوهره گهز و جیگه ی ژيانیان و عهشیره ته جۆربه جۆره کان به تایبتهت چیرۆکی (توحفه گول)^{۲۲۶} و تورکان خاتوون، عهوه زخان، ئاراز موحه ممهد و جه جوو خان بۆم ده گیرایهوه^{۲۲۷} و له هه مان سه ره تاکانی مندالیه وه له گهل ئەم ناوانه ئاشنا بووم، به لام تیپه ر بوونی رۆژگاری و... ئەو خویته کوردیه ی له ده ماره کاندایه ست و ئەو ئازادی و وره به رزی و هه ولدانه ی ره نگه له مندا نه که سانی تر گهلانده که مترین ئاستی خۆی. به لام گه وه ره به نرخه کانتان به تیشک هاویشته ی له راده به ده ری خۆیان سه ره رای ئەوه ی زۆر جار فرمیسکی شادی له چاومدا هیئایه خواره وه خویته ی به ستووی نیو ده ماره کانمی له ناخمدا وه گه ر خست.

هیوادارم له و رینگیه که هه نگاوتان هه لگرتووه تا ئەو راده یه لی براوانه و سه ره که وتوانه برۆنه پێشه وه که کورده کانێ سه رانه ری جیهان له ئاوینه ی بالانویته ی جیهانی کتیبه که تان خۆیان ببینه وه و بناسنه وه. له کۆتایی به هه ر شیوه یه ک که به باشی ده زانن له قووچان به رینگای ته له فۆنی ۲۸۵۲ له گهل باوکم ئاغه ی حاج سه ید حوسه ین هاشمی مه رغه زاری که دلایان لیوانلیوی هه ست و خۆشه ویستی نه ته وه ی کورده په یوه ندی بگرن تا به لکوو هیندیک له هه وال و بیرمه رییه کان له به رگه کانێ داها توودا کاریگه ر بێت. سه به رز و سه ره که وتوو بن، ده ستان به گه رمی ده گوشم. (عه بدولکه ریم هاشمی مه رغه زاری ۱۵ ی به فرانباری ۶۷).

ئهنیش له سه رنجدان و ورد بوونه وه ی زۆری به رپێز ئاغه ی هاشمی رپێز ده نییم و

226- له به رگی سیه هم لاپه ره ی ۲۴۲ ی چیرۆکی هاتنی توحفه گولم بۆ ناو چیمه نزار نووسیوو که ده بی بگه رپێنه وه بۆ ئەو به شه. چیمه نزاری خایانلوو زیدی باوکی به رپێز هاشمیه.

227- ئیستا له جیاتی ئەو چیرۆکانه و ئەفسانه کانێ قاره مانێ ئیمه ئیرانیه کان داستانه لی جۆربه جۆری نا ره سه نی نامۆ شه و رۆژ بۆ مندالانی ئیمه له رادیۆ ته له ویز یۆنه وه بلاو ده کرێته وه که ده بیته هۆی سهرینه وه ی فره هنگی ره سه نی ئیمه.

سپاسیان ده کهم و ئه وهش زیاد ده کهم من له رابردوودا له قووچان تا ئه و رادهیه که به خته وهری ئه وهم ببوایه هه می شه له پیشگای به نرخ و جی بایه خی ئاسه واری باوکی زانا و شاعیر و بیرمه ندیان که لکم وهرده گرت و قسه ی به ریزیان وه کوو بلیسه ی ئاگر ده روونمی داته گیرساند. قهت له بیرم ناچیته وه که رۆژیک له خزمه تیان بووم و گویم ده دایه قسه کانیان و ههروه ها خوالیخۆشبوان وه کیل ئوغازی و هه بیوللاخان ناسر له شکه ر هیوه دانلوو دانیشتبووم و به وردی گویم ده گرت... به لئى برای به ریز ئه و وته پر ناوهرۆک و شیرینه بوو که منی هیئا سهر ئه و باوه ره که خامه شکاوه کهم هه لگرم و له سهر لاپه ره کانی کاغز بخشیم، هه رچهند که لیها توویی پیوستم بۆ ئه نجامدانی ئهم ئه رکه نه بوو و ناشیتم. به لام من له هه ژاری خۆم نه ترسام، چونکه ده مدی ئه وانه ی که سهرمایه و توانایی زانستی زۆریان هه یه به چاوی سووکه وه سه یری ئهم شتانه ده کهن.

نامه ی جوان و رازاوه ی برامان هاشمی منی هیئایه سهر ئه و بره وایه هه رچی زووتر له مه شه ده وه به ره و قووچان بکه ومه ری و به ئیزن گرتن له باوکی زانا و بلیمه تیان، به خته وهری دیداری ئه و به ریزه که له م کاته دا خانه نشین کرابوون ببیته نه سییم، ئه و به ریزه منیان به باوه شی ئاوه لا و خۆشه ویستی ته واه قه بوول کرد و قسه ها ته سهر ئه وه ی میژوو و فره هه نگ و فولکلۆری نیشتمان و خه لکی قووچان و ئازایه تیه کان و میوان دۆستی ئه وان و...

زۆر ته وه ر بوو که نووسیانم تا هه ر کام له جیگای خۆی چاپ بکریت ئیستاش پارچه هۆنراوه یه کی جوان که نیشاندهری هه ستی پاکی جه نابیانه و له سال ی ۱۳۴۲ که شه ری ساردی رادیۆی و پروپاگه نده یی نیوان ئیران و سۆقیهت له ئارادا بوو، و ره وه سه کان له رادیۆ کانیان قسه ی ناشایستیان ده دایه پال نه ته وه ی ره سه نی ئیران، چونکه سه ره به رزی کوردی و هه ستی به ریزیان بیستن و ولام نه دانی ئهم قسه ه یچ و پووچانه ی به باش نه ده زانی. قه سیده ییکی جوانیان هۆنیوه ته وه و خسته یانه سهر زمانه کان که وا دیته پیش چاو که پارچه شیعریک که له سال ی ۱۳۴۲ له ولامی درۆزنانی رادیۆمسکو (که ده یگوت به شی هه ره زۆری نه ته وه ی ئیران له برسان به

خواردنى رېشەي گياكان دەژين) لە زمانى عەشیرەتى زەغفرانلوو و تراپىت.

٤٢- مەھاباد- ٦٧/٩/٢٥- نامەيەكە لەلایەن براى زانا و ڕووناكبير و وەرگيرمان و نووسەرى پايبەرز، بەرپر سەيد موحەممەد سەمەدى كە تا ئىستا ئاسەوارى جۆرەجۆر لەلایەن بەرپرزيان چاپ كراوە و ھەر وەك ئەستىرەيەكى گەش لە ئاسمانى ئەدەبىياتى كوردى و فارسى فەرموويانە: «شك لەوەدا نىە كە بەشيك لە ميژووى ھەر نەتەوہەك بە دەست پياوان و ژنانى بە ناوبانگ بە ھەلدانى ئالاي زانست و فەرھەنگ پىك دىت، بەلام بە داخەوہ لەم بارەوہ بە ڕادەي پيوست نووسەرى توانامان نەبووہ و لە ھەلسەنگاندن لەگەل نەتەوہكانى تر دەبى دان بەودا بنين كە لاوازي سياسى و فەرھەنگيمان بووہ و ھەر لەم ڕووەوہ زيانى زۆرمان ليكەوتووہ. چۆنكە زۆرەي راستيەكان نەنووسراون و يان لەو پەرى ناپياوى و خەيانەتدا بە بپرەحمى بە دەست بە كرى گيراوانى زەمانەوہ چەواشە كراون و يان زۆر بەلگەنامەي گرینگ كە بە ھۆى سەرنجەندان لە گۆشەي مالاكان يان دپراوہيان سووتينراوہ يان بە شيوہەك ڕۆخساريان تىكچووہ كە ئىتر شياوى بەھرە ھەلگرتن نين. ھەر لەم ڕووەوہە كە بايەخى كاري ئيوە زۆرتر لە ھەر شتيك بەرچاوہ و ئيوە توانيووتانە بە ھەول و تىكۆشانى زۆر ھينديك لەم بەلگانە كۆكەنەوہ و لە نەمان رزگاريان بكەن.

بە بى ھىچ جۆرە تەعارف و پيدا ھەلگوتنيك دەلييم: كارەكەتان وەكوو زيندوو كردنەوہى مودووہەك وايە. چونكە بنەماي ژيانى نەتەوہەكتان زيندوو كردووہتەوہ و بەردى بناغەكەتان داناوہ، ئىستاش وپراي سپاس لە ھەولەدانى بى ھاوتاي ئيوە نامەكەم بە پارانەوہەك لە شاعيرى تواناي كوردى ھاوچەرخ بەرپر مەلاكەريم ھونەرمەند (فەدايى) كە لە كۆتايى چيروكى لاس و خەزال ھونيوويانەتەوہ كۆتايى پى دىنم و ئيوە بە خوا دەسپيرم كە سەركەوتووتان بكات. دەبى وەبىر بىنمەوہ كە بەرپر فەدايى كە لە نيو كوردەكانى ڕۆژئاواي ولات بە فيردەوسى سەردەم ناوبانگيان دەر كردووہ ھۆنراوہ زۆريان لە بەستينەكانى جۆرەجۆر ھۆنيوہتەوہ كە ھۆنراوہكان و بەسەرھاتيەك لە بەرپرزيان لە كتيبي «گولستان كوردستان» لە بەشى شاعيرانى

کورد چاپ دەبیّت. ناوبراو لە ساڵی ۱۳۷۰ی کۆچی لە گوندی سی سەر لە دەوروبەری سەردەشت لە دایک بوو. شانازی ئاشنایی لە گەڵ بەرێزیان لە کۆنفرانسی فەرھەنگی کورد لە مەھاباد لە ڕەزەھری ۱۳۶۵ بوو نەسیبی من.

۴۳- بیجنوورد- ۶۷/۱۰/۱۸- لە دامەزراوەی پەرەوێ دەستی مامۆستایان بەرێز ڕەسوول موحەممەدی و ڕای دەربڕینی ھەستی خۆیان ویستبوویان کە چۆن دەتوانن دەورە کەمێ کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسان دەست دەخەیت.

لە ولامی ئەم برامانە دەلیم کە بە ھۆی نەبوونی یارمەتی و دەرفەتی مالی بە داخووە نەمتوانی ھەموو بەرگەکانی ئەم کتێبە بە جاریک چاپ بکەم و بلاوی بکەمەو بە ھەر کاتیک دەرفەت و ئێمکانی سالی داوین بکەیت بەرگەکانی تریش بە پێ ڕێزەندی میژوویی لە چاپ دەدرێن.

۴۴- تاران- بونیادی فەرھەنگی نەیشابوور- مامۆستا فەرەیدوون جۆنەیدی نەیشابووری کە لە خۆی مەزن داواکارم ھەمیشە بیانپارێزیت و زانست و زانیی و تیکۆشان بۆ پەرە پێدانی فەرھەنگی ئێران زەوی رۆژ لە گەڵ رۆژ زۆرتر بکات، وەکوو ڕابردوو میھربانی خۆیان دەربڕیوە نامە یەکی شیرین و پاراوێن لەو بەرزی دەماوەند بۆ داوێنەکانی کۆیستانی شايجان و بینالوود بۆم ناردوو کە بۆ ئێوە سەروران دەلیمەو:

سلاو بۆ دەنگی بەرزى کورمانجى ئێران، بۆ بانگەوازی ھەستانە سەر پێ کوردانی خوراسان، کەلیموللا تەوھەجودی.

سلاو بۆ تاقە کوپی کورد کە لە ھەموو ناخ و دەمارى خۆی خۆشەویستی کوردان و ئەوینی ئێران ھەیە و بە گرتنە ئەستۆی ئەرکیکی ئاوھەا گرینگ لەم سەردەمە پڕ لە ئالو گۆرە ساتیک لە ژیاى خۆی بێبەھرە و ئاکام تێناپەرنییت و ھەموو دل و گیانی لیوانلیوی لیکۆلینەو و زانستە و دلی پڕ لە ھەستی لە سینگی نەسەرەووی بوو تە کوانووی ئاگر کە گیانی ماندووی کورد و کورمانج بە تین دەکات و وزە پێدەبەخشیت، تا ھەستن و پیگەى خۆیان لە فەھرەنگ و میژوو

ئىرانى مەزن جارىكى تر پيدا بىكەن و بۇ گەيشتن به ئاواته گەورە كانيان ھەمىشە لە پانتاى فەرھەنگ و مېژوو و شانازىيە كانى ئىران حازر بن و ئاگادارى گيان و دەرۋونى ئىران بن... سلاو بۇ كورى لىھاتوۋى كوردە كەلىمۇللاى خۆشەويست و نازدار.

دەفتەرى سىيھەمى «كۆچى مېژوۋى كورد بۇ خوراسان» كە لەگەل رېزت بۇ منت ناردبوو و رۆژ لەگەل رۆژ لەبەر چاۋانى نىگەرەنم دانا و يەك بە يەكى لاپەرەكانىم بۇن دەكرد، بۇنى گەلای تازەى پوونگەى لىۋارى كانياۋەكان و رەۋبارەكانى دەدا. ھەر رستەيەكى كە دەمخوتىد نىشانەيەك لە ئازايەتى و پىاۋەتى و خۇراگرى پىاۋان و ژنانى كوردى پىۋە ديار بوو.

لە ھەر دىمەنىكىدا شەبۇلى نىگەى كوردەكان قسەى لە برىارى پاك و لىبرۋانەيان لە رىگەى پاراستنى ئايىنەكانى ئازادىخۋازى و قارەمانىيەتى دەكات... بەلام ھەر كاتىك دەرۋانمە لاپەرەكان و لە پر چاۋم بە دىمەنى شوخىكى نازدارى كورمانچ دەكەۋىت كە لە نىۋ چىمەنزارەكانى كوستان خەرمانەيەك گولۋى بە داۋىن ھەيە و پەردەيەك لە شەرم بە سەر چاۋانىدا كشاۋە و بە ئەسپانى و مەزنايەتى دەرۋانىتە سوۋچىك رەنگە دەرۋانىتە مندالەكانى رەنگە بە گول و شەۋنم رەنگە بە مىگەلە مەرەكانى، رەنگە بە ھىۋاكان و ئاواتە دوۋرەكانى... رەنگە خەرىكە دەنگى كەلىم دەبىست كە لە كوستانەكانى خوراسان پەنگ دەخوات كە » «.

فرمىسك لە چاۋانم قەتس دەمىنىت و نىگام دەكەۋىتە سەر ئەم وىنەيە و دەنگى تۆ دەبىسم كە ئامۇژگارى ئاسكەكانى كورمانچ دەكەى كە فرىۋى زەرق و بەرق و رۋالەتى رۆژئاۋا نەخۇن و بە داب و نەرىتەكانى ئىرانى و ئايىنەكان، شىۋەكان و بابەخەكانى كورد دل بەستەن و بزەن كە تاقە گەۋھەرى فەرھەنگ و مېژوو و رەگەز و زمانى ئىرانى ھەزاران جار جۋانتر و مەزنتر و پر بايەخ لە نامۇ بوون و لە خۇ نامۇ بوونە.

نەرىتەكان، ئايىنەكان، چىژن و بۇنەكان، زمان، جلۋبەرگ، ئازادىخۋازى، بىر كەرنەۋە چاك و تىكۇشان دەبى بپارىژىرەن و شانازىيان پىۋە بىرەت و لە گەلىاندان ژيان بىرەت و بىپىردىرەنە مندالان و نەۋەكانى داھاتوۋ...

کەلیم گیان، بەلام ئایا پاراستنی هەموو ئەمانە ناکەوێتە ئەستۆی هیندیک لە پیاوانی کوردی نیشتەجێ شارەکان؟

ئایا باشتەر نیە ئێمەش خۆمان ئامادە بکەین تا کۆمەلگای کوردی بگەینینە نیو شەقامەکان و ئیدارەکان. ئایا باشتەر نیە کە لەم ڕێگایەدا ئێمەش یارمەتیدەری ژنەکان بین کە هەمیشە پارێزر و نگابانی هەموو داب و نەریتەکان و بایەخەکانی هونەری و فەرھەنگی ئێمە بوون؟ چاوت ماچ دەکەم فەرەیدوون.

هیوادارم قسە بە نرخ و دلنشینەکانی زانای پسپۆرمان فەرەیدوون جۆنەیدی لەسەر ئێمە هەلاتوو لە فەرھەنگی خۆمان کاریگەر بێت.

۴۵- دیواندەرە- کوردستان ۶۷/۱۱/۷- بۆ زانامان بەرپرێز عەبدوللا میعمارێ لە ئیدارەیی مۆخابەرانی دیواندەرەیی رازاو و جوانی کوردستان وەها نووسیویانە: مامۆستای هیژاو بەرپرێز ئاغەیی تەوێ حۆدی سلاویک بە بایەخی قەلەم و بە گەورەیی میژوو و بە سەرکەشی جیای زاگرووس پێشکەش بە ئێوە... و هیوادارم هەمیشە قەلەمتان هەوراز پێو بێت و ڕوو نەکاتە نشیو و لە ناوچوون.

بەرگی سیپەمی کتیبی ئێوە رۆحیکێ تازەیی خستە جەستەیی منەو و منی چەندین سال بردەو سەردەمی لاوی و توانایەکی تازەیی بە من بەخشی. بە راستی دەستان خۆش بێت کە هەولەکانی ئێوە شیای ریز لێنە. چونکە نووسراوەکانتان مەژۆف لە گەڵ خۆی بۆ ناو هەموو عەشیرەتەکان و خێلەکان و پالەوانان و ناوداران و زانایان و داب و نەریتەکانیان دەبات، بە راستی دەستان نەیشیت کە ئاسەوارێکی پر بایەختان پێشکەش خۆتەرانی خۆتان کردووە. دیواندەرە- براتان میعمارێ

۴۶- پاوە- کوردستان ۶۷/۱۱/۸- نامەییە کە لەلایەن بۆ زانامان کە چەند کتیبیش بە دەستی بەرپرێزان بە چاپ گەیشتوو. وێنەییە کە لە خۆیان و وێنەییە کە دلرەفین و جوانیان لە شارە جوانە کەیی پاوە بۆمان ناردوو و نووسیویانە:

... بۆ زانای بلیمەت و لیکۆلەر بەرپرێز مامۆستا کەلیموللا تەوێ حۆدی سلاو و ریز لە بەرزایی چیا سەرکەشەکانی هەورامان سلاویک پێشکەشتان دەکەم کتیبەکانی پر بایەخ و بە نرخیی بەرپرێزان جیگای سەربەرزی و شانازی هەر کوردیکێ

موسولمانه له هه موو جیهان.

راسته که ئیمه به شیوهی چیرۆک و ئەفسانه له باپیرانی خۆمان بیستوو مان که کۆمه لێک له کورده کانی زۆر لیکراوی کوردستان، بوونه ته قوربانی ئامانجی چه په لی شاکان و بۆ ناوچه کانی باکوور و باکووری رۆژه لاتی ئێران دوور خراونه ته وه به لام هیچ کات بیرمان له وه ناکرده وه که نه وه یه کی پاک لهم ره چه له که خه باتگێره هه ستیت و خامه ی خۆی بخاته گهر و ئەدیبانه و لیکۆله رانه بایه خه کانی له بیر کراوی نه ته وه یه کی قاره مان له میژوو زیندوو بکاته وه و پیشکەشی نه ته وه ی شوێر شگێری ئیمه بکات، به لام ئەم راستیه گرینگه به دهستی که لیمی خه باتگێره هاته دی. نه ته وه ی موسولمانی کورد و بیرمەندان و لیکۆله ران لهم جوولانه وه فره هه نگیه پیشکەوتوو له خوراسان ریز دهنین و به ناوی به لگه یه کی پر بایه خ و میژووی و پرشنگدار بۆ نه وه کانی داها توو سه یری ده که ن و به لیکۆلینه وه یه کی به که لک و تۆمار کردنی میژووی بۆ خۆیان ده زانن. ئەوپه ری پیشکەوتن و سه ره که وتنی بیر کردنه وه که له بیر و بروای پاکی ئیوه سه رچاوه ده گریت له به رانه بر ئیسلام و کوردستان له کتێبه کانتانا به روونی دیاره و ئەمه هه ره شو شته یه که نه ته وه ی خه باتگێری کورد ساله یه تینووی ئەم جوهره بیرۆکانه یه له تۆمار کردنی میژووی خۆی، و ههروه ها ئەم زاناییه و پرشنگداربوونه له وه به ری سنووره کانی رۆژه لاتی ئێران هیچ کات له بیر نه کراوه و ئەم هه نگاو هه لگرته یان کردوو ته نموونه یه کی به نرخ بۆ هه موو بیرمەندانی کورد له سه رتاسه ری جیهان له ناساندنی ئەم نه ته وه و زۆر لیکراوه. ریزم هه یه بۆ قه له می. هه میشه زیندووت و ده ستانی ماندوو نه ناست. من به ئه رکی خۆمی ده زانم که به م چه ند رسته که م بایه خه له به رچاو گرته ی هه دیسی پیروزی پیغه مبه ر سپاسی خزمه ته کانی ئیوه بکه م و خوشحالی خۆم سه باره ت به به رده وایه بایه خه کانی فره هه نگی شوێری ئیسلامی له ناو کوردانی موسولمان و به غیره تی خوراسان ده ر بېرم. ئەم بابته که کوردانیکی قاره مان له خوراسانه وه له خه بات دژی زۆرداری و داگیرکه ری له شه ری داسه پاو دژی گه وهره ترین دوژمنی خۆیان له میژوودا «سه ددامی به عسی ئەفله قی شه رفروش»

به‌شداریان کردوو و زۆر گۆلی په‌رپه‌ریان له ناو گۆله ئاله‌کانی شه‌هیدانی شۆرشى خوینینی ئیسلامی پیشکەش کردوو، هیچ کات له بیر نابینه‌وه، یادیان به‌پێز و پیرۆز بیت. خۆی مه‌زن ئیوه بۆ خه‌مه‌تى هه‌رچی زیاتر به کوردانی موسوڵمانی ئه‌و نیشتمانه سه‌رکه‌وتوو و سلامه‌ت بکات، وێنه‌یه‌ک له شاری قاره‌مان په‌روه‌ری پاوه به ناوی خه‌لات پیشکەشتان ده‌که‌م، هیوادارم جیگای په‌زنامه‌ندی ئیوه بیت، له‌گه‌ڵ پێزم. (جیگری فه‌ره‌هه‌نگی بونیادی شه‌هیدی شارستانی پاوه - به‌ه‌رام وه‌له‌ده‌یگی)

۴۷- تاران - ۶۷/۱۱/۱۰ - به‌پێز دوکتۆر ئیره‌ج ئه‌فشار یه‌زدی به‌پرسی به‌پێزی گۆڤاری پر بایه‌خی ئایه‌نده و نووسه‌ری تیکۆشه‌ر و ماندوو نه‌ناس که حه‌قی گه‌وره و زۆریان به سه‌ر هه‌موو ئیرانیه‌کان هه‌یه، هه‌روه‌ها له‌گه‌ڵ نامه‌که‌یان خوازیاری ژماره‌یه‌ک له به‌رگی سه‌یه‌م بوون که پیشکەشیان کرا.

۴۸- شنۆ - ۶۷/۱۲/۲۹ - برای زانا و هیژمان به‌پێز ئه‌حمه‌د ئه‌حمه‌دپوور به‌پرسی کتیب‌فرۆشی نالوووسی له‌ شارستانی شنۆی کوردستان فه‌رمووایه‌ که وپرای پیرۆزبایی گه‌یشتنی سالی نوێ: (به‌ ئاگاداری ئیوه ده‌گه‌ینم که له سه‌فه‌ریک که له‌م دواایانه بۆ تاران کردم سه‌رنجم راکیشرا بۆ کتیبی به‌ نرخى کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسان) خه‌لکی شنۆ له‌ پرووی هۆکری زۆر پۆژانه‌ چه‌ندین جار بۆ وه‌رگرتنی ئه‌م کتیبه‌ دین بۆ کتیب‌فرۆشی ...

۴۹- مه‌شه‌ده‌ - ۶۸/۱/۱ - برای کوردی ئێراقی به‌پێز ئه‌یوب هاشم میرۆزی جه‌نایه‌ته‌کانی سه‌ددام له‌ کوردستانی عێراق: نامه‌یه‌کی دله‌تزه‌نه‌ له‌ لایه‌ن یه‌کیک له‌ براکانی کوردی بارزانیان که دانیشتووی خوراسانی ئه‌م براهیه‌ که هاشم میرۆزیه له‌گه‌ڵ زۆربه‌ی براییانی تر وه‌کوو به‌پێزان ته‌حسین و جه‌میل و عه‌بدولقادر و ئیبراهیم و عسمه‌ت هاشم و... که له‌ شاره‌کانی مه‌شه‌ده‌ و توربه‌ت حه‌یده‌ریه‌ و شیروان و قووچان و شوینه‌کانی تر په‌رته‌وازه‌ن و به‌ ژبانی دوور له‌ نیشتمان درێژه ده‌ده‌ن. ئه‌م خۆشه‌ویستانه و زۆربه‌ی بنه‌ماله‌کانی تری کوردی عێراق ساله‌هایه‌ که له‌گه‌ڵ هاته‌ن سه‌ر کاری رژیمی ئه‌فله‌قی و دژه‌ مرۆڤانه‌ی عێراق، له‌ سه‌رده‌می حه‌سه‌ن ئه‌لبه‌کر به‌ تابه‌ت سه‌ددامی جه‌نایه‌تکار له‌ مال و نیشتمانی خۆیان ئاواره

کراون. به لام ئیمپوژه بارودوخی ئەم ئاوارانه زۆر تر له هەر سەردەمیکی تر دلتەزین تر و جینگەیی داخە چونکە بهو جوۆری که دەزانین، سەددامی جەنایەتکار بە شیوەی بەردەوام شارەکان و گوندەکانی کوردستانی عێراق بوردومانی کیمیای دەکات تا ئیتر هیچ ئاسەوارێک له کورد و کوردستان له عێراق نەمێنێت و ئەو نیشتمانە بکاتە ناوچەیه کی عەرەب نشین.

بەلام ئەو له هەڵەدایە چونکە هەتا کوردیک زیندوو بیت ئەو ئەم پەرەهەراز و نشیوی خۆیان، هەزاران دیکتاتۆری خۆینمژی وه کوو ره‌پاشا و ئاتاتۆرک و ته‌یمووری له‌نگیان ناردوووه بۆ ناو گۆرستان ئەمە نه‌یه‌که‌م که‌سیانە و نه‌دوایین که‌س. ئەم جەنایەتکارەش که وه‌کوو سه‌گیکێ هار که‌وتوه‌ته‌ گیانی خەلک به‌ زویی به‌ هۆی ئەو هەموو کۆ مه‌لکوژیە سزا دەدریت و خویتی شه‌هیدانی له‌ خوین شه‌لالی هەله‌بجە ئەویش تووشیاری چاره‌نووسی هیتلەر و ئیستالین دەکات.

ئیمه‌ کورده‌کانی خوراسان له‌ کۆری پرسه‌ و رێژلێتانی رێو ره‌سمی سالیادی نه‌مر مه‌لا موسته‌فا بارزانی مه‌زن و هەله‌بجە به‌شداریمان کرد، نه‌ ته‌نیا ئیمه‌ی کورد، به‌لکوو زۆربه‌ی خەلکی دلپاکێ خوراسانی‌ش له‌م رێو ره‌سمانه‌ به‌شداریان ده‌کرد و مه‌رگ و نه‌مانیان بۆ سەددام و ئەفله‌قیه‌کان داوا ده‌کرد که‌ بوونه‌ته‌ هۆی ئەم هەموو جەنایەته‌. له‌م روه‌وه‌ برامان ئەیوب هاشم به‌ نوێنه‌رایه‌تی له‌لایه‌ن کورده‌کانی عێراقی دانیشتووی خوراسان، نامه‌یه‌کی پر له‌ خۆشه‌ویستیان بۆ من نووسیوه‌ که‌ له‌م رێو ره‌سمانه‌ به‌شداریمان کردوو، له‌ حالیکدا که‌ ئیمه‌ کورده‌کانی خوراسان به‌ پێ چهند هۆکاریک به‌ راستی شه‌رمه‌نده‌ین و نه‌مانتوانیوه‌ ئەم قه‌رزە به‌م به‌رێزانه‌ بده‌ینه‌وه‌ هەرچه‌ند ئەو زه‌بر و زه‌نگه‌ی که‌ له‌وان ده‌کریت و ئەم قامچیانە که‌ له‌وان ده‌دریت ئیمه‌ به‌ جه‌سته‌ هه‌ستی پێده‌که‌ین و هه‌روه‌ها فەرموویانه‌: له‌م روه‌وه‌ ئه‌رکی سه‌رشانی هەر کوردیکه‌ له‌ هەر کوی له‌ جیهان به‌رانبه‌ر به‌ ئیوه‌ که‌ له‌ چاپ و بلاو بوونه‌وه‌ی ئەم سێ به‌رگه‌ کتێبه‌ بایه‌خداره‌ی کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسان یارمه‌تیان بدات که‌ خزمه‌تیکی گه‌وره‌ی هونه‌ریه‌ بۆ ئەوان که‌ ئاواره‌کانی نیو میژوون. منیش به‌ ناوی کوردیکێ ئاواره‌ به‌ ئه‌رکی سه‌رشانی خۆم زانی سپاس و

پێزانینی خۆم و براکانی تری کوردی خوراسان پێشکەشتان بکەم و لە هاتنی بەرپزتان و براکانی تری کوردی خوراسان بۆ دەهەمین سالیاری پێهەری گەورە کورد مەلا موستەفا بارزانی و دوو هەمین سالیادی نەمر ئیدریس بارزانی کۆری گەورە ئەو پێهەرە و هەر وەها لە یە کەمین سالیادی کارەساتی دلتەزینی هەلەبجە کە لە ڕێکەوتی ۱۳۶۷/۱۲/۲۹ لە مەشەهد لە مزگەوتی ئیمام حوسەین (ەخ) بەرپێوە چوو و بەشداریتان کردبوو و بە هۆنراوەکانی دلنشین و وتار خۆتندنەوی هەست بزوینی خۆتان دلی زامداری ئیتمەتان ئارام کردەوه سپاس دەکەم.

برای کوردم قوولایی و بەرفرەیی جەنایەتەکانی سەددام لە ڕێکەوتی ۱۹۸۸/۳/۱۶ ی زایینی (بەرانبەر بە ڕەشەمە ۱۳۶۷) کە لە شاری هەلەبجە (هێرۆشیما کوردستان) ڕووداوە شتێک نیه کە قەلەم بتوانیت نەخشی بکات یان زمان توانای وتنەوی بارودۆمخی نالەباری ئەو بوردومانه وەحشیانە نیه کە ژنان و پیاوان و منداڵان و گیانلەبەرانە بێتاوان و گیاکان و دارەکان لە چرکە ساتیکدا وونە خوین و خۆلەمیش و دوو کەل و هەموو شتێک کۆتایی پێهات. ۱۶ فرۆکەس شەڕکەری عێراق لە ئاسمانی هەلەبجە بە دەرکەوتن و نەعرەتەیان کیشا و هەموو شتیکیان کاول کرد. پێنج هەزار کوردی بێتاوان و بێپەنا کوژران، ۱۰ هەزار بریندار کە زۆربەیان نە دەستیان هەبوو نە لاق و یەک لە دوا یەک گیانیان لە دەست دا بە شیوەیەک کە دەیزانن ۴۴ کەس لەو بریندارانەیان گواستەوه بۆ مەشەهد و لە نەخۆشخانەکانی ئیمام ڕەزا و قائم لە ژێر چاوەدێری بوون.

ماکەکانی کیمیاوی ناسراو لەم بوردومانه بریتی بوون لە:

۱. گازهکانی خەردەل ۲. سیانۆر ۳. گازی تیکدەری ئەعساب کە هەر سێ جۆری ئەم گازانە لە بوردومانی هەلەبجە لە مەترسیدارترین بومبەکانی کیمیاوین کە هەتا کوو ئیستا دژی مەرفایەتی بە کار هاتوون. برام کەلیم، نە ڕێکخراوی نەتەوه یە کە گرتوووەکان نە مافی مەرف، نە وێژدانی مەرفایەتی هیچ کام لەم جەنایەتە ی سەددام تەنیا بۆ جاریکیش خەمناک نەبوون و ولاتانی بێوێژدانی عەرەبیش بوونە یە کە دەنگ کە ئەم کارەساتە درۆیه و قەت کوردستان بوردومان نەکراوه. برای بەرپز

ئەم قىسە و شايەتى دانى بە درۆۋە و ناپياۋەتتە كانى عەرەبە كانى بە روالەت موسولمان و موسلمانە كانى ترى جيهان ئىمە دە كۆزىت و ئىشەكەى لە ئىشى بوردومانى سەددام جەرگ بېر تەرە. ھەموويان يان بىدەنگ بوون يان حاشايان كىرد. چەند ژن و مندال لە نەخۇشخانەى مەشھەد گيانيان لە دەست دا، ئەوانەش كە مابوون بە تەۋاۋەتى كەم ئەندام و بى دەست و لاق بوون. دوو كەسيان كە لاو بوون و خویندكارى فەوق ليسانس و دوكتۇرا بوون كە لە ئوروپا دەياخویند و بۇ تىپەپراندنى پشتوۋدانى چەند رۆژە گەپابوونەۋە بۇ عىراق كە دوچارى ۋەھا چارەنوسىك بوون. بەلى ئەمە بوو نامەى براى كوردمان بەرپىز مىرۆزى، بەلام ئەۋەى كە خۇمان لە نەخۇشخانەى مەشھەد و لە كاتى چاۋ پىكەۋتن دىمان زۇر دلتەزىن بوو و ئەۋەيكە زۇرتەر لە ھەموو شتىك دلتەزىنتر و جەرگىپتر بوو و فرمىسكى لە چاۋى من ھىنايە خوارەۋە، مندالىكى پەنج شەش سالان بوو كە لە سەر تەختى نەخۇشخانە كەۋتبوو و سۆرۇمىك بە جەستەيەۋە بوو، بە دژۋارى نەفەسى دەكىشا و ئىتر ھىچ.

۱- من و چەند كەس لە برايانى كوردى خوراسان كە بۇ چاۋپىكەۋتنى ئەم خۇشەۋىستە لە خوین شەلالانە بۇ سەردانىان رۆشىتبووین و ئەوانمان لە سەر تەختە كانى نەخۇشخانەى قائىمىنى دوچارى ۋەھا داخ و كەسەرىك بووین كە بە سەختى توانىمان لە سەر پى راولەستىن.

پرسىارم كىرد كە داىكى و باۋكى ئەم مندالە لە كوین. يەككىك لە برىنداران كە لاۋىكى تەمەن ۲۶ سالە بوو بە من ناسىنرا كە باۋمى مندالە كە بوو بەۋم وت، بەرپىز گيان تۆ كە بارودۇخت باشتەر دەتوانى بېرۇى، و داىكى ئەم مندالە بەيىنى بۇ دېرە تا بۇ دوايىن جار رۋومەتى خوینىنى جگەرگۆشەكەى بىيىنى و مائالۋايى لەگەل بكات ئەۋ بە چاۋى پىر لە گىرانەۋە وتى: داىكى لە چ شوپىنىك بىدۆزمەۋە. ئەگەر لە بوردوۋمانە كەدا نە كۆرزابىت لە كامە ئوردوۋگا و نەخۇشخانە بىدۆزمەۋە، تۆ نازانى كە چى بە سەر ئىمە داھات و بە چ شىۋەيەك مالوپىران كراين...

ئىمە لە خالىكدا كە دەگىران نەخۇشخانەمان بە جى ھىشت. ئىستەش كە سالىك لەۋ رۆژە تىدەپەرپىت و خەرىكم ئەۋ بىرەۋەريانە دەنۋوسم فرمىسك لە

چاوانم دیتە خوارەو و لاپەرەکانی کاغەز تەر دەکات. من تا کاتێک کە زیندووم هیچ کاتێک یاد و بیرەوهری ئەو مندالە بریندار و بی‌تاوانە کە نەتوانی دایکی ببینیت و نە دایکی توانی لە ئاخیرین ساتەکاندا دەست و لاقەکانی ئەو هەست بکات و لەگەڵیدا مالتاوی بکات لە بیر نابەمەووە ئەم داخ و کەسەرە لە داخی لە دەستدانی ئەبۆلفەزلی کورم گرانتر بوو کە لە خەرمانی ۱۳۵۸ گیانی لە دەست دا. ئەم دوو کارەساتە جەرگبەر لەگەڵ مندا دەنیژرین چونکە لە سەر ئیسقانه کانم هەلکەندراون. ئەو مندالە سەرەنجام گیانی لە دەست دا و تەرمەکەیان بۆ گۆرستانی کوردەکان لە تاران بەرێ کرد. من هیچ دەوا و دەرمانیکم بۆ ساپیژی ئەم زامە لەبەر دەست نیە، مەگەر ئەوێ لە خواي گەورە بپارێمەو و بلییم کە سەددامیش وەها دەرد و پەنجیک ببیت کە دەرمانی نەبیت و پۆژەکان و سالەکان هەر بەم شیوەیە چاوەروانی مەرگ بکات. بەلێ برامان میروزی لە درێژەي نامەکەیان نووسیویان:

تەنیا ولاتیک کە لەگەڵ ئیمەدا و هاوکاری کرد دەولەتی کۆماری ئیسلامی ئێران بوو کە مافی پەنابەری و جیگە و مالی بە ئیمە دا و بریندارەکانی ئیمەي خستە ژێر چاوەدێری و دەرمان کردن و ئاوارەکان و پەنابەرە کوردەکانی بە باوەشی ئاوەلاو قەبوول کرد و ئیزنی بە ئیمە داریورەسمی پرسەي خوشەویستەکانمان لە مزگەوتەکانی ئێران بەرپۆه ببەین هیندیک بە کوردەکان کە هەلاتبوون بۆ تورکیە کەوتنە بەر پیلانگیری سەددام و دەولەتی فاشیستی تورکیە کە ئاوی پروبارەکانیان بە مادە کیمیایەکان ئالاندبوو و لەم ریگەیهو زۆربەي ئەوانەي کە هەلاتبوون لە پرێگەي ئەو ئاوەو ژەهرای کران و گیانیان لە دەست دا. جەنایەتی تورکیەش لە جەنایەتی سەددام کەمتر نەبوو پروسەکانیش کە لافی مافی مرۆف و کریکارانیان لێدەدا بیدەنگ بوون و چونکە قسەیهکیان نەکرد. ئامریکاش کە بە هەموو هیزەو سەددامی راگرتبوو بە بۆنەي پارە و دۆلارەکانی عەرەستانی سعودی و باجیک کە لە ولاتانی عەرەبی دەیگرت لە مەسەلەي «بەرگیری لە مافی مرۆف»ی دەستکردی خوێ قەت ئەم کارەساتەي نەخستە پۆژەقەو. تا ئەم رژیمانە پیکهینەری

رېځخراوی نه ته وه به کگر تووه کان بن...

برای بهرېزم که لیم. داوای ئه وه ته که له قه له مت و زمانت و به هر شیوه یه که ده یزانی سلاو و په یامی ئیمه بگه ینیته چیاکانی کوردستانی عیراق و بلین که ئه ی چیاکان خوارگر و سهره رز بن که ئیستا ئیمه له رېځای دووره و خومان ده گه ینین. ئیمه چه که له ده ست و به رق و قین له سه ددایه کان به ره و لای تو دین و توله ی خۆشه و یستانمان ده ستینینه وه. سه ددایه کان به حالی خویان ناهیلینت و له ت له تیان ده که ین. ژنانی ئیمه کورانیکی تریان بو قوربانی کردن له رېځای تو ئه ی نیشتمانی خۆشه و یست به دنیا هیناوه و په روه رده یان کردوون، ئه مانه پېشکesh به تو ده که ین و دوژمنت سهر شوپ ده که ین و ئازادی ده گه رېنینه وه بو باوه ست. ئه یووب هاشمی و کورده په نابره کانی تری خوراسان ئه منیش له سالیادی خه لکی له خوی گه وزاوی هه له بجه پارچه شیعریکم به زمانی کورمانجی هونیوه ته وه که له جیگایه کی تر چاپ ده کریت. ئه و پارچه شیعره ش که شاعیری کوردی نیشتمانمان بهرپر کیان ره بانی دیرانلوو له شاری بجنوورده وه نوو سیوویان خویندرايه وه. (ئه سلی نوو سراوه ی بهرپر دیرانلوو له لاپه ره ی ٤٤٣ کو کراوه ته وه.)

٥٠- ئیسفه راین - مه نوو چیهر فه رووخی - ٦٨/١/٢٠

برامان بهرپر فه رووخی له شارستانی جوانی ئیسفه راین به خه تی بهرپر که لیموللای ته وه حوردی و پرای سلاو و پر و دوعای خه یر ئاسه واری بهرپر تان له په یوه ندی له گه ل کورده کانی ئیران به تایبه ت هه ریمی قاره مان په روه ری خوراسان له کتیبخانه ی کشتی ئه سفه راین که وته بهر ده ستم و خویندمه وه. بی هیچ پیدا هه لاگوو تنیک هه ول و تیکو شانی تو برای هیژای کورمانجی شیایو ریزلینان و جیگه ی سپاسه. له خوای مه زن داواکارم که خزمه ته کانی ئیوه که هه تا هه تایی و نه مرن بو هه میشه و سینه به سینه بیته نموونه بو کهسانی نیشتمان په ره ست و ئه وانه ی که ئیرانی بوونیان بو ئه وان جیگه ی شانازییه. به هیوای ئه و رۆژه.

٥١- جاریکی تر هاواریک له کوردستان، له هه له بجه، له نیشتمانی سوور

خه لاتی خۆشه و یستان بی تاوانان.

سه‌قز- ۶۸/۱/۲۶- برای شاعیر و نووسهرمان به‌رێز عومهری فارۆقی له دووهه‌مین نامه‌ی خۆیدا نووسیویه: مامۆستای لیکۆلهر و زانا و برای میهره‌بان به‌رێز ئاڭای ته‌وه‌خۆدی.

به‌ سلاوی دووباره له کوردستانی چه‌وساوه و له خوین گه‌وزاو و لانکی شه‌هیدانی هه‌له‌بجه و سه‌ید سادق و سیروان و خورمال و بیاره و ئهم هه‌ریمه که‌ونارا و کوێستانیه که ئیستا کۆمه‌لیک له عه‌ربه‌کانی نه‌ان و بیرته‌سکبه رېبه‌رایه‌تی هیتلیری سه‌رده‌م واته سه‌ددامی درنده ئه‌یانه‌ه‌وێ ده‌ست بکه‌ن به عه‌رب کردنی و به زوویی ده‌نگی ترسینه‌ری ته‌قینه‌وه له شاری جوانی قه‌لادزی هه‌روه‌کوو ته‌قینه‌وه‌ی هه‌له‌بجه ده‌بیسن وێ کوله‌خۆرانی بیابانی مسری و سوودانی له‌ویدا ده‌بینن که نیشتمانی کوردستان پێشیل ده‌که‌ن. چی بلییم، به‌ قسه‌ی فیرده‌وسی به‌ ناوبانگ:

له خواردنی شیر و وشت و سووسمار عه‌رب به‌و جیگایه گه‌یشته‌وه... به‌رگی سیه‌ه‌می کتییی کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسانم مو‌تالا کرد. به‌ داخه‌وه له جیاتی ئه‌وه‌ی نامه‌که‌م به‌ سپاس و پیرۆزبایی ده‌ست پێ بکه‌م به‌ بۆنه خولقاندنی ئاسه‌ورێکی وه‌ها له میژووی کورد نامه‌که‌م به‌ ئاه و ناله و پۆرژه‌شی براکانمان له کوردستانی عێراق ده‌ست پێ ده‌که‌م و بیر و زه‌ینتان داخدار ده‌که‌م، به‌لام چ بکه‌م تا بووه و هه‌یه به‌شی کورد هه‌ر مه‌ینه‌ت بووه و ده‌بی. ئیستاش به‌ شایه‌تی ئه‌و به‌لگه جێ باوه‌رانه‌ی که دیاریتان کردووه هه‌موو که‌س ده‌زانن که زنجیره حکوومه‌ته‌کانی سه‌فه‌ویه و ئه‌فشار و ته‌نانه‌ت برایانی هاو زمان و هاو‌هه‌ره‌گه‌زی زهند و دواتریش نیشتمان‌فرۆشانی سه‌رشۆری قاجارچیان به‌ سه‌ر ئیمه‌دا هیناوه. نازانم ئایا له‌ گو‌فاری سروه وتاره‌که‌ی منتان له ژێر ناوی «حه‌سه‌ن سولتان هه‌ورام و فه‌ره‌اد میرزای مو‌عه‌ته‌میدوله وله» مامی ناسه‌رده‌دین شا خوێندوه‌ته‌وه یان نا؟

له وتاره‌دا به‌ که‌لک وه‌رگرتن له سه‌رچاوه‌کانی میژوویی ها‌تووه که ناسه‌رده‌دین شا که‌سیکی نیشتمان‌فرۆش و به‌ کریگی‌راوی ئیستیع‌ماری بریتانیا بووه که به‌ به‌رپۆه‌ بردنی پیلانی بریتانیا به‌هه‌ر ده‌می ده‌سه‌لاته‌کانی کۆنی عه‌شیره‌ته‌کان که

پشتىۋانىكى خۇراگر بۇ پاراستن و سەر بە خۇيى ئىران لەۋىدا خەرىكى عىش و نۇش
بن و لە ژىر ساپەى گەرم و نەرمى شۇخ و شەنگەكانى ئۇرووپا ئىران بە دوو دەستەۋە
پىشكەشى برىتانيای مەزن و رېۋى فېلبازى جىهان بىكەن.

ھەر لەم پەيۋەندىدە بوو كە لە سنەش كە لە ژىر دەسلەتتى مىرانى ئەردەلان
بوو و پىشىنەى ھەزار سال مىرنىنىيان بوو كۇتايى ھات و بە دانانى مامى خۇى
فەرھاد مىرزا بە ناۋى حكومەتى كوردستان دەستى كرد بە تالان كردنى ئەو
ھەرىمە. ھەر بەو شىۋەىيە غەشىرەتى كوردى گەلۋاخى كە لە نىۋان دىۋاندىرە و
سنە نىشتەجى بوون بە يارمەتى فرۇكەكانى شەركەرى برىتانيا و بە يارمەتى
دەۋلەتى عوسمانى لە ئاخىرەكانى سەردەمى قاجار سەركوت كران. پەيۋەندى
دەۋلەتى قاجار و توركەكانى عوسمانى بوو ھۆى پروخانى پاشاى رەۋاندز كە
حكومەتەكانى كوردى باكورى خوراسان لەۋانە قوۋچان و بىجىنۋوردىش لەم
پىلانەى برىتانيا رزگارىان نەبوو و لە ناۋ چوون. بە ھەر حال ھەر رۇژە ئىستىعمار بۇ
ئىمە پىلانىكى نۆى بۇ ئىمە دادەپىژىت و بە رېۋەى دەبات ئەم رۇژانەش نۆرەى
ھەلەبجە بوو كە كرايە قوربانى و تا بزائىن سبەى نۆرەى كىيە؟ ئىستاش لە يادى
كارەساتى تالى ھەلەبجە و توركىيە و كۆمەلكوژى خەلك و كۈلكارى گۈندە
كوردنشىنەكان و لە ناۋ بردنى نەتەۋەى كورد لە سەر پروى جىهان پارچە شىعەرىكم
ھۆنىۋەتەۋە كە ھىۋادارم لە جىگای خۇيدا كە بەرگى چۈارەمى كىتەبەكەى ئىۋەىيە
چاپ و بلاۋ بىكرىتەۋە تا ئەم كارەساتە مېژۋويانە لە بىر نەچنەۋە و بگاتە مىندالانى
داھاتۋوى كورد و ئەۋان لە گەل كىشەكانى باپىرانيان ئاشنا بىكات و... ئىرادەتمەندى
ئىۋە عومەر فارۇقى.

بەپىژ فارۇقى نامەيەكى تىر و تەسەل و پر لە دەردە دل لە رېكەۋتى ۷۰/۱/۱۵
بۆم ناردۋوۋە و بسى ئاۋارە بوۋنەكان و رۇژە رەشەكانى خۇشكان و برايانى كوردى
غىراقىمانيان كوردۋوۋە كە چۆن لە نىۋ بەرف و بۆران و سەرما بە دەست زولم و زۆرى
سەددام كە ھەموو شارەكان و گۈندەكانىيانى بۆردۋومان كىردىۋو و ئەۋانى ئاۋارەى
ئىران و توركىيە كىردىۋو و لە توركىيەدا بە چ شىۋەىيەكى نامرۇفانە لە گەلىان

هه‌لسوکه‌وت کرابوو، ئەم نامە یە زور دلتەزین و خەمناک بوو و من بە بۆنە ی ئەو بەرپرسیاریە نیە کە لەم پە یوە‌ندیە‌دا هە‌مە وێ‌پرای داوا ی لی‌بووردن لە ئێ‌یوێ خۆ‌شە‌ویستان ئەو نامە یە لێ‌رە بە تە‌واوی دە‌گێ‌ژمە‌وێ کە نووسیویانە: بە ناوی خوا- ۱۳۷۰/۱/۱۵ نامە یە کی ئاوە‌لا بۆ شاعیران، نووسەران، رۆژنامە‌نووسان و ئە‌دی‌بە‌کانی ئێ‌رانی. بە سلاوێک وە‌کوو بۆنی خۆ‌شی ئاشنایی، ئە‌گەر ئە‌وێ کە بۆ ئێ‌یوێ دە‌یلێ‌م بە‌ی‌نیمە سەر کاغەز نە تە‌نیا دە‌بی‌تە مە‌سنە‌وی هە‌فتاد مە‌ن بە‌ل‌کوو دە‌بی‌تە سە‌د مە‌ن. بە‌لام لە وتار و دە‌رفە‌تە دە‌رفە‌تی ئە‌وێ نیە. کە‌وا بوو بە ئاماژە یە کی بچوو‌ک وێ‌ژدانی بەرپرسان دە‌کە‌مە داوەر و لە قە‌لە‌می مە‌زنتان یارمە‌تی دە‌خوازم و هاوار دە‌کە‌م:

ئە‌ی مەرۆ‌قە‌کان، ئە‌ی مەرۆ‌قە‌کانی سەر‌وهری گیانداران، ئە‌ی هاو‌نیشتمانانی دە‌روون‌پاک. من کورد‌م و هاو‌نیشتمان و هاو‌رە‌گە‌زی ئێ‌یوێ. سەر‌دە‌مانێک دیا‌کۆ‌ی ماد بووم. رۆژ‌گاری‌ک مۆ‌و‌ه‌دی مۆ‌و‌ه‌دان و سنوور‌پاری‌زی ساسان. ئە‌و کات بوومە ئە‌بوو موس‌لیم لە خوراسان و سە‌لاحە‌ددینی ئە‌یووبی لە بە‌یتول‌مو‌قە‌دە‌س و گرتنی فە‌لە‌ستین. سەر‌ه‌نجام لە مامە‌لە‌کانی سیاسی بە دە‌ستی ئیم‌پریالیسمی جیهانی لە‌ت لە‌ت ک‌رام و هەر بە‌شی‌ک لە جە‌ستە‌ک کە‌وتە شو‌ی‌نێ‌ک. ئە‌گەرچی من جە‌ستە‌ی ئێ‌ران بووم و هە‌م بە‌لامی بە‌هۆی بە‌د‌ش‌ان‌سی و پیلان‌گێ‌ری ئە‌م‌پریالیسم و تە‌ن‌ا‌ه‌ت خە‌ی‌ا‌ه‌ت یان نە‌زانی رێ‌بەرە‌کان بوومە دی‌لی دە‌ست عەر‌بە‌کان و تور‌کە‌کان بە‌لام بە‌ من بلێ‌ن ئێ‌یوێ بۆ من کە کوردستان و بە‌شی‌ک لە ئێ‌ران‌م چیتان کردو‌و؟ سەر‌دە‌مێک ئاتاتور‌ک لە تور‌کیە زمانی لە دە‌م‌م دە‌ر‌ه‌ینا و من‌دالانی لە زکی دای‌کان بە‌ نوو‌کە‌ پ‌رم‌بی سەر‌بازان ر‌ژان‌دە سەر‌زە‌می و مال‌می ئا‌گر تێ‌بەر‌دا و ئاوارە‌ی شاخ و بیابان‌می کرد و برای ئە‌و ر‌ه‌زاخانی قە‌زاق لە ئێ‌ران جل‌وبەر‌گی منی دە‌ر‌ه‌ینا و کلا‌وی نو‌ی‌خوا‌زی کردە سە‌رم و لە هە‌موو شو‌ی‌نێ‌ک منی دایە بەر قام‌چی حکوومە‌تی ن‌ی‌زامی و جە‌ستە‌ی خۆ‌شە‌ویستان‌می بە سێ‌دارە‌و‌ه هە‌ل‌واسی لە عێ‌راق‌دا، بریتانیای مە‌زن و دا‌گیر‌کە‌ری پیر، ر‌ی‌ه‌رم شی‌خ مە‌حمود‌ی بە‌رزنجی بە‌ دی‌ل گ‌رت و بۆ هین‌دو‌وستان دو‌وری خ‌ستە‌و‌ه و بە‌ندی‌خانە‌کانی عێ‌راقی پ‌ر کرد لە ئازاد‌ی‌خوا‌زان‌م

و خه یریه کان و له یلاکانی له من سهند و له ژێر ئەشکه نهجدا گیانی لییان ئەستاند
و...

بهلام ئیستا که سه ددام حوسه یینی خوینمژ دهستی هه موو جه نایه تکارانی
میژووی له پشته وه به ستوو هه رۆحی چه نگیز و ته یموور و شمر و یه زیدی له خۆی
شادمان کردوو و ئیوه به چاوی بازو وه کاره ساتی مهینه تباری من ده بینن و
بۆردوو مانه کانی هه له بجه و بیاره و سیروان و شوینه کانی تر ده بینن و جهسته ی
نیوه سووتای مندا لانم له کوردستانی عێراق ده بینن بۆ من چیتان کردوو و چی
ده کهن؟ ئیستا مه له نیو بهف و سه رما و بۆران له چیاکانی سنووری ئێران و عێراق
ئاواره ماوم و مندا لانم رهق هه لده که رپن و هه ر رۆژ سهدان که سیان له ژێر قوهر و
بهرف ده نیژم و ئیوهش له ته له قیزیۆنه وه مهینه تیه کانی من ده بینن و ته نانه ت
رۆژئاواییه کان که چه کی کیمیاویهن به سه ددام داوه بۆم ده گرین ئیوه بۆ من چیتان
کردوو؟ ئایا من مافی ئه وه م نیه له ئیوه پرسیار بکه م که به چه هۆیه ک زۆر تر له نیو
سه ده یه که منتان له بیر چوو ه ته وه و ته نانه ت پارچه هۆنراوه یه کتان بۆ رۆژره شی و
چه وساو هی من نه هۆنیوه ته وه و قه له میک و هه نگاو یکتان بو ده برپینی ره نه جه کانم
هه لنه گرتوو؟ ئیوه که به بۆنه ی سووتانی په پووله یه ک له ده ور مۆمیک یان ناله ی
بولبولیم له سه ر چلی گولیک سهدان دیوان و شیعر و وتارتان نووسیوه و سهدان
خاروار کاغه زتان رهش کردوو ه ته وه بۆچی ته نیا لاپه ره کتان بۆ من و بۆ
خۆشه ویستانی له ده ست چووم نه نووسیوه و تاقه دیپر یکتان له شین گێران و
رۆژره شیم نه هۆنیوه ته وه و نه نووسیوه؟

ئیستا ئیوه ئه ی شاعیران و بیژهران و رۆژنامه نووسان و نووسه ران و ئه دیبانی
ئێرانی هاو نیشتمانم، ئه گه ر ئیوه له دادگای میژوو دادگایی بکرین، چی ولام
ئه ده نه وه؟

ئیوه دیتان ئه و ژنه لاوه ی که دوای به دونیا هاتنی مندا له که ی لاقی
مندا له که ی گرت و هاویشتی ه نیو رووباری به گرمه و لرفه و وتی: برۆ ئه ی
خۆشه ویستی من، برۆ ئه ی جگه رگۆشه م له ئاوه کانی سه رد و پر جۆش و خرۆش

بێدەنگ و سەرد بە تا وەکوو منی بەدبەخت و ئاوارە سەر لیشاو و پەڕێشان نەبی!!
 بەلێ خۆشەویستان منیش وەکوو ئێوە بۆ کوردستانی خۆشەویست کارێکم
 ئەنجام نەداوە، بەلام ئیستا کە ئەژنۆی خەمباریم بە سینگەوێ ناوێ و شین گێپری
 خۆشەویستانم دەکەم، چاوەروانیم لە ئێوە ئەوەیە بە قەلەمتان، بە ھۆنراوەتان، بە
 سروودتان سەرەخۆشی لە من و لە خۆشەویستانی لە دەست چووم بکەن و ببنە
 مەرھەمێک بۆ سارپێژ بوونەوێ برینەکانم. سەقز. برتان فاروقی

۵۲- فەرانسە- پارێس- بەرپێز دوکتۆر عەبدوللا مەردۆخ ۱۹۸۸/۱۲/۳۰-

بەرپێز دوکتۆر مەردۆخ کە یەکیەک لە لیکۆلەرانی کورد لە دەرەوێ ولاتە
 نامەییەکیان بە خەتی جوانی خۆیان لە فەرانسەوێ بۆ من لە دوو نۆرە نووسیوێ و
 ناردوویانە کە بە جیگەیی داخەم زانی کە خۆینەرانی نامە جوانەکیان خرایە بەرچاو.
 بەلام بە داخەوێ کە بەرپێزیان بەلێنی خۆیان بە جێ نەھێنا و ئەو کتیبانە کە
 فەرمووبوویان بە زەحمەتییکی زۆر بۆیانم دا بین کرد و ناردم و چەند نامەشم نووسی کە
 لانی کەم رابگەینن کە گەشتووێ دەستیان بەلام هیچ خەبەرێک نەبوو. بەلام بەرپێز
 دوکتۆر پاپۆلی کە لە فەرانسەوێ ھاتبوون فەرموویان کە کتیبەکان گەشتووێ دە
 دەستیان. ئەم ھەلسوگەوتەیی بەرپێزیان دلی منی ئیشتاند. بەرپێزیان لە نامەیی یە کەم
 لە ریکەوتی ۱۹۸۸/۸/۱۲ فەرموویانە: «زانای بەرپێز جەنابی ئاغای تەوێ حۆدی
 ئۆغازی... ماوێیەکی زۆر لە گەل نووسراوێ پر بایەخەکانی ئێوەدا ئاشنام. ئیشتاش بۆ
 کۆکردنەوێ کتیبییکی گرینگ دەربارەیی «میژووناسی کوردی» پیوێستییەکی خێزرام
 بە ئاسەواری ئێوە لەمەر میژوویی کوردانی خوراسان ھەیی، مخابن ھەموو پشکنین و
 گەرائیکی من بۆ دۆزینەوێ ئەو کتیبانە لە ئوروپا ئاکامییکی نەبوو. تکایە ئەگەر بۆتان
 دەکری ھەر دوو بەرگی ئاسەواری خۆتان بۆم بنێرن...» و لە نامەیی دووھەم کە
 دەقی ئەوێتان بینی لە ریکەوتی ۱۹۸۸/۱۲/۳۰ نووسیویانە: «ئێوە وەکوو
 میژوونووسیک لە کوردەکانی خوراسان بۆ خۆینەرانی کورد خاوەنی گرینگییەکی
 زۆرن، بە تابیەت ئاسەواری ئێوە لە میژوویی کوردەکانی خوراسان جیگای خۆی ھەیی.
 ھەر وەھا ناوێشانی یە کەمی ئێوەم لە [بەرپێز دوکتۆر پاپۆلی یەزدی] یەکیەک لە

مامۇستايانى زانكۆى مەشھەد ۋەرگرت... دوۋەھمىن ناۋىشانى ئۆۋەشم لە ھاورى ھىژام بەرپىز سەيد موخەممەد سەمەدى ۋەرگرت. بۇ زانىيارىتان رادەگەينم كە لەم دوايانەدا لەلايەن بەرپىز تىۋۆكرمان كە زمان ناسى ناۋدارى ۋووسە كىتېپىك دەر بارەى زمانى كوردەكانى خوراسان لە ژېر ناۋى... [پروانتە دەقى لاتىن] بلاۋ كراۋەتەۋە. ئەۋەى كە گرېنگە ناۋرۆكى ۋووداۋەكان و چىرۆكەكانى ئەم كىتېبەيە كە ئۆۋەيان ھاورىيانتان دەتۋانن ۋەريانگىپنەۋە، ئەم دەقانە بە خەتى لاتىنى نووسراۋن.»

بە ھەر ھال منىش چاۋەپى بووم كە بەرگى سېھەم لە كىتېبى كۆچى مېژوۋىى كورد بۇ خوراسان لە ژېر چاپ بېتە دەرۋە تا بۇيان بىنېرم.

سەرەنجام ئەم ئەركە گرېنگە كۆتايى ھات و دەرۋەيەك لە كىتېبەكانى خۇم و دەرۋەيەك لە كىتېبەكانى بەرپىز مىرىنام بۇيان لە رېكەۋتى ۶۷/۱۲/۳ بە رېگەى پۇست بۇ پارس نارد. بەلام ئىستا ھەرچى من و بەرپىز سەيد موخەممەد سەمەدى نامە دەنوۋوسىن كە ئاغى دوكتۇر لانى كەم ئەگەر كىتېبەكان گەيشتوۋتە دەستتان بە ئىمەى رابگەينن ۋلام نادەنەۋە. ئەم بېرپىزەى جەنابيان بوۋە ھۆى ئەۋەى كە بۇ يەككە لە زانايانى كوردى خەلكى ئوكران كە يەككە لە كۆمارەكانى پېشۋوى سۇقىتە و كىتېبەكەمىان بە مەبەستى لىكۆلىنەۋە داۋا كىرېۋو كىتېبەكەم نەنېرم. چۈنكە ۋتم مەگەر من مەلا نەسرەدېنم كە ھەم كىتېب بىكېم و ھەم خەرجى پۇست كىردنەكەى بدەم. بەرپىزىان پى زۆرە رابگەينىت كە گەيشتوۋتە دەستم؟

۵۳- قوۋچان - نامەيەك بېرپىكەۋت لەلايەن براى پىر لە ھەستمان بەرپىز مەھدى شوجاع دەرۋونگەرى. ئەم برامانە بە دۋاى ھەۋالپىرسى نوۋوسىۋانە، داۋاكارم دەقى سەرەكى نامەكەم بخوئىننەۋە. ھەلبەت من دوو جار نامەكەم خوئىندەۋە، بەلام نامەكە لە چۋار لاپەرەدا بە كاغەزى گەرە نوۋوسرابوۋ كە زۆربەى مەسەلەى شەخسى و پەيۋەندى بە خۇيانەۋە بوۋ. ئەۋ شتەى كە بوۋە ھۆى گلەى بەرپىزىان ئەمە بوۋ كە بۇچى لە شەرى دەرۋونگەر كە لە نيۋان جەجوۋ و ئەۋ ياخيانە كە لەلايەن ۋووسەكان پىشتىۋانى دەكران و لەۋدا غەلى ئەكبەر پەھلەۋان مۇجىرىگى كوزرا نوۋوسىۋمە دەرۋونگەرىەكان ساۋىلكە بوۋن... باسكىكى تر ئەۋەيە كە خۋالىخۇشبوۋ سارم

دەرگه‌زی که ههر ئه‌و میرزا مه‌حمود خانه له سه‌یده‌کانی ئه‌و مه‌لبه‌نده‌یه، به هه‌وی ئه‌وه‌یکه ویستوو‌یه‌تی به‌شیک له زه‌وینه‌کانی ده‌روونگه‌ریه‌کان به زۆر داگیر بکات و خوالی‌خۆشبوو قوربان نادری که که‌سایه‌تیه‌کی به‌وته‌ی به‌رێزبان چالاک و خه‌لکی و باش بووه له به‌رانبه‌ریان راوه‌ستاو و له ئاکامدا به‌ ده‌ستی پیاوانی سارم به‌ ته‌وهر کوزراوه و هه‌تا ئه‌و پڕۆژه‌ی خوالی‌خۆشبوو قوربان موحه‌ممهد نادری زیندوو بوو هه‌یچ که‌س نه‌یده‌وێرا ته‌ریاک یان ته‌نانه‌ت جگه‌ره بکیشی‌ت و...

ئه‌منیش ده‌لێم، خوا باومی ئه‌م که‌سانه‌ بخاته به‌ر دلۆقانی خۆی که‌ پڕۆیشتن و نه‌یاندی که‌ ده‌روونگه‌ر که‌وتۆته‌ چ حال و پڕۆژیک. من خۆم له‌ سالێ ۱۳۶۶ پڕۆیشتم بۆ گوندی موحه‌ممهد ته‌قی به‌گ که‌ به‌رێزبان ئاماژه‌یان پێ کرد و شه‌وم له‌ مالی به‌رێز موحه‌ممهد موحه‌ممهدزاده‌ را‌بوارد به‌ داخه‌وه به‌رێزبان له‌ کاتی شه‌ودا ده‌رگای ماله‌که‌یان قفل کرد و کاتیک من هه‌وکاری ئه‌م کاره‌م پرسی وتیان که‌ ههر هه‌موو ۳۵۰ بنه‌ماله‌ی دوچاری چاره‌نووسی ئه‌وان نه‌بین ده‌رگای هه‌وشه‌که‌ قفل ده‌که‌م و...

ئه‌مه‌ بووه هه‌وی خه‌مباری من و هاو‌پێانم. هیوادارم به‌ دوا‌ی هه‌ول و تیکۆشانی برایانی سپای پاسداران و هه‌یزی ئینتیزامی که‌ له‌ گه‌لاله‌ی وه‌لعادیات به‌ کاری ده‌هێنن. ئه‌م گوند نشینه‌ به‌رێزانه‌مان که‌ ژانیان که‌وتوووه ته‌مه‌ترسی له‌ ناوچوون ئه‌م عاده‌ته‌ ته‌رک بکه‌ و بگه‌رێنه‌وه بۆ تیکۆشان و کار و چالاکی و دا‌هێنانی خۆیان.

هه‌روه‌ها به‌رێز شو‌جاع نووسی‌بوویان که‌ برا‌که‌ی به‌ ناوی کیانووش له‌ به‌ره‌کانی شه‌ری داسه‌پا و دژی عێراق شه‌هید کراوه که‌ ئێمه‌ و هه‌موو خوینه‌ران سلاو ده‌نێرین بۆ پڕۆچی شه‌هیدانی خۆشه‌ویستمان که‌ له‌ به‌ره‌کانی شه‌ری داسه‌پاو شه‌هید کران و هیوادارین خوای مه‌زن ئه‌وان غه‌رقی ده‌ریای په‌حمه‌تی خۆی بکات و سه‌هر و خۆرا‌گری بداته‌ که‌س و کار و بنه‌ماله‌کانیان.

۵۴- تاران ۶۷/۱۰/۲۸- برای زانا و نووسه‌ری کورد به‌رێز سه‌دیق سه‌فی‌زاده‌ی بۆرکه‌یی که‌ زۆر ئاسه‌واری به‌ نرخیان چاپ و بلاو کردوووه ته‌وه‌ پوو له‌ من فه‌رموو‌یانه:

شتیک که ده بی بیلیم ئەوهیه که جیگای سەر سوورمانه که له م سێ بهرگ کتیبه ی کۆچی میژوو یی کورد بۆ خوراسان یادیکتان له ئەبوو موسلیم خوراسانی نه کردووه نازانم بۆچی؟

ئەبوو موسلیم خوراسانی ناوی بیهزادان کوری وهنداد هورمۆز له تۆرمه ی گووده رزی کورده. له سالی ۹۸ ی کۆچی مانگی له گوندی فهندین سەر به مهلبهندی مهرث [له خوراسانی گهوره] له دایکبوو و له سهردهمی لاوهتی سهرهتا له خزمهتی ئیمام عهباس کاری پێ سپێردراو له لایه ن ئەوه وه کرایه به پڕۆهبه ری بلاو کردنه وه ی ئه رکێ سهرشانی خۆی و له ویدا له شکه ریکی کۆ کرده وه و له سالی ۱۳۱ ی کۆچی مانگی دهستی به سەر خوراساندا گرت و سهره نجام زنجیره ی به نی ئومه ییه ی له ناو برد و خۆی له سالی ۱۳۷ ی کۆچی مانگی به دهست دهوانیقی خه لیفه ی عهباسی به شیوه یه کی ناجوامیرانه کوژرا و تهرمه که ی خرایه ناو پرووباری دیجله که هه موو ده یزانی و...

ئەبوو دهلامه شاعیری عه رب که له ده رباری مه نسوور خزمه تی ده کرد سه باره ت به و هۆنراوه یه کی وتوو و به هۆی ئەوه یکه ئەبوو موسلیم کورد بووه گالته ی پێ کردوو: واته ئە ی ئەبوو موجریم (ئەبوو موسلیم ئایا خوا ی گه و ره ئەو شته ی که به بهنده خۆی به خشیوه و مه نسووری کردوو ته پڕه بر و گه و ره یی پێداوه ده توانی له ناوی بیه ی؟ تۆ له سهردهمی مه نسوور ویستت خه یانه ت بکه ی و باوکانی کوردی تۆش هه ر به و شیوه یه ناپاک بوون به پێ وته ی ئەبوو دهلامه و نووسراوه کانی میژوونووسان ئەبوو موسلیمی خوراسانی کورد بووه و وه ها ده رده که ویت که کورده کان له سه ره تاکانی ئیسلام و پێش ئیسلام له خوراسان ژیاون.

۱. ههلبهت پروانگه ی بهر پێز حاج شیخ عه زیرو للا حه مزه کانلوو قووچانی که له گه و ره ترین زانایان و خوراسان ناسانه و به حق ناسر خه سه ره ی سهردهمی خۆیه ئه م بۆ چوونه به هینانه وه ی به لگه ده سه لمینیت. هیوادارم کتیبی خوراسانی گه و ره ی ئەوان هه رچی زووتر چاپ و بلاو بکریته وه تا ئیمه له توێژینه وه کانی بهرین و به نرخیان که به لگه ی باوه پیکراویان له گه له به هره مه ند بین، ئەو کات پروون

دهبیتهوه که چی به سهر کوردهکانی سهردهمی ساسانی که سنوورهکانی خوراسانیان دواى بههرامی چووبین دهپاراست هات؟ ههروا که میژووناسان نووسیویانه عهشیرهتهکانی شوانکاره بازرنگی که [بهختیاریهکانی ئیستا له نهوهکانی ئەوان] له مهلبهندی فارس خهریکی ئاژهلداری و شوانی بوون و ئهردهشیری بابەکان که زنجیره‌ی دهسه‌لاتی ساسانی به دهیتنا. له عهشیره‌تی کوردی بازرنگی بووه^{۲۲۸} و شک له‌وه‌دا نیه که کوردهکانیش له میژه له خوراسان ژیاون و ئەبوو موسلیم له نێو ئەواندا گه‌شهی کردووه، به‌و هیوایه که لهم په‌یوه‌ندیه لی‌کۆلینه‌وه‌ی زۆرتر بکه‌ن.

ته‌وه‌ری دووه‌م که شیاوی گوته‌ نه‌وه‌یه یه‌کیک له شاعیرانی سه‌ده‌ی دوا‌زه‌ه‌م به‌ ناوی ئەلماس خان کورد که‌ندووله‌ی (۱۱۸- ۱۹۱ کۆچی) هه‌لبه‌ستیکێ هه‌یه به‌ ناوی نادرنامه که سهرکه‌وته‌کان و شه‌ره‌کانی نادرشای له‌ودا هۆنیوه‌ته‌وه. ئەلماس خان خۆی یه‌کیک له سهردارانی نادر بووه و له شه‌ری نادر له‌گه‌ل تۆپال شا پرهبه‌رایه‌تی چه‌ند له‌شکه‌ری له ئەسته‌ۆ بووه. کاتی‌ک هه‌والی کوزرانی نادری له شه‌ر له‌گه‌ل عوسمانی بیست ته‌ویش به‌ ناچار گو‌ره‌پانی شه‌ری به‌ جی هیشته و به‌ره‌و ئێران پاشه‌کشی کرد. نادریش که بۆ یارمه‌تیدانی ئەلماس خان هاتبوو چونکه زانی که ئەلماس خان پاشه‌کشی کردووه ری‌گه‌ی به‌غدا‌ی گرت‌ه به‌ر و ئەو شاره‌ی داگیر کرد کاتی‌ک هه‌والی سهرکه‌وته‌نی نادر گه‌یشته ئەلماس خان جاریکی تر گه‌راپه‌وه بۆ لای نادرشا و داوا‌ی لی کرد بیه‌خشی و ده‌ست له کارکیشانی خۆی را‌گه‌یانده. نادریش ئەو داوا‌کاریه‌ی ئەوی قه‌بوول کرد و ئەم گه‌راپه‌وه بۆ زیدی خۆی که‌ندووله له‌ نزیکي کرماشان و چه‌ند ئاسه‌واری به‌ نرخي کۆ کرده‌وه که یه‌کیک له‌وانه نادرنامه‌یه ئەلماس خان لهم ئاسه‌واره‌ی خۆی له به‌شداری چالاک و به‌رینی کورده‌کانی خوراسان له شه‌ر له‌گه‌ل تۆپال پاشا قسه ده‌کات و ده‌لیت:

228- روانگه‌ی خوالی‌خۆش‌بوو مامۆستا ره‌شید یاسمی له‌ کتییی میژووی پریشه‌ی ره‌گه‌زی کورد ئەم

له قسه کانی ئەو وا دەر ده که ویت که له شکه ره کانی قووچان و که لاتی نادری
له م شهرانه به شداری چالاکسان هه بووه.

هه رچهند که ته نیا ناوی عه شیر هتی عه مادلووی هیناوه، به لام له شوینه کانی تر
له عه شیر هته کانی تری کوردی خوراسانیش ناو ده بات و باسی ئەهوانیش ده کات.
حوسهین حوزنی موکریانی میژوونووسی به ناوبانگی کوردیش له کتییی «کورد و
نادرشا»ی خۆی هیناویه که ئە گهر کورده کانی خوراسان نه بوون نادر هیچ کات
ناگه یشته سهر که وتن و ده سه لاتداری و...»

به ریز به ره که یی فهرموویانه: ئەم کتیبهم له سهر ده می میڕ مندالی کاتیک که له
عیراق خهریکی خویندن بووم خویندوووه ته وه ئە گهر ئەو کتیبه تان نیه بو تانی بنیڕم.
منیش وتم: چاکه و پرسیار؟ له کار خیر پیو یستی به فال گرته وه نیه. به خشین
ده بی به ته واوی بکریت.

٥٥- شیروان- هۆنراوه ی سهر وه له لایهن برای هه ست ناسکمان به ریز
په مه زان سه ییاح جه لالی له مامۆستایانی پهروه رده و فیڕ کردنی شیروان و
مامۆستای وانه کانی جوگرافی و میژوو بو تام و چیژی نامه جوانه که یان نووسییوانه
که وه ر گیرانه که ی به م شیوه یه:

مه رزی گازی^{٢٢٩}، مه رزی گازی ده نویسم له کار غازی

ده شینمه سهر ئەه غازی^{٢٣٠} مینی «که لیم» چی ده خازی

²²⁹ - گاز: به رزایی. هه راز. دوندی چیا که پیچه وانه که ی ده بیته «نال» واته ژێر دهسته. خوار. ئەم
وشانه له نێو خه لکی لاین و جه لالی به م و اتا بانه ده گو تریت. له شوینه کانی تری کورمانج نشین
نه ختیک جیاوازی له و اتاکان هه یه.

²³⁰ - ئوغاز که هه مان ئەه بقاز، ئا بقاز دېته ئەژمار گوندی شوینی له دایک بوونی نووسه ری کتیبه که یه
و ده بیته ناوه ندی عه شیر هتی کیکانلوو شاره دی سیوکانلووه. من له به رگی یه که مدا نووسی بووم که
په نگه وشه ی «ئوغاز» له «ئو غوز» ناوی سه روک خیلی تور کانی «غوز» گیراوه که هیشتا له قسه

ئەى بەرزایى چىا، بەرزایى چىا ئەوى لەدلم دیتەدەر لەسەر کاغەز دەینوو سەم

ئەو دەنێرم بۆ مەلبەندى ئۇغاز تا بزەنم و ببینم کەلیم چى دەوێت

بەرزایان نووسیویانە کە بە دواى مۆتالای بەرگى دووھەم کە کارەساتەکانى میژوویی جیاپوونەوى مەلبەندى جوانى فیرووزەى لە خوراسان لە خۆ گرتبوو شەو و ڕۆژ چاوەڕوانى گەشتنى بەرگى سیھەم بووم کە ببینم کۆتایى ئەم کایە و چارەنووسە ڕەشە میژووییە بە کوێ گەشتوو. بەختەوەرانە ئاواتم بە دى ھات و ھەر ئەمڕۆ بەرگى سیھەمى کتیبەکەى ئیوھم کړى، نازانى چ خۆشى و ھەستى خۆشحالى بە من دەستى داوو. لە خۆشیان ئەو شەو تا کاتژمێر یەکی دواى نیوھەشەو بە خەبەر بوو و ھەتا لاپەرەى ۲۰۰ مۆتالام کرد کە ئیتر چاوم ماندوو بوو و من ناچار بووم مۆتالای باقى کتیبە کە بخەمە ڕۆژى داھاتوو بە ڕاستى دەستان خۆش بێت بۆ نووسینى ئەم کتیبە کە فەرھەنگ و ھونەر و میژوو و جوغرافیای ئیمەى لە خۆ گرتوو و زیندوو کەرەوى داب و نەرىتى کورمانجە. بەلام چەندى دیریکیش لە پەيوەندى لە گەل خێل و عەشیرەتى خۆم بۆتان بنووسم تا ڕوانگەى ئیوھ چى بێت؟ بە دواى مۆتالای کتیبەکەى ئیوھ حەزم کرد بزەنم کە لە کام عەشیرەتم و کاتیک لە گەل دایە گەورەم و بە سالامچووانى تر قسەم کرد دەرکەوت کە من لە عەشیرەتى کووران لە عەشیرەتى جەلالیم کە لە فیرووزە دەرکراوین و ئیوھ لە بەرگى دووھەم و سیھەمى کتیبەکەتان لە سەرى قسەتان کردوو. دایە

نەستەقەکان خەلک دەلێن «ئوگوز گووتیە» واتە ئوگوز و تۆویە. بەلام بە ھۆى بەلگەکان و قەبالە کۆنەکان کە دواى بلاو کردنەوى بەرگى یەکەم بە دەست ھات دەرکەوت کە ئیتر بە ھۆى ئۆلەنگزار بوون و ھەبوونی رووبارەکان و کانیکەکان و گۆمەکانى زۆرى ئاو جیگەى ژيانى قاز و سۆنە و مراوى بوو، و ھەر بەم ھۆیەو بە ئابقاز کە ھەمان ئابغازە ئاوبانگى دەرکردوو و ئیمڕۆز خەلکى ئۇغاز دەلێن. لە دەفتەرەکان و دیوانە حوکمیەکان لەم سالانەى دوایدا «ئۇغاز» نووسراو. کە وشەى «ئو» ھەمان ئاو لە شیوەزارى خوراسانیەکانە، سەرمەرای وشەى «غاز». ئاف غاز = ئابغاز.

گەرەم كە لە داىك بووى فيرووزەيە دەلەيت:

ئيمە بە دواى شۆرشى كۆمونيستى ڤووسىيە لە سالى ۱۹۱۷ى زايىنى دڤ دۈنگ بووين كە لە ڤووسىيە بىمىنين يان بگەڤىنەو بە ئىران زۆربەى خەلكى فيرووزە (هەرەها كە لە زمانى خوالىخۆشبوو نووسىوتانە) هەر لەم خەيالەدا بوون تا ئەوەى كە ديمان ڤۆژىك ڤووسىيەكان سى مريشكيان سەر بڤيوە و لە سەر دەرۈازەى شارى فيرووزە هەليانواسيوە. يەككە لە مريشكەكان پەرەكانى پيوە بوو، دووھەميان نيوەيەك لە پەرەكانى ليوە كرابوو، سىيەميان بە تەواوەتى ڤووت كرابوو و پەرى پيوە نەماوو. ڤووسەكان خەلكيان لە گۆڤەپانى فيرووزە كۆ كردهو و وتيان: هەر كەس دەيهەوى ڤرواتهو بە ئىران وەكوو مريشكى پەردار وايە يانى دەتوانيت هەموو سەرمایەى خۆى كە شياوى ڤاگواستەنە لە گەل خۆى بيات و ڤروات. هەر كەس مانگيكي تر ڤروات دەتوانيت وەكوو مريشكى دووھەم نيوەيەك لە دارايى خۆى بيات و ئەوانەى كە شەش مانگى داھاتوو كۆچ بكن دەبى وەكوو مريشكى سىيەم ڤووت و قووت هەموو شتىكى خويان بە جى بهيئلن و ڤرۆن.

ئەم كارەى ڤووسەكان كە مەترسيەكى سەرەكى بۆ داگير كردن و تالانكردنى دارايى خەلك بوو ئيمەى دوچارى ترس و پشلەژان كرد و ناچار بووين دواى ماوئەيەك وەكوو مريشكى دووھەم نيوەيەك لە دارايى خۆمان هەلبگرين و لە فيرووزە كۆچ بكن و بە ڤيتوئيتى بەرڤز حاج دەولەت نامانلوويى لە ڤيگاي باجگيرانەو ڤرۆين بۆ شيروان و لە كەنارى عەشیرەتى كووران كە پيشتەر لە فيرووزە دەر كرابوون و لە قۆلجوو (گۆلجوو) دەژيان نيشتەجى بووين. هەرەها دايە گەرەم يادىك دەكات لە دارى چنارى گەرەى فيرووزە كە ئيوە لە لاڤەرەى بەرگى سىيەم ناوتان هيناو و ویتەى ئەو دارەتان لە گەل كچانى جوانى كورمانجى فيرووزە لە بەرگى دووھەم لاڤەرەى ۴۸۰ چاپتان كردهو و من دەبينم كە هەر كاتىك ناوى ئەم چنارە و سروشتى جوانى فيرووزە دەبات فرميسك لە چاويدا قەتيس دەميئيت. ئەو دەلەيت ئەگەر حەوت نەفەر پياو باوەشيان ئاوە لا بگردايت و دەستيان بدايە دەستى يەكتر بە سەختى دەستيان دەگەيشتە ناوقەدى ئەم دارە. كەليم گيان ئيمە

ئێستا له شیروان له شارۆچکەیی تالەقانی دەژین. ئەگەر سەردانیکی ئێمە بکەن زۆر سیاستان دەکەین و دایە گەورەم دەتوانیت لە بیرەوەرەکانی جوانی فیرووزە زۆر چیرۆکی دلەرفێنتان بۆ بگێڕیتەوه. ئەمنیش وێڕای سپاس لە برای کوردی جەلالیم و دایە گەورەیان هیوادارم بتوانم سەردانیان بکەم و بیرەوەرەکانی دلەرفێنی فیرووزە لە زمانی بەرپێزێانەوه ببیسم. (بە ئاواتی ئەو پۆژە.)

۵۶- تاران - ۶/۱۲/۶۷- برای زانا و ئەیب و بیرمەند و نووسەری تیکۆشەری کورد بەرپێز پەتووف تەوێ کۆلی کە بە هۆی سەفەری زۆر بۆ ناوچە کوردنشینەکان لە پۆژەلاتی ناوەراست و موئلائی زۆریان دەربارەیی میژوو لە میژووی ئێمەدا خاوەنرا و ئاگادارن و ئەمن هەمیشە لە میڤەرەبانی بی کۆتایی بەرپێزان و مامۆستایانی تری کوردمان بەهرەمەند بووم و دەبم، لە نامەیه کدا بەم شیۆیه میڤەرەبانی خۆیان بەرانبەر بە شاگردانیان دەرپێوه سەر نامەیی نامە بە ناوی «الله»
بادی سەبا دەخیلەک واسل کە ئەم پەيامە
دەمی کە لیک براوین وەعدەیی دوعا و سەلامە

واتە: ئەی بادی سەبا دەستم بە دامانت، ئەم پەيامەم رابگەینە؛ چۆن ماوێه کە لە یەکتەرا براوین و ئێستا کاتی دوعا و سلاو گەیشتووه.
برای زانا، کاک کەلیموللا تەوێ حۆدی! جاریکی تر سلاو. دووبارە بای سەبا لە هەریمی خوراسان و لە نیشتمانی ئەبوو موسلیمی کوردی خوراسانی و ئەمیر حوسەین خان شوجاعولەولە و ئازار موحەممەد و جەجووخانەکان و توحفە گولەکان، مزگینێه کەیی ئێوه واتە بەرگی سیڤهەمی کتیی «کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسان»ی بۆ ئێمە هێنا. ماچم کرد و لە سەر سەرم دامنا. جاریکی تر ئافەڕین و هەزار ئافەڕین بۆ ئێوه، کە ماندوویەتی و بی هیوایی و بی هیزیتان بە کایە گرتووه و هەروەها بەردەوام لە سەمەرەیی بیرمەندی و نووسین کە وەکوو بەری داری خوینی شەهیدانەیه زاری لایەنگرانی فەرھەنگ و ئەدەبی کوردیتان شیرین کردووه و

میژووی پر له شانازی بایر انمان له ریځای پاریزگاری له سنووره کانی ئیران و خهباتی ماندوونه ناسانه و بهرده و امیان دژی بیداری و داگیر کهریتان له سهر ته ویلی میژوو نه خشان دووه. له بهرگی سپههم له تالان کردنی و ړاو و ړووتی ئاسه فولده و له والی خوراسان و گزیر و نوکهره لکانی په رده تان لاداوه و هم حاکمه مه حکوممه تان له بهر دهم میژووی خوراسان به خه لک ناساندووه و زولم و چهوساندنی دژی کورده کانی تیڅو شیری قووچان و دهر گزی له لاپهړی ۲۶۵ و به دیل گرتنی باس کردووه. به خویندنه وه لاپهړی ۲۷۸ و ولامدانه وهی لاوازی دهسه لاتدارانی بی عه قل و چاونه کراوهی سهرده می قاجار له بهر انبهر وها کاره ساتیک زورتر ناگدار بووم. به شیک له ئاوازی «بولبولی به یانی» هونراوهی خوالیخو شبوو مه له کولشوعه رای به هار کوردی دوبنه لی که له سهرده می ره زاخانی په هله وی هونیویه ته وه وه بیرم هات له و جیگایه دا که و تووویه تی:

بولبولی به یانی دهست به خاله داخ و که سهری من نوی که ره وه زولمی زالم زه ختی ړاوچی، هیلاته تی کرده و یران

تو برای به یرزم که لیموللا، بولبولی به یانی ئیمه، به وتنی راستیه کانی تال و سته میک که له لایه ناجوامیران به دژی کورده کانی ههریمی خوراسان کراوه، کولی دلمت تازه کرده وه و به هوی ړووداوی به خشین شاره دی کوردنشین و جوانی فیرووزه به دهستی ناسره دین شای قاجار به ړووسه کان (لاپهړی ۱۰۶) و کوژرانی سهردار نهرس موحه ممد (ناراز موحه ممد) جه لالی (لاپهړی ۲۳۹)، له سیداره درانی حهسن و به گ موحه ممد (لاپهړی ۲۴۵)، کوژرانی جه جووخان (لاپهړی ۴۱۷) و گولله باران کردنی کوره کهی (قهدهم یار) لاپهړی ۴۲۹ که هه موو ئامانه به دهستی ړووسه کان نه انجام دا، داخی منت تازه کرده وه و تازه تر ت کرد و ړق و قینت بهر انبهر به چهوسینه ران و داگیر که ران زورتر کرد له لایه کی ترمه وه به هوی گیانبازی و حه ماسه خولقاندنی شه هیدانی ناوبراو و شه ړه کانی شیره ژنیک وه کوو توحفه گول له ړووبه ړوو بوونه وه له گهل ړووسه کانی داگیر کهر (لاپهړی ۲۴۳) که به پیشکesh کردنی خوینی پاکیان جیهانیکي پر له شانازیان بو میژووی پر له

کاره ساتی کوردستان خولقاند. زامی دلم نهختیک سارپژ بوو.

شتیکی تر ئهوه که هاواری لاویکی کورد که دهزگیرانه کهیان به دیلی بردبوو (لاپه‌ره‌ی ۲۸۱) و ناله‌ی و هه‌لاتنی و پروو له شاخ و بیابان کردنی چیرۆکی خامباری فهرهاد و له ئه‌وینی شیرین، وامیق له دووری عوزرا و مه‌جنوون له دووری له‌یلی و مه‌مه له غه‌می زین له شاکاری کوردی ئه‌حمه‌دی خانی و بیرم هه‌تایه‌وه. به کورتی ده‌بی بلیم، که‌لیم گیان کتییی ئیوه کاتیک خوینهر وه‌گریان ده‌خات، کاتیک ده‌یخاته پیکه‌نین و هه‌ندێ کات هه‌ستی ده‌بزوینیت و توو‌ره‌ی ده‌کات. تۆ به خولقاندنی ئهم شاکاره فهره‌هه‌نگیه‌ت رابردووی پر له شانازی هه‌زاران کوردی خوراسان، گیلان، مازهنده‌ران، سیستان و به‌لووچستان و پاکستان و هه‌ندووستان له نه‌مان و له نیو چوون رزگار کردووه و به هه‌موو که‌س ناساندووه.

ئامۆزگاری زانایانه‌ت بۆ کچیکی کورد له ژیر ناوی خانگی من کورمانج له لاپه‌ره‌ی ۴۶۵ بۆ پاراستنی جل‌وبه‌رگ و داب و نه‌ریت و رێپه‌رسمی فهره‌هه‌نگی چه‌ندین هه‌زار ساله‌ی به جیماو له باپیران و پارێزگاری له‌و ئامۆزگاریه‌که که هه‌ر که‌س به پێ پابه‌ند بوونی خۆی به ئاریایی بوون و شه‌رافه‌تی نه‌ته‌وه‌یی خۆی به هه‌ر کوێ جیهان که هه‌یه ده‌بی به کاری ببات و بیکاته گۆواره له گوێ خۆیدا. ته‌وه‌خۆدی عه‌زیز، سه‌باره‌ت به ئهم کاره گه‌وره‌یه‌ت هه‌رچی بلیم که‌مم وتوووه و نه‌متوانیوه مافی شیاوی خۆت پێشکه‌ش بکه‌م. ده‌ستت خۆش بیت و خوای مه‌زن هه‌میشه یار و هاو‌رپێت بیت ئامین. هاو‌رپێتان موحه‌ممه‌د ره‌ئوف ته‌وه‌کۆلی بانه‌یی. له کۆتایی دا یه‌ک دوو هه‌له‌ی چاپیتان پێ راده‌گه‌ینم. لاپه‌ره‌ی ۴۲. چوار دێر به ئاخ‌ر «۱۳۰۸» دروسته. لاپه‌ره‌ی ۵۲۱. سێ دێر به ئاخ‌ر شیخ مه‌حموود رپه‌هری شو‌رشی نه‌ته‌وه‌یی کورده‌کان دژی ئیسته‌یماری بریتانیا خه‌لکی بارزان و بارزانی نه‌بووه و به‌رزنجیه.

۵۷- کرماشان - ۶۷/۱۲/۱۸- ستار نیازی. برای پاسدارمان له هه‌یزی هه‌وایی سپای پاسداران که ناوی ستاری نیازی و له کورده‌کانی شاملوو دانیشتووی که‌لاته‌ی بالی (باری) وێ‌رای نامه‌یه‌کی پر له هه‌ست و خۆشه‌ویستی نووسیه‌یه: له سروشتدا با

چاوی پر له گریان وه کوو دلپوه کانی باران که فریشته کان له ئاسمانه وه پیشکه شماني ده کهن، وشه یه کم شیاوی ئیوه په یدا نه کرد له ئاکامدا دلی خوم به چه قوی خو شه ویستی شق ده کهم و دلپوه خوینیک که دیته خوار مه وه کوو سلاویک پیشکه شتانی ده کهم به لای برای من ته وه حودی من پیشتر نامه یه کم له بهر کانی شهر ی داسه پاوی عیراق له کوردستان بوتان نارد، به لام له بهرگی سیهم ناویکی نه بوو. به داخه وه بهرگی یه کهمی کتییی ئیوه له خوراسان و کوردستان و باختهران و تاران و له هیچ شوینیکی تر ده ست نه کهوت من ئیستا له کرمانشان له هیزی هه وایی سپاس پاسداران خهریکی خزمهت کردنی نیشتمانم شیاوی وه بیر هینانه وه یه، باپیرم ئاقاخان سهردار که لاتهی بالی بوو. ئیوه به خوای گه وره ده سپیرم.

له ولایمی هاوشاری خو شه ویستم نیازی راده گه ینم که نامه ی پیشتری به پیرم نه گه شتو وه ته دهستم. وله ولامدانه وه ی به پیریان و بو قهره بوو کردنه وه وینه یه ک به باپیریان ئاقاخان که له یه کیک له رۆژنامه کانی سهرده می شا چاپ کرابوو و به ئاقاخان سمیل دهناسرا له بهرگی هه وته م چاپ ده کهم.

۵۸- عیشق ئاباد (مانه) - ۶۷/۱۲/۲۵- برای به پیرمان موحه ممه دره زانه زهری دیرقانوو. دانیشتووی عیشق ئاباد سهر به مه لبه ندی بجنوورد به کوردی نووسیویانه: برام که لیم سلاوی خوای گه وره ت لی بی تندوستیت به ئوات ده خوازم و هیوادارم هه میسه خوش و سهر به رز بیت به و هیوایه، ئه م برامانه سهره پای بانگه یشتی ئیمه بو گونده کانی خوین دیرقانوو و هه روه ها عیشق ئاباد فره موویانه، من یه کیک له خوینهرانی ئاسه واری به نرخ ی ئیوه و لایه نگرانی پیداغری کتیه کانی ئیوه م. چونکه ئه مه ئیوه بوون که وه کوو پیاویکی ئازا هه ستان و کوردی کورمانجی خوراسنتان به و جوهری که شیاوه به براکانی تری هاوینشتمانی تورک و فارس ناساند. من به خوم شانازی ده کهم کاتیک ده خوینمه وه که باوکام و باپیرانمان به و شیوه یه ئازا و نه ترس بوون و له به رانبهر داگیر که ران و زور بیژان راوه ستاون...

ماوه یه ک له مه وه بهر له خزمه تی شاعیری کورد زمان و برای خو شه ویستمان

به پێزکیان ره بانی دیرانلوو بووم، به پێزیان فه رموویان که چهند رۆژ له مه و بهر مامۆستای پایه بهرز، ته وه جۆدی به بجنوورد بوون، نازانن چهنده ئاه و هه سه ره تم هه لکیشا که نه متوانی بگه یمه خزمه تیان و...

هه روا که و ترا گوندی ئیمه به ناوی دراقانلوو یان دیرقانلوو ناسراوه و له باکووری گوندی به درانلووی بجنوورد له شیعریکی قوولدا هه لکه وتوو و باخی زۆری هه یه که له کانیاوه کانی جوان و گه وارا ی چیاکانی ئاخوور داغ ئاو ده خۆنه وه و له تاییه تمه ندیه کانی ئهم گوینده ئه وه یه که له نیوان چهند گوندی تورکنشین هه لکه وتوو، ... گوندی تورکمان نشینی گوودری سه لاه له باشوور و گوندی تورک زمانی فه خره ددین له باکووره، به لام دراقانلوو له م نیوه دا کورد زمانه له دراقانلوو پیره پیاویکی به سالا چوو مان هه یه که له هانتی ئه میرجان موحه ممه دخان قاجار دولو قسه ده کات و ده لیت ئه و کاته به و ئه میر قه ساییان ده وت که له نیو گوندی قه جهر و دیرقانلوو و هه وت کهس له کورده کانی گولله باران کرد و دوا یی رۆیشته بۆ ئاشخانه و تورکمه ن سه حرا...

ئیه له بهرگی دووه م لاپه ره ی ۳۲۰ فه رمووتانه: که دیرقانلوو له عه شیرته کانی خێلی شادلووه و به سالا چووانی ئیمه ده لێن ناوی ئیره له بنه رته دا شیوی قانلوو واته دۆلی خویتین بووه، چونکه هه میش تورکمانه کان هیرشیان ده کرده ئیره و شه ر پووی ئه دا و زۆریه ک له هه ر دوولا به خاک و خوین ده کیشران، داواکارم بیرو پراتان له م باره یه وه بفه رموون.

(ئهن له ولامی ئهم براهه عه رز ده که م له مه ر هاوناو بوونی زۆربه ی گونده کان یان عه شیرته کان و خێله کان به راشکاو ی ناتوانرێ بۆ چوونی ک بو تریته، ئیمکانی هه یه ئه و بۆ چوونه ی به سالا چوو ان دروست بیت و مومکینه ئه و بیر و بۆچوونه که ده رم بری بو که دیرانلوو کان و دیرقانلوو په یوه ندی هه یه به هه مان دیران و دیرکان له قه ققازیه که دوا ی ئه وه ی هاتوون بۆ خوراسان ئهم ناوانه یان له سه ر گونده کانی خۆیان پاراستبیت) برای به پێزم نه زه ری ئه وه شیای زیاد کردوو: تیره کانی ژیره وه له دانیشتوانی دیرقانلووی ئیمه دا نیشته جین:

١. قه ره باشلوو (که دانیشتونانی سه ره کی دیر قائلوون و له عه شیره ته کانی شادیلوون).

٢. وری (ورانلوو) که ئەمانه له عه شیره تی زهغه رانلوون و ناوهندی ئەوان له نیوان قووچان و ڤادکان و چنارانه.

٣. ئیسفه هانی - که ده لێن باپیرانیان له ئیسفه هانه وه هاتوون.

٤. ئوزبه کی (که وادیاره له عه شیره ته کانی شکست خواردووی ئوزبه ک به دهست کورده کان بن).

٥. به حری - که ده لێن باپیرانی ئەوان له به حرهینه وه هاتوون.

٦. ته مانلوویان ته مهیی. (ئه مانهش له عه شیره تی رهشوانلوو له باکووری ڤۆژه لاتی بجنوورد و سه ره به مه لبهندی شیروان زهغه رانبوون) به سپاس له برامان نه زه ری ڤۆزی ١٤ خا که لیوهی ١٣٧٠ رویشتم بۆ عیشق ئاباد که بگهیمه خزمه تیان به لام له به ختی بهد بۆ سه فهر چوو بوون بۆ گونبه د قابووس.

٥٩ - ئیسفه هان - ٦٧/١٢/٢٦ - نامهیه که له برایه کی کورد زمان که له ئیسفه هانه وه پۆست کراوه و وێڤای ده ربړینی هۆگری و خۆشه و یستی فهرموویانه، من بهرگی سیههم له کتیبی ئیوهم به چاویکی ره خنه گرانه وه تاوتۆی کردووه. واژۆی ئەم نامهیه وا دیاره ئەمه بیت: حه کیم هیتۆکی.

به لام ئەم برا به پژه هیندی و ته یان له نامه چوار لاپه ره ییه که ی خۆی هیناوه که چونکه زۆتر لایه نی سیاسی له خۆ ده گریت و به پچه وانیه ی ره وتی کاره که ی منه، بۆیه ناتوانم لیرو دا بیهینم و ده توانن قسه کانی دلی خۆیان له یه کیک له چاپه مه نیه کانی ناومه یان ده ره وه ی ئیران به چاپ بگه یین.

٦٠ - کارت پۆستالێکی جوانه به واژۆی یه کیک له خۆشکان یان برایانی کورد که پیرۆزیابی نه ورۆزی سالی ٦٨ یان له من کردووه. واژۆی نامه که بهم جۆره یه.

کوردیک واته یه ک نه فهر کورد. نه ورۆزی ١٣٦٨ و ٢٦٨٨ میژووی کوردی»

جیگای وه بیر هینانه وه یه که میژووی کوردی که له میژووی زایینی و کۆچی موسلمانان کۆنتره په یوهندی هه یه به گرتنی ولاتی لیدی و داگیر کردنی ئەو ولاته

به دهستی ماده کان (کوردەکان). که له له نیوان دوو ئاودا (مزبویۆتامیا) هه‌لکه‌وتبوو و به‌ دوای ئه‌وه‌دا سه‌ر به‌ خۆیی و مانه‌وه‌ی ولاتی لیدی بۆ هه‌میشه‌ له‌ گه‌ردوونه‌ی مێژوودا کۆتایی پێ هێنرا. کوردەکان مێژووی خۆیان له‌م رۆژه‌وه‌ ده‌ست پێ کردووه‌. به‌لام موحه‌ممه‌د ر‌ه‌زا شای په‌هله‌وی به‌ بۆنه‌ی رق و قینیک که‌ له‌ کوردی هه‌بوو، نه‌ ته‌نیا ویستی ناوی کوردستان له‌ پارێزگای ئیستای کوردستان که‌ ناوه‌نده‌که‌ی شاری سه‌نیه‌ برێته‌وه‌ به‌ لکوو چیژنه‌ ده‌سکرده‌کانی ۲۵۰۰ ساڵه‌ی خۆی له‌ زنجیره‌ ده‌سه‌لاتی نیوه‌ کوردی هه‌خامنه‌شی ده‌سپێکرد و پادشاکانی ماد که‌ یه‌که‌مین دامه‌زرێنه‌رانی شاهه‌نشاهی ئێران بوون، پشت گوێ خران و له‌ مێژووی ئێران پاکتاویانی کرد و له‌به‌رانه‌ر گۆپی کورۆش که‌ دایکی ئه‌و ماندانای ناو بوو وتی: کورۆش منم شای شاکان!! به‌ ئاسووده‌یی بخه‌وه‌ که‌ ئیمه‌ به‌ خه‌رین و نه‌خه‌وتووین. دوا‌یی دیمان که‌ چۆن به‌ خه‌به‌ر بوو و هه‌لات و کورۆشی بیچاره‌ی له‌ خه‌ودا به‌ جێ هیشت و پۆسته‌که‌ی به‌ جێ هیشت. کورۆش کاتیک له‌ خه‌و هه‌ستا که‌ پاسداره‌کان ده‌وره‌یان دا‌بوو، سه‌ریکی له‌قاند و وتی: هه‌ی، هه‌ی شاهه‌نشای ئاریامیهر!!

۶۱- تاران- برای زانا و پرووناکبیرمان به‌رپێز نه‌به‌رد جاف که‌ خۆی خه‌زانی زانایان له‌ پرووناکبیرانی ئیمه‌ن، وێرای ناردنی کارت پۆستالێکی جوان به‌ بۆنه‌ی هاتنی نه‌ورۆزی که‌ه‌ونارای ۶۸ ئاره‌زوویان کردووه‌ که‌ کتێبه‌کانی ترم له‌م ساڵه‌دا چاپ و بلاو بکه‌مه‌وه‌.

۶۲- که‌ره‌ج- کاردی جوانی خۆشکی هیژا و زانا و شاعیرمان ناز ناز لاجانی بارزانی له‌ شارسنانی که‌ره‌ج- عه‌زیمیه‌- کۆلانی بارزانیه‌کان- گه‌یشت.

به‌لام ئه‌م کاردی پیرۆزبایی خۆشکی به‌رپێزمان، ئه‌مساڵ ر‌ه‌نگیکێ تری هه‌یه‌، ر‌ه‌نگی خوین. ر‌ه‌نگی جه‌نایه‌تی سه‌ددام له‌ هه‌له‌به‌ج، ر‌ه‌نگی بێده‌نگ بوونی ر‌یکخراوی نه‌ته‌وه‌ یه‌که‌گرتووه‌کان له‌ به‌رانه‌ر زۆر و سه‌تمه‌ی ئیستیعمارگه‌رانی جیهان له‌ سه‌نه‌ته‌وه‌ زۆر لێکراوه‌ بنده‌سته‌کان. کارت پۆستاله‌که‌ وێنه‌یه‌که‌ له‌ بوردوومانی شاری هه‌له‌به‌ج که‌ به‌ هۆی جه‌نایه‌تی سه‌ددام زۆرتر له‌ پینج هه‌زار ژن و منداڵ و

پير و لاوى له خوښندا گهوزان و دهيان ههزار كهس بريندار و كهه ئه ندام بوون.

خۆشكى به پريزمانت نازناز كه به پركهوت له بههاری ٦٨ به خته وهى ديتنيان و پراى بنه مالهى هپزا و خۆشهويستيان به نهسيى من بوو، پيشتريش شيعيرىكى جوانى به بۆنهى چله مين پوژى گيان له دهستدانى قارهمانى گه وهى كورد مه لا موسته فا بارزانى بۆم ناردبوو كه له بهرگى سيههم لاپه رهى ٥٢٠ چاپ كرا ئيمهش له بهرانبه ردا بۆ ئه وه خۆشكه ئاواره يه و زۆر لى كراوانى ترى ميژوو به تايهت كورده كان له عيراق هيوای سهركه وتنمان هه يه و له خواى گه وه ره داواكارين كه دوژمنى خوښمژى ئه وان سه ددامى يه زيد له ناو ببات و له زيلدانى ميژوو بنيژيت.

٦٣- كه ره ج- ١٩٨٨/١٢/٢٦- نيچيروان بارزانى- نامه يه كى جوانه به خه تى كوردى كه له لايه ن براكه تگيرمان كه هيندى كهس به هه له ناوه كيان به نه وه شيروان به كار دين. نيچيروان به ماناى راوچيه. نيچيروان كورپى نه مر ئيدريس بارزانى كورپى مه لا موسته فا بارزانى قارهمانى مه زنى كوردى و برازاي به پريز مه سعوود بارزانى ربه ره رى حيزبى ديموكراتى كوردستانى عيراقه، چونكه نامه كه به كورمانجى نووسراوه پيوست به وه رگيران ناكات و دهقى سه ره كى نامه كه چاپ ده كريت.

٦٤- قووچان- ١٣٦٧/١/١٢- برامان به پريز سوهراب فه ره ادى توپكانلو نووسيو يانه: پوچى جه جوو شاد بيت- هه ر بژى كه ليمى هه ماسه خولقين (ئه م نامه يه مان پيشتر له به شى به سه ره اتى جه جوو خان هينا).

٦٥- كه ره ج- ٦٨/١/٣١- زاناى پايه به رزى كورد به پريز ره شيد كه يخۆ سه ره وى و پراى سه رنج و خۆشهويستيان له نامه يه كى ليكو له رانه و ١٠ لاپه ره يى وتهى زۆريان له په يوه ندى له گه ل شوينى له داىك بوونى پوسته م پاله وانى ناودارى ئيران و چاى شوغاد نووسيوه كه بۆ كورته بونه وهى وته كيان ته نيا ناويانى هيناوه و هيوادارين هه ر چى زۆر تر ليكو له نيه وه كانيان كه به ليينان دابوو ته واوى بكه ن و خوښه رانى ئاسه واره به نرخه كانيان به هره مه ند بكه ن. به پريزان به ليينى دا ليكو له نيه وهى خۆى تا گه يشتن به ئاكامى باش له زيوه يى كوردستان كه پييده چى

شۆینی پهروهرده بوونی رۆسته م بێت درێژه بدات.

چونکه توانیویانه شانامهیه کی کۆنی کوردی لهو مهلبهنده بدۆزنهوه شیایوی وه بیر هینانهوهیه که بهرپز که یخۆسه روی به نووسینی کتییی به نرخێ خۆی به ناوی «سهردهمی بێ خهبری» زۆر راگهیندراوی توێژینهراوه و به نرخیان له ههریمی زیویه خستوه ته بهردهست خوینهرانی میژووی که ونارای ئێران و ئیستا مزگینێ چاپ کردنی له ناکاوی دووهه مین کتییی خۆی لهم په یوهنده داوه که به تابهت بۆ میژووی کوردستان به که لکه، چونکه سهرخستن و تهواو کهری میژووی کوردستان به دهستانی به کریگی راوی دهرباری له هیچ کردهوهیه کی ناجوامیرانه و نامرؤفانه کۆتاییان نه کردوه و...

بهرپز که یخۆسه رویش که دلی پر له کولی له کردهوهی میژوو نووسانی بهو شیوهیه ههیه روو له من فهرموویانه: تهوه حۆدی بهرپز: له دهست کێ نه نالیم، و من لهم بارهوه سفره ی دلی خۆم بۆ ئیوه ده که مهوه و قسه ی دلی خۆم بۆ ئیوه ده گیرمهوه که ئیوه به راستی بوونه ته یه کیک له مه ته ریزه کانی بهرگیری له ماف و راستی و سهلماندنی رۆلی کوردان له بهرگیری له نیشتمان و هه بوونی ئێران و به چاپکردنی ئەم سێ بهرگه کتیبه ی خۆت ئه رک و بهر پرسیاریه تی نه ته وه یی و نیشتمانی خۆت به ئەنجام گه یاندوه، نازان کاتیک که یه کیک له سێ منداله کهم بهرگی سیهمی گه یاندوه، نازان کاتیک که یه کیک له سێ منداله کهم بهرگی سیهمی کتییی کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسانی ئیوه ی بۆ جێژنی له دایک بوونی من وه کوو خه لات هینابووی له دیتنی ئەو کتیبه چهنده خۆش حال بووم و چهند شاگهشکه بووم^{۲۳۱}...

شانازیه ک وه کوو بوون له کهناری پرووباری هیرمه ند و له خزمهت بهرپز دوکتۆر ئیره ج ئه فشار سیستانی نووسه ری هیژای ئیمه که من هه میشه له خوشه ویستی و دل ئاوه لایی بهرپزیان و هه موو و سهروه ران و خوشه ویستانی سیستان و به لوو چیستان سپاس ده کهم و ههریمه دا بوو، له کهناری ئەم

خۆشه‌ویستانه ببوو بە گولستان و...

ئیمەش هیوادارین بەرپێز کە یخۆسەرەوی و ئە فشار و هاوڕێیانی تر لە هەر کوێ کە هەن هەمیشە لە گولستان و لە کەناری گۆل و بۆلبۆل و شاد و کامەرانی بن.

٦٦- تاران - ٦٨/٢/١١- برامان عەبدولسەعید ئەمامویر دیرزادە ی تایانلوو کە لە بنەرەدا خەلکی گوندی بە یگ لە شارەدی بیچیرانلوو نووسیویانە: بۆ ی بەرپێز کەلیم، بە کار بردنی نازناوی زانا و پروناکبیر و لیکۆلەر و مامۆستا و هتد، لە بەرانبەر کاری جوان و بە نرخێ ئیوە شتیکی تازه نین، لەم پروووە بۆ ئەوێکە ئەم نازناوانە کەلیم مەحەنە نیوانمان من بە هەمان ناوی برایانە ی عەشیرەتی خۆمان لە گەلتان دەدوین.

کەلیم گیان! بە بۆنە ی ئەو هەموو زەحمەتانه کە دەیکێشن و ئەو ئاسەوارە بە نرخانە ی کە دەیانخولقێنن سێستان دەکەم و ماندوو نەبوونیتان پێدەلیم و هیوادارم خوا ی مەزن یارمەتیتان بدات لە خوا ی گەرە داواکارم یارمەتیتان بدات بۆ ئەوێ شەو و رۆژ درێژە بدەنە تیکۆشانی فەرەهنگیتان و ئیمە لاوانی کورمانج زۆتر لە جارانی لە ئاسەواری بە نرخێ پیاوی مەزن و شانازی خولقێنی کۆمەلگای کوردەواری بە تاییبەت خوراسان بە هەرمەند بین...

بە برۆای من کاری کە ئیوە کردووتانە و دەیکەن بایەخەکی زۆترە لە کتییخانە ی ٢٧ هەزار بەرکی خوالیخۆشبوو مامۆستا ئەمیر تەوە کۆل کامبووزیای زەغفرانلوو کە مامۆستای باستانی پاریزی فەرموویانە: بە راستی ئەو کەسانە ی کە ئەم پیاوێ گوندنشینە سەر سووڕ هینەرە یان نەدیوێ زەرەریان کردووە... بە لگەم بۆ سەلماندنی قسە کانم ئەوێکە کە ئەو خوالیخۆشبوو سەرەرای ئەوێ کە کورد بوو و هاو نیشتمانی، بە لام نەیتوانی بچوو کترین هەنگاو بۆ فەرەهنگی خەلکی ئیمە بە تاییبەت عەشیرەتی کورمانج هەلبگری... ئیتر ئەوێکە لە پە یوێندی لە گەل چاپ و بلاو کردنەوێ رێزمان و فەرەهنگی کوردی هەول بدەن کە خەلکی بەرپێز و هۆگری فەرەهنگی کورمانج لە نووسینی دەقی کوردی دوچار ی هەلە و سەر لیشیواوی نەبن.

ئەمەنیشت وێرایی سپاس و پێژ لە برامان تایانلوو و خۆشەویستانی تر مزگیننی دەدەم کە بە زوویی داواکاریەکانیان جێبەجێ دەکەیت و جاریکی تر بەلێیان پێدەدەم کە تەنیا ساتیک لە تیکۆشان و هەولدان راناوەستم، تا بەر پرسیاریەتی خۆم لەبەرانبەر ئەو خۆشەویستانە بە ئاکام بگەینم و لەگەڵ ئەوەیکە ئیستا کاتژمێر یەکی دوای نیوەشەو کە ئەم نامەگە لە دەخوینمەو و ولامیان دەدەمەو.

٦٧- بیجنوورد- گوندی توپچنار - ٦٨/٢/٢١- برای بەرێزمان بیژن رهیحانی شادلوو لە گوندی توپچناری بجنوورد نامەیەکی ساکار و پڕ لە هەست و خۆشەویستی کە تاییبەت بە خەلکی ئازا و عەشیرەتی ئیمە بە فارسی و کورمانجی لە ژێر ناوی سپاس و پێژ لێتان بۆم نووسیوە کە بە سپاس لە بەرێزان چەند بەشیک لەم نامە جوانە و پاراویان بلاو دەبێتە کە نووسیویانە: سلاو و پێز پێشکەشیان دەکەیت قەبوول بکەن، ماوەیەک بوو کە هەوالی بە چاپ گەیشتنی کتییەک لە پەيوەندی لەگەڵ میژوویی کوردم بیستبوو، بەلام هەرچی لە شاری بجنوورد بە دوایدا گەڕام نەمدۆزیوە. رۆژیک لە شەقام تێدەپەڕیم کە دیم پێزێکی درێژ دیارە، وامزانی کۆپینی هێلکە یان نوقل و شیرینی راگەیندراوە کە خەلک ئا بەو شیوەیە ئاپۆرەیان داوە، چوومە بەرەو و پرسیم چی بوو؟ وتیان: چاوەروانی کپینی کتیی کۆچی میژوویی کورد بۆ خوراسان دەکەین. من کە وامدەزانی خەو دەبینم، بە خێرای خۆم گەیانده ئاخري پێزە کە و نۆرم گرت و سەرەنجام توانیم ژمارەیک لە بەرگی سێهەمی کتییە بە نرخە کەتان بە دەست بخەم...

من لە دوو لەیەنەو خۆشحال بووم، یەکیەک ئەوەیکە وەها کتییکی گرینگ سەبارەت بە نەتەوێ ئیمە نووسراوە و دووهم ئەوەیکە ئاستی ئاگاهی و گەشەیی فیکری خەلکی ئیمە و ھۆگری بە فەرھەنگ و میژوو ئەوانی مەجبوو کردوو، پێز بێستەن کە درێژترە لە پێزی کەلوپەلی کۆپینی و...

برام کەلیم، نازانم بۆچی بەرنامەکانی فەرھەنگی و ھونەری و میژوویی کورمانج ناگەیننە نیو تیلیفیزیۆن، لە حالیکدا لە شارەکانی باکووری خوراسان لە سەدا ھەشتا و نەوھەدی کوردن، بەلام هیچ بەرنامەیک بۆ ئەوان لە تیلیفیزیۆنەو بلاو نابێتەو و

سهرنجیان نادهن و... ئەهی که لیم، ئەهی خۆشه و یستی کورمانج ئیمه ناتوانین سیاسی ههوله کانی تۆ بکهین. بهلام له تۆ داوا ده کهن حیزبیک کورمانجی پیک بیی، که ههبوونی حیزبیک بۆ ئیمه له ههر شتیک پێویست تره^{٢٣٢} چونکه به پیکهینانی حیزب ئاستی فرههنگی خه لک دهرواته سهر و له هیزه کانی نووستوو و پرژ و بلاو له ریگای باشر کردنی بارودۆخی سیاسی و فرههنگی و ئابووری ولاته کهمان باشر دهتوانی که لک وه برگیریت. یه کیک له برایانی چادر نشینی کاوانلوو که له گوندی ئیمه نیشته جین له رووداوه کانی مراوه ته پیهی تور کهمن سه حرا له سهره تاکانی شۆرش زۆر به سهرهاتی ده گیرایه وه که ئە گهر کورده کانی ئیمه له ویدا به شداری چالاکیان نه بوایه، بارودۆخی سیاسی شارستانی گونبه د کاووس و تور کهمن سه حرا زۆر خراپتر له وهی ده بوو که بوو، و کورده کان وه کوو باسکی به هیزی شۆرش له پێشه وهی جوولانه وه کانی دژی شۆرش له وه رهیمه دا هاتنه دهر و دوژمنیان به چۆ که دهینا...

برای به پرژ ته وه حوودی، جاریکی تر ئامۆژگاری ئەم که سانه که فریویان خواردوو به کهن که تا دین بۆ شار زمان و فرههنگ و جل و بهرگی نه ته وه یی باپیرانی خۆیان له بیر نه به نه وه و به فارسی قسه کردن به شیوهی ده ست و پا شکاو وای بۆ نه چن که ئیستا که بوونه ته فتارس و له خۆبایی بن. بهم جوړه که سانه بلین که ئیوه ده بی له دوکتۆر ئەمانوللاخان شادلوو فیڕ بن که ١٦ سال له ولاتی ئالمان دهرسیان

²³² - له ولامی ئەم برایه ده لیم که حه تمهن بیستووتانه که حیزبی ئیسلامی کورمانج به دواي سهر که وتنی شوڕشی ٥٧ له قووچان به ده ستی ئیمه دامه زرا، بهلام ئەوانه ی که هه ستی له خۆبایی بوون بوون پاوه نخواستیان هه میسه کاریگه ری له سهر هه ستی فرههنگی و بهرپر ساریه تی نه ته وه بیان هه یه نه یانتوانی ئیکه تهحه مول بکهن و دیاره بیستووتانته که چۆن له گه ل ئیمه دا هه لسوکه وتیان کرد؟ ئیمه ئیستا چاوه روانین ئاستی گه شه ی فیکری خه لکی ئیمه تا راده یه ک پر واته سهر که بتوان خۆیان له مافه کانیان و فرههنگه که یانم بهر گیری بکهن. بیجگه له مه به وته ی خوا یخۆشبوو په حیمیان هه یج کات ئیزنی ئەوه به ئیمه نادهن که حیزبی یه ک میلیونی دابکه زرینن، چۆن له هه یج جیه یه ک له ئامریکا و ئوروپا و ولاتانی تری جیهان وه ها جه ماوه ری که له ژیر ناوی حیزبیک کو نابه نه وه.

خوێندوو، باوکانی ئەوانیش هه‌موویان ئیله‌خانه‌کانی خوراسان بوون، به‌لام کاتی‌ک چاوی به‌ نه‌خۆشه‌کانی ده‌که‌وێت له‌ گه‌ل کورده‌کان به‌ کوردی، تور که‌کان به‌ تورکی، تور که‌مانه‌کان به‌ تور که‌مانی و فارسه‌کان به‌ فارسی قسه‌ ده‌کات و قه‌ت له‌ خۆبایی نیه‌.

ئاخر خۆ مرۆف بوون و شه‌رافه‌ت به‌ گۆڕینی زمان به‌ ده‌ست نایه‌. مه‌گه‌ر زمانه‌کانی تر چییان له‌ زمانی کوردی زۆتره‌ که‌ هێندێ که‌سی فریوخواردوو ئێده‌کۆشن منداله‌کانیان به‌ کوردی قسه‌ نه‌که‌ن؟ که‌لیم گیان! تۆ بۆلبولی ئیمه‌ی، ده‌نگی ئیمه‌ به‌ گوی خۆشکان و براییانی تری ئیمه‌ بگه‌ینه‌. بجنوورد- تۆپچنار- بیژن ره‌یحانی

٦٨- تاران- ٦٨/٢/٢٩- سوهراب وه‌حدانی بجنووردی دراقانلوو (دره‌ قانلوو)-

نامه‌یه‌ که‌ دوور و درێژ و له‌ ٨ لاپه‌رده‌دا پر له‌ هه‌ست و هاوده‌ردی له‌ برامان به‌رێژ سوهراب وه‌حدانی بجنوورد که‌ دانیشتووی تاران. به‌رێژیان بۆ ته‌واو که‌ری خۆشه‌ویستی خۆیان به‌رانبه‌ر به‌ من ژماره‌یه‌ک له‌ کتیی «خوراسان و ماوراءالنهر» نووسراوه‌ی ئا. بلینیتسکی وه‌رگێراوی دوکتۆر وه‌رجاره‌ندیان به‌ من پێشکه‌ش کرد که‌ سپاسیان ده‌که‌م. نامه‌ی به‌رێژیان زۆتر له‌ به‌ستینی نامه‌ی هاوشاریه‌که‌یان و هاوچه‌شیره‌ته‌که‌یان به‌رێژ بیژن ره‌یحانی بوو که‌ چۆن خه‌لکی کوردی خوراسان به‌رانبه‌ر به‌ پاراستنی زمان و فره‌هنگه‌که‌یان له‌ هێندی بواردا کۆتایی ده‌که‌ن.

به‌رێژیان فره‌موویانه‌: من به‌ ئه‌رکی خۆم ده‌زانم که‌ له‌م کاره‌ مه‌زنه‌ی ئێوه‌ بۆ پاراستنی فره‌هنگ و مێژووی به‌ نرخ و به‌ بیر کراوی ئیمه‌ سپاس بکه‌م. چونکه‌ من تا کاتی‌ک که‌ کتیه‌کانی ئێوه‌ نه‌خوێندبوو، نه‌مه‌دزانی باوکانی ئیمه‌ چه‌نده‌ به‌دبه‌ختی و چاره‌ره‌شیان کیشاوه‌ و چه‌نده‌ خۆشه‌ویستانی خۆیانیان له‌ ده‌ست داوه‌ تا ئێران ئه‌مرۆژه‌ به‌و شیوه‌یه‌ ماوه‌. سلاوتان لی بیت که‌ چاوی ئیمه‌تان زۆتر کرده‌وه‌. ئه‌مه‌ ته‌نیا هه‌ستی ئیمه‌ کورده‌کانی خوراسان به‌رانبه‌ر به‌ ئێوه‌ نیه‌ به‌لکوو له‌ تاران هاوڕێ زۆرمان هه‌یه‌ که‌ خه‌لکی رۆژئاوای ولات و هه‌روه‌ها براییانی لوو و به‌ختیاری که‌ به‌ ئاگاداریه‌وه‌ له‌ کاری ئێوه‌ و بایه‌خی داهاووی ئه‌و کاره‌ رێژ ده‌نێن...

من له‌ ئێوه‌ وه‌کوو کوردیک داوا ده‌که‌م خۆتان له‌ خزمه‌ت فره‌هنگ و زمان و مێژووی نه‌ته‌وه‌ی له‌ بیر کراوی ئیمه‌ بنێن و له‌وه‌یکه‌ ئه‌بۆلفه‌زلی خۆشه‌ویست له‌

دهستداوه نیگه‌ران مه‌به هه‌ر دیڤ له کتیبی ئیوه بو نه‌ته‌وه‌ی ئیمه ئه‌بولفه‌زلیکه...
 ۶۹- تاران - ۶۸/۳/۵- به‌پرز باقر باقرزاده‌ی سیوکانلوو (ئوغازی) برامان به‌پرز
 باقرزاده که خویندکاری به‌شی کارزانی پاراستن و بووژاندنی له‌ورگا‌کانه. به‌بۆنه‌ی
 ده‌برینی هه‌ستی پر له‌خۆشه‌ویستی خۆیان و برای به‌پرزیان ئاغای خه‌لیل باقرزاده
 ده‌که هه‌میشه یار و یارمه‌تیده‌رم بوون. (سپاس ده‌که‌م)

۷۰- خوڤره‌م‌ئاباد لوڤرستان - به‌پرز ئیره‌ج موحه‌پر - ۶۸/۳/۶
 برای زانا و نووسه‌ری پسپۆرمان به‌پرز موحه‌پر له‌ لوڤرستان نامه‌یه‌کی تی‌ر و
 ته‌سه‌ل و ۱۱ لاپه‌ره‌بیان نووسیوه و ناردوو‌یانه که ئه‌م زه‌حه‌متی نامه‌نووسینه‌یان
 ته‌نیا هۆکاره‌که‌ی ده‌گه‌رپته‌وه بو لایه‌نگری له‌ راده‌ به‌ده‌ر به‌که‌له‌پووری فه‌ره‌هنگی و
 ئیتر هه‌یج.

ولامیکم دایه‌وه به‌ نامه‌که‌یان که پر بوو له‌ هه‌ست و خۆشه‌ویستی و عه‌رزم کرد
 که له‌ به‌هاری ئه‌مسالدا سه‌فه‌ریکم کرد بو ناوچه‌کانی قه‌زوین و ئه‌مووت و
 عه‌مارلووی گیلان و سه‌بارمه‌ت به‌ کورده‌کان و لوڤه‌کانی ئه‌و هه‌ریمه‌ ده‌ستم به
 لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی گرینگ کرد.

به‌پرزیان فه‌رموو‌یانه که چه‌گنیه‌کان له‌ تیره‌ی لوڤن نه‌ کورد. و ئه‌مه‌ که
 خوالیخۆشبوو شه‌ه‌رف خان بدلیسی له‌ شه‌ره‌فنامه‌دا لوڤه‌کانی وه‌کوو تیره‌یه‌ک له
 چوار هۆزی سه‌ره‌کی کورد ناودێر کردووه، که په‌یوه‌ندی به‌ ره‌چه‌له‌کی سه‌ره‌تای
 ئه‌وانه‌وه هه‌یه ئه‌گینا لوڤه‌کان که چه‌گنیه‌کانیش به‌شیکن له‌وان، میژووی پر له
 هه‌راز و نشیوی خۆیانیان هه‌یه و...

ئه‌منیش له‌ ولامی ئه‌م براهیه‌ ده‌لیم که تبلیسی له‌ شه‌ره‌فنامه‌دا تیره‌کانی لوڤی
 جیا له‌ چه‌گنیه‌کان که کوردن له‌ قه‌له‌م داوه. هه‌روه‌ها که وتم وشه‌ی میژوویی
 کورد ناوڤه‌کیکی کۆنتر و به‌ره‌ه‌تری هه‌یه. کورد، هه‌مان مادی که‌ونا‌رایه. واته
 کورده‌کانی ئه‌م‌پۆژی سه‌رتاسه‌ری جیهان + لوڤ + به‌ختیاری + به‌لووچ.

به‌لووچه‌کان زۆر زووتر له‌ پۆژئاوا به‌ره‌و پۆژه‌لات هاتوون. ئیم‌پۆژه که ده‌روانینه
 شیوه‌زار و پۆخسار و ئاهه‌نگی قسه‌کردن و ئاخافتنی ئه‌وان، ئه‌م پراستییه‌ زۆرتر

ههستی پێده کریت و پێویستییهکی زۆرتری به لیکۆلینهوه ههیه. من لۆره کان له کورده کان زۆر جیاواز نازانم. مه و دای جوغرافیایی بوو ته هۆی گۆرانکاری له زمانی سه ره تایی ئه وان، لۆره کان بۆ پێویستی رۆژانه یان زۆر وشه یان داناوه. به ختیاریه کان که له ولاترموه ده ژین هیندی وشه ی تر و... ههروه ها که کورده کانی خوراسان که نزیکه ی ۵۰۰ ساله جیا بوونه ته وه زۆر وشه ی تریان داناوه. کورده کانی عیمادلوو که نادرشا نزیکه ی ۲۰۰ سال له مه وه به ره له خوراسان بر دوویانی به بۆ گیلان، ئیستا هیندی وشه ی تایبه ت به خۆیانیان ههیه که جوغرافیا هۆکاری سه ره نکێ ئه وه به.

که وه ابو له ریشه ی ره گه زی کورد و لۆر و به ختیا ری و به لووچ که له سه ره ده می که ونارا یه کێک بوون جێگای قسه نامینی ت و ئه مه که هه رکامه یان رۆل و میژوویه کی جیاوازیان له بارودۆخێکی جوغرافیایی جیاواز هه بووه جێگای شک و گومان نیه.

به لام سه به ره ت به چه گنیه کان که له تیره ی لۆر یان کورد و ترا که لۆرستان له ناوه نده کانی سه ره کی کورد و لۆر بووه و نوو سه رانی قه دیم به تایبه ت له سه ره ده می سه فه وی هه موویان چه گنیه کان یان کورد داناوه و نوو سیویانه.

ئه منیش شانازی ده که م که له چه گنیه کانی خوراسانم چ لۆر بن چ کورد. چ گولی سوور بن چ گولی سپی. ده ستمان بگاته کاری لیکۆلینه وه ده که ی، هه ول ئه ده ین ده ستمان بگاته به لگه و نوو سرا وی جی باومپی میژوویی و له رێگای ناسینی خه لک که بۆ خۆی لقیکه له زانست، سه ره که وتنی زۆر تر به ده ست به یینی.

ئه من کتیه که ی به رێژ دوکتۆر ئه فشاری سیستانیم که فه رمووتانه مو تالام کردووه^{۲۳۳}. به رێژبان له هاوڕێیانی زانا و جێگه ی شانازی من. ئه من کتیپیکم له به ره ده ستدایه له سی به رگ له ژێر ناوی (فیله کان و عه شیر ته کان و جه ماوه رناسی ئێران) که ئه گه ره بتوانم چاپی بکه م ولامی زۆر له داخوازیه کانی خۆنه رانی هیژا ده داده وه. بۆیه ده قی سه ره کی نامه تی و ته سه له که ی به رێژتان له گه ل ئه وه

^{۲۳۳} - پێشه کیه ک له سه ر ناسینی خێله کان و کۆچه ره کان و تیره ی عه شیر ته کانی ئێران - ئیره ج

نه خشانه ی که نارد بووتان چاپ ده کریت. نووسراوه کانی تریش لهو کتیبه دا که باسم کرد چاپ ده کریت.

هه روا ده مهه وی به یارمه تی خوی گه وه له به هاری سالی ۱۳۶۹ بو دریزه دانی لیکۆینه وه ی هه رچی زیاتر سه ردانیکی چه کنیه کانی قه زوین و کورده کانی عه مارلوو و لوړه کانی ئه وه هه ریمه بکه م و دوایش ئه گه ر هه لیک ره خسا، حه تمه ن دیم بو لوړستان مه لبه ندی قارمانانی شانازی خولقین و دهستی خۆشه ویستانی کورد و لوړی ئه وه هه ریمه ماچ ده که م.^{۲۳۴}

ئیستاش نامه ی برای به ریزمان له لوړستان:

به ریز ئاغای ته وه حوودی خۆشه ویست سلاوتان لی بیت.

ویژای ریز و سلاو و به خزمه تتان راده گه ینم که له بانه مه ری ۶۸ له لایه ن یه کیک له هاوړپیانای لایه نگرئ ئه ده بیات له لوړستان به رگی دووه م و سیه مه می کتیبی به نرخ ی کۆچی میژووی کورد بو خوراسان به شیوه ی ئه مانه ت گه یشته دهستم ناوه رۆکی کتیبی ئیوه بو خه لک به گشتی به نرخ و شیای خویندنه وه یه . بییری به رز و ههستی پاک ی ئیوه به رانبه ر به ئیرانی خۆشه ویست به تایهت ره گه زی کورد منی هینایه سه ر ئه وه باوه ره که گه رمترین پیروزیای خۆم ئاراسته ی ئیوه بکه م.

²³⁴ - به داخه وه پیش له به رنامه ی که وته نه ری من بو ناوچه ناو براوه کان ز هوی له رزه ی ئاخری گه لاویژی سالی ۶۹ روویدا و گیلان و پرودباری عه مارلوو و مه نجیل و لووشان و تا ئاستیکیش نزیکه ی قه زوینی ویران کرد و ئه وه هه موو جوانیه ی ئه و گوندانه و ئاسه وار و که له بووری فه ره نه گی خه لکی له ناو برد. شاره جوانه کانی لووشان و مه نجیل هه موویان لوړ و کوردی چه گنی بوون. عه مارلووی پرودبار کورده کانی عه مارلووی خوراسان بوون. له نیوان زه نجان تا به نداوی سفیدرود هه موویان کوردی کرمانشانی بوون. به هه ر حال هه رچی له و ناوچه دا کوژرا و هه بوو هه شتا له سه دی ئه وان کورد و لوړ بوون و منی زۆر تر له هه ر کات خه مبار کرد. چونکه سالیک له مه و به ر میوانی ئه و خه لکه ر باش و میوانداره بووم که جل و به رگه کانیا ن زۆر جوان بوون، به داخه وه فیلمیک که له جل و به رگ و پیشه ده ستیه مان و شیوه ی ژبان و گونده کانیا ن و به تایهت له پرودبار و جیرنده گرتبووم له کاتی چاپ کردنی له ناو چوو و منی زۆر خه مبار کرد.

بێ شک ناوه‌پۆکی ئەم کتێبه زۆر لایه‌نی تاریکی میژوو پروون ده‌کاته‌وه. و ئەمه خۆی شیاوی ورد بوونه‌وه‌یه. به‌لام وه‌کوو هاو‌پیه‌کی دێرین و نزیک بۆ نه‌ه‌یشتنی برێک له‌و به‌شانه‌ی کو گوماناوین به‌ تایبەت له‌ به‌رگی دووه‌می کتێب ه‌یندی ته‌وه‌رتان به‌ شیوه‌ی راست‌بینانه‌ عه‌رز ده‌که‌م. له‌ لاپه‌ره‌ی ۶۳ به‌رگی دووه‌می کتێبی ناوبراو چه‌گنیه‌کانی دانیشتووی قه‌زوینتان وه‌کوو په‌گه‌زی کورد له‌ قه‌له‌م دابوو و ه‌هر له‌م کتێبه‌دا زۆر جار چه‌گنیه‌کانی دانیشتووی خوراسان وه‌کوو کوردنشینان دراو. په‌نگه‌ زانیاری باشتان له‌ به‌ر ده‌ستدا نه‌بێت که له‌ ناوه‌پراستی شارستانی خو‌رپه‌م‌ئاباد ناوچه‌یه‌کی به‌رین شوینی ژیا‌نی عه‌شیره‌تی گه‌وره‌ی چه‌گنیه‌کانه. به‌ شیوه‌یه‌ک که ئەمه‌یه‌کیک له‌ به‌شه‌کانی گرینگ‌ی شارستانی خو‌رپه‌م‌ئاباد د‌یت‌ه‌ ئه‌ژمار و ه‌هر به‌ ناوی (چه‌گنی) ناسراوه. عه‌شیره‌تی چه‌گنی ه‌هر له‌ کۆنه‌وه له‌ لو‌رستان ژیاون و نیشته‌ج‌ین و به‌ زاراوه‌ی په‌سه‌نی لو‌ری قسه‌ ده‌که‌ن.

به‌ پ‌ی و ته‌ی به‌ سالا‌چووانی چه‌گنی: ه‌یندیک له‌ چه‌گنیه‌کانی لو‌رستان له‌سه‌رده‌می شاته‌هماس‌بی سه‌فه‌وی بۆ ناوچه‌کانی خوراسان کۆچ دراوه‌ن (که له‌ لاپه‌ره‌ی ۱۰۵ ی به‌رگی دووه‌م به‌ له‌ به‌ر چاو گر‌تی کتێبی شه‌ره‌ف‌نامه‌ی هۆکاری نیشته‌ج‌ی بوونی ئه‌وانتان له‌ خوراسان ناو بردووه) ه‌یندیک ت‌ریش له‌ سه‌رده‌می ئاقا موحه‌مه‌دخان قاجار له‌ خو‌رپه‌م‌ئاباده‌وه بۆ ه‌هریمی قه‌زوین کۆچیان کردووه. ه‌ه‌روا که له‌ لاپه‌ره‌ی ۱۰۵ ی به‌رگی دووه‌می کتێبه‌که‌تان له‌ بوداغ (بوداق خان چه‌گنی) که خۆی و کوره‌کانی ه‌ه‌موویان له‌ سه‌رتاسه‌ری ناوچه‌کانی پ‌ۆژه‌ه‌لاتی ئ‌یران عه‌ماره‌ت و ده‌سه‌لات‌دارییان بووه‌ یادتان کردووه. ئه‌گه‌ر بگه‌رێنه‌وه بۆ کتێبی «جوغرافیای نیزامی لو‌رستان» له‌ نووسینی په‌زم‌ئا‌زا و لاپه‌ره‌ی ۱۵۷ بخو‌ینێته‌وه، ده‌بینین که یه‌کیک له‌ تیره‌کانی گرینگ‌ی دانیشتوانی سه‌ره‌کی ناوچه‌ی چه‌گنی خو‌رپه‌م‌ئاباد به‌ ناوی بوداق ناوبانگیان ده‌ر کردووه. شیاوی وتنه‌ که ه‌یندیک که‌س له‌سه‌ر ئەم باوه‌په‌ن که چه‌گنیه‌کانی خو‌رپه‌م‌ئاباد له‌ سه‌ده‌ی ۱۰ ی کۆچی له‌ ناوچه‌ی «د‌رپه‌شه‌هر» هاتوون بۆ ئەم ناوچه‌یه. «د‌رپه‌شه‌هر» له‌ پ‌ا‌بردوودا یه‌کیک له‌ ناوچه‌ گرینگه‌کانی لو‌رستان بووه و خه‌لکه‌که‌شی له‌ کۆنه‌وه به‌ زاراوه‌ی لو‌ری

قەسەيان كىردۈۋە ئەگەر ئەم بۇچۇنە درۈست بىت ۋا ديارە ھىندىك لەۋانە بە كۆچ كىردنى خۇيان درېژەيان داۋە لە سەردەمى شا...

۷۱- تاران ۱۳۷۴/۱۵: داراب بەيگ ئەسەدۇللاھى (لەك)

نامەيەكى پازاۋەيە ۋ بە من نازناۋى «خان» دراۋە.

ناۋ براۋ لە شاعىران ۋ نوۋسەرانى ناۋدارى ناۋچەكە ۋ ھاۋ شارى بەرپىز ئىرج موخەررە.

۰۰۰ براى بەرپىزىم كەلىم!

ماندۈۋنەبىت، ئاسەۋارەكانتەم لە پىشانگى كىتپى تاران بىنى لە بەشى مەشەد ئەۋەش بەرگى دوۋەم ۋ سىھەمى كۆچى مېژۋى كىتپەكە.

مىنىش بەرگەز كوردى لەكى ئەلشتەرم (نىۋان كىرماشان ۋ خورپەمئاۋا)

زۆر سەربەرزىم بە سەر بەرزىتان.

چەند پارچە شىئەرى خۇى ۋ شاعىرانىك ۋەك: خوالىخۇش بوان، مەنوۋچىيەر كۈۋلىۋەند، مەلا مەھمەد حەسەن كۈۋلىۋەند.

بە قوربانى ئىۋە بىم: داراب بەيگ، تاران، حىشمەتۈددەۋلە

براى شاعىر ۋ نوۋسەرمان داراب بەيگ كە ۱۰۰ تەمەن پارەى بۇ كىرپىنى بەرگى يەكەم ناردۈۋە لە بەر نەبۈۋى كىتپەكە دۋاىي كە چاپ بوۋە بۇيان بىنېرم.

۷۲- كەرەج ۱۹۸۹/۴/۲۲: مامۇستاي زانا ۋ بلىمەت مەلا قادىر لاجانى كە لە

كەرەج بە خىزمەيتان گەشىتم. دوۋ مىندالى ھەيە بە ناۋى كوردگۈۋە ۋ ناز ناز لاجى ۋ شىئەرەكانيان لە بەرگى سىھەم چاپ كراۋە.

بەرپىز لاجانى ئىستا كە ۋەزىرى ئەۋقافى ھىكۈمەتى ھەرىمى كوردستانە.

۷۳- بىجنوۋرد ۱۳۷۶/۶/۱۵: ھەيدەر ھەيدەرەيان كۆنە ئوۋغاز (سىۋىكانلوۋ)

ناۋ براۋ لە چالانى سەرزەۋىنى خوراسانە ۋ نوۋسىۋىۋىانە:

۰۰۰ براى من، ئەمەن ۋەكۈۋ سىۋىكانلوۋىەك شانازى بە تۆۋەدەكەم كە ۋەكۈۋ

كەسىك لە ھەشیرەتى سىۋىكانلوۋى تۋانىۋوتانە خىزمەتپىكى ھەرە گەۋرە بىكەن بە مېژۋى ۋ كۈلتۈۋى كورد. خىزمەتەكەتان دەست كەمپىكى لە خىزمەتەكانى فېردەۋسى

نیه. («حهیدەر ههیدهریان سیووکانلوو»)

۷۴- تاران ۱۳۷۶/۱۶: برای زانمان بهرپز تهوهکولی بانهیی له نامه‌ی دووهه‌می خۆیاندا.

پسمامی خۆشه‌ویست کاک که‌لیم:

... لیکۆلینه‌وه‌کانتان له مه‌ر کوردستان جوانه، که‌سانی‌تر به‌چاوکی‌تره‌وه‌ بۆ کوردستان ده‌روان، که‌سانی وه‌ک تۆمان ده‌وێ تا راستیه‌کان ڕوون ببیته‌وه. له‌م ڕۆژانه له‌ پارکیک پیره‌ پیاویکی کوردی خه‌لخالی ئازهریایجانی نی ڕۆژئاوام بینی، گوتیان ئیمه‌ ۱۷ گوندی کرمانجین له‌ به‌شی سنجیدی خه‌لخال، باپیرانمان ده‌لین نادر ئیمه‌ی دوورخستووته‌وه‌ بۆ ئەم ناوچه‌یه.

گونده‌کانمان بریتین له‌: لمبوو، گولستان، موورستان، دووده‌خانه، که‌لار ئاغ بولاغ، موسته‌فالوده، خالقانی، به‌لگوکانی، میرغهردان، حاجی لوو، دبی لوو، پیران و به‌عشیره‌ته‌که‌ی ئیمه‌ ده‌لین شاترانلوو ...

برای خۆم پاش لیکۆلینه‌وه‌ زانیم که‌ ته‌نیا خوالخیۆشبوو ڕه‌زم ئارا له‌ باره‌یانه‌وه‌ نووسیویانه‌ و به‌ داخه‌وه‌ به‌ تورک ناساندوویانی و ته‌نیا سی گوندیانی به‌ کورد ناساندوه‌.

۱- له‌مه‌ر **Lombar**: له‌ گونده‌کانی سه‌ر به‌ کێوی به‌شی هه‌ر و ئاباد، کویتسانی، سه‌رد. دانیشتوانی ۵۱۳ که‌سن و کورد و شیعه‌ن.

۲- ئاغ بولاغ: ۲۸۷ دانیشتووی هه‌یه‌ و کوردی شیعه‌ن.

۳- داوود خانه: ۱۳۷ دانیشتووی هه‌یه‌ و مه‌کۆی ئیلی شاتراناوویه^{۲۳۵} و شیعه‌ن ئیستا نه‌و جوگرافیاناسانه‌ی ئێران له‌ ناساندی ئیمه‌ وا ده‌لین با منیش شتیکی

^{۲۳۵} - برای به‌رپزم! من به‌هاری ئەمسال (۶۸) که‌ بۆ لیکۆلینه‌وه‌ چووم بۆ نیوان کورده‌کانی عه‌ممالوو له‌ ده‌فه‌ری ڕوودبار و ئەله‌مووت له‌ نیوان قه‌زوین و گیلان و وسیتمه‌له‌ویشه‌وه‌ برۆمه‌ خزمه‌تی براوخوشکانی شاترانلووی خه‌لخال؛ به‌لام نه‌متوانی برۆم، واته‌زانم نادرشا ئەم کوردانه‌ی له‌ خوراسانه‌وه‌ ڕاگوێزاییت. باسی ئەمیری عه‌شایری خه‌لخال هاوچه‌رخ‌ی میرازا کووچه‌ک خانی جه‌نگه‌لی و بارودۆخی کورده‌کانی خه‌لخال له‌ کتێبه‌کانی بیره‌وری و به‌لگه‌کانی ناسر ڕه‌واویی. به‌ یارمه‌تی ئیرج ئەفشار یه‌زدی داها‌تووه‌. دوا‌یی له‌ کتێبی عه‌شایری ئێران چاپی ده‌که‌م.

کەننىنى بۇ تۆ بنووسم:

مەلا جەمىل رۆزبەيانى مېژووناسى ناودارى كورد كە پېش راپەرىنى گەلانى ئىران (پەنایان بە من هینابوو) و پاشان گەراپەوہ بۆ كوردستانى عىراق (زىدى خۆى) جاريك لە بەغداد لە دوو كانه كەى بەشیرموشیر دانىشتبووین كە دوكتۆر خەزنە دارگوتیان:

ئەمشەو رادیۆ گوتى: جەماوەرى چين لە ۶۰۰ ميليۆن تېپەرى (۳۰ سالى رابردوو)

بەشیر موشیر گوتى: راستى دۆكتور، نەيگوت چەنديان كوردن.

دوكتۆر گوتى: بەشیرگان كورد لەوئى چى دەكات.

ببۆرە زۆرقسەم كرد كاك كەليم

سەر كەوتوو بى

رەووف تەوہ كولى بانەيى

۷۵- ئازەربايجان رۆژئاوا سەردەشت ۱۳۷/۵/۱۴: برامان وەهاب مەحمودى

كە گوتووينا تەكايە بەشېك لە كتيبەكانتان بۆمان بنيرن.

۷۶- تاران، سەرۆك وەزىرى ۱۳۷/۵/۲۰: براى زانا و نووسەرى زانامان بەرپرز

كيانووش كيانى حەفت لنگ (كورد بەختيارى) موديرى ناو خۆى وەرزنامەى عەشايىرى ئىران، پاش سپاس نووسيوويانە:

دەبى رابگەيەندى ئە و وتارەتان «زەوينى كوردەكان خوراسان لە ۴۰۰ سالى

رابوردوو» لە وەرزنامەى ژمارە ۶ چاپ كراو و ژمارەيەكى ئاراستەى ئىوہ دەكرى، هيو دارم جيى رەزەمەندى ئىوہ بىت.

هەر وەها دەبى راى بگەيەنم لە بەر ئەوہى خەريكى كۆ كوردنەوہى وتەى

مندالانى عەشايىرى ئىرانم. تەكارم يارمەتيم بەدن.

چاوہرئى يارمەتيتان، كيانووش كيانى حەفت لنگ

۷۷- دەرەگەز زىنديلوو ۱۳۷/۶/۱۳: كاك شەعبان سەبرى كومبلائلوو لە

نامەى دووہەمى خۆى نووسيوويانە:

چەند رۆژێکە کاریکم پەیدا کردوو و خەریکی کارم، ئیمە کرمانجی بلسووکین،
تکایە بۆمانی روون بکەنەو ئیمە لە کام ئیلین^{۲۳۶}.

قەلخانیه کان دەلین ئیمە کوردین و زووتر لە یەکیهتی سۆقیهتدا بووین کە
هاتووینە دەرەگەز و زمانمان بوو تە تورکی و باوکانمان گوتووینە لە بنەرەتدا
کرمانشین.

بەرگی لە شیعرەکانی عەید موخەممەد زیندەلوو ئاراستەتان دەکری.

شاوان کومکیلانی ژەدەرەگەزی

۷۸- دەماوەند ۱۳۸۷/۶/۱۵: بۆ کوردی جابانی دوکتۆر عەلی ئەکبەر قەدیمی

کە نووسیویانە، پرژ و بلاوی کوردهکان لە دەورووبەری دەماوەند و خوار و وەرامین و
گەرمسار و پروودەهین هەتا دامغان بەم شیوهی خوارەوێه:

کوردهکانی کورد بەچە، لە پروودەهین و تاران و چەند بنەماله یەک لە دامغان دان
کوردهکانی پازووکی لە گەرمسار و ئەوانەکی و وەرامین، حاتەم پازووکی لە نیوان
کەویر و لە ۵۰ کیلۆمەتری گەرمساردا دەژین و زۆر پرژی هەیه لە نیوان خەلکدا
کوردهکانی جابان لە دەماوەند و چوارسەد بنەمالەن و لە چەند گونددا دەژین و
تایفەکانیان بریتی لە: سفکانلوو، تووشکانلوو، شادلوو، زەغەرانیلوو. ناو براوان لە
دەماوەند و گەرمسار و وەرامین و تا نزیکی سورخەیی سەماندا دەژین.

۷۹- کاشان ۱۳۳۷/۷/۱۲: بۆ کوردی عیراقیمان بەرپێز عەبدولجەبار کە
نامەیهکی تریان لە بەرگی سێهەم لە چاپ درا. ناوتان لە دلی هیچ کوردیکدا پاک
ناکرێتەو.

۸۰- تاران ۱۳۳۷/۷/۱۸: نامەی مامۆستای گەورە و نووسەری ناواری کورد،
بەرپێز دوکتۆر موخەممەد تەقی ئیبراهیم پووڕ کە زۆر پرژیان بۆ کارەکی من داناو.

۸۱- شیروان: بۆ خۆبەکارمان پێمان ئیبراهیمی سیووکانلوو کۆنە ئۆغاز لە

²³⁶ - بۆ خۆم بلوولیه کان هەر ئەو پەلوولیانە یان پەهلەوانلووانەیه کە لە بەرگی دووهمی
بەلگەکاندا چاپ کراون کە لە تەنشتی کێوی هەزار مەسور دەوربەدەم و ئیمامقولی و باشووری
رۆژئاوای شیروان دان.

نامه شیعییه که یاندا منیان خه جالته کردوو و لهه نامه یه دا باسی کۆچی دواپی خوالیخۆشبوو قادر قولى خانى قوماریان کردوو که باوه گه وره یانه، ناوبراو سه رۆکی عه شیره تی سیوو کالوو بوو.

۸۲- تاران ۱۳۳۷/۷/۳۰: نامه یه ک که له به پێژ دوکتۆر عه زیز موحه ممه د پوو و گله ی کردوو که ها تووته مه شهه د و سه ردانی مالی ئیمه ی کردوو و من له مال نه بووم.

۸۳- شیراز ۱۳۳۷/۸/۲۴: به پێژ دوکتۆر سه دا قهت کیش مامۆستای زانستگای شیراز که کتیبی زۆریان نووسیوه و بۆ وه رگرتنی کتیبی به رگی سیهه م ره زامه ندیان ده برپوه. لهه کاره نوپییه دا لهه کاره کانتان که لکم وه رگرتوو و ده مه وی لهه کاره کانی ئیوه خویند کاره کانم که لک وه رگرن. (دهست و چاوتان ماچ ده کهم)

۸۴- تاران: گولان ۶۸، گۆفاری سهیر و سیاحت.

لهه گۆفاری سهیر و سیاحت، سالی دووهه م - ژماره ی ۶ - گولانی ۱۳۳۸ به سه ر په رشتیاری به پێژ دا و ودبه هرامی و لهه لاپه ره ی ۳۲ سه باره ت به به رگی سیهه م وه ها نووسراوه:

«... لهه کتیبه دا نووسه ر بنه مای کاره که ی خۆی له سه ر کۆکردنه وه ی میژوو و فرههنگی و جوگرافیا و فولکلۆری کوردانی خوراسان داناوه و به لگه کانی به جوانی لیک داوه ته وه»

۸۵- ئازاد شار: نووسینگه ی راگواستنی موسافری ۲ی مازه نده ران.

به پێژ نه حمه د ره زاتاجی لهه کوردانی شادلووی ئیسفه راین و که لهه دایکه وه لهه کوردانی ئیزانلووی، لهه لاپه ره ی ۵۵۱ی به رگی سیهه م دا چاوم به وه که وه ت کهه قوربانقولی که ریمی شه رانلوو پالنه دانی قووچان، فرهه د شه عبانی میلانلووی ئیسفه راینی شکست داوه.

ده بی بلیم که فرهه د میلانلووی نیه و دیرانلووی به خه لکی سارمیرانی ئیسفه رانیه و کۆری خوالیخۆش بوو به هادور په هله وانی کۆری به رات پالنه وانی دیرانلوو. عه لی پالنه وانیش لهه عه شیره تی بادلوو و خه لکی گوندی حه سار باغییه.

تا قمیك له دانیشتوانی ئیسفهراین له عهشیرهتی زهنیل بافهكان بوون....

که بهرپرژ دهولت ئابادی له کتییی کهلیدردا ئامازهی پیتی کردووه.

۸۶- پاریس: دوکتۆر پاپلی یهزدی مامۆستای زانکۆی مهشههد له بهرواری

۲۰ی پووشپهري ۱۳۶۸ دانووسیویانه:

برای زانام که لیموللا تهوه خودی!

پاش سلاو و هیوای سهرکهوتن بۆ ئیوه.

کتیبه به نرخه کانتانم بینى و گهشامهوه.

من له گهلاپێزانی پارمه له پاریسم و کارو بارم زۆر خراپه و تارادهی کاره گهریک

مووچه وهرنانگرم. دووریتان ئازارم دهدا. چهند جار کتیبه که نانم خویتدهوه به تایبهت

به رگی سیههمی، به لگهی زۆرم سهبارت به غهدری دژ به کوردهكان له سهدهی

۱۵ی زاینهوه کۆ کردووتهوه وهک زلمی شاعهباس له کوردانی موکری و دهمهوی

له کتیبیکدا کوێ بکهمهوه و له چاپی بدهم.

هیوادارم فهرهنگی گوندهكان و شوینهواره ئایینهکانی ولات که من نووسیوومه

گهیشتبێته دهستان. ههر به لگهیه کتان بوێ له پاریسهوه رهوانهی ئیوهی دهکهم.

له کونفهرانسیکدا سهبارت به میژووی سهفهویه بهرپرژ دوکتۆر عهبدوللا مهردوخ

سلاوی بۆتان دهنارد تا نهوڕۆزی ۱۳۶۹ له پاریس دهمینمهوه. وایزانم سالی داهاتوو

بۆ ژاپۆن دهچم.

بۆ گۆفاره کهم و کورانی خوراسان دلم دهسووتی. به سپاسهوه پاپلی یهزدی.

له پهراویزی نامه که یاندا نووسیویانه:

لهو بهرگی سیههمهتان چهند رهخنه دشم ههیه که دوایی پیتانی دهلیم به

تایبهت باسهکانی ل ۴۷۲ دهبوی وانه نووسریت و رهخنهی توند له ها و ولاتیانی

دانیشتووی ئورووپانه گیردری و وانه زانین ههموویان خراپن و خوش گوزهران

ریازی زانی گهوهی فهرانسه بهرپرژ رهشتیه و ۱۶ کهس له ئیرانیهکان له پیاوانی

لیزانی مووشهکی ساتهرنن.

سپاس بۆ دوکتۆر پاپلی لهو نووسراوه مه بهست خزمهتهکانی دوکتۆر شادلوو بوو

که قەت خزم و نەتەووەکەى خۆى بە جى نەهیشت.

۸۷- زاهیدان: خاتوو سادقە زەغفەرانیلوی کتیبخانەى کامبوزیا و فیلسوفى کەویرە پاش ئاراستە کردنى بەرگەیهک لە بەرگی سیپەم بۆ کتیبخانەى کامبوزیا و سەبارەت بە ئەوان چەند لاپەرەیهکم نووسیوو. خاتوو سادقە بەرگیکی لە کتیبى «هۆى وێرانی بەلووچستان» نووسراوەى مامۆستا کامبوزیا هاوێ وێنەیهکی ئەوان کە سپاسیان دەکەم.

۸۸- شەهرەزا ۱۳۷۱/۱۰/۶: بەرپێز پەحمانیان حەقیقى کە لە نووسەرانی و شاعیرانی هاوچەرخ و لە بەرگی سیپەمدا ناساندوو مانە و گلەیان لەو بوو کە بەرگی سیپەمیان تا ئیستا وەر نەگرتوو.

۸۹- تاران: پێکخراوەى پەرەى فەرەنگى ئێران بەرپێز دوکتۆر تەوەسوێ مودیری گشتى ئەو پێکخراوەیه پاش پێزیان، گلەیان لە نەبوونی بەرگی سیپەم هەبوو.

۹۰- شیروان: موحەممەد پەزما نەسوورى لە عەشیرەتى خدرى سیوکانلوو کە باوکیان بە هۆى هاتنە خواری دەوری شاری باجگیران لە سالی ۱۳۴۹ هاتوونەتە شیروان و موحەممەد پەزا لەوێ پێگەییشتوو و ئیستا لە خەت خۆشان و شاعیرانی گەورەى ئەوێ.

۹۱- شیروان ۱۳۷۱/۱۰/۲: خوشکمان فەهیمەى عەلایى قەهرمانلوو لە نامەکەیاندا شەرمەزاریان کردوو و بە تەواوی هەر ئافەرینیان بۆ گوتوو، منیان بە شانازی کوردان دانوو.

خانکی من! فەهیمە، خانگی کورمانج، تۆ نزانى کوکاغازى تەچی جوور من شادکر ساکو، هوون نکاوسەودا بوونە، هوون ئامۆزگارى خەدمەند و ئاگایى خەلکی مەنە هوونن کو گەری ژەنکاها داھینا چری شەوتن و ساخزانى نەمە پەرتو ئەفشانی بکەن تا ئەوانا لە ئایدندە وە میژوو فەرەنگى پێ بار خا ئاشنە بوون.

برانگی قچک وە: کەلیحی کورمانج دیسا ئومیدوارم دیوانى کورمانجى «جەغفەر قولى زەنگەلى» ژى، وە خاندی وی.

۹۲- ئه‌ه‌واز: زانستگای چه‌مران، به‌پێژ دوکتۆر رۆحانی که سپاسیان کردووم.

۹۳- بجنوورد ۱۴/۱۰/۱۳۷۸: خوشکی عه‌زیم! سوغرا ئه‌حمه‌دی که هیوای

سه‌ر کهوتنی بۆ خواستووم.

۹۴- ئیسفه‌هان: زانای به‌پێژ، گه‌وره‌م په‌جایی زه‌فره‌یی که پیزی زۆریان

گرتووم.

زانای خۆشه‌ویسته به‌پێژ که‌لیموللا ته‌وه‌خودی!

له‌ چه‌ند گۆفاردای سه‌بارت به‌ کتێبه‌که‌تان که‌سانیک نووسیبووین که زۆر

گه‌شامه‌وه‌.

منیش زۆر سپاسی ئه‌و به‌پێژ ده‌که‌م.

له‌ چه‌ند یادداشتی زانستیانه‌ی ئه‌وانیش که سه‌بارت به‌ رده‌کانی قووچان و

خوالیخۆش بوو مولا موحه‌ممهد زه‌فره‌یی که هاوکات له‌ سه‌رده‌می ده‌رباز بوونی سام

خان زه‌عه‌فرانلوو له‌ به‌ندیخانه‌ی قه‌جه‌ری له‌ قووچان بووه و چه‌ند کتێبی باشیشی

نووسیوه‌.

هه‌روه‌ها تاقمیک وێنه‌ی ئێران کاری خوالیخۆش بوو حوسپێن مه‌حبووپی

ئه‌رده‌کانی چه‌ند وێنه له‌ قووچان و خه‌لکی ئه‌و ده‌قه‌ره‌.

چه‌ند وتار له‌ دوکتۆر موحه‌ممهد حه‌سه‌ن گه‌نجی و به‌هاریکاری دوکتۆر جه‌واد

سه‌فی‌نژاد به‌ سه‌ر دێری.

۱- له‌ ئیلی زافه‌رانلوو، شیروانی کچ سه‌ری پلنگه‌، ئیتلاعات هه‌وته‌یی، ژماره

۵۱۵/۱۳۳۱/۳/۳۱

۲- له‌ بجنوورد لاوان له‌ شه‌وی زه‌ماوه‌نداله‌ گه‌ل گای مه‌ست شه‌رده‌که‌ن.

۳- له‌ عیشق ئاباده‌وه تا قووچان - لورد که‌رزهن - گۆفاری خۆیندنیه‌کان، ژماره

۳۹ سالی چواره‌م ۱۳۲۳

۹۵- مراوه‌ته‌په: برای ئاژه‌لدار و چادرنشینمان به‌پێژ موحه‌ممهد موحه‌ممه‌دی

له‌ عه‌شیره‌تی ئالخاس له‌ مراوه‌ته‌په. که سپاس خۆیان ئاراسته‌ کردووم.

۹۶- شیروان: مه‌عسوومه موحه‌ممه‌زاده بووله‌غانی:

برانگی که لیم! سلاو دهوڤژم. ژه خادی ده خازم کومه خته یی فاش و ته ندروست بوی ئومیدوارم کوزمان و فرههنگی کورمانجی له گشتی دهزی به لابیکی.

ناو براو له رادیو خوراسان گله ی کردوو که بایه خ به کوردانی ئه وه دهقه ره نادا من خوشم چهند بار نامه بۆ رادیو نووسیوو؛ به لام بی ولام ماوه ته وه.

٩٧- زانستگای تاران ١٣٣٧/١٢/٥: برای بهرپرمان قه دیرئه فروند خویندکاری میژووی هونه ر که له نامه یه کدا که به کرمانجی نووسیوو یانه ریزی زوریان گرتووم.

٩٨- زانستگای ئازادی ئیسلامی شیراز: سه روکی زانستگا بهرپر عه لی موه حید له نه بوونی کتیب له و زانستگاهیه گله یان کردوو.

٩٩- سنه: نامه یه ک له ریکخراوه ی رپتویتی پیداو یسته کانی پاریزگای کوردستان که برامان نژادیان خستوو یانه ری پاش سلاو له داخرانی ریکخرا ه که یان ترساون.

١٠٠- مه شهه د ١٣٣٧/١٠/١٠: برای زانا مان موحه ممه د حه سه ن زهینه ل زاده ی قووچانی که گالته و گه په کانیان زور جوانه و به م بۆنه شه وه چه ندین ره خنه یان بۆم ناردوو.

یه کی له وانه ئه ویه که ده لی له و سی بهر گه دا من ته نزم نه بی نی و زور جیددی بوون. منیش سپاسی ئه وان ده که م و شوکور که نه بوومه گالته جار یان.

١٠١- سنه: ١٣٣٧/١٠/١٠: برای بهرپریم کاک سا بر مه حموودی کور شاعیری گه وه مامۆستا ته و فیک مه حموودی «وهستا»

٠٠٠ سلاویک له کانگای دلمه وه و له گوله باخه کانی کوردستان بۆ کرمانج له خوراسان بۆ دایکی مامۆستا بۆ دایکی که لیم،

دایکی کوردی خو شه ویستم هه ر بژی بۆ رۆلته

زور شانازی به ئه و کتیبه وه «کوچی میژووی کورد بۆ خراسان» ده که م.

به خویندنه وه ی بهرگی دووه م فرمی سکی چاوانم داده بارین.

به خویندنه وه ی ل ٦٠٢ (نووسه رانی کورد) و یستم ناوی چهند شاعیری کورد

بنووسم و به ری بکه م بۆتان، به داخه وه بهرگی یه که مم نه بی نی ....

له نامه کانی تردا سهر گورشتهی دوو شاعیری کورد به ناوه کانی میرزا ئه حمهد موحه ممه دی و وهستا تهوفیق مهحموودی (باوکی خۆی) بۆم نارد که کتییی «گولستان کوردستان» چاپ ده کری.

هاوکات دوو وینهی له دووشیره ژن واتا مهستووری ئهردلان و قهدهم خهیری سوپ و چهند تاری باوکیانی ناردووم سهبارهت به نهروژی ۱۳۶۹.

۱۰۲- پهشت: ههقالم، بهریز غولامپهزا والی زاده و ژنه که یان میترا عه ممارلوو که له بهرگی پینجه مدا باسیان ده کری.

۱۰۳- کرماشان: نامه ی مامۆستای هیژا مه حیه ددین سالحی که پره له خۆشه ویستی و هاوپی نامیلکه یه ک له شیعر و سهر گورشته ی خۆیان.

۱۰۴- بجنوورد: نامه یه کی هاوبهش له بهریزان دیپه ناو ژنی دلۆفانیان فاتحه قه راجو ربوو.

۱۰۵- نامه ی حه سه ن به بری: له ئاشخانه وه که نووسیوو یانه گونده کانی بالاکیو، چه مگهردان و ئه حمه دئاوا و عهباس ئاوا ی ئاخال به گشتی کورمانجن.

۱۰۶- نامه ی خه لیلی رۆسته می که سپاسی منیان کردوو.

۱۰۷- تاران: نامه ی په حمه توللای ئاغا جانی له کوردانی ئامارلوو و داوا ی ۲۰ بهرگ له بهشی یه که میان کردوو و بهریم کرد.

۱۰۸- شیروان: برای خۆشه ویستان به هه من هووشمه ند که کتییی «جیوگرافیای میژوویی شیروان» نووسراوه ی موحه ممه د ئیسماعیل موقیمی یان خوینده وه و زۆر دلگهیر بوون له نووسه ره که ی هه ر وه ک خه لکانی دی.

ده بی بۆنزی ترمی چون نووسه ری ئه و کتیه تورکن به و بۆنه وه وایان نووسیوه. به تا قمیکێ ئاماژه ده که م:

۱- ناوبراو له ل ۱۱۰ گونده کانی جریستانی وه ک پالکانوو که دوانزه گوندن و هه موویان کرمانجن و ناوبراو گوتوو یه کورد و تورکن

۲- له خشته ی ل ۱۱۲ گوندی ئه وللا ئاوا ی ژوورووی به تورک ناو بردوو.

۳- له خشته ی ل ۱۱۳ گونده کانی بوژئاوا و حسین ئاوا ی به تورک ناساندوو.

۴- له خشته ی ل ۱۱۴ گوندی ئەمان ئاواى به تورک ناساندوو و ئەم گونده یادگارى ئەمانوللاخانى زافه رانلووى باوه گه وره ی خانه کانی شیروانه و که چى قهت تورکیان تیی دانیه.

۵- له خشته ی ۱۱۸ گوندی ئیسته خری به تورک ناساندوو.

۶- له لاپه ره ی ۱۳۵ دانووسه ر گوتوو به خه لکی شیروان به گشتی تورک زمانن «من ده لیم نووسه ر باش وا بوو ده نیووسی شیروان، ته وریزی دووهمه و به س.
۷- ناو براو، عه شایر و پیخۆر و کایه ی کورمانجیش داوه ته پال تورکه وه.

به سپاسه وه برای بچوو کتان به همن هووشمه ند

چاو خشاندنیک به سه ر کتیی بی بایه خى «جیوگرافیای میژووی شیروان»
پاش نامه ی به ریز هووشمه ند خیرا چووم ئەو کتیه م کړی و راسته و راست
هووشمه ند زۆر که س نووسیوو، ناوبراو به یارمه تی دوکتۆر پاپلی ئەو کتیه ی
نووسیوه و من بروام نه ده کرا پاپلی پال پشته لیوه بکات.
من به به ریز پال ده لیم.

نووسه ر له لاپه ره ی ۱۵ نووسیوو به هه موو شتیکم به پپی به لگه داناهه و هیناومه،
من ده پرسم کام به لگه و له گوئی.

من ۵۰۰ به رگ به لگه ی شیروانم هه یه ئیوه چتیان لایه ناوبراو ده لینی شیروان
پیش زایین بنیات نراوه به چ بلگه یه که وه ده یسه لمینی.

له ۲۰۵ سه بارهت به ناوی شیروان ده لین شیروان واته شیریکی درنده که له
دوائینی باکووری کیوی ئەغزقاپووقلی دایه.

گرتمان تۆ راست ده که ی ئەم شیروانه کورد دروستی نه کردوو.

ئهی شیروانه کانی لورستان، کردستان، باشوور و باکوور و ئەو به ری چۆمی
ئهره س چی لی ده که ی؟ ئەگه ر شیروان تورک بوون، سه ردار و خانه کانی کی بوون.
ههروه ها ده لی شیروان له نیوان ساله کانی ۳۱ و ۳۲ کی کۆچی که وته دهستی
موسلمانه کان.

له لاپه ره ی ۳۷ هه ولتان داوه ئیمامزاده یه ک بخه نه شیروان و بو ئەم مه بهسته

ده‌لێن سولتان مه‌حموودی غه‌زنه‌وی له‌ خه‌ودا بێنی که ئیمام زاده‌ی هه‌یه و پاشان ساز کرا بۆی.

به‌ڕێزمان هه‌بیوسیه‌ریشی به‌ درۆزن ناسیوه.
باش وایه خه‌لکی خۆیان داده‌ری بکه‌ن.

کتیبه‌ی جوگرافیای میژووی شیروان بۆچی چاپ کرا

نووسه‌ری ئەم کتیبه‌ که له‌ لایان به‌ڕێزان دوکتۆر عه‌باس سه‌عیدی پزوانی و دوکتۆر پاپلی و دوکتۆر ره‌زا ره‌حمانی فه‌زلی ... ساپۆرت کراوه. له‌ کتیب‌نامه‌که‌ی سپاسیانی کردووه و له‌ جیگه‌ری به‌ڕێزی فه‌ره‌هنگی ئاستانیش سپاس کردووه.
من خۆم (نووسه‌ر) چوومه‌ خزمه‌ت دوکتۆر سه‌عیدی و باسی چاپی کتیبی سه‌ره‌خسی خۆم کرد که ده‌ستی ره‌دیان نایه‌ سه‌ر سینگم و ئیستا پالپشتی ئەم کاره‌ بێ به‌لگه‌یه‌ ده‌که‌ن.

دوکتۆر سه‌عیدی که زۆر هه‌زره‌ت په‌زای خۆش ده‌وێ، کتیبه‌که‌ی من به‌ ناو نیشانی «ئیمام ره‌زاله‌فه‌ره‌هنگی کرمانجی‌دا» چاپ ناکا.

یان بۆچی ئیزن به‌ بلالو بوونه‌وه‌ی کتیبی کۆچه‌که‌م ناده‌ن.

له‌ ئاکام‌دا گویتان به‌و مه‌رجه‌ی ئیزن به‌ بلالو کردنه‌وه‌ی ده‌دری که ۳۷ له‌ سه‌دی کتیبه‌که‌ بدریته‌ بارگای ئیمام په‌زا.

به‌ راستی ئەم خزمه‌ته‌یان زۆر گه‌وره‌ بوو (!!!)

هه له کانی بهرینز موقیمی

هولاکووی مه غول کاتی که ته ورپزی گرت په یامی دا ده بی هه مووی ئیران به تورکی بدوی، وه ک ئه وهی که ئیستا کورده کانی دهنه لی و شوقاقی به کوردی ناتوانن قسه بکه ن، ئهم موقیمیهش وه ک باوه گه وره ی خوی (هولاکووی) کردووه بو شیروان.

من له خشته یه کدا هه له کانی راست ده که مه وه، ولامی هه موانیش ده وه مه وه.

ژماره	گوند	رېژه ی بنه ماله	بروای موقیمی	راست کردنه وه ی هه له کان
۱	ئالخاص	۹۳	کورد - تورک	کورد
۲	پالوو کانلووی ژوور	۴۶	کورد - تورک	کورد
۳	پالوو کانلووی خوار	۶۹	کورد - تورک	کورد
۴	ژاندارمری گه لیل	-	کورد - تورک	که سی لی نیه
۵	تهخت	۲۶	کورد - تورک	کورد
۶	چیورمه	۱۹	کورد - تورک	کورد
۷	کالتمانلوو	۲۹	کورد - تورک	کورد
۸	دوولمدانلوو	۴۶	کورد - تورک	کورد
۹	زیندینلوو	۲	کورد - تورک	کورد
۱۰	سیل سیرانلووی ژوور	۴۳	کورد - تورک	کورد
۱۱	سیل سیرانلووی خوار	۳۸	کورد - تورک	کورد
۱۲	کور کانلووی ژوور	۴۴	کورد - تورک	کورد
۱۳	کۆسه	۱۵۸	تورک	کورد - تورک
۱۴	میلانلووی ژوور	۷۴	تورک	کورد

ههروهها سهبارهت به دهووروبهري شيروان به ناوهندي ئهلائاوا كه ۶۰ گونده و ۳۶ گوندي جهماوهري نيه و ۲۴ گوندي ديكهش نووسهر ۸ گوندياني به كورد و ۱۶ گوندياني به تورك و فارس ناساندوووه.

بۆ ناوچهي زوارم دهلي ۷ گوندي كورد و ۳ گوندي توركن و دهبي بليم ۷ گوندي كورد و گونديك تورك و ۲ گوند كورد - توركن. ناوچهي زيارهت كه داگري ۱۷ گونده و نووسهر ۹ گوندياني داوه كورد و پاشماوه كه ياني به تورك و فارس ناساندوووه.

كه دهبي بليم كورد ۱۲ گوند و تورك ۲ گونده.

فارس (به بهري) گونديك.

به بهري و تورك گونديك.

به بهري و تورك و كورد گونديك.

ناوچهي قوشخانه:

كه ههر دوو گوندي بورزانلووي خوار و ژوور كوردن و ناوبرا دهلي: كورد - توركن.

ناوچهي سيووكانلوو (سيبكaneloo)

گوندي ئوغازي كه ۱۸۴ گونده و تهنيا ۸ گوندي توركه كه ناوبراو دهلي: كورد - توركن.

خهلكي ئهه ناوچه بهم پيژيه.

گوندي توركنشين ۲

گوندي كوردنشين ۲۷

خشته ی گونده کانی شیروان بهم شیوه ی خواره دار پزراوه.

ژماره	ناوچه	ژماره ی گوندی	کورد	تورک	فارس	کورد تورک	کورد فارس	ترک فارس	له هه ر سئ گروپ
۱	ته گمه دان	۲۸	۲۸	-	-	-	-	-	-
۲	جریستان	۱۸	۱۷	-	-	۱	-	-	-
۳	ئه لالاوا	۲۴	۱۰	۴	۲	۵	۱	۱	۱
۴	زوارم	۱۰	۷	۱	-	۲	-	-	-
۵	زیارت	۱۷	۱۲	۲	۱	-	-	۱	۱
۶	سیووکانلو	۲۹	۲۷	-	-	۲	-	-	-
۷	قوشخانه	۳۰	۱۳	۱۱	-	۶	-	-	-
۸	گلیان	۲۱	۱۱	-	۵	۳	۲	-	-
گشتی گوند		۱۷۷	۱۲۵	۱۸	۸	۱۹	۳	۲	۲

نووسهر دهلی شیروان به سئ زمانی کوردی و تورکی و فارسی ده دوین.

که ۴۹/۳ له سه دی تورک.

۳۶/۶ له سه دی کورد.

۱۴/۲ له سه دی فارس.

که ئه مه هه له یه کی گه وره یه وه له خشته یه کدا پروون ده بیته وه له بهر ئه وه ی

شاری شیروان هه ر له و گونده نه ی که ناوبراون پیک هاتوون.

موقه دسی سه بهارت به دوه یین ده لی:

دوه یینه کانی باشووری رۆژه لاتی شیروانی خوراسان له عه شیره تی

شادلوون. ده ی ئه و نووسهره چی بوو به سه ر کورد و تورکه وه.

جه ناب موقیمی له زۆر شویندا له کۆچی میژوویی که لکی وه رگرتووه و به بی

ئه وه ی سه رچاوه که ناو بیات.

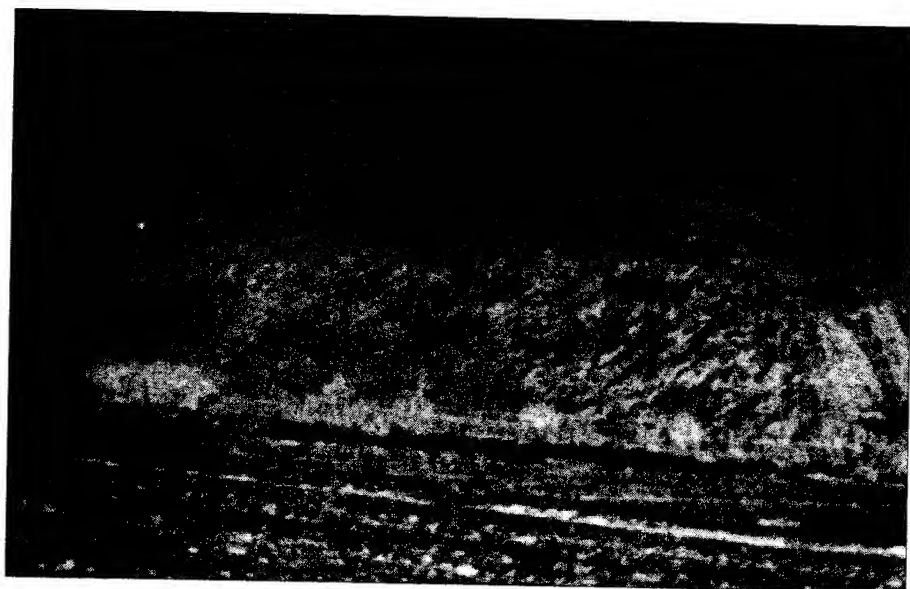
خه لکی خۆتان بینه دادوهر

به شی وینه کان

و

ده ستنوسه کان

ئەمەش وێنە کە ی بەرێز موقیمی

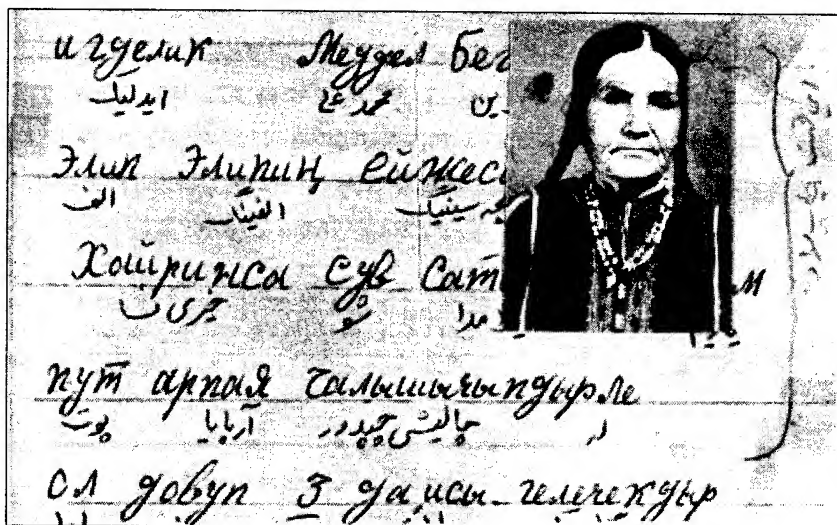

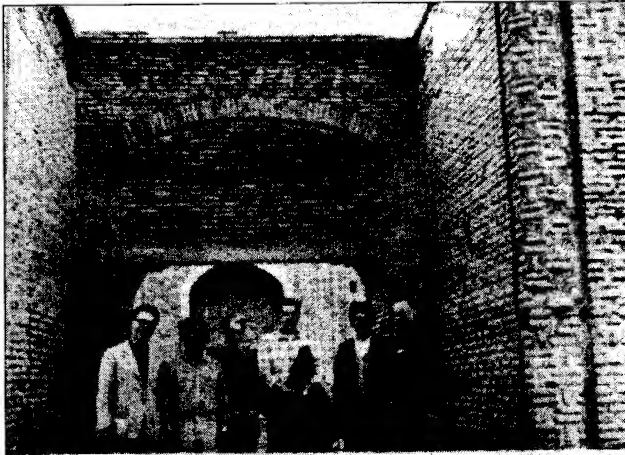

این عکس را به یاد مرحوم سعیدی چاپ می‌کنم که پس از صفحه‌بندی کتاب به
رحمت ایزدی پوست یادگاری از گردش علمی و تحقیقی در مورد جاده ابریشم در ریاض
شرف سرخس - اردیبهشت ۱۳۶۹ از چپ آقایان: دکتر سعیدی، یاپلی، ابریشمی، روشنی
زعفرانی، نوحی، تکبیل هابیون

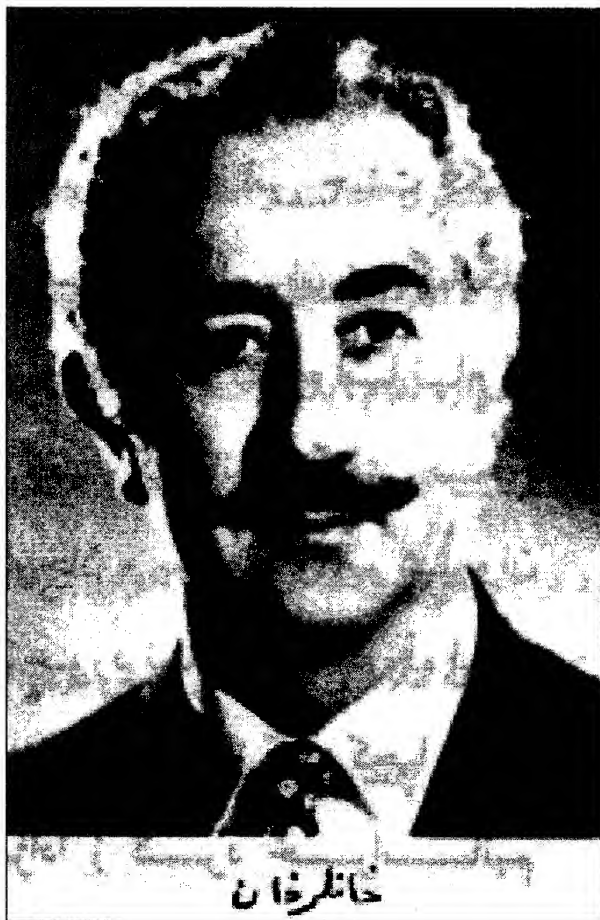

شجاع الدوله آخرین ایلمغانی زعفرانلو - از کتاب جغرافیای تاریخی فوجان - شاکری ص ۶۷

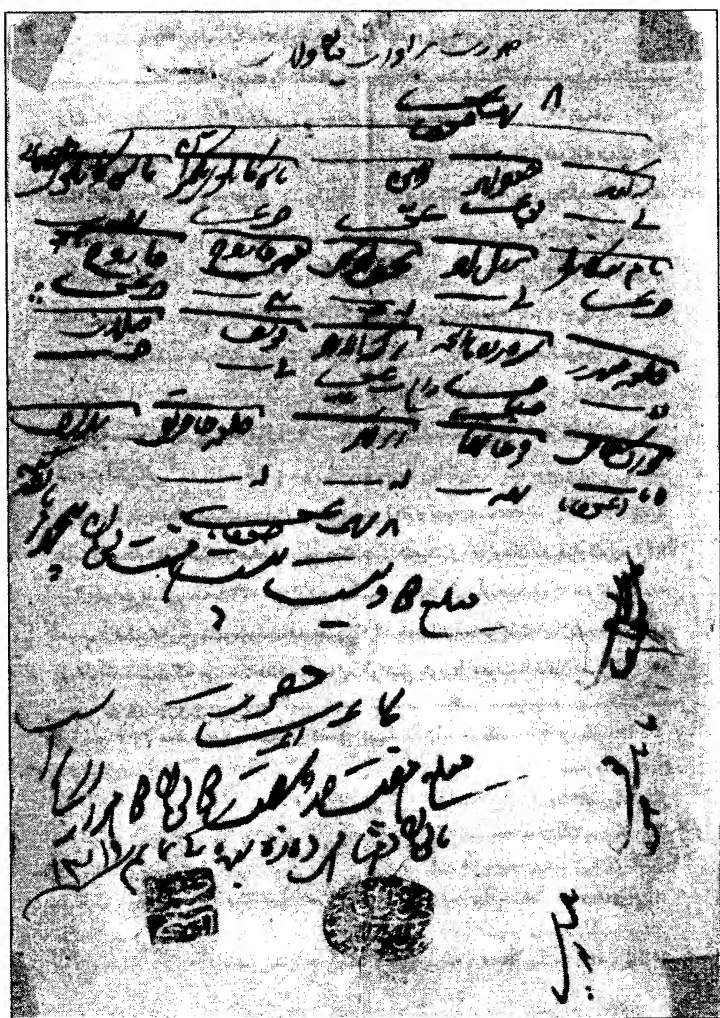

میرزاالله جان سرخاکو دعوای ایشانی کرده شادلو پیچورده با سران ایلات کرده و نوکرن.

لویجان: خبرنگار روزنی خراسان
 احمد شگفته کلین گیر وود ۸۲ کیلو گرم به مستحب خراسان که چندی قبل همراه این تیم جهت شرکت در مسابقات بین المللی جرماسیلون به ایتالیا رفته بود مدال طلای این دین را در مسابقات مذکور بدست آورد.
 شگفته در بازگشت به موطن سوره استقبال پر شکوه روزشهرستان و خصوصاً علاقمندان کشتی قرار گرفت. در مسیر ارمیل وی خندهاثر با پر تان گل و شیرین بستری وی از زحمات این ورزشکار با اهداء سیببکتری گزیدند.

فرانسیس که جهت کشتی از وی در روز شگفته لویجان برگرد شد دوستی شکر دار در پناه شستن پر شمران اهمیت پیروزان احمد شگفته فر ایتالیای که سوچب گزیده است سوره جرماسیلون استانی ایران در کشتوری بکله نواخته شده این پیروزی را پوری تسریک گشت. انگاه هدایایی که از سوی شهرداری و شجاعت بانک استان تهیه شده بود به شگفته اهداء گردید. روزنامه خراسان ۷۳.۳.۱۳

شهران در برابر
 در این زمان که از قیام فرهنگی ما مطلع شده بود، چندین از دوستان فاضل و فرهنگی که کمک و ستارم بودند و بویژه در تراز شناسی و استاذ و مدارک شناسی بسیار توانمند طبع بودند، در گذشتند که خدا ایشان را مرمزد. مرحوم خسرو خان شاه فر، طاهر علی خان شادی، منظم جوریان، جواد علی فرخانی، از همه دوره تا آخر در گذشت حسین شیوا و او طبری جوان فاکام و رئیس بهداشت و درمان سرخس که در روز عاشورا متولد شد و روز عاشورا ۱۳۶۴ هم در سافه کوه خمری در کوههای کلاک ۶۴ سالگی خرم آباد در گذشت.
 از همه یواستادوار در گذشت مرحوم حاج سلیمان خان زوشی بزگرمه آل و طراکوره فاضل و دانشمند و تاریخ خمری خراسان، بود که روز ۱۴ خرداد ۶۴ در عیادت جادوی سمنان در گذشت که رف از مناسبت بزگی برای کارهای فرهنگی ام بود. دیگر کسی نمی تواند مانند او برای استاد و مدارک و شناسایی و معرفی کند. روحشان شاد باد.

در خدمت انقی و حیات حسن من پروردگار من
 بداره نعم و به تربیت و به بهر زبان کم کند نه بهر
 درمی که شده دردی که می کند به خانه آنها به هر
 می بندم می خواهم موافقت کنم تا و به هر بهر بهر
 که می به قدرت از دست حیات آنها به قدرت و است
 ماله به یک کلمه تعلق به به از دروغ که نه به
 گول می خورد شد به به به به به به به به به
 معلوم شود در به قدرت به به به به به به به به به
 گوشتم و به به به به به به به به به به به به به
 زده به به به به به به به به به به به به به به به به به
 از خجل لایم کرمان گرسنه زده به به به به به به به به به
 خدمت کنم تا به به به به به به به به به به به به به

از پیشتر به شماره (اداره تلگرافی دولت علیه ایران)

1. 1. 1.

صاعت

صاعت

صاعت

صاعت

[illegible]

دفتر ثبت ۱۳۳۸ امضای نویسنده

ساعت

2

347

پیشکش

724024

ادارة الفكراني دولت عليه ايران					
نمبر كتاب	نمبر فصل	مذكرات	تاريخ اصل	توضیحات	تاریخ وصول
۱۳۴	۹۳	۱۰۰	۱۸	جواب	

[illegible]Module 62

شماره: ۱۳۴۷ / اداره: تنگرانی دولت علیه ایران
 فرجه: ۱۳۴۷ / حد و گران: ۱۳۴۷ / تاریخ اصل مطلب: ۱۳۴۷
 موضوع: ۱۳۴۷ / رد: ۱۳۴۷ / سامت: ۱۳۴۷ / دفتر: ۱۳۴۷

[illegible]

تقیه اخبار دغله
 شیروان
 از سواره ویجا هنوز خبر نرسیده و طاولویر و سواران
 آنها را در روز دیر و زما نور و کس و ما روز کام بطرف
 حرکت نذر از قهر مذکور تا در روز دیگر حرکت خواهند کرد
 بواسطه آمدن طاولویر شیروان اشرا را خاک شیروان
 منفرد گذرد (دیر و ز غروب زما تان حاصیب
 سوار نظام و در دشت بیچون سوار و مامور باید در خارج خاک شیروان
 اشرا را تعاقب و در مکر نایب حکومت بشج ملک
 از قریب ان اجازت است
 مهر محمد

مستکار محترم جناب آقای دکتر روشنی
با کمال تأسف و تکرر در گذشت شادروان را به رحمت ایزد
و خالقانه محرم تسکین عرض می نمایم. ش ۱۳۶۶
دکتر علی نیک - دکتر شهابت - دکتر مهاجری
دکتر حبیبی نژاد و پرستل آزمایشگاه تخصصی
پاسور

آقای الله و آقای راجمون
با کمال تأسف و تکرر جناب آقای مستکار روشنی
زحمت ایزد یاری از شخصیت جای خیر و نیکوکار خراسان در اثر
سنگنه ایزد بر جنت ایزدی پوست.
حسن تسکین به حضور آقایان حاج محمد روشنی و دکتر سعید الله
روشنی و دکتر الله روشنی احترام محترم ابدان و آگاهیان دکتر
حیدر خا روشنی و بهشتی محمدعلی روشنی و احمد روشنی و
محمد ابراهیم روشنی و علی روشنی و محمود روشنی فرزندان و
سایر یارانگان قلبه سید با اطلاع محبتان اسرارایی سرانجام با
شرکت در مجلس ختمی که در روز دوشنبه ۲۲/۴/۷۶ صبح
حضر در مسجد حضرت سید (ع) متعلقه است باعت تسکین
یارانگان را ابراهیم روشنی. ش ۷۸۶۲

اسرار اینه های مطهر مشهد

آقای الله و آقای راجمون
با تأسف و اندوه فراوان آقای حاج مستکار روشنی
زحمت ایزد یاری از شخصیت جای خیر و نیکوکار خراسان در اثر
سنگنه ایزدی پوست.
محبتین تسکین مجلس عظم سرانجام و زکات در روز دوشنبه
۱۳/۴/۷۶ ساعت ۸/۵ صبح می ۱۱/۵۰ و از ۲/۴/۷۶
بذل کرد در مسجد حضرت سید (ع) واقع در بازار سید محمد
است شرکت دوستان و آشنایان باعت تسکین یارانگان گشت
خاتواده های نصیبت دیده - روشنی - باقری -
لاهوری - راجی - یوزدیان - ابراهیمی -
میرحاجی - باقر زاده - ملک زاده - مسلم -
حکیمی - حاجی - مهدوی - سرهنگ حمیدی -
نقره چی - فارسیان - شفیق - شریفان - اخوت -
نوروز زاده - ملک آبادی - ایزتلو - امیری -
انصاری مود - افشار - دکتر عبیری - بهشتی -
نوری - وضوی - سرهنگ آقائز - دستگار -
طلایی - صباح زاده در ۷۸۶۲

خاتواده محترم روشنی زعفرانلو
پیر جهان دیده و با صلابت و کهن درخت تاجر فاضل شادروان حاج
سلیمان خان روشنی چهره در تقاب عاقل کشیده و از ترقای عیشی شده
را از امداد ساخت در این سرگ چنگاه ما هم در کنار شما عزاداریم.
روشنی به رحمت شادروان شد. ش ۱۳۸۶
پنجتنوره : خاتواده های انصاری مود - امیری -

مشکینی
بسمه ایزدی
با کمال تأسف و تکرر در گذشت شادروان بزرگ خاندان
حاج آقا سلیمان خان روشنی زعفرانلو
و اهل گرامی مشکین عزیزان آقای دکتر حیدر خا
روشنی زحمت ایزد یاری از شخصیت دوستان و همکاران
میرحاجی مشکینی ترحیم آن بزرگوار روز دوشنبه صبح و عصر
در مسجد سید واقع در سجاد شهر و روز سه شنبه صبح و عصر
حضر در مسجد امام حسین واقع در مقابل دواهی متعلقه
می باشد حضور سروران گرام موجب عزای روح آن مرحوم
شاهد شد.
ش ۸۱۱۰
جامعه متخصصین آزمایشگاههای مشهد

خاندان معظم روشنی
رحمت ایزدی شادروان حاج سلیمان روشنی را که مرقد نیکوکار
و بزرگوار بود تسکین می گردیم خاتواده آن قلبه سید و از شرین رحمت
خود سزاده و به یارانگان ابرو جزلی و صبر جمیل تسکین
فرمود. ش ۸۱۷۰
سید جلال الدین آشپزی - لریف و حسن لاهوتی

اگر با روشنی پرده ای را شمع میوز
از با خاموشیت ما را اسیر سوختن کردی
آقای الله و آقای راجمون

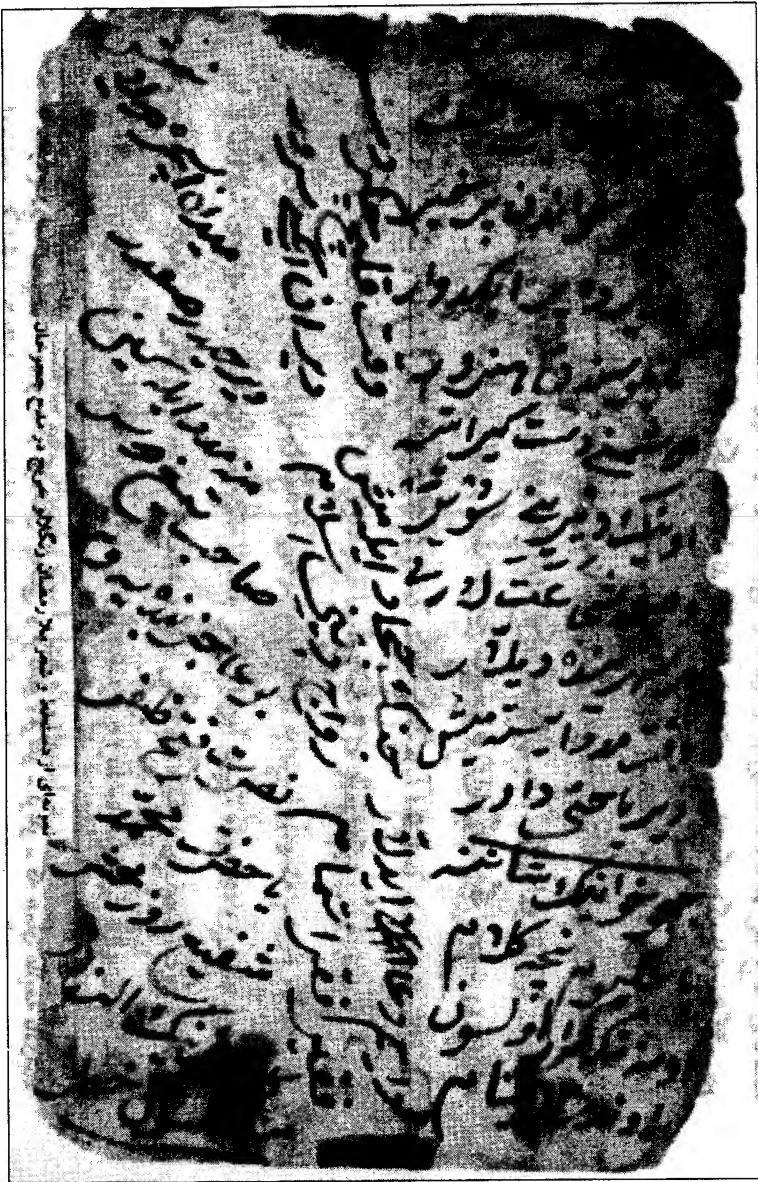

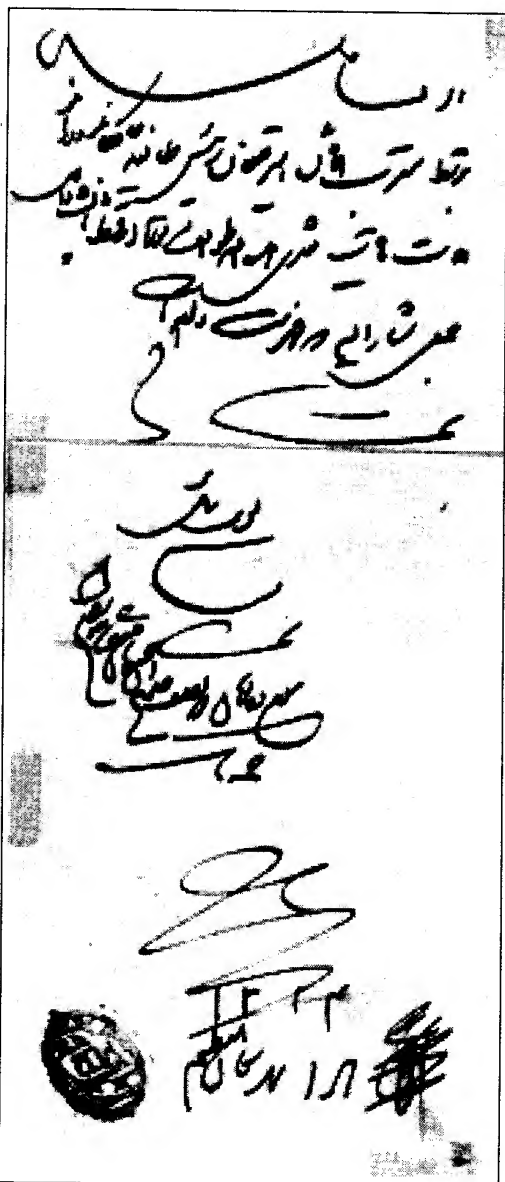
با اندوه و تأسف فراوان
بر ابرو از چشم سینه و پند
بزرگوار و عزیز و گرامی
جناب آقای سلیمان
روشنی زحمت ایزد
بزرگ خاندان روشنی در اثر
سنگنه ایزدی بر جنت ایزدی پوست و رحمت
ایزدی پیوسته است. با اطلاع
دوستان و آشنایان سرانجام
یکر عزیز از دست رفته
ساعت ۹ صبح روز یکشنبه ۲۲/۴/۷۶ از منزل متعلقه سید
سلیمان با ابرو - این صبا عزیزی خاندان ۷۸۶۲ پلاک ۲۶ پستی ۳۶
تسکین می شود. ش ۷۸۶۸
حاج محمد روشنی - دکتر سعید الله روشنی - دکتر الله
روشنی - محمد ابراهیم روشنی - بهشتی محمد علی روشنی
دکتر حیدر خا روشنی - احمد روشنی - محمود روشنی - علی
روشنی - دکتر صبا روشنی (لاهوری) - قلا روشنی (راجی)
روشنی روشنی (نصیبان) - زهره روشنی

هواییانی
جناب آقای حاج محمد خان روشنی زعفرانلو
جناب آقای قدرت ... خان روشنی نویسنده
و مترجم
از سلسله مدفراش ۱۶ مرداد که به رحمت بزرگ مرد ایل زعفرانلو
مرحوم حاج سلیمان خان روشنی بر ابرو عزیزان انبیا عزادار شدیم.
بنیادنگی از ایل جلیل زعفرانلو آن مرد بزرگ و امین و فاضل و
بنما و فرزندان که مرحوم و تمام فاضل تسکین می گردیم. ش ۸۲۵۰
مشهد : ولی قهر خانلو - حسین کهتل زعفرانلو -
جمشید حاجی قربانی کیکانلو - حمید محمدی -
کلیه ... توحیدی سیرکانلو

استاد گرامی سرکار خاتم دکتر روشنی مدیر محترم
گروه شیمی دانشگاه آزاد اسلامی
در گذشت ایزدی گرام و تسکین عرض می شود. آرزوی پانی صبر ایزد
یاریانگان از ایزد متاف داریم. ش ۸۴۳۶
گروهی از فارغ التحصیلان شیمی
فرهنگت محبتی، امیرحاجی مشکینی، عیون خروید، مهدی،
امیری، وحیدیان، قهری، طایفه، حوشمند، ارشد، روحی،
فرهنگی، امیرحاج مشکینی، حاجی زاده، کریم زاده
جناب آقای محبتی محمدعلی روشنی زعفرانلو
در گذشت تاجر انگیز پند گرامیان را بهشت تسکین عرض می شود و خود
را در غم شما تسکین می نمایم. ش ۸۲۶۰
شرکت و ادیب گرامی صنعتی نور

[illegible]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خضر زنده محبوب محرم و محقق السوز کرد. حضرت تهای کلیم الله تومدی و قدس الله علی بایچه و ریضا

از سیزمین مهندس کردستان. بیدار که ان غروان در دیرم ترسم و بر خاک سلا که پاک و دلسوز این قوم
بجبهه مستی سلام و حرکات زائد الوصف را تقدیم میدادم و توفیق سعادت بیشتر نان را
در راه خدمت بگذرد و کورستان از خداوند تبارک تعالی خواستام.

نوع نیفتات بیدار السوزانه محضانه بهشت که مای از کمال قضا و حقیقت کنی و انجم سرانجام
بدست حقایق که زبان حال نرفته است کرد است حدسهای تحقیر و تفکوف العبدی باشد. آری :

زهر خانی که بوی عشق بر فانت یقین ان تربت یلی در آفتاب است.

کرده آنطور که شاید و باید، دباره کردای خوراسان با الطوع بنودم. خوشبختانه با افتخار کسای تاریخی
و تحقیقی شما که از نظم توانای یک کرد خالص و مخلص تراوش کرده. با همه اجادش. بهر خواسته ما برآورده
و بهر تقصیر ما برطرف گردیده است و آنچه مای خواستیم شما بر ما فرستاده اید. خداوند با تمجید
توفیق بیشتر سعادت مای را فایست فرماید که هر ابره سعادت توفیق برای قوم خود افکار توین باشد.

اینکه مردم کرد بهر چو قوت غلظت تا ثر و کور اقام و زنده طایفه یل کرد و کو جانیدن آنها را از کرد
بخواند از یاد نبوده و بهر ده. اینجای که در قتل اختلافات با تاثر غلظتشان ساخته اند. اکنون ما عرضیم

که شما بگشتن کسای تاریخی این کسبهای دودی ما هر چه گفته باز می بیند و بهر جهت با جود و توفیق و شکر
و چون بهر جودم تاریخ حرکت تاریخی کرده خوراسان خواستاید که این قوم که شرح کار خود را با
برایت بفرستد. منم برای اینکه دعوت شما را بیک گفته و در جمع این دعوت شما بمانم. اینک خواهی
شرح حال و نمونه آثار خود را ارسال خدمت نمودم. که در آن دیار از من با کمال باشد. و بهنام ملک و عید و یگان

کلیلی میثودیی کورد بق خوراسان / ۴۰۵

بند بختین مالک و ناجی مملو

چند کلام

بنض گرفت گلوی قلم را چه کنم؟ هم ترا دم شده آواره صحرایم؟
 قوم مظلوم من، ای کرد ستدیده در مانده ام از تو جدا زین غم گویا چه کنم؟
 خنجر شمشیر بدون کن ز نیام ویرانه تو گویا آب گذشته ز سر را چه کنم؟
 مبتلا شدم به رنجی که ترا در مانیت شده است همدرد تو در دولا چه کنم؟
 در سلوچ تن تا دل زده طفلان کرده است خون جگر و دیده دل را چه کنم؟
 بی گناشته شهید پر جو است ای قوم بدتر از شمر ویزیدند در آنجا چه کنم؟
 من بدرگاه خدا هستم تا نام همه تو بگو من ز خدا عسیر ترا چه کنم؟

آه برآمد ز خاک و همگان همچو یکا

یابد این دل مگر از غصه تنگ چه کنم؟

کیان را درانو مجز ۲۷، ۳۱، ۳۲

روزنرت حلیہ اعظم

تاریخ : شوال المبرور ۱۳۲۵ھ

سحر کیمین میداد مهر بر لبان بستاند
 بر لبان شقایق نشاند و بر لبان مغرور خواند
 دانه ملک بر لبانست بر این غم جمیع

نقد و تشویش در باب دولت و ملت است بقدری که این سخن در ذوق و ذکاوت و کسب و کسب
تفکر و اندیشه است که ما را در وقت است و در وقت

در عین حال بر قفسه انداخت

جہم عند لاہر تحف القادری

عند لا طهر نجف المقدس
منافق ملک واکرم ملک چشمت

حقیر کیسین حریفان است اینها هم که از تو میگویند که تو را از اینها دور کن
 همه که از تو است اینها هم که از تو میگویند که تو را از اینها دور کن
 از تو دور کن که از تو دور کن که از تو دور کن که از تو دور کن که از تو دور کن

[illegible]

سودا الخ و علم وقت سواد بود و نیز رنگ قرمز که است وقت است و فکله در
 در آن روز که سواد بود و نیز رنگ قرمز که است وقت است و فکله در

برآمدہ شدہ دیوبند کے لیے یہ ہے کہ وہ ایک ایسی جگہ ہے جہاں پر
 ہرگز کوئی ایسا شخص نہیں ہے جس کی طرف سے کوئی ایسا شخص
 نہ ہو جس کی طرف سے کوئی ایسا شخص نہ ہو جس کی طرف سے کوئی ایسا شخص نہ ہو

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

برون ویکه دین فرج بقصر وکله انظر که از آنست که او میسده که از سید

معرفہ کیلئے

[illegible]

و کلمه از حسن الله تعالی و فیض
است قدوس و بلند

مجلس ۱۰۰

[illegible]

Model 48

نمبره ۱۲

روزنامه سپهر ۱۳۰۲

صفحه

از توین به سرور (اداره تلگرافی دولت علیه ایران)

نمبره	عدد کلمات	تاریخ اصل مطلب	اطلاعات
	روز	ساعت	دقیقه

شماره ۱۱۹۰، یکم مرداد در این موقع که کالیس عبید کبر رو حیدر ل قریب
می داند و در آن موقع بر این اتفاق افتاد، برادر بزرگوار در غایت مخیر و اطمینان
داشت و در آن زمان نیز به بیاید عبید حرکت کهنه با شیر و چاقو در دست
نقاط را بنا بر خود و خود فوط حرکت نام بر این زمین ندا کرد و خود را در آن
مطمئن بود تا آنکه در آن خود را کشته و تقسیم قطعه ها کرد و در آن حرکت با هم نفس
میخورد و از طرف خود بر این مردان مسلح کشته شدند و در این عبید حرکت تا آن
ساعت دولت را بطریق که کار میزدند و در آن وقت هم در حالت و تغییر بعد از حاله
و این با آنها در آن کشته شدند و در آن حالت در آن زمان، خوفناک و راحت تا آنکه در آن
طرف کشته شدند و در آن محض آن وقت در آن خبر میزدند، برادر بزرگوار
تا آنکه در آن حرکت با هم نفس میزدند و در آن زمان کشته شدند و در آن
داشتند و در آن محض کشته شدند و در آن زمان کشته شدند و در آن
داشتند و در آن محض کشته شدند و در آن زمان کشته شدند و در آن

روزنامه ۱۹ مرداد ساعت ده دقیقه محل ثبت ۱۳۰۲ امضای مسئولین

١٣٣١
١٥ مهر

ولایت چاهماهان

سەرت بەرێوەی ئەمەدەو

دەستێوە، بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو

سەرت بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو

سەرت بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو

سەرت بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو

سەرت بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو

سەرت بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو

سەرت بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو

سەرت بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو

سەرت بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو، بەرێوەی ئەمەدەو

Bureau	دکترایه جردره		رقم ۱۰۰۰
N° 69	نمبر (۶۹)	Tresorerie Générale	۱۰۰۰
	حزانه داری کل	Service	
QUITTANCE DE PAIEMENT EN ESPECES			
قبض پرداخت نقدی			
Nom et adresse de la partie versante			
اسم و آدرس نهاد پرداخت کننده: سرکار خانان آقای فرادخان ایل بیگ ابست قهرمان بیگ بارس ایل بیگ قهرمان			
Somme perçue			
وجه مأخوذه مبلغ کویت قران و نیمه سلوچ هزاره است (۱۰۰۰)			
Objet de la recette			
نوع عایدات ابست سرکار			
Le caissier			
نویسنده و درج کرده 			
تاریخ ۱۳۳۲ هجری قمری ۲۳			
مهر و امضاء 			

Bureau	دکترایه جردره		رقم ۲۰۰
N° 70	نمبر (۷۰)	Tresorerie Générale	۲۰۰
	حزانه داری کل	Service	
QUITTANCE DE PAIEMENT EN ESPECES			
قبض پرداخت نقدی			
Nom et adresse de la partie versante			
اسم و آدرس نهاد پرداخت کننده: سرکار خانان آقای فرادخان ایل بیگ ابست قهرمان بیگ بارس ایل بیگ قهرمان			
Somme perçue			
وجه مأخوذه مبلغ کویت قران و نیمه سلوچ هزاره است (۲۰۰)			
Objet de la recette			
نوع عایدات ابست قهرمان			
Le caissier			
نویسنده و درج کرده 			
تاریخ ۱۳۳۲ هجری قمری ۲۳			
مهر و امضاء 			

راجع غلامورد و از صراحت آن از او دعا
دارد آنستیم پنهان

[illegible]

۱۰
در
پاکستانها که در مورد خدو سردار و برادرش الله وردی به مهر و خط هزیز السکک لوجانی به محمد
ابراهیم خان مظفر السلطنه رسیده و او برای باستانی روی پاکت نوشته است مربوط به جراتم خدو سردار

[Handwritten signature]

بقه اخبار و فله

شیر و ۱۲

از سواران و لیکن هنوز خبر نرسیده خدا و یو اشیا گنهارا دارد
 و یروز ماژ و روک و ماژ و رسم بطرف بجهت حرکت کنه
 از قهقهه که تا دور و دور تر میره بهشت میره به ابد است آمدن
 اشتر از خاک شیر و ال متفرق گردیدن و سوزن و غروب
 صحنه و سرفرو سوار نظام و اروشدن چو سوار بایده
 خاک شیر و ال اشتر از راقع و و سکیه تیره حکومت
 شرح مکراف خسر از قوچان جازده خواست

در عصر خورشید
 بنام

محمد الامام اعظم،
کا نذر کا نصیر

که در محکمہ مرده گانی لازم داشت رسیدگی

سنة ۱۰۰۰ هـ

صبح و شام و صبح و شام

کھینچ کر دیکھیں کہ کھینچ کر دیکھیں

از سبب این که بیشتر در این ایام

میشم نظر فرستد خبر بدست

آوردن خنجر سردار به کوه

نہدگار دیکھ طور پر

100

دولت ابدی

اداره الامینیه

سوریه و شام

ردیف ۱۳۳۰

نمبر ۱۱۰

مقام وزارت عدلیه

بخط امیر دولت به حضور سلطان اطراف دولت

با کرامت دولت جوان و خرد و شایسته و بخت پرور

در کمال برون بانی نژاد که در دولت به شایسته و بخت پرور

شد چنانچه در بخت شایسته و بخت پرور

در باب بخت دولت ما از هم خواهد کرد در بخت پرور

در بخت پرور دولت ما از هم خواهد کرد در بخت پرور

باجز بخت دولت ما از هم خواهد کرد در بخت پرور

باجز بخت دولت ما از هم خواهد کرد در بخت پرور

باجز بخت دولت ما از هم خواهد کرد در بخت پرور

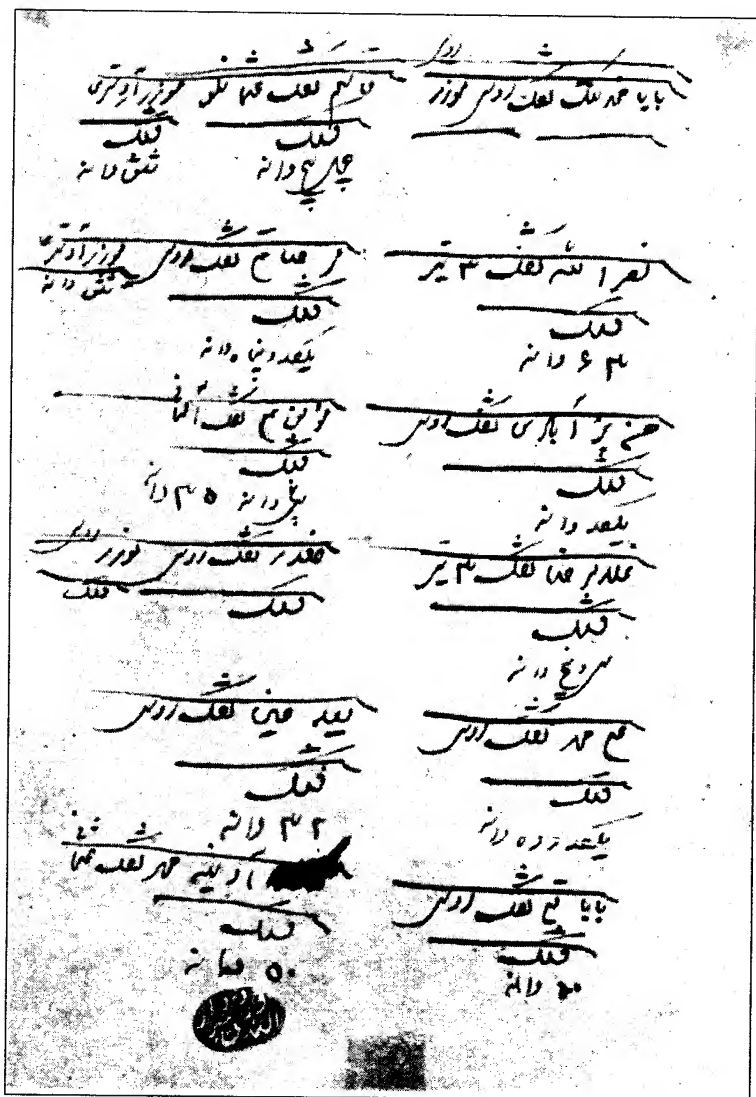
انجا بکرا ف د املک محو
 بمشید
 بکماله شهر و کمال شطام است فلویرد ز غفرانا و معز
 که سابقه اعمالش حاجت بشر ندارد و در پیکر از اناته
 سر کلین و ان ایش ریناورد و بود بر حسب امر ایالت
 و ایش و ایش گریه صفحه حسان از وجود اشرار پاک و ط
 یا غر و مطاع ایش بقیه باقر نماند ۲۷ مقید بهر زمان

بقیه اخبار و اخبار

شیر و ان مورخه ۲۸ بنده از قرار مذکور فلویرد و لیجان بمشید
 بدوین، دو و شیر و ان رفته ثقت نغز زانای انجا را و لیجان بمشید
 مجتهدی خارا بقوچان میر و انای موسی هکرتی حسیح اور و شیر و ان

<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> شماره ۱۴ شماره ۱۴ </div>					
<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> شماره ۱۴ اداره تلگرافی دولت علیه ایران شماره ۱۴ </div>					
ردیف	نوع و توضیحات	تاریخ وصول	نام گیرنده	شماره تلگراف	شماره کپی
۱	۱۴۰	۱۶			
<p>جناب آقای وزیر فرهنگ و عوام عالیجناب</p> <p>با احترام به استحضار می‌رساند که اینجانب به موجب قرارداد شماره</p> <p>۱۴۰۰ مورخ ۱۳۰۰/۰۵/۱۶ در خصوص تهیه و توزیع کتاب</p> <p>«تاریخ و فرهنگ ایران» در دسترس عموم قرار داده و</p> <p>این کتاب را در اختیار شما قرار داده‌ام و خواهشمند است</p> <p>در صورت امکان به منظور اطلاع‌رسانی به عموم مردم</p> <p>این کتاب را در کتابخانه‌های دولتی و مدارس توزیع فرمایید.</p> <p>با تشکر و احترام</p> <p>محمد علی...</p>					

[illegible]

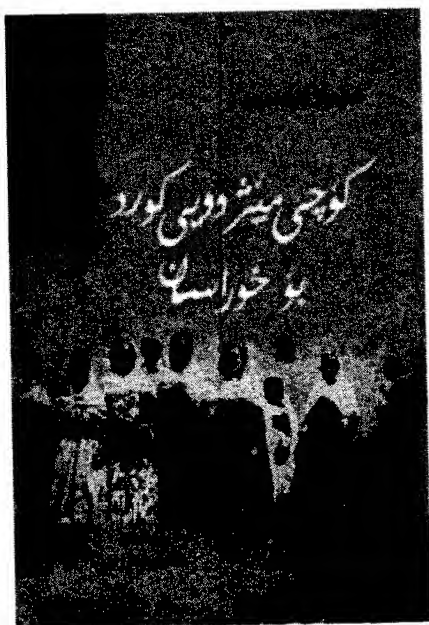

كۆچى ميژرومى كورد بو خوراسان

کۆچی میثروویی کورد بو خوراسان

نوسینی: کهلیموللا تەوەحودێ

وەرگیترانی: عەدنان بەرزنجی

بابەت: میثروویی

مۆنتاژی کۆمپیوتەر: سەیران عەبدولرەحمان فەرەج

تیراژ: ۱۰۰۰ دانە

نرخ: ۵۰۰۰ دینار

ژمارە سپاردن: ۱۹۴۹ ی ۲۰۰۹

دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم

چاپی: یەكەم سالی ۲۰۰۹

کوردستان - سلیمانی

www.serdam.org

بۆ پەيوەندیکردن بە زنجیرە کتیبەو: kteb@serdam.org

مافی لە چاپدانەوێ بۆ دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم پارێزرەو

سەرچاو/ حرکت تاریخی کرد بە خراسان

مؤلف: کلیم الله توحیدی (کانیمال)، چاپ: سازمان چاپ مشهد، ناشر: مؤلف، مشهد ۱۳۷۱ ایران

۵۱۲- يادو ئاوات و دەردە كورد	مەحمود زامدار
۵۱۳- مايا	يۇستايىن گاردەر
۵۱۴- زانست و فەلسەفە ئىدائىيەكان	ھاۋىير كامەران
۵۱۵- جىھاننىڭ شۇنھاۋەر	مىھرداد مىھرىن
۵۱۶- كۇمارى ترس	كەنەن مەككىيە
۵۱۷- فەرەنگى پۇلەتېكس	
۵۱۸- ئەلمونجىد بە كوردى	
۵۱۹- ئاسىيۇئاليزمى غەربى	د. ئەلبېرت عىسا
۵۲۰- كورد لە سورىا	كەرىم يەلدىز
۵۲۱- نىتشة و پاش تازەگەرى	د. مەمەد كەمال
۵۲۲- سووكەلىيە لە ئاقەت بەدەرى بوون	مىلان كۇندىرا
۵۲۳- فەلسەفەى ھىگىل	د. مەمەد كەمال
۵۲۴- غەتر	پاترىك سويسكىند
۵۲۵- مىتافىزىك	ئەرىستو
۵۲۶- كۇچى مىشروۋى كورد بۇ	كەلىموللا تەۋەخخودى
خوراسان (بەرگى سىنھەم)	
۵۲۷- كاتىگۇرىيەكان	ئەرىستو
۵۲۸- خوينەرەۋەكە	بېرنارد شلىنك
	د. مەمەد كەمال
	پىشەۋا فەتاح
	سويجان
	بەھرۇز حەسەن
	ھونەر غەبدوللا
	خەمە رەشىد
	ھاۋكار حىسنى
	جەلال مەحمود غەلى
	شاھۇ قادىر خانزاد
	غەتا نەھايى
	كەرىم پەرەنگ
	د. مەمەد كەمال
	غەدنان بەرزىنجى

زنجیرى كىتپە چاپكارىۋەكانى دەرگای چاپ و پەخشى سەردەم سالى ۲۰۰۹

ناوى كىتپ	نووسىنى	وەرگىرانى
۴۷۲- كامىراي چاۋەكانم	عومەر عەلى ئەمىن	
۴۷۴- ولاتىكىسى نوئى لە دەرەۋەي	تىۋدۇر كەلىفەتىدىس	بەيان ناسىخ
پەنچەرەكەمدا		
۴۷۵- كەركوك بەرەو دوابۇزىكى نادىار	د.نورى تالەبانى	
۴۷۶- خويندەنەۋەي چەند شاكارىكى	چنووور نامىق خەسەن	
جىھانى		
۴۷۷- سلاۋ لە كى بەكم؟	كۆمەلى نووسەر	مەجىد عزىزى
۴۷۸- مشتومۇر لەگەل مېژوودا	ھارى كرىسلەر	عەزىز رەئوف
۴۷۹- فەلسەفە لە مېژوودا	ئانفېن ستېگن	فەروخ نىعمەتپوور
۴۸۰- ماناۋ دەلالەتە شارۋەكانى دەق	دانا غەسكەر	
۴۸۱- بېرەۋەرىيەكانى مارشال زۇكوف	مارشال زۇكوف	شىنخ عەلى شىنخ
		مەھمەد بەنا
۴۸۲- خوشى پىشەى من نىيە	مەھمەد ئەلماغوت	حسین لەتىف
		كارزان عەلى
۴۸۳- پەيوەندى	ئۇشۇ	مەھمەد ئەحمەد
۴۸۴- تەۋن	شىركۇ بېكەس	
۴۸۵- بۇ سىياسەت، بە سىياسەت	د. مەھمەد سەبىلا	ھەلەكەت عبدوللا
۴۸۶- سەرھەلدىنى پۇمانى ئىنگلىزى	ئەيان وات	رەۋوف بېگەرد
۴۸۷- كۆمارى ئەفلاتون	ئەفلاتون	د. مەھمەد كەمال
۴۸۸- بىنپاتى وىنەى ھونەرى لە شىعەرى	ھاۋزىن صلیوہ عیسا	
شىركۇ بېكەسدا		
۴۸۹- ئىلىيادە	ھۆمېروس	ھەمە كەرىم عارف

مەجید سالىح	فریتز شورن	۴۹۰-پاپرسى جیبە؟
	زۆك قەرداغى	۴۹۱-ئاودارانى میوزیکى جیهانى
	ئەخمەد سالار	۴۹۲-کورسى و بەھا درامییهکان
ئازاد بەرزنجى	پیتچارد باخ	۴۹۳-جۇناسانى ئەورەس
م. ئارام	کۆمەلى نووسەر	۴۹۴-گەنجینەیک لە داستان
ئاوات عەبدوللا بابان	تۆلستۆی	۴۹۵-مروۋە بە چى دەژى؟
شوان ئەخمەد	کۆمەلى نووسەر	۴۹۶-سەرەتاکانى سۆسیؤلۇژیا
سەعید سلیمانى	کۆمەلى نووسەر	۴۹۷-وهرزەکانى بەرزەخ
	فابوق حەفید	۴۹۸-مۆزەخانەى ئەتئوگرافى
ئازاد بەرزنجى	پامین جیهاننگلو	۴۹۹-مۆدیرنەکان
رېئووار سیوہیلی	یۇستین گۆردەر	۵۰۰-ژیان کورتە
سەردار محەمەد	سەردار عزیز	۵۰۱-پېيازى سەرۆکەکانى ئەمریکا
	سەلیم حوسنى	
حەکیم مەلا سالىح		۵۰۲-زایەلەى شىخىكى دیکەى پاپېریو
	ياسین سايبر سالىح	۵۰۳-ئینسایکلۆپیدىای گشتى
	سەلاح رەووف	۵۰۴-پۆلئىنکردنى فۆرم و پەیزەکانى
		مۆسیقای کوردى
	شەوکەت مەلائیىسماعیل	۵۰۵-پەندى پىشیشان و ھەندى
	حەسەن	زاراوەى کوردى و ئینگلیزى
	کاکەى فەلاح	۵۰۶-پەپوولەکان
	رەووف یىگەرد	۵۰۷-بەرەو کەنارى شیرزەيى
عەلى کەرىم	مارى ئالڭ ئۇبراين	۵۰۸-ئواندن لە سینەمادا
شىركۆ بېگەس	ئیرنست ھېتمنگواى	۵۰۹-پېرەمېرد و زەريا
جەبار سايبر	مستەفا مەستور	۵۱۰-عەشقى سەر شۆستە
	رەزا عەلى پوور	۵۱۱-پەردە _ چاو
	شاھۆ مەحمودى	